NESEFİ TEFSİRİ

تفسير النسفي

مدارك التنزيل وحقائق التأويل

Mütercim

Harun ÜNAL

2

İstanbul Kitap ve Kültür Merkezi
Büyük Reşit Paşa Cad. No: 22/42
Vezneciler/İSTANBUL
☎ : (0212) 528 46 17

Bu Ciltte Tefsiri Yapılan Ayetler:

Bakara Suresi	204 – 286
Âl-i İmrân Suresi	1 – 200
Nisa Suresi	1 – 23

İÇİNDEKİLER

NİSÂ SURESİ

204. — 214. ÂYETLER

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ
اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلّٰى
سَعٰى فِي الْاَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ
وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ
بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ
يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاۤءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾
يَاۤ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَاۤفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٠٨﴾ فَإِنْ زَلَلْتُمْ
مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا اَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ
الْغَمَامِ وَالْمَلٰۤئِكَةُ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ
﴿٢١٠﴾ سَلْ بَنِي إِسْرَاۤئِيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ
يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ
﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ

يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾ كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ
النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ
إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ
فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ
وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَآءُ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ
تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَآءُ وَالضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

Meâli

204. İnsanlardan öyleleri de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Kalbinde olana *(samimi davrandığına)* da Allah'ı şahit tutar. Oysaki o, düşmanların en yamanıdır.

205. İş başına geçince yeryüzünde fesat çıkarmaya *(bozgunculuk ederek anarşi doğurmaya)*, ekinleri *(ürünleri)* tahrip ederek nesilleri de bozmaya koşar. Oysa Allah fesadı, sevmez.

206. Ona: "Allah'tan kork." diye uyarı yapıldığında, gurur, onu *(daha çok)* günaha sürükler. İşte böylelerinin hakkından ancak cehennem gelir. Gerçekten o ne kötü varış yeridir.

207. İnsanlardan öyle kimseler de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için canını satar. Allah kullarına karşı oldukça şefkatlidir.

208. Ey iman edenler! Hepiniz toplu halde İslam'a girin. Sakın şeytanın izinden gid*(erek tuzaklarına düş)*meyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

209. Size apaçık deliller geldikten sonra eğer buna rağmen tökezler *(de şeytanın izine uyar)*saniz iyi bilin ki, Allah *(kurulan her tuzağa)* galip gelen ve hükümlerinde hikmet sahibi olandır.

210. Onlar, buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesini *(ve işlerinin hemen bitirilivermesini)* mi bekleyip duruyorlar? Oysa iş bitirilmiştir. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.

211. *(Ey Muhammed!)* İsrailoğullarına sor: Biz onlara apaçık ayetlerden nicelerini verdik. Her kim kendilerine geldikten sonra Allah'ın nimetini *(hükmünü)* değiştirirse iyi bilsin ki, Allah'ın azabı ve cezası pek şiddetlidir.

212. Kâfirlere dünya hayatı süslü gösterildi. *(Dolayısıyla bu inkârcılar)* iman edenleri alaya alırlar. Oysa müttakiler kıyamet gününde onlardan üstündür. Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır.

213. İnsanlar bir tek ümmet idiler. Allah da kendilerine müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberler gönderdi. İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm vermek için hak yolu gösteren kitapları da beraberlerinde gönderdi. Oysa o konularda anlaşmazlığa düşenler, ancak kendilerine deliller geldikten sonra sırf aralarındaki azgınlık ve hasetleri yüzünden anlaşmazlığa düşen *(Yahudi ve Hristiyan)*lerden başkası da değildir. İşte böylece Allah, iman edenlere, hak konusunda anlaşmazlığa düştükleri gerçekleri izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.

214. Yoksa siz, sizden önce geçen ümmetlerin başlarına gelen durumlarla denenmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öylesi yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çatmış ve öylesine sarsılmışlardı ki, nihayet peygamber ve beraberindeki inananlar: "Allah'ın yardımı ne zaman?" demişlerdi. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır.

Tefsiri

Ahnes b. Şurayk çok güzel sözler söyleyen ve iyi konuşan, hoş sözler söylemesini bilen biriydi. Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile karşılaşınca ona karşı hoşa gidecek sözler söylerdi ve Müslüman olduğunu ve Allah Rasûlünü sevdiğini söylerdi ve: *"Allah da benim doğru söylediğimi*

bilir." diye de söylediklerine Allah'ı tanık gösterirdi. İşte aşağıdaki ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur.

٢٠٤- ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ﴾

204 – İnsanlardan öyleleri de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider. Kalbinde olana (samimi davrandığına) **da Allah'ı şahit tutar. Oysaki o, düşmanların en yamanıdır.**

« وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ». "*İnsanlardan öyleleri de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider.*" Seni mest eder, gönlünde üstün bir yer edinmek ister. Nitekim, insanın gönlünde yer eden ya da taht kuran bir şey için de "şaşılacak şey, harika şey" türünden ifadeler kullanılır.

« فِي » cer edatı, « قَوْلُهُ » kelimesine taallûk eder. Yani: *"Onun dünya ile ilgili olarak söyledikleri senin hoşuna gider. Çünkü; onun "seni seviyorum," iddiasıyla esasen söylemek istediği, dünya sevgisi ve mahabbetidir. Onun bu sevgiyle ahiret sevgisini murat ettiği söz konusu değildir."* demektir.

Ya da, *"senin hoşuna gider"* sözü, "Onun dünya hakkındaki sözleri hoşuna gider, ahiretle alâkalı olanı değil. Çünkü yarın kıyamet gününde hesap yerinde dili tutulacak ve bir şey söyleme gücüne sahip olmayacaktır." demektir.

« وَيُشْهِدُ اللّٰهَ عَلٰى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ » "*Kalbinde olana,* (samimi olduğuna) *da Allah'ı şahit tutar. Oysaki o, düşmanların en yamanıdır.*" Yani, bu kimse sana yemim ederek şöyle der: *"Seni ve İslâm'ı sevdiğime dair kalbimde olana Allah şahidimdir."* Oysaki bu adam, düşmanlıkta düşmanlar içerisinde daha çok düşmanlık besleyen, Müslümanlara karşı kin, öfke ve düşmanlık ile dolu olan biridir.

« الْخِصَامِ » kelimesi, « مُخَاصَمَة » manasındadır. Buradaki izafet, yani tamlama ise, « فِي » manasınadır. Çünkü, « اَفْعَل » kalıbında olan

kelimeler, örneğin « أَلَدُّ » kelimesi gibi, kendisinin bazısı (bir kısmı) olan şeye muzaf olur, meselâ, « زَيْدٌ أَفْضَلُ الْقَوْمِ » gibi. Dolayısıyla kişi, genç bireylerin bazısı demek değildir. Bu değerlendirmeye göre ayetin takdiri şöyledir. *"Düşmanlık etmede daha bir azılıdır."*

Ya da, « الْخِصَامِ » kelimesi, tıpkı, « صَعْبٌ » kelimesinin çoğulu « صِعَابٌ » kelimesi olduğu gibi bu da « خَصْمٌ » kelimesinin çoğuludur. Bunun da takdiri şöyledir: *"O düşmanlıkta düşmanlık edenlerin en azılısı ve en yamanıdır."*

٢٠٥ — ﴿ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللهُ لاَ يُحِبُّ الْفَسَادَ ﴾

205 – İş başına geçince yeryüzünde fesat çıkarmaya (bozgunculuk ederek anarşi doğurmaya), **ekinleri** (ürünleri) **tahrip ederek nesilleri de bozmaya çaba harcar. Oysa Allah fesadı sevmez.**

« وَإِذَا تَوَلَّى » *"İş başına geçince..."* Bu kimse sana yumuşak ve hoşuna giden sözler söyleyip, mest eden ifadeler kullanıp yanından ayrılıp gidince, daha önce Sakif kabilesi üzerine geceleyin onların bir şeylerden haberi olmadığı bir sırada apansızın baskın yaparak hayvanlarını ve ekinlerini yakıp öldürdüğü, toplumu tarumar ettiği gibi.

« سَعَى فِي الأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ » *"Yeryüzünde fesat çıkarmaya,* (bozgunculuk ederek anarşi doğurmaya), *ekinleri* (ürünleri) *tahrip ederek nesilleri de bozmaya çaba harcar."* Kısaca, ekinleri, canlıları yok eder. Ya da idari manada başa geçince kötü ve zalim idarecilerin yaptıkları gibi o da nesli, ekinleri bozgunculuğu ve anarşik ruhlu davranışıyla toplumu fesada verir, bozar. Her yerde terör estirir.

Bir yorumu da şöyledir: Bu tür idareciler zulümlerini öylesine açıktan işlerler ki; nihayet onların bu kötülükleri sebebiyle yağmurlar kesilir, kıtlık baş gösterir. Sonuçta her yerde ve her şeyde kuraklık olur. Toplum sonuçta bütünüyle bozulur.

« وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ » *"Oysa Allah fesadı sevmez."*

٢٠٦– ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾

206 – Ona: "Allah'tan kork." diye uyarı yapıldığında, benlik ve gurur onu daha çok günaha sürükler. İşte böylelerinin hakkından ancak cehennem gelir. Gerçekten o ne kötü varış yeridir.

« وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ » *"Ona* –Ahnes b. Şurayk ve benzerlerine toplumu ve nesli ifsadetmekten, anarşi çıkarmaktan dolayı– *Allah'tan kork, diye uyarı yapıldığında gurur onu daha çok günaha sürükler."* Cahiliyenin getirdiği kibir ve gurur onu kaçınması gereken günaha daha da sürükler. Daha fazla kötülük yapmaya çabalar, daha çok günah işleme gayretine düşer.

Ya da, « بِالْاِثْمِ » kelimesindeki « بِ » harfi, sebep içindir. Yani, mana şöyle olur: *"Kalbindeki var olan günah işleme hırsı ve kini nedeniyle o kibre, gurura kapılır."* Bu ise küfürden başka bir şey değildir.

« فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ » *"İşte böylelerinin hakkından ancak cehennem gelir."* Onlara cehennem ateşi yeter. « وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ » *"Gerçekten o ne kötü varış yeridir."* Yatak olarak onlar için cehennem ne kötü yerdir.

Aşağıda okuyacağımız ayet Suhayb *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur. Çünkü müşrikler onu, İslâm'ı bırakması için zorlamışlar, ona baskıda bulunmuşlar ve beraberinde bulunan bazı arkadaşlarını da şehit etmişlerdi. Ancak Hz. Suhayb *(Radıyallahu Anh)* varlığını (malını) onlara bırakarak sadece canının bağışlanması ve İslâm'dan dönmesini istememeleri kaydıyla müşriklere bırakmıştı. Bu şekilde Medine'ye hicret etmişti.

Ya da bu ayet öldürülene (şehit olunana) dek hep iyiliği emredip kötülükten meneden mü'minler hakkında nazil olmuştur.

٢٠٧– ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاۤءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴾

207 – İnsanlardan öyle kimseler de vardır ki, Allah'ın rızasını kazanmak için canını ortaya koyar –canını satar–. **Allah kullarına karşı oldukça şefkatlidir."** Bu yaptığından dolayı ona sevap verecektir.

٢٠٨– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَٓافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ ﴾

208 – Ey iman edenler! Hepiniz topluca İslam'a girin. Sakın şeytanın izinden giderek tuzaklarına düşmeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَٓافَّةً » *"Ey iman edenler! Hepiniz topluca İslâm'a girin."* Kıraat imamlarından İbn Kesir, Nafi, Ebu Cafer ve Ali, « س » harfinin fethi/üstünü ile, « السَّلْم » kelimesini, « السَّلْم » olarak okumuşlardır. Bu da istislam, yani teslim olma ve itaat etme manalarına gelir. Yani *"Allah'a teslim olun ve O'na itaat edin."*, demektir. Ya da bu, *"İslâm"* demektir. Hitap, yani sesleniş ve uyarı kitap ehlinedir. Çünkü, bunlar yalnızca kendi peygamberlerine ve kitaplarına iman ediyorlardı. Ya da bu hitap münafıklaradır. Çünkü, münafıklar sadece dilden inandıklarını söylemekte idiler. Esasen iman etmiş değillerdi.

« كَٓافَّةً » yani; içinizden hiçbir kimse O'na itaatten dışarı çıkmaksızın, hepiniz toptan, demektir. Bu kelime, « ادْخُلُوا » fiilindeki zamirden haldir. Yani, *"toplu olarak"* demektir. Ya da bu kelime, « السَّلْم » kelimesinden haldir. Çünkü bu, müennes (dişil) olabilmektedir. Sanki, "Allah'a itaatle ilgili tüm taatleri yerine getirmekle ve bu manada Allah'ın emri altına girmekle emrolunuyorlar." Ya da "İslâm'ın tüm kurallarını, şeriatın her esasını uygulamakla emrolunmaktadırlar." demektir.

« كَٓافَّةً » kelimesi, « كَفّ » kelimesinden alınmadır. Sanki içlerinden hiçbirinin de hariçte yer almaması şartıyla toplu olarak dinden ya da itaatten çıkmaktan men olunmaktalar.

« وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُب۪ينٌ » *"Sakın şeytanın izinden* –vesveselerinden– *giderek tuzaklarına düşmeyin. Çünkü o sizin*

için apaçık bir düşmandır." Size karşı düşmanlığı açıkça meydanda olandır.

٢٠٩- ﴿ فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

209 – Size apaçık deliller geldikten sonra eğer buna rağmen tökezler (de şeytanın izine uyar)**sanız, iyi bilin ki; Allah** (kurulan her tuzağa) **galip gelen ve hükümlerinde hikmet sahibi olandır.**

« فَانْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"Size apaçık deliller geldikten* –davet olunduğunuz hakka girmekten apaçık kanıtlardan ve inkâr olunamayacak açıklıktaki burhanlardan– *sonra eğer buna rağmen tökezler, şeytanın izine uyarsanız* –İslâm'a ve barışa girmekten yan çizerseniz–," « فَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » *"...iyi bilin ki, Allah, kurulan her tuzağa galip gelen* –hiçbir güç onun sizi azap etmesinden asla kurtaramaz– *ve hükümlerinde hikmet sahibi olandır."* O ancak hakka dayalı olarak azap eder.

Rivayete göre biri bu ayeti okurken, sonunu, « غَفُورٌ رَحِيمٌ » olarak yanlış bir şekilde bitirir. Fakat hiç Kur'an okumamış olan bir bedevi/Arabî bilmediği halde okuyana karşı çıkar ve şöyle der:

"Senin bu okuduğun Allah'ın kelâmı olamaz. Çünkü hakim olan bir zat, hakka aykırılıktan ve isyandan bahseden bir konudan sonra mağfiretten ve bağışlamaktan söz etmez. Zira bu, bir tür kötülüğe teşvik ve özendirme anlamına gelir."

٢١٠- ﴿ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَٓئِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴾

210 – Onlar, mutlaka buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesini (ve işlerinin hemen bitirilivermesini) **mi bekleyip duruyorlar? Oysa iş bitirilmiştir. Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir.**

« هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِى ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰئِكَةُ » *"Onlar, ancak bulutlan gölgeler içinde Allah'ın* –emrinin ve azabının– *ve meleklerin kendilerine gelivermesini mi bekleyip duruyorlar."* « وَقُضِىَ الْاَمْرُ » *"Oysa iş bitirilmiştir."* –yani artık onların helakine ilişkin mesele bitmiştir.–

« هَلْ يَنْظُرُونَ » *"gözetiyorlar mı/bekliyorlar mı"* manasındaki bu söz « مَا يَنْتَظِرُونَ » – *"gözetmiyorlar/beklemiyorlar"* « الَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللّٰهُ » *ancak Allah'ın onlara gelmesini bekliyorlar."* manasına gelmektedir. Aynı Rabbimizin şu sözünde olduğu gibi:

﴿ أَوْ يَأْتِىَ أَمْرُ رَبِّكَ ﴾

"Ya da Rabbinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?" [1]

Yine Rabbimiz buyuruyor:

﴿ فَجَاءَهَا بَأْسُنَا ﴾

"Azabımız onlara,.... geldi." [2]

Veya burada getirilecek şey mahzuftur. Mana şöyledir: *"Allah'ın onlara azabını getirmesini,...."*

Çünkü; mananın bu şekilde olduğuna bundan önceki ayette geçen, « فَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ » cümlesi işaret etmektedir.

Ayette geçen, « ظُلَلٌ » kelimesi, « ظُلَّةٌ » kelimesinin çoğuludur. Bu da, kişiyi gölgeleyen şey, demektir.

« الْغَمَامُ » Bulut, bulutlar demektir. Bu, bir anlamda onları korkutup ürkütmek içindir. Çünkü bulut söz konusu olduğunda genelde bundan

---

[1] Nahl, 33.
[2] Araf, 4.

rahmetin geleceği düşünülür. Eğer rahmet beklerken bundan üzerlerine azap gelirse bu, gerçekten onlar için çok daha feci ve korkutucu olur.

« وَالْمَلٰٓئِكَةُ » Onları cezalandırmak ve onlara azap getirmekle görevli meleklerin gelmesini mi, ya da kıyamet gününde onların hazır olmasını mı beklerler? Ya da meleklerin onları kıyamet gününde azap yerine getirmelerini mi?

« وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ » *"Bütün işler yalnızca Allah'a döndürülecektir."* Gerçi kullar bu dünyada kimi şeyleri yapabilme, onlara sahip olma gücüne sahip ise de yarın kıyamet günün de bütün işler Allah'a döndürülecektir. Çünkü her şeyin gerçek sahibi O'dur.

Kıraat imamlarından İbn Âmir, Hamza ve Ali, Kur'an'ın her yerinde geçen, « تُرْجَعُ الْاُمُورُ » cümlesini, « تَرْجِعُ الْاُمُورُ » olarak okumuşlardır.

٢١١- ﴿ سَلْ بَنٖٓى إِسْرَٓائِيلَ كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدٖيدُ الْعِقَابِ ﴾

211 – (Ey Muhammed!) **İsrailoğullarına sor, Biz onlara apaçık ayetlerden nicelerini verdik. Her kim kendilerine geldikten sonra Allah'ın nimetlerini** (hükümlerini) **değiştirirse, iyi bilsin ki, Allah'ın azabı ve cezası pek şiddetlidir.**

« سَلْ بَنٖى إِسْرَٓائٖيلَ » "(Ey Muhammed!) *İsrailoğullarına sor.*" Buradaki, « سَلْ » kelimesinin aslı, « اسْئَلْ » olup, baştaki vasl hemzesinin hazfinden (düşürülmesinden) sonra fetha/üstün harekesi « سَ » harfine aktarıldı. Artık bundan böyle vasl hemzesine de gerek duyulmadığından kelime, « سَلْ » halini almış oldu. Bu, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a veya her kes için *"sor"* anlamında bir emirdir. Bu, bir paylama ve azarlama anlamında sormadır. Nitekim, yarın kıyamet gününde kâfirlere bu türden sorular yöneltilecektir.

« كَمْ اٰتَيْنَاهُمْ مِنْ اٰيَةٍ بَيِّنَةٍ » *"Biz onlara* –peygamberlerinin elleriyle– *apaçık belgeler/ayetlerden* –ya da onların kitaplarında İslâm'ın doğ-

ruluğuna ilişkin yer alan, şahit konumunda bulunan ayetlerden– *nicelerini verdik.*" Ayetteki, « كَمْ » edatı ya istifham (soru) içindir veya haber manasındadır.

« وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُ » "*Her kim kendilerine geldikten sonra* –gelen ayetleri bildikten, tanıdıktan ve yanlarındaki bilgilerin doğru olduğunu gördükten sonra–*Allah'ın nimetlerini, hükümlerini, ayetlerini değiştirirse,*" Çünkü, insan eğer o ayetleri bilmez veya tanımaz ise, bu adeta o ayetler onun yanında tok anlamına gelir.

Ayette geçen, *"nimet"* kelimesi, *"Allah'ın ayetleri"* manasındadır. Çünkü bu ayetler, yüce Allah tarafından gönderilen en üstün ve değerli nimetleridirler. Zira bu ayetler dalâletten, (sapıklıktan) hidayete (kurtuluşa) sebep olan şeylerdir. Bunların değiştirilmesi ise; Allah, bu ayetleri ya da mucizeleri, onlar iman etsinler, hidayetlerine vesile olsun diye ortaya çıkardı, gönderdi. Ancak bunlar ise onu dalâletleri (sapıklıkları) için bir sebep durumuna getirdiler. Zira inkâra ve tahrife kalkıştılar. Nitekim şu ayet onların durumlarını çok net olarak sergilemektedir:

﴿ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلٰى رِجْسِهِمْ ﴾

"Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) ***olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır."***[3]

Veya Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in getirdiği dinin doğruluğunu gösteren ve kitaplarında yer almış bulunan bu ayetleri tahrif ettiler, değiştirdiler.

« فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ » "*İyi bilsin ki, Allah'ın azabı ve cezası* –hak edenler için– *şiddetlidir.*"

٢١٢– ﴿ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

---

[3] Tevbe, 125.

212 – Kâfirlere dünya hayatı cazip gösterildi. (Dolayısıyla bu inkârcılar) **iman edenleri alaya alırlar. Oysa muttakiler kıyamet gününde onlardan üstündür. Allah dilediklerini hesapsız olarak rızıklandırır.**

« زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا » *"Kâfirlere dünya hayatı cazip gösterildi."* Dünya hayatını onlara böyle cazip gösteren şeytandır. Şeytan vesveseleriyle onların gözünde dünyayı güzelleştirir, dünyayı onlara sevdirir.

Ya da dünyayı onlara bu manada cazip gösteren Allah'tır. Çünkü onlarda şehevî istekleri yaratmıştır. Çünkü tüm kainatı yaratıp var eden Allah'tır. Çünkü, « زَيَّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا » olarak bu ayeti okuyan Mücahid, İbn Muhaysın, Humeyd/Hamid b. Kays ve Ebu Hayve'nin kıraatlerine göre mana buna da delâlet etmektedir. Buna göre mana şöyledir: *"Kâfirlere Allah dünya hayatını cazip gösterdi."*

« وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا » *"Dolayısıyla bu inkârcılar iman edenleri alaya alırlar."* Çünkü bu kâfirler İbn Mesud, Ammar, Suhayb ve benzeri mü'minlerden fakir ve yoksul olanlarla hep eğlenir dururlardı. Yani; kâfirler, dünyadan başkasını istemezler, dolayısıyla dünyalıkları olmayanların veya az olanların haline bakarak hep onlarla alay eder dururlar veya dünyadan başka şey isteyenlerle alay ederler, demektir.

« وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Oysa muttakiler* –Şirk ve küfürden uzak duranlar ki bunlar burada adı geçen değerli mü'minlerdir– *kıyamet gününde onlardan üstündür."* Çünkü bu kimseler cennette yüksek mevkilerde olacaklar, kâfirler ise cehennem ateşinin en alt tabakalarında yer alacaklardır.

« وَاللّٰهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ » *"Allah dilediklerini hesapsız olarak rızıklandırır."* Onlardan hiçbir şeyi eksiltmez. Yani; Allah, Karun ve benzerlerinin imkan ve varlıklarını bol bol verdiği gibi yine Allah dilediğine bol imkanlar ve rızıklar verir. Size bu türden bol imkanların verilmesi Allah'tan bir hikmete dayalıdır. Bu hikmet ise, nimet ile bir deneme ve istidraçtır, dünyalıkla bir ilerlemedir, başka değil. Eğer bu

dünyada bir keramet, bir değer olsaydı, öncelikle sizden önce mü'minlerin bunu hak etmeleri gerekirdi. Bu itibarla mesele sizin anladığınız gibi değildir.

٢١٣- ﴿ كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾

213 – İnsanlar bir tek ümmet idiler. Allah da kendilerine müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberler gönderdi. İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda hüküm vermek için hak yolu gösteren kitapları da beraberlerinde gönderdi. Oysa o konularda anlaşmazlığa düşenler, ancak kendilerine deliller geldikten sonra sırf aralarındaki azgınlık ve hasetleri yüzünden anlaşmazlığa düşen (Yahudi ve Hristiyanlar)**dan başkası da değildir. İşte böylece Allah, iman edenlere, hak konusunda anlaşmazlığa düştükleri gerçekleri izniyle gösterdi. Allah dilediğini doğru yola iletir.**

« كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً » *"İnsanlar bir tek ümmet idiler."* İnsanlar ta Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'dan Hz. Nuh *(Aleyhi's-Selâm)*'a kadar hep İslâm dini üzere ittifak etmişlerdir.

Veya Hz. Nuh *(Aleyhi's-Selâm)* ile onunla birlikte gemiye binenlerdir. Daha sonra aralarında ihtilâf, anlaşmazlık başgösterdi. İşte bunu üzerine, « فَبَعَثَ اللّٰهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ » *"Allah da kendilerine* –mü'minleri sevap ile– *müjdeleyici ve* –kâfirleri de azap ve ceza ile– *uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi."* Çünkü ihtilâf ettiklerine dâir ifadenin hazfine (gizlendiğine), ayetin « لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ » kısmı delalet etmektedir. Kaldı ki, Abdullah b. Mesud'un, « كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا » tarzındaki kıraati de buna delâlet etmektedir. Ayrıca Rabbimizin:

﴿ وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلاَّ اُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا ﴾

"İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler." [4] ayeti de bu manayı doğrulamaktadır.

Ya da, "İnsanlar kâfirler (inkârcılar) olarak tek bir ümmet idiler. İşte bunun üzerine Allah peygamberler gönderdi de onlar hakkında anlaşmazlığa düştüler." demektir. « مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ » kelimelerinin her ikisi de hâldir.

« وَاَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ » *"İnsanların anlaşmazlığa düştükleri konularda* –önce ittifak ettikleri ve daha sonra anlaşamadıkları İslâm dini hakkında– *aralarındaki anlaşmazlığı çözmek için* –Allah'ın veya kitabın ya da kendisine kitap indirilen peygamberin çözmesi, hükmetmesi için– *hak yolu gösteren* –hakkın ve gerçeğin açıklayıcısı olan– *kitapları da* –her bir peygamberle birlikte kitabını da– *beraberlerinde gönderdi."*

« وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلاَّ الَّذِينَ اُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ » *"Oysa o konularda* –hak konusunda– *anlaşmazlığa düşenler, ancak kendilerine* –hakkın doğruluğunu gösteren– *deliller geldikten* –tartışmaya son verdirecek kitabın indirilmesinden– *sonra sırf aralarındaki azgınlık ve hasetleri yüzünden* –kendilerine inen kitaplar konusunda giderek daha fazlasıyla –*anlaşmazlığa düşen* (Yahudi ve Hristiyanlar)*dan başkası da değildir."*

Burada, « بَغْيًا بَيْنَهُمْ » mef'ul-ü lehtir. Yani, aralarındaki haset ve çekememezlikten ötürü, dünyaya olan aşırı düşkünlükleri sebebiyle bir zulüm olarak ve bir de acımasızlıklarından ve adaletsizliklerinden, demektir.

« فَهَدَى اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ » *"İşte böylece Allah, iman edenlere, hak konusunda anlaşmazlığa düştükleri gerçekleri –*

---

[4] Yunus, 19.

açıklayarak– *izniyle* –ilmi ile– *gösterdi.*" « وَاللّٰهُ يَهْدٖى مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ » "*Allah dilediğini doğru yola iletir.*"

٢١٤– ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذٖينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَٓاءُ وَالضَّرَّٓاءُ وَزُلْزِلُوا حَتّٰى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذٖينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ اَلَٓا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرٖيبٌ ﴾

214 – Yoksa siz, sizden önce geçen ümmetlerin başlarına gelen durumlarla denenmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara öylesi yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çatmış ve öylesine sarsılmışlar dı ki, nihayet peygamber ve beraberindeki inananlar: "Allah'ın yardım ne zaman?" demişlerdi. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır.

« اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذٖينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ » "*Yoksa siz, sizden önce geçen ümmetlerin başlarına gelen durumlarla denenmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız?*"

« اَمْ حَسِبْتُمْ » kelimesinin başında yer alan, « اَمْ » kelimesi muttasıla olmayıp münkatiadır. Çünkü bunun şartı, kendisinden önceki istifham, yani soru hemzesinin olmasıdır. Örneğin:

« عِنْدَكَ زَيْدٌ اَمْ عَمْرٌو » gibi. Yani, bu ikisinden senin yanında bulunan hangisidir? Bunun cevabı ise şöyledir; Eğer yanındaki Zeyd ise, cevabı da "Zeyd" olur Ya da yanındaki Amr ise, cevabı da "Amr" olur. Oysa Münkatia manasındaki « اَمْ » ise, istifhamdan ve haberden sonra gelir. Bu da bu takdir de, « بَلْ » ve hemze manasında olur. Dolayısıyla bunun takdiri de şöyle olur: « بَلْ حَسِبْتُمْ » Bundan önce gelen hemzenin ifade ettiği mana takrir ve tesbit içindir. Böyle bir durumu hesaba katmamalarını bertaraf etmek ve bunün uzak bir ihtimal olmadığını tesbit içindir.

Yüce Allah, tüm açık delillerin ortaya konmasına rağmen peygamberlerin gelmesinden ve bu açık ayetlerden sonra ihtilâfa düştüklerini zikredince hemen bunların peşinden rasûlü Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e ve mü'minlere cesaret vermek ve dinlerinde sebatlarını sağlamak için bu açıklamaya yer verdi. Böylece müşrikler ve ehli kitap ile olan ih-

tilâflarında, bunların Allah'ın ayetlerini inkâr etmelerine ve kendisine karşı olan düşmanlıklarına sabretmelerini istemektedir. İşte bu bakımdan en mübalağalı bir ifade ve en beliğ bir anlatım olan iltifat yoluyla onlara sesleniyor ve yukarıda mealini sunduğumuz gibi, *"Ey iman edenler! Yoksa siz, ..."* diye hitap devam ediyor.

« لَمَّا يَأْتِكُمْ » ifadesinde yer alan, « لَمَّا » kelimesinde *"olabilme"* durumunda ya da *"beklenen şey"* durumundaki bir mana içerir. Yani, *"Bu, denilen husus, beklenen ve olabilecek olan bir hâldir."* anlamındadır. « مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا » ile de, geçen bu toplumların çektikleri şiddet ve sıkıntı konusunda örnek oluşturacak toplumlar olduğu gerçeğidir.

"Sizden öncekilerden" ifadesiyle bizden önce geçen peygamberler ve onlara iman etmiş olanlar, denmek isteniyor.

« مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا » *"Onlara öylesi yoksulluklar ve sıkıntılar gelip çatmış ve öylesine sarsılmışlar ki,"*

« مَسَّتْهُمْ » kelimesiyle başlarına gelebilen ve örnek gösterilen sıkıntıları açıklıyor. Bu, yeni bir cümledir. Sanki birileri: *"Bu söylediğin örnek gösterilen durum nasıl bir durum?"* diye sorar gibi. İşte buna cevap olarak, « مَسَّتْهُمْ » buyurulmuştur. « الْبَأْسَاءُ » yoksulluk, sıkıntı ve şiddetli açlık. « وَالضَّرَّاءُ » Hastalık, açlık vb. şeyler. « زُلْزِلُوا » akla hayale gelmedik belâlarla denenmeleri, adeta deprem misali sarsıntıya uğratılmış olmaları..

« حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ » *"...nihayet peygamber ve beraberindeki inananlar, «Allah'ın yardımı ne zaman?» demişlerdi."* Burada, « حَتّٰى » kelimesi gaye içindir. Bu imtihanda öyle ki Allah rasûlü ve mü'minler de, *"Allah'ın yardımı ne zaman?"* diye feryat ediyorlardı. Artık sıkıntı öylesine had safhaya ulaşmış ki, bundan böyle sabredecek bir güçleri de kalmamıştı. İşte bunun için de söyleyeceklerini söylemişlerdi. Bunu anlamı ise, zafer ve kurtuluş isteği ve arzusudur. Çünkü sıkıntı ve şiddet zamanı olabildiğince uzamıştı.

« أَلَآ إِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ » *"İyi bilin ki, Allah'ın yardımı yakındır."* Bu cümle ile onların isteklerine karşılık verilmiş bulunuyor ve zaferin yakın bir gelecekte olduğu ifade ediliyor. Ayette geçen, « يَقُولَ » kelimesini kırat imamlarından Nafi, mazi halin hikayesi olarak raf' ile « يَقُولُ » şeklinde okumuştur. Örneğin:

« شَرِبَتْ الإِبِلُ حَتّٰى يَجِيءُ الْبَعِيرُ يَجُرُّ بَطْنَهُ » gibi. (Yani; deve su içti, ta ki deve geviş getirip gevişini yutana kadar.)

Diğer kıraat imamları ise bir, « أَنْ » izmariyle nasb ile ve istikbal/gelecek manasıyla okumuşlardır. Çünkü, « أَنْ » edatı istikbal manası için alemdir, yani özel olarak bunun için kullanılır.

❁ ❁ ❁

215.— 219. ÂYETLER

يَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۖ قُلْ مَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ
وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۖ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ
كُرْهٌ لَكُمْ ۚ وَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ
وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ ۖ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ
فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهٖ
وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ ۖ وَالْفِتْنَةُ
اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ
دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا ۖ وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهٖ فَيَمُتْ
وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۖ
وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢١٧﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا
وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ
رَحْمَتَ اللّٰهِ ۖ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ
وَالْمَيْسِرِ ۖ قُلْ فِيهِمَآ اِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ۘ وَاِثْمُهُمَآ

أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

Meâli

215. *(Allah yolunda)* ne harcayacaklarını sana soruyorlar. De ki: Maldan sadaka olarak harcayacaklarınız, ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yapılmalıdır. Hayır olarak ne işlerseniz muhakkak Allah onu en iyi bilendir.

216. Hoşunuza gitmediği halde savaş üzerinize farz kılındı. Ola ki bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir ve sizin sevip hoşlandığınız bir şey de hakkınızda kötü olabilir. *(Doğrusu)* Allah bilir, siz bilmezsiniz.

217. Sana haram ayda savaşmanın hükmünü soruyorlar. De ki: "O ayda savaş yapmak büyük bir günahtır. Fakat *(insanları)* Allah yolundan *(dininden)* men etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine ve orada ibadete engel olmak, halkını oradan çıkarıp atmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne ise adam öldürmekten daha korkunçtur." Ellerinden gelse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı hep savaşmayı sürdürüp duracaklar. Ancak içinizden her kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların tüm işledikleri hem dünyada ve hem ahirette boşa gider. İşte bunlar cehennem halkıdırlar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

218. Muhakkak ki iman edenler, imanlarının gereği olarak hicret *(göç)* edenler ve Allah yolunda cihad edenler *(savaşanlar)* var ya, işte Allah'-tan rahmet ve merhamet beklentisi içinde olanlar bunlardır. Allah çok mağfiret eden ve çok merhamet edendir.

219. Sana şarabın *(sarhoşluk veren şeylerin)* ve kumarın *(hükmün)*-den soruyorlar. De ki: "Her ikisinde de insanlar için büyük bir günah ve birtakım da yararlar vardır. Ancak her ikisinin de günahı *(ve tahribatı)* yararlarından çok daha büyüktür." Yine sana Allah için ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyacınızdan fazla olanım harcayın." Allah ayetleri-ni size işte böyle açıklar ki gerçekleri düşünesiniz.

Tefsiri

Ensar'dan Amr b. Cemuh yaşı oldukça ilerlemiş olan ve bir hayli de zengin olan bir sahabi idi. Bu zat, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a, mallarımızdan neleri Allah yolunda infak etmeliyiz, sadaka olarak vermeliyiz ve kimlere vermeliyiz, diye soru yöneltir. İşte bunun üzerine şu ayet nazil olur.

٢١٥- ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَٓا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴾

215 – (Allah yolunda) **ne harcayacaklarını sana soruyorlar. De ki: Maldan sadaka olarak harcayacaklarınız, ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yapılmalıdır. Hayır olarak ne işlerseniz muhakkak Allah onu en iyi bilendir.**

« يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَٓا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ » "(Allah yolunda) *ne harcayacaklarını sana soruyorlar. De ki: 'Maldan sadaka olarak harcayacaklarınız ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara yapılmalıdır.*"

Ayette geçen, « مَٓا اَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ » ifadesi, nelerin infak olunacağını veya harcanabileceğini de açıklama bakımından mana olarak bunu içermektedir. Bu her türlü hayır ve iyilik manasındadır. Dolayısıyla harcama ve hizmet işte bu çerçevede yapılabilir. Esasen ayet konuya giriş olarak işin en önemli olanlarından meseleyi ele alarak açıklama getirmektedir. Bu ise, harcamanın nerelere ve kimlere yapılabileceği işinden başlanarak ele alınmaktadır. Çünkü iyilik ve hayır anlaminda yapılacak harcama eğer yerini bulamazsa bu yerinde harcanmış bir hayır olmaktan çıkar. Hasan Basri ise bunun nafile yardımlarla alâkalı olduğunu zikretmiştir.

« وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ » *"Hayır olarak ne işlerseniz muhakkak Allah onu en iyi bilendir."* Bu yaptığınız hayra göre de sizi ödüllendirecek olan da kendisidir.

٢١٦– ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَعَسٰى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسٰى أَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

216 – Hoşunuza gitmediği halde savaş üzerinize farz kılındı. Ola ki bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir ve sizin sevip hoşlandığınız bir şey de hakkınızda kötü olabilir. (Doğrusu) **Allah bilir, siz bilmezsiniz.**

« كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَكُمْ » *"Hoşunuza gitmediği halde* –kâfirlerle– *savaş* –Allah yolunda cihad– *üzerinize farz kılındı."*

« كُرْهٌ » kelimesi, *"Kerahet"* kökünden türemedir. Burada mastar mübalağa anlamında olarak vasıf yerinde ya da manasında kullanılmıştır. Bu adeta tanınmış İslâm şairelerinden Hz. Hansa *(Radıyallahu Anha)*'nın şu

* فَإِنَّمَا هِيَ إِقْبَالٌ وَإِدْبَارٌ *

şiirindeki gibidir: Yani ikbal ve idbar kelimeleri mübalağa manasında vasıf burada değerlendirilmiştir.

İnsanların hiç de hoşlanmadıkları savaş meselesi gündeme gelince sanki o bizatihi hoşlanılmayan bir şey imiş gibidir. Ya da buradaki, « كُرْهٌ » kelimesi, *"mef'ul"* manasında olan « فُعْلٌ » gibi değerlendirilebilir, yani, « مَكْرُوهٌ » anlamındadır. Tıpkı ekmek manasında olan, « خُبْزٌ » kelimesinin, « مَخْبُوزٌ » – "yenen/yiyecek" anlamında olması gibi. Yani "o savaş sizin için hoşlanmadığınız bir şeydir." demektir.

« وَعَسٰى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ » *"Ola ki bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olabilir."* Örneğin; siz savaştan hoş-

lanmayabilirsiniz, ama bunda sizin yararınıza olmak üzere iki güzellik vardır. Bunlardan biri ya zaferdir ve ganimet elde etmeniz veya şehitlik mertebesine ererek cennete girmeniz olacaktır.

« وَعَسٰٓى اَنْ تُحِبُّوا شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ » *"...ve sizin sevip hoşlandığınız bir şey de* –örneğin, savaşa gitmeyip evde oturmak gibi– *hakkınızda kötü olabilir."* Çünkü sonuçta zillete düşebilir, fakir ve yoksulluk çekebilir, ganimet ve cihad faziletinden mahrum kalabilirsiniz.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » *"...doğrusu Allah bilir, siz* –bunu– *bilmezsiniz."* O halde sizin zor ve ağır da gelmiş olsa Allah'ın size emir buyurduklarını yerine getirmek için acele edin.

Şimdi tefsirini okuyacağımız bu ayetin iniş sebebi şöyledir. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* müşriklerle savaşmak üzere bir seriye (askeri birlik) çıkarmıştı. Fakat bu sırada recep ayının hilâli de girmişti. Ancak onlar bunu bilemiyorlardı. Kureyş bundan yararlanarak:

"Muhammed, dokunulmazlık bulunan bir ayda dokunulmazlığı çiğnedi, saldırıya geçti. Oysa herhangi bir durumdan korkan bir kimse bu ayda hiçbir korkuya kapılmaksızın istedikleri gibi gezer." demişlerdi. İşte ayet bu olayı dile getiriyor.

٢١٧– ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهِ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ وَالْفِتْنَةُ اَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ اِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

217 – Sana haram ayda savaşmanın hükmünü soruyorlar. De ki: "O ayda savaş yapmak büyük bir günahtır. Fakat (insanları) **Allah yolundan** (dininden) **men etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine ve orada ibadete engel olmak, halkını oradan çıkarıp atmak ise Allah katında daha büyük günahtır. Fitne ise adam öldürmekten daha kor-**

kunçtur." Ellerinden gelse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı hep savaşmayı sürdürüp duracaklar. Ancak içinizden her kim dininden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların tüm işledikleri hem dünyada ve hem ahirette boşa gider. İşte bunlar cehennem halkıdırlar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

« يَسْئَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ » –Ey Peygamber! Kâfirler ya da Müslümanlar– *"Sana haram ayda savaşmanın hükmünü soruyorlar."* « قِتَالٍ فِيهِ » burada, « الشَّهْرِ » kelimesinden bedel-i iştimâldir. Bu, aynı zamanda, « عَنْ قِتَالٍ فِيهِ » tarzında âmilin tekrarı ile de okunmuştur. Tıpkı,

﴿ مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ ﴾[5]

kavlinde olduğu gibi.

« قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ » *"De ki: o ayda savaş yapmak büyük bir günahtır."* Ayette geçen « قِتَالٌ » kelimesi mübtedadır, haberi de, « كَبِيرٌ » kelimesidir. Bunun aynı zamanda nekire başlaması ya da mübteda olması da caizdir. Çünkü, « فِيهِ » ile vasıflanmıştır. Çoğu görüşlere göre ayetin bu kısmı:

﴿ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ ﴾

"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün." [6]

ayetiyle mensuhtur, yani yürürlükten kalkmıştır.

« وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » *"Fakat insanları Allah yolundan* (dininden) *men etmek,"* müşrikler Hudeybiye senesinde hem Rasûlullah'ı ve hem de ashabını Beytullah'ı ziyaretten menetmişlerdi. Bu, aynı zamanda mübtedadır. « وَكُفْرٌ بِهِ » *"O'nu ve dinini inkâr etmek,"* Allah'ı inkâr etmek, bu da bir önceki ifade üzerine matuftur. « وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » *"Mescid-i Haram'ın*

[5] Araf, 75.

[6] Tevbe, 5.

ziyaretine ve orada ibadete engel olmak," Bu da, « وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ » üzerine matuftur. Yani, Allah yolundan ve Mescid-i Haram'dan menetmek, demektir.

İmam Ferra ise bunun, « بِهِ » deki zamir üzerine matuf olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre mana: *"Allah'ı ve Mescid-i Haram'da ibadeti ve ziyareti inkâr etmek"* demektir. Basra okuluna göre mecrur zamir üzerine atıf yapmak caiz değildir (mümkün değildir). Ancak cer tekrarlanırsa bu, caiz (mümkün) olabilir. Örneğin:

« مَرَرْتُ بِهِ وَزَيْدٍ » denemez, ancak, « مَرَرْتُ بِهِ وَبِزَيْدٍ » denebilir, caiz (doğru) olanı budur. Eğer burada bu, « هِ » zamiri üzerine atfolunmuş olsaydı bu takdirde: « وَكُفْرٌ بِهِ وَبِالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ » denmesi gerekirdi.

« وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ » *"Halkını oradan* –Mescid-i Haram halkını ki bunlar da Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) ile ona iman etmiş olan mü'minlerdir, işte bunları oradan– *çıkarıp atmak ise"* yine burası da daha önce geçen, « وَصَدٌّ » üzerine matuftur. « أَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ » *"Allah katında en büyük günahtır."* Yani küçük askeri birliğin bir yanlışlık sonucu haram ayda işledikleri fiilden sizin bilerek yaptığınız şey Allah katında daha büyük bir suç ve vebaldir.

İşte bu son cümle daha önce geçen üç ismin haberidir. « وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ » *"Fitne ise adam öldürmekten daha korkunçtur."* Yani Mescid-i Haram halkını haksız bir şekilde yerlerinden etmek, şirki hakim kılmak için çalışmak bir fitne olarak haram olan ayda adam öldürmekten ve kâfirlerin, genel manasıyla İslâm düşmanlarının Müslümanları her yerde ve her durumda cezalandırmaları, işkenceye tabi tutmaları, şu Müslümanların bir yanlışlık sonucu haram ayda yaptıkları saldırıdan daha korkunç ve daha tüyler ürperticidir.

« وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتّٰى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا » *"Ellerinden gelse, sizi dininizden* –küfre– *döndürünceye kadar size karşı hep savaşmayı sürdürüp duracaklar."* Bu gerçek aynı zamanda yüce Al-

lah'ın, kâfirlerin ve müşriklerin Müslüman toplumlara karşı devamlı ve sürekli bir düşmanlık içinde olduklarını bize haber vermesidir. Kâfirler olsun müşrikler olsun ve onların izinden giden sözde Müslüman özde kâfirler olsun, Müslümanlar gerçek manada dinlerini terk etmedikçe, onlar gibi olmadıkça hiçbir vakit Müslümanların yakalarından olmayacaklardır.

Ayette geçen « حَتّٰى » edatının manası ta'lil (sebep bildirmek) içindir. Örneğin, *"Filan kimse ta ki cennete girsin diye hep ibadet eder durur."* gibi. Yani, *"Sizinle savaşırlar ta ki siz dininizden dönene kadar."*

Ayette yer alan, *"ellerinden gelse, güçleri yetse"* manasındaki, yüce Rabbimizin şu « إِنِ اسْتَطَاعُوا » kavli, onların buna güç yetiremeyeceklerine bir işarettir. Bu, senin düşmanına karşı söylemekte olduğunu şu ifadeye benzer bir ifadedir: *"Eğer bana üstün gelirsen, bana hiç acıma, elinden geleni yap."* Düşmana bu tarz konuşurken, sen kendine gayet güven içindesin, eminsin ve düşmanın seni hiçbir zaman yenemeyeceğini bildiğin için bu gerçeğe o cümle ile dikkat çekmiş oluyorsun.

« وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ » *"Ancak içinizden her kim dininden* –müşriklerle kâfirlerin dinine– *döner ve* –irtidat ettiği din üzere– *kâfir olarak ölürse,"* « فَأُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ » *"İşte onların tüm işledikleri hem dünyada ve hem ahirette boşa gider."* İslâm dininden irtidat edip başka bir dine geçmekle Müslümanların menfaatlerine olan her şeyden mahrum bırakılacak ve yoksun kalacak, ahirette de sevaptan ve iyi bit sondan mahrum bırakılacaktır. « وَأُولٰٓئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"İşte bunlar cehennem halkıdırlar ve orada ebedi olarak kalıcıdırlar."*

İmam Şafii Merhum, bu ayete dayanarak, bir kimse irtidat ettiği inanç üzere yani küfür üzere ölmediği sürece amellerinin boşa gitmeyeceğini ileri sürüyor. Biz Hanefiler ise diyoruz ki; bir kimse irtidat etti mi, yani dinden döndü mü, o din üzere ölsün ya da ölmesin irtidat etmesiyle tüm amelleri boşa gitmiştir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ﴾

"Her kim iman etmeyi kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir." [7]

Biz Hanefilere göre temel dayanak şudur: Mutlak olan bir şey kayıt altına alınamaz. Şafii'ye göre mutlak olan bir şey mukayyede hamlolunabilir, yani kayıt altına alınabilir. İşte olay buna göre değerlendirilmektedir.

İslâm'ın askeri birliğinde yani seriyesinde yer alan ve recep ayında müşriklerle savaşan mücahitler, Rasûlullah'a:

"Bizim için Allah yolunda cihad edenlerin sevabı olacak mı?" sorusu üzerine işte aşağıdaki ayet nazil olmuştur.

٢١٨– ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

218 – Muhakkak ki iman edenler, imanlarının gereği olarak hicret (göç) **edenler** –Mekke'yi ve yakınlarını terketmek zorunda kalanlar– **ve Allah yolunda** –müşrik ve diğer İslâm düşmanlarıyla– **cihad edenler** (savaşanlar) **var ya, işte Allah'tan rahmet ve merhamet beklentisi içinde olanlar bunlardır.** –Nitekim denir ki, uman kişi ister, korkan da kaçar.– **Allah çok mağfiret eden ve çok merhamet edendir.**

Bu ayette geçen, « فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » üzerinde vakf yapılmaz, durulmaz. Çünkü bundan sonra gelen, « أُولٰٓئِكَ يَرْجُونَ » diye devam eden kısım, « انَّ » edatının haberidir.

Şarap (içki) hakkında dört ayet nazil olmuştur. Bunlardan Mekke'de nazil olanı ise şu ayettir:

﴿ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْاَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا ﴾

"Hurma ve üzüm gibi meyvelerden içki edinirsiniz...." [8]

---

[7] Maide, 5.
[8] Nahl, 67.

Müslümanlar İslâm'ın ilk yıllarında içki içiyorlardı, çünkü ilk zamanlar onlara içki yasaklanmamıştı. Daha sonra Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* ve sahabeden bazı kimseler Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a dediler ki:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Bize şarap (sarhoşluk veren şeyler) *hakkında bir açıklama getir. Çünkü bu, aklı gideriyor ve malı da yok ediyor."* İşte bunun üzerine şu ayet-i kerime nazil oldu.

٢١٩- ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴾

219 - Sana şarabın (sarhoşluk veren şeylerin) **ve kumarın** (hükmün)**den soruyorlar. De ki: "Her ikisinde de insanlar için büyük bir günah ve birtakım da yararlar vardır. Ancak her ikisinin de günahı** (ve tahribatı) **yararlarından çok daha büyüktür." Yine sana Allah için ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyacınızdan fazla olanını harcayın." Allah ayetlerini size işte böyle açıklar ki gerçekleri düşünesiniz.**

« يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ » *"Sana şarabın* (sarhoşluk veren şeylerin) *ve kumarın hükmünden soruyorlar."* İşte bu ayetin nazil olması üzerine sahabeden bir kısmı içki içmeyi bırakırlarken bir kısmı da halen içmeyi sürdürüyorlardı.

Daha sonraki tarihlerde sahabeden Abdurrahman b. Avf bir davet yaptı. Bu davette yemekler yenilip içkiler içildi ve sarhoş olundu. Bu sırada namaz vakti de girmişti. İçlerinden biri sarhoş bir hâlde imam olarak geçip namaz kıldırdı. Namazda, Kâfirun Suresini okumaya başladı. Fakat okurken sarhoşluk sebebiyle sureyi, « قُلْ يَا اَيُّهَا الْكَافِرُونَ اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ » şeklinde yanlış okudu. Çünkü, « لَا » harfini okumadı, atladı. Yani, « لَا اَعْبُدُ » diye okuması gerekiyordu. Bunu okumadığı için mana da yanlış oldu. Yani, asıl mana *"Ey kâfirler, sizin tapmakta olduğunuz* (putlar)*a ben tapmam."* iken, mana bu defa, « لَا » harfinin okunmamasıyla, *"Sizin taptıklarınıza ben de taparım."* olmuştu. İşte bunun üzerine şu ayet nazil oldu.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى ﴾

*"**Ey iman edenler! Siz sarhoş iken** (ne söylediğinizi bilinceye kadar) **namaza yaklaşmayın.**"* [9]

İşte bu ayetin de gelmesi üzerine Müslümanlardan içki içenlerin sayısı azalmaya başlamıştı. Yine bir gün Utban b. Malik bir davet hazırladı, bazılarını buraya davet etti. Bir hayli içip iyice sarhoş olduklarında birbirleriyle kavgaya ve hatta vuruşmaya başladılar.

Bu olay üzerine Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* şöyle yakardı:

"Allah'ım! Bize şarap ve içkiye ilişkin olarak gönlümüze şifa veren bir açıklama gönder!" İşte bunun üzerine *Maide Suresinin 90. ve 91.* ayetleri geldi. Artık bu ayetlerle içki bütünüyle yasaklanmış, haram kılınmış oluyordu. Maide Suresindeki ilgili ayette, *"Artık vazgeçtiniz değil mi?"* deniliyordu. Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* de *"Rabbim! Vazgeçtik."* dedi.

Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den şöyle bir rivayet bulunmaktadır:

"Eğer bir kuyuya bir damla içki düşse, sonra da o kuyunun bulunduğu yerde bir minare yapılsa, o minarede ezan okumam. Eğer bir damla içki bir denize düşse, sonra da denizin suyu çekilip deniz kurumuş olsa ve orada da otlar bitse, orada hayvanlarımı gütmem."

« خَمْر » – *Hamr* (yani şarap): Üzümün çok fazla kaynatılmasıyla üzerinde oluşan köpük atılarak elde edilen bir içkidir. Mastar adıyla, *"hamr"* ismini almıştır ki, örtmek ve bürünmek manasına gelir. Bu da aklı giderdiğinden ötürü, bu manada *"hamr"* ismi verilmiştir.

KUMAR

« مَيْسِر » kelimesi kumar demektir. Bu, « مَوْعِد » kalıbında gelen bir kelimedir. « يَسَرَ » fiilinden alınmadır. Kolay oldu, demektir. Çünkü bu, adamın malını elinden hiçbir zorluk ve sıkıntı çekmeden, alın teri harcamadan kolay bir yoldan elde etmek demektir. Ya da bu kelime, « يَسَار »

[9] Nisa, 43.

kelimesinden alınmadır. Bu ise zenginlik demektir. Dolayısıyla sanki adamın bütün varlığını alıp götürüyor, manasınadır. Kumar oynama şekline gelince bu da şöyledir.

Cahiliye dönemi Araplarının on adet oku bulunuyordu. Bunlardan yedi tanesinin üzerinde birtakım çizgiler bulunuyordu. Üzerinde tek çizgi olana -ki buna « فذ » denirdi- kumardan bir pay, « تَوأم » yani çift çizgi bulunan çıkarsa iki pay, « رَقيب » yazılı olan yani üç çizgi taşıyanın çıkması halinde buna da üç pay düşerdi. « حلس » diye adlandırılan ve üzerinde dört çizgi bulunanın çıkması halinde bu kimse de dört pay alırdı. Üzerinde « نافس » yazılı olan ya da Nafis diye adlandırdıkları beş çizgili okun çıkması halinde buna da beş pay verilirdi. « مُسْبِل » adını verdikleri beş çizgili okun çıkması halinde ona da altı pay verilirdi. « مُعلّى » adını taşıyan yedi çizgili okun çıkması halinde ise buna da yedi pay ayrılırdı. Geride kalan üçü ise boş idi. Üzerlerinde herhangi bir çizgi yoktu. Bunlara da « مَنيح », « سَفيح » ve « وَغد » adını vermişlerdi.

İşte bu on adet kumar oku bir torbaya ya da koni şeklinde bir kabın içine konulurdu. Bunu da güvendikleri adil birinin eline teslim ederlerdi. Daha sonra adam bunları karıştırır ve içlerinden okları teker teker adamlar adına çekerdi. Çekilen oklardan kimin payına ne kadar bir hisse düşüyorsa o kendi okuna isabet edeni alırdı. Boş ok çıkan ise hiçbir pay alamazdı. Aynı zamanda ortaya konan devenin tüm ödenecek parasını bu adam ödemek zorunda kalırdı. Kazanlar da paylarına düşenleri yoksullara dağıtırlardı. Kesilen devenin de etinden yemezlerdi. Fakat bununla da övünürlerdi. Hatta bu gibi bir oyuna katılmayanları da kınarlardı.

Kumar hükmünde sayılan daha birçok oyunlar da vardır. Örneğin, tavla, satranç ve benzeri oyunlar gibi.

Yani, sana içki ve kumarın durumu nedir, diye sorarlar. Çünkü aşağıdaki ayet delil olarak bunu gösteriyor.

« قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ » *"De ki: Her ikisinde de insanlar için* –çekişme, kavga, küfürleşme, ağıza alınmayacak manada kötü sözler çıkmasına neden olmasından ötürü– *büyük bir günah ve birtakım da yararlar vardır."* Örneğin; içki ticareti, içenin bundan haz duyması gibi az

da olsa yararı, kumar da ise fakirlerin bununla gözetilmesi, hiçbir sıkıntı çekmeden kolay yoldan mal elde olunması türünden yine az da olsa faydası vardır.

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « كبير » kelimesini, « كثير » olarak okumuşlardır. Buna göre mana, "Büyük" yerine "çok" olur.

« وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا » *"Ancak her ikisinin de günahı ve tahribatı* –ikisine devam edilmesi, alınması halinde–, *yararlarından çok daha büyüktür."* Çünkü içkiciler, ayyaş ve kumarbazlar birçok yönden hep günaha bulaşırlar, hep tahribat ve yıkım getirirler.

« وَيَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ » *"Yine sana, Allah için ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: İhtiyaçtan fazla olanını harcayın."* Burada geçen, « الْعَفْوَ » kelimesi, fazla olan anlamındadır. Yani, ihtiyacınızdan artanını harcayın, demektir. İslâm'ın ilk zamanlarında, fazla olanı tasadduk etmek farz idi. Eğer adam ziraatçı ise, bir yıllık ihtiyacını alır, bundan art kalanını da sadaka olarak dağıtırdı. Eğer bir iş yapan sanatkâr idiyse, günlük ihtiyacını alır, bundan arta kalanını da sadaka olarak verirdi. Ancak bu hüküm zekat ayetiyle nesh edilmiştir, yani yürürlükten kaldırılmıştır.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « الْعَفْوَ » kelimesini, raf' (ötre) ile, « الْعَفْوُ » olarak okumuştur. Bu kelimeyi nasb ile okuyanlar, « مَاذَا » kelimesini tek isim olarak kabul ederek, bunu, « يُنْفِقُونَ » fiiliyle nasp mahallinde kabul etmektedirler. Dolayısıyla bunu da takdiri şöyledir: *"De ki: Fazla olanını harcarlar."*

Fakat, « الْعَفْوُ » kelimesini raf' (ötre) ile okuyanlar ise, « مَاذَا » kelimesindeki, « مَا » kelimesini mübteda ve « ذَا » kelimesini de sılası ile birlikte haber kabul etmektedirler. Burada, « ذَا » kelimesi, « الَّذِى » manasındadır. Bunun sılası, yani ilgi cümleciği de, « يُنْفِقُونَ » kelimesidir. Yani: *"İnfak edecekleri şey nedir?"* demektir. « عَفْو » kelimesinin cevabı ise, « هُوَ الْعَفْوُ » olup, yani, *"O fazla olanı vermektir."* demektir. Dolayı-

sıyla cevabın irabı da, cevap ile soru arasında bir uyum olsun diye tıpkı sorunun irabı gibidir.

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ » *"Allah âyetlerini işte size böyle açıklar ki gerçekleri düşünesiniz."*

Burada yer alan, « كَذٰلِكَ » işaret isminde yer alan, « كَ » harfi mahzuf bir mastarın sıfatı olması bakımından nasb mahallindedir. Yani, *"Şu açıklama gibi bir açıklama."* anlamındadır.

❁ ❁ ❁

220. — 228. ÂYETLER

فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۜ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰىۜ قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌۜ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِۜ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّۜ وَلَاَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ اَعْجَبَتْكُمْۚ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُواۜ وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ اَعْجَبَكُمْۜ اُو۬لٰٓئِكَ يَدْعُونَ اِلَى النَّارِۚ وَاللّٰهُ يَدْعُٓوا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهِۚ وَيُبَيِّنُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِۜ قُلْ هُوَ اَذًىۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَٓاءَ فِى الْمَحِيضِۙ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَۚ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُۜ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾ نِسَٓاؤُ۬كُمْ حَرْثٌ لَكُمْ۪ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ۟ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُۜ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِاَيْمَانِكُمْ اَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِۜ وَاللّٰهُ

سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ
يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِلَّذِينَ
يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ
اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
﴿٢٢٧﴾ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ
لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۗ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذٰلِكَ إِنْ
أَرَادُوا إِصْلَاحًا ۗ وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۖ
وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

Meâli

220. Dünya ve ahiret hakkında *(lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre davranın).* Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek *(yüz üstü bırakmaktan)* daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah isteseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Muhakkak ki Allah güçlüdür, hakîmdir.

221. İman etmedikleri müddetçe müşrik kadınlarla evlenmeyin. Müşrik bir kadın hoşunuza gitse de, iman etmiş bir câriye *(köle kadın)* kesinlikle ondan daha hayırlıdır. İman etmediği müddetçe müşrik erkeklerle de kızlarınızı evlendirmeyin. Müşrik bir erkek hoşunuza gitse de, iman etmiş bir köle elbette ondan daha hayırlıdır. Çünkü müşrikler amelleri itibariyle onları cehennem ateşine davet ederler. Oysa Allah izni ve ilmiyle cennetine ve mağfiretine çağırır. İşte Allah üzerinde düşünsünler de gerçeğe ulaşsınlar diye insanlara âyetlerini böylece açıklar.

222. *(Ey Muhammed!)* Bir de sana aybaşı *(hayız)* hakkında soruyorlar. Onlara de ki: "Aybaşı bir ezadır *(rahatsızlık ve zarar vermedir)*. O halde aybaşı halindeki kadınlar*(la cinsel ilişki)*den uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Ancak temizlendiklerinde artık Allah'ın size emrettiği mahalden olmak suretiyle onlara yaklaşın. Çünkü, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."

223. Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Tarlanıza *(haram yoldan gitmemek kaydıyla)* istediğiniz gibi gidin. Kendiniz için ileriye hazırlık yapın ve bilin ki muhakkak Allah'a kavuşacaksınız. *(Ey Rasûlüm!)* Mü'minlere müjde ver.

224. Allah adına yemin etmek suretiyle bunu iyilik yapmaya, emir ve yasaklara uymaya ve insanların arasını bulmaya mani bir sebep haline getirmeyin. Allah her şeyi en iyi işiten ve en iyi bilendir.

225. Allah "lağv" *(kasıtsız)* olan yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çekmez. Fakat bilerek yaptığınız yeminleriniz yüzünden hesaba çeker. Allah çok mağfiret eden ve azabını erteleyendir.

226. Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer bu zaman zarfında eşlerine dönmek isterlerse şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

227. Eğer boşamada kesin kararlı iseler; iyi bilsinler ki, Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

228. Boşanmış kadınlar tekrar evlenmeden üç hayız süresi beklesinler. Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın onların rahimlerinde boşandığı kocasından yarattığı cenini *(çocuğu)* ya da hayzı gizlemeleri onlara helâl değildir. Eğer kocaları kendileriyle süresi içinde barışmak isterlerse *(bu takdirde boşadıkları kadınları süresi içinde)* geri almaya kendileri daha fazla hak sahibidirler. Kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Ancak erkeklerin, kadınlara göre hakları bir derece daha fazladır. Allah Azizdir, Hakimdir.

Tefsiri

﴿ ٢٢٠- فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

220 – Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre davranın). **Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek** (yüz üstü bırakmaktan) **daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah isteseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Muhakkak ki Allah güçlüdür, hakîmdir.**

« فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ » *"Dünya ve ahiret hakkında* (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre davranın)."

Ayetin başında yer alan, « فِى » cer edatı, bir önceki ayetin sonunda yer alan, « تَتَفَكَّرُونَ » fiiline taallûk etmektedir. Yani, *"Her iki dünyayı da ilgilendiren şeyler hakkında düşünesiniz ve sizin için daha uygun olanı alasınız, diye..."* demektir. Ya da, *"Her iki dünya hakkında iyice düşünüp bu ikisinden hangisi baki ise ve hangisi daha çok faydalı ise onu tercih edesiniz, diye..."* demektir. Aynı zamanda bu edatın yine bir önceki ayette geçen, « يُبَيِّنُ » fiiline taallûk etmesi de caizdir. Yani, *"Her iki dünyaya ilişkin ayetleri, mucizeleri ve bu ikisi ile alakalı şeyleri sizin için açıklar."* demektir.

﴿ اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا ﴾

"Zulüm ve haksızlık yoluyla yetimlerin mallarını yiyenler hiç şüphesiz karınlarına (midelerine) ***ancak ateş tıkınmış olurlar."***[10]

mealindeki bu ayet yetimler hakkında nazil olunca, insanlar bundan böyle yetimlerden uzak durmaya, onlarla ilgilenmemeye başladılar. Onlarla

[10] Nisa, 10.

bir araya gelmiyor, mallarına ait işlerle de ilgilenmiyorlardı. Bu durum Allah Rasûlü Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* 'e anlatılınca, işte bunun üzerine şu ayet-i kerime gelmiştir.

« وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ » "*Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek* (yüz üstü bırakmaktan) *daha hayırlıdır.*»" Yani, yetimleri korumak, kollamak, yanlışa düşmemelerini sağlamak ve mal varlıklarını da üretmek amacıyla iyi bir niyetle kendilerine yaklaşmak, onlardan ayrılıp hiç ilgilenmeden uzak durmaktan daha hayırlı bir görevdir.

« وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ » "*Eğer onlarla birlikte yaşarsanız* –kendileriyle ilgilenir ve uzak durmazsanız–, (unutmayın ki) *onlar sizin* –dinde– *kardeşlerinizdir.*" Kardeşliğin bir gereği de onunla birlikte olup onu yalnızlığa terk etmemesidir.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ » "*Allah, işleri* –yetimlere ait malları– *bozanla* –har vurup harman savuranla, o malları– *düzelteni bilir.* Dolayısıyla Allah onları hangi amaçla yetimin malına yaklaşırlarsa, yaklaşma niyetine ve müdahalesine göre ya cezalandırır veya ödüllendirir. Bu bakımdan böyle bir şeyden uzak durun ve yetime ait imkanları düzeltme ve artırma niyeti dışında bir başka yol aramayın.

« وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَأَعْنَتَكُمْ » "*Eğer Allah* –sizin için zorluk ve meşakkat– *dileseydi sizi de zahmet ve meşakkate sokardı.*" Sizi sıkıntı ve meşakkat içinde bırakırdı. Dolayısıyla onlara müdahale konusunu bu açıdan mutlak anlamda zikretmedi.

« إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » "*Çünkü Allah güçlüdür* –kullarını bu hizmete mecbur bırakmaya ve onları sıkıntı ve zora sokmaya kadir olan, gücü yetendir– *hakîmdir.*" Kullarının gücü üzerinde onlara yük yüklemeyen, sıkıntı vermeyendir.

Mersed adındaki bir sahabi, Anak adında müşrik olan bir kadınla evlenme ile ilgili Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e soru sorması

üzerine şimdi tefsirini okuyacağımız, « وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ » âyeti nazil olmuştur. [11]

٢٢١– ﴿ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ وَلَأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴾

221 – İman etmedikleri müddetçe müşrik kadınlarla evlenmeyin. Müşrik bir kadın hoşunuza gitse de, iman etmiş bir câriye (köle kadın) kesinlikle ondan daha hayırlıdır. İman etmediği müddetçe müşrik erkeklerle de kızlarınızı evlendirmeyin. Müşrik bir erkek hoşunuza gitse de, iman etmiş bir köle elbette ondan daha hayırlıdır. Çünkü müşrikler amelleri itibariyle onları cehennem ateşine davet ederler. Oysa Allah izni ve ilmiyle cennetine ve mağfiretine çağırır. İşte Allah üzerinde düşünsünler de gerçeğe ulaşsınlar diye insanlara âyetlerini böylece açıklar.

« وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ » "*İman etmedikleri müddetçe müşrik kadınlarla evlenmeyin.*"

Bu ayetteki, « وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ » cümlesi, « لَا تَتَزَوَّجُوهُنَّ » yani; onlarla evlenmeyin, demektir. Çünkü « نِكَاح » – "*nikah*" evlenme manasındadır. « اِنْكَاح » – "*İnkah*" ise başkasını evlendirmek, demektir.

« وَلَأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ » "*Müşrik bir kadın hoşunuza gitse de,* –ister onu sevmiş olun, ister bir başka yönden olsun– *iman etmiş bir câriye* (köle kadın) *kesinlikle ondan daha hayırlıdır.*"

« وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا » "*İman etmedikleri müddetçe müşrik erkeklerle de* –Müslüman– *kızlarınızı evlendirmeyin.*" Nitekim Zeccac da bunu söylemiştir. Camiu'l-Ulûm diye bilinen Şeyh Nuruddin Ebu

[11] Bk. Ebu Davud, 2051. Tirmizi, 2176. Nesai, 6/66.

Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el-Bakuli (v.543/1148) ise diyor ki: Burada iki mef'ulden biri hazfedilmiştir. Bunun takdiri ise şöyledir:

"Kızlarınızı müşrik erkeklerle evlendirmeyin."

« وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ » *"Müşrik bir erkek hoşunuza gitse de, iman etmiş bir köle elbette ondan daha hayırlıdır."* Daha sonra yüce Allah hangi sebepten dolayı böyle bir evliliğin olamayacağını şöyle açıklıyor:

« أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ » *"Çünkü* –kadın olsun, erkek olsun– *müşrikler amelleri itibariyle onları cehennem ateşine* –küfre ve inkâra– *davet ederler."* Çünkü işi cehennem ehlinin ameli olan küfrü işlemektir. Dolayısıyla bir hak olarak bunların dost edinilmemeleri, bunlarla akrabalık ilişkilerinin kurulmaması ve onlara velayet yetkisinin verilmemesidir.

« وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ » *"Oysa Allah izni ve ilmiyle* –emriyle– *cennetine ve mağfiretine çağırır."* Allah'ın dost ve velileri ise -ki bunlar mü'minlerdir- cennete, Allah'ın mağfiretine veya bu ikisine ulaştırabilecek yollara çağırırlar. Ancak dost edinilmeleri, velâyet yetkisi verilmesi ve kendileriyle akrabalık kurulması gerekenler de işte bunlardır.

« وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ » *"İşte Allah üzerinde düşünsünler de gerçeğe ulaşsınlar diye insanlara ayetlerini böylece açıklar."*

Cahiliye döneminde Araplar tıpkı Yahudilerle Mecusiler (ateşperestler) gibi aybaşı halinde olan, yani hayız gören bir kadının pişirdiğini yemezler, elinden su içmezler ve onlarla aynı çatı altında oturmazlardı. Ebu Dahdah *(Radıyallahu Anh)* adındaki sahabi bunun hükmünü Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan sorar ve:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Kadınlarımız aybaşı olduklarında onlara karşı ne yapmalıyız?" der. İşte bunun üzerine « وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ » ayeti iner.[12]

[12] Müslim, Hayz, 302. Ebu Davud, 258. Tirmizi, 2981.

٢٢٢- ﴿ وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴾

222 – (Ey Muhammed!) **Bir de sana aybaşı** (hayız) **hakkında soruyorlar. Onlara de ki: "Aybaşı bir ezadır** (rahatsızlık ve zarar vermedir). **O halde aybaşı halindeki kadınlarla** (cinsel ilişkiden) **uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Ancak temizlendiklerinde artık Allah'ın size emrettiği mahalden olmak suretiyle onlara yaklaşın. Çünkü, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."**

« وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ » "(Ey Muhammed!) *Bir de sana aybaşı* (hayız) *hakkında soruyorlar.*" Bu kelime, tıpkı « جَاءَ مَجِيئًا » gibi « حَاضَتْ مَحِيضًا » olarak gelir.

« قُلْ هُوَ اَذًى » "*Onlara de ki, aybaşı bir ezadır, rahatsızlıktır ve zarar vermedir.*" Yani, hayız hali insanın tiksineceği bir durumdur, cinsel ilişkide bulunmak isteyen bundan rahatsızlık duyar.

« فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ » "*O halde aybaşı halindeki kadınlarla* (cinsel ilişkiden) *uzak durun.*" Onlarla bu durumda cinsel ilişkiye girmeyin.

Anlatıldığına göre Hristiyanlar kadının aybaşı hali olup olmamasına bakmaksızın her halükârda kadınlarla cinsel ilişkide bulunurlardı. Kadının hayızlı olup olmadığına aldırmazlardı. Yahudiler ise, aybaşı gören kadınlarla her manada bağlarını aybaşı sonuna kadar keserlerdi. Pişirdiklerini yemezler, aynı evi ve yatağı birlikte paylaşmazlardı. Ancak, Allah, Hristiyanların ya da Yahudilerin yaptıklarını değil orta yolu emretti.

İmam-ı Azam Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf'a göre, peştemaliyle kapatması gereken yer dışında, yani göbeği ile diz kapağı arası dışındaki yerlere temas edebilir, bunda bir sakınca yoktur. Bahsedilen yerlerden kaçınması gerekir. İmam Muhammed'e göre cinsel organ dışında dilediği yerlere dokunabilir. Hz. Aişe *(Radıyallahu Anha)* ise şöyle demiştir:

"Sadece kan mahallinden (cinsel organdan) *uzak durur ve bunun dışında koca için her şey mubahtır."*

« وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ » *"Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın."* Cinsel ilişkiye geçerek yaklaşmayın ya da cinsel ilişki kurmak maksadıyla yaklaşmayın. « يَطْهُرْنَ » kelimesini kıraat imamlarından Hafs dışında Ebu Bekir, Hamza, Kisai ve Halef şeddeli olarak, « يَطَّهَّرْنَ » tarzında okumuşlardır. Bu da *"Yıkanıp temizleninceye kadar"* demektir. Kelimenin aslı ise, « يَتَطَهَّرْنَ » idi. « ت » ile « ط » harflerinin mahreçleri (çıkış yerleri) birbirlerine yakın olması nedeniyle « ت » harfi « ط » harfine idğam olundu. Adı geçen diğer kıraat imamları ise bu kelimeyi, « يَطْهُرْنَ » olarak ayette geçtiği gibi okumuşlardır. Bunun da manası, *"aybaşı kanı ya da hayız kesilinceye kadar"* demektir. Her iki kıraat yani okuyuş tarzı sanki iki ayrı ayet imiş gibidir. Biz de bu ikisiyle amel ederiz.

Bunun için gerekçemiz şudur: « يَطْهُرْنَ » kıraatini, yani tahfif kıraatini göz önünde bulundurarak aybaşı halindeki kadın bundan dolayı yıkanmış olmasa da hayız süresinin çoğunun geçmesi ve aybaşı kanının da kesilmiş olması halinde ona yaklaşır. Yani; hayız kesilme süresinin en fazla zamanı olan on gün içinde kesilirse, kadın bu halde yıkanmış olmasa da, yani gusletmese de hayız süresinin fazla olan on günlük süresi tamamlandığı için kanın kesilmesinden sonra eşiyle cinsel ilişki kurabilir. Eğer aybaşı süresinin en fazla olan süresinden daha az bir sürede hayız kanı kesilmiş ise kadın bundan dolayı yıkanıp (gusledip) temizlenmedikçe koca hanımına cinsel ilişki için yaklaşamaz. Ya da şedde ile okunan « يَطَّهَّرْنَ » kıraatini göz önünde tutarak ve bununla amel ederek yıkanmasa bile üzerinden bir namaz vakti geçmedikçe koca hanımına cinsel ilişki kurmak maksadıyla yaklaşamaz. İşte ayeti buna hamletmek (yorumlamak) aksine yorumlamaktan daha evlâdır (yerindedir). Çünkü bu takdirde bilindiği gibi ikisinden biriyle amel terk olunmuş olacaktır.

İmam Şafii *(Rahmetullâhı Aleyh)*'ye göre koca, hanımı aybaşı kanından kesilip ve aynı zamanda yıkanmadıkça eşine yaklaşamaz. Yani, hem kandan kesilmiş olacak ve aynı zamanda yıkanmış da olacak ki, kocası hanımıyla cinsel ilişki kurabilsin. İmam Şafii'nin delili ise, ayetin devamı

olan: « فَاِذَا تَطَهَّرْنَ » kavlidir. Böylece İmam Şafii her iki hükmü de yani, kanın kesilmiş olmasını ve bununla beraber aynı zamanda yıkanmış olmasını cem ederek: *"Onlar temizlenip yıkanınca onlarla cinsel ilişki kurabilirsiniz."* diye yorumlamıştır.

« فَاِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ » *"Ancak temizlendiklerinde artık Allah'ın size emrettiği mahalden olmak suretiyle onlara yaklaşın."* Allah'ın size cinsel ilişkiye geçmesini emrettiği ve sizin için helâl kıldığı yerden -ki burası ön mahaldir ve bilinen uygun yerdir- cinsel ilişki kurabilirsiniz.

« اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ » *"Çünkü, Allah tevbe edenleri de sever,"* Yasaklandığı şeyleri işlemekten tevbe edenleri ya da defalarca günah ve yasaklara bulanıp tekrar tekrar tevbe ile Allah'a dönenleri, ne kadar sürçerlerse sürçsünler yine de dönenleri Allah sever. Sevgi ya da mahabbet, Allah'ın affının ve mağfiretinin çok büyük olduğunu ve O'ndan umutsuzluğa kapılmaması gerektiğini bilmesi ve tanıması sebebiyledir.

« وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ » *"temizlenenleri de sever."* Su ile yıkanıp temizlenenleri ya da kadınlara uygun olmayan arka mahalden ilişkiden uzak duranları veya hayız halinde iken hanımlarıyla cinsel ilişkiden sakınanları veya her tür kötülükten uzak duranları sever.

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzul sebebi şöyledir. Yahudiler şöyle derlermiş:

"Kişi hanımına arka taraftan yaklaşarak cinsel ilişki mahallinden ilişkiye geçerse, kadının hamile kalması halinde doğacak olan çocuk şaşı olarak doğar."

İşte gerçeğin onların inandıkları ve söyledikleri gibi olmadığını inen bu ayet şöyle açıklıyor:

٢٢٣- ﴿ نِسَٓاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

223 – Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. Tarlanıza (haram yoldan gitmemek kaydıyla) **istediğiniz gibi gidin. Kendiniz için ileriye hazırlık yapın ve Allah'tan korkun. Ve bilin ki muhakkak Allah'a kavuşacaksınız.** (Ey Rasûlüm!) **Mü'minlere müjde ver.**

« نِسَٓاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ » *"Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır."* Tohum ektiğiniz arazinizdir. Bu bir mecazi ifadedir. Kadınlar tarlalara benzetilerek, onların rahimlerine (döl yataklarına) bırakılan nutfeler (spermler) de tohuma benzetilmiştir. Nasıl ki tarlaya atılan tohumdan ekin bekleniyorsa, ana rahmine aktarılan sperm ile de nesil (çocuk) beklenir. Dolayısıyla çocuk da meydana gelen ürüne benzetilmektedir. Bu açıdan, « نِسَٓاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ » nazil olmuş ve bu ayet « فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللّٰهُ » ayetini açıklama ve izah anlamında gelmiştir. Yani; Allah'ın size cinsel ilişki için emrettiği yer, tohum atmanız gereken yerdir. Yoksa pisliğin çıkış yeri olan makattan ilişkiye girmeyin.

Böyle bir uyarı ile asıl amacın nesil üretme olduğuna ve şehevî arzuların tatmini olmadığı gerçeğine dikkat çekmek içindir. Dolayısıyla eşlerinize bu amacın gerçekleşebileceği yerden cinsel ilişkiye geçin, demektir.

« فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنّٰى شِئْتُمْ » *"Tarlanıza istediğiniz gibi gidin."* Onlarla ne zamanı isterseniz ve nasıl isterseniz haram olan mahalden gitmemek kaydıyla istediğiniz gibi cinsel ilişki kurabilirsiniz. İster arkadan normal cinsel organla ilişkiye geçin, ister uzanır vaziyette, ister yanı üzere yattığı halde cinsel ilişkiye geçebilirsiniz. Hiçbir sakıncası yoktur. Yeter ki doğal cinsel organdan ilişki kurulmuş olabilsin. Burası da üremenin, neslin geliştiği tohum ekme yeridir, ekim alanıdır. Bu bir temsildir. Yani; siz tarlalarınıza gidip onları nasıl ki dilediğiniz yerden ve dilediğiniz gibi sağlıklı bir tohum atmak istiyorsanız, işte tıpkı o tarlalarınızdaki tohum atma şekli ve rahatlığı ile siz de hanımlarınıza o rahatlıkla nutfeyi (spermi) dilediğiniz gibi atabilirsiniz. Hiçbir yön ve taraf doğru olan yerden cinsel ilişkiye geçtikten sonra sakıncalı değildir. Yani ister

ayakta, ister yatıp uzanarak, ister yana yatarak, ister oturarak olsun bu ve benzeri hiçbir durum sakıncalı değildir. Yeter ki meşru mahalden cinsel ilişki olabilsin.

Rabbimizin, « هُوَ اَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ » kavli, « مِنْ حَيْثُ اَمَرَكُمُ اللّٰهُ » ve « فَأْتُوا حَرْثَكُمْ اَنّٰى شِئْتُمْ » kavilleri hep hoş olan güzel kinayeler ve uygun görülen tarizlerdendir. Bu itibarla her Müslüman da bu ayetlerin çizdiği doğrultuda edebe riayet etmeli, konuşmalarında olsun, yazışmalarında olsun bu sözleri direkt olarak değil de o anlama gelebilen kelimelerle konuşması ve yazması daha yerinde bir hareket olmuş olur.

« وَقَدِّمُوا لِاَنْفُسِكُمْ » *"Ve kendiniz için ileriye hazırlık yapın."* Size yasaklananların aksine sizin için doğru olabilecek amelleri takdim etmeniz gerekir ya da çocuk isteme niyetiyle veya cinsel ilişkiye geçerken Besmele çekerek bu manada iyi şeyler sunun ve isteyin.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ » *"Ve Allah'tan korkun."* Dolayısıyla yasakları işlemeye kalkışmayın, bu manada cüretkâr davranmayın.

« وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ » *"Ve bilin ki; muhakkak Allah'a kavuşacaksınız."* O'na gideceksiniz. Öyleyse o kavuşma ve buluşmaya hazırlanın ve bunun için hazırlık yapın. « وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ » "(Ey Rasulüm!) *Mü'minlere* –sevap ile– *müjde ver."*

« يَسْـَٔلُونَكَ » kelimesi üç yerde « و » harfi olmaksızın sadece, « يَسْـَٔلُونَكَ » tarzında geldi. Üç yerde de aynı kelime « و » harfiyle, « وَيَسْـَٔلُونَكَ » olarak geçti. Çünkü, ilk üç sorma olayında sanki farklı farklı hallerde geçmesiyle ilgili sorular niteliğindedir. Bu bakımdan aralarında herhangi bir atıf (bağ) edatına yer verilmemiştir. Sanki her bir soru ilk sorular imiş gibi geçiyor. Diğer olaylarla ilgili sorulara gelince bunların tek bir zamanda sorulmalarından ötürü aralarına atıf yani bağ edatı, kısaca cem harfi getirilmiş oldu.

٢٢٤- ﴿ وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

224 - Allah adına yemin etmek suretiyle bunu iyilik yapmaya, emir ve yasaklara uymaya ve insanların arasını bulmaya mani bir sebep haline getirmeyin. Allah her şeyi en iyi işiten ve en iyi bilendir.

« وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ » *"Allah adına yemin etmek suretiyle bunu ..... mani bir sebep haline getirmeyin."*

Ayetteki, « عُرْضَةً » kelimesi « فُعْلَةٌ » kalıbında "mef'ul" manasına gelir. Tıpkı « قُبْضَةٌ » kelimesinin, « مَقْبُوضٌ » – *"alınan"* anlamında olduğu gibi. Bu « عُرْضَةً » kelimesi, herhangi bir şeyin önüne engel ya da siper olmak maksadıyla öne sürülen bir mani, barikat demektir. Örneğin, kabın üzerine konan tahta parçası gibi. Dolayısıyla bu parça o kabın üzerinde bir engeldir. Meselâ, filan kimse iyilik önünde bir urzedir, denilince, bundan o iyiliğin yapılmasına engel kişi demek olur.

Örneğin; adamın biri bundan böyle iyilik yapmayacağına, sılayı rahim gibi akraba ile olan münasebetlerini keseceğine, insanların arasını bundan böyle bulmaya çalışmayacağına, herhangi bir kimse artık iyilikte bulunmayacağına veya ibadet etmeyeceğine yemin eder, and içer. Kendisinden bu manada bir yardım istenince hemen, *"Ben yeminliyim, yeminimi bozmaktan Allah'a sığınırım."* bahanesiyle bunu yapacağı iyilikler için bir siper, bir engel olarak öne sürer.

İşte böyleleri için Rabbimiz:

« وَلَا تَجْعَلُوا اللّٰهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ » *"Bir de Allah adına yemin etmek suretiyle bunu .... mani bir sebep haline getirmeyin."* buyurmuş oluyor. Yani üzerinde yemin ettiğiniz şey için bunu bir engel yapmayın. Üzerine and içilen şeye yemin adının verilmiş olması, bunun yemine benzemesi, onunla karıştırılması sebebiyledir. Nitekim, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Kim herhangi bir şeyi yapmamaya ya da yapmaya yemin eder de, ancak yemininin aksi işin yapılmasını daha hayırlı olarak görürse hemen yeminini bozup kefaretini ödesin ve hayır gördüğü şeyi yapsın." [13]

« أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ » *"İyilik yapmaya, emir ve yasakların uymaya ve insanların arasını bulmaya mani bir sebep haline getirmesin."* Ayetin bu kısmı, « لِأَيْمَانِكُمْ » ifadesinin atf-ı beyanıdır. Yani, hakkında yemin ettiğiniz şeyler için, ki onlar da iyilik yapmak, emir ve yasaklar uymak ve insanların aralarını bulmak gibi hususlardır. « لِ » harfi ise, fiile müteallіktir. Yani, *"Allah'ı yeminleriniz için bir kalkan yapmayın."* demektir. Aynı zamanda « لِ » harfinin ta'lil, yani illet ve neden için olması da mümkündür. « أَنْ تَبَرُّوا » kelimesi ya fiile veya « عُرْضَةً » kelimesine taallûk etmektedir. Yani mana şöyledir: *"Allah'ı yeminleriniz için iyilik yapma hususunda bir payanda, bir engel kılmayın."*

« وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"Allah her şeyi* –ettiğiniz yeminlerinizi– *en iyi işiten ve* –niyetlerinizi de– *en iyi bilendir."*

٢٢٥– ﴿ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾

225 – Allah "lağv" (kasıtsız) **olan yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çekmez. Fakat bilerek yaptığınız yeminleriniz yüzünden hesaba çeker. Allah çok mağfiret eden ve azabını erteleyendir.**

« لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي اَيْمَانِكُمْ » *"Allah «Lağv»* (kasıtsız) *olan yeminlerinizden dolayı sizi hesaba çekmez."*

Lağv: Söz ve benzeri başka şeylerde hiçbir değer taşımayan ve bir mana ifade etmeyen boş laf, demektir. *"lağvu'l-yemin"* ise yapılan yeminde bir anlam ifade etmeyen boş yemin manasınadır. Yani, adam doğru zannıyla bir konuda yemin eder ve fakat iş aksi olarak meydana çıkar. İşte bu tür bir yeminde kasıt olmadığından buna boş yere yemin anlamın-

[13] Ahmed, Müsned; 2/185. Nesai,7/10. İbn Mace, 2111.

da, *"lağvu'l-yemin"* ya da *"yemin-i lağv"* adı verilir. Bu takdirde mana şöyle olur:

"Allah, herhangi birinizi boş yere yapmış olduğu yemin sebebiyle hesaba çekmez, cezalandırmaz."

İmam Şafii'ye göre yemin-i lağv; kişinin kasıtlı olmaksızın dilinin alışa geldiği gibi yaptığı yemine denir. Örneğin: Hayır vallahi, öyle değil vallahi, evet öyledir vallahi... gibi.

« وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ » *"Fakat bilerek yaptığınız kasıtlı yeminleriniz yüzünden sizi* –cezalandırır– *hesaba çeker."* İçten isteyerek yalan yere yemin etmek karar ve kastıyla yaptığınız yeminleriniz yüzünden cezalandırılacaksınız. Çünkü bu tür yapılan bir yeminde, yemin eden kimse, doğru olanın yemin ettiği şekil olmadığını, başka şey olduğunu bilerek ve isteyerek yemin etmektedir. İşte bu yemine, *"ğamus yemin"* diye ad verilir. Çünkü kişiyi cehennem ateşine daldırıp bırakan yemin budur.

İmam Şafii *(Rahmetullâhi Aleyh)* bu ayete dayanarak ğamus yemin için kefaretin vacip (farz) olduğuna hükmetmiştir. Çünkü kalbin kesbi (kazancı) demek, kesin karar ve kasıt demektir. Muaheze yani cezalandırma ve hesaba çekme konusu burada bu ayette açıklanmamıştır. Bu konu Maide Suresinde ilgili ayette açıklanmıştır. Dolayısıyla orada yapılan bir açıklama aynen burada yapılmış bir açıklama manasında geçerli bir açıklama ve bir hükümdür.

Biz Hanefiler ise diyoruz ki; burada sözü edilen muaheze ya da hesaba çekilme olayı mutlak manadadır. Bu da zaten ahiret hayatını, ceza yurdunu ilgilendirir, orada olacak bir husustur. Oysa Maide Suresinde sözü edilen ceza ise bu dünya ile kayıtlıdır, burada uygulanacak olan bir cezadır. İşte bu bakımdan birinin ötekisin hamli doğru değildir, sahih olmaz.

« وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ » *"Allah çok mağfiret eden ve azabını erteleyendir."* Yeminlerinizdeki yanılgılarınız sebebiyle sizi hesaba çekmeyecek olandır.

٢٢٦- ﴿ لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَآؤُا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

226 – Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer bu zaman zarfında eşlerine dönmek isterlerse şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

« لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَآئِهِمْ » *"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenlerin..."* Ayetteki, « يُؤْلُونَ » kelimesi « يُقْسِمُونَ » – *"yemin ederler"* manasındadır. Nitekim bu, aynı zamanda İbn Abbas'ın da kıraatidir.

« مِنْ نِسَائِهِمْ » Cer ile mecrura taallûk eder. Yani, « لِلَّذِينَ » ye taalluk eder. Bu ifade adeta, « لَكَ مِنِّى نُصْرَةٌ » ve « لَكَ مِنِّى مَعُونَةٌ » gibidir. Yani; *"Hanımlarından dolayı yemin edenler için..."*

« تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ » *"dört ay beklemeleri gerekir."* Yani i'lâ maksadıyla yemin edenler için dört ay beklemeleri kararlaştırılmıştır. Bu, « يُؤْلُونَ » değildir. Çünkü bu « آلَى » fiili, cer edatı olan « عَلَى » ile müteaddi olur. Örneğin, « آلَى فُلاَنٌ عَلَى امْرَأَتِهِ » gibi. Ancak, « آلَى فُلاَنٌ مِنَ امْرَأَتِهِ » diye bu kelimeyi « مِنْ » cer edatıyla müteaddi olduğunu düşünmek bu ayet sebebiyle doğan bir vehimden ibarettir. Ancak burada yer alan yemin ifadesinde, bu kelime, « مِنْ » cer edatıyla müteaddi olmuştur. Çünkü uzaklaşma manası verilmekle böyle değerlendirilmiştir. Sanki şöyle denir gibidir: *"Kadınlarından yemin ederek uzak kalırlar."*

« فَإِنْ فَآؤُا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"Eğer bu zaman zarfında eşlerine dönmek isterlerse* –Hanımlarına cinsel ilişkide bulunmamada ısrardan vazgeçip ilişkiye dönerlerse– *şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir."* Çünkü Allah kefareti meşru kılmıştır.

٢٢٧- ﴿ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلاَقَ فَإِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

227 – Eğer boşamada kesin kararlı iseler, iyi bilsinler ki, Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

« وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ » *"Eğer boşamada kesin kararlı iseler,"* Eşlerine dönmezler ve sürenin bitimini beklemede kararlı iseler, « فَإِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"İyi bilsinler ki Allah* –onların yeminlerini– *hakkıyla işiten ve* –niyetlerini– *hakkıyla bilendir."* Bu, onların yeminde ısrarları ve tekrar dönmeyi terk etmemeleri yani, dönmemeleri açısından onlar hakkında bir tehdit manası içermektedir.

İmam Şafii'ye göre bunun manası, « فَإِنْ فَاؤُا » – *"Eğer dönerlerse"* sürenin geçmesinden sonra « وَاِنْ عَزَمُوا » – *"kesin kararlı iseler"* demektir. Çünkü baştaki, « ف » harfi takip içindir.

Ancak biz Hanefilere göre, « فَإِنْ فَاؤُا » ile « وَاِنْ عَزَمُوا » ibareleri, « لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ » kavlini açıklamak içindir. Çünkü tafsil (açıklama) mahiyetinde olan bir ifade mufassal, yani açıklanan ibareyi takip eder. Örneğin:

اَنَا نَزِيلُكُمْ هٰذَا الشَّهْرِ فَاِنْ اَحْمَدْتُكُمْ اَقَمْتُ عِنْدَكُمْ اِلٰى آخِرِهِ وَاِلَّا لَمْ اُقِمْ اِلَّا رَيْثَمَا اَتَحَوَّلُ

"Ben bu ay sizin konuğunuzum. Eğer size karşı iyi hareket edersem yanınızda ay sonuna kadar kalırım. Eğer öyle davranmazsam, kalmam. Ancak kaldığım kadarıyla yetinir, dönerim."

İşte bu ifade içerisinde yer alan, « ف » harfi de aynen buradaki gibidir veya ayette geçen « ف » harfi buradakine benzer,

٢٢٨– ﴿ وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوٓءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فٖٓي اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فٖي ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُٓوا اِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذٖي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴾

228 - Boşanmış kadınlar tekrar evlenmeden üç hayız süresi beklesinler. Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın onların rahimlerinde boşandığı kocasından yarattığı cenini *(çocuğu)* **ya da hayzı gizlemeleri onlara helâl değildir. Eğer kocaları kendileriyle süresi içinde barışmak isterlerse** (bu takdirde boşadıkları kadınları süresi içinde) **geri almaya kendileri daha fazla hak sahibidirler. Kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Ancak erkeklerin, kadınlara göre hakları bir derece daha fazladır. Allah Azizdir, Hakimdir.**

« وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ » *"Boşanmış kadınlar, tekrar evlenmeden üç hayız süresi beklesinler."*

Ayette, « وَالْمُطَلَّقَاتُ » yani *"Boşanmış kadınlar"*'dan kasıt, başlarından evlilik olayı geçen ve kocalarıyla cinsel ilişki olan kadınlar demektir. Yani, hayız ya da temizlik süresine sahip kadınlar.. İşte bu durumdaki kadınlar, « يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ » *"kendi kendilerine beklerler* (beklesinler)" Bu cümle emir manasında bir haberdir. Yani, *"beklerler"* değil, *"beklesinler"* anlamında bir haber. Zira cümlenin aslı şöyledir: *"Boşanmış kadınlar beklesinler."*

Bir emrin haber şeklinde getirilmesi ise, emir manasını te'kit ve pekiştirmek ve bir an önce emre göre hareket etmenin gerektiği gerçeğini bildirmek içindir. Sanki bununla o kadınlar bekleme emrine hemen sarılmış oldukları manası anlaşılmaktadır. Çünkü bu ifade bu gerçeğin var olduğunu bildiriyor.

Nitekim bunun benzeri insanların dualarında, « رَحِمَكَ اللّهُ » – *"Allah sana rahmet ve merhamet eylesin."* diye söyledikleri ifadeye benzer. Alacağı cevaba güveni sebebiyle hadiseyi haber tarzında belirtti. Sanki, *"Ben rahmeti elde ettim, buldum da o da bundan haber veriyor."* gibi bir ifade. Ayrıca cümlenin bir mübteda şeklinde takdimi ise yine fazladan bir tekit ve pekiştirme sebebidir. Çünkü isim cümleleri, fiil.cümlelerinin aksine devam ve sebatlılık bildirirler.

Ayette, « بِأَنْفُسِهِنَّ » *"kendi kendilerine"* ifadesine yer verilmesi ise, kadınları beklemeye, iddet sürelerini beklemeye yönlendirmek ve

özendirmek ve bundan kaçmamalarını sağlamak manasınadır. Çünkü kadınlar şehevî duygular noktasından hep bir an önce erkeklere kavuşsun isterler. Bu açıdan onların nefislerine sahip olmaları, gem vurmaları, nefislerine yenilmemeleri ve dikkatli hareket etmeleri için ve aynı zamanda kendilerinden istenen bekleme sürelerini bitirmeleri için de bir icbar emridir.

« ثَلاثَةَ قُرُوءٍ » Burada geçen, « قُرُوءٍ » kelimesi, « قَرْءٍ » veya « قُرْءٍ » kelimesinin çoğuludur. Bu da "hayz" yani kadınların ayhali anlamına gelir. Çünkü Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Kur' (aybaşı) *günlerinde namazı bırak."* [14]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın şu kavli: *"Cariyenin talâkı iki boşamadır ve iddeti* (bekleme süresi) *de iki hayız süresidir."* [15]

İşte bu iki hadise baktığımızda Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) Kur'* için iki temizlik süresi yani « طُهْرَانِ » dememiş, hayız olarak değerlendirmiştir. Kaldı ki, şu ayet de yine buna delildir. Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ وَاللاَّئِى يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلاثَةُ أَشْهُرٍ ﴾

"Kadınlarınız içinde adetten kesilmiş olanların bekleme süreleri hakkında şüpheye düşerseniz, onların bekleme süresi üç aydır." [16]

Dikkat edilirse, hayız (yani ayhali) durumu « أَشْهُرٍ » ile değerlendirilmiş ve bu, temizlik ayları olarak değil hayız ayları olarak gösterilmiştir. Kaldı ki, iddet olayında yani kadının bekleme süresinde aranan nokta rahmin temize çıkması, yani gebeliğin olup olmadığının meydana çıkmasıdır. Bu ise ancak hayız yoluyla yani kadının ay halini geçirmesiyle sağlanabilir, yoksa temizlenme (tuhr) ile değil. Bunun içindir ki, cariyenin yani köle kadının istibra (arınma) durumu bir hayız ile değerlendirilmiştir. Eğer bu, İmam Şafii'nin dediği gibi tuhr (temizlik) manasında

---

[14] Bk. Darekutni, 1/212.
[15] Bk. Ebu Davud, 2189. Tirmizi,1182. İbn Mace, 2080.
[16] Talak, 4.

olsa idi bu takdirde cariyenin iddet süresi iki tam ve biraz da üçten de gün alarak kur' ile mümkün olabilirdi. Böyle olması halinde süre üç ay hali süresinden daha aşağıya çekilmiş ve azalmış olurdu. Düşünün bir kez eğer adam hanımını temizliğin sonunda boşamış olsa, İmam Şafii'ye göre bu, kadının iddet (bekleme) süresinden sayılır, mahsup edilir. Eğer adam temizlik süresinin sonunda değil de, hayız günlerinin sonunda boşasa, bu, biz Hanefilere göre kadının iddet süresinden sayılmaz, ona mahsup edilemez.

Oysa « ثَلاَث » kelimesi, bilinen belli bir adedin özel ismidir, yani "üç" sayısının adıdır. Dolayısıyla bu, üçten az bir mana ifade etmez, edemez.

Nitekim, kadın ayhali olunca, « أَقْرَأَتِ الْمَرْأَةُ » ve « أَقْرَأَتْ مُقْرِءٌ » denmesi de bu açıdandır. « ثَلاَثَةَ » kelimesinin mansub olması mef'ûl-ü bih olması itibariyledir. Yani, *"Kadınlar üç kuru' süresinin geçirinceye kadar beklesinler."* demektir. Ya da bu, « ثَلاَثَةَ » kelimesi zarf tümleci olarak mansub olabilir. Bu takdirde de mana şöyledir: *"Üç kuru' müddeti süresince beklesinler."*

Temyiz olan, *kuru'* kelimesi yerine *cem-i kılleti* (azlık çoğulu) olan, « أَقْرَاءٌ » – *"akra'"* olarak değil de, *cem-i kesreti* (çokluk çoğulu) olan « قُرُوءٌ » – *"kuru'"* lâfzıyla gelmiştir. Çünkü ister, « أَقْرَاءٌ » – *"akra'"* olsun, ister « قُرُوءٌ » – *"kuru'"* olsun her ikisi de cemi (çoğul) oluşta genelde kullanımları itibariyle ortaktırlar. Kaldı ki, « قُرْءٌ » kelimesinin çoğulu olarak « قُرُوءٌ » lâfzı daha çok kullanılan bir kelimedir. Çoğul olan « أَقْرَاءٌ » – *"akra'"* lâfzı ise daha az kullanılıyor olabilir. Dolayısıyla dilde kullanılışı az olan bu kelime sanki kullanılmıyormuş gibi değerlendirilerek bunun yerine daha çok kullanılan, « قُرُوءٌ » – *"kuru'"* lâfzı zikredilmiştir.

« وَلاَ يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ » *"Eğer gerçekten Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın onların rahimlerinde boşandığı kocasından yarattığı cenini* (çocuğu) *ya da hayzı gizlemeleri onlara helâl değildir."* Yani kadın hamile olup olmadığını veya hayız görüp görmediğini ya da her ikisini olsun gizlemesi doğru değildir, helâl olmaz.

Bu durum eğer kadın kocasından kesin ayrılmayı ya da boşanmayı istiyorsa ve bundan dolayı da gebeliğini gizleyerek kocasının doğum sürecini bekleme gibi bir düşünce ile boşamayı ertelemesi ve doğacak olan çocuğuna karşı şefkat duygularının baskın gelerek kendisini boşamaktan vazgeçeceği endişelerine kapılarak gebeliği gizlemesin, buna kalkışmasın. Ya da kadın henüz ayhali bitmemişken, bir an önce kocam beni boşasın niyetiyle, hayız bitti, temizlik süresi başladı gibisinden yalana ve gerçeği gizlemeye başvurmasın.

"Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa..." ifadesiyle de iman edenler bu denli önemli olan ve büyük bir günah oluşturan şeylerden uzak kalmaları noktasına dikkatleri çekiliyor. Zira Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve O'nun kendilerini cezalandıracağına inanan bir kadın ya da kadınlar bu türden büyük vebal ve günah teşkil eden şeylere kolay kolay cesaret edemezler.

« وَبُعُولَتُهُنَّ اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذٰلِكَ اِنْ اَرَادُوا اِصْلَاحًا » *"Eğer kocaları kendileriyle süresi içinde barışmak isterlerse* (bu takdirde boşadıkları kadınları süresi içinde) *geri almaya kendileri daha fazla hak sahibidirler."*

Ayetteki, « بُعُولٌ » – *"buul"* kelimesi, « بَعْلٌ » – *"ba'l"* kelimesinin çoğuludur. Fakat, « بُعُولَتُهُنَّ » kelimesinin sonunda bulunan, « ة » harfi, cemi olan kelimenin müennesliğini bildirmek içindir. « اَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ » Yani kadınların kocaları hanımlarına müracaata, dönmeye daha çok hak sahibidirler. İşte ayetin bu kısmından delil olarak şunu anlamaktayız:

Ric'î talâk, vat'a yani cinsel ilişkiye engel değildir. Çünkü burada *"boşama"* (talâk) ifadesinden sonra bile, onlardan kadınların kocası diye ayette söz edilmektedir. Bu da *vat'* için (yani cinsel ilişki için) bir mani olmadığının kanıtıdır. « فِى ذٰلِكَ » yani bekleme süresi içerisinde, demektir. Bu durumda mana şöyledir:

"Eğer adam, yani koca karısına dönmek isterse, buna rağmen kadın da bu dönüşe rıza göstermez ve kabul etmezse, bu takdirde kadının sözü değil, kocasının müracaat (dönüş) *konusundaki sözü dikkate alınması gerekir, vacib olanı budur. Çünkü buna daha çok hak sahibi ve yetkili olan kocasıdır. Ric'at konusunda kadının bir söz hakkı, dönmeme hakkı yoktur, dönmek durumundadır."*

« إِنْ أَرَادُوٓا إِصْلَاحًا » *"Eğer ric'at ile kocalar ile karıları arasında barış ve anlaşmayı istiyorlarsa..."*, bununla kadınlara bir iyilik yapılması arzu ediyor ve onların zarar görmemeleri aranıyorsa bu olabilir.

« وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِى عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ » *"..... Kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır."* Kadınların erkekler üzerindeki gerekli olan hakları, örneğin onların mehirlerinin tam olarak verilmesi, nafakalarının gereği gibi karşılanması, onlarla güzel ve insanî manada ilişkiler kurulması, kendilerine zarar verilmemesi gibi. Bunlar kadınlara ait haklar iken bir de kocalarının da iyilikle emir ve yasaklar çerçevesinde onlara iyilikleri emretme ve kötülüklerden de onları menetme hakları vardır. Fakat bütün bunlar şeriatın öngördüğü ve toplum arasında da gelenek olarak kabul gören şekliyle yapılmalıdır. Eşlerden hiçbiri diğerine altından kalkamayacağı ve yapamayacağı bir şeyi teklif edemez ve isteyemez, (istememelidir).

Ayette geçen, *"mümaseletten"* yani, « مِثْلُ »'den kasıt, olayın iyilik ve güzellik yani hasene olması bakımından tarafların görevlerinin birbirine denkliği anlamındadır. Yoksa iş olarak yaptıkları şeylerin denkliği demek değildir. Örneğin kadın erkeğin giysilerini yıkadığında veya ona ekmek ve yemek yaptığında bu demek değildir ki erkek de aynen bunları yapacaktır. Böyle bir durum söz konusu değildir. Ancak bunu karşılığında da erkeklerin de onlara yakışır şekilde bir iş yapmaları demektir.

« وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ » *"Ancak erkeklerin kadınlara göre hakları bir derece daha fazladır."* Hak açısından biraz daha farklıdır. Kadına karşı görev ve sorumlulukları bakımından bir üstünlüğe sahiptir. Gerçi taraflar birbirlerinden yararlanmaları, lezzet almaları noktasında her ne kadar müşterek (ortak) iseler de, evin harcamasını yapmada (infak noktasında) ve nikahı elinde bulundurmada erkek kadına nazaran bir derece daha üstündür.

« وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » *"Allah Azizdir* –işlerinde Allah'a asla itiraz olunamaz– *ve Hakimdir."* Allah ancak doğru ve güzel olan şeyleri emreder.

229. — 233. ÂYETLER

اَلطَّلاَقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ وَلاَ يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا اِلاَّ اَنْ يَخَافَا اَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلاَّ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلاَ تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَاِنْ طَلَّقَهَا فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا اِنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْسَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلاَ تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلاَ تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ

يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ
كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ ۜ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ
وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۜ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ
وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ ۚ
فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۜ
وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُٓوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا
سَلَّمْتُمْ مَآ اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ ۜ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

Meâli

229. Boşama iki defadır. *(Bundan sonrası)* ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Hanımlarınıza vermiş olduğunuz *(mehirden her hangi)* bir şeyi geri almanız size helal değildir. Ancak karı ve koca Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka. Eğer karı ve kocanın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız bu taktirde kadının *(boşanmak için kocasına)* verdiği fidye de ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Sakın bunları aşmayın. Kimler Allah'ın *(çizmiş olduğu)* sınırları aşarsa işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

230. Eğer *(koca ikinci talâktan sonra hanımını üçüncü talâk ile)* boşarsa, o kadın bir başka erkekle evlenip ondan boşanmadığı müddetçe tekrar *(ilk boşanmış olduğu)* kocasına helâl olmaz. Eğer bu ikinci kocası da *(aralarında bir anlaşma söz konusu olmaksızın)* kadını boşar ve kadın ile boşandığı ilk kocası, Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemeyeceklerine inanırlarsa yeniden evlenmelerinde taraflar için bir sakınca yoktur. İşte bunlar kendini bilen ve gereğini yapmak isteyen kimseler için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.

231. *(Ey kocalar!)* Hanımlarınızı *(ric'i talâk ile)* boşayıp onlar da iddet *(bekleme)* sürelerini tamamlamışlarsa bundan böyle ya onları meşru sınırlar içinde yanınızda tutun ya da güzellikle *(önlerinden çekilip)* bırakın. Ancak sırf onlar zarar görsünler ve rahatsızlık çeksinler diye onlara haksızlık ederek hanımlarınızı yanınızda alıkoyup sınırları aşmayın. Kim böyle bir iş yaparsa kesinlikle kendi kendine yazık etmiş olur. Sakın Allah'ın ayetlerini *(hükümlerini)* alay ve eğlence konusu etmeyin. Allah'ın size verdiği hidayet ve İslâm nimetini, size kendisiyle öğüt vermek için indirdiği Kitap ve hikmeti hatırlayın. *(Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederek)* Allah'tan korkun. Ve iyi bilin ki; Allah, her şeyi *(tüm incelikleriyle)* bilendir.

232. *(Ey kocalar!)* Hanımlarınızı boşayıp onlar da iddet *(bekleme)* sürelerini bitirdiğinde, aralarında iyilikle anlaşmaları halinde onları boşayan kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere bununla öğüt verilmektedir. Bu sizin için daha iyi ve daha temizdir. Allah bilir; fakat siz bilmezsiniz.

233. Emzirme sürelerini tamamlamak isteyen kimse için *(boşanmış ya da boşanmamış)* anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Annelerin meşru şekildeki yiyecek ve giyeceklerinin sağlanması baba tarafına aittir. Bir kimse ancak gücünün yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne çocuğundan dolayı ve hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarar görmesin. Ve babanın mirasçısına da aynı görev düşer. Eğer ana ve baba birbirleriyle anlaşmak suretiyle çocuğu iki yıldan daha az veya fazla bir sürede sütten kesmek isterlerse her ikisine de bir vebal yoktur. Eğer çocuklarınızı süt anneye verip emzirtmek isterseniz, kendisine vermekte olduğunuz ücretini iyilikle vermek kaydıyla, bunda da size herhangi bir vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah yaptığınız her şeyi görmektedir.

Tefsiri

٢٢٩– ﴿ الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ
لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللهِ فَإِنْ
خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ
اللهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

229 - Boşama iki defadır. (Bundan sonrası) **ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Hanımlarınıza vermiş olduğunuz** (mehirden her hangi) **bir şeyi geri almanız size helal değildir. Ancak karı ve koca Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka. Eğer karı ve kocanın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız bu taktirde kadının** (boşanmak için kocasına) **verdiği fidye de ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Sakın bunları aşmayın. Kimler Allah'ın** (çizmiş olduğu) **sınırları aşarsa işte onlar zalimlerin ta kendileridir.**

« الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ » *"Boşama iki defadır."*

« الطَّلَاقُ » – *"Talâk"* kelimesi « تَطْلِيق » – *"boşama"* manasınadır. Tıpkı « السَّلَامُ » – *"Selâm"* kelimesinin « تَسْلِيم » – *"teslim"* yani, *selâm verme* manasında olması gibidir.

Şeriat noktasından tatlik yani boşama ayrı ayrı olmak kaydıyla bir talâkın verilmesinden sonra ikinci talâkın verilmesidir. Yoksa toptan boşamak suretiyle bir tek defada vermek demek değildir. Yani ayette yer alan, « مَرَّتَانِ مَرَّتَيْنِ » ile belirtilmek istenen şey tesniye manasında demek değildir. Bu, tekrar anlamındadır. Yani iki kez tekrarlanan boşama, tekrar tekrar ard arda olan boşama demektir. Bu, tıpkı,

﴿ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ ﴾ [17]

ayinde geçen, « كَرَّتَيْنِ » kelimesi gibidir. Burada bu, *"iki kere"* demek değildir. Bu, *"tekrar tekrar"* demektir. Yani, *"Sonra gözünü tekrar tekrar çevir."*

İşte bu ayet bizim lehimizde bir delildir. Dolayısıyla biz Hanefilere göre bir tek tuhr (temizlik) içinde iki ve üç boşamayı bir anda vermenin bidat olduğu, yani sünnete uygun bir boşama şekli olmadığı gerçeğidir. Bu manada ayet lehimizde bir delildir. Çünkü yüce Allah tarafından ayrı ayrı olarak talâkın (boşama fiilinin) bizden istendiği emridir. Gerçi ayete ilk bakışta bize bir haber cümlesi gibi gözükse de bu, mana itibariyle bir

[17] Mülk, 4.

emirdir. Aksi takdirde Allah'ın haberinde bu iş bunu yerine geçecek diğer bir şeye, bunun halefine döner. Çünkü bazen talâkın toptan verildiği de olabilmektedir.

Yine bir yoruma göre Ensar'dan bir kadın demiş ki:

"Kocam bana şöyle dedi: Seni hep boşayıp duracağım ve fakat her defasında da sana ric'at ile döneceğim." Yani, sana hep eza edeceğim, demek istemiştir. İşte bu ayet bu olay üzerine nazil olmuştur. *"Talâk* (boşama) *iki defadır."* Yani ric'î talâk art arda iki defadır. Artık üçüncü boşamadan sonra kadına müracaat (ric'at) yoktur.

« فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ » "(Bundan sonrası) *ya iyilikle* –ric'at ile– *tutmak"* Yani, size düşen görev kadının hukukunu gözeterek birlikte karı koca olarak yaşamak « أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ » *"ya da güzellikle salıvermektir."* Yani yeniden dönüş yapmamak, müracaatta bulunmamak suretiyle iddeti bitimi bain talâk olmuş olsun. Bir yoruma göre de, üçüncü temizliğinde onu üçüncü talâk ile boşamak suretiyle yol versin, diye değerlendirilmiştir.

Bu ayet, Cemile adındaki kadın ile kocası Sabit b. Kays b. Şemmas hakkında nazil olmuştur. Cemile kocasına karşı hep kin güder, onu sevmezmiş; fakat kocası da aksine onu severmiş. Hanımı onunla olan evliliğinden kurtulmak için kendisini boşamak kaydıyla kendisine ait olan bahçesini hul' suretiyle kocasına verir ve böylece ondan boşanmasını sağlar. Bu olay, İslâm'da ilk olarak meydana gelen, *"hul'"* olayıdır.[18]

« وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا اٰتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا » "–Ey kocalar veya ey hakimler!– *Hanımlarınıza vermiş olduğunuz* (mehirden her hangi) *bir şeyi geri almanız size helal değildir."* Ayetin hükmü içerisinde, *"ey hakimler!"* ifadesinin de yer alması, herhangi bir anlaşmazlık sonucunda onlara başvurulması ve hakların onlar tarafından alınıp verilmesinde emrin onlar tarafından verilmesi sebebiyledir. Bu durumda sanki alan ve verenler onlar imiş gibi olay değerlendirilmiştir.

---

[18] Bk. Önceki kaynak, 2/461.

« إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ » *"Ancak karı ve koca Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka."* Yani eşlerin, birbirlerine karşı yapmaları gereken görevlere riayet edemeyeceklerine ve Allah'ın koyduğu sınırları çiğneyeceklerine dair bir bildikleri var ise, örneğin kadının huysuzluğu, ahlakî kurallara uymaması, haksızlıkta direnmesi gibi bir durumun varlığı hali bundan müstesnadır, bunun dışındadır.

« فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ » *"Eğer karı ve kocanın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız bu takdirde kadının* (boşanmak için kocasına) *verdiği fidye de ikisine de bir günah yoktur."*

« فَإِنْ خِفْتُمْ » kısmını verirken *"Ey yetkililer, veliler, hakimler"* diye açıklanması ile ayetin bu kısmı ile bunlardan, önceki kısmı yani; ey kocalar, diye belirtilen kısmı ile de gerçekten kocaların kastedilmiş olması da caizdir (mümkündür).

Ayetin bu kısmında belirtildiği gibi kocanın boşanma karşılığında karısından bir fidye almasında ve karısının da bunu gönül rahatlığıyla vermesinde herhangi bir vebal ve günah yoktur. Çünkü kadın bununla hul' suretiyle kendisini evlilik bağını mehirinden verdiği bir kısım karşılıkla sona erdirmiş oluyor.

Kıraat imamlarından Hamza, meçhul olarak, « إِلَّا أَنْ يُخَافَا » şeklinde okumuştur ve « أَلَّا يُقِيمَا » ifadesini de zamir olan elif harfinden bedel yapmıştır ki, bu bedel-i iştimaldir. Tıpkı, « خِيفَ زَيْدٌ تَرْكُهُ اِقَامَةَ حُدُودِ اللّٰهِ » gibi.

« تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ » *"İşte bunlar* –Nikah konusunda çizilen sınırlar, yemin, iyla, boşama, hulu' ve daha başka hususlar gibi hepsi– *Allah'ın sınırlarıdır."*

« فَلَا تَعْتَدُوهَا » *"Sakın bunları* –karşı çıkarak– *aşmayın."* « وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ » *"Kimler Allah'ın* (çizmiş olduğu) *sınırları aşarsa, işte onlar zalimlerin* –kendi kendilerine zarar verenlerin– *ta kendileridir."*

٢٣٠- ﴿ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾

230 – Eğer (koca ikinci talâktan sonra hanımını üçüncü talâk ile) **boşarsa, o kadın bir başka erkekle evlenip ondan boşanmadığı müddetçe tekrar** (ilk boşanmış olduğu) **kocasına helâl olmaz. Eğer bu ikinci kocası da** (aralarında bir anlaşma söz konusu olmaksızın) **kadını boşar ve kadın ile boşandığı ilk kocası, Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemeyeceklerine inanırlarsa yeniden evlenmelerinde taraflar için bir sakınca yoktur. İşte bunlar kendini bilen ve gereğini yapmak isteyen kimseler için Allah'ın açıkladığı sınırlardır.**

« فَإِنْ طَلَّقَهَا » *"Eğer koca* (ikinci talâktan sonra hanımını üçüncü talâk ile*) boşarsa,"* İlk iki talâkı verdikten sonra üçüncüsünü de verirse,

Eğer sen, *"Biz Hanefilere göre, hul' talâk* (yani boşama)*dır, nitekim Şafii'nin de bir görüşüne göre de bu bir boşamadır, sanki bu anlatılan ise dördüncü bir boşama oluyor gibi."* diye bir soru yöneltecek olursan, benim vereceğim cevap şöyle olur:

"Evet hul'u bir talâk (yani boşama)*dır; fakat bu, bir bedel karşılığında olan bir boşama olup, dolayısıyla bu da üçüncü talâk olmuş olmaktadır. İşte bu ise, onu açıklar mahiyettedir. Yani bu şu demek olur:*

"Eğer koca karısına, bir bedel karşılığında üçüncü boşamasını da verirse..."

Bu boşanmış kadının eski, yani boşanmış olduğu kocasına yeniden helâl olması için hüküm ise şöyledir:

« فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ » *"O kadın* –üçüncü boşamadan sonra– *bir başka erkekle evlenip ondan boşanmadığı müddetçe tekrar* (ilk boşanmış olduğu) *kocasına helâl olmaz."* Nasıl ki evlilik erkeğe isnat ediliyorsa bu ayette görüldüğü gibi nikah fiili kadına da aynen isnat olunmuştur. Tıpkı tezevvüc (evlenme) gibi. Bu ayetten delil olarak şu hükmü de elde edebiliyoruz: Evlenme akdi (sözleşmesi) sadece kadı-

nın buna rıza göstermesiyle de nikah, yani evlilik geçerlidir. Ayrıca velinin iznine gerek yoktur.

Bir de, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in « عُسَيْلَة » yani *"balcağız"* hadisini göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Bu hadise göre boşanan bir kadının evlendiği ikinci kocasıyla mutlaka aynı yatağı paylaşmaları ve aralarında cinsel ilişkinin de gerçekleşmiş olması şarttır. Nitekim bu bir fıkıh usulü hükmü olarak bilindiği gibi konuya ilişkin detay bilgiler fıkıh kitaplarında yer almaktadır, dileyen oralara bakabilir. Çünkü fıkıh açısından durum şöyledir:

Koca, karısını kesin boşayınca artık bundan böyle pişmanlık duymanın kurtuluş için bir çare olmayacağıdır. Artık hanımı kendisi için helâl olmaz. Kendisine helâl olabilmesi için mutlaka duhul gerekir. Yani yeniden başından bir evliliğin geçmesi ve bu evlilikte kadın ve yeni evlendiği kimsenin karı koca olmaları, aralarında cinsel ilişki olması şartı vardır. İşte koca bunu bilmelidir ki; böyle bir boşamaya kolay kolay kalkışamasın.

« فَانْ طَلَّقَهَا » *"Eğer bu ikinci kocası da* (aralarında bir anlaşma söz konusu olmaksızın) *kadını* –vat'ından, yani cinsel ilişkiden sonra– *boşar"* « فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يَتَرَاجَعَا إنْ ظَنَّا اَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللهِ » *"kadın ile boşandığı ilk kocası Allah'ın koyduğu sınırları çiğnemeyeceklerine inanırlarsa* –birbirleriyle– *yeniden evlenmelerinde taraflar için bir sakınca yoktur."* Yani eski kocası ile karısı aralarında evlilikle alâkalı karşılıkla haklara uyacaklarına dair bir inançları var ise evlenebilirler.

Ayette, « إنْ ظَنَّا » ifadesi kullanıldı, bunu yerine, « عَلِمَا » –*"bilirlerse"* denmedi. Yani, *"Her ikisi evlilikle ilgili hakları yerine getireceklerini bilirlerse"* diye ayette geçmedi. Çünkü yakinî anlamda kesin bilgiyi Allah'tan başkası bilemez. Bu, insanlar için bir ğayb yani bilinemezdir. Bu açıdan *"bilme"* fiili yerine, *"zanne"* fiiline yer verildi.

« وَتِلْكَ حُدُودُ اللهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ » *"İşte bunlar kendilerini bilen ve gereğini yapmak isteyen kimseler için Allah'ın açıkladığı sınırlardır."* Kendilerine açıklananları anlayabilecek kimseler için ...

« يُبَيِّنُهَا » kelimesi Mufaddal İbn Muhammed Dabbi tarafından « ن » harfiyle, « نُبَيِّنُهَا » olarak da kıraat olunmuştur.

٢٣١– ﴿ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾

231 – (Ey kocalar!) **Hanımlarınızı** (ric'i talâk ile) **boşayıp onlar da iddet** (bekleme) **sürelerini tamamlamışlarsa bundan böyle ya onları meşru sınırlar içinde yanınızda tutun ya da güzellikle** (önlerinden çekilip) **bırakın. Ancak sırf onlar zarar görsünler ve rahatsızlık çeksinler diye onlara haksızlık ederek hanımlarınızı yanınızda alıkoyup sınırları aşmayın. Kim böyle bir iş yaparsa kesinlikle kendi kendine yazık etmiş olur. Sakın Allah'ın ayetlerini** (hükümlerini) **alay ve eğlence konusu etmeyin. Allah'ın size verdiği hidayet ve İslâm nimetini, size kendisiyle öğüt vermek için indirdiği Kitap ve hikmeti hatırlayın.** (Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederek) **Allah'tan korkun. Ve iyi bilin ki; Allah, her şeyi** (tüm incelikleriyle) **bilendir.**

« وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ » "(Ey kocalar!) *Hanımlarınızı* (ric'i talâk ile) *boşayıp onlar da iddet* (bekleme) *sürelerini tamamlamışlarsa,*" İddetlerinin sonuna erişmişler ve nihayete erdirmek üzere iseler, « فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ » "*bundan böyle ya onları meşru sınırlar içinde yanınızda tutun ya da güzellikle* (önlerinden çekilip) *bırakın.*" Yani; ya kadına tekrar dönüş (müracaat) ile ona herhangi bir zarar verme isteği olmaksızın normal sınırları korumak maksadıyla evliliği sürdürün ya da iddeti, yani bekleme süresi bitene kadar bırakın, dokunmayın, böylece herhangi bir zarara uğramaksızın bain talâk ile boşanma meydana gelmiş olsun.

« وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا » *"Ancak sırf onlar zarar görsünler ve rahatsızlık çeksinler* –böylece fidye ödemek zorunda kalsınlar– *diye onlara haksızlık ederek hanımlarınızı yanınızda alıkoyup sınırları aşmayın."* Buradaki, « ضِرَارًا » kelimesi ya mef'ul-ü lehtir veya hâldir. Yani, onlara zarar vererek, demektir.

Eskiden adam hanımını boşar ve ilgilenmez, öylece bırakır, daha sonra iddet (bekleme) süresinin bitimine az bir zaman kala, ric'at ile hanımına tekrar dönerdi. Bu hareketi ona olan ihtiyaçtan dolayı değil de sırf o kadını zorlamak, sıkıntı ve mecburiyet karşısında bırakmak için böyle bir yola başvurur. Yeniden boşar, tekrar müracaat eder ve böylece kadının evli mi boşanmış mı olduğu bilinemez. Kadın da bundan ötürü büyük zarar çeker ve sıkıntı içinde kalır. İşte bu şekilde kadını tutma olayına zarar verme adı verilir. Çünkü kocanın amacı ya kadına zulmetmek veya boşanma karşılığında kadının mehirinden ya da malından bir şeyler elde etmektir. İşte bu, yanlıştır, zulümdür.

« وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ » *"Kim böyle bir iş yaparsa* –sırf kadın zarar görsün diye tutarsa– *kesinlikle kendi kendine yazık etmiş* –kendisini Allah'ın ikabına ve azabına arzetmiş– *olur."*

« وَلَا تَتَّخِذُوا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُوًا » *"Sakın Allah'ın ayetlerini* (hükümlerini) *alay ve eğlence konusu etmeyin."* Yani, Allah'ın ayet ve hükümlerine ciddi anlamda sarılın ve onları ciddi manada hayatınıza uygulayın. Onlar ne istiyorsa aynen isteneni yerine getirin. Tam anlamıyla ve gereği gibi o hükümlere riayet edin. Aksi takdirde siz onları alay ve eğlenceye almış olursunuz, bu duruma düşersiniz. Nitekim verilen emir konusunda ciddiyetsiz olarak hareket eden ve umursamayan kimseye sen bunu oyuncak mı, eğlence mi kabul ediyorsun, diye uyarırlar.

« وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ » *"Allah'ın size verdiği hidayet ve İslâm nimetini* –Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliğini,–" « وَمَا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ » *"Size kendisiyle öğüt vermek için indirdiği kitap* –Kur'an'ı– *ve hikmeti* –Sünneti–

hatırlayın." Yani; bundan dolayı Allah'a şükretmek ve istenen hakları da uygulamakla Allah'ı anın. « يَعِظُكُمْ بِهِ » haldir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ » "(Allah'ın) –sizi imtihan ettiği konulardaki– (emir ve yasaklarına riayet ederek) *Allah'tan korkun. Ve iyi bilin ki Allah, her şeyi* (tüm incelikleriyle) *bilendir.*" Allah'ı anıp anmadığınızı, emirlerine bağlı olarak kendisinden sakınıp sakınmadığınızı, öğüt alıp almadığınızı ve daha başka her şeyi en iyi bilendir. Doğrusu bu, en beliğ, en net ve en açık ve aynı zamanda en mübalağalı bir söz verme ve bir tehdit içeren bir ifadedir.

٢٣٢– ﴿ وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

232 – (Ey kocalar!) **Hanımlarınızı boşayıp onlar da iddet** (bekleme) **sürelerini bitirdiğinde, aralarında iyilikle anlaşmaları halinde onları boşayan kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın. İşte içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere bununla öğüt verilmektedir. Bu sizin için daha iyi ve daha temizdir. Allah bilir; fakat siz bilmezsiniz.**

« وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ » "(Ey kocalar!) *Hanımlarınızı boşayıp onlar da iddet* (bekleme) *sürelerini bitirdiğinde,*" Bu ayetin baş tarafı ile bir önceki ayetin baş tarafı ibare bakımından aynı olmakla beraber anlam gelişimi içerisinde değerlendirildiğinde, orada geçen, « فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ » ile burada geçen, « فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ » ifadelerinin iyice dikkat edilmesi halinde farklı anlamlarda oldukları göze çarpar. Bu ayette nikahtan söz edilmektedir. Nikah olayı ise ancak iddet bitiminde olabilir. Oysa ilk ayette ise ric'atten söz edilmektedir. Ric'at ise ancak iddet süresi içinde olabilir.

« فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ اَنْ يَنْكِحْنَ اَزْوَاجَهُنَّ اِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ »
"*aralarında* –dünür olan erkek ile kadın– *iyilikle* –din açısından uygun görülen hususlarda ve yerine getirilmesi insanlık şartı olan konularda, mehri misli vermede veya denklikte– *anlaşmaları halinde* –kadınlar da buna arzulu iseler– *onları boşayan kocalarıyla* –yeniden– *evlenmelerine engel olmayın.*" Kaldı ki; velilerden birinde burada ifade edilen denklikler yoksa bu bir saldırı sebebi olabilir.

« فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ » kelimesi, kadınlara engel olmayın, onları men etmeyin, demektir. « الْعَضْلُ » kelimesi, men etmek, baskı kullanmak manasınadır.

Bu ayet aynı zamanda kadınların kendi nikahlarını akdetmede, kıymada sözlerinin geçerli olduğuna da işaret bulunmaktadır.

Buradaki hitap ya da uyarı, iddet durumunun bitiminden sonra sırf zulüm olsun ve ezilsinler diye hanımlarına baskı yapan, önlerinde evlenmelerine engel oluşturan kötü niyetli kocalar içindir. Çünkü bu kötü niyetli kocalar kadınların diledikleri başka erkeklerle evlenmemeleri için bir türlü onların önünden çekilmiyor. Yani; kadın ne evli gibi oluyor, ne de bekar. Bu sesleniş öylece ortada bırakıp zulmeden kocalaradır. Dolayısıyla iyi niyetle ve isteyerek tekrar bu kadınlarla evlenmek isteyen ve onlara iyi davranacaklarını belirten iyi niyetli olanlara da mani olmayın.

Ayette "zevcler; eşler, kocalar" ifadesine yer verilmesi sonuçta biri diğerinin eşi olması bakımındandır. Ya da bu hitap, kadınların yeniden kocalarına dönmek istemeleri halinde buna engel olmak isteyen velilere bir uyarıdır. Çünkü; o evlenmek istedikleri kimseler bu kadınların eşleridirler. Zaten bu bakımdan da kocaları adı kullanılmıştır. Bunlar ise buna mani oluyorlar. Evet bu ismi almıştır.

Ayet sahabeden Ma'kil b. Yesar hakkında nazil olmuştur. Çünkü bu zat, kız kardeşine ilk kocasına varmaması için baskı kurmuştu. Ya da genel manada herkes içindir. Yani, aranızda olabilecek şeylerde herhangi bir baskı ve engel bulunmasın. Çünkü; aralarında böyle bir durum eğer var ise, onlar da buna rıza gösteriyorlarsa, dolayısıyla bu kimseler de aynen baskı kuranlar hükmündedirler.

« ذٰلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"İşte içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere bununla öğüt verilmektedir."* « ذٰلِكَ » ile olan hitap ya Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'edir veya herkes içindir. Çünkü yapılan öğüt kendilerine faydalı olabilir.

« ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ » *"Bu* –baskıyı terk etmek ve zarar vermek– *sizin için daha iyi ve daha temizdir* –üstün ve güzeldir–." Çünkü sizi günah kirlerinden arındırır.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » "–Temizlenme ve arınmayı– *Allah bilir. Fakat siz* –bunları– *bilmezsiniz."*

٢٣٣– ﴿ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ اِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَٓارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ فَاِنْ اَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُٓوا اَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَٓا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

233 – Emzirme sürelerini tamamlamak isteyen kimse için (boşanmış ya da boşanmamış) **anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Annelerin meşru şekildeki yiyecek ve giyeceklerinin sağlanması baba tarafına aittir. Bir kimse ancak gücünün yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne çocuğundan dolayı ve hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarar görmesin. Ve babanın mirasçısına da aynı görev düşer. Eğer ana ve baba birbirleriyle anlaşmak suretiyle çocuğu iki yıldan daha az veya fazla bir sürede sütten kesmek isterlerse her ikisine de bir vebal yoktur. Eğer çocuklarınızı süt anneye verip emzirtmek isterseniz, kendisine vermekte olduğunuz ücretini iyilikle vermek kaydıyla, bunda da size herhangi bir vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah yaptığınız her şeyi görmektedir.**

« وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ » "*Emzirme sürelerini tamamlamak isteyen kimse için* (boşanmış ya da boşanmamış) *anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.*"

« وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ » tıpkı, « يَتَرَبَّصْنَ » fiilinde olduğu gibi te'kit eden emir manasında haberdir. Bu emir ya "nedip" manasında, yani mendup anlamında bir emirdir. Ya da, bebek annesinin memesinden başka bir kadının memesini emmeyi kabul etmiyorsa vucûp anlamında bir emirdir. Veyahut da çocuk için bir süt anne bulunamıyorsa, ya da çocuğun babası süt annenin ücretini ödemekten aciz ise yine vucûp ifade eder. Yahut burada geçen, *"anneler"*den boşanmış anneler murat olunmuş olabilir. Bunlara nafaka vermenin ve giyimlerinin karşılanmasının vucûp sebebi emzirme için olabilir. « حَوْلَيْنِ » kelimesi zarftır. « كَامِلَيْنِ » kelimesi de tam, bütün manasına olup te'kit içindir ve bu müsamaha verilen süredir. Örneğin; "Sen filan kimsenin yanında iki yıl kalmak istiyordun ve fakat iki yılı tamamlamadın." gibi bir ifade. Yani; burada kişi dilerse iki yılı tamamlar, dilerse tamamlamadan da ayrılabilir. Ayetteki de buna benzer bir ifadedir.

« لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ » Ayetin bu kısmıyla yani, "*Emzirme sürelerini tamamlamak isteyenler için*" ifadesiyle bu hükmün kimlere yönelik olduğu belirtiliyor. Yani; bu hüküm, emzirme süresini tamamlamak isteyenler içindir.

Özet olarak anlatmak istersek, baba çocuğunu emzirtmekle yükümlüdür. Annenin böyle bir emzirme sorumluluk ve yükümlülüğü yoktur. Bu itibarla baba, çocuğunu emzirecek bir süt anne bulmakla görevlidir, yükümlüdür. Meğerki çocuğun öz annesi kendi arzu ve isteğiyle çocuğunu karşılıksız olarak emzirmek istesin. Bu, müstesna. Kadın çocuğunu emzirmeye teşvik edilse de ancak onu emzirmesi için üzerinde baskı kurulamaz. Ancak kadın halen eş olarak kocasıyla beraber ise veya iddet süresini bekliyorsa bu takdirde kendi çocuğu için ücret istemesi ya da ücretle tutulması caiz olmaz.

« وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ » "*Annelerin meşru şekilde yiyecek ve içeceklerinin* –aşırıya kaçmaksızın ve olması gerekenden

de kısmaksızın– *sağlanması baba tarafına aittir.*" « وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ » kavlinde yer alan, « لَهُ »'deki « ـه » zamiri, « الَّذِي » manasındaki, « ال » harfine racidir. Bunun da takdiri şöyledir: *"Kendisi için çocuk dünyaya getirilen -ki bu da babadır.-"*

« لَهُ » tıpkı, ﴿ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ ﴾ [19] ayetinde geçen, « عَلَيْهِمْ »'de olduğu gibi fail olarak raf' mahallinde gelmiştir.

Burada ayette, « وَعَلَى الْمَوْلُودِ » denildi ve fakat, « وَ عَلَى الْوَالِدِ » denmedi. Bunun sebebi çocuğu doğuran annelerdir ve onlar da çocukların babaları için onları doğururlar. Çünkü; çocuklar babalarına aittirler ve soy (nesep) babalarına aittir, kadınlara değil. Bu itibarla kocaların o anneleri yedirmeleri ve giydirmeleri, onlar çocukları emzirdikleri sürece tıpkı süt anneler gibi çocukların babalarına aittir. Görmez misin Allah onu, yani babayı, bu mana burada olmadığı halde *"valid"* diye zikretmiştir. Bu da Rabbimizin şu kavlinde yer almaktadır:

﴿ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا ﴾

"Ey İnsanlar! ... Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası nâmına bir şey ödeyebileceği günden çekinin." [20]

Dolayısıyla israfa kaçmamanın ve aşırı kısmamanın tefsiri de şimdi geliyor. Bu da: *"Taraflardan hiçbirisi diğerini gücünün üzerinde bir ödeme yapmaya zorlamamalı ve zarar vermemelidir."*

« لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا » *"Bir kimse ancak gücünün yettiğinden sorumlu tutulur."* Gücü neye yetiyorsa o kadarı istenir. İmkanları neye elveriyorsa imkanı ölçüsünde istenir.

Teklif, ya da sorumluluk, külfet konusunda sorumluluk altında tutulacak ve buna mecbur kılınacak şeyi vermeye sahip olmasıdır. Dolayısıyla böyle bir imkana sahip olana sorumluluğu yüklenilir. « وُسْعَهَا » kelimesinin mansub olması istisna ile değil, « تُكَلَّفُ » kelimesinin ikinci

[19] Fatiha, 7.
[20] Lokman, 33.

mef'ulü olması hasebiyledir. Ancak istisna edatı olan, « إلاَّ » iki mef'ul arasına girmiştir.

« لاَ تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا » *"Hiçbir anne çocuğundan dolayı zarar vermesin."*

« لاَ تُضَارَّ » kelimesini İbn Kesir, Ebu Amr, Yakub « ر » harfinin ref'i, yani ötresiyle olmak üzere, « لاَ تُضَارُّ » şeklinde okumuşlardır. Bunun manası ise nehiydir. Hem malum, hem meçhul bir fiil olması ihtimali vardır. Kelimenin aslı, ya « ر » harfinin kesri (esresi) ile, « تُضَارِرُ »'dur veya « ر » harfinin fethi (üstünü) ile, « تُضَارَرُ »'dur. Diğer kıraat imamları ise, ayette olduğu gibi, « لاَ تُضَارَّ » olarak nehiy anlamında kıraat etmişlerdir. Kelime aslında, « تُضَارَرْ » idi. Burada ilk « ر » harfi sakin hale getirildi, sakin hale gelen bu harf ikinci « ر » harfine idgam yapıldı. Bu defa iki sakin harf birleşince, sükun sebebiyle ikincisi fetha ile harekelendi ve kelime, « تُضَارَّ » şeklini aldı.

« لاَ تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا » demek, *"Hiçbir anne çocuğu sebebiyle kocasına zarar vermesin."* Çocuğa hep sert muamelede bulunmakla, kocasına zorluk çıkarmakla, adalete varmayan ölçülerde yedirme ve giydirme ihtiyaçlarını istemekle, çocuğu sebebiyle kısıntıya gitmesine yol açacak şekilde kocanın kafasını hep onunla meşgul bırakmakla, bebek kendisine iyice alıştıktan sonra annenin, bu çocuk için bir süt anne bul, diye zorlamakla ve benzeri şeylerle zarar vermesin.

« وَلاَ مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ » *"ve hiçbir baba çocuğu yüzünden zarar vermesin."* Yani kendisi için çocuk dünyaya getirilen baba da çocuğu sebebiyle hanımına zarar vermesin. Ona vermesi gereken yiyecek, içecek ve giyeceklerinden vermemek suretiyle ya da kadın çocuğunu emzirmek istediği halde onu ondan alarak ona bir zarar vermesin.

Eğer, « لاَ تُضَارَّ » kelimesi meçhul kabul edilirse bu takdirde mana, kadının kocası tarafından uğrayacağı bir zarardan kacınılması yasağı getiriliyor. Yani; kadın kocası tarafından böyle bir sıkıntıya maruz bırakılmasın, demektir. Bir de hanımı tarafından kocaya çocuğu bahane edilerek herhangi bir zarara sokulmasın, demektir.

Ya da, « لَا تُضَآرَّ » kelimesi, « تَضُرَّ » manasında olabilir. « بِوَلَدِ » kelimesindeki « بِ » harfi de bunun sılası, yani ilgi cümleciği durumundadır. Bu itibarla mana şöyle olmaktadır:

"Anne çocuğunun gıdasına önem vermeyip, bu konuda yapması gerekenleri yapmayarak, çocuk kendisine iyice alıştıktan sonra onu babasının üzerine atıp bırakarak zarar vermesin, böylesi bir yanlışın içine girmesin."

"Aynı şekilde baba da çocuğunu hanımının eline bırakarak, çocuğa karşı yerine getirmesi icabeden hakları yerine getirmeyerek, bu açıdan kadının alması gereken haklarından da kısarak ve kadının da buna bağlı olarak çocuğun haklarından kısmaya sebep olabilecek bir davranışın içine girmek suretiyle çocuğunun annesine zarar vermesin."

Ayette, « بِوَلَدِهَا » ve « بِوَلَدِهِ » yani *"annenin çocuğu"* ve *"babanın çocuğu"* ifadelerinin yer alma nedeni şudur: Kadının zarar vermekten yasaklanması sebebiyle şefkat ve merhamet duygularının kabarması bakımından çocuk orada anneye izafe edilirken, beride de, aynı amaçla çocuk babaya izafe edilmiştir.

« وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ » *"Ve babanın mirasçısına da aynı görev düşer."*

Ayetin bu kısmı, « وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ » kavli üzerine matuftur. Bu son cümle ile bu cümle arasında yer alan kısım ise, « بِالْمَعْرُوفِ » kelimesini açıklama mahiyetindedir ve matuf ile matufun aleyh arasında mutarize (parantez) cümlesidir ya da yan cümleciktir. « وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ » yani; sabinin varisi olanlar da, çocuğun babasının olmaması durumunda, baba hayatta iken, nasıl ki yedirme ve giydirme ile alâkalı konularda sorumlu idiyse, ayını görevleri yerine getirmekle yükümlü ve sorumludurlar.

Ancak bu konuda ihtilâf, yani farklı görüşler vardır. İbn Ebu Leyla (v.148/765)'ya göre çocuğa varis olan herkes bu görevle yükümlüdür. Biz Hanefilere göre çocuğun mahremi olanlardan mirasçı olanlar öncelikli olarak bu sorumluluğu almak zorundalar. Herkesten önce nafaka ve bakımı bunlar üstlenmekle mükelleftirler. Çünkü Abdullah b. Mesud'un kıraatine göre hüküm bu şekilde ortaya çıkıyor. İbn Mesud'un kıraati de şöyledir:

« وَعَلَى الْوَارِثِ ذِى الرَّحِمِ الْمُحَرَّمِ مِثْلُ ذٰلِكَ » İşte bu kıraate göre, bebeğin mahremi manasındaki yakın akrabası mirasçı olmaları bakımından, yedirme ve giydirme ile alâkalı nafaka bu mirasçılara aittir. Ancak İmam Şafii'ye göre çocuk ile onun arasında vilâdet (doğum) itibariyle akrabalık bağı bulunanlar nafaka ile yükümlüdürler. Bunlar dışında kalanlara nafaka sorumluluğu yoktur.

« فَاِنْ اَرَادَا فِصَالاً عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا » *"Eğer ana ve baba* –kendi aralarında– *birbirleriyle anlaşmak suretiyle çocuğu iki yıldan daha az veya fazla bir sürede sütten kesmek isterlerse her ikisine de* –bu konuda– *bir vebal yoktur."* Yani; bu süre iki yoldan ister eksik, ister fazla olsun bir sakınca yoktur. Bu, doğrusu getirilen sınırlamadan sonra bir genişliktir.

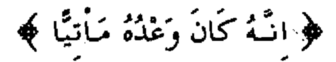
Teşavur, danışma, bir görüşü ortaya çıkarmak için çaba göstermek demektir. Örneğin; süzme bal elde etmek için, « شُرْتُ الْعَسَلَ » denir ki, balı süzüp çıkardım, demektir. Burada bu ifadeye yer verilme nedeni, karşılıklı hoşnut kalınması durumu ve memnuniyetin bir düşünme, fikir yorma sonucu meydana çıkabileceğini göstermek ve hatırlatmaktır, henüz emmekte olan bebeğin zarar görmemesini sağlamaktır.

Büyükleri tedip eden, onlara edebi öğreten, küçükleri ihmal etmeyen Rabbimi tüm eksikliklerden tenzih ederim. Çünkü, karı ile kocanın her ikisinin ittifaklarına değer veriyor. Zira babanın soy ve velâyet hakkına, annenin de şefkat ve titizlik hakkına uyuluyor.

« وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلاَدَكُمْ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِذَا سَلَّمْتُمْ مَا اٰتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ » *"Eğer çocuklarınızı süt anneye verip emzirtmek isterseniz, kendisine* –süt annelere– *vermekte olduğunuz ücretini iyilikle vermek kaydıyla, bunda da size herhangi bir vebal yoktur."*

« وَاِنْ اَرَدْتُمْ اَنْ تَسْتَرْضِعُوا اَوْلاَدَكُمْ » Yani, çocuklarınız için... Bu, Zeccac'dan gelen yorumdur. « اِسْتَرْضَعَ » fiilinin, « اَرْضَعَ » fiilinden nakledildiği söylenmiştir. Nitekim, « اَرْضَعَتِ الْمَرْاَةُ الصَّبِىَّ » ve « اِسْتَرْضَعْتُهَا الصَّبِىَّ » denir. Yani; kadın bebeği emzirdi ve ben o kadına bebeği em-

zirttim, demektir. Bu kelime iki mef'ule müteaddidir, yani iki mef'ul alır. Yani bu şu demektir: *"Süt annelerine çocuklarınızı emzirmek isterseniz."* Burada iki mef'ulden biri hazfedilmiştir. Yani; anneden başka, eğer anne emzirmek istemezse veya aciz kalırsa, demektir. « مَا اٰتَيْتُمْ » *"Ücret olarak onlara vermek istediğinizi."* demektir. Bu kavli kıraat imamlarından İbn Kesir, « أَتَيْتُمْ » olarak okumuştur. Bu, birine iyilikte bulunmak, ona ihsanı ulaştırmak, demektir. Nitekim Rabbimizin şu kavli de buna bir örnektir:

"Şüphesiz O'nun vâ'di yerini bulacaktır." [21]

Bu ayette geçen, « مَاْتِيًّا » kelimesi *"mef'ulen"* demektir; yani yerini bulmuştur, anlamındadır. Ücretin teslimi cevaz için şart olmayıp menduptur. « بِالْمَعْرُوفِ » kelimesi, « سَلَّمْتُمْ » kelimesine müteallıktır. Yani, *"Süt annelere ücretlerini güzellikle ve gönül huzuruyla, mutlu bir şekilde teslim ettiğinizde..."* demektir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Allah'tan korkun.. Ve bilin ki; Allah, yaptığınız her şeyi görmektedir."* Hiçbir işiniz ve yaptığınız Allah'a gizli kalmaz ve Allah sizi yaptığınız o şeylerden dolayı cezalandırır ya da ödüllendirir.

❁ ❁ ❁

[21] Meryem, 61.

234. — 237. ÂYETLER

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ
أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۚ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۗ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ
﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ
أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ ۗ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلَٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا ۗ
وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ ۗ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ
اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ
مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى
الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا
عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ
وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ
يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ
وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

Meâli

234. İçinizden eşlerini geride bırakarak vefat edenlerin eşleri *(evlenebilmeleri için)* kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Onlar söz konusu sürelerini bitirdiklerinde, kendileri ile ilgili meşru olarak yaptıkları şeyler konusunda size herhangi bir günah ve vebal yoktur. Allah her yaptığınızdan haberdardır.

235. *(Bekleme sürelerini tamamlamakta olan bu)* kadınlarla evlenme hususundaki niyetlerinizi üstü kapalı bir şekilde aktarmanızda veya içinizde saklı tutmanızda size bir günah yoktur. Sizin onları mutlaka anacağınızı *(evlenmeyi içinizden geçireceğinizi)* muhakkak Allah bilir. Ancak onlara karşı hislerinizi gizlilik içinde bildirmek yerine, kendileriyle en uygun bir şekilde görüşüp konuşun. Kesin olarak beklenmesi istenen süre bitmeden sakın nikah kıymaya kalkışmayın. Bilin ki; Allah içinizden geçeni bilir. O halde Allah'a karşı çıkmaktan sakının ve iyi bilin ki; muhakkak Allah, mağfireti sonsuz olan ve cezalandırmada acele etmeyendir.

236. Nikahlamanızdan sonra henüz kendilerine dokunmadığınız ya da kendileri için bir mehir belirlememiş olduğunuz kadınları boşadığınız takdirde bundan dolayı size bir mehir mecburiyeti yoktur. Böyle bir durumda onlara sadece hediye kabilinden bir şeyler verin. Bunu *(zengin olan kimse kendi durumuna uygun bir şekilde, fakir olan da kendi durumuna)* uygun bir şekilde versin. Uygun bir hediye vermek isteyen ihsan sahibi kimseler için bu, bir borçtur.

237. Eğer kendileriyle mehirlerini belirlemek suretiyle evlenme akdini yaptığınız kadınları onlara dokunmadan boşarsanız, bu takdirde onlar için belirlediğiniz mehrin yarısını vermeniz gerekir. Meğerki kadınlar bu mehiri almaktan vazgeçmiş olsun ya da nikah akdini elinde bulunduran *(koca ya da velisi)* onu bağışlamış olsun, bu müstesna. Ancak *(Ey kocalar!)* Sizin affetmeniz *(mehri bağışlamanız)* takvaya daha uygundur. Aranızdaki ihsanı sakın unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir.

Tefsiri

٢٣٤- ﴿ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

234 – İçinizden eşlerini geride bırakarak vefat edenlerin eşleri (evlenebilmeleri için) **kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. Onlar söz konusu sürelerini bitirdiklerinde, kendileri ile ilgili meşru olarak yaptıkları şeyler konusunda size herhangi bir günah ve vebal yoktur. Allah her yaptığınızdan haberdardır.**

« وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا » "*İçinizden eşlerini geride bırakarak vefat edenlerin eşleri* (evlenebilmeleri için) *kendi kendilerine dört ay on gün beklerler.*"

« وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ » Ayette geçen « تَوَفِّي » kelimesini ele alalım. Herhangi bir şeyin tam ve eksiksiz olarak alınması halinde, « تَوَفَّيْتُ الشَّيْءَ » ve « اسْتَوْفَيْتُهُ » denir; ki bu, "*Ben o şeyi tastamam, eksiksiz olarak aldım.*" manasınadır. Yani, onların ruhları (canları) tamamen alındığında, öldüklerinde, demektir.

« وَيَذَرُونَ » kelimesi de terk ederler, bırakırlar, anlamınadır. « أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ » Yani; içinizden kocaları ölen kadınlar beklerler. Yani, iddet (bekleme) sürelerini beklerler. Veya bunun manası şöyle olabilir: "*Onların ölümlerinden sonra eşleri kendi kendilerine beklerler.*" İşte burada, "*Onlardan sonra/ölümlerinden sonra*" ifadesi mahzuftur, açık olarak ayette yer almamıştır. Çünkü; "*bundan sonra*" ifadesinin zaten, konuşmanın ya da mananın seyri içinde böyle geldiği bilinmektedir. Ancak yine de bunun takdir edilmesine gerek duyulmuştur. Zira haber olarak gelen bir cümlede mutlaka mübtedaya raci bir zamirin olması gerekmektedir.

« يُتَوَفَّوْنَ » kelimesi Mufaddal İbn Muhammed Dabbi tarafından, « يَتَوَفَّوْنَ » olarak kıraat olunmuştur. Yani, "*ecellerini bitirenler*" demektir.

« أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا » *"Dört ay ve on"*. İşte buradaki *"on"* sayısıyla belirtilmek istenen gecesi ve gündüzüyle birlikte dört aydan sonra ayrıca artı on gün de buna ilâve olarak tam dört ay on gün müddetle bekleyip iddetlerini bitirmiş olacaklar. Burada ayrıca on ifadesinden sonra günler manası anlaşılacağından yeniden buna bir hatırlatmada bulunmaya gerek yok, örneğin, *"On oruç tuttum."* denilince bu, *"On gün oruç tuttum."* manasında olur. Şayet böyle bir hatırlatmada bulunulursa kurala uygun davranılmamış olunur.

« فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ » *"Onlar söz konusu sürelerini* –iddetlerini– *bitirdiklerinde,"* « فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ » *"Kendileriyle ilgili meşru olarak* –şeriat tarafından yadırganmayacak bir tarzda nişan ve evlenme hususunda– *yaptıkları şeyler konusunda* –ey idareciler ve hakimler– *size herhangi bir günah ve vebal yoktur."* « وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ » *"Kaldı ki; Allah her yaptığınızdan haberdardır."* İçinizden geçen tüm gizli sırlarınızı bilir.

٢٣٥– ﴿ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللّٰهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾

235 – (Bekleme sürelerini tamamlamakta olan bu) **kadınlarla evlenme hususundaki niyetlerinizi üstü kapalı bir şekilde aktarmanızda veya içinizde saklı tutmanızda size bir günah yoktur. Sizin onları mutlaka anacağınızı** (evlenmeyi içinizden geçireceğinizi) **muhakkak Allah bilir. Ancak onlara karşı hislerinizi gizlilik içinde bildirmek yerine, kendileriyle en uygun bir şekilde görüşüp konuşun. Kesin olarak beklenmesi istenen süre bitmeden sakın nikah kıymaya kalkışmayın. Bilin ki; Allah içinizden geçeni bilir. O halde Allah'a karşı çıkmaktan sakının ve iyi bilin ki; muhakkak Allah, mağfireti sonsuz olan ve cezalandırmada acele etmeyendir.**

« وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ » *"Bekleme sürelerini tamamlamakta olan bu kadınlarla evlenme hususundaki niyetlerinizi üstü kapalı bir şekilde aktarmanızda veya içinizde saklı tutmanızda size bir günah yoktur."* « خِطْبَة » evlenme teklifi ve nişanlanma, sözlenme manasınadır.

Tariz ise; Kişin kadına: *"Sen gerçekten güzelsin."*, *"Sen saliha, dini bütün bir hanımsın."*, *"Ben evlenmek istiyorum."* türünden o kadınla evlenmeyi istediği izlenimini verecek sözler sarfetmektir. Böylece eğer o kadın da onunla evlenme arzusunu duyuyorsa kendisini ona göre hazırlaması açısından bir işarettir. Yoksa açık seçik olarak bir evlenme teklifi, nikah isteği değildir ve bunu yapmamalıdır. Yani kişi, *"Ben seninle evlenmek istiyorum."* türünden laflar etmemelidir. O halde *kinaye* ile *tariz* arasındaki fark nedir?

Kinaye: Bir şeyi asıl söylenmesi gereken kelime (ifade) ile değil de bir başka lâfızla belirtmektir.

Tariz: Asıl maksat hakkında hiçbir şey söylemeksizin konuşmasıyla karşıdakinin bununla ne denmek istendiğini anladığı sözdür. Örneğin; ihtiyaç sahibi bir kimsenin ihtiyacını karşılayacağına inandığı bir kimsenin yanına varıp: *"Şöyle bir geçiyordum, sana da bir selâm vereyim, şu güzel soylu ve nurlu yüzüne bakayım istedim."* gibisinden bir konuşma tarizdir. Oysa adamın maksadı ona ihtiyacını bildirmektir. Karşıdaki de gelenin maksadını anlar ve gereğini yapar. Nitekim şair der ki:

* وَحَسْبُكَ بِالتَّسْلِيمِ مِنِّي تَقَاضِيًا *

Burada maksat selâm vermek ise de asıl amaç yardım isteğidir. Bu itibarla adeta söylenen ifadede bir amaç için geldiği zaten kendisini göstermektedir. Ben selâm vermek istiyorsam da, sen de bir isteğim olduğunu anla ve gereğini yap, gibi...

« أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ » ne tariz yoluyla olsun ne de açık bir şekilde olsun söyleyemeyip içinizde gizlediğiniz şeylerden dolayı da sizin için bir vebal söz konusu değildir.

« عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ » *"Allah, sizin onları mutlaka anacağınızı* (evlenmeyi içinizden geçireceğinizi) *muhakkak bilir."* Sizin onları hiç aklınızdan çıkarmayıp hep hatırlayıp duracağınızı ve bunu onlarla konuşmaktan geri durmayacağınızı da Allah muhakkak bilmektedir. O halde onları hatırlayın, ama...

« وَلٰكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا اِلَّٓا اَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا » *"Ancak onlara karşı hislerinizi gizlilik içinde* –gizlilik içinde olacak şeylerden olan cinsel ilişki anlamında– *bildirmek yerine kendileriyle en uygun bir şekilde* –iddet süresi içinde söylememek ve ben bu cinsel ilişkiyi de bilirim gibisinden olmamak kaydıyla– *görüşüp konuşun."* Yani; tariz yoluyla konuşun, fakat serahat anlamında bir şey söylemeyin.

« اِلَّٓا » edatı, « لَا تُوَاعِدُوهُنَّ » kavline müteallıktir. Yani, *"Onlarla kesin bir evlenme ve ilişki anlamında söz almayın. Ancak şeriat bakımından hoş karşılanan ve münker olmayan* (yasaklanmayan) *bir sözleşme ile onlarla görüşün."* demektir.

« وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ اَجَلَهُ » *"Kesin olarak beklenmesi istenen süre bitmeden sakın nikah kıymaya kalkışmayın."* Ayetteki, « تَعْزِمُوا » fiili, bir şeye kesin karar vermek, azmetmek demek olan, « عَزَمَ » fiilinden alınmadır. Burada özellikle « عَزْمٌ » kelimesine yer verilmesi, nikah yani evlenme akdinden kesin olarak uzak kalınması gerçeğine dikkat çekilmesi içindir. Çünkü azim bir şeyi işlemeden önce gerekir, yani önce kesin karar ve bunun ardından da eyleme geçme gelir. Eğer bir şeye kesin karar vermekten yasaklanma emri veriliyorsa, dolayısıyla ona bağlı fiili işlemek de haydi haydi yasaklanmış demektir. Yani, *"nikah* (evlenme akdinin) *düğümünü* (kurdelayı) *kesmeyin."* veya *"nikah* (evlenme) *düğümünü kesmeyin."* demektir. Çünkü; azmetmek demek, gerçekte kesmek, kati karar kılmak, demektir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Geceleyin oruca kesin karar vermeyen (geceden oruç tutmaya niyet etmeyen) *kimsenin orucu yoktur."* Farklı bir rivayet de şöyledir:

"Oruca geceden hazırlanmayanın orucu yoktur." [22]

Yani; kesin nikah (evlilik) akdini bağlamaya karar vermeyin, nikah kıymaya kalkışmayın.

« حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ » *"Kesin olarak beklenmesi istenen süre bitmeden"* kavlinin manası, iddet süresini bitirmeden nikaha kalkışmayın, demektir. Rabbimizin bu kavlinde geçen, « الْكِتَابُ » iddet anlamındadır. Çünkü; bu sürenin beklenmesinin farziyeti Kitap ile sabit olmasından dolayı Kitap olarak zikredilmiştir. Yani, *"farz kılınan bekleme süresi bitinceye, sona erene dek."* demektir.

« وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ » *"Şunu çok iyi bilmelisiniz ki; Allah, içinizden geçeni bilir."* Caiz olmayan bir şey konusunda kesin kararlılığınızı bilir.

« فَاحْذَرُوهُ » *"O halde Allah'ın emirlerine karşı çıkmaktan* –caiz olmayan bir şey konusunda kesin kararlı olmaktan– *sakının."* « وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ » *"Ve iyi bilin ki; muhakkak Allah, mağfireti sonsuz olan ve cezalandırmada acele etmeyendir."* Sizi cezalandırmak için acele etmez.

Aşağıda tefsirini okuyacağınız ayet, mehir adını belirlemeksizin ve eşiyle cinsel ilişkide bulunmamış bir kimsenin eşini boşamasıyla ilgili olarak nazil olmuştur.

٢٣٦– ﴿ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴾

236 – Nikahlamanızdan sonra henüz kendilerine dokunmadığınız ya da kendileri için bir mehir belirlememiş olduğunuz kadınları boşadığınız takdirde bundan dolayı size bir mehir mecburiyeti yoktur. Böyle bir durumda onlara sadece hediye kabilinden bir şeyler verin. Bunu (zengin olan kimse kendi durumuna uygun bir şekilde, fakir

---

[22] Bk. Nesai, 4/196. Tirmizi, Savm, B. 33.

olan da kendi durumuna) **uygun bir şekilde vermelidir. Uygun bir hediye vermek isteyen ihsan sahibi kimseler için bu, bir borçtur.**

« لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً » *"Nikahlamanızdan sonra henüz kendileriyle cinsel ilişki kurmadığınız ya da kendileri için bir mehir belirlememiş olduğunuz kadınları boşadığınız takdirde bundan dolayı size bir vebal ve mehir mecburiyeti yoktur."* Burada, « لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ » demek size bir mehir mecburiyeti yoktur, demektir. « إِن طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ » bu bir şarttır. Bunun cevabına ise, « لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ » kavli delâlet etmektedir. Bunun takdiri de şöyledir: *"Eğer kadınları boşarsanız.... size bir vebal* (günah) *yoktur."*

« مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ » *"Kendilerine dokunmadığınız* (cinsel ilişkide bulunmadığınız) *müddetçe."* « مَا » burada şart manasınadır. Yani, *"Eğer onlarla cinsel ilişkide bulunmamışsanız..."*

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, Kur'an'ın neresinde geçerse geçsin hepsinde de, « تَمَسُّوهُنَّ » kelimesini, « تُمَاسُّوهُنَّ » olarak okumuşlardır. Çünkü fiil (iş) iki kimse arasında cereyan etmektedir.

« أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ » *"Ya da onlar için bir mehir adı koymadıkça"* veya, *"Onlara taki bir mehir belirlenene kadar..."* demektir.

Fardu'l-Farîda: Kadına verilecek olan mehrin adının konması, belirlenmesi manasınadır. İşte bu, kendisiyle cinsel ilişkide bulunulmamış olan ve fakat nikahtan sonra, mehrin de adı konulmuş olduğu halde kadın boşanmışsa, bu kadına adı konan mehrin yarısının verilmesi gerekir. Eğer bir mehir belirlenmemiş ise, böyleleri için mehr-i misil adı verilen mehrin yarısı da gerekmez. Aksine bunlar için sadece mut'a, yani bir bakıma uygun bir hediye verilmelidir. Gereken de budur.

« وَمَتِّعُوهُنَّ » *"Böyle bir durumda onlara sadece hediye kabilinden bir şey verin."* Bu « وَمَتِّعُوهُنَّ » cümlesi mahzuf bir fiil üzerine matuftur. Bunun da takdiri şöyledir: *"Onları boşayın ve verilmesi gereken hediyelerini de verin."*

Mut'a: Bir dış elbise, bir iç elbise ve bir de başörtüsünden ibaret olan birtakım giysi manasınadır.

« عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدْرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ » *"Bunu* –verilmesi gereken mut'ayı– *zengin olan kimse kendi durumuna uygun bir şekilde* –gücü neye yetiyorsa–, *fakir olan da* –gücü yetmeyen de– *kendi durumuna uygun bir şekilde vermelidir."*

Kıraat imamlarından Ebu Bekir dışında Hafs, Hamza, Kisai, Halef ve İbn Zekvan, « قَدَرُهُ » olarak her iki yerde de böyle okumuşlardır. Bu imamların dışındakiler ise, « قَدْرُهُ » olarak okumuşlar, mana itibariyle her ikisi de aynıdır. « وَعَلَى الْمُقْتِرِ » Sıkıntı çeken, yoksul olan veya darda olan manalarına gelir. Mehir sorumluluğunu yerine getirip getirmemenin günah olup olmaması konusundaki delil, « وَاِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ » kavlinden itibaren, « وَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ » kavline kadar olan kısımdır.

« وَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ » kavli, burada verilme mecburiyeti bulunmadığını isbat içindir. Biz Hanefilere göre mut'anın ancak böyle bir durumda vacip, yani gerekli olabilmesi için bu ayetteki şartları taşıması gerekir. Bu şartlar var ise mut'a gerekir, vacip olur. Diğer boşananlar içinse, yani belirtilen şartları taşımayanlar için mut'a müstahaptır.

« مَتَاعًا » kelimesi, « وَمَتِّعُوهُنَّ » kavlini te'kit içindir ve faydalandırmak, yararlandırmak suretiyle, demektir. « بِالْمَعْرُوفِ » Şeriat ve insani değerler bakımından, örf itibariyle güzel ve iyi olan bir şekilde, manasına gelir.

« حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ » *"Uygun bir mut'a hediye vermek isteyen ihsan sahibi kimseler* –Müslümanlar– *için bu, bir borçtur."* « حَقًّا » kelimesi, « مَتَاعًا » kelimesinin sıfatıdır. Yani; onlara vermeleri gerekli olan bir mut'adır. Ya da, bu ihsan sahibi kimselere düşen gerçek bir borçtur. Veya, *"Mut'a yoluyla boşanmış kadınlara iyilikte bulunmak isteyenler için bu bir borçtur."* demektir.

Henüz böyle bir yardım yapılmış değilken, âyette bunların, *"muhsin* (ihsanda bulunan)" diye anılmaları, tıpkı şu hadisteki ifadeye benzer bir durumdur:

"Kim bir ölüyü (kimseyi) *savaş esnasında öldürürse üzerinde bulunanlar onu öldüren gaziye aittir."* [23]

Buradaki ihsan ifadesinden, kişinin vermek zorunda olmayıp teberru veya sadaka mahiyetinde birine bir şeyler verdiği şey gibi bir anlam çıkarılmasın. Burada geçen ihsan ifadesinden kasıt, burada sözü edilen ve vacip olan mut'adır. Bu gerçek böylece bilinmiş olsun.

Şimdi okuyacağımız ayetin tefsirinde de nikah akdi yapılıp ve fakat temas olmadan boşanmış ve mehri de belirlenmiş olan kadınların mehir durumlarından söz edeceğiz. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

٢٣٧- ﴿ وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

237 – Eğer kendileriyle mehirlerini belirlemek suretiyle evlenme akdini yaptığınız kadınları onlara dokunmadan boşarsanız, bu takdirde onlar için belirlediğiniz mehrin yarısını vermeniz gerekir. Meğerki kadınlar bu mehiri almaktan vazgeçmiş olsun ya da nikah akdini elinde bulunduran (koca ya da velisi) **onu bağışlamış olsun, bu, müstesna. Ancak** (Ey kocalar!) **Sizin affetmeniz** (mehri bağışlamanız) **takvaya daha uygundur. Aranızdaki ihsanı sakın unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir.**

« وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ » *"Eğer kendileriyle mehirlerini belirlemek suretiyle evlenme akdini yaptığınız kadınları onlara dokunmadan boşarsanız..."*

« وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ » kavlinde yer alan, « أَنْ » ve beraberindeki fiili cer mahallinde te'vilî mastar hükmündedir. Yani *"siz onlarla temas* (ilişki) *kurmadan önce..."* demektir.

« وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ » *"Bu takdirde onlar için belirlediğiniz mehrin yarısını onlara* –boşadığınız kadınlara– *vermeniz gerekir."*

[23] Bk. Buhari, 3142. Müslim, 1751.

« وَقَدْ فَرَضْتُمْ » olarak gelmiştir. « فَرِيضَةً » mehir demektir.

« اِلَّآ اَنْ يَعْفُونَ اَوْ يَعْفُوَ الَّذِى بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ » *"Meğerki kadınlar bu mehri almaktan vazgeçmiş olsun ya da nikah akdini elinde bulunduran* (koca ya da velisi) *onu bağışlamış olsun, bu müstesna."*

Yine, « اَنْ » fiiliyle beraber istisna üzere nasb mahallinde gelmiştir. Sanki şöyle denmektedir: *"Boşanan kadınların sizden mehir almaktan vazgeçmeleri hâlleri dışında her zaman sizin vermeniz gereken mehir bu gibi durumlarda belirlemiş olduğunuzun yarısıdır."*

Şimdi burada geçen ve erkekler manasına gelen, « يَعْفُونَ » ile kadınlar için değerlendirilen, « يَعْفُونَ » arasındaki fark nedir? Bunun cevabı şöyledir:

İlk fiilde, « و » harfi, cem-i müzekker zamiridir. Kelimenin Lamel fiili denilen son harfi mahzuftur. Sonundaki « ن » harfi de ref' alâmetidir. Oysa ikinci fiilde yer alan « و » harfi cem-i müzekker zamiri değil, kelimenin lamel fiili yani son harfidir. « و » harfi de cem-i müennes zamiridir. Fiil mebni (yani sonu değişmeyen) fiillerdendir, dolayısıyla bu gibi kelimelerin lâfzı üzerinde amilin herhangi bir tesiri görülmez.

« اَوْ يَعْفُوَ » Bir önceki fiilin mahalli üzerine matuftur.

« الَّذِى بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ » Bundan kasıt, kadının kocası demektir. Nitekim Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* de bunu böyle tefsir etmiştir. Bu, Said bin Cubeyr (v.75/694)'in, Kadı Şurayh (v.78/697)'ın, Mücahid'in, Ebu Hanife'nin ve İmam Şafii'nin de yeni kavlidir. Bunun böyle olmasının nedeni, kadını boşama yetkisinin kocanın elinde olmasından dolayıdır. Böyle olunca nikah akdinin bekası ya da devamlılığı da kocanın elindedir. Buna göre ayetin manası şöyle olabilmektedir:

"Şeriat açısından vacip ve gerekli olan mehir yarısıdır. Yok eğer kadın isterse alacağı mehrin tümünden bir fazilet gereği vazgeçebileceği gibi, koca da dilerse yine bir üstünlük ve fazilet gereği mehrin tamamını eşine bağışlayabilir."

İmam Malik ile İmam Şafii'nin de eski (kadim) kavline göre, nikah akdini elinde bulunduran kimse velidir. Ancak biz Hanefiler bunlara şöyle karşılık verebiliriz ve deriz ki:

Veli durumunda olan bir kimse henüz sağire (küçük yaşta) olan kız çocuğu adına onun hakkından teberruda bulunamaz, böyle bir hak ve yetkiye sahip değildir. Durum böyle olunca nasıl olur da akdi elinde bulundurma yetkisi ona verilebilir ki?

« وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى » *"Ancak* (Ey kocalar!) *Sizin mehri almayıp bağışlamanız takvaya daha uygundur."* « وَأَنْ تَعْفُوا » kavli mübtedadır. Bunun haberi de, « أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى » kavlidir. Buradaki hitap birinin diğerine karşı üstünlüğünü ortaya koyması bakımından her iki eş içindir; hem kocaya ve hem kadına bir hitaptır. Zeccac bunu böyle zikretmiştir. Yani; kocanın mehrin tamamını boşadığı karısına bağışlaması koca açısından daha hayırlı olduğu kadar, boşanan kadının da kendi hakkı olan mehri almayıp bırakması onun adına çok daha hayırlıdır. Ya da buradaki hitap tüm eşleredir.

« وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ » *"Aranızdaki ihsanı* –üstünlüğünüzü– *de sakın unutmayın."* Yani; kiminizin kiminizden üstün olduğunuz gerçeğini sakın ola unutmayın.

« إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir."* Dolayısıyla Allah sizi üstünlüğünüze göre değerlendirip durumunuza göre ya cezalandırır ya da ödüllendirir.

❁ ❁ ❁

238. — 242. ÂYETLER

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً اَوْ رُكْبَانًا فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِى مَا فَعَلْنَ فِى اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

Meâli

238. Namazlara ve *(özellikle de)* orta namaza devam edin. Allah için huşu içinde ve O'na bağlı kalarak namaza durun.

239. Herhangi bir durumdan korkacak olursanız yaya olarak veya binek üzerinde namazlarınızı kılın. Korkudan emin olduğunuz da ise, siz daha önce bilmezken size öğrettiği şeklide Allah'ı *(ibadetle)* anın.

240. Sizlerden ölüp geride *(dul)* eşler bırakanlar, eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıl kadar bir süre içinde bıraktıkları maldan yararlandırılmaları için ölmezden önce vasiyette bulunsunlar. Eğer o kadınlar kendi istekleriyle evden çıkıp giderlerse, kendi adlarına meşru *(ölçüler içinde yaptıkları)* şeylerden dolayı size herhangi bir günah yoktur. Allah, Azizdir, Hakimdir.

İmam Malik ile İmam Şafii'nin de eski (kadim) kavline göre, nikah akdini elinde bulunduran kimse velidir. Ancak biz Hanefîler bunlara şöyle karşılık verebiliriz ve deriz ki:

Veli durumunda olan bir kimse henüz sağire (küçük yaşta) olan kız çocuğu adına onun hakkından teberruda bulunamaz, böyle bir hak ve yetkiye sahip değildir. Durum böyle olunca nasıl olur da akdi elinde bulundurma yetkisi ona verilebilir ki?

« وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى » *"Ancak* (Ey kocalar!) *Sizin mehri almayıp bağışlamanız takvaya daha uygundur."* « وَأَنْ تَعْفُوا » kavli mübtedadır. Bunun haberi de, « أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى » kavlidir. Buradaki hitap birinin diğerine karşı üstünlüğünü ortaya koyması bakımından her iki eş içindir; hem kocaya ve hem kadına bir hitaptır. Zeccac bunu böyle zikretmiştir. Yani; kocanın mehrin tamamını boşadığı karısına bağışlaması koca açısından daha hayırlı olduğu kadar, boşanan kadının da kendi hakkı olan mehri almayıp bırakması onun adına çok daha hayırlıdır. Ya da buradaki hitap tüm eşleredir.

« وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ » *"Aranızdaki ihsanı* –üstünlüğünüzü– *de sakın unutmayın."* Yani; kiminizin kiminizden üstün olduğunuz gerçeğini sakın ola unutmayın.

« إِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir."* Dolayısıyla Allah sizi üstünlüğünüze göre değerlendirip durumunuza göre ya cezalandırır ya da ödüllendirir.

❁ ❁ ❁

238. — 242. ÂYETLER

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ
﴿٢٣٨﴾ فَاِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا اَوْ رُكْبَانًا فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ
كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ
مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ
غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِٓي
اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ
مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ
اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

Meâli

238. Namazlara ve *(özellikle de)* orta namaza devam edin. Allah için huşu içinde ve O'na bağlı kalarak namaza durun.

239. Herhangi bir durumdan korkacak olursanız yaya olarak veya binek üzerinde namazlarınızı kılın. Korkudan emin olduğunuz da ise, siz daha önce bilmezken size öğrettiği şeklide Allah'ı *(ibadetle)* anın.

240. Sizlerden ölüp geride *(dul)* eşler bırakanlar, eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıl kadar bir süre içinde bıraktıkları maldan yararlandırılmaları için ölmezden önce vasiyette bulunsunlar. Eğer o kadınlar kendi istekleriyle evden çıkıp giderlerse, kendi adlarına meşru *(ölçüler içinde yaptıkları)* şeylerden dolayı size herhangi bir günah yoktur. Allah, Azizdir, Hakimdir.

241. Boşanmış kadınlar için de meşru ölçüler içerisinde *(kocalarından)* alacakları hakları vardır. Bu, Allah'tan korkanlar üzerinde bir borçtur.

242. İşte Allah ayet *(hüküm)*lerini size böylece açıklar ki, düşünüp gerçekleri anlayasınız.

Tefsiri

٢٣٨- ﴿ حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴾

238 – Namazlara ve (özellikle de) **orta namaza devam edin. Allah için huşu içinde ve O'na bağlı kalarak namaza durun.**

« حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى » *"Namazlara ve* (özellikle de) *orta namaza devam edin."* Namazların vakitlerine, rükünlerine ve şartlarına titizlikle uyarak devam edin ve bu namazlar arasında fazilet ve derece bakımından daha üstün olan orta namaza devam edin. Burada, « الصَّلَوة » kelimesinin tekil olarak zikredilmiş olması ve aynı zamanda çoğul olan, « الصَّلَوَات » üzerine atfedilmesi, fazilet ve derece bakımından tek olması içindir. Bu orta namaz da Ebu Hanife'ye göre ikindi namazıdır. Nitekim cumhur da, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in Ahzab (Hendek) savaşı gününde söylediği hadise dayanarak bunun ikindi namazı olduğu görüşünü ortaya koymuşlardır. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Ahzab gününde şöyle buyurmuştu:

"Bizi meşgul ederek orta namaz olan ikindi namazını kılmaktan bizi alıkoydular. Allah evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun." [24]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlar:

"Bu namaz, güneş batana kadar Hz. Süleyman'ın da alıkonulduğu bir namazdır." [25]

Hz. Hafsa *(Radıyallahu Anha)* annemizin mushafında ise bu, *"Ve orta namaza ki bu ikindi namazıdır."* tarzında geçer. Çünkü bu namaz iki gece

[24] Bk. Buhari, 2931. Müslim, 627. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/150.
[25] Bk. İbn Ebu Şeybe, 2/505.

namazı ile iki gündüz namazı arasında yer alan bir namazdır. Bu namazın önemi ve faziletine gelince, ikindi vaktinin ticaretin, alışverişin yoğun olduğu ve uğraşıların çok daha fazla olduğu bir vakit olmasındandır. Ayrıca bu namazın öğle namazı olduğunu, çünkü bunun gün ortasında kılınan bir namaz olduğunu ileri sürenler olduğu gibi, bu namazın sabah namazı olduğunu söyleyenler de olmuştur. Çünkü sabah namazı iki gündüz namazı ile iki gece namazı arasında yer alan bir namazdır. Ya da bu namaz akşam namazıdır, çünkü akşam namazı dört rekatlı namazlar ile iki rekatlı namazlar arasında yer alan üç rekatlı bir namazdır ve bu namaz iki sessiz olarak kılınan namaz ile iki sesli olarak kılınan namaz arasında yer alan bir namazdır diye de yorumlamışlardır. Ya da bu namaz yatsı namazıdır, diyenler de olmuştur. Çünkü bu iki vitir (tek kılınan) namaz arasında yer alan bir namazdır.[26] Ya da bu vakti bilinemeyen herhangi bir namaz olabilir. Tıpkı Kadir Gecesinin kesin olarak bilinememesi gibi. Böylece hepsini, yani tüm namazları orta namazıdır niyetiyle kılıp eda etsinler istenmiştir.

« وَقُومُوا لِلّٰهِ قَانِتِينَ » *"Allah için huşu içinde ve O'na bağlı olarak namaza durun."* « قَانِتِينَ » kelimesi burada haldir. Allah'a itaat eder ve huşu içinde hareket eder halde namaza durun, demektir. Ya da kıyamınızda, ayakta iken Allah'ı anarak namaza durun, demek olabilir. Çünkü *kunut* mana olarak, Allah'a ayakta zikretmek, anmak veya namazda kıyamı (ayakta durmayı) uzatarak, manasına gelir.

٢٣٩— ﴿ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾

239 – Herhangi bir durumdan korkacak olursanız yaya olarak veya binek üzerinde namazlarınızı kılın. Korkudan emin olduğunuzda ise, siz daha önce bilmezken size öğrettiği şeklide Allah'ı (ibadetle) **anın.**

---

[26] Akşam namazı üç rekat, vitir namazı üç rekat, bu manada vitir tabiri zikredilmiştir. İki tek namaz arasında yatsı namazı denmiştir. (Mütercim)

« فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أَوْ رُكْبَانًا » *"Herhangi bir durumdan* –düşmandan veya başka bir şeyden– *korkacak olursanız* –namazlarınızı– *yaya olarak veya* –ima ile– *binek üzerinde namazlarınızı kılın."* Tıpkı « قائم » kelimesinin « قيام » kelimesinin çoğulu olması gibi, « رجالاً » kelimesi de « رَجل » kelimesinin çoğuludur. Bu durumda bulunanlar korkuları ya da mazeretleri devam ettiği sürece kıbleye karşı durup namaz kılmak zorunda değiller.

« فَاِذَا اَمِنْتُمْ » *"Korkudan emin olduğunuzda ise,"* korktuğunuz şey ortadan kalkınca, « فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمْ مَا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ » *"siz daha önce* –güven içinde nasıl ibadet olunacağını– *bilmezken size* –güven içinde nasıl namaz kılınacağını ve ibadet olunacağını– *öğrettiği şekilde Allah'ı ibadetle anın."*

٢٤٠– ﴿ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

240 – Sizlerden ölüp geride (dul) **eşler bırakanlar, eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıl kadar bir süre içinde bıraktıkları maldan yararlandırılmaları için ölmezden önce vasiyette bulunsunlar. Eğer o kadınlar kendi istekleriyle evden çıkıp giderlerse, kendi adlarına meşru** (ölçüler içinde yaptıkları) **şeylerden dolayı size herhangi bir günah yoktur. Allah, Azizdir, Hakimdir.**

« وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ » *"Sizlerden ölüp geride* (dul) *eşler bırakanlar, ... vasiyette bulunsunlar."* İbn Amir, Ebu Amr, Hamza ve Hafs, « وَصِيَّةً » kelimesini nasb ile okumuşlardır. Nitekim Zeccac'dan gelen rivayet de böyledir. Çünkü Zeccac bunu mef'ul-ü mutlak ya da mef'ul-ü bih olarak değerlendirmiştir. Bu, *"bir vasiyet yapsınlar"* ya da *"bir vasiyette bulunsunlar"* demektir. Bunlar dışında kalan imamlar ise « وَصِيَّةٌ » kelimesini ref' ile okumuşlardır. Buna göre de mana şöyle olur:

"Onların bir vasiyet yapması gerekir."

« مَتَاعًا اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ » *"... eşlerinin evlerinden çıkarılmaksızın bir yıl kadar bir süre içinde, bıraktıkları maldan yararlandırılmaları için ölmezden önce ...."* Buradaki, « مَتَاعًا » kelimesi, « وَصِيَّةً » kelimesiyle mansubdur. Çünkü mastardır. Veya, « وَ مَتِّعُوهُنَّ مَتَاعًا » takdirindedir. « اِلَى الْحَوْلِ » ise, « مَتَاعًا » kelimesinin sıfatıdır. « غَيْرَ اِخْرَاجٍ » kavli de, tıpkı, *"Bu söz, senin söylediğinden başka bir sözdür."* ifadesine benzer müekked mastardır veya bu, « مَتَاعًا » kelimesinden bedeldir. Mana da şöyledir:

"Zevcelerini geride bırakarak ölenler üzerinde bir hak olarak henüz ölmezden önce onlar için bir vasiyette bulunmaları ve bu vasiyetlerinde, kendilerinin ölümlerinden sonra eşlerinin evden atılmayıp tam bir yıl yararlandırılmalarını belirtmeleri bir borç ve görevdir." Yani; ölenin geride bırakmış olduğu terekesinden onlara harcamada bulunsunlar ve onları evlerinden çıkarmasınlar, orada barındırsınlar.

İşte bu hüküm İslâm'ın ilk dönemlerinde yürürlükte idi. Ancak daha sonra bu hüküm, *Bakara Suresi, 234.* ayetindeki, *"dört ay on gün"* olarak sınırlandıran ifade ile neshedilmiştir, hükmü yürürlükten kaldırılmıştır. Nesh eden yani nasih veya yürürlükten hükmü kaldıran ayet tilâvet bakımından, yani Kur'an'daki okuma sırası itibariyle bu ayetten önce yer almış ise de, nüzul yani iniş bakımından bu ayetten daha sonradır. Bu ayet, 234. ayetten önce gelmiştir. Bu, tıpkı Bakara Suresi, 142. ayeti ile yine Bakara Suresi, 144. ayeti gibidir. Yani 142. ayet daha sonra nazil olduğu hâlde, 144. ayetten önce ayet sırası olarak yazılmıştır, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* böyle işaret buyurmuşlardır.

« فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ » *"Eğer o kadınlar* –bir yıl bekledikten sonra– *kendi istekleriyle evden çıkıp giderlerse, kendi adlarına meşru ölçüler içinde yaptıkları şeylerden* –süslenmelerinden ve şeriat ölçüleri içerisinde kendileriyle evlenecekler yaptıkları tariz yollu hareketlerinden– *dolayı size herhangi bir günah yoktur."*

« وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » *"Allah, Azizdir,* –hükmettiklerinde de– *Hakimdir."*

٢٤١- ﴿ وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴾

241 – Boşanmış kadınlar için de meşru ölçüler içerisinde (kocalarından) alacakları –iddet nafakası– **hakları vardır. Bu, Allah'tan korkanlar üzerinde bir borçtur.**

« حَقًّا » kelimesi mastar olması üzerine mansubdur.

٢٤٢- ﴿ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

242 – İşte Allah ayet(hüküm)lerini size böylece açılar ki, düşünüp gerçekleri anlayasınız.

Bu, « لَعَلَّ » edatının haberi olması itibariyle ref' mahallindedir. Eğer buradaki, « مَتَاعٌ » kelimesiyle mut'a murat olunuyorsa bu takdirde ayette söz konusu edilen boşanmışların dışındakiler denmek isteniyordur. Eğer onlar boşanmışların dışındakiler murat olunuyorsa bu takdirde mut'a mendup olarak söz konusudur, demektir.

❁ ❁ ❁

243. — 248. ÂYETLER

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الْمَلَاِ مِنْ بَنِى اِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسٰى اِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ اَلاَّ تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا اَلاَّ نُقَاتِلَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ اُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَاَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا اِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا اَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ اَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ اِنَّ

اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللّٰهُ
يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ
نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ
مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ
تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

Meâli

243. Binlerce *(kişi)* olmalarına rağmen ölüm korkusuyla yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara, "ölün" dedi *(öldüler)*. Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı sonsuz lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

244. Allah yolunda savaşın ve iyi bilin ki; Allah, her şeyi işiten ve her şeyi bilendir.

245. Allah'a güzel bir borç verecek kimse var mı ki, *(Allah)* ona verdiğinin kat kat fazlasını versin? Darlığı da genişliği de veren Allah'tır. *(Sonuçta)* Yalnızca O'na döndürüleceksiniz.

246. Musa'dan sonra İsrailoğullarının liderlerini görmez misin? Onlar peygamberlerine demişlerdi ki: "Bize bir hükümdar tayin et ki, onun komutasında Allah yolunda savaşalım." Peygamber de onlara dedi ki: "Ya size savaşmak farz kılınır *(emredilir)* de savaşmazsanız?" İsrailoğulları cevap olarak dediler ki: "Biz neden Allah yolunda savaşıp cihad yapmayalım ki? Zaten bizler yurtlarımızdan çıkarılıp atılmışız, çocuklarımızdan da ayrı bırakılmışız." Fakat kendilerine savaşıp cihad etme farz kılınınca içlerinden pek azı dışında çoğu geri çekilip kaçtılar. Allah, zalimleri bilir.

247. Peygamber onlara dedi ki: "İyice bilin ki; Allah, hükümdar olarak size Talût'u gönderdi." Bu durum karşısında dediler ki: "Hükümdarlığa biz ondan daha lâyıkken nasıl olur da o bizim üzerimizde hükümran olabilir? Kaldı ki; onun geniş bir mal varlığı da yok *(zengin de değil).*" Şöyle dedi: "Allah, üzerinize onu seçti. İlim *(bilgi)* ve bedence ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah, (lütfu) geniş ve her şeyi bilendir."

248. Peygamber onlara dedi ki: "O'nun hükümdarlığının alâmeti, tabutun size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbiniz tarafından size bir sekinet *(güven duygusu)* ile Musa ve Harun hanedanlarından geriye kalanlar *(bir miras kalıntısı)* bulunmaktadır. Doğrusu eğer mü'minseniz bunda kesin olarak sizin için bir ayet vardır."

Tefsiri

٢٤٣- ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴾

243 – Binlerce (kişi) **olmalarına rağmen ölüm korkusuyla yurtlarından çıkıp gidenleri görmedin mi? Allah onlara, "ölün" dedi** (öldüler)**. Sonra onları diriltti. Şüphesiz Allah insanlara karşı sonsuz lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.**

« أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ »
"Binlerce kişi olmalarına rağmen ölüm korkusuyla yurtlarını çıkıp gidenleri görmedin mi?"

« أَلَمْ تَرَ » kavliyle özellikle Kitap ehlinden olup da bunların kıssalarını ve öncekilere ilişkin haberleri duymuş olanların kulaklarını çınlatmak ve bir bakıma onların dikkatlerini çekmek istenmiştir. Onların durumlarından, şaşkınlık ve hayret içine düşenlerin de aynı şekilde dikkatleri bu noktaya çekilmektedir. Evet burada böyle bir yorum yapıldığı gibi şöyle bir yorum yapılması da caizdir.

Olayı hiç görmemiş ve duymamış olanların da bu gerçekler üzerinde düşünmeleri için olay onların dikkatlerine sunuluyor. Çünkü bu ifade hayret ve şaşkınlık anlamında bir bakıma bir ders alınacak hikaye, darbımesel tarzında sunulmuştur.

"ülkelerinden" ifadesinden kasıt, bulundukları kasabadan, demek olup, burasının da *"Vasıt"* kasabası olduğu söylenmektedir. Bu kasabada taun (veba) salgını başgöstermiş ve orada bulunanlar da kasabalarından kaçıp kurtulmaya başlamışlar. Ancak bu kaçışları onları ölümden kurtaramamıştır. Allah onları yine de öldürmüş, daha sonra yüce Allah onları, Peygamberleri Hz. Hizkil *(Aleyhi's-Selâm)* 'in duası üzerine tekrar diriltmiştir.

Bir başka yoruma göre bunlar İsrailoğullarından bir toplum idiler. Hükümdarları tarafından cihad etmeleri için çağırıldıkları halde, ölüm korkusuyla savaşmaktan ve cihaddan kaçmışlardı. Bunun üzerine bunlar Allah tarafından öldürüldüler ve sekiz gün ölü olarak kaldılar. Daha sonra Allah bunları yeniden diriltip hayat verdi. Sayılar da binlerce denilecek kadar fazla idi.

« وَهُمْ اُلُوفٌ » hal olarak nasb mahallinde gelmiştir. Burada, « اُلُوفٌ » kelimesinin çokluk manasına geldiğini bir delil olarak görmekteyiz. Çünkü bu kelime, cemi kesret (çokluk çoğuludur). Dolayısıyla bu kelime, « اَلْف » kelimesinin çoğulu olup, « آلِف » kelimesinin çoğulu değildir. « حَذَرَ الْمَوْتِ » kavli mef'ul-ü lehtir.

« فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوتُوا » *"İşte bundan ötürü Allah onlara, «ölün» dedi, öldüler."* Yani; Allah onları öldürdü. Ayette, "ölün" tarzında, emir kipiyle getirilmiş olması, şunun içindir: Yani; onlar, Allah'ın, "ölün" emri ve dilemesi üzerine adeta tek bir adamın ölmesi gibi anında hepsi ölüverdiler, demektir. Kaldı ki; bu türden bir ölüm olayı da, olağan dışı bir ölüm olayıdır.

Özellikle bu örneklerin verilmiş olmasından kasıt, Müslümanların cihad etmelerine karşı cesaretlerinin artırılmasıdır. Mademki ölümden herhangi bir şekilde bir kurtuluş olmayacak ve kaçmakla da ölümden kurtulabilmek manasında bir fayda elde olunamayacağına göre o halde bu konuda en yerinde hareket ve en evlâ olanı da Allah yolunda cihad ederek ölmektir.

« ثُمَّ أَحْيَاهُمْ » *"Sonra Allah onları* –ibret alsınlar, Allah'ın hükmünden ve kazasından kaçıp kurtulmanın mümkün olmadığını bilsinler diye– *yeniden diriltti."* Bu cümle mahzuf olan bir fiile matuf bulunmaktadır. Cümlenin takdiri de şöyledir: *"Onlar da öldüler. Sonra Allah onları yeniden diriltti."* Ya da, *"Allah onlara, ölün, dedi."* kavlinin manası, *"Allah onları öldürdü."* demektir. Bu durumda, bu cümle mana bakımından bunun üzerine matuf olabilir.

« إِنَّ اللّٰهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ » *"Şüphesiz Allah, insanlara karşı sonsuz lütuf sahibidir."* Çünkü; Allah onların ibret alacakları ve ders çıkaracakları şeyleri, ayette sözü edilenlere gösterdiği gibi bunlara da gösterecektir. Aynı şekilde onlara ilişkin haberleri ve hikayelerini bildirmekle gerçekleri gösterdiği gibi insanlara da gösterecektir. Bu bakımdan Allah kullarına karşı lütuf sahibidir. Ya da Allah'ın insanlara karşı lütufkâr olması, söz konusu kimseleri ölümlerinden sonra dirilmekle hem onlar ve hem insanlarda onlardan ibret alsınlar da kurtulsunlar diyedir. Oysa ki; Allah dileseydi onları ta kıyamete dek öylece ölü olarak bırakırdı.

« وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ » *"Fakat insanların çoğu* –buna– *şükretmezler."*

Burada bir ince noktaya dikkat çekiliyor. Çünkü bundan sonra gelen ayet cihad konusunu ele almaktadır. Dolayısıyla bu kıssa ile anlatılan olayda ölümden kaçışın mümkün olamayacağını Rabbimiz bildirmekle, Müslümanları Allah yolunda cihada teşviktir. Bundan sonraki ayet böyle bir emri içermektedir ve Rabbimiz şöyle buyurmaktadır :

٢٤٤– ﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

244 – Allah yolunda savaşın iyi bilin ki; Allah, her şeyi –geride kalanların söyleyeceklerini de, önce geçenlerin söylemiş olduklarını da– **işiten ve** –içlerinde gizli tuttukları– **her şeyi bilendir.**

Yüce Allah ölümden kaçışın insanı ölmekten kurtaramayacağını açıkladıktan sonra bu ayetiyle de cihada teşvikte bulunmaktadır. Bu hitap ya Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) 'in ümmetinedir veya Allah'ın

öldürdükten sonra tekrar diriltmiş olduğu kimseleredir. Böylece onların kendi dinini hakim kılmaları için cihad etmelerini onlardan (ve bizden) bir farz olarak istemektedir.

٢٤٥- ﴿ مَنْ ذَا الَّذٖى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ اَضْعَافًا كَثٖيرَةً وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾

245 – Allah'a güzel bir borç verecek kimse var mı ki, (Allah) **ona verdiğinin kat kat fazlasını versin? Darlığı da genişliği de veren Allah'tır.** (Sonuçta) **Yalnızca O'na döndürüleceksiniz.**

« مَنْ ذَا الَّذٖى يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا » *"Allah'a güzel bir borç verecek bir kimse var mıdır."*

« مَنْ » Burada soru edatı olup ref' mahallinde mübtedadır. « ذَا » ise bunun haberidir. « الَّذٖى » ise, « ذَا »'nın sıfatı veya ondan bedeldir. « يُقْرِضُ اللّٰهَ » kavli ise, « الَّذٖى »'nin sılası yani ilgi ya da yan cümleciğidir. Burada Allah yolunda yapılan harcamaya, Allah'a borç ya da ödünç verme manasında zikredilmiştir. Çünkü, *"karz"* demek, herhangi bir şeyi daha sonra mislini vermek ya da ödemek suretiyle alınan şeydir. Buna *karz* adının verilmiş olmasının nedeni, borç veren bir kimse yani alacaklı olacak olan kişi, bunu malından kesip vermesidir. Kaldı ki; *karz* kelimesi de sözlük anlamı bakımından *kesmek* demektir. Nitekim « مقراض » *mikraz"* kelimesi de bu kökten gelir ve bu da *makas ve kesici şey,* demektir. Hatta farenin bir giysiyi kumaşı yemesi hâlinde de buna, « قَرْضُ الفأر » – *"karzu'l-fe'r"* denir. Nitekim « اقراض » da bu köktendir. Yüce Allah burada bu olayı direkt böyle bir kelime ile verirken bununla şuna dikkatimizi çekiyor. Nasıl ki, malından bir şey ayırıp/kesip veren daha sonra alacağını alıyorsa, Allah için bir şey yapan ve veren de tıpkı bunun gibi yarın karşılığını Allah'tan alacaktır. Allah bundan dolayı hiç şüphe edilmeyecek bir şekilde onu ödüllendirecektir. « قَرْضًا حَسَنًا » kavli de, helâl maldan ve gönül rahatlığıyla, demektir. Bundan amaç da, cihad konusunda gerekli olan nafaka ve harcamalar demektir. Çünkü yüce Allah, kendi yolunda savaşılmasını, cihad yapılmasını emir buyurunca, bundan dolayı

bir harcamaya gerek duyulacaktır, mal gerekecektir. Bu yoldan cihada ait mali bütçenin ve savaşla alâkalı harcama kalemlerinin sağlanabilmesi için gerekli mali ve nakdi harcamalara teşvikte bulunmaktadır.

« فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً » *"Allah da onun bu iyiliğine karşılık kendisine kat kat karşılığını vermiş olsun."*

« فَيُضَاعِفَهُ لَهُ » kavli kıraat imamlarından Asım tarafından, sorunun cevabı olmak üzere nasb ile okumuştur. Ancak imamlardan Ebu Amr, Nafi, Hamza ve Ali ise bunu, « يُقْرِضُ » kelimesine atfederek merfu olarak, « فَيُضَاعِفُهُ » tarzında okumuşlardır.

Ya da bu, yeni bir cümledir ve « فَهُوَ يُضَاعِفُهُ » takdirindedir. Kıraat imamı Ebu Amir bunu, « فَيُضَعِّفَهُ » olarak nasb ile okurken, İbn Kesir de aynı kelimeyi « فَيُضَعِّفُهُ » olarak ref' ile okumuştur. « أَضْعَافًا » mastar yerinde zikredilmiştir. « كَثِيرَةً » künhünü ve ne kadar olacağını Allah'tan başkası bilemez. Öylesine sayısız mükâfat ve ödüldür. Bir görüşe göre de bire yedi yüz misli verilecektir.

« وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ » *"İmkanları kısan da, bollaştıran da Allah'tır."* Kullarının rızıklarını kıstığı gibi, o rızkı istediği gibi genişletir. Dolayısıyla Allah'ın size vermiş olduğu bol imkanlarınızdan kısmayın, cimrilik etmeyin ki, imkanlarınızı elinizden alıp da sizi darlığa sokmasın. Kıraat imamlarından İbn Kesir, Nafi, Ebu Cafer, Asım ve Ali, « ص » harfiyle olmak üzere, « يَبْصُطُ » olarak kıraat etmişlerdir.

« وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ » *"Ve nihayetinde O'na döndürüleceksiniz."* O da daha önce yapıp sunduklarınızla sizi değerlendirecektir.

٢٤٦— ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ

دِيَارِنَا وَأَبْنَآئِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ وَاللهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿

246 – Musa'dan sonra İsrailoğullarının liderlerini görmedin mi? Onlar kendilerine gönderilmiş peygambere demişlerdi ki: "Bize bir hükümdar tayin et ki, (onun komutasında) **Allah yolunda savaşalım." Peygamber de onlara dedi ki: "Ya size savaşmak farz kılınır** (emredilir) **de savaşmazsanız?" Dediler ki: "Biz neden Allah yolunda savaşmayalım ki? Zaten bizler yurtlarımızdan çıkarılıp atılmışız, çocuklarımızdan da ayrı bırakılmışız." Fakat kendilerine savaş farz kılınınca içlerinden pek azı dışında çoğu geri çekilip kaçtılar. Allah, zalimleri bilir.**

« أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِى إِسْرَآئِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى » *"Musa'dan sonra İsrailoğullarının liderlerini görmedin mi?"*

« الْمَلَإِ » kelimesi, Önde gelenler, eşraf, büyükler, liderler manasınadır. Çünkü bunlar öncü olmaları bakımından gönülleri, korku ve heybet bakımından da göz doldurmalarından bu isim verilmiştir.

Ayetteki, « مِنْ » cer edatı tab'iz içindir; yani bazıları, bir kısmı manasına gelir. *"Musa'dan sonra"* demek, *"Musa'nın ölümünden sonra"* demektir. Buradaki ikinci, « مِنْ » edatı ise iptidai gaye içindir yani, *"....den itibaren"* manasına gelir.

« إِذْ قَالُوا لِنَبِىٍّ لَهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلْ فِى سَبِيلِ اللهِ » *"Onlar peygamberlerine* –Şem'un, Yuşa veya İşmuil'e– *demişlerdi ki: «Bize bir hükümdar tayin et ki, onun komutasında Allah yolunda savaşalım.»"* Emrinde savaşmak üzere, savaş sanatını bilen ve görüşlerine göre hareket edeceğimiz ve onun gösterdiği doğrultuda hareket edebileceğimiz bir komutan başımıza tayin et.

« نُقَاتِلْ », « ن » harfiyle ve meczum olarak okunmak suretiyle. « فِى سَبِيلِ اللهِ » ise, kelimesinin sılasıdır.

« قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلاَّ تُقَاتِلُوا » *"Peygamber de onlara dedi ki: «Ya size savaş farz kılınır* (emredilir) *de savaşmazsanız!?»"* Kıraat imamlarından Nafi', « عَسَيْتُمْ » kelimesini, Kur'an'ın neresinde geçerse geçsin hep, « عَسِيتُمْ » olarak okumuştur. « إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ » şart cümlesi olup, « عَسَى » kelimesinin ismiyle haberi arasına girmiştir. Haberi de, « أَلاَّ تُقَاتِلُوا » kavlidir. Manaya gelince o da şöyledir:

"Nerede ise siz savaşmama isteğinde değil misiniz?" Yani, durum benim de görebildiğim ve beklediğim kadarıyla siz herhalde savaşmayacaksınız, çünkü korkuyorsunuz.

« هَلْ » soru edatının ayette yer alma nedeni, onlardan beklenme olasılığı bulunan durumu sorgulamak içindir. Dolayı böyle bir soru ile esasen bir durum tesbiti yapılmaktadır. Yani, sizden beklenen mutlaka olacaktır, demektir. Dolayısıyla peygamberlerinin de bu tahminlerinde isabetli bir tahmin yürüttüğü gerçeğine işaret edilmiş bulunmaktadır.

« قَالُوا وَمَا لَنَا أَلاَّ نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللهِ » *"Dediler ki: Biz neden Allah yolunda savaşmayalım ki?"* Yani, savaşı bırakmaya hangi saik bizi yönlendirecek ki? Savaşmamaktan biz ne gibi bir amacımız olabilir ki? « وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا » *"Zaten bizler yurtlarımızdan çıkarılıp atılmışız, çocuklarımızdan da ayrı bırakılmışız."* « وَقَدْ » buradaki « وَ » harfi hal « وَ »'ıdır.

Bilindiği gibi Calût'un kavmi Mısır ile Filistin arasında yerleşik bulunan bir toplum idiler. Bunlar İsrailoğullarının önde gelen liderlerinden dört yüz kırk kadar çocuklarını esir almışlardı. Dolayısıyla demek istiyorlardı ki, mademki Calût denen bu adam bizim bu kadar çocuğumuzu esir aldı, bizlere her türlü zulmü reva gördü, o halde neden savaşmayacakmışız? Biz mutlaka onlarla savaşmalıyız.

« فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ » *"Fakat kendilerine savaş farz kılınınca içlerinden pek azı dışında çoğu geri çekilip kaçtılar."* Ne zamanki onların cihad isteğine olumlu karşılık gelip farz kılındığı bildi-

rilince, oldukça az sayıdaki kimseler dışında çoğu hemen geri dönüp kaçtılar. Kaçmayanların ve savaşmada, Allah yolunda cihad etmede sebat gösterenlerin sayıları ise Bedir Savaşına katılan mü'minlerin sayısı kadar idi, ki bu sayıda üç yüz on üç kişi idi.

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ » *"Allah, zalimleri bilir."* Bu, cihadı terk edenlerin bu terk sebebiyle kendileri zulmettiklerine ilişkin yüce Allah'ın onları bir tehdididir.

٢٤٧— ﴿ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللّٰهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

247 – Peygamber onlara dedi ki: "İyi bilin ki; Allah, hükümdar olarak size Talût'u gönderdi." Bu durum karşısında dediler ki: "Hükümdarlığa biz ondan daha çok lâyıkken nasıl olur da o bizim üzerimizde hükümran olabilir? Kaldı ki; onun geniş bir mal varlığı da yok (zengin de değil)." (Peygamber onlara) **şöyle dedi: "Allah, üzerinize onu seçti. Kaldı ki; ilim** (bilgi) **ve bedence ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş ve herşeyi bilendir."**

« وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللّٰهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا » *"Peygamber onlara dedi ki: İyice bilin ki; Allah, hükümdar olarak size Talût'u gönderdi."* Ayette geçen, Talût ismi, tıpkı Calût ve Davud isimleri gibi Arapça kökenli olmayan isimlerdendir. Marife olmaları ve bir de Arapça kökenli olmamaları, yani ucme olmaları nedeniyle gayri munsarif bir kelimedir. « مَلِكًا » kelimesi de haldir.

« قَالُوا أَنّٰى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ » *"Bu durum karşısında dediler ki: Hükümdarlığa biz ondan daha çok lâyıkken nasıl olur da o bizim üzerimizde hükümran olabilir? Kaldı ki, onun bir mal varlığı da yok* (zengin de değil)." « أَنّٰى يَكُونُ » nasıl olur, nereden olabilir ki, anlamındadır. Bu ifade İsrailoğullarının Ta-

lût'a başlarına bir hükümdar olarak göstermek istemediklerini, böyle bir görevi onun için uzak bir ihtimal olarak gördüklerini göstermektedir. « وَنَحْنُ » kelimesinin başında yer alan « وَ » harfi hal içindir.

« وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ » Yani; nasıl olur da bu kimse başımıza geçirilebilir? Oysa bu kimsenin böyle bir makama gelmesi, hükümdar olması bile bir haksızlıktır. Çünkü o buna lâyık biri değildir. Zira ortada bu iş için ondan çok daha liyâkat sahibi olanlar bulunmaktadır. Kadı ki; Talût aynı zamanda fakir biridir. Oysa iktidar sahibi olunabilmesi için mutlaka o kimsenin bu durumunu destekleyecek ve takviye edecek olan bir de mal varlığının bulunması gerekir.

İsrailoğullarından bir kesimin buna bu şekilde karşı çıkmalarının nedeni, o sırada peygamberlik görevi Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'ın soyundan gelen Lavi kolundan olanlarda idi. Kral, yani hükümdar da yine Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'ın Yehuza kolundan olanlar da bulunuyordu. Bunların her ikisi de yani Lavi ve Yehuza, Hz. Yakub *(Aleyhi's-Selâm)*'ın oğlu Bünyamin neslinden geliyorlardı.

Talût fakir biriydi. Sakilik yapardı, su taşır veya deri tabaklama işiyle uğraşırdı. Rivayete göre, İsrailoğulları peygamberlerinden başlarına bir hükümdar tayin etmelerini istediklerinde, peygamberleri de bunun için Allah'a dua eder. Bunun üzerine kendisine bir asa getirilir (verilir). O bununla kim hükümdar olabilir diye bir değerlendirme yaptı. Ancak asa (değnek), Talût'un boyuna, posuna daha uygun düştü.

« قَالَ إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيهُ عَلَيْكُمْ » *"Peygamber onlara şöyle dedi: Allah bizzat üzerinize görevle onu seçti."* Allah sizi idare etmek üzere başınıza onu tercih etti. Çünkü o size göre işlerin nasıl idare olunacağını çok daha iyi bilmektedir, dolayısıyla onun vereceği herhangi bir hükmüne itiraz gerekmez.

« اصْطَفٰيهُ » kelimesinde yer alan, « ط » harfi sakin « ص » harfi yerine geçen « تَ » harfinden « ط » harfine dönüştürülmüş olan harftir.

Daha sonra yüce Rabbimiz, onların ileri sürdükleri soy asaletinden ve mal varlığından, Talût ile ilgili olarak iki önemli özelliğine işaret bu-

yurmaktadır. Bu da oldukça sahasında geniş bir bilgi ve bu bilgiyi uygulama birikimine sahip olduğu özelliğiyle beden ve vücut yapısı bakımından da oldukça güçlü ve yapılı bir bedene sahip olduğudur. Bunun için şöyle buyurmuştur:

« وَزَادَهُ بَسْطَةً فِى الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ » *"kaldı ki; ilim* (bilgi) *ve bedence ona üstünlük verdi."* « وَزَادَهُ بَسْطَةً » kelimesi ikinci mef'uldür. Rivayete göre Talût, kendi döneminde savaş sanatı ile alâkalı olarak ve dini bakımdan herkesten daha üstün bilgiye sahip bulunuyordu. Başı, boyu ve omuzlarını genişliği bakımından herkesten daha uzun boylu ve güçlü biriydi.

« بَسْطَةً » kelimesi; büyük ve geniş kabiliyet, üstün yetenek manasına gelir. Dolayısıyla Talût hem bedeni yapı bakımından hem de çağının bilgi birikimi ve askeri beceri açısından en yetenekli kimse idi, demektir. Aslında yetki sahibi olan, hükmü elinde bulunduranların mutlaka ili ehli olmaları gerekir. Çünkü cahil, bilgisiz kimse başkalarınca hem kendisi basit ve zelil biridir, hem de yönettiği toplumu zelil ve perişan kılar. Dolayısıyla böyle bir kimsenin yönetimimden yararlanılamaz, fayda sağlanamaz. Aynı zaman iri yapılı, vücutça da insanların gözünü doldurabilmelidir. Zira insanları en fazla etki altına alabilmesi, gönüllerde en çok korku ve heybet doğurması buna bağlıdır.

« وَاللّٰهُ يُؤْتِى مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ » *"Allah mülkünü dilediğine verir."* Yani, tartışmasız olarak mülk, Allah'ındır. Allah o mülkü kimi dilerse ona verir. Bunu veraset yoluyla birinden ötekisine geçmesi söz konusu değildir.

« وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Allah, lütfu geniş ve her şeyi bilendir."* Allah fazlı ve ikramı geniş, vergisi bol olandır. Bu itibarla O, herhangi bir şeyi olmayan, fakir ve yoksul olanın imkanlarını genişletir, bollaştırır ve fakirken zengin kılar. Bu itibarla Allah, hükümdarlığa, iktidara kimi getireceğini ve kimi seçeceğini de elbette çok daha iyi bilir.

İsrailoğulları bu noktada peygamberlerinden, Talût'un Allah tarafından gerçekten seçilip seçilmediğine dair bir delil ve kanıt istediler. İşte şimdi okuyacağımız ayette de bu gerçek ele alınmaktadır.

٢٤٨- ﴿ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِه۪ٓ اَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ ف۪يهِ سَك۪ينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِن۪ينَ ﴾

248 – Peygamber onlara dedi ki: "O'nun hükümdarlığının alâmeti, tabutun size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbiniz tarafından size bir sekinet (güven duygusu) **ile Musa ve Harun hanedanlarından geriye kalanlar** (bir miras kalıntısı) **bulunmaktadır. Doğrusu eğer mü'minseniz bunda kesin olarak sizin için bir ayet vardır."**

« وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اٰيَةَ مُلْكِه۪ٓ اَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ » *"Peygamber onlara dedi ki: O'nun hükümdarlığının alâmeti, tabutun* –Tevrat'ın konduğu sandığın– *size gelmesidir."* Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* savaşa çıktığı zaman bu sandığı ya da kasayı öne koyardı. Bu sandık manen İsrailoğullarının moralinin yükselmesine ve savaştan kaçmamalarına yarardı.

« ف۪يهِ سَك۪ينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ » *"Meleklerin taşıdığı o tabutun içinde Rabbiniz tarafından size bir sekinet* (güven duygusu) *ile Musa ve Harun hanedanlarından geriye kalanlar* –Tevrat levhalarının kırık parçaları, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ın asası, elbiseleri, bazı Tevrat ayetlerinden bir kısmı, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ın ayakkabıları ve Hz. Harun *(Aleyhi's-Selâm)*'ın da sarığı– (bir miras kalıntısı) *bulunmaktadır."*

« مِمَّا تَرَكَ اٰلُ مُوسٰى وَاٰلُ هٰرُونَ » Yani, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)* ve Hz. Harun *(Aleyhi's-Selâm)*'ın ölümlerinden sonra bıraktıkları şeyler. Ayette, « اٰلُ » ifadesine yer verilmesi, Hz. Musa ile Hz. Harun *(Aleyhime's-Selâm)*'a verilen büyük önem ve değer itibariyle zikredilmiştir.

« تَحْمِلُهُ الْمَلٰٓئِكَةُ » Meleklerin taşımakta olduğu ifadesiyle de, şuna işaret edilmektedir. Söz konusu tabut, Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ın ve-

fatından sonra Allah tarafından göğe çıkarılmıştı. İşte kaldırılan bu tabutu ya da sandığı melekler onların gözleri önünde getirip bıraktılar. Bu cümle hal olarak gelmiştir. Nitekim, « فِيهِ سَكِينَةٌ » de böyledir. « مِنْ رَبِّكُمْ » ise, « سَكِينَةٌ » kelimesinin sıfatıdır. « مِمَّا تَرَكَ » kavli de, « بَقِيَّةٌ » kelimesinin sıfatıdır.

« إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Doğrusu eğer mü'minseniz bunda kesin olarak sizin için bir ayet vardır."* Şüphesiz eğer doğruluğunu kabul edip inanıyorsanız, tabutun size geri getirilmesi, Allah'ın Talût'u sizin başınıza hükümdar ve emrinde savaşacağınız komutanınız olarak gönderdiğinin bir alâmetidir.

❁ ❁ ❁

249. — 252. ÂYETLER

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّى وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّى إِلاَّ مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لاَ طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلاَقُوا اللّٰهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاٰتَاهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاۤءُ وَلَوْلاَ دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

Meâli

249. Talût askerleriyle beraber ayrılınca şöyle dedi: "Muhakkak ki Allah sizi bir nehirle imtihan edecek. Kim o nehirden içerse benden değildir, kim de ondan tatmazsa *(kana kana içmezse)* o bendendir, ancak avucuyla ondan bir miktar avuçlayıp içenler hariç." Ne var ki; içlerinden pek azı dışında hepsi de o ırmaktan içtiler. Talût ve beraberindeki inananlar *(ırmaktan)* geçtiklerinde, diğerleri: "Bizim bugün Calût ve ordusuna karşı çıkıp savaşma gücümüz yok." Dediler. Fakat Allah'ın huzuruna varıp O'na kavuşacaklarına kesin olarak iman edenler ise şöyle dediler: "Nice küçük birlikler vardır ki, Allah'ın izniyle nice büyük birliklere galip gelmiştir. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."

250. *(İman edenler)* Calût ve ordusuyla karşı karşıya geldikleri zaman şöyle dediler: "Rabbimiz! Bize bol sabır ver. Ayaklarımızı sabit kıl, ve bize kâfir kavimlere karşı yardım et."

251. Derken Allah'ın izniyle onlara galip geldiler. Davud da Calût'u öldürdü. Allah *(Davud'a)* hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona istediği ilimleri de öğretti. Eğer Allah'ın kimi insanları ötekilerin eliyle bertaraf etmeseydi elbette dünyanın düzeni sarsılıp bozulurdu. Fakat Allah bütün alemlere karşı sonsuz lütuf ve kerem sahibidir.

252. İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Biz bu ayetleri tüm gerçekleriyle sana açıklıyoruz. Ve muhakkak sen Allah tarafından gönderilmiş olan peygamberlerdensin.

Tefsiri

٢٤٩- ﴿ فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ
شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّى وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّى إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ
فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ
لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِ كَمْ مِنْ فِئَةٍ
قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾

249 - Talût askerleriyle beraber ayrılınca şöyle dedi: "Muhakkak ki Allah sizi bir nehirle imtihan edecek. Kim o nehirden içerse benden değildir, kim de ondan tatmazsa (kana kana içmezse) **o bendendir, ancak avucuyla ondan bir miktar avuçlayıp içenler hariç." Ne var ki; içlerinden pek azı dışında hepsi de o ırmaktan içtiler. Talût ve beraberindeki inananlar** (ırmaktan) **geçtiklerinde, diğerleri: "Bizim bugün Calût ve ordusuna karşı çıkıp savaşma gücümüz yok." dediler. Fakat Allah'ın huzuruna varıp O'na kavuşacaklarına kesin olarak iman edenler ise şöyle dediler: "Nice küçük birlikler vardır ki, Allah'ın izniyle nice büyük birliklere galip gelmiştir. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."**

« فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ » *"Talût askerleriyle beraber* –kendi beldesinden düşmanla savaşmak üzere– *ayrılınca onlara şöyle dedi:"* « بِالْجُنُودِ » hal olarak gelmiştir. Yani ordusu ile birlikte, onlarla iç içe, demektir. Sayıları seksen bin kişi idi. Savaşa çıktıkları mevsim sıcakların o insanları oldukça bunalttığı aşırı sıcak ve kavurucu bir mevsimdi. Allah'tan kendilerine su içmek için bir nehir istediler.

« إِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ » *"Bakın! Allah sizi bir nehirle imtihan edecek."* Herkesi birşeyle imtihan ettiği gibi sizi de bununla imtihan edecektir. Bu nehir Filistin nehridir. Yüce Allah bununla cihada katılabilecek olan ile katılamayacak olanın mazereti ortaya çıksın istemiştir. Yani, kim gerçekten bu işi istiyor ve kim cepheden kaçmak istiyor, belirlensin istenmiştir.

« فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي » *"Kim o nehirden* –suya kafasıyla abanıp avucuyla değil, ağzıyla– *içerse benden* –taraftarlarımdan ve bana uyanlardan– *değildir."* « وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي » *"Kim de ondan tatmazsa* (kana kana içmezse) *o bendendir."* Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer ve Ebu Amr, « منى » kelimesindeki « ى » harfini fetha ile, « مِنِّيَ » olarak okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise « ى » harfinin sükunu ile okumuşlardır.

« إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ » *"ancak avucuyla ondan bir miktar avuçlayıp içenler hariç."* Böyle yapanlar, kafalarını suya kapatarak kana kana

içenlerden ayrı olarak değerlendirilmişlerdir. Çünkü, « إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ » kavli, « فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي » kavlinden istisna edilmiştir. İkinci cümle istisnadan hüküm itibariyle sonra olarak değerlendirilmiş, ancak işin önemi nedeniyle öne alınmıştır.

Kıraat imamlarından Hicaz okulu mensuplarıyla Ebu Amr, « غَرْفَةً » kelimesindeki « غ » harfini fetha ile, « غَرْفَةً » olarak mastar manasında okumuşlardır. Yani *"avuçlamak"* anlamında okumuşlardır. Ötreli olarak okuyanlar ise, bunu, *"mağruf"* yani *"avuçlanan"* anlamında okumuşlardır. Bunun manası şöyledir: *"Ağzınızla suya kapanmamak kaydıyla elinizle ondan bir avuç alıp içmeniz hali müstesna."* Bunun bu manaya geldiğinin kanıtı da ayetin şu kısmıdır:

« فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلاً مِنْهُمْ » *"Ne var ki; içlerinden pek azı dışında hepsi de o ırmaktan* –kafalarıyla suya abanarak doya doya– *su içtiler."* Bu az sayıdakilerin adedi de 313 kişi idi.

« فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ » *"Talût ve beraberindeki* –az sayıdaki– *inananlar ırmaktan karşıya geçtiklerinde, diğerleri:"* « قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ » *"Bizim bugün Calût ve ordusuna karşı çıkıp savaşma gücümüz yok, dediler."* Bizim Calût'un gücüne karşı koyabilecek bir gücümüz yok.

Calût; Amalika toplumunun zalim ve cebbar olan liderleriydi. Bunlar, İmlik b. Ad soyundan gelen kimselerdi. Calût'un üzerinde demirden yapılan ve ağırlığı da üç yüz rıtlı bulan bir zırh vardı.

« قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ اَنَّهُمْ مُلَاقُوا اللّٰهِ » *"Fakat Allah'ın huzuruna varıp O'na kavuşacaklarına* –şehit olacaklarına– *kesin olarak iman eden* –ve Talût ile birlikte hareket edip sebat gösteren– *ler ise* –savaştan geri duran çok sayıdaki rezil kimselere– *şöyle karşılık veriler:"* Rivayete göre sadece bir avuç su alıp içenlere, içtikleri su, onlara tamamen yetmiş, onların bu husustaki sıkıntılarını ortadan kaldırmış, ancak suya abanarak ağızlarıyla doyasıya içenlerin ise dudakları morarmış, göbekleri şişmiş, giderek susuzlukları canlarına tak etmiştir.

« كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ »
"*Nice küçük birlikler vardır ki, Allah'ın izniyle* –yardımıyla– *nice büyük birliklere galip gelmiştir. Çünkü Allah, sabredenlerle beraberdir.*" « كَمْ » haberiyedir. Mübteda olarak mahallen merfudur. « غَلَبَتْ » kelimesi de bunu haberidir.

٢٥٠– ﴿ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾

250 – (İman edenler) **Calût ve ordusuyla karşı karşıya geldikleri zaman şöyle dediler: "Rabbimiz! Bize bol sabır ver. Ayaklarımızı** –kalplerimizi güçlendirerek ve düşmanlarımızın kalplerine korku salarak– **sabit kıl, ve bize kâfir kavimlere karşı yardım et."**

٢٥١– ﴿ فَهَزَمُوهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ وَاٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴾

251 – Derken Allah'ın izniyle onlara galip geldiler. Davud da Calût'u öldürdü. Allah (Davud'a) **hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona istediği ilimleri de öğretti. Eğer Allah'ın kimi insanları ötekilerin eliyle bertaraf etmeseydi elbette dünyanın düzeni sarsılıp bozulurdu. Fakat Allah bütün alemlere karşı sonsuz lütuf ve kerem sahibidir.**

« فَهَزَمُوهُمْ بِاِذْنِ اللّٰهِ » "*Allah'ın izniyle* –kazası ve hükmü ve iradesiyle– *Talût ve askerleri* –mü'minler– *onları* –Calût ve ordusunu– *hezimete uğrattılar.*" « وَقَتَلَ دَاوُدُ جَالُوتَ » "*Davud da Calût'u öldürdü.*"

Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ın babası İyşa da altı çocuğuyla birlikte Talût'un askerleri arasında bulunuyordu. Davud ise bunların yedincileri idi ve küçüktü. Kendisi koyun güderdi, çobanlık yapıyordu. Bunun üzerine Allah, İsrailoğullarının peygamberine vahyederek, Calût adındaki zalimi öldürecek olan kişinin Davud *(Aleyhi's-Selâm)* olduğunu bildirdi. Peygamberleri, Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ı babasından istetti, o da geldi. Hz. Da-

vud *(Aleyhi's-Selâm)* yolda gelirken yolu üzerinde üç taş bulunuyordu. Bu her üç taş da Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'a seslenerek kendilerini almalarını istediler ve ona: *"Sen bizimle Calût'u öldüreceksin."* dediler. Hz. Davud da o üç taşı aldı ve heybesine ya da torbasına attı. İşte bu taşları Calût'a atarak bunlarla onu öldürdü. Ordu komutanları Talût da bunun üzerine Calût'un kızıyla Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ı evlendirdi. Fakat daha sonra Talût, Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ı kıskanır ve öldürtmek ister. Ancak sonraları yaptıklarından tevbe ederek vefat etti.

« وَآتَيهُ اللهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ » *"Allah Davud'a hükümdarlık ve hikmet* –peygamberlik– *verdi ve ona istediği ilimleri* –zırh yapımını, kuş dili konuşmasını ve benzeri şeyleri– *de öğretti."* Allah o kutsal toprakların dört bir tarafını Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ın hükümranlığına verdi. Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'dan önce İsrailoğulları hiçbir dönemde bir devlet kurarak bu tarzda bir birlik kurup bir araya toplanmış değillerdi.

« وَلَوْلاَ دَفْعُ اللهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الأَرْضُ » *"Eğer Allah kimi insanları ötekilerin eliyle bertaraf etmeseydi, kesinlikle dünyanın düzeni sarsılıp bozulurdu."*

« وَلَوْلاَ دَفْعُ اللهِ النَّاسَ » kavli mef'ul-ü bihtir. « بَعْضَهُمْ » ise, « النَّاسَ » kelimesinden bedeldir. Kırat imamlarından Nafi' ve Ebu Cafer, « دَفْعُ » kelimesini, « دِفَاعُ » şeklinde olarak okumuştur. Bu da, « دَفَعَ » kelimesinin veya, « دَافَعَ » kelimesinin mastarıdır. Yani, mufaale babından mastardır. Yani, bunun manası şöyledir:

"Eğer Allah kimi insanların kötülüklerini kimilerinin eliyle önlemeseydi, bunlar yoluyla ötekilerin kötülüklerine, bozgunculuklarına engel olmasaydı, kesinlikle anarşistler, bozguncular ve vurguncular baskın çıkarlar, üstün gelirlerdi. Böylece ne ürünleri, ne de nesilleri kalırdı, hepsi darmadağın hale gelirdi." Ya da:

"Yüce Allah kâfirlere karşı Müslümanlara yardım etmeseydi, dolayısıyla kâfirlerin galebe çalması ve baskın gelmeleriyle dünyanın düzeni tamamen sarsılırdı. Sonuç olarak iyiler öldürülür, ülkeleri harabeye dönüştürülür ve insanlar işkenceler altında inim inim inletilirdi."

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ » *"Fakat Allah, bütün alemlere karşı* –onlardan fesadı önlemekle– *sonsuz lütuf ve kerem sahibidir."* İşte burası, *"aslah olanı yani en güzel ve en doğru olanı"* yaratma meselesiyle ilgili olarak Mutezile'nin aleyhine bir delildir.

٢٥٢– ﴿ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾

252 – İşte bunlar Allah'ın ayetleridir. Biz bu ayetleri tüm gerçekleriyle sana açıklıyoruz. Ve muhakkak sen Allah tarafından gönderilmiş olan peygamberlerdensin.

« تِلْكَ » mübtedadır. « اٰيَاتُ اللّٰهِ » de bunu haberidir. Yani; bütün bu anlatılan hikaye ve kıssalar, örneğin binlerce kimsenin ölümden kaçışları, Allah'ın onları öldürüp sonra yeniden diriltmesi, Talût'un hükümdar ve başkomutan seçilmesi, henüz bir küçük çocuk olan Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)*'ın eliyle Talût'un düşmanına karşı üstünlük kazanarak onu yenmesi gibi olayları sana aktardık, tüm yönleriyle açıkladık, demektir.

« نَتْلُوهَا » kavli, « اٰيَاتُ اللّٰهِ » kavlinden haldir. Bunda etkili amil ise işaret manası-ismidir. Ya da, « اٰيَاتُ اللّٰهِ » kavli, « تِلْكَ » işaret isminden bedeldir. « نَتْلُوهَا » kavli de bunu haberidir.

« عَلَيْكَ بِالْحَقِّ » Bunda Kitap ehlinin asla şüpheye düşmeyecekleri bir şekilde kesin olarak sana açıklıyoruz. Çünkü onların kitaplarında da zaten bu şekilde yer almaktadır.

« وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ » Herhangi bir kitaptan okumaksızın ve ehli olan birinden dinleyip işitmeksizin bu gerçekleri onlara bildir. Çünkü sen gönderilen peygamberlerdensin.

❁ ❁ ❁

253. — 257. ÂYETLER

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاۤءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ يَاۤ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوۤا اَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَاْتِيَ يَوْمٌ لاَ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خُلَّةٌ وَلاَ شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٥٤﴾ اَللّٰهُ لَاۤ اِلٰهَ اِلاَّ هُوَ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ لاَ تَاْخُذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُۤ اِلاَّ بِاِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلاَ يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ اِلاَّ بِمَا شَاۤءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَلاَ يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ لَاۤ اِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لاَ انْفِصَامَ لَهَا وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ

كَفَرُوا اَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٧﴾

Meâli

253. İşte böylece peygamberlerden kimini ötekilerine üstün kıldık. Allah onlardan kimisiyle konuşmuş ve kimilerini de derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya apaçık belgeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile güçlendirdik. Eğer Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen toplumlar, kendilerine gelen apaçık mucizelerden sonra savaşmazlardı. Ama onlar anlaşmazlığa düştüler. Onlardan kimisi iman etti, kimisi de kâfir oldu. *(Bütün bunlara rağmen)* Allah dileseydi onlar savaşmazlardı. Fakat Allah dilediğini yapar.

254. Ey iman edenler! Ne bir alışverişin, ne bir dosttan medet beklemenin ve ne de bir şefaatin bulunmadığı gün gelmeden önce size rızık verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın. Kâfirlere gelince, onlar zalimlerin *(hakkı tanımayanların)* ta kendileridirler.

255. Allah, kendisinden başka hiçbir mabud olmayan bir tek ilâhtır. Haydır *(ebedi ve ezeli diridir)*, Kayyumdur *(bütün varlıkların durumlarını elinde bulundurup ayakta tutan ve koruyandır)*. O'nu ne bir uyuklama ve ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde var olanların tamamı O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını da ileride yapacaklarını da bilir. O'nun bilgisi dışında asla gizli bir şey kalmaz. Allah'ın dilediklerinin *(öğrettiklerinin)* dışında kulları O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak *(ihata edip)* kavrayamazlar. O'nun kürsüsü *(ilmi ve kudreti)* bütün gökleri ve yeri kuşatıp içine almıştır. Gökleri ve yeri gözetip koruması O'na ağır ve zor gelmez. O çok yücedir ve çok uludur.

256. Dinde zorlama yoktur. Artık doğru olan *(İslâm yolu)* ile batıl olan *(küfür yolu)* birbirinden ayrıl*(ıp gerçek ortaya çık)*mıştır. Öyleyse her kim tağutu reddedip Allah'a iman ederse işte o, muhakkak kopması mümkün olmayan sapasağlam kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, bilendir.

257. Allah iman edenlerin velisi ve dostudur. Onları karanlıklardan nura *(aydınlığa)* çıkarır. Kâfirlere gelince onların da yardımcıları ve velileri tağuttur. Onları aydınlıktan alıp karanlıklara götürür. İşte bunlar cehennemliktirler. Onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

Tefsiri

٢٥٣- ﴿ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴾

253 – İşte böylece peygamberlerden kimini ötekilerine üstün kıldık. Allah onlardan kimisiyle konuşmuş ve kimilerini de derecelerle yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya apaçık belgeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile güçlendirdik. Eğer Allah dileseydi o peygamberlerden sonra gelen toplumlar, kendilerine gelen apaçık mucizelerden sonra savaşmazlardı. Ama onlar anlaşmazlığa düştüler. Dolayısıyla onlardan kimisi iman etti, kimisi de kâfir oldu. (Bütün bunlara rağmen) **Allah dileseydi onlar savaşmazlardı. Fakat Allah dilediğini yapar.**

« تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ » *"İşte böylece sözünü ettiğimiz peygamberlerden kimini ötekilerine üstün kıldık."* « تِلْكَ الرُّسُلُ » kavliyle burada bu surede söz konusu edilen peygamberlerden, Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'den tutun ta Hz. Davud *(Aleyhi's-Selâm)* peygambere kadar haklarında bilgi verilen peygamberler ya da Allah Rasûlü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in bilgisi dahilinde bulunan peygamberler söz konusu edilmektedirler.

« فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ » Buna göre bunlar peygamberliklerinin ötesinde birtakım özelliklerle ve meziyetlerle üstün kılınmışlardır. Çünkü; bunların hepsi de tıpkı mü'minlerin birbiriyle eşit olması gibi risalet görevinde eşittirler. Yani; mü'minler nasıl ki imam açısından eşit iseler,

peygamberler de risalet görevinde eşittirler. Mü'minler nasıl ki iman dışında taatleri ve amelleri bakımından farklılık gösterebiliyorlarsa, işte peygamberler de böyledir. Nitekim Rabbimiz bu gerçeği daha sonra şöyle açıklamaktadır:

« مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ » "*Allah onlardan kimisiyle* -örneğin Hz. Musa ile, arada herhangi bir elçi olmaksızın direkt olarak- *konuşmuş ve kimilerini de derecelerle yükseltmiştir.*" « كَلَّمَ اللّٰهُ » demek, « كَلَّمَهُ اللّٰهُ » takdirinde olup, Allah kendisiyle konuştu, manasınadır ve bu zat da Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'dır. Burada ilgi cümleciğinden ait yani zamir hazfedilmiştir. Buna göre mana şöyledir: "*Onlardan öylesi de var ki, Allah aralarında bir elçi olmaksızın kendisiyle konuştu,*" bu da Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'dır.

« وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ » kavli birinci mef'uldür, « دَرَجَاتٍ » kelimesi de ikinci mef'uldür. Yani, derecelerle veya derecelere .... demektir. Kısaca onlardan kimisini de diğer peygamberlerin üzerine derece bakımından yükseltti. Nitekim fazilet bakımından peygamberler aralarında birtakım farklılıklara sahip olmalarının yanında, onlardan derecelerle çok daha üst durumda olan da vardır ki, bu da Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'dir. Çünkü Allah onu, evrensel olarak tüm insanlığa ve cinlere peygamber olarak göndermiştir. Öyle ki; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimize binlerce denilebilecek manada çok mucizeler verilmiştir. Ondan önceki hiçbir peygambere bu manada mucize verilmiş değildir. Bu mucizelerin en büyüğü de Kur'an'dır. Çünkü bu Kur'an mucizesi dünya durdukça yeryüzünde var olacaktır

Burada bu konunun açık ve net olarak değil de üstü kapalı bir ifadeyle anlatılmasındaki incelik ise, onun durum ve konumunu yüceltmektir. Bir de, ondan başka hiçbir peygamberde benzeri görülmeyen özel durumu sebebiyledir. Öyle bir farklılık ki; başka birisiyle asla karıştırılamayacak kadar net ve belirgin.

Farklı bir yoruma göre de bununla belirtilmek istenen Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* ve bu ikisi dışındaki *ulu'l-azm* peygamberlerdir.

« وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ » *"Meryem oğlu İsa'ya* –ölüleri diriltmek, anadan doğma körleri, alaca hastalığına yakalananları ve buna benzer şeyleri iyileştirmek gibi– *apaçık belgeler verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs* –Cebrail veya İncil– *ile güçlendirdik."*

« وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"Eğer Allah dileseydi, o peygamberlerden sonra gelen toplumlar kendilerine gelen apaçık belgelerden sonra* –ihtilâfa ve ayrılmazlığa düşerek– *savaşmazlardı."* Çünkü savaşların nedeni anlaşmazlıklardır. « وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوا » *"Ancak onlar* –benim dilememle– *anlaşmazlığa düştüler."* Daha sonra Rabbimiz anlaşmazlık nedenlerini açıklayarak şöyle buyuruyor:

« فَمِنْهُمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ » *"Dolayısıyla onlardan kimisi iman etti, kimisi de kâfir oldu."* Hepsi de Benim dilememle oluyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Tüm peygamberlerimin işlerini bu şekilde belirledim. Hepsi için aynı kanunu uyguladım. Hiçbir peygamberin ne sağlığında ve ne de ölümlerinden sonra bütün ümmetinin ona uymakta bir araya geldikleri, anlaşmazlığa düşmedikleri olmamıştır. Aksine onun hakkında anlaşmazlığa düşmüşler, «onlardan kimisi iman etti, kimisi de karşı çıkıp kâfir oldu.»

« وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوا » *"Bütün bunlara rağmen Allah dileseydi onlar* –anlaşmazlığa düşerek– *savaşmazlardı."* Burada bunun tekrarı durumu pekiştirmek ve te'kit içindir. Yani, *"Ben onların savaşmamalarını di-leseydim, savaşmazlardı. Çünkü mülkümde cereyan eden her olay ancak be-nim meşietime, yani dilememe bağlıdır."* İşte işin bu noktası, Mutezile Mezhebinin görüşünü geçersiz kılıyor. Çünkü Allah, *"Eğer onların savaşmalarını dilemesem, onlar savaşmazlardı"* diye bildirmektedir. Oysa Mutezile Mezhebi savunucuları diyorlar ki, *"Allah onların savaşmamalarını istedi ve fakat onlar buna rağmen savaştılar."*

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ » *"Fakat Allah dilediğini yapar."* Allah, ayetin bu ifadesiyle mutlak manada iradenin kendi zatına ait olduğunu, başkasına has olmadığını net olarak bildirmektedir. Nitekim Ehli Sünnetin de mezhebi (görüşü) budur.

٢٥٤— ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

254 – Ey iman edenler! Ne bir alışverişin, ne bir dosttan medet beklemenin ve ne de bir şefaatin bulunmadığı gün gelmeden önce size rızık verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın. Kâfirlere gelince, onlar zalimlerin (hakkı tanımayanların) **ta kendileridirler.**

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ » *"Ey iman edenler! Ne bir alışverişin, ne bir dosttan medet beklemenin ve ne de bir şefaatin* (kayırmanın) *bulunmadığı gün gelmeden önce size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın."*

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ » Allah yolunda cihad etmek üzere harcayın. Ya da bu hüküm genel manasıyla farz olan her sadaka-yardım ya da zekât manasınadır. « مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ » Yani; daha önce yapmamış olduğunuz harcamalara karşı hiçbir şey yapabilme gücüne sahip olamayacağınız ve infak etmek için de başvuracağınız bir alışverişin olamayacağı o gün... « وَلَا خُلَّةٌ » Dostlarınızın size müsamaha ile yaklaşacakları imkanı olmayan o gün.. « وَلَا شَفَاعَةٌ » Kâfirler için bir şefaatin var olmadığı, demektir. Çünkü mü'minler için şefaat vardır. Yahut Allah'ın izninden sonra mü'minler için şefaat olacaktır.

« وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ » *"Kâfirlere gelince onlar zalimlerin* (hakkı tanımayanların) *ta kendileridirler."* Çünkü kâfirler, kıyamet gününde ihtiyaç duyacakları şeyleri yapmamakla kendi canlarına kıyıp haksızlık edenlerdir. Veya, *kıyamet gününü inkâr eden bunlar, zalimlerin ta kendileridirler.*

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Yakub, fetha ile « لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خُلَّةَ وَلَا شَفَاعَةَ » olarak kıraat etmişlerdir.

٢٥٥- ﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُۚ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌۜ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِۜ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يَشْفَعُ عِنْدَهُٓ اِلَّا بِاِذْنِه۪ۜ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۚ وَلَا يُح۪يطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِه۪ٓ اِلَّا بِمَا شَٓاءَۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ وَلَا يَؤُ۫دُهُ حِفْظُهُمَاۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظ۪يمُ ﴾

255 – Allah, kendisinden başka hiçbir mabud olmayan bir tek ilâhtır. Haydır (ebedi ve ezeli diridir), **Kayyumdur** (bütün varlıkların durumlarını elinde bulundurup ayakta tutan ve koruyandır). **O'nu ne bir uyuklama ve ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde var olanların tamamı O'nundur. İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir? O, kullarının yaptıklarını da ileride yapacaklarını da bilir. O'nun bilgisi dışında asla gizli bir şey kalmaz. Allah'ın dilediklerinin** (öğrettiklerinin) **dışında kulları O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak** (ihata edip) **kavrayamazlar. O'nun kürsüsü** (ilmi ve kudreti) **bütün gökleri ve yeri kuşatıp içine almıştır. Gökleri ve yeri gözetip koruması O'na ağır ve zor gelmez. O çok yücedir ve çok uludur.**

« اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ » *"Allah, kendisinden başka hiçbir mabud olmayan bir tek ilâhtır. Hay'dır* (ebedi ve ezeli diridir), *Kayyum'dur* (bütün varlıkların durumlarını elinde bulundurup ayakta tutan ve koruyandır)."

Burada, « لَا » ismi, haberi ve bedel kılındığı yer itibariyle mübtedanın haberidir. Bu mübteda ise, « اَللّٰهُ » ismi celalidir. « الْحَيُّ » Faniliğine asla bir yol olmayan baki, demektir. Ölmeyen ve hep diri olan manasında ezeli ve ebedidir. « الْقَيُّومُ » Daim ve her zaman yaratmış olduğu varlıkları elinde tutan ve onları koruyup muhafaza eden, demektir.

« لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ » *"O'nu ne bir uyuklama ve ne de bir uyku tutar."* « سِنَةٌ » kelimesi, uyku öncesi insanda meydana gelen dalgınlık, gevşeme ve uyuklama halidir. Mufaddal b. Muhammed Dabbi ise, « سِنَةٌ » kelimesini « السَّنَةُ » olarak değerlendirmiş ve bu okuyuşuyla kelimenin manası, başta meydana gelen ağırlık halidir. « نُعَاسٌ » ise gözlerde meydana gelen ağırlık, uykusuzluk halidir. « نَوْمٌ » kelimesi ise, kalbin uyu-

ması halidir ki, diğer ikisine göre en ağır olanıdır. İşte bu ifadeler, *"kayyum"* ismini tekid etmektedir. Çünkü; bir varlık eğer uyukluyorsa veya uyuyorsa ya da üzerine bir ağırlık çöküyorsa böyle bir varlığın kayyum olması asla söz konusu değildir, muhaldir.

Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya vahyedilerek denilir ki: *"Şu kimselere söyle; gökleri ve yeri Ben kudretimle tutmaktayım. Eğer beni bir uyku ya da uyuklama tutsa gökler ve yer yok olur."* [27]

« لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ » *"Göklerde ve yerde var olanların tamamı* –hem mülk olarak ve hem milk olarak– *O'nundur."* Yani; göklerde ve yerde var olanların tamamı hem otorite ve hükümranlık olarak Allah'a aittir ve her şey bütün varlıklar Allah'ındır.

« مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ » *"İzni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?"* Allah'ın izni olmaksızın katında kimse asla şefaat edemez. İşte bu ifade yüce Allah'ın melekutunu ve kibriyasını; yani O'nun azametini, yüceliğini ve celâlini açıklamaktadır. Çünkü yarın kıyamet gününde hiçbir kimse Allah kendisine izin vermedikçe asla Onunla konuşmaya cesaret edemez, kendisinde böyle bir güç bulamaz.

Burada kâfirlerin iddia edip ileri sürdükleri ve *"yarın putlar bize şefaat edecek"* dedikleri gibi onların bu iddialarına da bir red cevabıdır ayetin bu kısmı.

« يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ » *"O, kullarının yaptıklarını da ileride yapacaklarını da bilir."* Allah kullarından önce olanları bildiği gibi onlardan sonra olacakları da bilir. « أَيْدِيهِمْ » de yer alan zamir ise, *"göklerde ve yerde var olanlara racidir. Çünkü bu her iki gezegende de akıl sahibi varlıklar bulunmaktadır. O'nun bilgisi dışında asla bir şey kalmaz."*

« وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ » *"Allah'ın dilediklerinin* (öğrettiklerinin) *dışında kulları O'nun ilminden* –O'nun malumu olan şeylerden– *hiçbir şeyi tam olarak* (ihata edip) *kavrayamazlar."* Nitekim bir duada şöyle denir: *"Allah'ım hakkımızda bildiklerinden bizi mağfiret eyle!"*

[27] Ebu Ya'la, Müsned; 6669. Bk. Mecmeu'z-zevâid; 1/83.

« اِلاَّ بِمَا شَٓاءَ » kavli, öğrettikleri manasınadır.

« وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ » *"O'nun kürsüsü* (ilmi ve kudreti) *bütün gökleri ve yeri kuşatıp içine almıştır."* *"kürsü"* kelimesi burada Allah'ın ilmi manasınadır. Nitekim, *kürrase* diye adlandırılan Kitap da bu manadadır. Çünkü o da içinde bilgi taşımaktadır. *"kerasi"* de alimler, bilginler demektir. Bir de ilme kürsü adının verilmesi, alimin ya da bilgin kimsenin yeri ve makamı olması bakımından da bu manasıyla ilme de kürsü denmiştir. Bu adeta yüce Allah'ın şu kavli gibidir:

﴿ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا ﴾

"Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır." [28]

Kürsü bir yoruma göre de Allah'ın mülkü manasınadır. Bu ismi alma nedeni, mülkünün kürsüsü durumunda olan yeri itibariyledir. Ya da bundan maksat Allah'ın Arş'ıdır. Nitekim Hasan Basri'den de bu manada rivayet olunmuştur. Ya da bu, Arş'ın altında bir tahttır. Nitekim hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Yedi kat gök, kürsüye göre çöle bırakılmış bir halka gibidir. Arş'ın kürsüye göre üstünlüğü ve değeri, çölün halkaya olan üstünlüğü gibidir." [29]

Ya da "kürsü" Allah'ın kudreti demektir. Nitekim bunun da delili Rabbimizin şu kavlidir:

« وَلَا يَؤُدُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ » *"Gökleri ve yeri gözetip koruması, O'na ağır ve zor gelmez. O* –mülkü ve otoritesi bakımından– *çok yücedir ve* –izzet ve celâli açısından da– *çok uludur."*

Ya da, « الْعَلِيُّ » demek, kendisine lâyık olmayan nitelemelerden yücedir, beri ve uzaktır, manasındır. « الْعَظِيمُ » ise kendi şanına yaraşır sıfatlarla muttasıftır, demektir. Rabbimizin bu iki sıfatı da tevhidî manayı tam kemal manasıyla kapsamaktadırlar

Bakara Suresinin 255. âyeti olan *(ve adına Ayet'el-Kürsî denen)* bu ayette cümleler arasında herhangi bir atıf (bağ) edatı olmaksızın dizilmiş-

[28] Ğafir-Mü'min,7.
[29] İbn Merduye rivayet etmiştir. Bk. İbn Kesir, Tefsir; 1/458.

lerdir. Çünkü tüm cümleler birer gerçeği açıklamak için gelmişlerdir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1– Allah'ın tüm yarattığı varlıklarının her durumuyla ilgili olarak onları kendi gözetimi altında tuttuğu ve her şeyini düzene koyduğudur. Bunlardan hiçbirisinde herhangi bir yanılgı ve unutkanlık söz konusu olmaksızın hepsinin de üzerinde bu manada hüküm icra ettiğidir.

2– Çünkü; Allah tedbiri altında bulundurduğu ve işlerini düzene koyduğu tüm varlıkların sahibi ve malikidir.

3– Şanının yüceliği, kibriyası ve azameti gereği bu böyledir.

4– Tüm yarattığı varlıkların durumlarını her bakımdan ihatası ve kuşatması altına almıştır.

5– İlminin genişliği, bu ilminin tüm malumata, yani bilinen her şeye taallûku itibariyle ya da celâli ve kudretinin azameti bakımından bunun böyle olduğu gerçeğini ortaya koymak ve açıklamak içindir.

İşte bu ayet tüm bu noktalar sebebiyle ve daha bizim bilemediğimiz niceleri açısından bu ayet faziletli ve üstün bir ayet kılınmış ve nitekim faziletine ilişkin olarak da birçok hadisler rivayet olunmuştur. İşte bu konuda gelen rivayetlerden bazıları şöyledir:

1– Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den rivayet etmiştir:

"Kim her farz namazın peşinden Ayete'l-Kürsi'yi okursa cennete girmesinde kendisiyle cennet arasındaki tek engel ölümdür. Bu ayeti de okumaya devam edecek olanlar ancak sıddik (sözü ve özü bir olanlar) *ya da abid* (çok ibadet edenler)*dir. Kim yatağına yatacağında bu ayeti okursa Allah onu kendi canına kıyacaklardan, komşusunun kötülüğünden, komşusunun komşusu durumunda olanların kötülüğünden ve çevresindeki evlerin ya da çevresinde geceleyenlerin kötülüklerinden güvencede kılar."* [30]

2– Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurur:

"Beşerin (insanların) *efendisi Hz. Adem'dir. Arapların efendisi Muhammed'dir. Ancak ben yine de bununla övünmem. İranlıların efendisi Selman'dır. Rum* (Bizanslı)*ların efendisi de Suheyb'tir. Habeşlilerin efendisi Bilal'dır. Dağların efendisi* (önemlisi) *Tur dağıdır. Günlerin efendisi* (en önemlisi) *de*

[30] Beyhaki rivayet etmiştir. Nitekim, Keşşaf'ın Haşiyesinde de böyle geçmektedir. 1/303.

cuma günüdür. Sözlerin efendisi (en üstünü) *Kur'an'dır. Kur'an'ın efendisi* (en değerli olan şeyi) *de Bakara Suresidir. Bakara Suresinin efendisi de Aye-te'l-Kürsi'dir."* [31]

3– Yine Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurur:

"İçinde bu ayetin okunduğu evi, şeytanlar otuz gün terk ederler. O eve kırk gece erkek ve kadın hiçbir sihirbaz ya da büyücü giremez." [32]

4– Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurur:

"Kim uyuyacağı esnada Ayete'l-Kürsi'yi okursa, Allah onu sabaha kadar koruması için bir melek gönderir (görevlendirir)*."* [33]

5– Yine Rasûlullah şöyle buyurmuş:

"Her kim akşamleyin şu iki ayeti okursa bu iki ayet sayesinde ta sabaha kadar koruma altına alınır, kim de sabahleyin o iki ayeti okursa ta akşama kadar bu iki ayet sayesinde korunma altına alınır. Bu iki ayetten biri Ayete'l-Kürsi'dir, diğeri de Mü'min (Ğafir) *Suresinden ilk ayetten itibaren ilk üç ayettir."* [34]

Çünkü bu ayet tevhid esasını, Allah'ın birliğini, azametini ve temcidini (ululuğunu) ele almaktadır. O'nun yüce sıfatlarından, niteliklerinden söz etmektedir. Çünkü Aziz ve yüce Rab olan Allah'ı anmaktan daha üstün bir şey olamaz. Dolayısıyla Allah'ı zikretme, anma mahiyetinde olan bir şey elbette diğer şeyleri anmaktan daha değerli ve faziletlidir. Böylece anlaşılıyor ki, ilimler içerisinde en değerli ve en önemli olan ilim *"tevhid"* ile ilgili olan ilimdir.

٢٥٦ ﴿ لَٓا اِكْرَاهَ فِى الدّ۪ينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّۚ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰىۗ لَا انْفِصَامَ لَهَاۜ وَاللّٰهُ سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ ﴾

256 – Dinde zorlama yoktur. Artık doğru olan (İslâm yolu) **ile batıl olan** (küfür yolu) **birbirinden ayrıl**(ıp gerçek ortaya çık)**mıştır. Öy-**

[31] Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs; 3471.
[32] İbn Hacer, ben buna rastlayamadım, demiştir. Bk. el-Keşşaf; 1/302.
[33] İbn Daris Katade'den rivayet etmiştir. Nitekim, el-Dürrü'l-Mensur'da da böyledir, 2/15.
[34] Bk. Tirmizi, 2879.

leyse her kim tağutu reddedip Allah'a iman ederse işte o, muhakkak kopması mümkün olmayan sapasağlam kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, bilendir.

« لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ » *"Dinde zorlama yoktur."* Yani hiçbir kimse hak dinine girsin diye icbar olunamaz. Bu hak din de İslâm dininden başkası değildir. Bir yoruma göre bu ifade, *"men etme, yasaklama"* manasında haberdir.

Rivayete göre, Ensar'dan bir zatın iki oğlu varmış, her iki oğlu da Hristiyanlık dinini seçmişlerdi. Babası bunlara baskı yaparak İslâm'ı seçmelerini ve onda kalmalarını ister ve:

— *"Siz Müslüman olmadıkça sizi bırakmam."* der. Ancak her iki oğlu da buna yanaşmazlar ve nihayet durum Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a iletilir ve Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in huzurunda şikayetlerini dile getirirler. Ensar'dan zat der ki:

— *Ey Allah'ın Rasûlü! Benim bir kısmım* (ailemden bazısı) *cehenneme girecek mi, işte ben onu bekliyorum."* Bunun üzerine bu âyet iner ve adam da çocuklarının peşlerini bırakır."[35]

Abdullah b. Mesud ve bir grup (cemaat) diyorlar ki; bu ayet İslâm'ın ilk dönemlerinde bu manasıyla geçerliydi. Daha sonraları bu ayet savaşma ve cihad ile ilgili ayetin gelmesiyle neshedilmiştir.

« قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ » *"Artık doğru olan* (İslâm yolu) *ile batıl olan* (küfür yolu) *birbirinden ayrıl*(ıp gerçek ortaya çık)*mıştır."* Yani; açık seçik olarak ve net delillerle iman ile küfür birbirinden ayırdedilir olmuştur. Neyin hak ve neyin batıl olduğu gerçeği ortadadır.

« فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقٰى لَا انْفِصَامَ لَهَا » *"Öyleyse her kim tağutu* –şeytanı ve putları, putlaştırılan şeyleri– *reddedip Allah'a iman ederse, işte o, muhakkak kopması olmayan sapasağlam kulpa yapışmıştır."*[36]

---

[35] Bk. Vahidi, Esbabu'n-Nüzul, s. 52.

[36] **Tağut:** İnsanın haddini aşarak, Allah'tan başkasını mabut edinmesidir. Buna göre Allah'ın emirlerini ve yasaklarını tanımaksızın ve şeriatını reddetmek suretiyle olan her itaat tağuttur. Her rejim ve ideoloji, hak dinin dışında din gibi kabul edilen her

« اَسْتَمْسَكَ » kelimesi, « تَمَسَّكَ » manasınadır. Bu da *yapışmak, tutunmak,* demektir. « بِالْعُرْوَةِ » ise bağlanılan, takınılan şey, kulp, tutamak manasınadır. « الْوُثْقَى » kelimesi, « اَوْثَقَ » kelimesinin müennesidir. Bu, hiç kopmayan çok güçlü ip, sağlam ve güvenilir, demektir. « لاَ انْفِصَامَ لَهَا » *kopma imkanı olmayan,* manasınadır. Bu, bir bakıma bilinen maddi örneklerden ve delillerden hareketle gerçeği kavramak manasına gelen bir temsil yani örneklendirmedir. Gözle görülebilen ve duyularla anlaşılabilenlerden yola çıkılarak gerçeğe ulaşmanın bir yoludur. Bu şekilde bu ayeti dinleyip duyan bir kimse bunları kafasında canlandırsın ve adeta olay karşısında cereyan ediyormuş ve kendisi de gözleriyle bu gerçeği görüyormuşçasına hareket etsin de bu sayede inancını pekiştirmiş olsun. Bu durumda mana şöyle olur:

"Kişi kendi adına öylesine sağlam olarak dinine bağlansın ki, asla herhangi bir noktadan ona herhangi bir şüphe girişine izin verilemesin."

Kaldı ki; « وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"Allah her şeyi* –onun ikrarını– *hakkıyla işitendir,* –ve itikadını da hakkıyla– *bilendir."*

٢٥٧– ﴿ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

257 – Allah iman edenlerin velisi ve dostudur. Onları karanlıklardan nura (aydınlığa) **çıkarır. Kâfirlere gelince onların da yardımcıları ve velileri tağuttur. Onları aydınlıktan alıp karanlıklara götürür. İşte bunlar cehennemliktirler. Onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.**

---

sistem ve her yasa bu anlamda tağut kavramı içinde yer aldığı gibi, her çeşit put ve putlaştırılan her varlık ve madde de yine tağuttur. Dolayısıyla bir toplumun tağutu denilince o toplum tarafından Allah ve Rasulünün emir ve hükümleri dışlanmak suretiyle bağlı kaldıkları ve uygulayageldikleri her sistem, rejim ve ideoloji bu manasıyla tağuttur. Allah'ı ve hükümlerini tanımamaktır. Yoksa bu yalnız şeytanlar veya putlar demek değildir. (Mütercimin notu)

« اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا » *"Allah iman edenlerin velisi ve dostudur."* Yani; iman etmek isteyenlerin yanındadır ve onların yardımcısıdır, onların işlerini çekip çevirendir. « يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ » *"Onları* – küfrün ve dalâletin, sapıklığın– *karanlıklarından nura* (aydınlığa) –iman ve hidayete (yoluna)– *çıkarır."*

Ayette *"zulümat* (karanlıklar)*"* kelimesinin çoğul olarak getirilmiş olması, bunların değişik ve farklı olmaları açısındandır. Oysa *"nûr* (aydınlık)*"* kelimesinin tekil olması ise, imanın bir tek olmasındandır. Yani; inancın bir tekliği ölçü alınmasından dolayıdır.

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ » *"Kâfirlere gelince onların da yardımcıları ve velileri tağutlur."*

« وَالَّذِينَ كَفَرُوا » kavli burada mübtedadır. « اَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ » cümlesi de bunun haberidir.

« يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ » *"Onları aydınlıktan alıp karanlıklara götürür."* Yine burada, *"zulümat"* kelimesi çoğul olarak gelmiştir. Çünkü *tağut* kelimesi mana itibariyle çoğul anlamındadır. Yani; bunun manası şöyledir: *"Küfürde ısrar edenlerin hali ve onların işleri nur* (hidayet) *üzere olanların tak aksinedir."* Ya da bunun manası şöyle olabilir:

"Allah mü'minlerin velisi ve yardımcısıdır. Eğer mü'minler din ve inançlarında herhangi bir kuşkuya düşerlerse, hemen onlara doğruyu gösterecek noktaya, mü'minleri yönlendirerek yardım eder. Böylece onları girdikleri çıkmazdan bu doğruya muvaffak kılar. Böylece onların yakini ve kesin bilgi manasında aydınlığa çıkmalarını, "nuru'l-yakine" ulaşmalarını sağlar. Kâfirlere gelince onların yardımcıları da şeytanlardır. Şeytanlar onlar tarafından da görülen nurun aydınlığından ve apaçık delillerinden uzaklaştırıp şüphe ve kuşkunun karanlıklarına bırakırlar."

« اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"İşte bunlar cehennemliktirler. Onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar."*

❁ ❁ ❁

258. — 260. ÂYETLER

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذٖى حَٓاجَّ اِبْرٰهٖيمَ فٖى رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَۢ اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّىَ الَّذٖى يُحْيٖى وَيُمٖيتُۙ قَالَ اَنَا اُحْيٖى وَاُمٖيتُؕ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتٖى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذٖى كَفَرَؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَۚ ﴿٢٥٨﴾ اَوْ كَالَّذٖى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَاۚ قَالَ اَنّٰى يُحْيٖى هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَاۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُؕ قَالَ كَمْ لَبِثْتَؕ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍؕ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًاؕ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدٖيرٌ ﴿٢٥٩﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖى كَيْفَ تُحْيِى الْمَوْتٰىؕ قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْؕ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبٖىؕ قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَاْتٖينَكَ سَعْيًاؕ وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴿٢٦٠﴾

Meâli

258. Allah'ın kendisine hükümranlık verdiği kimsenin şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartıştığını görmedin mi? *(İşte bu tartışma esnasında)* İbrahim ona dedi ki: "Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir." O da: "Diriltip yaşatan ve öldüren benim." diye karşılık verdi. *(Bu defa)* İbrahim *(tekrar)* dedi ki: "Doğrusu Allah güneşi doğu tarafından doğduruyor, o halde sen de onu batı tarafından doğdur bakalım." İşte o an *(bu cevap ve istek karşısında)* kâfir *(neye uğradığını bilemeden)* şaşırıp kaldı. Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

259. Ya da görmedin mi o kimse gibisini ki, kendisi, binalarının duvarlarının üstüne çatılarının çöktüğü ve harabeye dönüştüğü *(ıpıssız)* bir şehre uğramıştı. *(Bu manzara karşısında)* şöyle konuşmuştu: "Bu şehir *(böylesine yerle bir olup)* öldükten sonra acaba Allah bunu nasıl diriltecek?" *(İşte onun bu konuşması üzerine)* Allah kendisini yüz sene ölmüş olarak öylece bıraktı. Sonra onu yeniden diriltti ve ona: "Ne kadar kaldın *(bekleyip durdun)*?" diye sordu. O da: "Bir gün ya da bir günden az *(bir süre kaldım)*" dedi. Allah kendisine: "Hayır yüz yıl kaldın. Yiyecek ve içeceğine bir baksana henüz bozulmamış. *(Bir de)* eşeğine bak. Seni, insanlara bir ayet *(mucize)* kılalım diye *(bu şeklide tam yüz yıl ölü bırakıp sonra yeniden dirilttik)*. Şimdi de şu kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor (bir araya getiriyor) sonra'da onlara et giydiriyoruz" dedi. Durum onun tarafından anlaşılınca "Şimdi *(çok iyi)* biliyorum ki Allah herşeye kadirdir," dedi.

260. *(Şunu da hatırla:)* Hani İbrahim Rabbine demişti ki: "Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster." Rabbi de ona: "Yoksa iman etmedinmi?" diye söyledi. İbrahim dedi ki: "Elbette iman ettim. Ancak kalbim huzur bulsun istedim." İşte bunun üzerine Rabbi ona: "O halde dört adet kuş yakala ve onları kendine iyice alıştır. Sonra da onları kesip parçalara ayır ve her bir dağın başına da o parçalardan birini bırak. Daha sonra onları sana gelmeleri için çağır, *(hepsi de)* koşarak sana geleceklerdir. İyi bilmelisin ki Allah, Azizdir, Hakimdir." buyurdu.

Tefsiri

٢٥٨– ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ى حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ى رَبِّه۪ٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَۢ اِذْ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ رَبِّىَ الَّذ۪ى يُحْي۪ى وَيُم۪يتُۙ قَالَ اَنَا۬ اُحْي۪ى وَاُم۪يتُۜ قَالَ اِبْرٰه۪يمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَأْت۪ى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذ۪ى كَفَرَۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِم۪ينَۚ ﴾

258 – Allah'ın kendisine hükümranlık verdiği kimsenin şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartıştığını görmedin mi? (İşte bu tartışma esnasında) **İbrahim ona dedi ki: "Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir." O da: "Diriltip yaşatan ve öldüren benim." diye karşılık verdi.** (Bu defa) **İbrahim** (tekrar) **dedi ki: "Doğrusu Allah güneşi doğu tarafından doğduruyor, o halde sen de onu batı tarafından doğdur bakalım." İşte o an** (bu cevap ve istek karşısında) **kâfir** (neye uğradığını bilemeden) **şaşırıp kaldı. Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.**

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in hayret ve dikkatini çekmek ve onu teselli etmek üzere, ilâhlık ve rab olduğu iddiasına kalkışan Nemrut ile onunla bu konuda mücadele eden Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in durumunu aşağıdaki ayette bir gönül rahatlatıcı olarak göreceğiz. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

« اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ى حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ى رَبِّه۪ٓ اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ »
"*Allah'ın kendisine hükümranlık verdiği kimsenin* (Nemrut'un) *şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartıştığını görmedin mi?*" Yani; Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın Rabbinin rububiyeti konusundaki tartışmasını... « رَبِّه۪ »' deki « ه۪ » zamiri ya Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'a veya Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın kendisiyle tartıştığı Nemrut'a racidir. Çünkü yüce Allah her ikisinin de Rabbidir.

« اَنْ اٰتٰيهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ » Allah'ın kendisine mülk ve varlık vermiş olması sebebiyle şımararak... Yani; ona hükümranlığın, zenginliğin verilmiş olması onu şımarttı, yoldan çıkarttı ve onun büyüklenmesine neden oldu. İşte bu yüzden de tartışmaya başladı. Yine bu ayet bu kısmıyla "*as-*

lah" olanı yaratma meselesinde Mutezilenin aleyhine bir delildir. Veya bunun manası, "Allah'ın ona varlık ve hükümdarlık verdiği zaman tartıştı." demektir.

« اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّيَ الَّذٖى يُحْيٖى وَيُمٖيتُ » "(İşte bu tartışma esnasında) *İbrahim ona dedi ki: Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir.*" Burada, « اِذْ قَالَ » kavli, « حَاجَّ » fiiliyle mansub kılınmıştır. Eğer, « اَنْ اٰتٰيهُ » vakit manasında ise bu takdirde, « اِذْ قَالَ » bundan bedeldir.

Kıraat imamlarından Hamza, « رَبِّيَ » kelimesinde « ى » harfini sakin olarak, « رَبِّى » tarzında okumuştur, diğerleri ise ayette görüldüğü gibi okumaktalar.

Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın, *"Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir."* derken sanki, ona, *"Senin Rabbin de kimdir?"* diye bir soru yöneltilmiş, o da: *"Benim Rabbim diriltip yaşatan ve öldürendir."* demiş gibi bir anlam çıkıyor.

« قَالَ اَنَا اُحْيٖى وَاُمٖيتُ » "*O da* –Nemrut da– *diriltip yaşatan ve öldüren benim, diye karşılık verdi.*" Nemrut böyle söylemekle, *"İdam etmek durumunda olduğum kimseleri dilersem idam etmem, öldürmem, onu bağışlarım, dilersem bağışlamam, öldürürüm."* demek istiyordu. Bunu da, *"Ben de diriltir ve öldürürüm."* manasında söylemekte idi. Nemrut böyle söylemekle tartışmayı kendince bitirmek istiyordu, karşısındakinin susacağını sanıyordu. Ancak öyle olmadı. İşte bunun üzerine Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* onu şaşırtan ve apışıp kalmasına sebep olan, demagojiye de yer bırakmayan sorusunu hemen peşinden ekleyerek şöyle söylüyordu.

« قَالَ اِبْرٰهٖيمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَأْتٖى بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ » "(Bu defa) *İbrahim* (tekrar) *dedi ki: Doğrusu Allah güneşi doğu tarafından doğduruyor, o halde sen de onu batı tarafından doğdur bakalım!*"

Bazı kimselerin ileri sürdükleri gibi, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* bir kanıt ileri sürdü, bu olmayınca bu defa bir başkasını gündeme getirdi, böylece kanıttan kanıta geçti demek değildir. Çünkü; birinci hüccet ya da kanıt gerekli olan bir kanıt idi. Ancak lânetli adam Nemrut işi demagojiye vurup inat ederek bunu ölüme mahküm edilenlerden birini Salıver-

mek, diğerini de idam ederek öldürmek manasında ele alıp, *"Ben de yaşatır ve öldürürüm."* demesi üzerine, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* bu defa onun demagoji yapamayacağı ve cevap veremeyeceği bir hüccet ve kanıtla karşı karşıya bıraktı. Çünkü; o dönemdeki insanlar genel olarak astroloji ile, falcılıkla ve gök cisimlerinin hareketlerinden mana çıkarmakla ilgili kimselerdi. Bu itibarla onlar gezegenlerin doğudan batıya yönelik olan hareketlerini bilirlerdi. Fakat; karıncanın suyun akış istikametinin tersine hareket etmesi, yürümesi gibi bizin tarafımızdan bilinen güneşin ters istikamete doğru zorunlu olarak hareket ettirilmesi olayını bunlar bilmiyordu. Nasıl ki su karıncayı gidiş yolundan mecburen akış yönü itibarıyla kendi akışına o istemese de kaptırıyorsa bu da böyledir. İşte bundan hareketle Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* Nemrut'a diyordu ki:

"Benim Rabbim güneşi doğal olan hareketiyle değil, emri gereği istediği gibi aksi şekilde hareket ettiriyor Eğer gerçekten sen rab isen, o halde onu doğal hareketi gereği hareket ettir. Çünkü bu, bir şeyi tersine hareket etmekten kendi normal yörüngesinde hareket ettirmek daha kolaydır. İşte sen bu kolay olanı yap."

« فَبُهِتَ الَّذِى كَفَرَ » *"İşte o an* (bu cevap ve istek karşısında) *kâfir* (neye uğradığını bilemeden) *şaşırıp kaldı."* Şaşırdı ve dehşete kapıldı. « وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ » *"Kaldı ki; Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."* Yani, onları buna muvaffak kılmaz.

Yine derler ki; Nemrut: *«Senin Rabbin güneşi batı taraftan doğdursun.»* diye Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'e söylemedi, neden? Çünkü; Allah onu bundan menetti, ona bu fırsatı vermedi. Bir başka yoruma göre denir ki; Nemrut, kendisinin rab olduğunu iddia ediyordu ve başkasının rablığını kabul etmiyor ve böyle bir itirafa kalkışmıyordu. Diğer taraftan, « قَالَ اَنَا اُحْيِى وَاُمِيتُ » kavlinin manası şöyledir:

"O, kendisine dirilten ve öldüren özelliği verilen varlık benim, başkası değil."

Bu ayet ayrıca kelâm ve münazara ilminde bu tür tartışmalarda konuşup delil getirmenin mübahlığına bir delildir. Çünkü; yüce Allah ayette şöyle buyurmuştur:

«اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ى حَٓاجَّ اِبْرٰه۪يمَ ف۪ى رَبِّه۪» dolayısıyla tartışma iki kimse arasında cereyan eder. Ayet aynı zamanda Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in de onunla tartıştığına bir delildir. Eğer tartışma mübah olmamış olsaydı, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* böyle bir şeye girişir miydi? Asla girişmezdi. Çünkü peygamberler haram iş işlemekten masumdurlar, yani haram işlemezler. Kaldı ki; bizler de, kâfirleri imana ve tevhid inancına davet etmekle emrolunmuşuz. Onları imana çağırdığımız zaman bizden mutlaka konuya ilişkin delil isteyeceklerdir. Bu da ancak karşılıklı münazara ve tartışma sırasında olabilir. Nitekim, bu durum *"Şerhu't-Te'vilat"* adlı eserde de böyle geçmektedir.

٢٥٩– ﴿ اَوْ كَالَّذ۪ى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَاۚ قَالَ اَنّٰى يُحْي۪ى هٰذِهِ اللّٰهُ بَعْدَ مَوْتِهَاۚ فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُۜ قَالَ كَمْ لَبِثْتَۜ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍۜ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْۚ وَانْظُرْ اِلٰى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًاۜ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۙ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴾

259 – Ya da görmedin mi o kimse gibisini ki, kendisi, binalarının duvarlarının üstüne çatılarının çöktüğü ve harabeye dönüştüğü (ıpıssız) **bir şehre uğramıştı.** (Bu manzara karşısında) **şöyle konuşmuştu: "Bu şehir** (böyleşine yerle bir olup) **öldükten sonra acaba Allah bunu nasıl diriltecek?"** (İşte onun bu konuşması üzerine) **Allah kendisini yüz sene ölmüş olarak öylece bıraktı. Sonra onu yeniden diriltti ve ona: "Ne kadar kaldın** (bekleyip durdun)**?" diye sordu. O da: "Bir gün ya da bir günden az** (bir süre kaldım)**" dedi. Allah kendisine: "Hayır yüz yıl kaldın. Yiyecek ve içeceğine bir baksana henüz bozulmamış.** (Bir de) **eşeğine bak. Seni, insanlara bir ayet** (mucize) **kılalım diye** (bu şeklide tam yüz yıl ölü bırakıp sonra yeniden dirilttik). **Şimdi de şu kemiklere bak. Onları nasıl düzenliyor** (bir araya getiriyor), **sonra da onlara et giydiriyoruz, dedi. Durum onun tarafından anlaşılınca "Şimdi** (çok iyi) **biliyorum ki Allah herşeye kadirdir" dedi.**

«اَوْ كَالَّذ۪ى مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا» *"Ya da görmedin mi o kimse gibisini ki, kendisi, binalarının duvarlarının üstüne çatılarının çök-*

tüğü ve harabeye dönüştüğü (ıpıssız) bir şehre uğramıştı." Buradaki, « أَوْ كَالَّذِي مَرَّ » kavlinin manası, *"Ya da şunun gibisini gördün mü?"*dür. Çünkü bunun bu manaya geldiğine, önceki ayette geçen « أَلَمْ تَرَ » delâlet etmektedir. Çünkü her ikisi de hayret ifade eden kelimelerdir. Ya da bu, bir önceki ayetin ilgili kelimesinin lâfzına değil de manasına hamledilmektedir. Bunun takdiri de şöyledir: *"Sen İbrahim ile tartışan gibisini gördün mü?"* Ya da, *"Uğrayan gibisini ...."*

Keşşâf sahibi diyor ki: « كَالَّذِي »'deki « كَ » harfi zaidedir, « الَّذِي » de, « إِلَى الَّذِي حَاجَّ » kavline matuftur.[37]

Hasan Basri de diyor ki, kasabaya uğrayan kişi öldükten sonra dirilmeye iman etmeyen biri idi. Dolayısıyla bu noktada Nemrut ile aynı çizgide buluşuyorlardı ve bir de, *"Ölüyü nasıl diriltecek?"* ifadesiyle buna bir ihtimal vermemesi, böyle bir yorum yapılmasına nedendir. Ancak çoğunluğun yorumuna göre burada sözü edilen zatın Hz. Uzeyir *(Aleyhi's-Selâm)* olduğu yönündedir. Hz. Uzeyir *(Aleyhi's-Selâm)* de tıpkı Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in istediği gibi ölülerin dirilmesini gözüyle görüp böylece basiretinin artmasını istemiştir. « أَنَّى يُحْيِي » Diriltme işinin nasıl meydana getirildiğini öğrenerek acizliğini bu yoldan görmek ve aynı zamanda diriltenin de kudretinin yüceliğini ve azametini takdir ve itiraf etmektir.

Ayette kendisinden söz edilen şehir ya da kasaba Beyt-i Makdis'tir. Buhtunnasır burayı yerle bir ederek harabeye dönüştürmüştü. « وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا » yani; tavanlarıyla birlikte alt üst olmuş, demektir. Ya da önce tavanları yıkılmış, sonra da üzerine duvarları devrilmiş manasında olabilir. Yüksek olan her şey, mana itibariyle Arş demektir.

« قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا » "(Bu manzara karşısında) *şöyle konuşmuştu: «Bu şehir böylesine yerle bir olup öldükten sonra acaba Allah bunu* (burada ölenleri) *nasıl diriltecek?»*" « فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ » "(İşte onun bu konuşması ve şaşkınlığı üzerine) *Allah kendisini yüz sene*

---

[37] Bk. Zemahşeri, Keşşaf 1/389. Beyrut, Daru'l-Marife.

ölmüş olarak öylece bıraktı. Sonra onu yeniden diriltti ve" « قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ » *"Ona:* –bir melek– *«Ne kadar bir süre kaldın* (bekleyip durdun)*?», diye sordu. O da: «Bir gün, ya da bir günden az bir süre kaldım.» diye cevap vermişti."*

Bunu kendi tahminine göre söylüyordu. Ayetin bu kısmı içtihad yapmanın caiz olduğuna da bir delildir. Rivayete göre bu zat kuşluk vaktinde ölmüş, yüz sene sonra henüz güneş batmamışken dirilmişti. Önce güneşe bakmadan, bir gün oldu, diye cevap vermiş ve fakat sonra dönüp güneşe baktığında, güneşin henüz batmadığını görmüş ve bunun üzerine de, *"bir günden az bir süre"* diye karşılık vermiştir.

« قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ » *"Allah* (ya da melek) *kendisine dedi ki: «Hayır, öyle değil. Sen burada tam yüz yıl kaldın. Yiyecek ve içeceklerine bir baksana henüz bozulmamış.»"* Rivayete göre yiyecekleri incir ve üzüm imiş. İçeceği de şıra ve süt imiş. Bakar ki, incir ve üzüm sanki dallarından yeni koparılmış gibi taptaze ve içeceği de aynen olduğu gibi duruyorlar. Hiçbiri bozulmamıştır.

« يَتَسَنَّهْ » kelimesindeki « ه » harfi ya kelimenin kendisindendir yani aslidir veya sekte « ه »'sidir. İki duruma göre bu kelime, « السَّنَة » kelimesinden türemedir. Çünkü; kelimenin lâmel fiili yani son harfi, « ه» harfidir. Çünkü kelimenin aslı, « سَنْهَة » olup fiili olarak, örneğin; « سَانَهْتُ فُلاَنًا » denir ki bu, « عَامَلْتُهُ سَنَة » demektir ki, bunun manası da: *"Ben onu bir yıl çalıştırdım."* demektir. Ya da bu kelimenin lâmel fiili « و » harfidir. Çünkü bunun aslı, « سَنَوَة »'dur. Bu da fiil olarak « سَانَيْتُ »'den alınmadır. Bunun da manası, *"Yıllar onu değiştirmedi"* demektir.

« لَمْ يَتَسَنَّ » Vasl yani geçiş halinde « ه » harfinin hazfiyle okunur, vakf yani duruş halinde ise « ه » harfini ortaya çıkarmakla okunur. Ki işte bu tarz bir okuma kıraat imamlarından Hamza ile Ali'nin kıraatidir.

« وَانْظُرْ اِلَى حِمَارِكَ » *"Bir de eşeğine bak!"* nasıl da kemikleri darmadağın olmuş, çürümüş ve kurtlanmış. Bu zatın bir de eşeği vardı. Onu bir

yere kaçmaması için bağlamıştı. Ancak eşeği de ölür, geride sadece kemik kalıntıları kalır. Ya da, "Ona bak, o yerinde senin bağladığın gibi sağ salim, yemsiz ve susuz bir halde tam yüz sene duruyor. Yiyecek içeceklerin korunduğu gibi o da korunmuş. Doğrusu bütün bunlar Allah'ın gösterdiği en büyük ayetlerden ve mucizelerdendir."

« وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ » *"Seni insanlara bir ayet* (mucize) *kılalım diye bu şekilde tam yüz yıl ölü bırakıp sonra yeniden dirilttik."* Evet biz bunu yaptık. Burada demek istenen şey, ölümden sonra yeniden diriltilmesi ve yanındaki eşyasının hiç bozulmadan aynen kalmış olmasıdır. Bir yoruma göre de bu kısmın başında yer alan, « وَ » harfi bunu mahzuf olan bir kelimeye atfetmektedir. Yani, « لِتَعْتَبِرَ » *"Senin ibret alman için biz seni ..."* demektir.

Bir yoruma göre eşeğine binerek bu zat böylece kavminin yanına gelir ve onlara, *"Ben Uzeyir'im"* der. Ancak kavmi onu yalanlarlar. Bunun üzerine kavmine, *"Tevrat'ı bana getirin."* der. Kendisi başlar ezberinden Tevrat'ı okumaya. Nitekim; Hz. Uzeyir (Aleyhi's-Selâm)'den önce hiçbir kimse Tevrat'ı böyle okumuş değildi. İşte bu da onun bir mucizesi idi.

Yine bir yoruma göre de Hz. Uzeyir (Aleyhi's-Selâm) evine döner, bakar ki; bütün çocukları yaşlanmışlar, kendisi onlara göre daha genç durumdadır.

« وَانْظُرْ اِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا » *"Şimdi de şu kemiklere* –eşeğin veya nasıl diriltilecekler diye haklarında şaşkınlık geçirdiği ölülerin kemiklerine– *bir dikkat et; onları nasıl da bir araya getirip* –harekete geçirip, birini diğerine girdirerek– *iskelet oluşturuyor, sonra da onlara* –kemiklere– *et giydiriyoruz, diye buyurmuştu."* Burada giydirme ifadesi mecazi manada kullanılan bir ifadedir. Et elbiseye benzetilmiştir.

Kıraat imamlarından Hicaz ve Basra okulu mensupları, « نُنْشِزُهَا » kelimesini, « نُنْشِرُهَا » olarak « ر » harfiyle okumuşlardır. Bu da, *"diriltiriz"* manasınadır.

« فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ اَعْلَمُ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Bu şekilde her şey açık ve net olarak ortaya konulup durum onun tarafından anlaşılınca, şöyle*

demişti: Bundan böyle Allah'ın her şeye kadir olduğunu öğrenmiş bulunuyorum." Burada, « فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ » kavlinin faili gizlidir. Bunun takdiri de şöyledir: *"Allah'ın her şeye kadir olduğu gerçeği, «onun tarafından anlaşılınca» ..."* İlk cümlede hazfedilen ve sonradan takdir olunan bu cümlenin aynısı ikinci ve son cümlede yer aldığı için birincisinde zikredilmemiştir. Bu tıpkı şuna benzer: « ضَرَبَنِي وَ ضَرَبْتُ زَيْدًا »

Diğer taraftan, « فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ » kavli, durumu pek anlayamayan, yani ölülerin diriltilmesi noktasında bir sıkıntı gösteren olayla değerlendirilmesi de, atfı da caiz olur. Bir de, « قَالَ اَعْلَمُ » kavli emir lâfzı olarak değerlendirenler de olmuştur. Böyle değerlendirenler de kıraat imamlarından Hamza ve Ali'dir. Yani, *"Allah ona şöyle dedi: «Bil ki...»"*. Ya da bu adamın kendi kendisine seslenmesi, hitabıdır, bu manada mütekellim birinci şahıs kipini kullanmıştır,

٢٦٠- ﴿ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبٖي قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتٖينَكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزٖيزٌ حَكٖيمٌ ﴾

260 - (Şunu da hatırla:) **Hani İbrahim Rabbine demişti ki: "Rabbim! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster." Rabbi de ona: "Yoksa iman etmedin mi?" diye söyledi. İbrahim dedi ki: "Elbette iman ettim. Ancak kalbim huzur bulsun istedim." İşte bunun üzerine Rabbi ona: "O halde dört adet kuş yakala ve onları kendine iyice alıştır. Sonra da onları kesip parçalara ayır ve her bir dağın başına da o parçalardan birini bırak. Daha sonra onları sana gelmeleri için çağır,** (hepsi de) **koşarak sana geleceklerdir. İyi bilmelisin ki; Allah, Azizdir, Hakimdir." buyurdu.**

« وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اَرِنٖي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى » "(Şunu da hatırla:) *Hani İbrahim Rabbine demişti ki: Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster."* Burada, « كَيْفَ » kelimesi, « تُحْيِ » fiiliyle nasb mahallindedir.

« قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِى » *"Rabbi de ona: Yoksa iman etmedin mi? diye söyledi. İbrahim de dedi ki: «Elbette iman ettim. Ancak kalbim huzur bulsun istedim.»"* Yüce Allah, Hz. İbrahim (*Aleyhi's-Selâm*)'ın insanlar içinde en sağlam ve güçlü bir imana sahip olduğunu bilmesine rağmen, *"Yoksa iman etmedin mi?"* diye buyurması, ondan almak istediği cevabı alsın diyedir. Çünkü; bunda dinleyenler açısından önemli faydalar bulunmaktadır. « بَلٰى » kelimesi olumsuzluktan sonra manayı olumlu hale çevirmek içindir. Bunu manası, *"Elbette inandım."* demektir.

Ancak bu, zorunlu olarak bilinmesi gereken şeye bir de delile dayalı bilgi eklenirse dolayısıyla bunun insan kalbi üzerindeki etkisi daha fazla olur ve da bir huzur sağlar. Uzağı görmede, basiret sahibi olmada tesiri görülür. Çünkü; delillerin açıktan açığa gösterilmesi gönülleri daha sükun ve rahata kavuşturmasını yanında basiretin da artırır, ilerisini çok daha rahat olarak görebilir. Delile dayalı ilimlerde kimi zaman kuşkular doğurabilir ve fakat kesin ve zaruri manada bilinen gerçeklerde ise herhangi bir kuşkuya yer yoktur.

« لِيَطْمَئِنَّ » kelimesindeki « لِ » harfi, mahzuf olan bir ifadeye taallûk etmektedir. O da: *"Fakat benim bunu sormuş olmam, kalbimin huzur bulma* (tatmin) *isteğindendir."*

« قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ » *"İşte bunun üzerine Rabbi ona: O halde* –kuşlardan tavus, horoz, karga ve güvercin olmak üzere– *dört adet kuş yakala ve onları* –meylettirerek, yanına alarak– *kendine iyice alıştır."* « فَصُرْهُنَّ » kelimesini kıraat imamlarından Hamza « ص » harfinin esresiyle, « فَصِرْهُنَّ » olarak okumuştur.

« ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا » *"Sonra da onları kesip parçalara ayır ve her bir dağın başına da o parçalardan birini bırak."* Sonra onları parçalara ayır, daha sonra da ayırmış olduğun parçaları da çevrende ve senin bulunduğun topraklar üzerinde yer alan dağlardan her birinin üzerine bir parçasını bırak. Rivayete göre bunlar dört ya da yedi dağ idi.

Kıraat imamlarından, Ebu Bekir, « جُزْءًا » kelimesini, iki ötre ve hemzeli olarak « جُزُءًا » diye kıraat etmişlerdir.

« ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا » *"Daha sonra onları sana gelmeleri için* –Allah'ın izniyle gelin diye– *çağır, hepsi de koşarak sana gelecekler."* « سَعْيًا » kelimesi, hal yerinde mastardır. Yani, *"uçuşlarında hızlıca hareket ederek"* veya *"yürüyerek gelişlerinde süratli olarak gelmek suretiyle"* demektir.

Ayette, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'a yakaladığı kuşları kendisine iyice alıştırmasının istenmesinin emredilme sebebi şundandır: Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* onları yakaladıktan sonra onları iyice tanısın, şekillerini, renk ve süslerini, durumlarını iyice öğrensin ki; kuşlar çağırıldığı zaman yanına geldiklerinde o kuşların kendisinin yakalayıp bıraktığı kuşlar olduğunu ve bu kuşların başka kuşlar olmadığını iyice tanısın, bir karışıklık ve bir şüphe gönlünde meydana gelmesin diyedir.

Rivayete göre Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* yakaladığı kuşları kesme emrini aldıktan sonra, kuşların tüylerini yolması, onları kesip parçalaması, parçalarının her birinin bir dağa bırakılması, tüylerini, kan ve etlerini birbirine karıştırıp yoğurması emredilir. Bütün bu karışımları dağların başına bırakılması ve kuşların kafalarının da yanında bırakılması emredilir. Dolayısıyla Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* emredileni yapar ve her bir kuşun dörtte bir parçasını bir dağa bırakır. Daha sonra onlara: *"Yüce Allah'ın izniyle bana gelin."* diye seslenir. Dolayısıyla her bir parça diğer parçasının yanına gider ve böylece tam şekillerini alarak, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın yanında bulunan kafalarını kendilerine eklemek üzere gelirler. Her bir cüsse kendi kafasının bulunduğu yere konar ve kafasını kendine ekler.

« وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ » *"İyi bilmelisin ki; Allah, Aziz'dir* –hiçbir güç kendisinin murat ettiği şeyin önüne geçip engel olamaz–, *Hakim'dir* –tedbirini yüklendiği şeyde hikmet sahibidir ve Allah içinde hikmet bulunmayan bir şeyi işlemez–, *diye buyurdu."*

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in hayret ve dikkatini çekmek ve onu teselli etmek üzere, ilâhlık ve rab olduğu iddiasına kalkışan Nemrut ile onunla bu konuda mücadele ede Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'ın durumunu gelecek ayette bir gönül rahatlatıcı olarak göreceğiz. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

261. — 266. ÂYETLER

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ ط وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ ط وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لاَ يُتْبِعُونَ مَاۤ اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَاۤ اَذًى لا لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ج وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَاۤ اَذًى ط وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَاۤ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى لا كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاۤءَ النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ط فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ط لاَ يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا ط وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾ وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاۤءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ج فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ط وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ

نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَاَصَابَهَا اِعْصَارٌ
فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ
تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾

Meâli

261. Allah yolunda mallarını harcayanların durumu, yedi başak veren ve her bir başağında da yüz dane bulunan bir tek tohumun haline benzer. Allah, dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah lütfu ve ihsanı bol olan ve her şeyi bilendir.

262. Allah yolunda mallarını harcayıp ardından da harcadıklarını başa kakmayan ve yardımda bulundukları kimselerin onurlarını kırmayanlar var ya, işte bunlar için Rableri katında büyük ecirleri vardır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.

263. Güzel bir söz ve bağışlama arkasından eza *(incitme)* gelen sadakadan daha hayırlıdır. Çünkü Allah, zengindir, aceleci değildir.

264. Ey iman edenler! Sırf insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimseler gibi başa kakarak, yardımcı olduğunuz kimselerin onurlarını kırarak sadaka ve yardımlarınızı boşa çıkarmayın. Böyle bir kimsenin durumu, şiddetli bir yağmurun yağmasıyla üzerinde toz toprak bulunan zemini kaygan bir kayanın üstünü silip süpürerek onu katı ve çıplak bir duruma getirmiş olmasına benzer. Böyleleri kazandıklarından asla bir şeye sahip olamayacaklardır. Allah kâfirleri doğru yola iletmez.

265. Sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki imanı güçlendirmek için mallarını Allah yolunda harcayanların durumu da adeta bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin haline benzer. Öyle bir bahçe ki, ona bol bir yağmur düşer, o da bunun üzerine iki kat ürün verir. Eğer bu bahçeye bol miktarda bir yağmur düşmese de, ona yine bir çisinti bile yetişir. Allah, yaptığınız şeyleri görür.

266. Sizden herhangi biriniz ister mi ki, kendisine ait hurmalığı ve üzüm bağı bulunsun da içinden akan dereleri ve her türden meyveleri olsun? Bu kimsenin henüz bakıma muhtaç çocukları varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın. İşte tam böyle bir anda ateşli bir kasırga çıksın bahçesini kasıp kavursun. *(Doğrusu böylesi bir felâketi kimse arzulamaz)*. İşte düşünüp aklınızı başınıza alasınız diye Allah ayetlerini açıklar.

Tefsiri

Yüce Allah, öldükten sonra varlıkları diriltmeye kadir olduğuna ilişkin olarak delilleri açık olarak ortaya serdikten sonra, şimdi de kendi yolunda, yani Allah yolunda infakı ve harcamayı teşvik ederek bu konuyu zikrediyor. Şurasını da iyi olarak bilmelisin ki; her kim Allah yolunda infakta bulunur veya harcama yaparsa bu o kimsenin nafakası açısından kendisi için büyük bir ecre sebep olur. Çünkü Allah zaten buna kadirdir. İşte bu bakımdan şöyle buyuruyor:

٢٦١- ﴿ مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

261 – Allah yolunda mallarını harcayanların durumu, yedi başak veren ve her bir başağında da yüz dane bulunan bir tek tohumun haline benzer. Allah, dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah lütfu ve ihsanı bol olan ve her şeyi bilendir.

« مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ » *"Allah yolunda mallarını harcayanların durumu,"* Burada mutlak olarak bir muzafın hazfi vardır ki o da, *"yani harcamalarının benzeri"* tamlamasıdır.

« كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ » *"yedi başak veren ve her bir başağında yüz dane bulunan bir tek tohumun haline benzer."* Esasen bire yüz ve daha fazla veren, yani bitiren yüce Allah'tır. Mademki dane yani tohum bunun sebebini oluşturuyor, nasıl ki toprağa ve suya mal ediliyor ya da isnad ediliyorsa bir şey, burada verimlilik tohuma yani daneye isnad edilmiştir ya da yüklenilmiştir.

"Yedi başak bitirmek" demek, yani tek bir tohumdan yedi ayrı başağın çıkması ve ürün vermesidir. İşte bu şekildeki bir olayın tasvir edilmesi, Allah'ın vereceği mükâfatların da kat kat olmasına sadece bir örnektir ve adeta o olayı insanın gözü önünde böyle bir örnekleme ile canlandırmış bulunmaktadır. Burada benzetilen ya da örnekleme olarak verilen şey mısır tohumu ile akdarı tohumu örneğinde görülebilir. Bu ikisinde bunu görmek mümkündür. Ancak bazen öyle olur ki buğdayın ekili bulunduğu alan çok verimli bir toprak olabilir ve dolayısıyla bu durum buğdayda da gerçekleşebilir. Ancak bu sadece bir örnekleme olayıdır, her ne kadar hepsinde de bu durum görülmez ise de bu doğru ve gerçekçi bir varsayımdır, bir değerlendirmedir.

Burada, « سَنَابِلَ » kelimesi « سُنْبُلَاتٌ » yerinde değerlendirilmiştir. Nitekim; temizlik ya da hayız manasına gelen, « قُرُوءٌ » lâfzı da, « أَقْرَاءٌ » yerine zikredilmişti.

« وَاللّٰهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ » *"Allah dilediklerine kat kat fazlasını da verir."* Yani; yüce Allah her infakta bulunan kimseye değil bunlardan dilediklerine fazlasıyla olmak üzere kat kat verebilir. Çünkü; her infakta bulunan kimse aynı değildir. Bu itibarla değerlendirilmeleri de Allah tarafından öyle olacaktır. Ya da Allah dilediklerine yedi yüzden fazlasını da verir.

Kıraat imamlarından İbn Amir, « يُضَاعِفُ » olarak tilâvet ederken, İbn Kesir de bunu, şeddeli olarak, « يُضَعِّفُ » olarak kıraat etmiştir. [38]

« وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Allah lütfu ve ihsanı* –cömertliği, fazlı ve keremi– *bol olan ve her şeyi* –infakta bulunup harcama yapanların niyetlerini– *bilendir."*

---

[38] Ancak farklı baskılarda gördüğünüz gibi « يُضَعِّفُ » kelimesi hem İbn Amir ve hem İbn Kesir ve daha başka imamlarca şeddeli olarak okunduğu gösterilirken, kimi baskılarda ise İbn Amir'in « يُضَاعِفُ » olarak okuduğu belirtilmektedir. El-İklil'de ise bu her iki imamın da aynı kelimeyi şeddeli olarak, « يُضَعِّفُ » okudukları belirtilmektedir (çev.).

٢٦٢- ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَٓا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَٓا اَذًى لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

262 – Allah yolunda mallarını harcayıp ardından da harcadıklarını başa kakmayan ve yardımda bulundukları kimselerin onurlarını kırmayanlar var ya, işte bunlar için Rableri katında büyük ecirleri vardır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir.

« اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَٓا اَنْفَقُوا مَنًّا وَلَٓا اَذًى » *"Allah yolunda mallarını harcayıp ardından da harcadıklarını başa kakmayan ve yardımda bulundukları kimselerin onurlarını kırmayanlar var ya,"* Yani *"başa kakmamak"* demek, yaptığı iyiliği ileri sürerek ve haddini aşarak karşısındakine yaptığı iyilikleri sürekli olarak sayıp dökmesi, adamı rencide etmesidir. Karşısındakinin kendisine her zaman bir minnet duyması gereğini ima ettirmesidir. İşte bu bakımdan eskiler böyle bir duruma düşülmemesi açısından, *"Bir kimseye eğer bir iyilik yaparsanız, onun unutun, bir daha gündeme getirmeyin."* derlerdi.

« وَلَٓا اَذًى » demek, yardımda bulunduğu kimseye karşı yardımı sebebiyle onu hep etkisi altına almaya, aşağılamaya çalışmak demektir. « ثُمَّ » kelimesinin manasına gelince bu, infak yanı yapılan yardım ile başa kakma ve onur kırma arasında büyük bir çelişki olduğunu açık olarak göstermek içindir. Dolayısıyla eğer bir iyilik varsa orada söz konusu yanlış her iki davranışa yer verilmemelidir. Böyle bir hareket yapmamak, bu manada bir harcama yapmaktan daha iyidir. Bu, tıpkı şuna benzer: Bir kimsenin iman etmesi elbette hayırlı ve güzel bir harekettir. Ancak imanını dosdoğru bir şekilde sürdürmesi ve istikamet üzere olması elbette birincisine göre çok daha güzel bir şeydir. Nitekim; yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

﴿ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾

"Şüphesiz Rabbimiz Allah'tır deyip, ***sonra da dosdoğru yürüyenlerin ...*"** [39]

---

[39] Fussilet, 30.

« لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ » *"işte bunlar için Rabları katında büyük ecirleri vardır."* Yaptıkları harcama ve infakları sebebiyle alacakları sevapları vardır. « وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ » *"Onlara her iki dünyada da korku olmayacağı gibi bu dünyada da üzüntü çekmeyeceklerdir."* Yani; alacakları ecirden herhangi bir azalma olmayacağı gibi, bir azap görme endişesi de olmayacaktır. Elden kaçırıp yapamadıkları şeyler sebebiyle de üzülmeyeceklerdir. Başka bir ifadeyle onlar için azaptan ötürü bir korku, sevabı kaçırmadan yana bir üzüntüleri de olmayacaktır.

Bu ayette, « لَهُمْ اَجْرُهُمْ » dendiği halde bundan sonra gelecek olan Bakara Suresi, 274. ayette ise, « فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ » diye, bir da « ل » harfinin başına, « ف » harfi gelmiştir. Neden? Çünkü buradaki cümle, yani ilgi cümlesi şart manasını taşımamaktadır, oysa orada böyle bir şart vardır. Bu şart manası da ancak, « ف » harfi sayesinde olabilmektedir.

٢٦٣– ﴿ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا اَذًى وَاللّٰهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴾

263 - Güzel bir söz söyleyerek -gönül kırmayarak- **isteyenin** (dilencinin) **gönlünü almak ve hatasını görmezden gelmek** -kendisinden yardım talebinde bulunulan kimsenin talepte bulunan kendisine karşı bir yanlış görmesi halinde onu affetmesi ya da ona güzel davranması sebebiyle Allah'ın mağfiretine ermesi- **arkasından başa kakmanın, eza verip onur kırmanın yer alacağı bir sadaka ve yardımdan çok daha hayırlıdır. Çünkü Allah, zengindir, hiçbir** şeye -infakta bulunup da başa kakan ve eza verenlere- **muhtaç değildir ve cezalandırmasında da aceleci değildir."** Hemen cezalandırmaz. Bu, onlar için bir tehdit ve uyarıdır.

Ayrıca nekra olan ve bir sıfat ile tahsis edilen bir mübtedanın haber alması da sahihtir.

Daha sonra Rabbimiz bunu şununla teyidetmektedir, buyuruyor ki:

٢٦٤- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى كَالَّذ۪ى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًاۜ لَا يَقْدِرُونَ عَلٰى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُواۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِر۪ينَ ﴾

264 – Ey iman edenler! Sırf insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan kimseler gibi başa kakarak, yardımcı olduğunuz kimselerin onurlarını kırarak sadaka ve yardımlarınızı boşa çıkarmayın. Böyle bir kimsenin durumu, şiddetli bir yağmurun yağmasıyla üzerinde toz toprak bulunan zemini kaygan bir kayanın üstünü silip süpürerek onu katı ve çıplak bir duruma getirmiş olmasına benzer. Böyleleri kazandıklarından asla bir şeye sahip olamayacaklardır. Allah kâfirleri doğru yola iletmez.

« يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْاَذٰى » *"Ey iman edenler! .... gibi başa kakarak, yardımcı olduğunuz kimselerin onurlarını kırarak sadaka ve yardımlarınızı boşa çıkarmayın."* « كَ » harfi mahzuf bir mastarın sıfatı olarak mansubdur. Yani bu, « اِبْطَالًا مِثْلَ اِبْطَالِ الَّذ۪ى » takdirindedir. Yani, "Şunların boşa çıkardıklar gibi sizde boşa çıkarmayın."

« كَالَّذ۪ى يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَٓاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ » *"Sırf insanlara gösteriş için malını harcayan, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan insanlar gibi ...."* Yani; münafık kimsenin sır insanlara gösteriş için harcama yaparak, bu yardımıyla Allah'ın rızasını ve ahiret sevabını istemeyerek harcama yaptıkları gibi siz de başa kakarak ve onur kırarak yaptığınız yardımları boşa çıkarmayın. « رِئَٓاءَ » kelimesi mef'ul-ü lehtir.

« فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَاَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا » *"Böyle bir kimsenin durumu, şiddetli bir yağmurun yağmasıyla üzerinde toprak bulunan zemini kaygan bir kayanın üstünü silip süpürerek onu katı ve çıplak bir duruma getirmiş olmasına benzer."* Ayetin bu kısmında hem harcamayı yapan kimse ve hem de kendisine hiçbir yarar sağlamayan harcaması üzerinde toz toprak bulunan kaygan düz bir kayaya benzetiliyor. « وَابِلٌ »

bol ve sağanak halindeki bir yağmur, şiddetli yağmur manalarına gelir. « فَتَرَكَهُ صَلْدًا » yani, üzerinde hiç toz topraktan eser bırakmaksızın çıplak olarak, cascavlak bir halde bırakıverdi, demektir.

« لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا » *"Böyleleri kazandıklarından asla bir şeye sahip olmayacaklardır."* Yani; infakta bulundukları ya da harcamasını yaptıkları şeylerden hiçbir şeyin sevabını ve faydasını bulamayacaklardır.

Ya da, « كَالَّذِي » kelimesindeki « كَ » harfi, hal olarak mahallen mansubdur. Yani bunun manası şöyledir: *"Sadakalarınızı ve yardımlarınızı şu ve şu şekilde dağıtanların durumlarına benzeterek boşa çıkarmayın."*

Ayette, « كَالَّذِي يُنْفِقُ » kavlinden sonra, « لَا يَقْدِرُونَ » buyurulmuş olması ile, infakta bulunan kimsenin cinsi murat olunmuştur, yoksa belli bir kimse değil. Ya da harcamada bulunan kimseler kasdolunmuştur.

« وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ » *"Çünkü Allah* –onlar küfürlerini devam ettirdikleri sürece– *kâfirleri doğru yola iletmez."*

٢٦٥– ﴿ وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

265 – Sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki imanı güçlendirmek için mallarını Allah yolunda harcayanların durumu da adeta bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin haline benzer. Öyle bir bahçe ki, ona bol bir yağmur düşer, o da bunun üzerine iki kat ürün verir. Eğer bu bahçeye bol miktarda bir yağmur düşmese de, ona yine bir çisenti bile yetişir. Allah, yaptığınız şeyleri görür.

« وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ » *"Sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve ruhlarındaki imanı güçlen-*

dirmek için mallarını Allah yolunda harcayanların durumu da adeta bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin haline benzer."

« وَتَثْبِيتًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ » yani İslâm'ı içten tasdik edip doğrulayan ve ruhlarının ta derinliklerinde mükâfatı gerçekleştirenlerin durumu .... Çünkü; bir Müslüman Allah yolunda malını harcayınca böylece o kimsenin sevabını geleceğini doğrulayıp kabullendiği ve iman ettiği bilinmiş olur. O işi samimiyetle, içtenlikle ve ta ruhunun derinliklerinde duyar, demektir.

Ayetteki « مِنْ » cer edatı İptidai gaye içindir ve bu mef'ul-u leh üzerine matuftur. Yani, *"Allah rızası için ve pekiştirmek için"*, demektir. Mana ise şöyledir:

"İşte böylelerinin yapmış olduğu harcamaların Allah katındaki üreme hali, "yüksek bir tepenin üzerindeki bir bahçeye benzer." Özellikle yüksek tepeden söz edilmesi, bilindiği gibi yeryüzünün yüksek noktalarında ağaçlar daha fazla ve gür olarak yetişir. Ürünleri daha bol olur.

« بِرَبْوَةٍ » kelimesini kıraat imamlarından Asım ile İbn Amir aynen burada olduğu gibi okumuşlar, bu ikisinin dışında kalanlar ise, ötre ile, « بِرُبْوَةٍ » olarak tilâvet etmişlerdir.

« اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ » *"Öyle bir bahçe ki, ona bol bir yağmur düşer, o da bunu üzerine iki kat ürün verir."* Yani; bol ve bereketli yağmur öncesine nazaran iki kat ürün verir. Kıraat imamlarından Nafi, İbn Kesir ve Ebu Amr, « اُكُلَهَا » kelimesini, « اُكْلَهَا » olarak okumuşlardır.

« فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ » *"Eğer bu bahçeye bol miktarda yağmur düşmese de ona yine bir çisenti bile yetişir."* Yani; öyle istenildiği gibi bol bir yağmur değil de şöyle çiselemek suretiyle oldukça hafifi bir yağmur bile o bahçeye yeter. Ya da burada böyle kimselerin Allah katındaki durumları, tepe üzerindeki bir bahçeye benzetilmiştir. Fazla olarak veya az miktarda yaptıkları harcamaları da bol ve bereketli ola yağmur ile çisenti şeklinde yağan bir yağmura benzetilmiştir. Çünkü her iki yağış hali de

öylesi bir noktada bulunan bahçedeki ürünü artırmış olmaktadır. Nitekim; bu kimselerin az veya çok olarak Allah'ın rızasını isteyerek O'nun yolunda yaptıkları harcamaları, bu gibi kimselerin Allah'a yaklaşmalarını daha fazlasıyla sağlamış olacaktır ve olmaktadır, aynı zamanda Allah katında durumlarının güzelleşmesini de sağlayacaktır.

« وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Zira Allah, ne yapıp ederseniz hepsini görmektedir."* Allah sizin çok ya da az ne amel işlemişseniz bunların hepsini gördüğü gibi, aynı zamanda çok ya da az olarak yaptığınız harcamaları hangi niyetle yaptığınızı da çok iyi bilir.

٢٦٦— ﴿ اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فٖيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَاَصَابَهَٓا اِعْصَارٌ فٖيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴾

266 – Sizden herhangi biriniz ister mi ki, kendisine ait hurmalığı ve üzüm bağı bulunsun da içinden akan dereleri ve her türden meyveleri olsun? Bu kimsenin, henüz bakıma muhtaç çocukları varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın. İşte tam böyle bir anda ateşli bir kasırga çıksın bahçesini kasıp kavursun. (Doğrusu böylesi bir felâketi kimse arzulamaz). **İşte düşünüp aklınızı başınıza alasınız diye Allah ayetlerini açıklar.**

« اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ لَهُ فٖيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ » *"Sizden herhangi biriniz ister mi ki, kendisine ait bir hurmalığı ve üzüm bağı bulunsun da içinden akan dereleri ve her türden meyveleri olsun?"*

« اَيَوَدُّ » kelimesinin başında yer alan, « ا » harfi inkâr manasınadır. « الثَّمَرَاتِ » ile bahçe sahibinin yararlanacağı ve elde edeceği faydalı şeyler denmek isteniyor. Ya da hurma ağaçları ve üzüm asmaları ağaçlar

içerisinde en değerlileri ve en çok yararlı olanlarıdır da bundan dolayı özellikle bu ikisinin adına yer verilmiş oldu. Gerçi her ne kadar bahçede farklı ağaçlar ve ürünler bulunmuş olsa da sanki bütün bahçedeki ürünler bu ikisi imiş gibi bu özelliğinden ötürü yer verilmiş ve sanki diğer ağaç ve ürünler nerede ise yok imiş gibi ele alınmıştır. Zira bu ikisinin sağladıkları diğerlerinkine göre çok daha değerlidir. İşte ayette önce hurmalıklarla üzüme yer verildi hemen bu ikisinin ardından da her türden meyvelere yer verilmiş oldu.

« وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ » *"Bu kimseye, henüz bakıma muhtaç çocukları varken bunun üzerine bir de ihtiyarlık gelip çatsın."* « وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ » hal içindir. Manası da şöyledir: *"Adamın bu manada bir bahçesi olsun bir de bunu üzerine yaşlılık gelip çatsın."*

« وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ » kavlindeki « وَ » harfi hal içindir. « ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ » ise küçük ve bakıma muhtaç çocuklar, demektir. Cümle ise, « أَصَابَهُ » kavlinde bulunan « هُ » harfinden hal olarak gelmiştir.

« فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ » *"İşte tam böyle bir anda ateşli bir kasırga* –hortum– *çıksın, adamın bağını bahçesini kasıp kavursun, doğrusu böylesi bir felâketi kimse arzulamaz."* « إِعْصَارٌ » dolana dolana göğe doğru yükselerek çıkan rüzgâr, kasırga veya hortum demektir. « نَارٌ » kelimesi zarf olarak merfu kılınmıştır. Çünkü zarf, « إِعْصَارٌ » kelimesinin sıfatı olarak gelmiştir.

İşte bu örnek, yaptığı iyilik ve harcamaları gösteriş olsun diye yapanların durumunu sergilemektedir. Çünkü; yarın kıyamet gününe gelindiğinde o yaptıklarının boşa gittiğini ve bir işe yaramadığını görecekler-dir. İşte böyle bir anda duyulacak üzüntü, hasret ve insanın belini büken manzara adeta ayetin örnek olarak sunduğu gibi meyve ve ürünlerle dolu bir bahçesini, varı yoğu olan bu varlığını yitiren kimsenin o anki ruh haletinin ne olduğunu ve riyakarların da nasıl olacaklarını gözler önüne sermektedir. Çünkü; bahçe sahibi yaşlanmış, fakat geride küçücük ve yardıma muhtaç çocuklar, bir aile, maişetleri ve gelir kaynakları olan bir

bahçeleri var, ancak yazık ki o da bir hortum ya da kasırga ile yanıp yok oluyor. Siz şimdi böyle bir kimsenin halini düşünün!...

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ » *"İşte düşünüp aklınızı başınıza alasınız diye Allah ayetlerini açıklar."* Yani; az önce geçen örnekte açıklandığı gibi Allah, tevhit ve din konusundaki ayetlerini size açık olarak bildirir ki; belki böylece uyanabilirsiniz.

❁ ❁ ❁

267. — 273. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّٓا اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِۖ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَب۪يثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذ۪يهِ اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا ف۪يهِۜ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَم۪يدٌ ﴿٢٦٧﴾ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَٓاءِۚ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًاۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَل۪يمٌۚ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَٓاءُۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ اُو۫تِيَ خَيْرًا كَث۪يرًاۜ وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُو۬لُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾ وَمَٓا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُۜ وَمَا لِلظَّالِم۪ينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَۚ وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَٓاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْۜ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّـَٔاتِكُمْۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَب۪يرٌ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْد۪ي مَنْ يَشَٓاءُۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْۜ وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ اللّٰهِۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَٓاءِ الَّذ۪ينَ اُحْصِرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَط۪يعُونَ

ضَرْبًا فِى الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمٰيهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾

Meali

267. Ey iman edenler! Kazandığınız *(şeylerin)* iyi, temiz ve helâl olanlarından ve yerden size rızık olarak çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilmesi halinde göz yumup alamayacağınız kötü *(ve basit)* malı hayır olarak vermeye kalkışmayın. Biliniz ki; Allah zengindir, *(kimseye muhtaç değildir)* ve her övgüye lâyıktır.

268. Şeytan Allah yolunda harcama yapmanız halinde sizi hep fakirlik *(ve yoksullukla)* korkutur ve size cimriliği, *(her türden fenalığı teşvik ve)* telkin eder. *(Oysa)* Allah kendi katından bir mağfiret ve lütuf vaad eder. Allah fazlı *(ve ikramı)* bol olan, her şeyi hakkıyla bilendir.

269. Allah hikmeti; dilediğine verir. Hikmet *(faydalı ilim)* kime verilirse, ona dünya ve ahiret hayrı verilmiş demektir. Ancak gerçek akıl sahibleri bu hakikatleri anlayıp düşünürler.

270. Yaptığınız her çeşit infakı ve harcamayı, adadığınız her adağı Allah kesin olarak bilir *(ve bundan dolayı sizi ödüllendirir)*. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur.

271. Eğer Allah rızasını gözeterek verdiğiniz sadakaları açık olarak verirseniz güzel; eğer bu yardımlarınızı fakirlere gizlice verirseniz bu, sizin için çok daha hayırlıdır. İşte Allah bundan ötürü sizin kötülüklerinizin de bir kısmını bağışlar. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.

272. *(Ey Rasûl!)* Onları hidayete erdirmek sana ait değil. Fakat Allah dilediklerini doğru yola iletir. Hayır olarak Allah yolunda neyi harcarsanız o sizin kendi iyiliğinizedir. (Kaldı ki;) siz Allah rızasını gözetmeksizin bir hayır yapmazsınız. Hayır olarak ne harcama yapmışsanız o, eksiksiz olarak size döner. Ve siz hiçbir zaman haksızlığa uğratılmayacaksınız.

273. *(Bu yardımlar,)* kendilerini Allah yoluna adayan ve sırf bu yüzden rızık aramak için herhangi bir ticaret ve geçim kaygısıyla yolculuk yapmayan fakirler içindir. İffetleri yüzünden bilmeyen kimseler onları zengin sanırlar. Fakat sen *(ey Rasûlüm!)* onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzsüzlük ederek *(kimseden dilenip bir şey)* istemezler. Siz hayır olarak her ne verirseniz muhakkak Allah hepsini hakkıyla bilendir.

Tefsiri

٢٦٧– ﴿ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوآ اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ وَلاَ تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّآ اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوآ اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴾

267 – Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin iyi, temiz ve helâl olanlarından ve yerden size rızık olarak çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilmesi halinde göz yumup alamayacağınız kötü (ve basit) **malı hayır olarak vermeye kalkışmayın. Biliniz ki; Allah zengindir,** (kimseye muhtaç değildir) **ve her övgüye lâyıktır.**

« يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوآ اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ » *"Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin iyi, temiz ve helâl olanlarından ve yerden size rızık olarak çıkardıklarımızdan hayra harcayın."* « مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ » ile, ticaret mallarından da zekât vermenin farz olduğunu öğreniyoruz.. Çünkü ayetin bu kısmı buna delildir. « وَمِمَّآ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْاَرْضِ » yani daneli ürünler, örneğin, buğday ve arpa gibi, meyveler, madenler ve daha buna benzer şeyler gibi. Ayetin bu kısmının takdiri şöyledir:

« وَمِنْ طَيِّبَاتِ مَا اَخْرَجْنَا لَكُمْ » *"Sizin için çıkardığımız temiz ve güzel şeylerden..."* demektir. Ancak bu cümlede, « طَيِّبَات » kelimesi hazfedilmiştir. Çünkü bir önceki cümlede yer alması sebebiyle tekrar edilmemiştir.

« وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ » *"Size verilmesi halinde göz yumup alamayacağınız kötü (ve basit) malı hayır olarak vermeye kalkışmayın."* « وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ » kötü, basit işle yaramaz, değersiz malı vermeye çalışmayın.

« مِنْهُ تُنْفِقُونَ » oysa siz o tür malları yardımda kullanıyor, harcıyorsunuz. Bu cümle hal mahallinde gelmiştir. Mana şöyle olmaktadır: *"Kötü, işe yaramaz şeyleri nafaka olarak takdir edip vermeye kalkışmayın."*

« وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ » Oysa siz kendiniz böyle basit ve işe yaramaz bir şeyi almazsınız. « اِلَّٓا اَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ » Meğerki o şeye göz yummuş olasınız ya da görmezden gelesiniz, işte bu şekilde almış olmanız başka." Örneğin; bu ifade tıpkı şuna benzer:

"Filan kimse bir kısım hakkından vazgeçti, görmezlikten geldi." Yani; gözünü kapadığında, görmezden geldiğinde, böyle denir. Nitekim; Satıcıya, « اغمض » denir ki bu, *"Beni görmüyor sanarak eksik tartma."* demektir. Abdullah b. Abbas'tan rivayete göre der ki:

"Onlar hurmanın işe yaramayanını, kötü olanını sadaka ve yardım olarak verirlerdi, fakat bundan menolundular."

« وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ » *"Biliniz ki; Allah zengindir,* (kimseye) –kimsenin sadakasına– (muhtaç değildir) *ve her övgüye lâyıktır."* Hamd olunmaya lâyıktır veya zaten hamd olunandır, övülendir.

٢٦٨– ﴿ اَلشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَٓاءِ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

268 – Şeytan Allah yolunda harcama yapmanız halinde sizi hep fakirlik (ve yoksullukla) **korkutur ve size cimriliği,** (her türden fenalığı teşvik ve) **telkin eder.** (Oysa) **Allah kendi katından bir mağfiret ve lütuf vaat eder. Allah fazlı ve ikramı bol olan, her şeyi hakkıyla bilendir.**

« الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ » *"Şeytan Allah yolunda harcama yapmanız –* infakta bulunmanız– *halinde sizi hep fakirlik (ve yoksullukla) korkutur."* Si-ze der ki: *"Sizi harcamada bulunmanız ve infaka kalkışmanız sizi yoksul-laştırır, fakirleşirsiniz."*

Vadetme ifadesi -ki biz burada onu korkutma olarak verdik- hem hayır için ve hem de şer için kullanılan bir kelimedir.

« وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ » *"Ve size cimriliği, her türden fenalığı teşvik ve telkin eder."* Sizi cimrilik ve pintiliğe çağırır, size bunları emreder. Sadaka yoluyla yardımda bulunmamanızı ister. Kısaca emreden konumunda olan birinin emredileni sürekli olarak etki ve baskı altında tutmasıdır. Araplar, *fahiş* kelimesini aynı zamanda, cimri ve pinti anlamında da kullanırlar.

« وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلاً » *"Oysa Allah kendi katından* –yaptığınız infak ve yardım sebebiyle günahlarınızdan– *bir mağfiret* –ve kefaret– *ve lütuf* –sizin yaptığınız iyilikten daha fazlasını size vermeyi veya bundan ötürü ahirette sevabı– *vadeder."* « وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Allah, fazlı ve ikramı* –dilediklerine genişleten ve ihsanı– *bol olan, her şeyi* –yaptıklarınızı ve niyetlerinizi– *hakkıyla bilendir."*

٢٦٩– ﴿ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴾

269 – Allah hikmeti; dilediğine verir. Hikmet (faydalı ilim) **kime verilirse, ona dünya ve ahiret hayrı verilmiş demektir. Ancak gerçek akıl sahibleri bu hakikatleri anlayıp düşünürler.**

« يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ » *"Allah hikmeti, dilediğine verir."* Allah, Kur'an'ı, sünneti, faydalı ilmi ve bu ilimle amel etmeyi, bilgisinin pratiğini uygulamasını dilediği kimselere verir. Allah katında *"hakîm"*, ilmiyle amel eden, yani bildiklerini pratiğe dönüştüren kimse demektir.

« وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا » *"Hikmet* (faydalı ilim) *kime verilirse, ona dünya ve ahiret hayrı verilmiş demektir."* Kıraat imam-

larından Yakup, « وَمَنْ يُؤْتَ » kelimesini « وَمَنْ يُؤْتِ » olarak okumuştur. Yani; « وَمَنْ يُؤْتِهِ اللّٰهُ الْحِكْمَةَ " فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا " » Bunun manası şöyledir:

"Allah hikmeti kime verirse kesin olarak ona çok verilmiştir." Yani; ona hayır verilmiştir, hem de çok çok hayır verilmiştir, demektir.

« كَثِيرًا » kelimesindeki tenkir yani nekrelik tazim ve çokluk içindir.

« وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا أُولُوا الْاَلْبَابِ » *"Ancak gerçekten akıl sahibi olanlar bu hakikatleri anlayıp düşünürler."* Allah'ın ortaya koyduğu şeylerden ders alacak olanlar doğrusu ancak selim akıl sahibi olanlardır, sağduyulu kimselerdir. Ya da ilimleriyle gerektiği şekilde amel edenlerdir. Bundan maksat ise, ayetlerde ele alınan Allah yolundaki infak ve harcama konusuna teşvikte bulunmak, onlara bu gerçeği telkin etmektir.

٢٧٠— ﴿ وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ اَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُ ۜ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴾

270 – Yaptığınız her çeşit infakı ve harcamayı, adadığınız her adağı Allah kesin olarak bilir (ve bundan dolayı sizi ödüllendirir). **Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur.**

« وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ » *"Yaptığınız her çeşit infak ve harcamayı"* İster Allah yolunda olsun, ister şeytan adına olsun bu türden her harcamayı, « وَمَا اَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ » *"adadığınız her adağı"* Bu adaklar ister Allah'a itaat manasında olsun, ister Allah'a karşı bir masiyet amacıyla olsun « فَاِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُهُ » *"Allah kesin olarak bilir."* Çünkü; Allah'a hiçbir şey asla gizli kalmaz. Ve Allah bu yapılan harcamalarda bu kişilerin niyet ve amaçlarına göre ya onları ödüllendirir veya cezalandırır. « وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ » *"Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."* Allah yolundaki hizmetleri ve sadakaları engelleyenlerin ve mallarını Allah'a karşı gelmek, İslâm şeriatını önlemek için harcayanların, bu yolara yardım edenlerin, masiyet yolunda adak adayanların veya adaklarını yerine getirmeyenlerin

yardımcıları olmayacaktır. Çünkü bunlar zalimdirler. Dolayısıyla yarın Allah katında hiçbir kimse onlara yardımcı olmayacağı gibi onları Allah'ın azabından da kurtaracak değildir.

﴿ ٢٧١- اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَٓاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

271 – Eğer Allah rızasını gözeterek verdiğiniz sadakaları açık olarak verirseniz güzel; eğer bu yardımlarınızı fakirlere gizlice verirseniz bu, sizin için çok daha hayırlıdır. İşte Allah bundan ötürü sizin kötülüklerinizin de bir kısmını bağışlar. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.

« اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ » *"Eğer Allah rızasını gözeterek verdiğiniz sadakaları açık olarak verirseniz güzel;.."* Onları açık ve alenî olarak vermeniz ne güzel bir davranış! « فنعما » kelimesindeki, « مَا » harfi, Nekre-yi gayrimevsuledir. Yoksa sıfat olan yani mevsufe olan değildir. Mahsusun bil medih de, « هِيَ » zamiridir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr ve Veri dışında Nafi, « فنعمّا هيَ » kelimesini, « ن » harfinin esresi ve « ـعـ » harfinin sükunu ile, « فَنِعْمَا هيَ » olarak okumuşlardır. Ancak İbn Amir, Hamza ve Ali ise bunu, « نَ » harfini üstünü ve « ع » harfinin de esresiyle, « فَنَعِمَّا هيَ » olarak okumuşlardır. Diğer kıraat imamları ise ayette görüldüğü gibi hem « ن » ve hem « ـعـ » harflerinin esresiyle okumuşlardır.

« وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَٓاءَ » *"eğer bu yardımlarınızı fakirlere gizlice verirseniz,"* bununla onların masraflarını gizlice karşılarsanız, « فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ » *"bu, sizin için çok daha hayırlıdır."* Yaptığınızı yardımı gizli tutmanız sizin adınıza daha hayırlıdır. Burada gizli verilmesinden söz edilen sadakalar nafile türünden olanlar olup, farz olan zekât değildir. Çünkü farz olan zekâtı açık olarak vermek daha faziletli ve önemlidir. Herhangi bir şekilde töhmet altında kalmamış olur, zekâtını vermiyor, dedikodularından kendisini kurtarır. Hatta zekât veren kimse, eğer halk tarafından zengin olarak bilinip tanınan biri değilse bu kimsenin zekâtını açıktan

vermesi daha faziletli ve önemlidir. Eğer nafile olarak yardımda bulunmak isteyen kimse başkalarının da kendisini örnek almalarını arzu ediyorsa, bu kimselerin açıktan bu tür yardımlarını yapmaları daha uygundur ve daha faziletlidir.

« وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ » *"İşte Allah bundan ötürü sizin kötülüklerinizin de bir kısmını bağışlar. Allah* –açık ve gizli olarak– *yaptığınız her şeyden haberdardır."* bilendir.

« يُكَفِّرْ » kelimesini kıraat imamlarından, Nafi, Hamza ve Ali, « ن » harfi ve « ر » harfini de cezmiyle « نُكَفِّرْ » olarak okumuşlardır. İbn Amir ile Hafs ise bunu, « يـ » harfi ve « ـر » harfinin de ref'i ile « يُكَفِّرُ » okumuşlardır. Diğer kıraat imamları da bunu, « ن » harfiyle ve merfu olarak, « نُكَفِّرُ » okumuşlardır. Meczum olarak okuyanlar, kelimeyi, « ـفـ » harfinin ve mabadının mahalline yani « ـفـ »'den sonra gelen kısmın mahalline atfetmektedirler. Çünkü o şartın cevabıdır. Merfu olarak okuyanlar ise, bunu istisna üzere değerlendirmeleri sebebiyle okumaktadırlar. « يـ » ile okunması halinde, mana, *"Allah ....bağışlar, kefaret sayar."* olarak değerlendirilir. « نـ » ile okunması halinde, « نَحْنُ نُكَفِّرُ » takdirinde olur ki; bunun da manası *"biz bağışlarız, örteriz"*, demek olur.

٢٧٢– ﴿ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاۤءُ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَاۤءَ وَجْهِ اللّٰهِ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴾

272 – (Ey Rasûl!) **onları hidayete erdirmek sana ait değil. Fakat Allah dilediklerini doğru yola iletir. Hayır olarak Allah yolunda neyi harcarsanız o sizin kendi iyiliğinizedir.** (Kaldı ki;) **siz Allah rızasını gözetmeksizin bir hayır yapmazsınız. Hayır olarak ne harcama yapmışsanız o, eksiksiz olarak size döner. Ve siz hiçbir zaman haksızlığa uğratılmayacaksınız.**

« لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰيهُمْ » "(Ey Rasûl!) *onları hidayete erdirmek senin vazifen değil."* Ey Peygamber! Kimi insanların rencide etmek maksadıyla

işledikleri başa kakma fiilini, onur kırmalarını, haram olan şeylerden infak etmelerini zor kullanarak ve yasaklama getirerek onları doğru yola iletmek senin görevin değildir. Senin vazifen yalnızca yasakları onlara bildirmen ve tebliğ etmendir, başka değil.

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يَشَاءُ » *"Fakat, Allah dilediklerini doğru yola iletir."* Ya da bu şöyle yorumlanmıştır: *"Onları hidayete muvaffak kılmak senin elinde değildir."*, ya da *"Hidayeti var etmek senin elinde olan bir şey değildir. Bu sadece Allah'a aittir."*

« وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ » *"Hayır olarak Allah yolunda neyi –* ne tür bir malı– *harcarsanız, o sizin kendi iyiliğinizedir."* Bundan sizin dışınızda bir başkası faydalanacak değildir. O halde bunu insanların başına kakıp durmayın, onlara karşı üstünlük taslayarak onurlarını kırmayın, eza etmeyin ve üzmeyin.

« وَمَا تُنْفِقُونَ اِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللّٰهِ » *"Kaldı ki; siz Allah rızasını gözetmeksizin bir hayır yapmazsınız."* Sizin infakınız sadece Allah rızasına yöneliktir. Yani; Allah'ın rızasını ve O'nun katında sizin olan şeyleri istersiniz. O halde size ne oluyor ki yaptığınız harcama ve iyilikleri insanların başına kakıyorsunuz ve asla öylesi bir şeyle Allah rızası gözetilmezken nasıl oluyor da bu türden malları infaka kalkışırsınız? Bu olacak şey mi? Ya da bu nefiy olarak gelen ve fakat mana itibariyle nehiy, yani yasak koyan bir durumdur. Yani bunun manası şöyle demektir:

"Allah'ın rızasını istemekten başka bir şekilde infakta bulunmayın, harcap ma yapmayın."

« وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ » *"Hayır olarak ne harcama yapmışsanız o, eksiksiz olarak size döner. Ve siz hiçbir zaman haksızlığa uğratılmayacaksınız."* Yaptığınız hayrın karşılığı size kat kat verilecektir. Dolayısıyla ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmaktan kaçınmak için herhangi bir mazerete sarılmayın. Aynı zamanda yardım yaptığınız takdirde bunun en güzel ve kişiyi en incitmeyecek, onurunu kırmayacak manada en güzel ve en iyi olmasından da kaçınmayın. Çünkü; yaptığınız yardımlar açısından size haksızlık yapılmayacaktır. Bu tıpkı:

﴿ وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا ﴾

"Onda hiçbir şeyi eksik bırakmamıştı." [40]

ayetinde geçtiği gibidir. Dikkat edilirse burada, « لَمْ تَظْلِمْ » kelimesi eksik bırakmadı, manasına gelmektedir.

٢٧٣– ﴿ لِلْفُقَرَٓاءِ الَّذ۪ينَ اُحْصِرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَط۪يعُونَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَٓاءَ مِنَ التَّعَفُّفِۚ تَعْرِفُهُمْ بِس۪يمٰيهُمْۚ لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًاۜ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِه۪ عَل۪يمٌ ﴾

273 – (Bu yardımlar,) **kendilerini Allah yoluna adayan ve bu yüzden rızık aramak için uğraşamayan fakirler içindir. Çekinip istemediklerinden dolayı bilmeyen kimseler onları zengin sanırlar.** (Fakat sen ey Rasûlüm!) **onları simalarından, tanırsın. Çünkü onlar, yüzsüzlük ederek kimseden bir şey istemezler. Siz hayır olarak her ne verirseniz muhakkak Allah hepsini hakkıyla bilendir.**

« لِلْفُقَرَٓاءِ الَّذ۪ينَ اُحْصِرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَط۪يعُونَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ »
"Bu yardımlar, kendilerini Allah yoluna adayan ve bu yüzden rızık aramak için uğraşamayan fakirler içindir."

« لِلْفُقَرَٓاءِ » kelimesindeki cer edatı, bir mahzuf kelimeye taallûk etmektedir. Yani, "Fakirleri hedefleyin, onlara verin." demektir. Ya da bu, mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani: *"Bu sadakalar fakirler içindir."* demektir.

« الَّذ۪ينَ اُحْصِرُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ » – Kendilerini Allah yolunda adayan, demek, Allah yolunda cihat etmeleri sebebiyle başka bir şey yapamayan kimseler, demektir. Çünkü cihat onları ticaretten alıkoymaktadır. « لَا يَسْتَط۪يعُونَ ضَرْبًا فِي الْاَرْضِ » cihat ile meşguliyetleri, İslâm ordusunda hizmetleri, onları kazanç elde etmekten uzak tutmaktadır.

[40] Kehf, 33.

Bir yoruma göre bu ayette sözü edilen yoksullar Ashab-ı Suffe'dir. Bunlar Kureyş muhacirlerinden olup sayıları dörtyüz kadar idi. Mekke'den Medine'ye sadece inançlarını yaşamak için göç eden bu insanların Medine de bir yuvaları yoktu, yakınları da orada bulunmuyordu. İşte bu kimseler Peygamber mescidinin bir bölümünde kendilerine yapılan bir gölgelik yerde kalıyorlardı. Bir bakıma ilk yatılı okul gibiydi. Bunlar burada Kur'an öğreniyorlar, gündüzleri çekirdek kırarak çalışırlar, Medine'den ayrılmayıp her savaşa hazır birlik halinde katılmak için beklerler ve gerek görüldüğünde Allah Rasûlü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* hemen bunlar savaşa gönderirdi. Ya da Allah Rasûlü'nün gönderdiği her savaşa bunlar katılırlardı. Kimin yanında fazladan bir yiyecek, içecek vb. gibi bir şey varsa, akşam olunca o kişi onu alıp bu kimselere getirir, yardımcı olurdu.

« يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ » *"Çekinip istemediklerinden dolayı* –durumlarını– *bilmeyen kimseler onları zengin sanırlar."* Kıraat imamlarından İbn Amir, Ebu Cafer Yezid, Hamza, A'şa dışında Asım ve Hubeyre, « يَحْسَبُهُمْ » kelimesini burada görüldüğü gibi, « يَحْسَبُهُمْ » olarak kıraat etmişlerdir. Diğerleri ise, « س » harfinin esresiyle, « يَحْسِبُهُمْ » olarak okumuşlardır. « اَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ » yani iffetleri sebebiyle istemekten ve dilenmekten kaçınırlar, dilenmezler.

« تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَيهُمْ » "(Fakat ey Rasûlüm!) *Onları simalarından, tanırsın."* Çünkü; onların yüzleri iyi beslenememeleri yüzünden soluktur, benizleri sararmıştır, üst başları perişandır. « لَا يَسْئَلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا » *"Çünkü; onlar yüzsüzlük ederek kimseden bir şey istemezler."* İnsanların yakasına yapışıp mutlaka bir şey vereceksin gibisinden bir harekete girişmezler.

Bir yoruma göre bu ayet, kişinin yakasına yapışıp bir şeyler istemek dahil olmak suretiyle dilenmenin her çeşidini red ediyor. Nitekim; Şair şöyle der:

عَلَى لاحِبٍ لاَ يُهْتَدَى بِمَنَارِهِ اذَا سَافَهُ الْعَوْدُ النُّبَاطِي جَرْجَرَا [41]

---

[41] Bu şiirde örnek olarak gösterilen kısım koyu harflerle yazılı olandır.

Burada, « لَا يَسْئَلُونَ » kelimesinin ifade ettiği anlam ne ise, « لَا يُهْتَدَى » kelimesinin ifade ettiği aynıdır. Burada, « بِمَنَار » denilen yoldaki nirengi noktalarının bir anlam ifade etmediğini, yol göstermediğini dile getirirken bunun nehyini değil nefyini murat ediyor. Yani; açık bir yoldadır ama, onun kılavuzluk eden nirengi işaretlerinden ya da trafik kurallarından yararlanıp aydınlanmıyor, demek gibi.

İlhah, bir şeye bağlı kalmak ısrar etmek, ayrılmamak, demektir. Yani; kendisine bir şey verilmeden veya bir şey almadan ayrılmamak istediğini almakta ısrarcı olmak demektir. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Doğrusu Allah, diri, halim ve iffetli olanı sever, ağzı kötü söz söyleyen, adamın yakasından olmayıp ısrarla dilenen kimseye de buğz eder." [42]

Bir yoruma göre de bunun manası şöyledir: *"Eğer bu tür kimseler bir şey isterlerse, onu istemekte ısrarcı olamazlar, adamın yakasına yapışıp illâ da şunu vereceksin demezler, uygun bir dil ile dertlerini dile getirirler."*

« وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ » *"Siz hayır olarak her ne verirseniz muhakkak Allah, hepsini hakkıyla bilendir."* O'nun katında asla bir şey zayi olmaz.

❁ ❁ ❁

[42] Bk. İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 8/335.

274. — 281. ÂYETLER

اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾ اَلَّذِينَ يَاْكُلُونَ الرِّبٰوا لاَ يَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَاۤءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُۤ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰۤئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَاۤ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِىَ مِنَ الرِّبٰوۤا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلَى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

Meali

274. Gece ve gündüz, gizli ve açık olarak mallarını Allah için harcayanlar var ya, işte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülecek de değildir.

275. Faiz yiyenler *(adeta)* şeytan çarpmış kimselerin kalkışları gibi kalkarlar. Bu, onların "Alışveriş de tıpkı faizdir." demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt ve uyarı gelir de hemen faizden vazgeçerse geçmişte elde ettiği şeyler kendisinindir. Bununla ilgili durumu artık Allah'a kalmıştır. Her kim *(bu yasaklamadan sonra)* yeniden *(faize)* dönerse işte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

276. Allah faiz bereketini yok eder, sadakanın bereketini artırır. Kaldı ki; Allah, küfür ve günahda ısrar eden azgın ve sapıkları asla sevmez.

277. Şüphesiz iman edip salih amel işleyen, namazlarını kılan ve zekâtlarını verenler var ya, işte bunların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir.

278. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve eğer gerçekten iman etmişseniz, var olan faiz alacaklarınızı terk edin.

279. Eğer *(faizden)* vazgeçmezseniz *(bunun)* Allah ve Rasûlünden *(faizcilere karşı açılan)* bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe edip faizi terk ederseniz, (bu takdirde) sermayeniz size aittir. Böylece ne haksızlık etmiş ve ne de haksızlığa uğramış olursunuz.

280. Eğer *(borçlu gerçekten)* sıkıntı içinde ise, rahatlayana dek ona zaman tanıyın. Eğer biliyorsanız bunu tasadduk etmeniz sizin adınıza daha hayırlıdır.

281. Allah'a döndürüleceğiniz günden korkun. Sonra herkesin kazanıp hak ettiği şey kendisine eksiksiz olarak verilecek ve onlara haksızlık da yapılmayacaktır.

Tefsiri

٢٧٤- ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

274 – Gece ve gündüz, gizli ve açık olarak mallarını Allah için harcayanlar var ya, işte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülecek de değildir.

« اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً » *"Gece ve gündüz, gizli ve açık olarak mallarını Allah için harcayanlar var ya, ..."*

Burada, « سِرًّا وَعَلَانِيَةً » kelimelerini her ikisi de haldirler. Yani; gizleyerek ve açıktan olarak, demektir. Ayette, *"gece ve gündüz, gizli ve aşikâr"* ifadeleriyle her zaman ve her durumda, demektir. Yoksa söz konusu vakitler demek değildir. Çünkü; burada demek istenen husus günün her saati ve her ortamda demektir. Çünkü; böyle yapanlar öylesine hayır ve iyilik yapmaya düşkündürler ki, hayır yapmadan bir anları geçsin istemezler. Ne zaman herhangi bir ihtiyaç sahibinin problemi ve derdi kendilerine ulaştırılırsa bunlar derhal onu karşılamak üzere harekete geçer ve gereğini yaparlar ve onu savsaklayıp geciktirmezler, demektir. Dolayısıyla şu veya bu vakit gelsinler ya da şu veya bu zamanda bunu yaparım diye herhangi bir neden ileri sürmezler.

Rivayete göre bu ayet Hz. Ebu Bekir Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur. Çünkü kendisi kırk bin dinar sadaka olarak dağıtmış, bunun on bin dinarını geceleyin, on bin dinarını gündüz, on binini gizli ve on binini de açıktan olarak dağıtmıştı. İşte bu ayet bununla ilgili olarak inmiştir.

Ya da ayet Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında nazil olmuştur. Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'ın dört dirhemden fazla bir varlığı yoktu. Ancak buna rağmen bu dört dirhemden bir dirhemini gece, bir dirhemini gündüz, bir dirhemini gizli ve bir dirhemini de açıktan olarak dağıtmıştı.

« فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ » *"İşte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülecek de değiller."*

٢٧٥- ﴿ اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لاَ يَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

275 – Faiz yiyenler (adeta) şeytan çarpmış kimselerin kalkışları gibi kalkarlar. Bu, onların "Alışveriş de tıpkı faizdir." demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt ve uyarı gelir de hemen faizden vazgeçerse geçmişte elde ettiği şeyler kendisinindir. Bununla ilgili durumu artık Allah'a kalmıştır. Her kim (bu yasaklamadan sonra) **yeniden (faize) dönerse işte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar.**

« اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لاَ يَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ » *"Faiz yiyenler adeta şeytan çarpmış kimselerin kalkışları gibi kalkıp hareket ederler."*

Ayette geçen « اَلرِّبٰوا » yani faiz kelimesi, mal karşılığı mal vermek suretiyle karşılığında bir bedel olmaksızın verilen maldan veya paradan ya da eşyadan fazla olarak alınan şeydir. « اَلرِّبٰوا » kelimesinin « و » ile yazılması tefhim ile okuyanlara göredir. Tıpkı « اَلصَّلٰوةُ » ve « اَلزَّكٰوةُ » kelimelerinin « و » harfiyle yazılıp tefhimle okunması gibi. Cem'î vavına benzetilerek « و » harfinden sonra bir « ا » harfi eklenmiştir.

« لاَ يَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ » Kabirlerinden diriltilip kalktıklarında adeta saraya tutulmuş kimsenin kalkışı gibi kalkarlar. Çünkü yaptıkları muamelede çarpmaya ve aldatmaya kalkışmışlardır, dolayısıyla aynı şekilde cezalandırılacaklardır.

Habt kelimesi, önünü göremeyen; deve gibi doğru dürüst hareket edemeyen ve sağa sola, bir ileri bir geriye yalpalanma demektir.

« مِنَ الْمَسِّ » delilikten, çarpmaktan... bu biraz önce geçen, « لاَ يَقُومُونَ » kelimesine taallûk etmektedir. Yani, mana şöyledir: *"Şeytan*

çarpmasından dolayı adeta sara hastalığına yakalanmış kimsenin uyanışı gibi kalkarlar."

Ya da bu, « يَقُومُ » fiiline müteallıktir. Dolayısıyla: *"Sara hastalığına tutulan kimsenin bu nöbetinden kalkışı gibi kalkar."* Mefhumu şöyledir:

"Bu faiz yiyenler kıyamet gününde adeta sara nöbetine yakalanan saralı hastanın nöbetinden uyanışı gibi uyanır ve kalkarlar." Çünkü bu onların hesap alanında bekleme sırasındaki hareketleridir. Bunlar bu özellikleriyle tanınıp bilineceklerdir. Bir yoruma göre de şöyle denmiştir:

"Kıyamet gününde kabirlerinden çıkanlar sadece faiz sofrasına koşarlar. Oraya doğru koşup giderlerken hep sara nöbetine yakalanmış olanlar gibi bir düşerler, bir kalkarlar. Çünkü yedikleri hep faiz idi. Allah bu faizi onların karınlarında artırarak büyüttü ve bu onlara bir ağırlık yaptı. Dolayısıyla yürümeye, hareket edip koşmaya güçleri kalmamıştır."

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا » *"Bu* –azap ve cezalandırma–, *onların, «alışveriş de tıpkı bir faizdir» demelerinden dolayıdır."* Burada, « اِنَّمَا الرِّبٰوا مِثْلُ الْبَيْعِ » Yani, *"Faiz de tıpkı alışveriştir."* demedi. Oysa konu faizdir, alışveriş değil. Bunun ayette böyle ifade edilmiş olması, mübalağa (yani abartma) açısındandır. Çünkü bu kimseler, kendi inançlarınca faizi helâl kabul ediyorlar ve bunu, faizi helâl kılmada temel bir yasa ve ölçü olarak kabul etmektedirler. Bunun içindir ki faizi tıpkı alışveriş gibi gördüklerinden ona benzetmişlerdir.

« وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا » *"Oysa Allah alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır."* İşte bu nokta, iki şey arasında bir eşitliğin olduğunu reddediyor, çünkü helâl ile haramın bir arada eşit olarak gösterilmesi birbiriyle zıttır. Zıt olan iki şey birbiriyle nasıl denk olabilir ki? Kaldı ki; delâlet yoluyla da zaten kıyas bunu reddetmektedir. Çünkü eldeki delil onların kıyaslarının batıl, anlamsız ve geçersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Allah'ın bir şeyi helâl ve haram kılması onların yapmış olduklan kıyasın geçersizliğini ve batıl oluşunu göstermektedir.

« فَمَنْ جَٓاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّه۪ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ » *"Bundan böyle kime Rabbinden* –faizle ilgili olarak– *bir öğüt ve* –yasaklama ile alâkalı bir– *uyarı gelir de hemen* –yasağa uyarak– *faizden vazgeçerse geçmişte elde ettiği şeyler kendisinindir."* Dolayısıyla geçmişte olanlardan ötürü hesaba çekilmeyecektir. Çünkü almış olduklarını haram ve yasaklama ayetinden önce almıştır. « وَاَمْرُهُٓ اِلَى اللّٰهِ » *"Bununla ilgili durumu Allah'a kalmıştır."* Yüce Allah kıyamet gününde onun hakkında hükmünü verecektir. Dolayısıyla onun geçmişte olan şeyleri hakkında sizin bir şey yapmanız gerekmez. Haram emrinden önce yaptığı şeyleri ondan istemeye kalkışmayın.

« وَمَنْ عَادَ » *"Her kim bu yasaklamadan sonra yeniden* (faize) *dönerse,"* Zeccac'tan rivayete göre faizi helâl sayarsa ya da faizi helâl diye almayı sürdürürse, « فَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ » *"İşte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar."* Çünkü bunlar faizi helâl kılmakla ve saymakla kâfir olmuşlardır. Zira; kim Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helâl kılar veya sayarsa bu kimse kesin olarak kâfirdir. Bunun için de ebedi olarak cehennemde kalmayı hak etmiştir.

Bu ayetten de anlıyoruz ki; Mutezile mensubu kimselerin fasıklar da ebedi olarak cehennemliktir, tarzındaki inançlarına ayet delil değildir bununla bir alâkası yoktur.

٢٧٦– ﴿ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَث۪يمٍ ﴾

276 – Allah faiz bereketini yok eder, sadakanın bereketini artırır. Kaldı ki; Allah, küfür ve günahda ısrar eden azgın ve sapıkları asla sevmez.

« يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا » *"Allah faiz bereketini yok eder."* İçinde faiz bulunan malın bereketini kaldırır. Allah içinde faizin bulunduğu malı helâk eder. « وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ » *"sadakanın bereketini artırır."* O malları nemalandırır, ziyadeleştirir. Yani; zekâtı ve sadakası verilen malı artırır, onu bereketlendirir. Nitekim; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Verilen bir zekât hiçbir zaman verildiği maldan asla bir eksiltme yapmamıştır." [43]

« وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ » *"Allah, küfür ve günahlarında* –Faizi helâl sayarak onu yemeyi sürdürerek– *ısrar eden azgın ve sapıkları asla sevmez."*

٢٧٧– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

277 – Şüphesiz –faizin haram kılındığına– **iman edip salih amel işleyen, namazlarını kılan ve zekâtlarını verenler var ya, işte bunların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olacak değillerdir.**

٢٧٨– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبٰٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

278 – Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve eğer gerçekten iman etmişseniz, var olan faiz alacaklarınızı terk edin.

Faiz olarak halktan almayı şart koştuklarını, faizden arta kalan şeylerin alınmayıp terk edilmesi ve kalanının istenmemesi emrolunmaktadır.

Rivayete göre bu ayet Sakifliler hakkında inmiştir. Bunların bir Kureyşliden alacakları vardı. Süre bitiminde Sakifliler gelip alacaklı oldukları mallarını faiziyle birlikte istediler. Bu bakımdan, *"Eğer gerçekten iman etmişseniz..."* buyurularak buna dikkatleri çekilmiştir. Çünkü kamil imanın delili, kişinin emredilene bağlı kalıp kalmadığıdır. [44]

٢٧٩– ﴿ فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾

[43] Müslim, 2588.
[44] Bk.Vahidi, Esbabu'n- Nüzul, s. 125.

279 – Eğer (faizden) **vazgeçmezseniz** (bunun) **Allah ve Rasûlünden** (faizcilere karşı açılan) **bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe edip faizi terk ederseniz,** (bu takdirde) **sermayeniz size aittir. Böylece ne haksızlık etmiş ve ne de haksızlığa uğramış olursunuz.**

« فَاِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَاْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه » *"Eğer faizden vazgeçmezseniz* (bunun) *Allah ve Rasûlünden* (faizcilere karşı açılan) *bir savaş olduğunu bilin!"* Savaşı bilin. *"Bir şeye izin vermek"* demek, o şeyi bilmek demektir. Nitekim, Hasan Basri'nin kıraati bu manayı desteklemektedir. Bu kıraat, « فَايْقَنُوا » şeklindedir.

Ancak kıraat imamlarından Hamza, Ali ve Cafer İbn Ğalib dışında Ebu Bekir, « فَاذَنُوا » kelimesini, « فَاْذَنُوا »olarak okumuşlardır. Yani, *"Bunu sizin dışınızdakilere bildirin."* demektir.

Âyette, « بِحَرْبِ اللّٰهِ وَرَسُولِه » diye söylemedi, çünkü, « بِحَرْبٍ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِه » kavli daha mübalağalıdır ve meseleyi daha açık olarak ortaya koymaktadır. Çünkü mana şöyledir: *"Allah ve Rasûlünden bir tür hayal edemeyeceğiniz manada bir büyük savaş bekleyin."*

Rivayete göre bu ayet nazil oluca Sakif kabilesi mensupları şöyle demişlerdi:

"Bizim Allah ve Rasûlü ile savaşmaya gücümüz yoktur."

« وَاِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ اَمْوَالِكُمْ » *"Eğer tevbe edip faizi terk ederseniz, bu takdirde sermayeniz size aittir."* Artık, « لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ » *"Böylece* –borçlulardan fazladan faiz alarak– *ne haksızlık etmiş ve ne de* –ana malınızdan eksilterek bir– *haksızlığa uğramış olursunuz."*

٢٨٠– ﴿ وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلَى مَيْسَرَةٍ وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

280 – Eğer (borçlu gerçekten) **sıkıntı içinde ise, rahatlayana dek ona zaman tanıyın. Eğer biliyorsanız bunu tasadduk etmeniz sizin adınıza daha hayırlıdır.**

« وَاِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ اِلَى مَيْسَرَةٍ » *"Eğer borçlu gerçekten sıkıntı içinde ise, rahatlayana dek ona zaman tanıyın."* Eğer kendisinden alacaklı bulunduğunuz borçlularınız gerçekten borcunu ödeyemeyecek derecede sıkıntı ve zorluk içinde bulunuyorsa burada yapılacak şey, ona ileride ödeyebilmesi için fırsat verin, süre tanıyın.

Kıraat imamlarından Nafi, « مَيْسَرَةٍ » kelimesini, « مَيْسُرَةٍ » olarak okumuştur. Bu her iki kelime de dilde kullanılmaktadır.

« وَاَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ » *"Eğer biliyorsanız bunu tasadduk etmeniz sizin adınıza* –kıyamet gününde– *daha hayırlıdır."* Eğer bununla amel ederseniz sizin için daha hayırlıdır. Burada eğer bildiği halde gereğini yapmıyor ve amel etmiyorsa adeta onu bilmeyen konumundadır.

Kıraat imamlarından Asım, « ص » harfinin tahfifi ile, « تَصَدَّقُوا » olarak okumuştur. Yani; burada iki « ت » harfinden bir hazfedilmiştir. Aslı, « تَتَصَدَّقُوا »'dur. Asım dışlındakiler ise *teşdid* ile kıraat etmişlerdir. Teşdid halinde idgam yapılmıştır. Yani;

"Ana paranızı, malınızı sadaka olarak vermeniz, ya da borçlularınızdan en zor durumda bulunan kimseden bir kısmını bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır."

Yine bir yoruma göre, *"tasadduk"* ile murat olunan şey, mühlet verilmesi, süre tanınmasıdır. Çünkü Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) şöyle buyurmuşlar:

"Herhangi bir Müslümanın borç süresinin dolması halinde, alacaklının onu ertelemesi durumunda, ertelediği her gün için bir sadaka sevabı vardır." [45]

٢٨١– ﴿ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

[45] Bk. İbn Mace, 2418.

281 – Allah'a döndürüleceğiniz günden korkun. Sonra herkesin kazanıp hak ettiği şey –iyi ya da kötü ne işlediyse– **kendisine eksiksiz olarak verilecek ve onlara** –iyilikleri eksiltilerek veya kötülükleri artırılarak– **haksızlık da yapılmayacaktır.**

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « تُرْجَعُونَ » kelimesini, « تَرْجِعُونَ » olarak kıraat etmiştir. « رَجَعَ » kelimesi hem lâzım ve hem müteaddî olan bir kelimedir.

Rivayete göre bu ayet, Hz. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)* tarafından Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e indirilen son ayettir. Cebrail *(Aleyhi's-Selâm)* Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a demiş ki:

"Bu ayeti, Bakara Suresinin iki yüz sekseninci ayetin hemen peşine yerleştir."

Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bu ayetin nazil olmasından ya 21 gün veya 81 gün, ya da 7 gün veya üç saat yaşamıştır.

❁ ❁ ❁

282. ÂYET

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى
فَاكْتُبُوهُ ؕ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۖ وَلَا يَاْبَ كَاتِبٌ
اَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ ۚ وَلْيُمْلِلِ الَّذِى عَلَيْهِ الْحَقُّ
وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔا ؕ فَاِنْ كَانَ الَّذِى عَلَيْهِ
الْحَقُّ سَفِيهًا اَوْ ضَعِيفًا اَوْ لَا يَسْتَطِيعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ
وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ؕ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ ۚ فَاِنْ لَمْ
يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَٓاءِ اَنْ
تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰى ؕ وَلَا يَاْبَ الشُّهَدَٓاءُ
اِذَا مَا دُعُوا ؕ وَلَا تَسْـَٔمُوٓا اَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا اَوْ كَبِيرًا اِلٰٓى
اَجَلِهِ ؕ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا
تَرْتَابُوٓا اِلَّٓا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ
عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَا ؕ وَاَشْهِدُوٓا اِذَا تَبَايَعْتُمْ ۖ وَلَا يُضَٓارَّ
كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ؕ وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ ؕ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ ؕ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

Meali

282. Ey iman edenler! Birbirinizden belli bir süre ile borç alıp verdiğiniz zaman onu yazın. Onu, aranızda adaletle tanınan bir katip yazsın. Hiçbir katip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Üzerinde hak olan *(borçlu)* kişi de *(taahhüdünü)* yazdırsın. Rabbinden korksun ve borcundan herhangi bir şeyi düşük olarak kaydettirmesin. Eğer borçlu olan kimse sefih *(harcamasını bilmeyen savurgan)* veya aklı zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak bir durumda ise velisi *(olan kişi)* adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden de iki şahit bulundurun. Eğer iki erkek şahit bulunamazsa bu durumda kendilerini şahit olarak kabul edebileceklerinizden bir erkek ve iki de kadın şahit bulundurun ki, bu ikisinden birisinin yanılması halinde diğeri ona hatırlatsın. *(Şahitler)* çağırıldıkları zaman şahitlikten kaçınmasınlar. İster küçük olsun ister büyük olsun, anlaşmanın tüm maddelerini vadesiyle birlikte yazmaktan üşenmeyin. İşte bu şekilde yazmanız Allah katında daha adil, şahitliğin isbatı için daha sağlam ve şüpheye düşmemeniz bakımından daha yerinde olan bir iştir. Meğerki yaptığınız muamele hemen aranızda peşin olarak sonuçlanmışsa işte bu, değişir. Çünkü böyle bir halde bunu yazmamanızda sizin için bir vebal yoktur. Alışveriş yaptığınızda da yine şahit bulundurun. *(Bunlardan ötürü)* yazan kimse de, şahit olan kimse de bir zarara uğratılmasın. Eğer bunu yaparsanız *(zarara uğratırsanız)* muhakkak ki bu haktan sapmanız demektir. Allah'tan korkun. Allah size gerçekleri öğretiyor. Allah her şeyi bilendir.

Tefsiri

« يَآ اَيُّهَا الَّذينَ اٰمَنُوآ اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ »

"Ey iman edenler! Birbirinizden belli bir süre ile borç alıp verdiğiniz zaman onu yazın." Yani, biriniz diğerine bir borç verdiğinde. Nitekim, « دَايَنْتُ الرَّجُلَ » denir ki bu, alıp ya da vermek suretiyle kişiye borçlanmak veya borç vermek manasında bir muamele yapmak anlamını taşır.

« إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى » *"belli bir süre ile"* demek, bilinen bir zamana kadar demektir. Örneğin; hasat zamanına kadar, harman zamanına kadar, hac dönüşüne kadar... gibi.

Bu ayette, « إِذَا تَدَايَنْتُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى » denmedi, Bunun sebebi, « فَاكْتُبُوهُ » kavlindeki zamir buna raci olmasındandır. Eğer zamir zikredilmemiş olsaydı bu takdirde mutlaka, « فَاكْتُبُوا الدَّيْنَ » – *"Borcu yazın."* demesi gerekirdi. Fakat böyle olması halinde asıl ayette yer alan nazım güzelliğinde olmazdı. Çünkü bu, belirlenen süreye ve işin çözümü açısından her türden borcu daha açık olarak ifade etmektedir. Ancak ayette, borcun yazılmasının emredilmiş olması, bunun daha güvenli olmasından, unutmayı önlediğinden ve inkâra kalkışmaya da bir fırsat bırakmamasındandır. Mana şöyle olmaktadır:

"Süresi belli bir borç muamelesi yaptığınızda onu yazın."

Ayetteki emir farz anlamında değil, nedip anlamındadır, mendupttur. Abdullah b. Abbas'tan rivayete göre, o bundan maksadın, *"selem"* ile olan alışveriştir. Çünkü Allah, faizi haram kılınca selem ile alışverişi helâl kılmıştır. Yazımında Allah, belirli bir süre ile teminat verilen, diye ifade etmektedir ki; bu konuda yüce Allah en uzun ayetini indirmiştir. Nitekim bu, selem ile yapılan bir alışverişte sürenin şart koşulmasının şart olduğunun da bir delilidir.[46]

« وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ » *"Onu aranızda* –yani borç alıp verenler arasında– *adaletle tanınan bir katip yazsın."* « بِالْعَدْلِ » kavlindeki cer edatı, « كَاتِبٌ » kelimesinin sıfatı olması itibariye ona müteallıktir. Yani, *"yazdığı şeyde kendisine güven duyulan bir katip"* demektir. Dolayısıyla katip, *"Yazdıklarını ihtiyatla yazsın, dikkatli ve titiz davransın, yazması gerekenden ne fazlasını, ne de eksiğini yazsın."* İşte ayetin bu noktasından öğreniyoruz ki, borç alışverişinde olayı kayda geçen kişinin konuyu bilen bir bilgin (fakih) olması, konu ile ilgili şartları bilmesi de gerekmektedir. Çünkü; böyle olmalı ki, yazdığı şeyler şeriat açısından

[46] Selem: Peşin para ile veresiye mal almaktır. Örneğin; çiftçilerin önce parayı peşin almak suretiyle harman zamanı aldıkları ürünü önceden satmış olmalarıdır ki, bununla ilgili detay bilgiler ilgili fıkıh kitaplarında görülebilir. (Çeviren)

uygun ve adalet ölçüsünde yazılmış bir vesika kabul edilebilsin. Bu, borç ile muamele yapan taraflar açısından onlara olan bir emir olup, katip seçiminde muhayyerdirler. Ancak yazdıracakları kimse de fakih, dindar bir olmalı ki, üzerinde ittifak olunan şeyleri yazmış olsun.

« وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللّٰهُ فَلْيَكْتُبْ » *"Hiçbir katip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın."* Herhangi bir katip hiçbir zaman, Allah'ın vesika niteliğinde olan şeyleri yazmayı kendilerine öğrettiği gibi herhangi bir değişikliğe ve tahrife gitmeksizin olduğu gibi gerçeği yansıtarak aynen yazsın. Yazdığı şey konusunda haktan sapmasın. « كَمَا » kelimesi, « اَنْ يَكْتُبَ » kelimesine müteallıktir.

« وَلْيُمْلِلِ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ » *"Üzerinde hak olan borçlu kişi de taahhüdünü yazdırsın."* Yazdıran kişi borçludan başkası olmasın, borcu ödemek zorunda bulunan kimsenin kendisi gerekeni yazdırsın. Çünkü kendisinin yazdırmasıyla, o bu borcun kendisine ait olduğunu orada kabul ve ikrar ederek bir kendisi için şahitlikte bulunmaktadır. Bu da adamın kendi ağzından, borcun kendisine ait olduğunu söyleyip ikrarı demektir. *"imlal"* ve *"imla"* kelimelerinin her ikisi de aynı manayı ifade eden iki ayrı kelimedirler.

« وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ » *"Rabbi olan Allah'tan korksun."* Borçlu olan bir kimse borcunu kayda geçirmekten, yazdırmaktan kaçınmasın, bu konuda Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde hareket etsin ve Allah'ın kendisini cezalandırmasından sakınsın. Çünkü kaçınması ve yazdırmaması halinde herkesin kendisinde olan hakkını bu manada inkâr etmiş demektir.

« وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـٔاً » *"Ve borcundan herhangi bir şeyi düşük olarak kaydettirmesin."* Üzerinde hak olarak sabit ve var olan bir şeyi yazdırırken eksik yazdırmaya kalkışmasın, bu takdirde kimine ait hakları inkâr etmiş olur veya kendisinin olan bazı hakları inkâr etmiş olur. « فَاِنْ كَانَ الَّذ۪ي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَف۪يهاً » *"Eğer borçlu olan bir kimse sefih* (harcamasını bilmeyen savurgan) *biri ise,"* deli ise, çünkü *"sefeh"* kişinin akılca sıkıntısının olması, aklı hafif olması manasınadır. Ya da *hacr* altındadır. Çünkü;

eline geçeni saçıp savurmakta, neyi nasıl ve nereye, niçin harcadığını bilmemekte, savurganlık etmektedir.

« أَوْ ضَعِيفًا » *"herhangi bir nedenle borcu yazdırabilecek bir halde değilse"* henüz çocuk yaşta ise veya ileri derecede yaşlanmış ve bilmez durumda ise, « أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ اَنْ يُمِلَّ هُوَ » *"veya kendisinde var olan herhangi bir rahatsızlık nedeniyle söyleyip yazdırabilecek bir halde değilse,"* derdini doğru dürüst anlatamıyorsa, dilsiz ise veya o dili bilmiyorsa, « فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ » *"bu takdirde velisi adaletli bir şekilde yazdırsın."* Böyle bir durumda borçlunun velisi veya işlerini üstlenip yürütmekte olan kimse, doğru olarak, hakkaniyetten ayrılmadan ve adaletli bir şeklide gerekeni yazdırsın.

« وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ » *"Erkeklerinizden de iki şahit bulundurun."* Bu arada borçlanma konusunda size şahitlikte bulunabilecek iki de şahit isteyin, Ancak isteyeceğiniz bu şahitler mü'min erkeklerden olmuş olsunlar. Müslüman olmaları yanında bir de şart olarak özgür olmaları ve ergenlik ve rüşt çağına ermiş olmaları gerekir. Biz Hanefilere göre kâfirlerin birbirleri hakkındaki tanıklıkları geçerlidir.

« فَاِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ » *"Eğer iki erkek şahit bulunamazsa,"* « فَرَجُلٌ وَامْرَاَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ » *"bu durumda kendilerini şahit olarak kabul edebileceklerinizden bir erkek ve iki kadın şahit bulundurun ki,"* biri erkek ve ikisi kadın olmak üzere şahitlikte bulunsunlar. Erkeklerle birlikte kadınların şahitliğinin kabulü ancak hadler (cezalar) ve kısas dışındaki konularla alâkalıdır.

« مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ » *"...şahit olarak kabul edebileceklerinizden"* yani, adaletli olduklarını bilip tanıdığınız kimselerden, demektir. Ayetin bu kısmından öyle anlaşılıyor ki, memnun kalmadığımız ya da tanımadığımız kimselerin de şahitliği kabul olunabilir, Çünkü ayetin bu kısmı buna delildir.

« اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰيهُمَا الْاُخْرٰى » *"bu ikisinden birisinin yanılması halinde diğeri ona hatırlatsın."* Yani; iki kadın birinin şahitliği unutabilir ihtimaliyle, bunu hatırlayan kadın söz konusu şahitliği diğer kadına hatırlatsın içindir.

Bir de şart olarak, « اِنْ تَضِلَّ اِحْدٰيهُمَا » kavli değerlendirilmesi halinde, kıraat imamlarından Hamza bundan sonra gelen, « فَتُذَكِّرَ » kelimesini « ر » harfini ref' ve « ك » harfini de şeddeli olarak, « فَتُذَكِّرُ » tarzında okumuştur. Bu tıpkı:

﴿ وَ مَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ ﴾[47] kavli gibidir.

İbn Kesir ile Ebu Amr ve Yakup aynı kelimeyi « ر » harfinin nasbıyla, « فَتُذْكِرَ » olarak okumuşlardır ki bu kelime de, « ذَكَرَ » kelimesinden değil, « ذُكْر » kelimesinden türemedir.

« وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَٓاءُ اِذَا مَا دُعُوا » *"Şahitler çağırıldıkları zaman, şahitlikten kaçınmasınlar."* Şahitler şahitlik görevlerini yerine getirmek veya şahitliği üstlenmek için çağırıldıklarında, hakların kaybolmaması için bu görevden kaçınmasınlar. Ayette henüz insanlar bu manada bir şahitliği üstlenmedikleri halde burada onlardan, *"şahitler"* diye söz edilmesi veya bu isimle anılmaları, sanki bu olay gerçekleşmiş anlamında söylenen bir ifadedir. Çünkü bu, zaten gerçekleştirilecektir. Bunlardan ilki farz içindir, ikincisi de menduplük bildirir.

« وَلَا تَسْـَٔمُوا اَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا اَوْ كَبِيرًا اِلٰٓى اَجَلِهِ » *"İster küçük olsun, ister büyük olsun anlaşmanın tüm maddelerini vadesiyle birlikte detaylarıyla yazmaktan üşenmesin."* Nitekim; « لَا تَسْـَٔمُوا » kelimesine örnek olarak şair Züheyr b. Ebu Sülma'nın aşağıdaki beytini göstermişlerdir. Çünkü bu kelime, *"usanmak, bıkmak, üşenmek"* gibi manalara gelmektedir. Dolayısıyla bu manada şiirden bir örnek getirilmiştir. Şair demiş ki:

---

[47] Maide, 95.

سَئِمْتُ تَكَالِيفَ الْحَيَاةِ وَمَنْ يَعِشْ ثَمَانِينَ حَوْلاً لاَ اَبَالَكَ يَسْأَمِ

Hayatın sıkıntılarından bitkin düştüm (üşenir oldum),

Yaşarsa da kişi seksen yıl sanmasın,

O da üşenip kalacaktır iyi bil!...

« اَنْ تَكْتُبُوهُ » kelimesindeki zamir, *deyne* (borca) veya *hakka* racidir. « صَغِيرًا اَوْ كَبِيرًا » Hak ne türden olursa olsun, küçüklüğüne ve büyüklüğüne, önemli olup olmamasına bakılmaksızın her şeyi kayda geçirin. Ayetin bu kısmı, *"selem"* muamelesinin giysilerde de geçerli olduğunu gösteren bir delil konumundadır. Çünkü kile veya tartı ile değerlendirilen bir şey için, *"küçük/büyük"* ifadesi kullanılamaz. Bu tür bir ifade ancak zira ile yani metre hesabıyla ölçülen ya da değerlendirilen şeylerde kullanılır. Bu arada, zamirin yazan katiplere raci olması da caizdir. Yani *"yazacaklarını özet olarak veya detaya inerek yazmaları..."* « اِلَى اَجَلِهِ » üzerinde ittifak edip anlaşmış oldukları hususun her iki tarafça bilinen ve tayin edilen süresine kadar..

« ذَلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ » *"İşte bu şekilde onu yazmanız Allah katında daha adildir,"* Burada, « ذَلِكُمْ » ile, « اَنْ تَكْتُبُوهُ » kavline işaret olunmaktadır. Çünkü bu, mastar manasınadır. Yani, *"şu yazma işi"* demektir. « اَقْسَطُ » kelimesi, « قِسْطٌ » kelimesinden alınmadır bu da adalet manasına gelir ve *"daha adaletli, daha adil"* demektir. « عِنْدَ اللّٰهِ » kavli, « اَقْسَطُ » kelimesinin zarfıdır.

« وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ » *"şahitliğin isbatı için daha sağlam"* Yani; şahitliği gereğince yerine getirebilmek için daha uygun ve yerinde bir şeydir. Burada, « اَقْسَطُ » ile « اَقْوَمُ » kelimeleri ism-i tafdil (en üstünlük) sıfatı kalıbında ya da kipinde gelmişlerdir. Bunun sebebi Nahiv bilgini İmam Siybeveyh'in görüşü doğrultusunda, biri, « اَقْسَطَ » diğeri de, « اَقَامَ » kökünden alınmış kabul edildiğindendir.

« وَاَدْنٰى اَلَّا تَرْتَابُوا » *"ve şüpheye düşmemeniz bakımından daha yerinde bir iştir."* Bu şekilde davranmak hem şahit açısından, hem hakim bakımından ve hem de hak sahibi yönünden gerçeğe daha uygun olan bir harekettir. Çünkü; olur ki, bazen insan borcun miktarı konusunda kuşkuya düşebilir, bazen niteliği hakkında bu kuşku olabilir. Ancak yazılı belgeye başvurulduğunda artık bu kuşkuların tamamı önlenmiş olacaktır. « اَدْنٰى » kelimesinin « ا » harfi « و » harfinden dönüştürmedir. Çünkü kelime, « دُنُوّ » kökünden türemedir.

« اِلَّا اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ » *"Meğerki yaptığınız muamele hemen aranızda peşin olarak sonuçlanmışsa, işte bu, değişir."* Kıraat imamlarından Asım bunu, « تِجَارَةً حَاضِرَةً » olarak okumuştur. Buna göre mana şöyledir: *"hemen alım satım esnasında peşin muamele ile olan bir ticaret ise,"* ya da *"yapılan muamele peşin bir ticarete dayalı ise..."*.

Asım dışındaki kıraat imamları ise « كَانَ » fiilini tam fiil olarak kabul ettiklerinden her ikisini de merfu olarak, « تِجَارَةٌ حَاضِرَةٌ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani, *"meğerki peşin olabilecek bir ticaret olmuş olsun..."* Ya da « كَانَ » fiili nakıs fiildir. Bu takdire, « تِجَارَةٌ حَاضِرَةٌ » bunun ismidir. « تُدِيرُونَهَا » ise bunun haberidir. *"Aranızda idare ettiğiniz, çevirip durduğunuz..."* demek, hemen elden peşin olarak alıp verdiğiniz demektir.

« فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَلَّا تَكْتُبُوهَا » *"Çünkü böyle bir halde bunu yazmamanızda sizin için bir vebal yoktur."* Yani; meğer yaptığınız ticari alışveriş peşin olarak hemen elden teslim edilip alınmış olsun. Böyle peşin yapılan bir muameleyi yazıya geçirmemenizde sizin için herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü peşin yapılan bir alışverişte, borca dayalı olarak yapılan işlemlerde olduğu gibi herhangi bir kuşku ve vehim söz konusu olamaz.

« وَاَشْهِدُوا اِذَا تَبَايَعْتُمْ » *"Alışveriş yaptığınızda da yine şahit bulundurun."* Ayetin bu kısmından, yapılan alış verişlerde mutlaka manada şahit bulundurmanın hem peşin olan ve hem de vadeli olan için bir emir oldu-

ğunu görüyoruz. Çünkü bu, ihtiyatlı davranma açısından daha yerinde bir işlemdir. İleride doğabilecek tartışmalara da son veren bır işlemdir.

Ya da, « وَأَشْهِدُوا اِذَا تَبَايَعْتُمْ » kavliyle demek isten şey, az önce söz konusu ettiğimiz peşin olan alışverîştir. Böyle bir alışverişte şahit bulundurmak yeterlidir. Ayrıca bunun yazılmasına da gerek yoktur. Bu durumda emir mendupluk bildirir.

« وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ » *"Bunlardan ötürü yazan kimse de şahit olan kimse de sakın zarara uğratılmasın."* Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*'in kıraatine göre bu kelime malumdur ve mana buna göredir.. Çünkü Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* bu kelimeyi, « وَ لَا يُضَارِرْ » olarak kıraat etmiştir. Ancak Abdullah b. Abbas *(Radıyallahu Anh)*'ın kıraatine göre meçhul fiildir. Çünkü; o bu kelimeyi, « وَ لَا يُضَارَرْ » olarak kıraat etmiştir. Mana şöyle değerlendirilmektedir:

İster yazacak olan katip olsun ister şahit olsun her ikisi de kendilerinden istenilen görev için çağırıldıklarında, bundan kaçınmamalarını emrediyor, kaçınmalarını ise yasaklıyor. Aynı zamanda yazıyı tahrif etmemeleri, fazla veya eksik yazmamaları isteniyor. Ya da her ikisine de, onları önemli işlerinden alıkoymak ve mecbur bırakmak suretiyle bu şahit ve yazan kimselere zarar verilmemesini emretmektedir. Ya da yazan kimseye ücretini vermemekle haksızlık edilmemesi istenmektedir. Veya şahit olan kimseyi şahitlik etmesi için ülkesinden onu bir minnet altında tutarak alıp getirmemeli, üzerinde baskı uygulamamalıdır.

Kısaca her iki tarafın da zarara sokulmaları yasaklanmaktadır. İster yazan katip olsun, ister şahit olan olsun. Ne alacaklı olan kimseyi ne de borçlu konumda bulunan kimseyi yazıyı tahrif edip değiştirerek, fazla veya eksik yazarak, ya da şahitlik yapmaktan veya katibin yazmaktan kaçınması suretiyle bir zarar meydana getirmeleri yasaklanmakta ve böyle bir davranışın içine girmemeleri istenmektedir. Hak sahibi olan alacaklı kimse veya borçlu olan kimse, yazan ve şahit olanlara bir takım yanlış teklifler sunarak şahitlik ve katipliğe yakışmayacak bir fiili işleterek şahit ve katip zarara uğratılmasınlar.

«وَاِنْ تَفْعَلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ» *"Eğer onlara zarar verecek bir davranışın içine girerseniz* –size yasaklanan şeyleri işlemeye kalkışırsanız–, *bu,* –zarar verme ya da zarara uğratma işi– *haktan sapmanız ve hakkı çiğnemeniz* –günah işlemeniz– *demektir."* «وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ» *"Allah'ın emir ve yasaklarını istendiği gibi uygulamamaktan sakının. Çünkü Allah gerçekleri* –işlerinizle ilgili hususları ve dininin prensiplerini– *size öğretendir ve Allah her şeyi bilendir."* O ne yanılır ve ne de kusur işler.

❁ ❁ ❁

283. — 286. ÂYETLER

وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَاِنْ
اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ
رَبَّهُ وَلاَ تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ
وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى
الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ
اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاۤءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاۤءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَاۤ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ
وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰۤئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لاَ
نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ
رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لاَ يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلاَّ وُسْعَهَا لَهَا
مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَاۤ اِنْ
نَسِينَاۤ اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَاۤ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ
عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ
وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

Meali

283. *(Eğer siz bir)* yolculukta olur, *(borcu)* yazacak bir katip de bulamazsanız, *(bu takdirde borca karşılık)* alacağınız bir rehin de yeter. Birbirinize *(güvenerek herhangi)* bir emanet bırakmışsanız, güvenilip de kendisine emanet bırakılan kimse, hemen emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun. Görüp bildikleriniz hakkında şahit olduğunuz şeyleri gizlemeyin. Her kim *(görüp bildiklerini yapacağı şahitlikle)* gizlerse muhakkak kalben *(vicdanen)* günahkârdır. Allah yaptıklarınızın hepsini en iyi bilendir.

284. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizde var olan şeyi *(niyeti)* ister açıkça söyleyin, ister gizli tutun, bundan dolayı Allah sizi hesaba çekecektir. Daha sonra Allah dilediğini bağışlayacak ve dilediğini de cezalandıracaktır. Allah, gücü her şeye yetendir.

285. Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti. Mü'minler de iman ettiler. Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. Onlar: "Allah'ın peygamberleri arasında asla hiçbir ayırım yapmayız, işittik ve itaat ettik, Rabbimiz! Mağfiretini dileriz. Çünkü dönüş sanadır." dediler.

286. Allah hiçbir kimseye taşıyamayacağı bir yükü yüklemez. İnsanın işlediği her iyilik kendi lehine ve her kötülük de kendi aleyhinedir. Rabbimiz! Eğer unutursak veya yanılırsak bizi hesaba çekme! Rabbimiz! Bizden önce geçenlere yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme! Rabbimiz! Altından kalkamayacağımız, şeyleri bize taşıtma! Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.

Tefsiri

٢٨٣– ﴿ وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِى اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴾

283 - (Eğer siz bir) **yolculukta olur,** (borcu) **yazacak bir katip de bulamazsanız,** (bu takdirde borca karşılık) **alacağınız bir rehin de yeter. Birbirinize güvenerek herhangi bir emanet bırakmışsanız, güvenilip de kendisine emanet bırakılan kimse, hemen emaneti sahibine versin ve** (bu hususta) **Rabbi olan Allah'tan korksun. Görüp bildikleriniz hakkında şahit olduğunuz şeyleri gizlemeyin. Her kim** (görüp bildiklerini yapacağı şahitlikle) **gizlerse muhakkak kalben** (vicdanen) **günahkârdır. Allah yaptıklarınızın hepsini en iyi bilendir.**

« وَاِنْ كُنْتُمْ عَلٰى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَقْبُوضَةٌ » *"Eğer siz bir yolculukta olur,* (borcu) *yazacak bir katip de bulamazsanız, bu takdirde* (borca karşılık) *alacağınız bir rehine de yeter.»"*

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « فَرِهَانٌ » kelimesini, « فَرُهُنٌ » olarak kıraat etmişlerdir. « رِهَانٌ » ve « رُهُنٌ » kelimelerini her ikisi de, « رَهْنٌ » kelimesinin çoğuludurlar. Tıpkı, « سَقْفٌ » - « سُقُوفٌ » ve « بَغْلٌ » ve « بِغَالٌ » kelimeleri gibi. Çünkü böyle bir durumda meselenin güvence altına alınabilmesi ancak rehin alınmak suretiyle olabilir. Aslında, « رَهْنٌ » kelimesi mastardır. Sonra bu isimlerin çoğulu olarak bu şekilde zikredilmiş oldu. Mademki yolculuk esnasında bu tür muamelenin yazılması, belgelendirilmesi ve şahit bulundurulması ihtimali ve sıkıntısı vardır. İşte böyle bir durumda bir çıkar yol olarak bu gibi yolculuk durumlarında rehin alıp verilmek suretiyle de bu, belgelenebilir. Tıpkı mukim iken konunun katip ve şahitlerle belgelenmeye bağlanıp gerçekleştirildiği gibi yolculukta da bu, rehin alınıp verilmesiyle sağlanabilir. İşte burada bu emir gündeme getiriliyor. Yoksa yolculuk, rehin alınıp verilmenin bir şartı veya koşulu değildir.

« مَقْبُوضَةٌ » kavline gelince, bu, *kabz* olayını yani, alma meselesinin şart olduğuna delâlet etmektedir. Yoksa mesele İmam Malik'in dediği gibi, kabz olmadan icab ve kabul ile bu, sahih olabilir, demek değildir

« فَاِنْ اَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا » *"Birbirinize güvenerek herhangi bir emanet bırakmışsanız,"* Yani; borç veren taraf ile borçlanan taraflar olarak birbirlerinin iyi niyetlerine dayanarak birbirinize güveniyorsanız, bu takdirde

meseleyi yazıyla ve şahitlerle belgeleme imkanı da bulunamıyorsa, bunun için rehin alınıp verilebilir.

« فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ اَمَانَتَهُ » *"güvenilip de kendisine emanet bırakılan kimse, hemen emaneti* –aldığı borcu– *sahibine geriversin"* « اؤْتُمِنَ » kelimesi *iftial* babındandır. « أَمْن » kökünden alınmadır. Bu ifade ile borçlu olan kimsenin alacaklının zannı altında olduğu hatırlatılıp üzerine düşeni yapması için kendisine teşvikte bulunulmaktadır. Çünkü; alacaklı ona güvenmiştir. Alacaklının borçlusuna güveni bakımından, ondan herhangi bir rehin alma yoluna gitmemiştir. Oysa alması hakkıdır. İşte ayette, *"deynin* (borcun)*"* emanet olarak zikredilmiş olması, karşılığında herhangi bir rehin alınmadığından bir bakıma emanet kapsamı içinde de değerlendirilebilmektedir. Çünkü; alacaklısı kendisine borçlu olan kimseye güveni bakımından rehin almamıştır.

« وَلْيَتَّقِ اللّٰهَ رَبَّهُ » *"(ve emanet hususunda) Rabbi olan Allah'tan korksun."* Alacaklısının hakkını inkâra kalkışmasın. « وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ » *"Görüp bildikleriniz hakkında şahit olduğunuz şeyleri gizlemeyin."* İşte bu sesleniş tanıklar içindir. « وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَاِنَّهُ اٰثِمٌ قَلْبُهُ » *"Her kim görüp bildiklerini yapacağı şahitlikle gizlerse muhakkak kalben* (vicdanen) *günahkârdır."*

Burada, « قَلْبُهُ » kelimesi, « اٰثِمٌ » kelimesinin faili (öznesi) olarak merfu olmuştur. Sanki burada, ism-i fail olan kelime, « يَأْثَمُ قَلْبُهُ » şeklinde bir fiil cümlesi gibidir. Ya da, « قَلْبُهُ » kelimesi mübteda olarak merfudur ve « اٰثِمٌ » ise bunun mukaddem haberidir. Cümle ise bütünüyle, « اَنَّ » edatının haberidir. Ancak bu, « قَلْب » kelimesine isnad olunmuştur ama, cümle ise, hem « اٰثِمَةٌ » – (günahkâr olma) ile hem de kalptir. Yoksa yalnızca kalb demek değildir. Çünkü; şahitliğin ya da tanıklığın saklanması veya gizli tutulması ancak kalpte olabilen bir şeydir. Kimse o şahitliği konusunda çıkıp konuşmaz, söylemez.

İşte şahitliğin kalpte gizlenen bir günah olması, kalp ile işlenmiş olması nedeniyle bu günah burada kalbe isnad olunmuştur. Çünkü; işle-

nen günahın bizzat onu işleyen organa isnadı gerçekten daha etkili bir anlatımdır. Nitekim; bir kimse gördüğü bir şeyi anlatırken bazen, *"Onu gözlerim gördü."* der, ya da *"Bunu kulaklarım duydu."* veya *"Kulaklarımla bunu duydum."* der yahut da, *"Bunu kalbim* (gönlüm) *biliyor."* ya da *"Bu, gönlümün bildiği bir şeydir."* Çünkü kalb, tüm organların başı ve lideridir. O öyle bir et parçasıdır ki, eğer o düzelirse bütün beden salaha erer, düzelir. Eğer o bozulursa bütün bir beden sarsılıp bozulur.

Adeta şöyle denir gibidir: "Günah tamamen kalpte kökleşip yerleşmiştir ve o bedende en değerli ve en önemli olan yeri elde etmiştir." Çünkü kalp ile işlenen fiiller, diğer organlarla işlenen fiillerden çok daha büyük vebal ya da sevap getirir.

Nitekim; iyiliklerle kötülüklerin temeli iman ile küfre dayanmıyor mu? Bu gerçeği görmüyor musun? İşte bunun her ikisi de kalbi ilgilendiren fiillerdir. Mademki burada görüldüğü gibi, *"şahitlikte bildiklerini gizlemek"* kalbin işlediği günahlardandır, dolayısıyla bu günahın da günahların en büyüğü olduğuna bu, şahitlik etmektedir. Abdullah İbn Abbas *(Radıyallahu Anhüma)*'tan gelen rivayete göre demiş ki:

"Büyük günahların en büyüğü Allah'a şirk koşmak, yalan yere şahitlikte bulunmak ve bildiği şahitliği gizlemektir."

« وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلٖيمٌ » Şahitlikte bildiklerinizi gizlemek veya açıkça ortaya koymak konusunda *"Allah yaptıklarınızın hepsini en iyi bilendir."* Hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

٢٨٤ — ﴿ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوا مَا فٖٓي اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴾

284 – Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İçinizde var olan şeyi (niyeti) ister açıkça söyleyin, ister gizli tutun, bundan dolayı Allah sizi hesaba çekecektir. Daha sonra Allah dilediğini bağışlayacak ve dilediğini de cezalandıracaktır. Allah, gücü her şeye yetendir.

« لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ » *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi* –de hem yaratılmış olmaları bakımından ve hem de mülk olarak– *Allah'ındır."* « وَاِنْ تُبْدُوا مَا فِى اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ » *"İçinizde var olan şeyi* (niyeti) –kötülükleri– *ister açıkça söyleyin, ister gizli tutun, bundan dolayı Allah sizi hesaba çekecektir."* Ya ödüllendirecek veya cezalandıracaktır.

Ancak insan içinden geçen vesveseler ve benzeri insanın gizli tuttuğu şeyler bu hükmün içine girmezler. Çünkü insanın bu gibi şeylerden kendini kurtarması kendi gücü dahilinde değildir. Ancak insanın inanarak ve karar vererek bir şeye teşebbüs etmesi hali bunun içine girer.

Özetle söylemek gerekirse; Küfre yönelik bir şeyi isteyerek ve inanarak yapması halinde bu, küfürdür. Ancak istemeyerek ve önceden tasarlamaksızın bir günaha düşme halinde bu, bağışlanır. Eğer günaha bile bile girerse, sonradan da bundan ötürü pişmanlık duyarsa ve cayıp geri dönerse, bundan ötürü de Allah bağışlanmasını dilerse, bu da bağışlanır. Eğer bir kimse bir kötülük (günah) işlemeye karar verse ve bu kararında da kararlı ise, ancak kendi elinde olmayan bir sebepten ötürü o kötülüğü işlemeye bir fırsat bulamazsa, bu kimseye o fiili işlemiş anlamında ceza verilemez, bundan dolayı o kişi cezalandırılamaz. Örneğin; adam zina fiilini işlemeye karar vermiş ve bunu işlemekten de vazgeçmemiş, fakat fırsatını bulamamıştır. İşte bu kimseye zina fiilinin cezası uygulanmaz, bundan ötürü cezalandırılamaz.

Peki ya bu kimseye zina işlemeye azmetme cezası verilebilir mi? Bunun için Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in bir hadisine dayanılarak, *"hayır, verilemez"* denmiştir. Çünkü; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlar:

"Şüphesiz Allah, ümmetimi, içinden geçenleri işlemedikçe veya onu konuşmadıkça bundan dolayı affetmiştir." [48]

Cumhurun görüşüne göre, bu hadis hata ve yanılma sonucu böyle bir tehlikeye düşenlerle ilgilidir. Yoksa azmedip kesin kararlı olanları

---

[48] Buhari, 2528. Ebu Davud, 2209. Tirmizi, 1183. Nesai, 6/156-157. İbn Mace, 2044. Ahmed, Müsned; 2/255.

içermemektedir. Nitekim; İmam Mansur Maturidi ve Şemsu'l-Eimme el-Hulvani de bu görüşe meyletmişlerdir. Ancak eldeki deliller ise bunun aleyhinedir. Örneğin; yüce Allah şöyle buyuruyor:

"İnananlar arasında kötü şeylerin yayılmasını arzulayan kimseler için hem dünyada ve hem de ahirette acıklı bir azap vardır." [49]

Nitekim; Hz. Aişe validemiz *(Radıyallahu Anh)*'den rivayete göre demiş ki: *"Kul, herhangi bir masiyete niyet eder de, onu işlemezse bundan dolayı o kimse dünyada başına gelebilecek bir tasa ve üzüntü ile cezalandırılır."*

Birçok tefsirlerde yer aldığına göre bu ayet nazil olduğu zaman sahabeden birçokları ürpermişler ve rahatsızlık duymuşlardır. Bundan dolayı da: *"Biz içimizden geçen her şey yüzünden hesaba mı çekileceğiz?"* diye sorarlar. İşte bunun üzerine bundan sonra gelecek olan iki ayet, yani bu surenin son iki ayeti nazil olmuştur. Bu, 285. ayetin tamamı ile 286. ayetin de, « لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ » kısmına kadar olan yerinde bu gerçeğe işaret olunmaktadır. Dolayısıyla bu durum bu ayette, işi *"kesbe"* (işlemeye, kazanmaya) dayandırmakta ve buna taallûk etmektedir. Yoksa *azmetmeye, kararlılıkla kötülüğün üzerine gitmeye* değil. Kimilerine göre bu ayet, bundan sonraki 286. ayetle neshedilmiştir. Ancak tahkik ehli alimlere göre nesih olayı ahkam ile alâkalı hususlarda geçerlidir, yoksa haberlerle ilgili şeylerde değil.

« فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ » *"Daha sonra Allah dilediğini bağışlayacak ve dilediğini de cezalandıracaktır."*

Kıraat imamlarından İbn Amir ile Asım, görüldüğü gibi, « فَيَغْفِرُ » kelimesiyle, « يعَذِّبُ » kelimesini merfu olarak okumuşlardır. Yani bu, « فَهُوَ يَغْفِرُ وَ يعَذِّبُ » demektir. Bu iki imam dışında kalanlar ise, her iki fiili de şartın cevabı üzerine atfederek meczum olarak, « يَغْفِرْ » ve « يُعَذِّبْ » şeklinde kıraat etmişlerdir. Ebu Amr ise bu iki kelimeyi idgam ile, « يغْفِل » ve « يعَذِّمْ » olarak okumuştur. Yani; ilk fiilde « ر » harfi « ل » harfine, ikincisinde de, « ب » harfi, « م » harfine idgam olunmuş-

[49] Nur, 19.

tur. Nitekim *Aşere* kıraatiyle ilgili, *"el-İşaretu ve'l-Beşaretu"* adlı eserde de böyle geçmektedir.

Keşşâf tefsiri sahibi, demiş ki:

"« ر » harfini « ل » harfine idgam eden bir kimse hatalıdır ve yanlış yapmaktadır. Çünkü; « ر » harfi tekrarlanan bir harftir. Böylece muzaaf kelime konumuna gelir oysa muzaaf olan bir kelimenin de idgamı caiz olmaz."

Bunu Ebu Amr'dan rivayet eden ravi de iki defa hata etmiş bulunmaktadır. Çünkü; lahn yapıyor, hata işliyor ve bu hatasını da Arapçayı en iyi bilen bir kimseye nisbet ediyor ki, bu da büyük bir cehaleti sergiliyor.

« وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ » *"Allah gücü her şeye yetendir."* O dilerse bağışlar, dilerse azabeder veya bu ikisi dışında neyi dilerse onu yapar. Çünkü O, her şeye kadirdir.

٢٨٥– ﴿ اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّه۪ وَالْمُؤْمِنُونَۜ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪ وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪ۜ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِه۪ۜ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَص۪يرُ ﴾

285 – Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti. Mü'minler de iman ettiler. Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. Onlar: "Allah'ın peygamberleri arasında asla hiçbir ayırım yapmayız, işittik ve itaat ettik, Rabbimiz! Mağfiretini dileriz. Çünkü dönüş sanadır." dediler.

« اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّه۪ وَالْمُؤْمِنُونَ » *"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti. Mü'minler de iman ettiler."* Eğer, « اَلْمُؤْمِنُونَ » kelimesi, « اَلرَّسُولُ » üzerine atfedilirse, « كُلٌّ » kelimesindeki tenvin zamiri hem Allah Rasûlüne ve hem mü'minlere racidir. Yani, « كُلُّهُمْ » – *"hepsi"* demektir.

« كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ » *"Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler."* Tecvid kuralı gereği, « وَرُسُلِهِ » kelimesi üzerinde vakfedilir. Eğer bu, mübteda ise bunun üzerinde durulur ve « كُلٌّ » kelimesi de ikinci mübteda olur. Bunun takdiri de şöyledir: *"Onlardan hepsi de."*

« اٰمَنَ » fiili de ikinci mübtedanın haberidir. Cümle ise birinci haberdir. Zamir de mü'minlere ait olur. « اٰمَنَ » fiilinde « كُلٌّ » kelimesinin zamiri müfret olarak kabul edilmesi şu manaya dayanmaktadır: *"Onlardan her biri iman etti."*

Kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « وَكُتُبِهِ » kelimesini Kur'an'ı veya cins anlamında tüm kitapları kastederek « وَكِتَابِهِ » olarak tilâvet etmişlerdir.

« لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ » *"Onlar* –derler ki–: *«Allah'ın peygamberleri arasında asla hiçbir ayırım yapmayız,"* aksine hepsine iman ederiz.

« اَحَدٍ » kelimesi burada cemi (çoğul) manasınadır. Bunun için, « بَيْنَ » kelimesi başına gelmiştir. Çünkü; « بَيْنَ » kelimesi ancak çokluk manası ifade eden isimlerin başına gelir. Örneğin; « اَلْمَالُ بَيْنَ الْقَوْمِ » yani *"Mal varlığı toplum arasındadır."*, denir de fakat, *"Mal Zeyd arasındadır."* denmez.

« وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ » *"İşittik* –sözüne icabet ettik– *ve* –emrine– *itaat ettik. Rabbimiz! Mağfiretini dileriz* –bizi bağışla–. *Çünkü dönüş sanadır.» dediler."* « غُفْرَانَكَ » kavli muzmar (gizli) bir fiil ile mansubdur. « وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ » kavlinde, öldükten sonra dirilme ve hesap gününü ikrar etme manası vardır. Aynı zamanda ayet, iman noktasından kimi istisnalara girmeyi de çürütüyor, bunun batıl olduğunu gösterdiği gibi aynı zamanda büyük günah işleyen kimsenin de mü'min olduğuna delâlet ediyor.

٢٨٦- ﴿ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَسِينَآ اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴾

286 – Allah hiçbir kimseye taşıyamayacağı bir yükü yüklemez. İnsanın işlediği her iyilik kendi lehine ve her kötülük de kendi aleyhinedir. Rabbimiz! Eğer unutursak veya yanılırsak bizi hesaba çekme! Rabbimiz! Bizden önce geçenlere yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme! Rabbimiz! Altından kalkamayacağımız şeyleri bize taşıtma! Bizi affet, bizi bağışla, bize merhamet et! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.

« لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا » *"Allah hiçbir kimseye taşıyamayacağı* –gücünün yetmediği, altından kalkamayacağı– *bir yük yüklemez."* Ayetteki, « لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا » Yani; *"Allah hiçbir kimseye.... yüklemez."* kavli konusunda Ehli Sünnet tarafından anlatılan şey budur. Ya da bu, yeni bir cümledir. Çünkü; teklif ya da sorumluluk, ancak mükellefin yapabileceği bir fiili ya da işi red ile mümkün olabilir. Gücünün üzerinde olan bir fiili red söz konusu değildir. Nitekim bu konu, *"Şerhul-Te'vilat"* adlı eserde de bu şekilde zikredilmiştir.

Keşşâf sahibi diyor ki: « وُسْعٌ » denen şey, insan gücünün kaldıracağı ve yapabileceği şey demektir. Ona zor gelmeyen, onu sıkıntıya sokmayan, anlamındadır. Yani; *"Allah hiçbir kimseye gücünün kaldıramayacağı bir şeyi yüklemez."* Ona gücünün yetebileceği, kolayına gelebileceği manada gücünün son sınırına kadar yapabilecekleri yükler. Örneğin; bir kimse günde beş vakit namazdan fazla olarak namaz kılabilir, bir aydan fazla olarak oruç tutabilir ve birden fazla hac ibadetini yapabilir. Bütün bunlar kişinin gücüne dahildir.

« لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ » *"İnsanın işlediği her iyilik kendi lehine ve her kötülük de kendi aleyhinedir."* Yani; hayır olarak işlediği şeylerin yararı kendisine olduğu gibi, işlediği kötülüğün zararı da kendisine

dokunacaktır. Ayette, *"hayır"* konusu, *"kesb"* kelimesiyle ifade edildiği halde, *"şer"* konusu da, *"iktisab"* kelimesiyle anlatılmıştır. Çünkü; iftial babından alınan bir kelime -ki *iktisab* kelimesi de bu baptandır-, mana itibariyle bir şeye daha fazla veya çok yönelmek, meyletmek manasınadır. Dolayısıyla insan nefsi şer olana yani kötülüğe karşı daha çabuk ve daha hızlı kayar. Oysa hayır işlemede ise zorlanır.

« رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَأْنَا » *"Rabbimiz! Eğer unutursak* –Senin emirlerinden herhangi birini yanılarak terk edersek– *veya yanlışlıkla bir kötülük işlersek bundan dolayı bizi hesaba çekme!"* Ayetin bu kısmı bir kimsenin unutarak veya hata ile bir şeyi yapması halinde, Allah'ın o kimseyi hesaba çekebileceğinin caiz olduğunu göstermektedir. Ancak Mutezile mensubu kimseler buna karşı çıkmaktadırlar. Çünkü; Mutezileye göre bunlardan kaçınmak esasen mümkündür.

Fakat, Allah'ın bu şeylerden dolayı insanı muaheze edeceği ya da hesaba çekeceği caiz olamamış olsaydı, bu takdirde duada bunu istemenin bir manası kalmazdı.

« رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا » *"Rabbimiz! Bizden önce geçenlere* –Yahudilere– *yüklediğin gibi bize de ağır yükler yükleme!"* Taşıyanın altında belinin büküleceği, kaldırmayacağı ve altından kalkamayacağı şeyleri yükleme. Ayette, *"sorumluluk"* denen, *"teklif"* için zor ve ağır kelimesi istiare yoluyla zikredilmiştir. Örneğin; bir günah sebebiyle insanın kendi hayatına son vermesinin tevbe etmenin bir şartı ve gereği olarak istenmesi, elbiseye veya giyilen ayakkabı ya da mestin bir yerine bulaşan necaset (pislik) sebebiyle o noktayı yıkamak değil de kesip atmak gibi ve daha benzeri ağır yükler.

« رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ » *"Rabbimiz! Altından kalkamayacağımız şeyleri* –bizden önce geçen toplumlara verdiğin cezalar ve belâlar türünden şeyleri– *bize taşıtma!"* « وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا » *"Bizi affet, bizi bağışla, bize merhametinle muamele buyur."* Kötülüklerimizi bizden sil, günahlarımızı ört, gösterip bizi utandırma, iflâs etmiş olduğumuz halde sevap mizanımızı ağır eyle. Ya da bizi bir başka varlığa dönüştürme,

zelzele gibi felâketlerle bizi yerin dibine geçirme, bizi suda boğulmaktan koru.

« وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا » Bu, bir tekrar manasında değildir. İlk cümle, büyük günahlarımızı bağışla, ikincisi de küçük günahlarımızı affet, demek anlamınadır. « اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ » *"Sen bizim mevlâmızsın* –Sen bizim efendimiz biz ise Senin kullarınız, Sen bizim yardımcımızsın ve işlerimizi çekip çevirensin–. *Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et."* Dolayısıyla Mevlâ olan bir yüce zata yaraşanı da kullarına yardım etmesidir.

Hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Her kim «Âmenerrasûlü...» ile başlayan ayeti ve devamını bir ge-cede sonuna kadar okursa bu iki ayet o gece her şeyden koruması bakı-mından ona yeter." [50]

Yine şöyle buyurulmuştur:

"Her kim o iki ayeti yatsı namazından sonra okursa gece kıyamı için onun adına kâfi gelir." [51]

Bu sure ile ilgili olarak, *"Ben Bakara Suresini okudum."* demek caiz olduğu gibi, *"Bakara'yı okudum."* demek de caiz olur. Çünkü Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Bakara Suresinin son ayetleri Arş'ın altından indirilmiştir." Kimilerine göre de, bu, mekruhtur. Şöyle denilmelidir:

"İçinde sığır (inek) *olayından söz edilen sureyi okudum."*

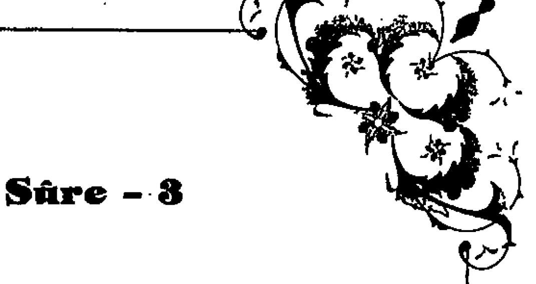
Allah her şeyi en iyi bilendir.

❁ ❁ ❁

---

[50] Ahmed, Müsned; 4/122. Buhari, 5009. Müslim, 807 '255'.

[51] İbn Adiy, İbn Mesud'dan rivayet etmiştir. Bu hadisin isnadında Velid b. İbad var ki; bu, meçhul biridir. Eban b. Ayaş'tan rivayet etmiştir ki, bu da metruktur.

Sûre - 3

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur;
200 âyetten müteşekkildir.

Cüz - 3

1. — 12. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيْكَ
الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ
وَالْاِنْجِيلَ ﴿٣﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَ اللّٰهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ
﴿٤﴾ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَٓاءِ ﴿٥﴾
هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَٓاءُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ الَّذِٓي اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ
مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَاَمَّا الَّذِينَ فِي
قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ
تَاْوِيلِهِ . وَمَا يَعْلَمُ تَاْوِيلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ
يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُولُوا
الْاَلْبَابِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ

لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ
لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا
وَاُولٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللّٰهُ شَدِيدُ
الْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلٰى
جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٢﴾

Meali

1. Elif, Lâm, Mîm.

2. Allah, kendisinden başka hiçbir mabud bulunmayan bir tek ilâhtır. Hay'dır *(diridir)*, Kayyum'dur.

3. *(Ey Peygamber!)* O, sana Kitab'ı, kendisinden önce gönderilen kitapları doğrulayan ve gerçekleri de açıklayan hak bir kitap olarak indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir.

4. Bundan *(Kur'an'dan)* önce insanlar için birer hidayet idiler. Ve Allah, Furkan'ı *(Kur'an'ı)* da indirdi. Doğrusu Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için pek şiddetli bir azap vardır ve Allah, intikamı en güçlü olan ve üstün gelendir.

5. Şüphesiz ki gökte ve yerde olan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6. Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O Azizdir, Hakimdir.

7. *(Ey Muhammed!)* Kitab'ı *(Kur'an'ı)* sana indiren O'dur. O'nun bir kısım ayetleri muhkemdir *(açıktır)*. Bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşabih *(yoruma açık)* ayetlerdir. Fakat kalplerinde eğrilik bulunanlar sadece fitne çıkarmak ve te'vil etmek için müteşabih ayetlerle uğra-

şırlar. Oysa onların te'vilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşip yüksek payeye erenler ise, "Biz onlara iman ettik. Hepsi de Rabbimizin katındandır." derler. Doğrusu bu inceliği ancak akıllı kimseler gereğince düşünüp anlarlar.

8. *(İlimde derinleşip yüksek payeye erenler şöyle yakarırlar:)* "Rabbimiz! Bize doğru yolu gösterip bizi o yola ilettikten sonra kalplerimizi saptırma! Katından bize rahmet bağışla! Muhakkak ki Sen lütfu en bol olansın.

9. "Rabbimiz! Geleceğinden asla şüphe olmayan günde muhakkak insanları toplayacak Sensin. Şüphesiz Allah sözünden asla caymaz."

10. Şüphesiz kâfirlerin malları da çocukları da *(çevreleri)* onları Allah'tan gelecek olan azaptan asla kurtaramayacaktır. İşte onlar cehennemin yakıtıdırlar.

11. *(İşte bu kâfirlerin tutum ve davranışları tıpkı)* Firavun hanedanı ile öncekilerin hali gibidir. Onlar da bizim ayetlerimizi yalanladılar. Allah da hemen onları günahları yüzünden yakalayıverdi. Allah cezalandırması pek şiddetli olandır.

12. *(Rasûlüm!)* Kâfirlere de ki: "Pek yakın bir gelecekte siz mağlup olacak ve cehennemde de toplanacaksınız. Orası ne kötü kalınacak yerdir."

Tefsiri

١– ﴿ الٓمٓ ﴾

1 – Elif, Lâm, Mîm.

Önce kıraat açısından bunu ele alacağız. Daha sonra ikinci ayetin tefsirine geçeceğiz.

« الٓمٓ اللّٰهُ » Bu, *"Elif. Lâm. Mimellahu ..."* olarak kıraat imamlarınca okunmuştur. Şöyle ki:

« الٓمٓ » kavlindeki, « م » harfi sakin olduğundan ve ondan sonra gelen, « اللّٰهُ » lâfz-ı celâldeki « ل » harfi de sakin olması sebebiyle, « م »

harfine fetha (üstün) bir hareke verilmiştir. Çünkü; iki sakin yani harekesiz harf yan yana geldiğinden okunma zorluğu doğmuştur. Bu zorluğu önlemek için fetha harekesiyle « م » harfi harekelenmiştir. Fetha harekelerin en hafifi (kolayı) olması nedeniyle bu hareke verilmiştir. Ancak, *"mîm"* diye söylerken, mimden önce var olan « ى » ile ve « ى » harfinden önce gelen esreli « مِ » göz önünde bulundurularak sondaki « م » harfine esre harekesi verilmemiştir. Bunun da nedeni peş peşe esre harflerin gelmesinden sakınmaktır. Bir de, « م » harfinin fetha ile harekelenmesi, « م » harfi sakindir ve ondan önceki « ى » harfi de sakindir diye değildir. Eğer gerçekten böyle olmuş olsaydı bu takdirde, « ميم » ifadesinde geçen « م » harfinin mutlak manada fetha olması gerekirdi, vacip olurdu. Bunun için: « م » harfinin fetha harekesi, « اللّٰه » lâfz-ı celâlin başında yer alan hemze harfinin fetha (üstün) harekesidir, işte bu hareke « ا » harfinden alınıp « م » harfine taşındı demek doğru olmaz. Çünkü; « اللّٰه » – *"Allah"* lâfzının başında yer alan « ا » harfi, vasıl hemzesidir. Bu hemze geçiş halinde düşer, okunmaz. Dolayısıyla onunla beraber bunun harekesi de düşer. Eğer bu vasl « ا »'sinin fetha harekesinin « م » harfine nakli caiz olabilseydi, mutlaka « ا »'nin kendisinin de yerinde kalması gerekirdi. Oysa vasl « ا »'sinin gösterilmesi caiz değildir. Yani; yazılışta sabittir ve fakat kıraatte yoktur.

Ancak kıraat imamlarından Ebu Cafer Yezid ile A'şa diye şöhret kazanan Ebu Yusuf Yakub İbn Halife « م » harfini sakin okumuşlar yani, *"Elif, lâm, mîm"* olarak okumuşlardır. Bu iki kıraat imamı aynı zamanda, « اَللّٰهُ » lâfzının başındaki « ا » harfini de harekeli olarak, « اَللّٰهُ » tarzında kıraat etmişlerdir. Bu ikisinin dışında kalan kıraat imamları ise, « ا »'i vasletmişler ve « م » harfini de fetha ile okumuşlardır.[52]

٢– ﴿ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ الْحَيُّ الْقَيُّومُۜ ﴾

2 – Allah, kendisinden başka hiçbir mabud bulunmayan bir tek ilâhtır. Hay'dır (diridir), **Kayyum'dur.**

[52] Yani, "Elif Lâm Mimellahu..." olarak okumuşlardır.

« اَللّٰهُ » mübtedadır. « لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۚ » bunun haberidir. « لا » harfinin haberi muzmardır. Bunun takdiri de şöyledir: *"Varlık aleminde O'ndan başka hiçbir şey yoktur."*

« هُوَ » zamiri raf' mahallinde gelmiştir. Çünkü; « لا » ve isminin mahalli (yeri) bakımından ondan bedeldir. « اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ » mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani bu, « هُوَ الْحَيُّ » demektir. Ya da bu, « هُوَ » zamirinden bedeldir.

« اَلْقَيُّومُ » kavli, « فَيْعُولُ » vezninde (kalıbında) bir kelimedir. Kelime, « قَامَ » fiilinin kökünden türemedir. Bu da *"adaleti ayakta tutan ve her nefsin kazandıklarına hükmeden, onlar üzerinde kaim olan"* demektir.

٣- ﴿ نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴾

3 - (Ey Peygamber!) O, sana Kitab'ı, kendisinden önce gönderilen kitapları doğrulayan ve gerçekleri de açıklayan hak bir kitap olarak indirdi. Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir.

« نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ » "(Ey Peygamber!) *O, sana Kitab'ı, kendisinden önce gönderilen kitapları doğrulayan ve gerçekleri de açıklayan hak bir kitap olarak indirdi."*

Burada, « نَزَّلَ » fiili, « هُوَ نَزَّلَ » takdirindedir. Kitap'tan amaç da Kur'an'dır. « بِالْحَقِّ » ise haldir. Yani, *"Onu sabit ve kesin hak bir Kitap* (Kur'an) *olarak indirdi."* demektir.

« لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ » ise kendinden önce manasınadır. « وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ » *"Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir."* Tevrat ve İncil isimleri yabancı olan yani Arapça olmayan iki isimdir. *Tevrat* ismi, « وَرْى » kelimesinden, *İncil* ismi de « نَجْل » isminden türemiştir. Ancak bu zoraki bir yorumlamadır. Bu kelimelerin kalıpları da şöyledir. Tevrat, « تَفْعَلَة » kalı-

bında, İncil de, « افعيل » kalıbında gelmiştir. Ancak bu isimlerin Arapçalaşmalarından sonra böyle olmaları doğru ve sahih kabul edilebilir. Bir de bu ayette Kitab'ın, (yani Kur'an'ın) indirilmesiyle Tevrat ve İncil'in indirilmelerinde yer alan kelimeler farklı kalıplarda kullanılmıştır. Örneğin; Kitap için, « نَزَّلَ الْكِتَابَ » ifadesi zikredildiği halde, Tevrat ve İncil için, « وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالاِنْجيلَ » ifadesi zikredilmiştir. Çünkü; Kur'an tek bir defada toplu hâlde indirilmemiştir. Kur'an 23 yıllık bir zaman dilimi içerisinde nazil olmuştur.[53] Oysa Tevrat ile İncil bir defada ve toplu hâlde nazil olmuşlardır.[54]

٤- ﴿ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ اِنَّ الَّذينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَديدٌ وَاللّٰهُ عَزيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴾

4 – Bundan (Kur'an'dan) **önce insanlar için birer hidayet idiler. Ve Allah, Furkan'ı** (Kur'an'ı) **da indirdi. Doğrusu Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için pek şiddetli bir azap vardır ve Allah, intikamı en güçlü olan ve üstün gelendir.**

« مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ » *"Ki bunlar Kur'an'dan önce* –Musa ile İsa'nın kavmine veya tüm– *insanlar için birer hidayet idiler."* « وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَ » *"Ve Allah, Furkan'ı* (Kur'an'ı) *da indirdi."*

Bu ayette yer alan, « الْفُرْقَانَ » kelimesi, cins manasında ele alındığı takdirde, hak ile batılı birbirinden ayırdeden her ilâhi ve semavî kitap demektir. Ya da bununla denmek istenen, *"Zebur"* adındaki kitaptır. Ya da Kur'an'ın bir sıfatı olması bakımından ve onun değerini, şanını yüceltmek anlamında Kur'an yerine olmak üzere bunu tekrarlamıştır.

« اِنَّ الَّذينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَديدٌ » *"Doğrusu, Allah'ın ayetlerini* –indirilen kitaplarını ve daha başkaca şeyleri– *inkâr edenler için pek şiddetli bir azap vardır."* « وَاللّٰهُ عَزيزٌ ذُو انْتِقَامٍ » *"Ve Allah intikamı en*

[53] Bunun için, « نَزَّلَ » fiili kullanılmıştır.

[54] Bu sebepten dolayı, onlar için, « اَنْزَلَ » fiili kullanılmıştır.

güçlü olan ve üstün gelendir." Oldukça şiddetli ve ağır ceza verme yetkisi ve gücüne sahip olandır. Bu itibarla onun azabı ve cezası gibisi bir intikamı ve öç almayı asla hiçbir kimse güç yetiremez.

٥– ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَخْفٰى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَٓاءِ ﴾

5 – Şüphesiz ki, gökte ve yerde olan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

Ayette, "gök ve yer" ifadelerine yer verilmiş olmasının sebebi şu açıdandır: Allah kimler inkâr ediyor, kimler iman ediyor, onların hepsini bilir ve hepsine muttalidir ve dolayısıyla onları buna göre ya cezalandıracak veya ödüllendirecektir, demektir.

٦– ﴿ هُوَ الَّذٖى يُصَوِّرُكُمْ فِى الْاَرْحَامِ كَيْفَ يَشَٓاءُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَزٖيزُ الْحَكٖيمُ ﴾

6 – Sizi rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilâh yoktur. O Aziz'dir (her şeye gücü yetendir) –kendi yarattığı alemlerde hükümrandır–, **Hakim'dir** (her hükmü bir hikmete dayalıdır) – Her işi bir hikmete bağlı olarak yerine getirir –.

Rivayete göre Mecranoğullarına (Hristiyanlarına) ait bir heyet Medine'ye gelmişti. Sayıları altmış kadar idi. Aralarında on dört kişi kadarı ileri gelenlerden idiler. Başlarında da bir emirleri, bir vezirleri bir de alimleri bulunuyordu. Emirleri Akib adında biri idi, vezirleri de Seyid diye andıkları Eyhem adında biri idi. Bir de papaz olan ve Ebu Harise diye anılan alimleri bulunuyordu. Bunlar Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* konusunda tartışmaya giriştiler ve:

"—*Eğer İsa Allah'ın oğlu değilse, o halde babası kimdir,* dediler. Bunun üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* kendilerine:

— *Siz bilmez misiniz, bir çocuk olmasın ki babasına benzememiş olsun,* diye söyledi. Gelen heyet:

— Elbette *babasına benzer,* dediler. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bu defa:

— *Siz, Allah'ın Hayy* (hep diri olan ve ölmeyen) *olduğunu, İsa'nın ise öldüğünü bilmez misiniz?* diye sordu. *Oysa bizim Rabbimiz kulları üzerinde egemendir, onları ayakta tutan ve koruyan, rızık veren O'dur. İsa ise bunların hiçbirisini yapmaya asla kadir değildir. Yerde ve gökte her ne varsa hiçbir şey asla Allah'a gizli kalmaz, Allah hepsini bilir. Oysa İsa sadece kendisine öğretilenlerin dışında asla bir şey bilmez, bilemez. Kaldı ki; yüce Allah, İsa'yı anasının rahminde dilediği gibi şekillendirmiş, annesi de onu karnında taşımış ve daha sonra zamanı gelince de doğurmuş ve büyütmek üzere de emzirmiştir. İsa da yer, içer ve konuşurdu; çünkü o da hadistir, sonradan yaratılmadır. Oysa Rabbimiz bütün bunlardan münezzehtir."*

İşte Rasûlullah'ın bu konuşması karşısında hepsi seslerini kestiler, bir şey diyemediler. İşte bunlarla ilgili olmak üzere Âl-i İmran Suresinin başından itibaren seksen küsur ayet bunlarla ilgili olarak indirmiştir. [55]

٧— ﴿ هُوَ الَّذ۪ٓى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَاَمَّا الَّذ۪ينَ ف۪ى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ تَأْو۪يلِه۪ وَمَا يَعْلَمُ تَأْو۪يلَهُٓ اِلَّا اللّٰهُ وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِه۪ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّٓا اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾

7 – (Ey Muhammed!) **Kitab'ı** (Kur'an'ı) **sana indiren O'dur. Onun bir kısım ayetleri muhkemdir** (açıktır)**. Bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşabih** (yoruma açık) **ayetlerdir. Fakat kalplerinde eğrilik bulunanlar sadece fitne çıkarmak ve te'vil etmek için müteşabih ayetlerle uğraşırlar. Oysa onların te'vilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşip yüksek payeye erenler ise, "Biz onlara iman ettik. Hepsi de Rabbimizin katındandır." derler. Doğrusu bu inceliği ancak sağduyu sahibi akıllı kimseler gereğince düşünüp anlarlar.**

« هُوَ الَّذ۪ٓى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ » *"Ey Muhammed! Bu Kitab'ı* (Kur'an'ı) *sana indiren O'dur."* « مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ » *"Onun* –Kitabın– *bir kısım ayetleri muhkemdir* (açıktır)*."* İbareleri net olarak anlaşılır durumdadır. Çünkü; yanlış yorumlardan korunmuş, bir takım müteşabih anlamlara

[55] İbn Cerir ve İbn Ebu Hatim rivayet etmişlerdir. Bk. el-Dürrü'l-Mensur, 2/142. Vahidi, Esbabu'l-Nüzul, S: 53. el-Bahru'l-Muhit, 2/373 vd.

gelmekten korunma altına alınmıştır. Bu muhkem ayetlerde herhangi bir karışıklık söz konusu olmaz.

« هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ » *"Bunlar kitabın esasıdır."* Müteşabih denilen ve anlaşılmaları kolay olmayan ayetler bu esas olan ayetlere göre değerlendirilir ve anlaşılamamaları durumunda muhkem ayetlere başvurulur. « وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ » *"Bir kısım ayetler ise, müteşabihtir."* Farklı farklı ihtimalleri taşıdıkları gibi birçok benzer manada ifadeleri de içerirler. Örneğin;

﴿ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴾

"Rahman olan Allah Arş'ı istiva etti." [56]

ayetinde yer alan, « اسْتَوٰى » kelimesi gibi. *İstiva* kelimesi, hem oturmak, hem güç ve kudret ve hem de istila gibi manalara gelir. Bir defa ilk mana olan, *"oturma"* manasına gelmez. Çünkü bu manaya gelmediğine dair elde muhkem delil, ayet vardır. Bu muhkem delil ya da ayet şöyledir, Rabbimiz buyuruyor ki:

﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ﴾

"O'nun* (Allah'ın) *benzeri hiçbir şey yoktur." [57]

Bir başka ifadeye göre muhkem, Allah'ın indirmiş olduğu her kitabında emrettiği şeylerdir. Örneğin; Rabbimizin şu kavli gibi:

﴿ قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ ﴾

"De ki: Gelin, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım..." [58] [59]

---

[56] Taha, 5.
[57] Şura,11.
[58] En'am, 151.
[59] İşte bu ve devamındaki ayetler bu gerçeği açık olarak anlatmaktadırlar (Müterc.)

Yine Rabbimiz bir başka yerde de şöyle buyuruyor:

﴿ وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ ﴾

"Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, ... kesin bir şekilde emretti." [60] ayeti ve devamındaki ayetler de yine aynı gerçeği dile getirmektedir.

Müteşabih, muhkemin ötesinde olan, muhkem gibi bir kesinlik ifade etmeyen, demektir. Ya da müteşabih demek, tek bir ihtimalden başka bir şeye ihtimali olmayan yahut birçok yönlere göre ihtimali bulunan demektir. Ya da tevili bilinen ve tevili bilinemeyen demektir. Ya da bu, kendisiyle amel olunan neshedici, yani nasih olan hüküm ile kendisiyle amel olunmayan mensuh (hükmü yürürlükten kaldırılan) demektir.

Ancak Kur'an'ın tamamı muhkem olarak gelmedi. Çünkü; müteşabih olanlarda kimi imtihan edilmesi konusu vardır. Çünkü; bu hak üzere sabit olan ile, bu konuda yalpalayan arasındaki gerçeği ayırdetmek, gerçek iman edenle imanında sıkıntısı olanı belirlemek içindir. Bir bu konuda alimlerin kafa yormaları, fikir yürütmeleri, gerçek nedir, ne değildir açısından düşünerek bu alanda derinlemesine; akıllarını yorarcasına çalıştırmaları istenmektedir. Sonuçta bunu muhkem olanlar ile değerlendirerek gerçeğe ulaşmaları talep edilmektedir. Çünkü; müteşabih olanları sonuçta muhkem olanlar çerçevesinde ele alıp değerlendirmekte gerçekten önemli ve güzel yararlar bulunmaktadır. Aynı şekilde birçok ilimler kazanmak ve Allah katında da üstün derecelere ermek demektir.

« فَاَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ » *"Fakat kalplerinde eğrilik bulunanlar"* Bu tür kimseler gerçekten bidat ehli olan sapıklardır. « فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَٓاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَٓاءَ تَاْوِيلِهِ » *"sadece fitne çıkarmak ve onları farklı yorumlamak için müteşabih ayetlerle uğraşır dururlar."* Bidat ehli sapıklar, hep muhkem olarak tatbik edilemeyecek olan müteşabih ayetleri gündeme getirirler ve kafaları hep onlara takılıp kalır. Bu arada hak ehlinden olan ve bir bakıma muhkem ile bir mutabakatı bulunan hükümlere yani müteşabih meselelere takılıp kalırlar. Çünkü; bidat ehlinin bu gibi meselelere takılıp kalmalarının amacı halkın inançlarını sarsmak ve dinleri hakkımda kafalarında bir şüphe ya da kuşku uyandırma ve onları hak

---

[60] İsra, 23.

olan doğru yoldan saptırmaktır. Çünkü; istedikleri şey, onu kendi kafalarında oluşturdukları sapık bir manaya göre tevil edip yorumlamaktır.

« وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ اِلاَّ اللّٰهُ » *"Oysa onların te'vilini ancak Allah bilir."* Yani; asıl verilmesi gereken mana ve yapılması icabeden yorumunu ise yalnızca Allah bilir, Allah'tan başkası asla bilemez.

« وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا » *"İlimde derinleşip yüksek payeye erenler ise: «Biz onlara iman ettik. Hepsi de Rabbinizin katındandır,» derler."* Gerçek anlamda bir ilmi ehliyete ulaşanlar, o noktada söz sahibi bulunanlar ve bu konu üzerinde durup meseleye dört elle sarılanlar var ya, işte onlar bunun için, *"Biz onlara inandık, çünkü hepsi de Rabbimiz tarafından indirilmedir."* derler.

Cumhur Ulema'ya göre, « وَالرَّاسِخُونَ » diye devam eden kısım yeni bir cümledir. Dolayısıyla cumhura göre, « اِلاَّ اللّٰهُ » kavli üzerinde vakfetmek, yani durmak gerekir. Bunlar *müteşabihi* de, Allah'ın, bilgisini, sadece kendisine ayırdığı ve kendisine özgü kıldığı ilim, diye yorumlamışlardır. Cumhura göre bu, mübtedadır ve bunu haberi de, « يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِ » kavlidir. Yüce Allah bu kavliyle ilimde derinleşip yüksek payelere erişenleri senada bulunuyor ve onları imanlarındaki teslimiyetleri herhangi bir keyfiyeti araştırmaksızın bildirilen şeyin gerçekliliğine aynen iman etmeleri sebebiyle övüyor.

Müteşabih ayetlerin indirilmesindeki yarar ise şöyledir: Buna iman edip etmemeleri hususunu –ki kendisi zaten bilmektedir–, Allah'ın bunların hak olduklarına ilişkin neyi murat ettiğine iman etmelerini belirlemek, ortaya koymasını sağlamaktır. Bir de bunun yanında beşer olarak insan aklının bilemeyeceği ve bilmesine akıl erdirip o noktalara ulaşamayacağı, bu hususta akıllarının bu gerçekleri öğrenmede yetersiz kaldığını bildirmektir. Nitekim; Übeyy b. Ka'b'ın « وَيَقُولُ الرَّاسِخُونَ » kıraati ile Abdullah b. Mesud'un, « اِنْ تَأْوِيلُهُ اِلاَّ عِنْدَ اللّٰهِ » kıraati bu gerçeği teyid etmektedir.

Ancak bazı kıraat imamları ise, « اِلاَّ اللّٰهُ » üzerinde durmamakta, yani vakfetmemektedirler. Bunlar, ilimde yüksek payeye erenlerin, üstün

bir dereceye gelenlerin yani *rusûh sahibi* olanların da bunu bileceklerini söylemektedirler. O takdirde ise mana şöyle olmaktadır:

"Şu tevili bilenler var ya, işte onlar, «biz müteşabih olanlara veya Kitaba iman ettik», derler."

« كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا » *"Bunların tamamı Rabbimiz katındandır."*

« وَمَا يَذَّكَّرُ اِلَّا اُولُوا الْاَلْبَابِ » *"Doğrusu; ancak akıllı kimseler gereğince düşünüp anlarlar."* Öğüt alırlar.

« يَذَّكَّرُ » kelimesinin aslı, « يَتَذَكَّرُ »'dür. « اُولُوا الْاَلْبَابِ » ise akıl sahipleri demektir. Bu da ilimde yüksek manevi derecelere erenlerin zihin açısından ileri bir seviyeye geldiklerine, Rabbimin manevi lütfuna mazhar olduklarına ve makul, sağduyulu bir düşünceye sahip olduklarına işaretle onlar için bir övgüdür. « يَقُولُونَ » kavli de, « اَلرَّاسِخُونَ » kavlinden hâldir.

٨– ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾

8 – (İlimde derinleşip yüksek payeye erenler şöyle yakarırlar:) **"Rabbimiz! Bize doğru yolu gösterip bizi o yola ilettikten** –muhkem olanlarla amel edip müteşabih olanlara da teslimiyet gösterdikten– **sonra kalplerimizi saptırma!** –kalplerde şüphe yaratmak suretiyle gönüllerimizin haktan dönmesine fırsat verme!– **Katından bize rahmet** –nimet ver– **ve merhametinle** –ona muvaffakiyet ve onda sebat etmemizi sağlamakla– **muamele buyur! Çünkü; Sen gerçekten bol bol ikram edip** –hibesi ve ihsanıyla– **bağışlayansın."**

Ayetin bu kısımları ilimde gerçekten üstün derecelere erenlere ait olan sözlerdir. Bunun aynı zamanda yeni bir cümle olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Nitekim; bunu izleyen ayet de böyledir. O ayet de şudur:

٩– ﴿ رَبَّنَا اِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴾

9 – "Rabbimiz! Geleceğinden asla şüphe olmayan günde muhakkak insanları toplayacak olan Sensin. Şüphesiz Allah sözünden asla caymaz." Onları gelmesinde asla bir şüphe ve kuşku duyulmayan hesap gününde veya ceza gününde kesin olarak toplayıp bir araya getireceksin. Mana şöyledir:

"Doğrusu ilâhlık ya da ilâh olabilme özelliği, sözünden caymakla, sözde durmamakla çelişki gösterir. Bu itibarla ilâh olan bir zat asla ve kat'a sözünden caymaz. O mutlak manada sözünde durur ve verdiği sözü de yerine getirir." Bu, esasen şu ifadeye benzer bir ifadedir. Gerçekten cömert olan kişi, asla kendisinden bir istekte bulunan kimseyi boş çevirmez, hayal kırıklığına uğratmaz. Dolayısıyla ayetin ifade ettiği mana da şöyle olmaktadır:

"Allah, Müslümanlara ve kâfirlere ne gibi bir söz vermiş ise, sevap ve cezalandırma olarak asla bunlardan caymaz, kesinlikle bunları yerine getirir."

١٠— ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۜ وَاُو۬لٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِۙ ﴾

10 – Şüphesiz –Allah Rasûlünü reddeden– **kâfirlerin malları da çocukları da** (çevreleri) **onları Allah'tan gelecek olan azaptan asla kurtaramayacaktır** –kendilerine bir fayda getirmeyecek ve azaba da mani olamayacaklardır–. **İşte onlar cehennemin yakıtıdırlar,** odunudurlar.

١١— ﴿ كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَۙ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۜ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ ۜ وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾

11 – (İşte bu kâfirlerin tutum ve davranışları tıpkı) **Firavun hanedanı ile daha önceki inkârcıların hali gibidir. Onlar da bizim ayetlerimizi ve hükümlerimizi yalanladılar. Allah da hemen onları** –işledikleri– **günahları üzerinde suçüstü yakalayıverdi. Allah cezalandırması pek şiddetli olandır.**

Ayette geçen, « دَاْب » hal, durum, herhangi bir işteki tutum ve davranış demektir. Herhangi bir işte veya şeydeki çaba ve gayreti, çalışmaşı

ve elde ettiği şey, demektir. Yani bu, genel manada iş ve durum olarak in-sanın yaptığı fiiller manasına gelir.

« كَدَاْبِ » kavlinde yer alan, « كَ » harfi, mahallen merfudur. Takdiri de şöyledir: *"Hakk'ı yalanlama konusunda şu kâfirlerin hali tıpkı kendilerinden önce geçen Firavun hanedanı ile onlar gibi daha önce geçen diğer kâfirlerin halleri gibidir."*

Ya da bu, « لَنْ » nasb edatıyla mahallen mansubdur. Yani, *"Onları .... kurtaramayacaktır. Tıpkı şu kimselerin kurtulamadıkları, varlıklarının bir yararı olmadığı gibi"* demektir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr, « كَدْاْبِ » kelimesini Kur'an'ın geçen her yerinde « ا »'siz olarak « ا »'le, « كَدَابِ » olarak okumuştur.

« كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا » kavli ise, yaptıkları şeyler veya onlara yapılanlar açısından, « دَاْبِ » kavlini açıklamaktadır. Adeta onların durumlarını sorgulayan mukadder bir sualin cevabı niteliğindedir. Aynı zamanda bunun hal olması da caizdir. Yani, *"yalanlamış oldukları halde"* demektir.

Bir de, « اَخَذْتُهُ بِكَذَا » denir ki bu, « جَازَيْتُهُ عَلَيْهِ » yani onu bundan dolayı yakalayıp cezalandırdım demektir.

« وَاللّٰهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ » *"Allah, cezalandırması pek şiddetli olandır."* Buradaki izafet, izafet-i gayrimahzadır. Yani; bu şekil itibariyle bir izafet olup hakikat ya da gerçek manada bir izafet terkibi değildir.

١٢— ﴿ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ اِلٰى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾

12 – (Rasûlüm!) Kâfirlere de ki: "Pek yakın bir gelecekte siz mağlup olacak ve cehennemde de toplanacaksınız. Orası ne kötü kalınacak bir yerdir."

Yani; karar kılacakları, yerleşip kalacakları yer olan cehennem ne kötü bir yerdir.

Ayette her ne kadar Mekke müşrikleri denmek isteniyorsa da, bu, her türden, renk ve boyadan kâfiri içermektedir.

Yine yakın bir gelecekte yenilecek olanların her ne kadar Bedir savaşında yenilen kâfirlerden söz ediliyor ise de, bu aynı zamanda tıpkı Mekke'de mağdur ve mazlum kalıp hicret etmek zorunda bırakılan o altın nesil gibi, nesiller her şeye rağmen oldukça pek yakın bir gelecekte yenileceklerini Rabbimiz burada onların şahsında tüm mazlum Müslümanlara müjde vermektedir. Ebu Cehil ve benzeri kimselerin şahsında da kâfirlerin sonlarını bildiriyor.

« جَهَنَّم » kelimesi, dipsiz kuyu manasında olup, « جَهَنَّام » kelimesinden alınmadır. Ayrıca kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « سَتُغْلَبُونَ » kelimesiyle, « تُحْشَرُونَ » kelimesini « ت » harfiyle değil de, « ى » harfiyle, « يُغْلَبُونَ » ve « يُحْشَرُونَ » olarak kıraat etmişledir.

❁ ❁ ❁

13. ÂYET

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۜ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ ۜ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ ۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

Meâli

13. Şüphesiz karşı karşıyla gelen iki toplulukta sizin için büyük bir ders vardır. *(Bunlardan)* biri Allah yolunda savaşan bir topluluktu, diğeri de kâfir bir topluluktu. *(Müşrikler)* Müslümanları kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Doğrusu bunda uzağı görebilen basiret erbabı için çıkarılacak büyük bir ders vardır.

Tefsiri

« قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۜ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ » Aslında bu hitap Mekkeli Kureyş müşriklerine olmakla birlikte genelde tüm kâfir ve müşrikleredir. *"Şüphesiz karşı karşıyla gelen iki toplulukta sizin için büyük bir ders vardır. Bunlardan biri Allah yolunda savaşan* –mü'min– *bir topluluktu, diğeri de kâfir bir topluluktu."*

« يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ » "(Müşrikler) *Müslümanları kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı."* Yani; müşrikler Müslümanların sayılarını tıpkı kendilerininki gibi iki bin olarak veya (savaşa katılan) Müslümanların 313 olan sayılarını iki kat olarak görüyorlardı. Çünkü, yüce Allah,

Müslümanların sayılarının, müşriklerin sayılarından oldukça az olmasına rağmen, müşrikler korksun için Müslümanların sayılarını düşmanlarının gözlerinde kat kat olarak göstermiştir ki; müşrikler Müslümanlarla girişecekleri bir savaşta korksunlar istenmiştir.

Kıraat imamlarından Nafi de, « يَرَوْنَهُمْ » kavlini, « ت » harfiyle, « تَرَوْنَهُمْ » olarak okumuştur. Yani: *"Ey Kureyş müşrikleri! Siz Müslümanların sayısını tıpkı kâfir olan toplumunuzun sayısı gibi iki katı olarak göreceksiniz."* Veya, *"Kendilerinin olduğunun iki katı gibi göreceksiniz."* Ancak burada ele alınıp anlatılanlar, Enfal Suresinde yer alan, *"Sizi onların gözlerinde az gösteriyor."* [61] ile herhangi bir çelişki meydana getiriyor değildir. Çünkü; ilk başta onlar ötekilerin gözlerinde oldukça az bir sayı olarak gösterildi ki; böylece onlara karşı saldırabilme cesaretini kazansınlar istenmiştir. Ne zamanki toplanıp savaş için bir araya geldikler, ta ki onları yenene dek hep onların gözlerinde sayıca oldukça çok olarak gösterildiler. Burada azlık ve çokluk durumları iki farklı durum açısındandır. Bunun benzeri farklı durumlarda ve konumlarda meydana gelen olaylara göre değerlendirilir. Nitekim, Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْئَلُ عَنْ ذَنْبِهِ اِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴾

"İşte o gün insanlara da cinlere de günahları sorulmaz." [62]

Özellikle burada dikkat çekilen nokta kıyamet gününde mahşer alanında herkes simalarından tanınacaklarından bu bakımdan onlara bir şey sorulmayacaktır, demektir. Dolayısıyla bu ayetin tefsirinde her şey ortama göre değerlendirilirden maksat bu ve benzeri şeylerdir. Nitekim; bir diğer ayetde de Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ وَقِفُوهُمْ اِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ ﴾

"Onları tutuklayın, çünkü onlar sorgulanacaklardır." [63]

---

[61] **Enfal, 44.**
[62] **Rahman, 39.**
[63] **Saffat, 24.**

Onların gözünde kimi zaman çok bir sayı olarak gösterilmesi ve kimi zaman da az sayıda gösterilmeleri, gücün gösterilmesini, yüce Allah'ın kudretini daha net olarak ve mübalağalı ya da beliğ bir tarzda ortaya koymaktadır. Ayetin ya da mucizenin açık bir şekilde gösterilmesidir.

Ayette yer alan, « مِثْلَيْهِمْ » kavli hal olarak mansubdur. Çünkü bu, bizzat gözle görülme olayıdır. Çünkü bunu, « رَأْيَ الْعَيْنِ » kavlinden öğrenmekteyiz. Delil burasıdır. Yani; *"Apaçık bir şekilde çıplak gözlerle, arada herhangi bir şey olmaksızın gördüler."* demektir.

« وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَٓاءُ » *"Allah dilediğini yardımıyla destekler."* Nitekim; Bedir ehlinin sayılarını düşmanlarının gözünde çok göstererek onlara destek verdiği gibi bu samimiyette olan her mü'mini de bu manada destekleyecektir. «اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِى الْاَبْصَارِ» *"Doğrusu bunda* –az sayıdakileri çok sayıda göstermede– *basiret erbabı için büyük bir ders* –öğüt– *vardır."*

❁ ❁ ❁

14. — 17. ÂYETLER

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَٓاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ
الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْاَنْعَامِ
وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ
﴿١٤﴾ قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ
جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴿١٥﴾ اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا
اِنَّنَٓا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٦﴾ اَلصَّابِرِينَ
وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ ﴿١٧﴾

Meâli

14. Şehevî isteklere, kadınlara, oğullara, kantar kantar yığılmış altın ve gümüşe, salma ve damgalı güzel atlara, hayvanlara ve ekine olan düşkünlük insanlar için cazip hale getirildi. Oysa bütün bunlar bu dünya hayatının metaıdır. Fakat en güzel varılacak yer Allah katında olanıdır.

15. *(Habibim, onlara)* de ki: "Size tüm bunlardan çok daha hayırlı ve üstün olan şeyleri bildireyim mi? Doğrusu takva sahipleri için Rableri katında altından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Allah kullarını görür."

16. "Rabbimiz! Biz kesin olarak iman ettik. Kusurlarımızı bağışla. Ve bizi cehennem ateşinin azabından koru!" diyenler,

17. *(Onlar)* sabredenler, dosdoğru olanlar, *(Allah'a)* itaat edenler, Allah yolunda infak edenler ve seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret dileyenlerdir."

Tefsiri

١٤ – ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ ﴾

14 – Şehevî isteklere, kadınlara, oğullara, kantar kantar yığılmış altın ve gümüşe, salma ve damgalı güzel atlara, hayvanlara ve ekine olan düşkünlük insanlar için cazip hale getirildi. Oysa bütün bunlar bu dünya hayatının metaıdır. Fakat en güzel varılacak yer Allah katında olanıdır.

« زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ » *"Şehevî isteklere, ... olan düşkünlük insanlar için cazip hale getirildi."* Cumhura göre bunları insanlara süslü ve cazip olarak gösteren bizzat yüce Allah'ın kendisidir. Nitekim; Rabbimiz bir başka kavlinde şöyle buyurmaktadır:

﴿ اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلاً ﴾

"Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir ziynet yaptık." [64]

Nitekim; İmam Mücahid'in kıraati de ayrıca zaten bunun delilidir. O bunu, « زَيَّنَ لِلنَّاسِ » olarak malum şeklinde okumuştur. Ancak Hasan Basri ise, süslü ve cazip halde gösteren şeytandır, demiştir.

[64] Kehf, 7.

Şehvet, nefsin bir şeyi şiddetle çekmesi, aşırı olarak istemesi demektir. Özellikle ayette kimi şeylerden söz edilerek ele alınmış olması, insanların bu gibi şeylere aşırı olan düşkünlüklerinden ve arzu etmelerindendir. Veya bunlara *şehevat* olarak isim verilmiş olması, bunların oldukça basit ve önemsiz şeyler olduğunu demek ve murat etmek istediğindendir. Çünkü; şehvet denen şey, esasen bilge kimseler açısından pek de uygun kabul edilmeyen rezilce şeylerdir. Yani; insanı rezil edebilecek konumlara ve komikliklere düşürecek önemsiz ve basit şeylerdir. Dolayısıyla şehevî duyguların ve burada tek tek sayılan şeylerin esiri konumuna gelenler yerilmeyi, uyarılmayı hakkeden kimseler demektir. Çünkü; bunlar kendi adlarına bir tür behimî ya da hayvanca bir yaşantıyı kabullenmişlerdir, demektir.

« مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ » *"kadınlara –ve cariyelere–, oğullara,..."* Burada, « وَالْبَنِينَ » kelimesi, « ابْنِ » kelimesinin çoğuludur. Burada bu ifade ile *"erkek çocuklar"* kasdolunurken, Kur'an'ın başka yerlerinde geçen bu ifade hem erkek ve hem kız çocuklarını kapsamaktadır. Yani; genel olarak çocuklar, demektir. Çünkü doğal olarak insanlar hep erkek çocukları olsun isterler. Kaldı ki; erkek çocuklar bir bakıma insanın geleceğidir ve ailesini ya da toplumunu savunmaları için onlardan yararlanılır.

« وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ » *"kantar, kantar yığılmış altın ve gümüşe,"*[5] Ayette yer alan, « الْقَنَاطِيرِ » kelimesi, « قِنْطَار » kelimesinin çoğuludur. Bu da *"oldukça çokça mal ve varlık"* demektir. Bir yoruma göre de bu, *"bir sığır tulumu dolusu altın ve gümüş"* ya da, *"yüz bin dinar"* demektir.

İslâm'ın geldiği ilk dönemlerde Mekke'de gerçekten yüklerle ya da kasalarla ifade edilecek mal varlığına sahip yüz kadar kişi vardı.

« الْمُقَنْطَرَةِ » kasalarda veya belli yerlerde saklanıp gizli tutulan, defnedilen manasınadır. Burada, altın manasına gelen, « الذَّهَب » kelimesiyle meselenin isimlendirilmesinin sebebi, bunun harcama yoluyla çabucak elden çıkıp yok olmasındandır. « الْفِضَّة » yani gümüş ismini alması ise, bunun da yine infak ve harcama yoluyla dağılıp gitmesi nedeniyledir. Çünkü; « الْفَضّ » kelimesi ayırma ve dağılma manasınadır. Nitekim; diğeri de, « ذهَاب » kelimesinden alınmadır ki o da gitmek anlamına gelir.

« وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ » *"Salma ve damgalı güzel atlara,"* Yine burada, « اَلْخَيْلِ » diye isimlendirilmesi, yürürken adeta böbürlenerek, büyüklük göstererek yürümesi nedeniyle bu isim verilmiştir.

« اَلْمُسَوَّمَةِ » damgalanmış, özel işaret vurulmuş, belirlenmiş manasınadır ki, kelime, « اَلسُّوْمَةُ » kelimesinden türemedir. Bu da alâmet, belirti demektir. Ya da bu, meraya yaylıma bırakılan serbest atlar demektir. Nitekim, « اَسَامَ الدَّابَّةَ وَسَوَّمَهَا » da bu manadadır.

« وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ » *"...hayvanlara ve ekine olan düşkünlük insanlar için cazip hale getirildi."* Ayette geçen, « اَلْاَنْعَامِ » kavlinden kasıt ileride bir başka surede göreceğimiz gibi erkekli ve dişili olmak üzere sekiz sınıf hayvan kastedilmektedir. Yani; deve, sığır, koyun ve keçi, ki bunlar erkekli dişili sekiz sınıf oluştururlar.

« ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » *"Oysa bütün bunlar* –bu sayılan şeyler– *bu dünya hayatının metaıdır."* Çünkü insan dünyada bunlardan yararlanır. « وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَاٰبِ » *"Fakat en güzel varılacak yer Allah katında olanıdır."*

Daha sonra Rabbimiz onları dünyadan uzaklaştırarak bir başka aleme götürerek şöyle buyurdu:

١٥ – ﴿ قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ ۜ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ ۜ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ۚ ﴾

15 – (Habibim, onlara) **de ki: "Size tüm bunlardan çok daha hayırlı ve üstün olan şeyleri bildireyim mi? Doğrusu takva sahipleri için Rableri katında altından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Kaldı ki; Allah kullarını görür."**

« قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذٰلِكُمْ » "(Habibim! Onlara) *de ki: Size tüm bunlardan çok daha hayırlı ve üstün olan şeyleri bildireyim mi?"* Yani; yu-

karıda sayılan ve insanlara cazip gelen şeylerden... « لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا » *"Doğrusu takva sahipleri için Rableri katında altından ırmaklar akan ve içinde ebedi olarak kalacakları cennetler,"* Bu, yeni ve açıklayıcı mahiyette olan bir cümledir. Burada insanlar için nelerin daha hayırlı olabileceklerine ait delil verilmektedir, yol gösterilmektedir.

Ayette geçen, « جَنَّاتٌ » kelimesi mübteda yani öznedir. « لِلَّذِينَ اتَّقَوْا » kavli ise bunun haberidir. « تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ » kavli de, « جَنَّاتٌ » kavlinin sıfatıdır. Diğer taraftan, « لِلَّذِينَ » kavlindeki « لِ » harfinin, « بِخَيْرٍ » kelimesine taallûku da caizdir. Özellikle takva sahiplerinden tahsisle söz edilmiş olması, burada sayılan nimetlerden yararlanacak olanların bu kimseler olması nedeniyledir. « جَنَّاتٌ » kavlinin merfu olarak gelmesi ise, bunun, « هُوَ جَنَّاتٌ » olarak takdir edilmesindendir. Bir de bu kelimeyi, « بِخَيْرٍ » kavlinden bedel olarak kabul edenlere göre « جَنَّاتٍ » kelimesini cer ile okuyanlar da var ki, onların bu okuyuşunu işte bu bedel olma hali destekliyor.

« وَاَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ » *"tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır."* Allah'ın rızasına ve hoşnutluğuna ermek vardır. « وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ » *"Kaldı ki; Allah kullarını görür."*

١٦— ﴿ اَلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اِنَّنَا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾

16 – "Rabbimiz! Biz –senin davetine icabet ederek– **kesin olarak iman ettik. Kusurlarımızı** –verdiğin söze göre– **bağışla. Ve bizi** –fazlınla– **cehennem ateşinin azabından koru!" diyenler,**

« اَلَّذِينَ يَقُولُونَ » kavli medih üzere mansubdur veya merfudur. Ya da *"takva sahiplerinin"* sıfatı olarak mecrurdur. Ya da, « بِالْعِبَادِ » kelimesinin sıfatı olarak mecrurdur.

١٧— ﴿ اَلصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ ﴾

17 – (Onlar) sabredenler, dosdoğru olanlar, (Allah'a) itaat edenler, Allah yolunda infak edenler ve seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret dileyenlerdir."

« اَلصَّابِرِينَ » *"Onlar sabredenler,"* Allah'a taatte, musibetlere ve felâketlere dayanmada hep sabrederler. « اَلصَّابِرِينَ » kavli de yine medih üzere mansubdur. « وَالصَّادِقِينَ » *"dosdoğru olanlar"* Hep söz olarak haktan haber veririler, hükümlerin gerektirdiği şekilde amelleri fiilen yerine getirirler ve kesin bir kararlılıkla ve niyetle hakka ve gerçeğe sarılırlar. « وَالْقَانِتِينَ » "(Allah'a) *itaat edenler,"* içtenlikle ve sadakatle yalvarıp yakaran, dua edenler, itaat edenler, « وَالْمُنْفِقِينَ » *"Allah yolunda infak edenler"* tasadduku elden bırakmayıp ihtiyaç sahiplerinin dertlerine derman olanlar, « وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ » *"ve seher vakitlerinde Allah'tan mağfiret dileyenlerdir."* Hep Allah'tan affedilmelerini isteyenlerdir. Özellikle burada *"seher vaktine"* dikkat çekilmesinin bir nedeni vardır. Bu, dualara en çok icabet olunan bir vakittir ya da duaların en çok kabul edildiği vakit olmasındandır. Çünkü bu, halvet vaktidir. Zira herkesin uyumakta olduğu bir sırada, sıcak yatağından kalkarak Rabbine dilekçe sunmak, ağlayarak derdini ve problemini O'na aktarmak gibi nafile bir ibadet yoktur. Nitekim; Hz Lokman *(Aleyhi's-Selâm)* oğluna şöyle bir öğütte bulunuyor:

"Ey oğul! Seher vaktinde uyanıp öten horoz senden daha erken ve akıllıca davranıp kalkmasın, sen ondan önce davran, sakın o öterken sen mışıl mışıl uyumayasın."

Sıfat ya nitelikler arasında yer alan ve bir bağ edatı olan « وَ » harfi, burada bu özellikleri taşıyan kimselerin taşıdıkları bu niteliklerin her biri açısından ayrı ayrı bir kemale, özelliğe ve üstünlüğe delâlet olsun içindir. Aynı zamanda her bir nitelik ya da özelliğin övme ya da medih konusunda bağımsız birer sıfat olduklarını, bu açıdan birinin diğeriyle bağlı olmadığını bildirmek ve öğretmek içindir.

❁ ❁ ❁

18. — 25. ÂYETLER

شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُو۬لُوا الْعِلْمِ قَٓائِمًا بِالْقِسْطِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُۜ ﴿١٨﴾ اِنَّ الدّ۪ينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ۠ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِۜ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيّ۪نَ ءَاَسْلَمْتُمْۜ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِالْعِبَادِ۟ ﴿٢٠﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيّ۪نَ بِغَيْرِ حَقٍّۙ وَيَقْتُلُونَ الَّذ۪ينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِۙ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَل۪يمٍ ﴿٢١﴾ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۘ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِر۪ينَ ﴿٢٢﴾ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذ۪ينَ اُو۫تُوا نَص۪يبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَر۪يقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ۪ وَغَرَّهُمْ ف۪ي د۪ينِهِمْ مَا كَانُوا

يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

Meâli

18. Allah, kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de *(Allah'tan başka ilâh olmadığına)* adaletle şahitlik ettiler. Azîz ve Hakim olan Allah'tan başka ilâh yoktur.

19. Allah katında *(tek makbul)* din İslâm'dır. Ancak kitap ehli kendilerine ilim *(gerçekler)* geldikten *(bildirildikten)* sonra sadece aralarındaki haset ve azgınlık sebebiyle ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, bilsin ki; Allah hesabı çok çabuk görendir.

20. Eğer seninle tartışırlarsa *(onlara)* de ki: "Bana uyup iman edenlerle birlikte ben, kendimi tamamiyle Allah'a adayıp teslim ettim." Ve yine kitap ehline ve ümmî olanlara de ki: "Siz de İslâm'ı kabul ettiniz mi?" Eğer kabul ederlerse, kesin olarak hidayete ermişlerdir. Eğer yüz çevirirlerse, senin üzerine düşen yalnızca tebliğ etmektir. Allah kullarının her haline vakıftır.

21. Doğrusu, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere öldürenler ve bir de halka adaleti emredenleri öldürenler var ya, işte onlara çok acıklı bir azabı müjdele!

22. Onların tüm yaptıkları hem dünyada ve hem ahirette boşa gitmiştir, onların hiçbir yardımcısı da yoktur.

23. *(Ey Peygamber!)* Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi ki, aralarında hüküm verilmesi için Allah'ın kitabına çağrılıyorlar da sonra aralarından bir grup bundan cayarak bu hükme sırt çeviriyor.

24. Bunun sebebi, "Bize sayılı birkaç günden başka cehennem ateşi dokunmayacaktır." demeleridir. Gerçekten dinleri konusunda uydurageldikleri şey onları bu hususta yanılgıya düşürmüştür.

25. Asla şüphe bulunmayan kıyamet gününde onları topladığımızda acaba halleri nice olur ki? Ve o günde hiçbir kimseye asla haksızlık edilmeksizin herkesin kazandığı kendilerine tastamam verilecektir.

Tefsiri

١٨- ﴿ شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَۙ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَاُو۬لُوا الْعِلْمِ قَٓائِمًا بِالْقِسْطِۜ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُۜ ﴾

18 - Allah, kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti. Melekler ve ilim sahipleri de Allah'tan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. Azîz ve Hakim olan Allah'tan başka ilâh yoktur.

« شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ » *"Allah, kendisinden başka ilâh olmadığına şahitlik etti."* « شَهِدَ » Burada mana olarak *hükmetti* ve *dedi, söyledi* manalarına gelir.

« وَالْمَلٰٓئِكَةُ » *"Melekler* (de) ..." Burada geçen *"Melekler de"* kavli ise, *"Onlar açıkça da görmüş oldukları yüce Allah'ın muazzam kudreti karşısında gördükleri gerçeklere ve o muazzam kudretin sahibi dışında bir başka ilâh olmadığına tanıklık ettiler."* demektir.

« وَاُولُوا الْعِلْمِ قَٓائِمًا بِالْقِسْطِ » *"ve ilim sahipleri de Allah'tan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler.."* Ayetin bu kısmında yer alan, « اولوا العلم » kavlinden murat peygamberleri ilim adamları ve inanmış bilgili kimseler, demektir. « قَٓائِمًا بِالْقِسْطِ » kavli de, dağıtılan ya da taksim edilmiş olan rızık ve eceller konusunda Allah'ın yaratmış olduğu gerçeğin dışına çıkarak adalet sınırlarını çiğnemezler. Allah'ın dağıttığı sevap olsun, ya da amellere göre cezalandırması olsun bu hususlarda da adalet ölçüsünün dışına taşmazlar.

Aynı şekilde Rabbimizin kullarının bir birlerine karşı acımaları ve insaf ölçülerini çiğnememeleri, aralarındaki meselelerde eşitlik esaslarını ayakları altına almamaları konusunda adalet ölçüleri içerisinde hareket edenler demektir.

« قَٓائِمًا » kelimesi Allah isminden müekked haldir veya, bu, « هُوَ » zamirinden haldir. Bilindiği gibi iki çeşit hal vardır. Bunlardan biri, müekkidedir, ki zilhalden ayrılmaz. Diğeri de mütehavvile veya muntakile adını alır ki, burası yeri olmadığından detaylarına inmek istemiyoruz.

Ya da bunun iki matuf kılmaksızın halin nasbıyla ifradı da, yani bu manada müfret olması da caizdir. Örneğin; Arapça olarak, « جَاءَ زَيْدٌ وَعَمْرٌو رَاكِبًا » diyecek olursan bu, caiz olmaz. Çünkü; aralarında bir ilbas yani bir anlaşılamayan taraf yoktur. Zira her ikisi de erkektir. Fakat, « جَائَنِى زَيْدٌ وَهِنْدٌ رَاكِبًا » diyecek olursan bu, caizdir. Çünkü burada Zeydi, Hind'den ayıran özellik onun erkek olmasıdır. Ya da, « قَائِمًا » kelimesi medih üzere mansubdur.

Bir de âyette, « لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ » kavli iki kez geçti ki bu, te'kit maksadıyladır.

« لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » *"Azîz ve Hakim olan Allah'tan başka ilâh yoktur."*

Ayetin sonunda yer alan, « الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » kavli, istinaf cümlesi yani yeni bir cümle olarak merfudur. Yani bu, « هُوَ الْعَزِيزُ » demektir. Yoksu bu, « هُوَ » zamirinin bir vasfı yani sıfatı demek değildir. Çünkü zamirler tavsif olunamazlar (nitelenemezler). Dolayısıyla, « الْعَزِيز » *"yenilmeyen, her an üstün ve güçlü olan"* demektir. « الْحَكِيم » ise asla haktan dönmeyen, taviz vermeyeni manasınadır.

١٩– ﴿ اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾

19 – Allah katında (tek makbul) **din İslâm'dır. Ancak kitap ehli kendilerine ilim** (gerçekler) **geldikten** (bildirildikten) **sonra sadece aralarındaki haset ve azgınlık sebebiyle ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, bilsin ki; Allah hesabı çok çabuk görendir.**

« إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلَامُ » *"Allah katında* (tek makbul) *din İslâm'dır."* Bu bir cümleyi, müstenefedir yani mübteda olan bir cümledir yoksa bu açıklama mahiyetinde olan bir istinaf cümlesi, yeni bir cümle değildir. Burada, « إِنَّ الدِّينَ » kavlindeki, « إنَّ » edatı hemzenin fethiyle,

kıraat imamı olan, Ali Kisai tarafından, « أَنَّ الدِّينَ » şeklinde okunmuştur. Bu da, « أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ » kavlinden bedel yapılmak suretiyle böyle okunmuştur. Yani mana şöyledir: *"Allah katında gerçek inanılacak dinin İslâm olduğuna Allah şahitlik etti."*

Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Her kim bu ayeti uyuyacağı sırada okursa, işte bundan dolayı Allah, yetmişbin varlık yaratır. Bu yaratılanlar ta kıyamet gününe kadar onun bağışlanması için Allah'tan mağfiret dilerler. Her kim de bu ayeti okuduktan sonra ben de Allah'ın kendisine bunu şahit kıldığı şeylerle şahitlikte bulunacağım ve ben bu ğahitliği Allah'a havale buyuracağım. Çünkü bu, yarın Allah katında benim için bir vedia (emanet), *depozito olacaktır. Kıyamet gününde Allah şöyle buyuracaktır: Kuşkusuz kulumun benim katımda emanet olarak duran bir sözü* (ahdi) *bulunmaktadır. Oysa ben verdiği sözü yerine getirmede vafara en çok lâyık olanım. Bu bakımdan bu kulumu cennete sokun hele!"* [65]

« وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ »

"Ancak kitap ehli kendilerine ilim geldikten (bildirildikten) *sonra sadece aralarındaki haset ve azgınlık sebebiyle ayrılığa düştüler."*

Kitap ehlinden kasıt Yahudi ve Hristiyanlardan olanlardır. İhtilâfa ve anlaşmazlığa düştükleri nokta ise, her iki kesim de Tevhid dini olan İslâm'ı terk ettiler, kabul etmediler. Nasara denilen Hristiyanlar teslis, yani üç ilâh inancına sarıldılar. Yahudiler ise, Uzeyir Allah'ın oğludur, dediler.

« إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ » ile bildirilen gerçek ise, kendisinde asla bir yanlışlık ve eğrilik bulunmayan hak din olan İslâm'dır.

« بَغْيًا بَيْنَهُمْ » demek, aralarında baş gösteren ihtilâf ve ayrılık sırf birbirlerini çekememeleri ve haset etmeleri sebebiyledir. Çünkü; her iki toplum da liderlik peşinde ve baş olma davasındadırlar, hepsi de dünyalık çıkar kaygısıyla hareket etmektedirler. Çünkü; her iki toplumda bir takım insanları peşlerine takarak ve onları aldatarak hakkın kendilerinde olduğu

---

[65] Bk. Heysemi, Mecmeauzzevaid; 6/325-326. Heysemi demiştir ki, bunu Taberani rivayet etmiştir. Ancak rivayet zincirinde bunun Ömer İbn Muhtar var ki, bu adam zayıf bir ravidir. Bk. el-Dürrü'l-Mensur, 2/166. (Çev.)

yalanını savunuyorlardı. Oysaki İslâm'ın hak dini oluşunda şüphe olmadığı gibi onlar da zaten bunda şüphe etmiyorlardı. Çıkarları ve menfaatleri öyle gerektirdiğinden dolayı böyle yanlış ve batıl bir yol izliyorlardı.

Ancak bir yoruma göre bunlar, Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'in peygamberliği konusunda ihtilâf edip duruyorlardı tartışma bunu üzerinde idi. Çünkü; kimisi onun peygamberliğini kabul ediyor ve kimisi de red ediyordu.

Bir yoruma göre de, bu ihtilâfa düşenler Nasara dediğimiz Hristiyanlardır. Çünkü; kendilerine gerçek bilgi geldikten ve onun da Allah'ın bir kulu olduğunu öğrendikten sonra işte bu gerçeğe rağmen onun hakkında ihtilâfa düştüler. Teslis inancını savundular.

« وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ » *"Kim Allah'ın ayetlerini* –hüccet ve delilleri, kanıtları– *inkâr ederse, bilsin ki; Allah hesabı çok çabuk görendir."* Cezayı pek hızlı olarak uygulayandır.

٢٠– ﴿ فَاِنْ حَٓاجُّوكَ فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِۜ وَقُلْ لِلَّذِينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ وَالْاُمِّيِّنَ ءَاَسْلَمْتُمْۜ فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُۜ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ﴾

20 – Eğer seninle tartışırlarsa (onlara) de ki: "Bana uyup iman edenlerle birlilikte ben, kendimi tamamiyle Allah'a adayıp teslim ettim." Ve yine kitap ehline ve ümmî olanlara de ki: "Siz de İslâm'ı kabul ettiniz mi?" Eğer kabul ederlerse, kesin olarak hidayete ermişlerdir. Eğer yüz çevirirlerse, senin üzerine düşen yalnızca tebliğ etmektir. Allah kullarının her haline vakıftır.

« فَاِنْ حَٓاجُّوكَ » *"Eğer seninle tartışırlarsa,"* Yani; hak din İslâm'dır, konusunda seninle tartışıp mücadele ederlerse. Burada bu konu ile ilgili olarak Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile tartışan ve mücadele edenlerin cumhura göre Necran oğullarına mensup Hristiyanlarıdır.

« فَقُلْ اَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلّٰهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ » "(onlara) *de ki: Bana uyup iman edenlerle birlikte ben, kendimi tamamiyle Allah'a adayıp teslim ettim."*

De ki ben varlığımı ihlâs ile ve tümüyle kendimi bir tek olan Allah'a teslim ederek Müslüman oldum. Allah'a ibadet etmekle birlikte kesinlikle bu konuda bir başkasını O'na ortak koşmadım. Allah ile birlikte bir başka ilâhı çağırıp ona dua ile onu mabud edinmedim. Yani; kısaca benim dinim tevhid dinidir. Bir tek Allah'a iman etme dinidir. Ki bu din, en sağlam ve her şüpheden uzak olan tek dindir. Nitekim; bu gerçek benim tarafımdan böyle olduğu bilinmenin yanında zaten sizin de tarafınızdan bilinmektedir. Ben gerçekten yeni ve aykırı bir şey getirmiş değilim ki bu konuda kalkıp benimle tartışıp mücadele edesiniz?...

Diğer taraftan bunun bir benzeri ayet de yine tefsirini yaptığımız bu surede yer alan şu ayettir. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِه۪ شَيْـًٔا ﴾

"(Ey Peygamber) ***de ki: Ey kitap ehli, bizim de sizin de üzerinize inen tüm semavî kitaplarda inen eşit ve ortak olan noktada gelin birleşelim; Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim, O'na eş koşarak asla hiçbir şeyi kendisine denk edinmeyelim. Allah'ı bırakarak kimimiz kimimizi rab edinmesin. Eğer kabul etmeyip yüz çevirirlerse, şöyle deyin: "Şahit olun ki; biz Allah'ın her hükmünü kesin olarak kabul eden Müslümanlarız!"*** [66]

İşte bu ayet, onların üzerinde bulundukları inançlarını ve savunageldikleri şeyleri reddetmektedir.

Bir de Hz. Peygamber (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) ile birlikte onun yanında yer alan mü'minler de hiçbir şüphe ve kuşkuya yer vermeksizin aynen teslim olmuşlardır. O halde bu konuda tartışmanın ne anlamı var söyletebilir misiniz?

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer, İbn Amir, Hafs, A'şa (Ebu Yusuf Yakup b. Halife) ve Burcumi (Abdülhamit b. Salih), « وَجْهِىْ » kavlini gördüğünüz gibi, « وَجْهِىَ » olarak « ى » harfinin fethasıyla okumuşlardır. Bu imamların dışında kalan İbn Kesir, Ebu Amr, Asım, Hamza,

[66] Al-i İmran, 64.

Kisai, Yakup, Hadrami ve Halef ise « ى » harfinin sükunu ile, « وَجْهِيْ » olarak kıraat etmişlerdir. [67]

« وَمَنِ اتَّبَعَنِ » kavli ise, « أَسْلَمْتُ » kavlindeki « ت » harfi üzerine atfolunmuştur. Yani; bu « أَسْلَمْتُ أَنَا وَ مَنْ اتَّبَعَنِى » demektir ki,. *"Ben ve bana uyanlar teslim olduk."* demektir. Ayrıca bu kelimenin mef'ul ile ayrılması da nahiv açısından güzeldir.

Diğer taraftan « وَمَنِ اتَّبَعَنِ » kavlindeki « و » harfinin *"ile-beraber"* manasına gelen, « مَعَ » manasında olması da caizdir. Böyle olması halinde bu kelime *mef'ul-ü meah* olur. Bu kelime, « وَمَنِ اتَّبَعَنِ » olarak okunduğu gibi, « وَمَنِ اتَّبَعَنِيْ » olarak da okunabilir. Yani; hem vasl (geçiş) ve hem vakf (duruş) halinde de böyle okunabilir, caizdir. Bunu her iki halde caiz görenler kıraat imamlarından Sehl b. Muhammed ile Yakup b. İshak'tır. Ancak kıraat imamlarından olan Ebu Amr ise bu iki imama sadece vasl okuyuşu halinde katılmıştır.

« وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ ءَاَسْلَمْتُمْ » *"Ve yine kitap ehline ve ümmi olanlara* –Kendilerinin herhangi ilâhi bir kitabı olmayan müşrik Araplara– *de ki: Siz de İslâm'ı kabul ettiniz mi?"*

Buradaki, « ءَاَسْلَمْتُمْ » kavlinde iki hemze yer almaktadır. Bunu bu şekilde okuyan kıraat imamları Kûfe kıraat okulu mensuplarıdırlar.

Yani bunu manası şöyledir: "Çok açık ve net delillere dayalı olarak İslâm'ın hak olduğu gerçeği size geldi ve bildirildi. Siz bu gerçekler karşısında İslâm'ı kabul ettiniz mi? Yoksa siz hâlâ küfrünüz üzere direnip kalmakta mısınız?"

Bir diğer yoruma göre bu lâfız bir soru lâfzıdır, mana itibariyle de emir anlamındadır. Yani, *"Hemen Müslüman olun!"* Ya da *"İslâm dinine girin!"* demektir. Bu adeta, şu ayetteki ifadeye benzer bir ifadedir:

﴿ فَهَلْ اَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴾ ***"Artık vazgeçtiniz mi?"*** [68]

[67] Bk. Mu'cemu'l-Kıraati'l-Kur'aniyye, 2/16
[68] Maide, 91.

Bu her ne kadar meallerde ve burada da bizim yaptığımız gibi soru olarak görüyorsanız da esasen bunun manası, « اِنْتَهُوا » – "vazgeçin" şeklinde emir manasınadır. İşte yukarıdaki ayette de, « ءَاَسْلَمْتُمْ » olarak soru şeklinde gelmiş ise de bu, "Müslüman olun, İslâm'a girin." demektir.

« فَاِنْ اَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا » *"Eğer İslâm dinini kabul ederlerse, kesin olarak hidayete ermişlerdir."* Bu demektir ki; irşat olmuşlardır ve böylece şapıklıktan kurtulup hak yolu bulmuşlardır. « وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ » *"Eğer yüz çevirirlerse, senin üzerine düşen yalnızca tebliğ etmektir."* Yani; onlar sana hiçbir şey yapamazlar ve zarar da veremezler. Çünkü sen uyaran bir elçisin. Bu itibarla senin vazifen risaleti ve yüklendiğin mesajı tebliğ etmek, iletmek ve bildirmektir. Bir de hidayet yolunu gösterip bu hususta onları uyarmandır.

« وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ » *"Allah kullarının her haline vakıftır."* Müslüman iseler, bundan dolayı onları mükâfatlandıracak, kâfir iseler, küfürleri yüzünden onları cezalandıracaktır.

٢١— ﴿ اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴾

21 – Doğrusu, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere öldürenler ve bir de halka adaleti emredenleri öldürenler var ya, işte onlara çok acıklı bir azabı müjdele!

« اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ » *"Doğrusu, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, peygamberleri haksız yere zulmederek öldürenler"* Burada *"peygamberleri öldürenler"* diye kendilerinden söz edilenler Yahudiler olup, bunlardan sonra gelen nesilleri de atalarının bu vahşetine ve zulmüne rıza gösterip memnun olanlardır.

« بِغَيْرِ حَقٍّ » kavli burada müekked haldir. Çünkü peygamberin öldürülmesi hiçbir zaman hak olarak değerlendirilemez ve hak olamaz. « وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ » *"ve bir de* –peygamberler dışın-

da– *halka adaleti emredenleri* –Hz. Hamza'yı– *öldürenler var ya,"* Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan gelen rivayete göre demiştir ki:

"Günün hemen ilk saatlerinde İsrailoğulları kırk üç peygamberlerini bir anda öldürdüler. İşte bu olay karşısında haksızlığa dayanamayan İsrailoğullarından iman etmiş olan ibadet ehli tam yüz on iki kişi harekete geçerek, iyilikleri ve hakkı anlatan peygamberleri haksız yere öldürenlere iyiliği emredip onları kötülük işlemekten menettiler. Onlar da kendilerine karşı böyle bir görevle harekete geçen yüz on iki inanmış kişinin tamamını aynı günün sonunda kılıçtan geçirip hepsini öldürdüler." [69]

« فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ » *"İşte onlara çok acıklı bir azabı müjdele!"* Bu ayette, « اِنَّ » edatının haberi olan, « فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ » kavlinin başına, « فَ » harfi gelmiştir. Çünkü, bunun ismi ceza manasını içermektedir. Sanki ayette şöyle denilir gibidir:

"O küfürde ısrar edenler var ya, işte onları müjdele!" Yani bu şöyle demektir: *"Her kim inkâr ederse, küfürde direnirse, işte onları müjdele!"* Bunu da sebebi şundan dolayıdır:

« اِنَّ » edatı mübteda olmanın manasını değiştirmez. Yani; kelime yine görev olarak mübteda görevini üstlenmiştir ama, burada bu edatın görevi, orada tahkik ve kesinlik manasını kazandırmak için gelmiştir. Burada, « فَ » harfini gelmiş olması, sanki gelmemiş mesabesindedir. Eğer burada söz konusu, « اِنَّ » edatının yerine, « لَيْتَ » veya « لَعَلَّ » edatlarından biri gelmiş olsaydı, bu takdirde « فَ » harfinin gelmesi mümkün olamazdı, yani mümteni olurdu.

٢٢– ﴿ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾

22 – Onların tüm yaptıkları hem dünyada ve hem ahirette boşa gitmiştir –zayi olmuştur–, **onların hiçbir zaman yardımcıları da olmayacaktır.**

---

[69] Bk. İbn Cerir, Tefsir; 2/216.

Dünyada Allah'ın rahmetinden uzak kalarak lânete uğrayacaklar, ve rezil rüsvay olacaklardır. Ahirette ise en acıklı azaba çarptırılacaklardır. Ayetin sonu başı olması itibariyle sırf vakfetmek yani durmak için cemi yani çoğul olarak gelmiştir. Eğer böyle olmasaydı nekra olan müfret bir kelime mana itibariyle nefiy yani olumsuzluk açısından daha bir genel olurdu.

٢٣– ﴿ اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذينَ اُوتُوا نَصيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ اِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴾

23 – (Ey Peygamber!) **Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi ki, aralarında hüküm verilmesi için Allah'ın kitabına çağrılıyorlar da sonra aralarından bir grup bundan cayarak bu hükme sırt çeviriyor.**

« اَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذينَ اُوتُوا نَصيبًا مِنَ الْكِتَاب » "(Ey Peygamber!) *Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi ki?"* Bu ayette konu edilenler Yahudi din bilginleri yani hahamlardır. Onlar gerçekten Tevrat konusunda doğru manada bir hayli bilgilere sahip bulunuyorlardı.

Ayette yer alan, « مِنْ » cer edatı ya teb'iz manasınadır ya da beyan içindir Yani; ya bir kısmı veya bazısı demektir ya da açıklama anlamındadır, demektir.

« يُدْعَوْنَ إِلٰى كِتَابِ اللّٰهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ » *"aralarında hüküm verilmesi için Allah'ın kitabına* –yani Tevrat'a ya da Kur'an'a– *çağrılıyorlar da"* bir hüküm nedeniyle aralarında hakim olması, ona göre hüküm verilmesi ya da Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in aralarında hüküm vermesi için çağrılıyorlar da, ...

Rivayete göre Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlara ait bir mektebe (eğitim kurumuna) gitti de onları hakka davet etti. Bunun üzerine Yahudi din bilginlerinden Naim b. Amr ile Haris b. Zeyd Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a:

"—Sen hangi dindensin veya hangi din üzeresin? diye soru yönelttiler. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de:

— *İbrahim'in dini üzereyim,* cevabını verdi. Bu iki Yahudi Haham, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a:

— *Aslında İbrahim Yahudi idi,* diye karşılık verince, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlara:

— *Öyle ise, gelin Tevrat'a gidip onu hakem kılalım, aramızda gerçek hükmü o versin, İbrahim gerçekten Yahudi miydi, değil miydi bakalım?"* diye teklif edince, her iki Yahudi köşeye sıkıştıklarını anladılar ve Tevrat'a bakmaktan kaçındılar, kabul etmediler. [70]

« ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ » *"sonra aralarından bir grup bundan cayarak bu hükme sırt çeviriyorlar."* Çünkü; bu zaten oldum olası onların adetidir. Onlar karakter olarak böyle bir yapıya sahiptirler. Tarih boyunca hep döneklik etmişler ve hep arkadan vurup hançerlemişlerdir. Dolayısıyla onların bu halini garipsememek gerekir.

٢٤- ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ وَغَرَّهُمْ فٖي دٖينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴾

24 – Bunun sebebi, "Bize sayılı birkaç günden başka cehennem ateşi dokunmayacaktır." demeleridir. Gerçekten dinleri konusunda uydurageldikleri şey onları bu hususta yanılgıya düşürmüştür.

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلَّٓا اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ » *"Bunun sebebi: «Bize sayılı birkaç günden başka cehennem ateşi dokunmayacaktır», demeleridir."* Yahudilerin kendilerine uygulanacak olan azabı pek umursamadıklarından ve basit bir azap olarak gelip geçecektir düşünce ve inancı sebebiyle böyle hareket ediyorlar ve haktan yüz çeviriyorlar. Çünkü; inançlarına göre birkaç gün yandıktan sonra ateşten çıkıp kurtulacaklardır ki bu günlerde öyle uzun süreli değildir.

Örneğin; Yahudi inancına göre ya kırk gün yanacaklar, ceza görecekler, ya da yedi gün kadar bir ceza göreceklerdir. Onun için de her şeyi yapmak onlara göre mübah sayılmaktadır.

---

[70] Bk. Bir önceki kaynak, 2/217.

Ayetteki, « ذٰلِكَ » mübtedadır. « بِاَنَّهُمْ » ise haberidir.

« وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ » *"Gerçekten dinleri konusunda uydurageldikleri şey, onları bu hususta yanılgıya düşürmüştür."* Yani; Allah'a karşı iftiraya kalkışmaları onları yalan uydurmaya ve yanılgıya düşürmüştür. Çünkü; Yahudiler şöyle bir gerekçeyle ortaya çıkıyorlar:

"Biz Allah'ın öz oğullarıyız ve aynı zamanda O'nun yanında yer alan en sevgili kullarıyız. Bizim bu açıdan diğer insanlara göre bir ayrıcalığımız vardır. Bu ayrıcalık sebebiyle Allah diğer kullarına azap ettiği gibi bize işlediğimiz günah ve cinayetlerimiz sebebiyle uzun bir müddet azap etmeyecek ve bizi gayet kolay ve basit bir cezalandırmadan oldukça kısa sürecek bir zaman içerisinde geçirecektir."

٢٥– ﴿ فَكَيْفَ اِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

25 – Asla şüphe bulunmayan kıyamet gününde onları topladığımızda acaba halleri nice olur ki? Ve o günde hiçbir kimseye asla haksızlık edilmeksizin –işledikleri günahlarında bir artışa ve yaptıkları iyiliklerde de bir eksikliğe gidilmeksizin– **herkesin kazandığı kendilerine tastamam verilecektir.**

Acaba o inkârcı Yahudilerin ve onları onayanların hali nice olacak ki!? Çünkü; şüphesiz olarak gelecek olan o kıyamet gününde herkese ne kazandıysa o verilecektir.

Ayetteki, « هُمْ » zamiri *"Her nefis ya da herkes"* anlamındaki ifadenin üzerine mana itibariyle racidir.

❁ ❁ ❁

26. — 32. ÂYETLER

قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَٓاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَٓاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَٓاءُ ط بِيَدِكَ الْخَيْرُ ط اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾ لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَٓاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ج وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِى شَىْءٍ اِلَّٓا اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً ط وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ ط وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فِى صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ط وَيَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ط وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾ يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا ج وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوٓءٍ ج تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُٓ اَمَدًا بَعِيدًا ط وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ ط وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴿٣٠﴾ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ط وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ ج فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

Meâli

26. *(Ey Rasûlüm!)* De ki: "Ey mülkün *(ve hakimiyetin)* sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve dilediğinden de çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Çünkü; her iyilik Senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye kadirsin.

27. Geceyi *(kısaltarak)* gündüze katarsın, gündüzü de *(kısaltarak)* geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediklerini de hesapsız olarak rızıklandırırsın."

28. Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri *(işlerinde)* dost *(edinip söz sahibi)* kılmasınlar. Her kim böyle yaparsa hiçbir şeyde Allah'tan yardım göremez. Meğerki o kâfirlerden *(can ve mal güvenliğiniz açısından)* bir korkunuz olmuş olsun. Allah sizi kendisinden sakındırıyor. *(Sonuçta)* varış Allah'adır.

29. *(Ey Rasûlüm!)* onlara de ki: "*(Niyetinizi)* ister içinizde gizli tutun, ister onu açığa vurun, Allah bunların hepsini bilir. O, göklerde olanları da, yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir."

30. Herkesin iyilik olarak ne yaptıklarını ve kötülük olarak işlediklerini karşısında göreceği ahiret gününde, *(kötülük işlemiş olanlar)*, kendileriyle işledikleri günahları arasında uzak bir mesafe olsun arzu edeceklerdir. Allah *(kendisine karşı gelmemeniz için)* sizi uyarıyor. Zira Allah kullarına karşı çok şefkat ve merhamet sahibidir.

31. *(Ey Rasûlüm!)* De ki: "Eğer siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. *(Çünkü;)* Allah çok çok mağfiret eden ve çok çok merhamet edendir."

32. *(Rasûlüm!)* De ki: "Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse, şüphesiz ki; Allah kâfirleri asla sevmez.

Tefsiri

٢٦- ﴿ قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَٓاءُۘ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَٓاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَٓاءُۜ بِيَدِكَ الْخَيْرُۜ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيرٌ ﴾

26 – (Ey Rasûlüm!) **De ki: "Ey mülkün** (ve hakimiyetin) **sahibi Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve dilediğinden de çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın. Çünkü; her iyilik Senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye kadirsin.**

« قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ » "(Ey Rasûlüm!) *De ki: "Ey mülkün ve hakimiyetin sahibi Allah'ım! »"* Bu ayetin başında yer alan, « قُلِ اللّٰهُمَّ » kavlindeki, « م » harfi, ünlem harfi olan ve ey manasına gelen « يَا » harfine karşılıktır. İşte bu bakımdan bu ikisi aynı kelimede bir araya gelemezler. Yani, « قُلْ يَا اللّٰهُمَّ » denemez. Zaten bu, bu değerli ismin bazı hususiyetlerindendir.

Nitekim; yemin manasında aynı durumu « ت » harfinde de görmekteyiz, bu özellik orada da vardır. Yine nida (ünlem) harfinin buna dahil olması, kendisinde lâm-ı tarif denilen belirtme harfinin bulunması da bunun özelliklerindendir.

Aynı şekilde başına gelen hemzenin kat'î hemze olması da böyledir. Yani, « يَا اَللّٰهُ » denir ve fakat bu manada, « يَا اللّٰهُ » denemez. Aynı zamanda tefhim ile okunur.

« مَالِكَ الْمُلْكِ » kavli ise, mülkün cinsine, kendisine sahip olan, tıpkı varlık sahiplerinin kendi mal varlıklarında diledikleri gibi nasıl tasarrufta bulunuyorlarsa Allah da öylece kendi mülkünde dilediği ve istediği gibi tasarrufta bulunur. O'na asla kimse müdahale etmez, edemez. İşte ayetin bu kısmı da ikinci bir ünlemdir, nidadır. Yani bu, *"Ey mülkün Maliki ve sahibi!"* demektir.

« تُؤْتِى الْمُلْكَ مَنْ تَشَٓاءُ » *"Sen mülkü dilediğine verirsin."* Sen mülkünde kime ne kadarlık bir pay ve nasip ayırmış isen o kadar verirsin.

« وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ » *"ve dilediklerinden de çekip alırsın."* Yani onu da ondan çeker alırsın. İlk geçen, *"mülk"* ifadesi genel yani amm'dır. Daha sonra geçen iki *"mülk"* ifadeleri ise genel olandan yani tümden cüz (tikel/kısmî) olandır. Bu manada hastırlar.

Rivayete göre Hz Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Mekke'yi fethedince, ümmetine Fars yani Acem dediğimiz İran ile Rum/Bizans mülkünü ümmetine vadetmiştir. Bunun üzerine Yahudiler ile iki yüzlü kimseler olarak tanımlanan münafıklar bunun karşısında şöyle alay eder oldular.

"Heyhat! heyhat! Şu zavallılara bakın hele!?.. İran ve Bizans mülkünü Muhammed mi alacakmış, bu nasıl olacak ki? Mekke ve Medine Muhammed'in nesine yetmiyor ki, her halde Muhammed hayal görüyor." gibisinden havalara girmişlerdi. Çünkü; adı geçen bu iki toplum da hem güçlü ve hem de engelleyici varlığa sahipler, diyorlardı. İşte bunu üzerine biraz sonra gelecek ayetin şu kısmı nazil olmuştur: [71]

« وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ » Çünkü mülkünde kimine varlık vererek *"dilediklerini yüceltirsin,"* « تُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ » *"dilediklerini de* –elinde ve avucunda ne varlığı varsa onlardan alarak– *alçaltırsın."* « بِيَدِكَ الْخَيْرُ » *"Çünkü her iyilik Senin elindedir."* Yani; iyilik de kötülük de senin elindedir. Dolayısıyla yüce Allah burada birbiri olan iyiliği zikretmekle yetindi diğeri de anlaşılacağından ondan, yani şer denen kötülükten söz etmedi.

Ya da buradaki ifade ile söylenmek istenen şey; kâfirlerin kabul etmeyip inkâr ettikleri ve mü'minlerin ise yöneldikleri hayır olan şeylerle ilgili hususlardır. İşte bunu için, « بِيَدِكَ الْخَيْرُ » diye buyurdu. Mademki hayır ve iyilik senin elindedir. Sen onu, düşmanlarına rağmen velilerine, dostlarına, dinini hakim kılmak için çalışanlara verirsin.

« إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Şüphesiz Sen her şeye kadirsin."* Senin kendilerine güç vermemen durumunda hiçbir kimse hiçbir şeye asla güç yetiremez. Çünkü; Senden başka güç ve iktidar sahibi olan asla yoktur.

---

[71] Bk. Vahidi, Esbabu'l- Nüzul, s. 63.

Bir yoruma göre ise, « مُلْك » kavlinden maksat, afiyet ve sağlıkla alâkalı olan mülktür. Ya da kanaatkarlıkla alâkalı olan mülk demektir. Nitekim; Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuşlardır:

"Ümmetimden cennet kralları (melikleri)*, günlük rızıklarıyla yetinen kanaat sahibi olan kimselerdir."* [72]

Ya da burada geçen, "mülk" kavlinden kasıt geceleyin kalkıp ibadet etmek demektir. İmam Şiblî (v.334/945) de şöyle der:

"Kainatı ver edenle yetinip dünya ve ahireti düşünmemek, sadece onları var eden ile yetinmek gerekir. Yani; marifet yoluyla, kişinin Rabbini tanımasıyla insan yücelir. Ya da sadece kainatı var edenle yetinmekle Aziz olur veya kanaat sahibi olmakla yücelir. İnsan bunların zıddı olan şeylerle de zelil olup alçalır."

Daha sonra da Rabbimizin yüce kudretini zikretmeye, gece ve gündüz arasındaki münasebeti, mevsimler çerçevesinde uzayıp kısalmalarını, birbiri ardı sıra hep geldiklerini, ölüden diriyi ve diriden ölüyü çıkarma olayını ele almaya başladı ve bunu için de Rabbimiz bundan sonraki ayetiyle bu gerçekleri dile getirdi. Bunların hemen ardından geniş ve bol rızık verdiğini bu gerçeklere bağlı olarak bildirdi.

٢٧- ﴿ تُولِجُ اللَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

27 – Geceyi (kısaltarak) **gündüze katarsın, gündüzü de** (kısaltarak) **geceye katarsın. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediklerini de hesapsız olarak rızıklandırırsın."**

« تُولِجُ اللَّيْلَ فِى النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِى اللَّيْلِ » *"Geceyi kısaltarak gündüze katarsın, gündüzü de kısaltarak geceye katarsın."* « تُولِجُ » kelimesi, mastar ifadesiyle, « الايلاج » kelimesi, bir şeyi diğer bir şeyin içine sokmak ve girdirmek demektir. Bu ifade burada mecazi anlamda kullanılmıştır. Yani; gecenin saatleri eksilir, ya da geceler kısalmaya başlar ve

[72] Elimizde mevcut olarak bulunan mütevatir hadis kaynaklarında böyle bir rivayete rastlayamadık (çev).

gündüzleri de uzar. Aynı şekilde zamanı geldiğinde bu defa gündüzün saatleri kısalmaya ve geceler de uzamaya başlar.

« وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ » *"Ölüden diriyi çıkarırsın."* Nutfe denen spermden ya da meniden canlıyı çıkarıp yaratırsın veya yumurtadan civciv çıkarırsın ya da kâfir olandan mü'min kimse var edersin. « وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ » *"diriden de ölüyü çıkarırsın."* İnsandan meniyi ya da nutfeyi veya spermi, tavuktan yumurtayı ve mü'minden de kâfiri çıkarır var edersin.

« وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ » *"Dilediklerini de hesapsız olarak rızıklandırırsın."* Gerçi her ne kadar bunun durumu Allah katında bilinen bir gerçek ise de yaratılanlar bunun ne sayısını, ne miktarını ve ne de ölçüsünü bilebilirler. Bunun da nedeni yaratılanlar, akıllara böylesine durgunluk veren ve hayret uyandıran manasındaki bu muazzam ve yüce fiilleri var eden kudretin ne kadar üstün olduğunu delilleriyle anlayıp kavrayabilsinler.

Bunun yanında aynı kudretin kullarından diledikleri̇ne sonsuz ve hesapsız manada rızık verme kudretine sahip olduklarını da anlayıp kavrasınlar. Dolayısıyla böyle bir gücün ve kudretlin sahibi olan Allah, Arap olmayan toplumlardan mülkü alıp Araplara vermeye kadir olması yanında aynı zamanda ellerinden mülklerini ve varlıklarını aldığı Arap olmayan unsurları veya o dönemin ateşe tapan İran toplumu ile yine sapık olan Bizans toplumunu da zelil kılmaya kadirdir. Onları zelil hale getirdiği gibi Müslüman Arap toplumunu da aziz ve güçlü kılar. Bazı kaynaklarda ise şöyle ifadeler yer almaktadır:

"Ben Allah, melikler melikiyim, krallar ustü kralım. Bütün kralların kalpleri ve perçemleri benim elimdedir. Gerçekten kullarım bana itaat ettikleri müddetçe, ben o kralları başlarında onlara merhamet eder hale getiririm. Eğer kullarım bana karşı gelir ve hükümlerimi tanımazlarsa, ben o kralları onların başlarında kendilerine zulmeden kimseler kılarım. Sakın krallara, sizi idare edip duranlara küfredip bununla zamanınızı geçirip durmayın. Ancak yaptıklarınızdan dolayı tevbe ederek bana dönün ki; size şefkat edeyim, onların aleyhinde olarak yanınızda yer alayım."

İşte bu ifadeler bize Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın şu hadislerinin ifade ettiği manayı hatırlatıyor:

"Siz nasıl iseniz, başınıza sizi öyle idare edecek biri getirilir." [73]

Kıraat imamlarından Medine okulu ile Ebu Bekir dışında Kûfe okulu mensupları, Kur'an'ın hangi yerinde geçerse geçsin, « اَلْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ » kavli ile, « اَلْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ » kavillerindeki « يـ » harflerini şeddeli ve meksur olarak kıraat etmişlerdir.

٢٨– ﴿ لاَ يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِى شَىْءٍ اِلَّآ اَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقٰيةً وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ ۗ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴾

28 – Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri (işlerinde) **dost** (edinip söz sahibi) **kılmasınlar. Her kim böyle yaparsa hiçbir şeyde Allah'tan yardım göremez. Meğerki o kâfirlerden** (can ve mal güvenliğiniz açısından bir) **korkunuz olmuş olsun. Allah sizi kendisinden sakındırıyor.** (Sonuçta) **varış Allah'adır.**

« لاَ يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ » *"Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri işlerinde dost edinip söz sahibi kılmasınlar."*

Bu ayet, inanlarla kâfirler arasındaki yakınlık ve karabet nedeniyle var olan içten dostluk ve samimiyet, sır bildirmeleri yasakladığı gibi, İslâm öncesi aralarında var olan sadakat sebebiyle onları kendilerine yakın bilip sırdaş edinmeleri veya buna benzer şeyleri de yasaklamaktadır. Nitekim; bu gerçek Kur'an'da çok çok tekrar edilmiş ve mü'minler bu açıdan uyarılmışlardır. Kaldı ki; iman açısından Allah için sevmek ve Allah için buğzetmek gerçekten büyük ve önemli olan bir meseledir.

« مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ » Yani burada şu gerçeği vurguluyor ve diyor ki, *"Kâfirleri bırakıp mü'minlerle dostluk kurmanız, yetkiyi onlara vermeniz sizin için kaçınılmaz bir görevdir. Sakın kâfirleri mü'minlere tercih etmeyin."*

---

[73] **Kudai bu hadisi, "Müsnedu'l-Şihab" kitabında rivayet etmiştir. S: 372.**

« وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللّٰهِ فِي شَيْءٍ » *"Her kim böyle yaparsa işte onlar Allah'ın yardım ve rahmetinden uzaktırlar."* Yani; her kim ne tür olursa olsun kâfirlerden yana tavır takınır, onlarla birlikte hareket ederse, artık onun Allah'tan her hangi bir yardım ve velayet beklemesi ortadan kalkmıştır. Böyle yapanlar Allah'tan bir şey beklemesinler. Çünkü; hem dost ile beraber olma görüntüsünü vermek ve bir de onun düşmanlarının safında yer alarak onları da veli edinmek esasen birbiriyle çelişir, bir şaşkınlıktır.

« إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَيةً » *"Meğerki o kâfirlerden* (can ve mal güvenliğiniz açısından bir) *korkunuz olmuş olsun."* Yani; gerçekten düşmanlarınız olan kâfirler tarafından mutlak kaçınmanızı gerektiren bir korku ve endişe haliniz varsa, o zaman durum değişir.

Kısaca bulunduğunuz ortamda gerçekten kâfirlerden ve kâfirleşmiş kafalardan üzerinizde yetki sahibi bir güç varsa ve bunlar da sizin mal ve can güvenliğiniz açısından gerçekten büyük bir tehlike oluşturuyorlarsa, korkunuz da bu sebepten ise, işte bu gibi durumlarda görünürde dost imiş gibi gözükmek ve öyle davranmak suretiyle düşmanlıklarını bertaraf etmek ya da önlemek için caiz olur.

« وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ » *"Allah sizi kendisinden sakındırıyor."* Yani; bizzat yüce Allah'ın kendisi sizi uyarıyor. Bu itibarla Allah'ın düşmanlarını bağrınıza basarak onlara yetki vermek suretiyle üzerinize Allah'ın gazabını ve öfkesini çekmeyin. Eğer dikkat edilirse bu, gerçekten büyük bit tehdit demektir. Mü'minler bu tehdidi iyi değerlendirsinler.

« وَإِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ » "(Sonuçta) *varış Allah'adır."* Yani; sonunda dönüp varacağınız yer Allah'ın huzuru olacaktır. Zaten azaplandırma ve ceza verme de O'nun katında olacaktır. İşte bu da bir başka tehdit ve uyarıdır.

٢٩— ﴿ قُلْ اِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ اَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ ۜ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۜ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

29 – (Ey Rasûlüm!) **onlara de ki:** "(Niyetinizi) **ister içinizde gizli tutun, ister onu açığa vurun, Allah bunların hepsini bilir göklerde olanları da, yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir."**

« قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ » "(Ey Rasûlüm!) *Onlara de ki:* (Niyetinizi) –kâfirlere karşı dostluğunuzu ve ayrıca Allah'ın hoşlanmadığı, rıza göstermediği şeyleri– *ister içinizde gizli tutun, ister onu açığa vurun, Allah bunların hepsini bilir.*" Ona karşı işlediğiniz hiçbir şey gizli kalmaz, hepsini bilir. Doğrusu bu, en net ve en beliğ bir tehdittir.

« وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ » *"Ve Allah, göklerde olan* (bitenleri) *de, yerde olan* (bitenleri) *de bilir."* Bu bir yeni cümledir. Yoksa şartın cevabı üzerine atfedilen bir cümle değildir. Bu şu demektir: *"O Allah, göklerde var olanları da yerde var olanları da bilendir. Dolayısıyla sizin ne bir saklınız, gizliniz ve ne de alenen yaptığınız bir şey O'na asla gizli kalmaz. O sizin her şeyinizden haberdar olandır."*

« وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » *"Allah her şeye kadirdir."* Bu itibarla Allah sizi cezalandırmaya da elbette kadirdi.

٣٠– ﴿ يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ ﴾

30 – **Herkesin iyilik olarak ne yaptıklarını ve kötülük olarak işlediklerini karşısında göreceği ahiret gününde,** (kötülük işlemiş olanlar), **kendileriyle işledikleri günahları arasında uzak bir mesafe olsun arzu edeceklerdir. Allah** (kendisine karşı gelmemeniz için) **sizi uyarıyor. Zira Allah kullarına karşı çok şefkat ve merhamet sahibidir.**

« يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ » *"Herkesin iyilik olarak yaptıklarını ve kötülük olarak işlediklerini karşısında göreceği ahiret gününde,* « تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَدًا بَعِيدًا » (kötülük işlemiş olanlar,) *kendileriyle işledikleri günahları arasında uzak bir mesafe olsun arzu edeceklerdir."*

Bu ayette geçen « يَوْمَ » kelimesi, « تَوَدُّ » kelimesiyle mansubdur. Diğer taraftan, « بَيْنَهُ » kavlinde bulunan zamir de, « يَوْمَ » kelimesine aittir. Yani; bunun manası şöyle olmaktadır:

"Kıyamet gününde herkes işlediği hayrı (iyiliği) *ve şerri* (kötülüğü) *hazır ve gerçek olarak karşısında gördüğünde, işte o gün ile kendisi arasında hiçbir zaman varıp ulaşılamayacak bir mesafe, bir aralık olsun temennisinde bulunacaktır."*

Ya da bu, « يَوْمَ » kelimesi, *"hatırla, an"* manasında olan, mukadder « اُذْكُرْ » fiiliyle mansubdur. Dolayısıyla bu, sadece, « مَا عَمِلَتْ » üzerinde vaki olur, gerçekleşir. « مَا عَمِلَتْ » kavli de mübteda olarak merfu olur. « تَوَدُّ » kelimesi de bunun haberi olur. Bu takdirde de mana şöyledir: *"Kötülük işlemiş olan kimse de, kendisiyle o kötülüğü arasında uzaklaşabileceği* (kaçabileceği) *bir mesafe olsun isteyecektir."*

Ancak burada, « تَوَدُّ » kavlinin merfu olması sebebiyle, ayette geçen, « مَا » kelimesinin şart için olması sahih (doğru) olmaz. Evet burada merfu olmak caiz olabilir; ama, bu takdirde şartın mazi fiil olması gerekir. Bu olmadığı takdirde caiz olmaz. Ancak daha çok cezm olabilmektedir. Nitekim, bu sahanın otorite alimlerinden olan İmam Müberred Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid b. Abdulekber (v.286/899)'den gelen rivayete göre der ki: *"Merfu olarak okunması şazdır."* yani, az rastlanan bir durumdur.

« وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهُ » *"Yüce Allah, bizzat sizin* (kendisine karşı gelmemeniz için) *sizi uyarıyor."* Bu ayetin burada da tekrar edilmesinin sebebi, insanların gaflete düşmemeleri için ve her an kendilerini ahiret ve ölüm ötesi hayat için iyi olarak hazırlamalarını akıllarında tutmalarını isteyen bir uyarıdır. « وَاللّٰهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ » *"Oysaki Allah kullarına karşı çok şefkat ve merhamet sahibidir."* Nitekim; Allah'ın kullarına karşı merhametli olduğu ve onlara şefkatle muamele ettiğinin bir kanıtı da bizzat kendisinin kullarını burada da görüldüğü gibi tekrar tekrar uyarmasıdır. Evet uyarıyor ki ileride Allah'ın gazabı ile karşı karşıya kalmasınlar.

Ayrıca yüce Allah'ın kemal manasındaki kudreti sebebiyle *kullarını* uyarması yanında burada, rahmetinin genişliği sebebiyle bunu umut et-

meleri ve beklemeleri manasının da var olabilmesi de caiz olduğu da murat olunmuş olabilir. Çünkü; Rabbimiz bir başka ayetinde şöyle buyurmaktadır:

﴿ اِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَ ذُو عِقَابٍ اَلِيمٍ ﴾

"Kuşkusuz senin Rabbin tevbe eden mü'min kulları için kesin olarak mağfiret sahibi olduğu gibi, Allah düşmanı kâfirleri cezalandırmak için de mutlak manada acıklı bir azabın sahibidir de." [74]

Bu ayetin nüzul sebebi, şöyledir. Yahudiler:

"Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." diyorlardı. Onların bu tür konuşmaları üzerine Rabbimiz şöyle buyurdu:

٣١- ﴿ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

31 – (Ey Rasûlüm!) **De ki: "Eğer siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı da bağışlasın. Çünkü; Allah çok çok mağfiret eden ve çok çok merhamet edendir."**

« قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ » (Ey Rasûlüm!) *De ki: Eğer siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah sizden memnun ve hoşnut kalsın"* Kulun Allah'ı sevmesi ancak şöyle olur; Allah'a taat ve itaati başkalarının taat ve itaatine tercih edecektir. Allah'ın kulunu sevmesi ise, kulundan razı olması ve yaptıklarını övmesidir. Hasan Basri'den gelen rivayete göre demiş ki:

"Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) döneminde bazı kimseler ve toplumlar Allah'ı seviyor iddiasında bulundular. İşte bunu üzerine ileri sürdükleri ve söyleyip durdukları iddialarını amelleriyle doğrulanmalarını istedi. Çünkü sevgi, doğrulanmayı gerekli kılar. Dolayısıyla kim Allah'ı seviyor iddiasında bulunuyorsa ve buna rağmen de Allah Rasûlünün sünnetine ve onun dininin yani şeriatının uygulamalarına karşı çıkıyorsa, o ve benzerleri kesin yalancıdırlar. Çünkü; Allah'ın Kitab'ı olan Kur'an onlar yalanlamaktadır."

---

[74] **Fussilet, 43.**

Bir diğer yoruma göre de, Allah sevgisi denen, *"mahabbetullah"* ya da *"muhabbetullah"* Allah'ı bilip tanımak yani *"marifetullah"* demektir. Sürekli olarak hep Allah korkusunu ve O'na olan bağlılık duygusunu devam ettirmektir. Kalbini ve fikrini hep O'nunla ve onu anmak, onun dinini yani şeriat ahkamını uygulamakla meşgul bulundurmalı, bunun planları üzerinde kafa yormalıdır. Hep Rabbiyle ünsiyet ve yakınlık elde etmeli, sürekli bu yolları denemelidir.

Farklı bir yorum ise şöyle yapılmıştır: "Allah sevgisinin ya da mahabbetinin alâmeti, Müslümanlar, söz, fiil (eylem) ve davranışlarıyla sadece Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a ait olan ve ona has (özgü) bulunan davranışları tatbik etmeli, uygulamalı ve buna uyarak hep o yolda yürümelidir."

Yine bir yoruma göre de mahabbetin, yani Allah'ı sevmiş olmanın en belirgin bir özelliği de, Müslümanın sürekli ya da daimi manada tefekkür halinde bulunmalıdır. Burada tefekkürden kasıt Allah'ın şeriatını ve kanunlarını uygulayabilme açısından ne yapılabilirin üzerinde fikir jimnastiğini yapması, pratik hayatta çözümler üretmesi, eğitiminden, öğretimine, öğretiminden de pratik hayattaki tatbikatına varıncaya dek gerekeni yapmalıdır. Bunun için halveti yani boş zamanları değerlendirmeli ve buna zaman ayırmalıdır. Yoksa uçmak kaçmak anlamındaki halvet değildir bu.

Hep sessizliği yeğleyerek doğru düşünme imkanlarını kazanabilmelidir. Bakınca hatayı, yanlışı ve kötüyü görmemeli, onlara da göz yummamalıdır. Kısaca baktığı zaman hep Allah'ın hükümlerini görmeli, çağırılınca ya da seslenilince de hakkın dışında başka bir şey duymamalı, dinlememeli, bunlara izin vermemelidir. Allah için başına herhangi bir şey isabet edince de buna üzülmemeli, başkasının başına bir şey gelince de bundan sevinç duymamalıdır. Allah'tan başka kimseden korkmamalı ve yine Allah'tan başkasından bir beklenti içine girmemelidir.

« وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ » *"ve günahlarınızı da bağışlasın. Çünkü Allah, çok çok mağfiret eden ve çok çok merhamet edendir."*

٣٢- ﴿ قُلْ اَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴾

32 – (Rasûlüm!) **De ki: "Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Eğer** (Allah ve Rasûlüne itaatten) **yüz çevirirlerse, şüphesiz ki; Allah kâfirleri asla sevmez.**

Çünkü; Allah ve Rasûlüne itaat demek, sevginin kanıtlanması ve alâmeti demektir. Eğer itaatten yüz çevirecek olurlarsa Allah onları asla sevmez.

« تَوَلَّوْا » kelimesinin muzari olması ihtimali de vardır. Yani; « فَاِنْ تَتَوَلَّوْا » demek de olabilir.

❁ ❁ ❁

33. — 41. ÂYETLER

اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ اِبْرٰهٖيمَ وَاٰلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمٖينَۙ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۜ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌۚ ﴿٣٤﴾ اِذْ قَالَتِ امْرَاَتُ عِمْرَانَ رَبِّ اِنّٖى نَذَرْتُ لَكَ مَا فٖى بَطْنٖى مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنّٖىۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّمٖيعُ الْعَلٖيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنّٖى وَضَعْتُهَٓا اُنْثٰىۜ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْۜ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰىۚ وَاِنّٖى سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّٖٓى اُعٖيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجٖيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَاَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًاۙ وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّاۜ كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَۙ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًاۚ قَالَ يَا مَرْيَمُ اَنّٰى لَكِ هٰذَاۜ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَٓاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۚ قَالَ رَبِّ هَبْ لٖى مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةًۚ اِنَّكَ سَمٖيعُ الدُّعَٓاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَٓائِمٌ يُصَلّٖى فِى الْمِحْرَابِۙ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لٖى غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ

الْكِبَرُ وَامْرَاَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ
رَبِّ اجْعَلْ لِي اٰيَةً قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا
رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٤١﴾

Meâli

33. Şüphesiz Allah Adem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini seçerek alemlere üstün kıldı.

34. *(Bunlar)* birbirlerinin zürriyetindendir *(aynı soydandır).* Allah her şeyi işitendir, bilendir.

35. İmran'ın hanımı demişti ki: "Rabbim! Ben, karnımdakini sana hizmet etsin diye adadım. *(Bu adağımı)* benden kabul buyur! Çünkü; sen *(yapılan her duayı)* duyan ve *(her maksadı)* en iyi bilensin."

36. *(İmran'ın hanımı)* onu *(bebeği)* doğurunca demişti ki: "Rabbim! Onu kız olarak doğurdum." Oysaki Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir. *(İmran'ın karısı:)* "Erkek ile kız aynı değildir. Ben ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu, şeytanın şerrinden koruman için senin himayene bırakıyorum." dedi.

37. Rabbi, onu güzel bir hoşnutlukla kabul etti. Onu güzel *bir bitki gibi* büyüterek yetiştirdi. Onun bakımının üstlenmesini de Zekeriya'ya verdi. Zekeriya her ne zaman onun bulunduğu mabede girdiyse, onun yanında bir rızık *(farklı yiyecekler)* bulurdu. Zekeriya: "Ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor?" diye sorardı. O da: "O rızık Allah tarafından bana gönderilmektedir. Şüphesiz Allah dilediklerine hesapsız rızık verir." derdi.

38. Orada Zekeriya, Rabbine dua ederek dedi ki: "Rabbim! Bana katından tertemiz ve salih bir nesil ver! Çünkü gerçekten sen dua edenin duasını işitirsin."

39. *(Zekeriya)* mabedde durup namaz kılıp dua etmekte iken, melekler ona şöyle seslendiler: "Şüphesiz Allah sana Yahya'yı müjdeler. O Allah'tan gelecek olan bir kelimeyi tasdik eden, kavminin efendisi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olacaktır."

40. *(Zekeriya:)* "Rabbim! Ben yaşı hayli ilerlemiş bir ihtiyar olduğum halde, karım da kısır iken nasıl olur da bir çocuğum olabilsin?!" dedi. *(Rabbi de)* şöyle dedi: "Evet aynen öyle *(senin bir çocuğun olacak)*. Zira Allah ne dilerse onu yapar."

41. *(Zekeriya)* dedi ki: "Rabbim! bana bir alâmet göster." *(Rabbi de)* şöyle buyurdu: "Senin alâmetin, insanlarla işaretle anlaşman dışında üç gün süreyle konuşmamandır. Bir de Rabbini çok çok an ve akşam sabah hep Rabbini tesbih et."

Tefsiri

٣٣— ﴿ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰٓى اٰدَمَ وَنُوحًا وَاٰلَ اِبْرٰهٖيمَ وَاٰلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمٖينَۙ ﴾

33 – Şüphesiz Allah –insanlığın babası– **Adem'i,** –rasûllerin şeyhi, piri– **Nûh'u, İbrahim ailesini** –İsmail'i, İshak'ı ve bu ikisinin soyundan gelenleri– **ve İmran ailesini** İmran b. Yashur'un iki çocuğu olan Musa ve Harun'u– **seçerek alemlere üstün kıldı.**

Yine bir yoruma göre de, "Hz. İsa ve İmran b. Masan kızı Meryem'i" evet bunların hepsini kendi dönemlerinin insanlarına üstün kılarak seçti.

Ancak Hz. Musa ile Hz. Harun'un babaları olan İmran b. Yashur ile, Hz. İsa'nın dedesi ve Hz. Meryem'in de babası olan İmran b. Masan arasında, kısaca iki İmran arasında geçen zaman 1800 yıllık bir zamandır. Yani; iki İmran arasında on sekiz asırlık bir zaman geçmiştir.

٣٤— ﴿ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍۜ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌۚ ﴾

34 – (Bunlar) **birbirlerinin zürriyetindendir** (aynı soydandır). **Allah her şeyi işitendir, bilendir.**

Allah kimin seçilmeye ve tercih edilmeye daha lâyık olduğunu elbette kendisi çok daha iyi olarak bilir. Ya da Allah, İmran'ın hanımının dediklerini ve niyetini işitendir ve bilendir.

Burada yer alan, « ذُرِّيَّةً » kelimesi, "Âl-i İbrahim" ile "Âl-i İmran'dan" bedeldir. « بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ » mübtedadır. Bunun haberi de nasb mahallinde olup *zürriyet* kelimesinin sıfatıdır. Yani adı geçen her iki

aile de, İmran ve İbrahim aileleri müteselsil manada bit tek soydan birbirlerini izleyerek geliyorlar, demektir. Hepsi de aynı soy kütüğünden gelmektedirler.

Örneğin; Hz. Musa ve Hz. Harun İmran'ın çocuklarıdırlar. İmran ise Yashur'un oğludur. Yashur Kahes'in, Kahes de Lavi'nin, Lavi ise Yakub'un çocuğudur. Yakub İshak'tandır. Nitekim; Meryem oğlu İsa da dedesi ve annesinin babası İmran b. Masan da böyledir. Bunlar Yahuza b. Yakup b. İshak'ta yani İshak torunu Yakup oğlu Yahuza'da soy olarak birleşmektedirler. Bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ise Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in soyundandır.

Yine bir yoruma göre bunlar din açısından da aynı köktendirler. Bu bakımdan da biri diğerinden sayılmaktadır.

٣٥- ﴿ اِذْ قَالَتِ امْرَاَةُ عِمْرَانَ رَبِّ اِنّ۪ي نَذَرْتُ لَكَ مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنّ۪يۚ اِنَّكَ اَنْتَ السَّم۪يعُ الْعَل۪يمُ ﴾

35 – İmran'ın hanımı demişti ki: "Rabbim! Ben, karnımdakini Sana hizmet etsin diye adadım. (Bu adağımı) **benden kabul buyur! Çünkü; Sen** (yapılan her duayı) **duyan ve** (her maksadı) **en iyi bilensin."**

« إِذْ قَالَتِ امْرَاَةُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنّ۪ي نَذَرْتُ لَكَ مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا »
"İmran'ın hanımı demişti ki: Rabbim! Ben, karnımdakini Sana hizmet etsin diye adadım."

Bu ayetin başında yer alan « إِذْ » kelimesi, « سَم۪يعٌ عَل۪يمٌ » kavliyle mansub olmuştur veya burada muzmar olan bir, « اذْكُرْ » fiiliyle mansub kılınmıştır. Burada geçen İmran'dan kasıt ise, İmran b. Masan'dır ve Meryem'in annesi Hanne'nin kocası, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın da dedesidir. Hanne de Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın ninesi ya da anne annesidir. Hanne de Fakuza'nın kızıdır.

"Sana adadım" yani, senin uğrunda mabedinde hizmette bulunması için bunu kendim için kesin bir görev edindim, kendime vacip ya da gerekli saydım. « مَا ف۪ي بَطْن۪ي مُحَرَّرًا » kavlinde yer alan, « مُحَرَّرًا » kelimesi, « مَا » harfinden haldir. Bu da, « الَّت۪ي » manasınadır. Yani bu, *"Onu*

Beytu'l-Makdise hizmet için özgür kıldım, onun üzerinde hiçbir kimsenin söz sahibi olmamasını diledim ve ben onu bu gayenin dışında herhangi bir maksat ile de bir hizmete koşmayacağım." demektir.

Aslında bu türden bir adakta bulunmak onların inançlarına göre meşru idi. Ya da bunun manası, *"Sırf sana ibadet etsin diye adadım, başka değil."* manasınadır. Örneğin; *"özgür çamur harç"* diye bir tabir söylenir ki, bunu manası, *"pürüzsüz en sağlıklı harç"* demektir. İşte buradaki ifade de buna benzer bir anlam taşımaktadır.

« فَتَقَبَّلْ مِنّى » "(Bu adağımı) *benden kabul buyur!"* Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer ve Ebu Amr, burada geçen, « مِنّى » kavlini, « مِنّىَ » olarak « ى » harfinin fethasıyla okumuşlardır.

Takabbul, bir şeyden memnun kalarak ve hoşnutluğunu göstererek almak demektir.

« إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » *"Çünkü; Sen* (yapılan her duayı) *duyan ve* (her maksadı) *en iyi bilensin."*

٣٦– ﴿ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنّى وَضَعْتُهَا اُنْثٰى وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰى وَاِنّى سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَاِنّى اُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴾

36 – (İmran'ın hanımı) **onu** (bebeği) **doğurunca demişti ki: "Rabbim! Onu kız olarak doğurdum." Oysaki Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir.** (İmran'ın karısı:) **"Erkek ile kız aynı değildir. Ben ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu, şeytanın şerrinden koruman için senin himayene bırakıyorum." dedi.**

« فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ » *"İmran'ın hanımı onu* (bebeği) *doğurunca demişti ki:"*

Burada geçen zamir, « مَا فِى بَطْنِى » kavline racidir. Zamirin müennes bir zamir olarak gelmesi ise, kız çocuğuna hamile olması açısındandır. Ya da, *"nefs"* kelimesine racidir. Çünkü bu, müennes bir kelimedir

veya « النَّسَمَةُ » kelimesine racidir, çünkü bu da zaten müennes bir kelimedir. İşte tüm bu ihtimaller sebebiyle zamir müennes olarak gelmiştir.

« رَبِّ إِنِّى وَضَعْتُهَا اُنْثٰى » *"Rabbim! Ben onu kız çocuk olarak doğurdum."* Burada geçen, « انثى » kelimesi, « وَضَعْتُهَا » kavlindeki zamirden haldir. Yani; bunun manası şu demektir: *"Ben gebe kaldığım çocuğu ya da nefsi* (canı) *veya nesemeyi* (canlıyı) *kız olarak doğurdum."*

Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin böyle söylemesinin sebebi, genelde mabede adanan kimseler erkek çocuklar olması sebebiyledir. Dolayısıyla kız çocuk dünyaya gelince Rabbine bir bakıma bir mazeret arz ediyor, özür beyan ediyor. Rabbine karşı üzüntüsünü ve mahzun olduğunu sunuyor. İşte Meryem'in annesi Hanne'nin böyle mahzun, üzüntülü ve kederli bir şeklide söylenmesi üzerine Rabbi de şöyle buyurdu:

« وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ » *"Oysaki Allah zaten onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir."* Burada yüce Allah, onun doğurduğuna tazim ifadesiyle teselli babında böyle buyurdu. Çünkü Allah, onun doğurduğu şeyin ne olduğunu zaten bizzat en iyi olarak bilmektedir. Aynı zamanda buna bağlı olarak olabilecek çok büyük ve önemli olayları, işleri de en iyi bilendir.

Kıraat imamlarından İbn Amir ile Ebu Bekir « وَضَعَتْ » kelimesini, « وَضَعْتُ » olarak kıraat etmişlerdir. Bunun da manası şöyle olur: *"Ola ki Allah'ın bunda bir sırrı ve bir hikmeti vardır."* Bu durumda bu ifade de, "Meryem'in, söyledikleri içerisinde yer alan bir ifade" demek olur. Birinci duruma göre, « اُنْثٰى » kavli üzerinde vakfedilir, yani durulur. « وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ » kavli, bir giriş ya da başlangıç cümlesi olup, yüce Allah'ın ne buyurduğunu haber vermektedir.

« وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰى » "(İmran'ın karısı:) –istemekte olduğu– *erkek ile* –ona verdiği, bağışladığı– *kız aynı değildir."* Burada, « اَلذَّكَرُ » « كَالْاُنْثٰى » kavillerinde yer alan lâm her ikisinde de ahd içindir.

« وَاِنِّى سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ » *"Ben ona Meryem adını verdim."* Ayetin bu cümlesi, daha önce geçen, « اِنِّى وَضَعْتُهَا اُنْثٰى » kavli üzerine matuftur. Bunların arasında ise iki tane mutarize (parantez) cümlesi bulunmaktadır.

Burada özellikle, Meryem'in annesi Hanne tarafından, kızına *Meryem* adını verdiğini Rabbine belirtip söylemiş olmasının amacı şudur. Çünkü İbranice dilinde **"Meryem"** demek, **"ibadet eden kadın"**, manasına olduğu içindir. Hanne bu ismi kızına vermekle Rabbinden şunu diliyordu, Rabbine daha çok yaklaşmak, O'ndan kızını her tür fenalıktan korumak arzu ediyordu; talebi ve dileği bu idi. Böyle kızını yapacakları şeyler verilen isimle bir uyum sağlasın isteniyordu. Onun için olmasını arzuladığı her şeyi doğrulamasını istemekteydi. Nitekim; ayette söyledikleri ve dilekleri görmez misin? Ne söyledikleri üzerinde düşünmez misin? O hemen bu isteklerine şunları da ekliyor, Rabbinden onu ve ondan doğacak olan çocuğu şeytanın her kötülüğünden koruması için hemen şöyle yakarıyor:

« وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ » *"Onu ve soyunu, kovulmuş şeytanın şerrinden koruman için senin himâyene bırakıyorum, dedi."*

Kıraat imamlarından Nafi, « إِنِّي » kavlini, « إِنِّيَ » olarak okumuştur. *Racim,* lânetlenmiş, uzaklaştırılmış demektir.

Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

"Doğan hiçbir çocuk olmasın ki, doğum esnasında şeytan ona dokunmamış olsun. İşte şeytanın çocuğa (bebeğe) *bu dokunuşu esnasında bağırıp feryad etmesi bundandır. Şeytan doğum sırasında sadece Meryem ile oğluna dokunamamıştır."* [75]

٣٧– ﴿ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هٰذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴾

37 – Rabbi, onu güzel bir hoşnutlukla kabul etti. Onu güzel bir **bitki gibi büyüterek yetiştirdi. Onun bakımının üstlenmesini de Zekeriya'ya verdi. Zekeriya her ne zaman onun bulunduğu mabede girdiyse, onun yanında bir rızık** (farklı yiyecekler) **bulurdu. Zekeriya: "Ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor?" diye sorardı. O da: "O**

[75] Buhari, 3431. Müslim, Fedail, (146) 2366. Ahmed, Müsned; 2/233.

rızık Allah tarafından bana gönderilmektedir. Şüphesiz Allah dilediklerine hesapsız rızık verir." derdi.

« فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ » *"Rabbi, onu güzel bir hoşnutlukla kabul etti."* Allah Meryem'i adak olarak kabul etti, erkek adak yerine onu memnuniyet ve hoşnutlukla aldı ve güzel bir kabul ile kabul buyurdu.

Kabul, kendisiyle herhangi bir şeyin kabullendiği ve alındığı şeye olan ad ya da isim. Örneğin; tıpkı enfiyenin (burun otunun) içine konduğu enfiye kutusu gibi. Çünkü; buranın adanan erkekler gibi Meryem'e ait kılınması, orada kalmasına izin verilmesi bu kabulü gösteriyor. Çünkü; Hz. Meryem'e gelene dek ondan önce hiçbir kız çocuk, adak olarak kabul edilmemiştir. Ya da ondan önce hiçbir kız, annesi tarafından hemen doğumun ardından ve henüz yetişme ve olgunluk çağına gelmeden ve hizmet edebilir bir olgunluğa gelmeden oraya teslim edilmemiştir.

Anlatıldığına göre Meryem'in annesi Hanne, kızını doğurunca hemen onu bir bez parçasına (kundağa) sararak, alıp Mescid-i Aksa'ya götürmüştür. Kız bebeğini Hz. Harun *(Aleyhi's-Selâm)*'un soyundan olan ve hahamlık (din) görevini yapan oğullarının yanına bırakır. Onlar da Beyt-i Makdis'te kalıyorlardı ve oranın bakımını üstlenmişlerdi. Bu tıpkı Kâbe'nin bakımını üstlenen kimselerin yaptığı görev gibi bir görev idi.

Meryem'in annesi Hanne onlara, işte bu benim kız bebeğim buraya adanmıştır, dedi. Onlar da derhal bunun bakımı için birbirleriyle yarıştılar. Çünkü bu bebek onların imamlarının, liderlerinin ve kurbanlarının sahibinin kız bebeği idi. Çünkü; onlar Allah'a bir şeyi kurban ederlerken onun nezaretinde bu görevi yerine getirirlerdi.

Masanoğulları, İsrailoğullarının liderleri ve onların din görevlileri, din bilginleri idiler. Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* bakım için kendileriyle tartışıp yarıştığı kimselere:

"Ben bu bebeğe bakmaya daha hak sahibiyim, ona bakmak öncelikli olarak benim görevimdir. Çünkü; ben onun annesinin kız kardeşiyle, yani teyzesiyle evliyim." demiş ise de, diğerleri bunu kabul etmemişler ve:

"Aramızda kura çekelim, kura kime isabet ederse, kız çocuğun bakımını da o üstlensin." dediler. Hz. Meryem'in bakımını üstlenmek isteyenler on yedi kişi idiler. Hepsi beraberce bir nehre gittiler. Hepsi de Tevrat'ı yazdıkları ellerindeki kalemlerini nehre attılar. Nehre kura maksadıyla atılan kalemlerden herkesin kalemi suya batıp kaybolurken Hz.

Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)*'nın kalemi batmadı, o su üzerinde kaldı. İşte böylece bebek Meryem'in bakımını da Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* üstlenmiş oldu.

Yine bir görüşe göre, bu mastar bir kelimedir ve burada bir muzaf takdir olunmaktadır. Şöyle ki: *"Rabbi onu güzel bir kabul ediş şekliyle kabul etti."* Yani, *"Güzel bir kabulü içeren bir halde kabul buyurdu."* Demektir. Bu da ihtisası gerektirir, yani bir bakıma bir hususiyet göstermektedir.

« وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا » *"Onu güzel* (bir bitki gibi) *büyüterek yetiştirdi."* Burada Meryem'im yetiştirilmesinin, eğitilip büyütülmesinin bir bitkiye benzetilmesi, güzel terbiye anlamında bir mecaz ifadesidir. Nitekim; İbn Ata Ebu'l Abbas Ahmed b. Muhammed b. Sehl (v.309/921) şöyle der:

"Doğrusu onun İsa gibi bir meyvesi oldu, işte bu nebatların ya da bitkilerin en güzelidir."

« نَبَاتًا » kelimesi "sadr"ın aksine mastar bir kelimedir. Ya da bunun takdiri, « فَنَبَتَتْ نَبَاتًا » şeklindedir.

« وَكَفَّلَهَا » yani onu kabul etti veya onunla ilgilenilmesi garantisini verdi. « وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا » *"Onun bakımının üstlenmesini de Zekeriya'ya verdi."* Yani; yüce Allah, Meryem'in bakım görevini, işleriyle ve durumuyla ilgilenmesini Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* peygambere verdi, bakımına onu kefil kıldı.

Kıraat imamlarından Asım, Hamza, Kisai ve Halef, « وَكَفَّلَهَا" olarak şeddeli okumuşlardır. Yine kıraat imamlarında Kûfe okulu mensupları « زَكَرِيَّا » ismini elifsiz « زَكَرِيَّ » olarak Kur'an'ın her geçen yerinde kasr ile okumuşlardır. Sadece Ebu Bekir Şube Kasr ile okumamıştır. Ebu Bekir bu ismi sadece burada med ile, yani uzatarak ve mansub olarak okumuştur. Diğer kıraat imamları ise tıpkı ikinci ve üçüncü isimde olduğu gibi med ile merfu olarak okumuşlardır.

"Zekeriya" İbranice dilinde "hep zikreden, sürekli olarak tesbihte bulunan, sübhanallah" diyen kimse manasınadır.

« كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا » "*Zekeriya her ne zaman onun bulunduğu mabede girdiyse, onun yanında bir rızık* (farklı yiyecekler) *bulurdu.*" Hz. Meryem'im rızkı ona cennetten gelirdi. O asla hiçbir meme emmemiştir. Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)*, onun yanına vardığında eğer mevsim yaz ise, kış meyvelerinden, şayet kış ise yaz meyvelerinden bulurdu.

Rivayete göre Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)*, Meryem için, mescitin içerisinde mihrap diye isimlendirilen bir oda (yer) yaptı. Buraya Meryem merdivenlerle çıkardı.

Yine söylendiğine göre *mihrap*, oturulması ya da meclis edinilmesi için tahsis edilen en değerli, en önde bulunan ve en kutsal olan yer demektir. Sanki bu, Beyt-i Makdis'in, yani Mescid-i Aksa'nın en değerli ve en en kutsal kabul edilen yerinde kurulmuş anlamına gelir gibidir. Yine bir başka yoruma göre o dönemde bunlar mescitlerine mihrap adını verirlermiş, dolayısıyla bu da bu manada bir mescit demek olur. İşte mihrap denilen ve Hz. Meryem için hazırlanan bu yere sadece Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* tek başına girip çıkardı, bir başkası onunla beraber oraya çıkamazdı. İşte Zekeriya onun yanında her defasında farklı rızıklar bulması üzerine:

« قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ » "*«Ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor?» diye sorardı.*" Yani; bu dünyadaki rızıklara hiç benzemeyen bu rızıklar, yiyecekler sana nereden geliyor, diye sorardı. Çünkü gelenler henüz o mevsimlerde bulunması mümkün olmayan şeylerdi.

« قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللهِ » "*O da: «o rızık, Allah tarafından bana gönderilmektedir,*" Bunu yadırgamamak gerekir. Söylendiğine göre Hz. Meryem henüz küçücük bir bebek iken tıpkı oğlu Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın daha beşikte iken konuştuğu gibi o da konuşurmuş. « إِنَّ اللهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ » "*Şüphesiz Allah dilediklerine hesapsız rızık verir.» derdi.*" Buradaki ifade ya Meryem'in söylediği ifadelerden bir cümledir veya âlemlerin Rabbi Allah'ın kelâmındandır.

"*Hesapsız*" demek, onun çokluğu asla takdir olunamaz ölçüye gelemez, onun muhasebesi yoktur ve o bir tek amele karşılık çok çok mükâfatlar verebilir, demektir.

٣٨- ﴿ هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً اِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴾

38 - Orada Zekeriya, Rabbine dua ederek dedi ki: "Rabbim! Bana katından tertemiz ve salih bir nesil ver! Çünkü gerçekten sen dua edenin duasını işitirsin."

« هُنَالِكَ » demek, o yerde, demektir. Çünkü; Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* henüz Hz. Meryem'e ait olan mihrap yani odada oturuyorken, demektir. Ya da işte o zamanda, o esnada veya o vakitte, demektir. Bilindiği gibi, « هُنَا » kelimesi, « حَيْثُ » kelimesi ve « ثَمَّ » kelimesi bazen zaman ve vakit manalarında kullanılırlar.

Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* Meryem'deki olağanüstülüğü görünce, Allah katındaki yerini ve değerini, kerametini görmesi üzerine, kendisinin de tıpkı İmran'ın hanımı Hanne'den doğan Meryem gibi kendisinin de İmran kızı İşa'dan bir çocuğunun olmasını diledi. Gerçi Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)*'nın hanımı İşa hem yaşlı ve hem kısır idi, doğurmuyordu ama, yine de o bundan bir çocuğu olsun istiyordu. Nitekim; annesi de böyle idi.

Yine bir yoruma göre de şöyle denilmiştir: "Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* Meryem'in yanında mevsimi olmayan meyveleri görünce hemen uyandı, bu olay dikkatini çekti, böylece kısır olan eşinin de doğurabileceğini bundan çıkardı. Bunun üzerine de ayette geçtiği şekilde dua etti."

"zürriyet" kelimesi, çocuk manasınadır. Bu kelime hem tekil manasında olarak ve hem çoğul anlamında olarak kullanılan bir kelimedir. « طَيِّبَةً » kelimesi, mübarek, temiz ve salih manalarına gelir. Bu kelimenin müennes olarak gelmesi, « ذُرِّيَّةً» kelimesinin lâfız itibariyle müennes olmasındandır.

Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* duasının sonunda ise, *"Muhakkak sen duayı işitirsin."* demekle, yapılan duaya icabet edersin, demek istemektedir.

٣٩- ﴿ فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُصَلِّى فِى الْمِحْرَابِ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴾

39 – Zekeriya mabedde durup namaz kılıp dua etmekte iken, melekler ona şöyle seslendiler: "Şüphesiz Allah sana Yahya'nın doğumunu müjdeler. O Allah'tan gelecek olan bir kelimeyi doğrulayan, kavminin efendisi, iffetli ve salihlerden bir peygamber olacaktır."

« فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّى فِى الْمِحْرَابِ » *"Zekeriya Mabedde durup namaz kılıp dua etmekte iken, melekler ona şöyle seslendiler:"* Esasen Hz. Zekeriya (Aleyhi's-Selâm)'ya seslenenin Hz. Cebrail (Aleyhi's-Selâm) olduğu söylenir. Fakat, *"melekler"* diye çoğul ifadesiyle zikredilmiş olması şundandır:

Hz. Zekeriya (Aleyhi's-Selâm)'ya gelen ses bu türden bir çoğul ses grubu idi. Tıpkı şu ifadeye benzer bir cümle, *"Filan kimse atlara biniyor."* gibi oysa binilen bir tek attır, tamamı değil. İşte burada da bu türden bir mana inceliği vardır.

Ancak kıraat imamlarından Hamza ile Ali bu kelimeyi hem « ى » harfiyle ve hem de imaleli olarak, « فَنَادَيْهُ » şeklinde kıraat etmişlerdir.

Ayrıca bu ayetten şu gerçeği de öğrenmekteyiz. İnsanlar arzularına ancak namaz ve dualarla kavuşabilirler. Çünkü; namazlarda birçok dualar yer aldığından dolayısıyla dualara icabet daha fazladır, duaların kabulü daha çok namaz ile kazanılır. Aynı şekilde insanın ihtiyaçlarının karşılanabilmesi de onun namaz kılmasına ve bundaki niyetine bağlıdır. Nitekim; İbn Ata şöyle der:

"Yüce Allah kulu üzerinde en değerli ve en üstün halin ya da durumun kapısını, onun emirlere olan bağlılığı ve onlara uyması ölçüsüne, Allah'a karşı yapmakta olduğu taatlerindeki ihlâsına ve samimiyetine, bir de mescitlere ve bu manadaki önemli yerlere devam durumuna göre açar."

« اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى » *"Şüphesiz Allah sana Yahya'yı müjdeler."* Kıraat imamlarından İbn Amir ve Hamza, « اَنَّ » edatını *"kavl"* maddesinin izmariyle esreli olarak, « اِنَّ » şeklinde okumuşlardır. Ya da zaten nidâ yani ünlem ifadesi kavl manasındadır, bu bakımdan da kesra ile

okumuşlardır. Bunlar dışında kalan kıraat imamları ise, fetha ile « أَنَّ » olarak okumuşlardır.

« يُبَشِّرُكَ » kavlini ve mabadını Hamza ve Ali, sülâsiden olarak, « يَبْشُرُكَ » olarak okumuşlardır. Bu takdirde kelimenin sülâsisi, « بَشَرَ » fiilidir. İster şeddeli olarak olsun, ister şeddesiz olarak olsun Arap dili açısından her ikisi de kullanılmaktadır.

« يَحْيَى » kelimesi eğer Arapça bir kelime değilse gayrimunsarif olan bir kelimedir. Ki doğru olanı da budur. Tıpkı Musa ve İsa isimleri gibi marifelik ve ucmelik vardır. Yani; kelime bu manada hem özel bir isimdir ve hem de Arapça kökenli olmayan bir isimdir. Eğer bu isim Arapça kökenli ise, bu takdirde marifelik yani özel isimlik ve bir de fiil kalıbında (vezninde) olan özelliği taşımaktadır. Örneğin *"yağmur"* kelimesi gibi. Bu kelime hem özel isimdir ve hem de fiil kalıbında olan bir kelimedir. Her iki halde de gayrımunsarıftır.

« مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللهِ » *"O Allah'tan gelecek olan bir kelimeyi doğrulayan,"* « مُصَدِّقًا » kelimesi Yahya'dan haldir. Ayette tasdik edeceği kelime ise Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'dır ki, Yahya *(Aleyhi's-Selâm)* ona iman edecektir, onun peygamberliğini kabul edecektir. Nitekim; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya ilk iman eden Hz. Yahya *(Aleyhi's-Selâm)*'dır. Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya, Allah'ın kelimesi yani, *"kelimetullah"* denmiştir. Çünkü; yüce Allah Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı babasız olarak, « كُنْ » emriyle var etmiştir. Ya da, *"Allah'tan gelecek bir kelimeyi doğrulayan..."* demek, ondan gelecek olan bir kitabı tasdik edecek olan demektir.

« وَسَيِّدًا » *"Kavminin efendisi,"* yani; kavmine önderlik edecek olan, şeref, saygınlık ve derece bakımından onların üzerinde bir değere sahip olacak olan, demektir. Çünkü; Hz. Yahya *(Aleyhi's-Selâm)* kavminin üzerinde onlar arasında bir değer ve üstünlüğe sahip bulunuyordu. Zira o hiçbir zaman bir kötülük işlememiştir. Gerçek efendi diye işte ona ancak denir! Nitekim; Cüneyd-i Bağdadi (v.297/909) şöyle der:

"O kendisini yaratanın değerini bildiğinden her iki kainatta da cömertlikle değer kazanan bir kimsedir."

« وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ » *"iffetli ve salihlerden bir peygamber olacaktır."* Burada geçen, « حَصُورًا » kavliyle, gücü ve imkanı olasına rağmen şehevî duygulardan uzak duran ve kadınlara yaklaşmayan, demektir. Aynı zamanda salih peygamberlerden doğup yetişecektir. Çünkü; Hz. Yahya, peygamberler soyundan gelen bir peygamberdir. Ya da kendisi de peygamberler kervanından bir peygamber olacaktır, demektir.

٤٠– ﴿ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِى عَاقِرٌ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ ﴾

40 – (Zekeriya:) **"Rabbim! Ben yaşı hayli ilerlemiş bir ihtiyar olduğum halde, karım da kısır iken nasıl olur da bir çocuğum olabilsin?!" dedi.** (Rabbi de) **şöyle dedi: "Evet aynen öyle** (senin bir çocuğun olacak)**. Zira Allah ne dilerse onu yapar."**

« وَقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ » "(Zekeriya:) *«Rabbim! Ben yaşı hayli ilerlemiş bir ihtiyar olduğum halde..."* ki bu sırada kendisi 99 yaşında bulunuyordu.

"Bana yaşlılık ulaştı", demekle de, ona yüksek, ilerlemiş bir yaş gelip çattı, sözünü akla getiriyor. Yani *"yaşlılık bütünüyle varlığını üzerimde gösterdi ve belimi büktü, gücümü kaybettirdi"*, demek istiyordu.

« وَامْرَاَتِى عَاقِرٌ » *"karım da kısır iken..."* eşim de doğum yapmayan bir kadın iken. Bu sırada hanımı 98 yaşında bulunuyordu.

« اَنّٰى يَكُونُ لِى غُلَامٌ » *"benim nasıl olur da bir çocuğum olabilsin?!»* Çünkü böyle bir şey normalinde uygun olan bir durum değildir. Bu bakımdan adeta uzak bir ihtimal gibi görüyor olmanın yanında yüce Allah'ın gücü ve kudretini de bir bakıma tazim ile karşılıyor ve bunda her hangi bir kuşkuya da kapılmıyor.

« قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَٓاءُ » "(Rabbi de) *şöyle buyurdu: «Evet aynen öyle* (senin bir çocuğun olacak). *Zira Allah ne dilerse onu yapar.»"* Çünkü; gerçekten bunlar hayret ve şaşkınlık doğuran fiillerdendir.

٤١ — ﴿ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّى اٰيَةً قَالَ اٰيَتُكَ اَلاَّ تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلاَّ رَمْزًا وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴾

41 – (Zekeriya) **dedi ki: "Rabbim! bana bir alâmet göster."** (Rabbi de) **şöyle buyurdu: "Senin alâmetin, insanlarla işaretle anlaşman dışında üç gün süreyle konuşmamandır. Bir de Rabbini çok çok an ve akşam sabah hep Rabbini tesbih et."**

« قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِى اٰيَةً » "(Zekeriya) *dedi ki: «Rabbim! bana bir alâmet göster.»*" Yani; öyle bir alâmet göster ki, onun sayesinde eşimin gebe kaldığını bileyim ve o nimet gelince de onu şükür ile karşılayayım, dedi.

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Amr, « اجْعَلْ لِى » kavlinde yer alan, « لِى » kelimesini « لِىَ » olarak okumuşlardır. Diğerleri ise, « لِى » olarak kıraat etmişlerdir.

« قَالَ اٰيَتُكَ اَلاَّ تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ أَيَّامٍ إِلاَّ رَمْزًا » "(Rabbi de) *şöyle buyurdu: «Senin alâmetin, insanlarla işaretle anlaşman dışında üç gün süreyle konuşmamandır.»*" Ya sadece el ile veya baş ile, ya da göz veya kaşlarınla işaretle konuşmandır. Yani; konuşmama dışında bir takım hareketlerle meramını anlatmaktır. Nitekim; bir hareketle işaret yapıldığında Arapça'da « ارْتَمَزَ » denir. İşretleşme ile anlaşma konuşmaktan istisna edildi. Çünkü; işaret esas itibariyle konuşma cinsinden olan bir şey değildir. Zira konuşan bir kimse söz söylediğinde ve söylenen ya da konuşulan bu sözden de bir şey anlaşıldığında işte bu, Kelâm yani söz ya da konuşma adını alır. Ya da bu, burada istisnayı münkatidir.

Ayette özellikle *"insanlarla konuşmama"* noktasının istenme nedeni, onlarla konuşabilme gücüne sahip olduğu halde, dilini onlarla konuşmamak için tutması, hapsetmesidir, istenen budur. Çünkü insanlarla konuşmamasına rağmen Allah'ı zikretmeye ve tesbihte bulunmaya gücü yetiyor, onun bu özelliği kendisinde bâkidir. Bunun içindir ki, Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

« وَاذْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ » *"Bir de Rabbini çok çok an ve sabah akşam hep Rabbini tesbih et."* Yani; insanlarla konuşmakta acze

düştüğün o günlerde Rabbini zikret, Sübhanellah, diyerek tesbihatta bulun.

Gerçekten bu, oldukça apaçık olan mucizelerden ve kanıtlardan birer kanıt ya da ayet ve mucizedir. Böylece üç günlük bir süreyle insanlar konuşmamak suretiyle onlarla bir bakıma alâkasını kesecek ve tüm ihlâsıyla o günlerde Rabbini zikre kendisini adayacaktır. Dili zikirden ve tesbihattan başka bir şeyle meşgul olmayacaktır.

Burada adeta şöyle bir durum sergilenmiş bulunmaktadır. Hz. Zekeriya *(Aleyhi's-Selâm)* Rabbine şükretmek için ondan bir ayet isteyince, ona şöyle denildi: *"Senin işaretin ya da alâmetin, Allah'a şükretmen dışında dilini tutmandır."* Kaldı ki; burada cevapların en güzeli, sorunun kendisinden çıkarılanıdır.

« الْعَشِىِّ » kelimesi, Zeval vaktinden gün batımına kadar olan vakte denir. «الْاِبْكَارِ» ise, tan vaktinden itibaren kuşluk zamanına kadar olan vakte denir.

❁ ❁ ❁

42. — 51. ÂYETLER

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَٓاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ اقْنُتٖى لِرَبِّكِ وَاسْجُدٖى وَارْكَعٖى مَعَ الرَّاكِعٖينَ ﴿٤٣﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحٖيهِ اِلَيْكَ ؕ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ ۖ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾ اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ ۖ اسْمُهُ الْمَسٖيحُ عٖيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجٖيهًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبٖينَ ۙ ﴿٤٥﴾ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحٖينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لٖى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنٖى بَشَرٌ ؕ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ ؕ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجٖيلَ ۚ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا اِلٰى بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ اَنّٖى قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۙ اَنّٖٓى اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطّٖينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فٖيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِى الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا

تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَۙ فِي بُيُوتِكُمْۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ
اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَۚ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ
وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ اِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُۜ هٰذَا
صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

Meâli

42. Melekler: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni seçti, seni temizledi ve alemlerin kadınlarına üstün kıldı." demişlerdi.

43. Ey Meryem! Rabbinin huzurunda dur, secde et ve rükû edenlerle birlikte rükû et.

44. *(Ey Muhammed)* Bütün bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb *(bilinemezlik)* ile ilgili haberlerdir. Meryem'in sorumluluğunu kimin üzerine alacağına ilişkin kura maksadıyla kalemlerini attıkları sırada sen yanlarında değildin. Kaldı ki; onlar bu hususta aralarında çekişirlerken de sen yanlarında bulunmuyordun.

45. Hani melekler Meryem'e demişlerdi ki: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni katından bir kelime ile müjdelemektedir. Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. O hem dünyada ve hem ahirette şânı yüce ve *(Allah katında)* ona yakın kılınanlardandır.

46. Beşikte bir bebek iken ve yetişkinlik çağında iken de insanlarla konuşacak ve salihlerden olacaktır.

47. Meryem *(bunun üzerine)* dedi ki: "Rabbim! Bana bir beşer eli dokunmamış olduğu halde nasıl olur da benim bir oğlum olabilir?" Allah da şöyle buyurdu: "Evet işte böyledir. Allah dilediğini yaratır. Allah bir şeye hükmedince ona yalnızca, "ol" der, o şey de hemen oluverir."

48. "*(Allah)* ona kitabı, hikmeti *(eşyanın sırlarını)*, Tevrat ve İncil'i de öğretecek."

49. "O, İsrailoğullarına bir elçi olarak gönderildiğinden onlara diyecek ki: 'Doğrusu ben, size Rabbiniz tarafından bir mucize ile geldim. Şüphesiz ben, size çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, bunun ardından da ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen canlanan bir kuş oluverir. Aynı zamanda anadan doğma kör olanları ve abras *(denilen tendeki alaca)* hastalığını da iyileştirir ve Allah'ın izniyle ölüleri de diriltirim. Bu arada size, yediklerinizi ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri de haber veririm. Eğer gerçekten inanan kimselerden iseniz bütün bunlarda sizin için kesin deliller ve vardır."

50. "Ve ben, benden önce gönderilen Tevrat'ı doğrulamak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim. Ben size Rabbinizden bir mucize getirdim. Öyleyse Allah'tan korkun ve *(bana)* itaat edin."

51. "Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde hemen Ona kulluk edin! İşte dosdoğru olan yol budur."

Tefsiri

٤٢— ﴿ وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰيكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفٰيكِ عَلٰى نِسَٓاءِ الْعَالَمِينَ ﴾

42 - Melekler: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni seçti, seni temizledi ve âlemlerin kadınlarına üstün kıldı" demişlerdi.

Ayetin başında yer alan, « وَاِذْ » kavli daha önce geçen, « اِذْ قَالَتِ امْرَاَةُ عِمْرَانَ » kavli üzerine atfedilmiştir. Ya da bu, « وَاذْكُرْ اِذْ » takdirindedir.

Rivayete göre melekler Hz. Meryem'le şifahi (sözlü) olarak konuşmuşlardır:

"Şüphesiz Allah önce seni annenden adak olarak kabul etmekle seni büyütüp yetiştirmekle ve seni çok üstün meziyet ve değerlere sahip kılmakla seçti. Seni kirletecek fiillerden de arındırıp tertemiz halde kıldı bir başka husus da seni dünya kadınlarının üzerinde bir değere ve üstünlüğe sahip kıldı. Çünkü babasız olarak sana İsa'yı bağışladı. Oysa böyle bir durum hiçbir dünya kadınına nasip olmuş bir şey değildir."

٤٣– ﴿ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِى لِرَبِّكِ وَاسْجُدِى وَارْكَعِى مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴾

43 – Ey Meryem! Rabbine ihlâs ve samimiyetle itaat et –taatini sürekli yap veya namazda kıyamını uzun tut–, **namaz kılarak secdeye kapan** –burada kunut ve secde ile emredilen şey namazdır, diye yorumlanmıştır. Çünkü kunut ve secde namazın asli unsurlarındandır. Daha sonra da Meryem'e şöyle denildi:– **ve rükû edenlerle** (cemaate katılarak namaz kılanlarla) **birlikte sen de** (namaz kıl ve) **rükûya var.**

Yani; senin de namazın namaz kılanlarla birlikte yani cemaatle olsun. Ya da kendini bizzat namaz kılanlar arasında hep gör, hep onların sayıları arasında yer al, başkalarının sayılarına katılma, demektir.

٤٤– ﴿ ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴾

44 – Bütün bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb (bilinmezlik) **ile ilgili haberlerdir. Meryem'in sorumluluğunu kimin üzerine alacağına ilişkin kura maksadıyla kalemlerini attıkları sırada sen yanlarında değildin. Kaldı ki; onlar bu hususta aralarında çekişirlerken de sen yanlarında bulunmuyordun.**

« ذٰلِكَ » *"Bütün bunlar,"* Yani; daha önce geçen İmran'ın karısı Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve Meryem'in *(Aleyhimü's-Selâm)* durumlarıyla ilgili hususlar, « مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ » *"sana vahyetmekte olduğumuz gayb* (bilinemezlik) *ile ilgili haberlerdir."* Yani; bu anlatılanlar, senin daha önceleri bilmediğin, ancak vahiy yoluyla öğrenebildiğin ğayb ile alâkalı yani bilinemeyen gerçeklerle ilgili bilgilerdir.

« وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » *"Kimin Meryem'in sorumluluğunu alacağına ilişkin kura maksadıyla kalemlerini attıkları sırada sen yanlarında değildin."* Burada geçen kalemlerden kasıt, fal oklarıdır. Onlar bu okları, kura çekmek amacıyla nehre atarlardı. Ya da burada sözü edilen kalemlerden kasıt, kendisiyle Tevrat'ı yazmakta ol-

dukları kalemlerdir. Bu kalemleri mübarek saydıklarından teberruken kura atmak için bu kalemleri kullanmayı tercih ettiler, demek olabilir.

« اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » kavli, « يُلْقُونَ » kavlinin delâlet ettiği bir mahzufa taallûk etmektedir. Burada sanki şöyle denilmiştir:

« يُلْقُونَهَا يَنْظُرُونَ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » *"Meryem'in sorumluluğunu hangisi üstleniyor diye «baktıkları halde» kalemlerini* (fal oklarını) *o nehre atıyorlardı."*

Veya o mahzuf « لِيَعْلَمُوا » ifadesidir. Bu durumda mana; « يُلْقُونَهَا لِيَعْلَمُوا اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » *"Meryem'in sorumluluğunu hangisinin üstleneceğini «bilmeleri için» kalemlerini* (fal oklarını) *o nehre atıyorlardı."* şeklinde olur.

Ya da o mahzuf « يَقُولُونَ » ifadesidir. Bu durumda ise mana şu şekildedir:

« يُلْقُونَهَا يَقُولُونَ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ » *"Onlardan hangisi Meryem'in sorumluluğunu üstlenecek «diyerek» kalemlerini* (fal oklarını) *o nehre atıyorlardı."*

« وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ » *"onlar bu hususta aralarında tartışırlarken de sen yanlarında değildin."* Yani; Meryem'in hali hakkında, onun sorumluluğunu üstlenmek hususunda birbirleriyle yarışırlarken sen orada bulunmuyordun.

٤٥— ﴿ اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴾

45 - Hani melekler Meryem'e demişlerdi ki: "Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni katından bir kelime ile müjdelemektedir. Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. O hem dünyada ve hem ahirette (Allah katında) **ona yakın kılınanlardandır.**

« اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ » *"Hani melekler Meryem'e demişlerdi ki:"* Burada geçen, « اِذْ » kelimesi, « اُذْكُرْ » manasınadır. « اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ » *"Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni katından bir kelime* –İsa– *ile müjdelemektedir."* Burada, « مِنْهُ » cer mevziinde gelmiştir ve « بِكَلِمَةٍ » kavlinin de sıfatıdır. «اِسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ» *"Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir."*

Burada, « اِسْمُهُ » mübtedadır. Kelimeye raci olan buradaki zamirin müzekker olarak gelmiş olması, Kelimenin müsemması olan şeyin -ki bu Hz. İsa'dır- müzekker olması sebebiyledir. Bunun haberi de, « الْمَسِيحُ » kelimesidir. Cümle bütünüyle, « بِكَلِمَةٍ » kavlinin sıfatı olması hasebiyle cer mahallinde gelmiştir.

« مَسِيحٌ » -*"mesih"* kelimesi tıpkı, « صِدِّيقٌ » -*"sıddîk"* ve « فَارُوقٌ » -*"faruk"* kelimeleri gibi üstünlük manası ifade eden lâkaplardandır. Bunun İbranice deki aslı, « مَشِيحًا »'dir. Manası da mübarek, demektir. Tıpkı onun şu kavli gibi:

﴿ وَجَعَلَنِى مُبَارَكًا اَيْنَمَا كُنْتُ ﴾

"Her nerede olursan olayım Rabbim beni mübarek kıldı." [76]

Bir başka yoruma göre, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın "Mesih" diye adlandırılmış olması, hastalıklı olan birine dokunmuş ise mutlaka o iyileşmiştir, demektir. Bir diğer yoruma göre ise, Hz. İsa ***(Aleyhi's-Selâm)*** herhangi bir yeri, vatan edinmeyip hep gezip dolaşması nedeniyle "Mesih" denmiştir. *"İsa"* ismi, *"mesih"* kelimesinden bedeldir.

« اِبْنُ مَرْيَمَ » kavli mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani; *"O, Meryem'in oğludur."* demektir. Ancak bu ifadenin, "İsa" isminin sıfatı olması caiz olmaz. Çünkü çocuğun ismi sadece "İsa" olup, yoksa "Meryem oğlu İsa" demek değildir. Ancak ayette özellikle "Meryem oğlu İsa" diye vurgu-

---

[76] Meryem, 31.

lanmış olması, onun babasız dünyaya geldiğini bildirmek içindir. Dolayısıyla annesinden başkasına nisbet olunamaz.

« وَجِيهًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ » *"O hem dünyada* –peygamberlikle ve taatle– *ve hem ahirette* –yüksek bir makama ve şefaat etmeye hak kazanan– *ve* (Allah katında) –semaya çekilmekle– *ona yakın kılınanlardandır."* Yani; yakın kılındığı sabit olanlardandır.

٤٦– ﴿ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴾.

46 – Beşikte bir bebek iken ve yetişkinlik çağında iken de insanlarla konuşacak ve salihlerden olacaktır.

Burada, « يُكَلِّمُ » kelimesi, « مُكَلِّمًا » manasına olup, konuşacak olan, demektir. « فِى الْمَهْدِ » kavli ise, « يُكَلِّمُ » kelimesinin zamirinden haldir. Yani; henüz beşikte bir bebek olduğu sabit iken de konuşacak olan, demektir.

« الْمَهْدِ » Bebeklerin dinlenmesi ve uyumaları için hazırlanan beşik ve benzeri şeylerdir. Burada mastar olarak zikredilmiş oldu. « وَكَهْلًا » kavli de bunun üzerine matuftur. Yani, *"O hem bebek iken ve hem olgunluk çağında iken insanlarla konuşacaktır."* demektir. Yani; o bu iki durumda da halkla konuşabilecektir. Çünkü; peygamberlerin konuşmaları bebeklik çağlarında olsun olgunluk dönemlerinde olsun, anlaşılamayacak veya yadırganacak bir hâl değildir. Çünkü; onlarda akıl her zaman yerinde ve sapasağlamdır, aklî melekelerinde bir sıkıntı sala söz konusu değildir. O hep peygamberlerin verdikleri haberleri ve bilgileri hayatının her çağında -ki buna bebeklik dahildir- verecektir.

٤٧– ﴿ قَالَتْ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ لِى وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِى بَشَرٌ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَٓاءُ اِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾

47 – Meryem bunun üzerine dedi ki: "Rabbim! Bana bir beşer eli dokunmamış olduğu halde nasıl olur da benim bir oğlum olabi-

lir?" Allah şöyle buyurdu: "Evet işte böyledir. Allah dilediğini yaratır. Allah bir şeye hükmedince ona yalnızca, "ol" der, o şey de hemen oluverir."

Yani; Allah bir şeyin olmasını takdir buyurunca, onu hiç ertelemeksizin derhal var eder. Fakat onu, *«ol»* kavliyle ya da emriyle ifade buyurur. Bu da, bir şeyi yaratıp var etmedeki sürati ve hızı haber vermektedir.

٤٨– ﴿ وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ ﴾

48 – "(Allah) **ona kitabı, hikmeti** (eşyanın sırlarını), **Tevrat ve İncil'i de öğretecek."**

Kıraat imamlarından Nafi ve Asım, « يُعَلِّمُهُ » kelimesini burada görüldüğü gibi aynen okumuşlardır. Yani « ى » harfiyle, « يُعَلِّمُهُ » olarak okumuşlardır. Konumu itibariyle de, « وَجِيهًا » üzerine matuf olduğundan haldir. Ancak bu iki kıraat imamının dışındakiler ise, bu kelimeyi « ن » harfiyle, « نُعَلِّمُهُ » olarak ve mübteda olan bir söz yani bir yeni cümle kabul ederek okumuşlardır.

Ayette yer alan, « اَلْكِتَابَ » kavli de yazı yazmak, yani kitabet manasınadır. Çünkü; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* kendi döneminin yazı yazan kişi olarak en güzel hat sahibi olan bir kimse idi. Bir diğer yoruma göre de bundan maksat, Allah'ın kitaplarıdır. « الْحِكْمَةَ » kavlinden murat ise, Helâl ve haram konularını açıklanması demektir. Ya da, ayette geçen, "kitaptan" kasıt, el ile yazı yazmasıdır, "hikmetten" kasıt ise dil ile yani güzel bir anlatımla anlatmak demektir.

٤٩– ﴿ وَرَسُولًا اِلٰى بَنٖٓى اِسْرَٓائٖيلَ اَنّٖى قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ اَنّٖٓى اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطّٖينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ فَاَنْفُخُ فٖيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَاْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فٖى بُيُوتِكُمْ اِنَّ فٖى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنٖينَ ﴾

49 – "O, İsrailoğullarına bir elçi olarak gönderildiğinden onlara diyecek ki: 'Doğrusu ben, size Rabbiniz tarafından bir mucize

ile geldim. Şüphesiz ben, size çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, bunun ardından da ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen canlanan bir kuş oluverir. Aynı zamanda anadan doğma kör olanları ve abras (denilen tendeki alaca) **hastalığını da iyileştirir ve Allah'ın izniyle ölüleri de diriltirim. Bu arada size, yediklerinizi ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri de haber veririm. Eğer gerçekten inanan kimselerden iseniz bütün bunlarda sizin için kesin deliller vardır."**

« وَرَسُولاً اِلَى بَنِي اِسْرَآئِيلَ » *"O, İsrailoğullarına bir elçi olarak gönderildiğinden onlara diyecek ki:"*

Ayetin başında yer alan, « وَرَسُولاً » kavli, *"Biz onu bir elçi, bir Rasûl kılacağız."* demektir. Ya da bu, hal konumundadır. Yani, *"O dünyada da ahirette de değerli, şerefli, saygın olmanın yanında, İsrailoğullarına gönderilen bir elçi olacak."* demektir.

« اَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ » *"Doğrusu ben, size Rabbiniz tarafından bir mucize ile geldim."* Burada, « اَنِّي » kavli, « بِاَنِّي » demektir. Burada yukarıdaki manaya delâlet eden ve peygamberlik iddiamı doğrulayan bir gerçekle geldim yad bir gerçeği, bir mucizeyi size getirdim. « اَنِّي اَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ » *"Şüphesiz ben, size çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar,"* yani; ben sizin için kuş suretinde bir şey yapabilme gücüne sahibim, demektir.

Burada, « اَنِّي اَخْلُقُ لَكُمْ » kavli, « اَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ » kavlinden bedel olarak mansubdur. Ya da, « بِآيَةٍ » kavlinden bedel olarak mecrurdur. Veya mahzur bir mübtedanın haberi olarak merfudur. Bu mahzuf mübteda da « هِيَ » zamiridir. Yani, *"Onu sizin için ben yaparım."* demektir.

Kıraat imamlarından Nafi ise bunu yeni bir cümle olarak, « اِنِّي » diye okumuştur.

« فَاَنْفُخُ فِيهِ » *"Bunun ardından da ona üflerim."* « فِيهِ » kavlindeki zamir, « كَ » harfine racidir. Yani; *"O kuş şeklinde temsil edilen şeye üflerim."* « فَيَكُونُ طَيْرًا بِاِذْنِ اللّٰهِ » *"O da Allah'ın izniyle hemen canlanan bir kuş oluverir."* O da tıpkı diğer kuşlar gibi bir kuş olar. Haliyle bütün bunlar da Allah'ın izni ve emriyle olmaktadır.

Kıraat imamlarından Nafi, « طَيْرًا » kelimesini, « طَائِرًا » olarak okumuştur. Rivayete göre Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* yarasa kuşlu dışında bir başka kuş yaratmamıştır.

« وَاُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ وَاُحْيِ الْمَوْتٰى بِاِذْنِ اللّٰهِ » *"Aynı zamanda anadan doğma kör olanları ve abraş denilen tendeki alaca hastalığını da iyileştirir ve Allah'ın izniyle ölüleri de diriltirim."* Ayette özellikle, *"Allah'ın izniyle"* ifadesinin tekrarlanmasının sebebi, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya ilâhlık isnadının vehmini önlemeye yöneliktir. Böyle bir inanç ve düşünceye kapılınması ihtimalini ortadan kaldırmak içindir.

Rivayete göre kavmi bakıp dururken Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*, Hz. Nûh *(Aleyhi's-Selâm)*'un oğlu Sam'ı diriltmiştir. Bunun üzerine orada bulunanlar şöyle demiştir:

"Bu apaçık bit büyüdür. Bize bundan başka bir ayet, bir mucize göster." Onların bu isteği üzerine Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* şöyle dedi:

"Ey filan kişi, sen şu yemeği yedin ve ey filan kimse, senin için de şu gizlenmiştir." Nitekim; işin bu noktasını şimdi ele alacağımız ayetin bu kısmı bize bildirmektedir.

« وَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ » *"Bu arada size yediklerinizi ve evlerinizde biriktirdikleriniz şeyleri de haber veririm."*

Bu ayette yer alan her iki « مَا » harfi, « اَلَّذِى » manasınadır ya da mastariyedir.

« اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Eğer gerçekten inanan kimselerden iseniz bütün bunlarda* –bu anlatılan şeylerde– *sizin için kesin deliller ve mucizeler vardır."*

٥٠ – ﴿ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ﴾

50 – "Ve ben, benden önce gönderilen Tevrat'ı doğrulamak ve size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim. Ben

size Rabbinizden bir mucize getirdim. Öyleyse Allah'tan korkun ve (bana) itaat edin."

Ben size bir mucize ile gönderildiğim gibi « وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرٰيةِ » *"Ve ben, benden önce gönderilen Tevrat'ı doğrulayan olarak"* da gönderildim. Ve « وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِى حُرِّمَ عَلَيْكُمْ » *"size haram kılınan bazı şeyleri helâl kılmak için gönderildim."* Yine burası da, *"Size Rabbinizden bir ayet* (mucize) *ile gönderildim."* kısmının bir cevabıdır. Yani, "Ben Rabbiniz tarafından bir mucize ile gönderildim, Allah'ın size Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın şeriatında haram kıldıklarını helâl kılmak için gönderildim." Çünkü; Hz. Musa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın şeriatında iç yağı haram kılındığı gibi, deve eti, balık ve tırnaklı olan her hayvan haram kılınmıştı. İşte Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*, onlara bu sayılanların bir kısmını Allah'ın emri ve izni gereği helâl kılmıştır.

« وَجِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ » *"Ben size Rabbinizden bir mucize getirdim."* Bu cümlenin tekrarı te'kit içindir. « فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ » *"Öyleyse Allah'tan* –ve beni yalanlamaktan, bana karşı gelmekten– *korkun ve* (bana) –emirlerime– *itaat edin."*

﴿ اِنَّ اللّٰهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴾ —٥١

51 – "Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde hemen Ona kulluk edin! İşte dosdoğru olan yol budur."

« اِنَّ اللّٰهَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ » *"Şüphesiz Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir."* Bu ifade ile Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* kul olduğunu kabullenip ikrar ettiği gibi, kendisinden rububiyyeti (rab olmayı) nefyediyor. Oysa Hristiyanlar, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın ulûhiyetine, Allah'ın oğlu olduğuna inanırlar.

« فَاعْبُدُوهُ » *"O halde hemen O'na kulluk edin."* Bana değil. « هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ » *"İşte dosdoğru olan yol budur."* Çünkü bu yol, sahibini ebedi olan nimetlerin olduğu yere ulaştırır.

52. — 58. ÂYETLER

فَلَمَّٓا اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارٖٓى اِلَى اللّٰهِ ط
قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ج اٰمَنَّا بِاللّٰهِ ج وَاشْهَدْ بِاَنَّا
مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ رَبَّنَٓا اٰمَنَّا بِمَٓا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا
مَعَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ ط وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرٖينَ ع
﴿٥٤﴾ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عٖيسٰٓى اِنّٖى مُتَوَفّٖيكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ
مِنَ الَّذٖينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذٖينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذٖينَ كَفَرُٓوا اِلٰى
يَوْمِ الْقِيَامَةِ ج ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فٖيمَا كُنْتُمْ فٖيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَاَمَّا الَّذٖينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدٖيدًا فِى
الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ز وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرٖينَ ﴿٥٦﴾ وَاَمَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفّٖيهِمْ اُجُورَهُمْ ط وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمٖينَ
﴿٥٧﴾ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكٖيمِ ﴿٥٨﴾

Meâli

52. İsa, onların inkârlarında ısrar ettiklerini sezince, "Allah yolunda benim yardımcılarım kimlerdir?" dedi. Havariler, "Allah'ın dininin yardımcıları bizleriz, biz Allah'a iman ettik. Bizim Müslüman olduğumuza şahit ol." dediler.

53. "Ey Rabbimiz! İndirdiğine *(kitaba)* inandık. Peygamberine de uyduk. Bizi, şahitlerle birlikte yaz."

54. *(Yahudiler,)* Tuzak kurdular. Ama Allah, onların tuzaklarını boşa çıkardı. Çünkü Allah, tuzak kuranları en iyi biçimde cezalandırır.

55. Allah şöyle buyurmuştu: "Ey İsa! Ben seni vefat ettireceğim. Seni katıma yükselteceğim. Seni kâfirlerden temize çıkaracağım. Sana iman edip tâbi olanları da kıyamet gününe kadar inkârcıların üstünde tutacağım. Sonra hepinizin dönüşü banadır. İşte o zaman aranızda anlaşmazlığa düştüğünüz her konu hakkında hükmü ben vereceğim."

56. "İnkâr edenlere gelince, onları hem dünyada ve hem ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım. Onların yardımcıları da olmayacaktır."

57. İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Allah onların amellerinin karşılığını tastamam olarak verecektir. Allah zalimleri sevmez.

58. *(Ey Rasûlüm!)* Bunları sana ayetlerden ve hikmet dolu Kur'an'dan anlatıyoruz.

Tefsiri

٥٢— ﴿ فَلَمَّا اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ اَنْصَارٖى اِلَى اللّٰهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾

52 – İsa, onların inkârlarında ısrar ettiklerini sezince, "Allah yolunda benim yardımcılarım kimlerdir?" dedi. Havariler, "Allah'ın dininin yardımcıları bizleriz, biz Allah'a iman ettik. Bizim Müslüman olduğumuza şahit ol." dediler.

« فَلَمَّا اَحَسَّ عِيسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ » *"İsa onların inkârlarında ısrar ettiklerini sezince,"* Yahudilerin gerçek anlamda inkârcı olduklarını ve bunda hiçbir kuşkuya yer olmadığını, tıpkı duyu organlarıyla kesin olarak bilinen gerçekler gibi kesin olarak öğrenince, « قَالَ مَنْ اَنْصَارٖى اِلَى اللّٰهِ » *"«Allah yolunda kimler bana yardımcı olacak?» dedi."*

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer, « اَنْصَارٖى » kelimesinin sonundaki « ى » harfini üstünlü olarak, « اَنْصَارِيَ » şeklinde okumuşlardır. Bu kelime, « نَاصِر » kelimesini çoğuludur, tıpkı « اَصْحَاب » kelimesinin,

« صَاحِب » kelimesinin çoğulu olduğu gibi veya « اَشْرَاف » kelimesi nasıl ki « شَرِيف » kelimesinin çoğulu ise bu da « نَصِير » kelimesinin çoğuludur. « اِلَى اللّٰهِ » kavli bir mahzufa müteallikt ir ve kelimenin sonunda yer alan, « ى » harfinden haldir. Yani, *"Benimle Allah'ın dinine yardım konusunda kim Allah'a gidecek ve kim ona sığınacak?"* demektir.

« قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ » *"Havarileri, «Allah'ın dininin yardımcıları bizleriz,"* Bir kimsenin havarisi denince, ona candan ve sadakatle bağlı olan öz arkadaşları, candaşları demektir. « اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ » *"biz Allah'a iman ettik."* –Ey İsa– *"bizim İslâm'ı kabul ettiğimize şahit ol.» dediler."* Havariler, Müslüman olduklarına ilişkin olarak ve imanlarını pekiştirmek maksadıyla Hz. İsa'nın kendilerine şahitlik etmesini istediler. Çünkü; peygamberler yarın kıyamet gününde kavimlerinin durumlarına göre ya onların lehlerinde veya aleyhlerinde şahitlik yapacaklardır. Buradan da *İslâm* ile *imanın* aynı olduklarını anlıyoruz. Çünkü bu, bunun için bir delildir.

٥٣– ﴿ رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴾

53 – "Ey Rabbimiz! İndirdiğine (kitaba) **inandık. Peygamberine de uyduk. Bizi, şahitlerle birlikte yaz."**

Kıyamet gününde ümmetlerine şahitlik yapacak olan peygamberlerle beraber yaz ya da senin vahdaniyetine şahitlikte bulunacak olanlarla beraber yaz veya Ümmet-i Muhammed'le beraber yaz. Çünkü onlar halkın üzerinde yarın şahitlikte bulunacaklardır.

٥٤– ﴿ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴾

54 – (Yahudiler,) **Tuzak kurdular. Ama Allah, onların tuzaklarını boşa çıkardı. Çünkü Allah, tuzak kuranları en iyi biçimde cezalandırır."**

« وَمَكَرُوا » Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı öldürmek veya çarmıha germek istemeleri sırasında, Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*, kâfir Yahudilerin ya da İsrail-

oğullarının kesin küfürlerini ve kendisini öldürmek istediklerini sezdiği kimseler tuzak kurdular, komplolara giriştiler.

« وَمَكَرَ اللّٰهُ » Ancak Allah onların tuzaklarını kendi başlarına geçirdi. Çünkü Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı semaya yani göğe çekti. Dolayısıyla Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı öldürmek isteyeni, ona benzeterek, o böylece öldürülerek kendisinin kurduğu tuzağa kendisi yakalandı. Allah'a tuzak kurmak gibi bir durum izafe olunamaz. Ancak bu, Allah'ın onları cezalandırması manasında kullanılır. Çünkü; böyle bir ifadenin kullanılması halk nezdinde pek kabul görmez ve hoş karşılanmaz. Nitekim; aldatmak ve alay etmek gibi ifadeler için de Allah hakkında söylenmez, zira yine bunlar da halk açısından nahoş olarak karşılanan ifadelerdir. Yani, *"Allah tuzak kurdu, Allah aldattı, Allah alay etti."* türünden ifadeler genelde, *"Allah cezalandırdı"* olarak anlamlandırılırlar. Nitekim, *"Şerhu'l-Te'vilât"* adlı eserde de böyle yazar.

« وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ » Cezalandıranların en güçlüsü Allah'tır. Cezalandırılan kimsenin hiç de bilemeyeceği ve farkına varamayacağı yerden cezalandırmaya, tokadı indirmeye güçlü olanların en kadir olanıdır.

٥٥— ﴿ اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰٓى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذ۪ينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِۚ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ف۪يمَا كُنْتُمْ ف۪يهِ تَخْتَلِفُونَ ﴾

55 – Allah şöyle buyurmuştu: "Ey İsa! Ben seni dünyada vefat ettireceğim. Seni katıma yükselteceğim. Seni kâfirlerden temize çıkaracağım. Sana iman edip tâbi olanları da kıyamet gününe kadar inkârcıların üstünde tutacağım. Sonra hepinizin dönüşü banadır. İşte o zaman aranızda anlaşmazlığa düştüğünüz her konu hakkında hükmü ben vereceğim."

« اِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسٰٓى اِنّ۪ي مُتَوَفّ۪يكَ » *"Hani Allah şöyle buyurmuştu: «Ey İsa! Ben, seni vefat ettireceğim."*

Ayetin baş tarafı olan, « إِذْ قَالَ اللّٰهُ » kavli, « مَكَرَ اللّٰهُ » kavlinin zarfıdır. « مُتَوَفِّيكَ » kavli de, "seni eceline erdireceğim, ecelini tamamlatacağım" demektir. Manası ise şöyledir: *"Kâfirlerin seni öldürmelerinden seni koruyacağım. Senin ölümün onların elinden olmayacak ve seni normal ecelinle ölüme götüreceğim, öldüreceğim."*

« وَرَافِعُكَ اِلَيَّ » *"Seni katıma yükselteceğim."* Yani; kendi semâma ve meleklerin bulunduğu, karargâh kurdukları yere alıp yükselteceğim. « وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا » *"Seni kâfirler* (tuzakların)*dan kurtarıp arındıracağım."* Onların kötü komşuluklarından, yakınlarında bulunmaktan ve iğrenç, kötü sohbet ve konuşmalarından arındırıp temizleyecek ve kurtaracağım.

Bir yoruma göre, « مُتَوَفِّيكَ » demek, Seni yerden alacağım kabzedeğim, demektir. Yani; herhangi bir şeyi eksiksiz olarak yerine getirildiğinde bu kelime kullanılır. Örneğin; « تَوَفَّيْتُ مَالِى عَلَى فُلاَنٍ » denir ki, *"Filanın üzerindeki malımı tümüyle aldım."*, demektir. Ya da bunun manası şöyledir: "Ben seni şimdilik katıma yükseltiyorum. Ancak sen semadan (gökten) indikten sonra zamanın gelince, ömrün sona erince seni öldüreceğim." Çünkü; aralarında yer alan « وَ » harfi yani « مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ » kelimeleri arasındaki « وَ » harfi, tertibi gerektirmez, bir sırayı izlemez. Nitekim; Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"İsa ümmetim üzerine bir halife olarak inecek (gelecek)*, haçı parçalayacak, domuzları öldürecek ve yeryüzünde kırk yıl kadar kalacak, evlenecek, çocukları olacak ve daha sonra da ölecektir. Doğrusu başında ben, sonlarında da İsa bulunacak olan bir ümmet nasıl olabilir ki* (hiç helâk olur mu)*? Kaldı ki; Ehl-i Beytimden olacak olan Mehdi de onların ortasında yer alacak."* [77]

Ya da bunun yorumu şöyledir: "Seni uyutacağım ve sen uyuyorken seni katıma yükselteceğim ki; herhangi bir korku ve endişeye kapılmayasın. Bir de uyanınca kendini göğe yükselmiş ve mukarreblerle (bana yakın olanlarla) birliktesin."

---

[77] Bk. İbn Cerir, 3/291. el-Dürrü'l-Mensur, 2/225.

« وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ » *"Sana iman edip tabi olanları* –Müslümanları– *da kıyamet gününe kadar* –reddeden– *inkârcıların üstünde tutacağım."* Çünkü; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya tabi olanlar, uyanlar, her ne kadar şeriatleri farklı olsa da, temelde İslâm'ın özüne uyanlardır. Ancak onu yalanlayanlar değil, Yahudi ve Hristiyanlardan olup da onun aleyhinde yalan uyduranlar üstün tutulacak değillerdir. Müslümanların ya da o dönemde Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya uyanların onlara üstün gelmeleri kimi zaman hüccet, delil ya da kanıtlarla olacaktır, çoğu zaman da hem hüccet yani delil ve kanıtlarla hem de kılıç [78] üstünlüğü ile galebe çalacaklardır.

« ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ » *"Sonra hepinizin* –ahirette– *dönüşü banadır. İşte o zaman aranızda anlaşmazlığa düştüğünüz her konu hakkında hükmü ben vereceğim."*

٥٦— ﴿ فَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَاُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾

56 – "İnkâr edenlere gelince, onları hem dünyada ve hem ahirette şiddetli bir azaba çarptıracağım. Onların yardımcıları da olmayacaktır."

٥٧— ﴿ وَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ اُجُورَهُمْ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾

57 – İman edip salih ameller işleyenlere gelince, Allah onların amellerinin karşılığını tastamam olarak verecektir. Allah zalimleri sevmez.

İşte bu iki ayet nihayetinde hükmü ortaya koymaktadır, sonucu açıklamaktadır. « فَيُوَفِّيهِمْ » kıraati Hafs'a aittir.

[78] Yani silâh ve teknoloji üstünlüğü ile. (Müterc.)

٥٨- ﴿ ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴾

58 – (Ey Rasûlüm!) **Bunları sana ayetlerden ve hikmet dolu Kur'an'dan anlatıyoruz.**

Burada, « ذٰلِكَ » ile Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)* ile alâkalı ve daha başka konularla ilgili geçen olaylara işaret etmektedir. Bu, aynı zamanda mübtedadır. « نَتْلُوهُ عَلَيْكَ » kavli de bunun haberidir. « مِنَ الْاٰيَاتِ » haberden sonra bir ikinci haberdir. Ya da mahzuf bir mübtedanın haberidir. « الذِّكْرِ الْحَكِيمِ » kavli de, Kur'an demektir. Yani; muhkem, sağlam haberler getiren anlamındadır. Ya da birçok hikmetleri taşıması bakımından sanki hep hikmetle konuşur, anlamındadır.

✿ ✿ ✿

59. — 64. ÂYETLER

اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَؕ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَٓاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ اَبْنَٓاءَنَا وَاَبْنَٓاءَكُمْ وَنِسَٓاءَنَا وَنِسَٓاءَكُمْ وَاَنْفُسَنَا وَاَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّۚ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُؕ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِؕ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾

Meâli

59. İsa'nın durumu Allah katında tıpkı Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı ve ona, "Ol!" dedi, o da hemen oluverdi.

60. *(Ey Peygamber!)* Rabbinden sana gelen vahiy haktır. Sakın şüpheye kapılanlardan olma!

61. Sana gelen bu gerçek bilgilerden sonra kim seninle tartışmaya girerse *(onlara)* de ki: "Gelin! Çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım ve sonra topluca dua ederek, kimler yalan söylüyorsa, Allah'tan o yalancıları helâk etmesini dileyelim.

62. İşte bu anlatılanlar gerçek kıssalardır. Allah'tan başka da kendisine kulluk edilecek bir başka ilâh da yoktur. Şüphesiz Allah Azizdir, Hakimdir.

63. Eğer yüz çevirirlerse, muhakkak Allah, fesat çıkaranları en iyi bilendir.

64. *(Ey Rasûlüm!)* de ki: "Ey Kitap ehli! Gelin bize ve size vahiy yoluyla indirilen aramızda ortak bir söze gelin. Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rabler edinmeyelim." Eğer yüz çevirirlerse, bu takdirde, "Şahit olun ki; bizler Allah'ın hükümlerine boyun eğmiş olan Müslümanlarız." deyin.

Tefsiri

Şimdi tefsirini yapacağımız bu ayet Necran'dan gelen Hristiyan heyetiyle alâkalıdır. Çünkü bu heyet, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e:

"Sen hiç babası olmadan bir çocuğun dünyaya geldiğini gördün mü?" diye bir soru yöneltmişlerdi. Bunun üzerine şu ayet bu konuyla alâkalı olarak nazil olmuştur.

٥٩– ﴿ اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَۜ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴾

59 – İsa'nın durumu Allah katında tıpkı Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı ve ona, "Ol!" dedi, o da hemen oluverdi.

« اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَۜ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ » *"İsa'nın durumu, Allah katında tıpkı Adem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı."*

Yani; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın durumu ve onun garipsenen veya yadırganan hali tıpkı Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in durumu gibidir. *"Çünkü; Allah onu da topraktan yarattı."* Ona çamurdan bir ceset ya da beden takdir buyurdu. Aslında Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* ile alâkalı olarak araya giren bu cümle açıklama ve tefsir mahiyetinde bir cümledir. Çünkü; Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın da yaratılışı onunkisine benzemektedir. O halde esas itibariyle bu, üzerinde tartışılması gereken bir husus olmamalıdır. Yani; Allah, İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'yı babasız yaratmış olduğu gibi Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'i de topraktan yaratmış ve ortada ne bir baba ve ne de bir anne var. O halde Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın yaratılışında şaşılacak ne var ki? Eğer Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın babasız olarak yaratılması hali yadırganacak bir durum ise, o halde anne ve babası olmadan Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in yaratılması olayı ondan daha da yadırganacak bir durum olmaz mı? Babasız olarak dünyaya gelen Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya göre Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in anne ve baba olmadan yaratılması harikulade bir şey değil midir, olağan dışı bir durum ve normal doğum ölçüsü ele alındığında bu, daha da garipsenemez mi?

Burada garip olan bir olay ondan çok daha garip olan bir diğer olaya benzetilerek durum ortaya konuyor ki, böylece hasım olan taraf artık konuşamaz ve tartışamaz bir duruma gelmiş olsun. Dolayısıyla sağlıklı bir şeklide düşünebilen bir kimse, kendisince yadırgadığı bir olayın çok daha ötesinde yadırganan bir olay ile karşılaştığında, bundan böyle dili tutulur ve konuşamaz olur. Eğer inada sapmayacaksa gerçeği teslim eder ve kabullenir.

Bir ilim adamından gelen rivayete göre, kendisi Rumların (Bizanslıların) eline esir düşer. Bu arada, onlara:

— *Neden sizler İsa'ya tapıyorsunuz,* diye sorar. Onların cevabı:

— *Çünkü, o babasız olarak dünyaya gelmiştir*, olur. Bu defa o alim kişi, onlara şöyle bir karşılık verir:

— *Öyleyse tapınılmaya Adem, ondan daha lâyıktır; çünkü onun ne annesi ve ne de babası vardır.* Onlar:

— *İsa ölüleri diriltir*, derler. Bu defa o alim kişi:

— *Burada da tapınılmaya daha lâyık olan kişi bu takdirde sekiz bin kişiyi dirilten Hizkil (Aleyhi's-Selâm) olmalıdır. Çünkü İsa peygamber sadece dört kişi diriltmiştir.* Bu defa onlar tekrar:

— *O anadan doğma körleri ve alaca ten hastalığını tedavi edip iyileştirir*, derler. Alim zat da:

— *O halde Circis (Aleyhi's-Selâm) ondan daha çok tapınılmaya lâyık olmalıdır. Çünkü önce pişirilir ve sonra da yakılırdı, fakat sonra dipdiri olarak kalkardı, kendisine bir şey olmazdı*, diye onlara cevap verdi.

« ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » *"Ve ona, «ol!» dedi, o da hemen oluverdi."* Yani; Allah onu bir beşer olarak var etti. O da hemen bir beşer olarak var oldu.

« فَيَكُونُ » burada, « فَكَانَ » demektir. Yani, « كُنْ فَكَانَ » denmeliydi. Ancak burası yeri olmadığından detaya inmek istemiyoruz. Bu da mazi olan yani dili geçmişin hal hikayesidir veya mazi halin hikayesidir. « ثُمَّ » ise haberin haber üzerine tertibi içindir, yoksa kendisinden haber verilenin tertibi için değildir.

٦٠– ﴿ اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾

60 – (Ey Peygamber!) **Rabbinden sana gelen vahiy haktır. Sakın** –ey duyup işiten– **şüpheye kapılanlardan olma!**

Buradaki hitabın Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e olması ihtimali de vardır. Bu takdirde bu, daha çok sebat etme noktasında bir heyecana getirmektir. Çünkü; Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) masumdur, bu bakımdan da şüpheye düşmekten beridir, uzaktır. « اَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ » kavli mahzuf mübtedanın haberidir. Yani, *"O haktır, gerçektir"* demektir.

٦١– ﴿ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴾

61 – Sana gelen bu gerçek bilgilerden sonra kim seninle tartışmaya girerse onlara de ki: "Gelin! Çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım ve sonra topluca dua ederek, kimler yalan söylüyorsa, Allah'tan o yalancıları helâk etmesini dileyelim.

« فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ » *"Sana gelen tüm bu gerçek bilgilerden sonra* –Hristiyanlardan– *kim seninle* –İsa hakkında– *tartışmaya girerse onlara de ki:"* Kesin bilgi anlamına gelen beyyinelerden, delillerden sonra... « مَا » burada « الَّذِي » anlamındadır.

« تَعَالَوْا » *"Gelin!"* Burada gelin, demekten murat, gayretle ve kendi reyiyle karar vererek gelmek manasınadır. Yoksa zaten kendileri hep oradalar. Bu, *"gelin birlikte bir şey yapalım ve karar verelim ki, sonucuna da katlanalım."* anlamında bir eyleme veya fiile çağrıdır. Bu tıpkı, *"Gelin şu mesele konusunda düşünelim."* demek gibi bir ifadedir.

« نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ » *"Bizler ve sizler hepimiz kendimizi ortaya koymak suretiyle biz kendi çocuklarımızı, siz de kendi çocuklarınızı, biz kadınlarımızı siz de kadınlarınızı çağıralım."* Bizden ve sizden hepimiz bizzat kendimizi ortaya koymak suretiyle çocuklarımızı ve kadınlarımızı da çağıralım, hep birlikte lânetleşelim.

« ثُمَّ نَبْتَهِلْ » *"ve sonra topluca lânetlenmek için dua ederek,"* Burada, « نَبْتَهِلْ » kelimesi, « نَتَبَاهَلْ » demektir. « الْبَهْلَةُ » veya « الْبُهْلَةُ » lânet manasındadır, lânet etmek, lânetlemek demektir. Örneğin; « بَهَلَهُ اللّٰهُ » demek, *"Allah ona lânet etsin, Allah onu rahmetinden ırak eylesin, uzaklaştırsın."* demektir. İşte *"ibtihal"*'in asıl manası budur. Daha sonra bu kelime zorda kalınan her durum için dua ya da beddua manasında kullanılır oldu. Yani; karşılıklı bir lânetleşme söz konusu olmasa da artık her sıkışık anlarda başvurulan dua olarak ele alındı.

Rivayete göre Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) onları bu manada mübaheleye, lânetleşmeye çağırdığında, dediler ki:

— *Bu konuda biraz bekleyip düşünelim ve bir karara varalım.* Nihayet; içlerinde *Akib* dedikleri ve sözcüleri konumunda bulunan *Abdulmesih* adındaki kişi adamlarına karşı söze şöyle başladı ve:

— *Ey Hristiyan topluluğu! Allah'a yemin ederim ki; siz de Muhammed'in gerçekten gönderilen bir elçi* (peygamber) *olduğunu görüp anladınız. Herhangi bir kavim bir peygamberle lânetleşmemiş olsun ki, mutlaka onların yaşlıları ortadan yok olmuş ve geriden de küçükleri artık yetişip gelmemiştir. Eğer siz böyle bir şey yapacak olursanız kesin olarak helâk olup gidersiniz. Eğer yapmazsanız, dininize sarılın kalın, başka da bir şey yapmayın. Gidin bu adamla* (Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile) *vedalaşın ve ülkenize dönün*, diye konuştu.

Nihayet ertesi sabah Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a gittiler. Bu sırada Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* torunu Hüseyin *(Radıyallahu Anh)*'i kucağına almış, Hasan *(Radıyallahu Anh)*'ın da eline yapışmış, arkasından kızı Hz. Fatıma *(Radıyallahu Anha)* ve onun da arkasından Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)* bulunduğu halde yürüyorlardı ve onlara şöyle diyordu:

— *Ben dua ettiğim zaman siz de benim yaptığım duaya amin deyin.*

Necran heyetinin lideri, papazları ya da dini konuda bilgili adamları bu manzarayı görünce kendi adamlarına dönerek şöyle dedi:

— *Ey Hristiyanlar topluluğu! Doğrusu ben karşımda öyle yüzler görüyorum ki; eğer bunlar bir dağın yerinden sökülüp atılması için dua etseler, Allah o dağı onların bu duasıyla yerinden yok eder. Sakın bunlarla mübaheleye, lânetleşmeye girmeyin, aksi takdirde helâk olursunuz ve bundan böyle yer yüzünde bir tek Hristiyan bile kalmaz.*

Bunun üzerine dediler ki:

— *Ey Ebu'l-Kasım* (Ey Muhammed!) *Biz, seninle böyle bir mübaheleye girişmemeye karar verdik.* Onların bu kararları üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlarla, her yıl Müslümanlara, iki bin hülle (takim elbise) veya altın cizye (vergi) vermek üzere antlaşma yaptı, barış imzaladı. Sonra da Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

"Varlığım elinde olan Allah'a yemin ederim ki; gerçekten helâk olmaları Necran heyetini yüzlerinden okunuyordu (üzerlerine inmiş sarkıp duru-

yordu). *Eğer lânetleşmiş olsalardı, mutlaka maymunlarla domuzlara dönüştürüleceklerdi."*[79]

Burada mübahele olayı her ne kadar Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile onu yalanlayan kimseleri ilgilendiren bir konu ise de, çocukların ve kadınların yani tümüyle ailesinin buna eklemesi, bunun daha çok güven verici ve inancı pekiştirici olması sebebiyledir. Kendisine olan kesin güven halini ortaya koymak, kendisinin davasında doğru ve samimi olduğuna dair kesin inancı göstermek içindir. İşte bunu için Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* en sevdiklerini, ciğerparelerini bundan dolayı ortaya koyma ve tehlikeye atma cesaretini gösterdi. Meseleyi sadece kendini ortaya koymakla, bırakmadı. Kaldı ki; hasmının da kesin olarak yalancı olduğunu bildiğinden, onların hem kendileri ve hem de tüm sevdikleri varlıkları ve ciğerpareleriyle helâk olmalarını istiyordu. Çünkü; mübahele yani lânetleşme olayı eğer gerçekleşmiş olsaydı mutlaka helâk olacaklardı. Zaten Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de onların helâk olacaklarını bu manada kesin olarak biliyordu.

Aile bireylerinden olan çocukların ve kadınların da böyle bir olayda yer almalarının istenmesi, bunların aile bireylerinin en değerli varlıkları olması sebebiyledir. Gönülden en çok bağlanılan varlıklar olması nedeniyledir. Bir de ayette görüldüğü gibi kendisinden önce bunların ortaya konmalarının sebebi, onlara karşı olan sevgisinin ve onların kalbindeki yerlerinin ne kadar fazla olduğunu göstermek içindir.

İşte bütün bu anlatılanlardan çıkan gerçek şudur. Bu ayette anlatılanlar ve ayetin kendisi, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in peygamberliğinin sahih olduğunun kanıtıdır. Çünkü; bu konuda ne muhalif olan birinden ve ne de taraftar olan herhangi bir kimseden buna cevap ve karşılık verildiğine ilişkin bir rivayet yapılmamıştır.

« فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ » *"kimler yalan söylüyorsa, Allah'tan o yalancıları helâk etmelerini dileyelim."* Yani; bizden olsun, sizden olsun İsa hakkında kim yalancıysa, Allah onları helâk etsin, isteyelim. Burada-

[79] Ebu Nuaym, bunu, "Delâil'un-Nübüvve" de Muhammed b. Mervan el-Süddi yoluyla Kelbi'den, o da Ebu Salih yoluyla İbn Abbas'tan rivayet ediyor. İbn Mervan ise metruktur ve yalancılıkla töhmet altında bulunmaktadır. Haşiyetu'l-Keşşâf, 1/369.

ki, « نَبْتَهِلْ » ve « فَنَجْعَلْ » kelimeleri, « نَدْعُ » kelimesi üzerine matufturlar.

٦٢– ﴿ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾

62 – İşte bu anlatılanlar gerçek kıssalardır. Allah'tan başka da kendisine kulluk edilecek bir başka ilâh da yoktur. Şüphesiz Allah Azizdir, Hakimdir.

« اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ » *"İşte bu anlatılanlar gerçeğin ta kendisidir."*

Görüldüğü gibi, « اِنَّ » edatının ismi ile haberi arası, « لَهُوَ » kavliyle ayrılmıştır. Ya da mübtedadır. « الْقَصَصُ الْحَقُّ » kavli ise bunu haberidir. Cümle de, « اِنَّ » edatının haberidir. Yine görüldüğü gibi fasıl zamir olan, « هُوَ » kelimesinin başına « لَ » harfinin gelmesi yani duhulü caizdir. Mademki burada görüldüğü gibi haber olan bir kelimeye « لَ » harfini gelmesi caiz görülmektedir, bu takdirde fasl zamiri olan kelimenin başına gelmesi haydi haydi caizdir. Çünkü bu, mübtedaya, habere göre daha çok yakındır. Esasen işin doğru olanı bunun mübtedanın başında dahil olmasıdır.

« وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اللّٰهُ » *"Allah'tan başka da kendisine kulluk edilecek bir başka ilâh da yoktur."*

Burada yer alan, « مِنْ » cer edatı tıpkı, « لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ » kelimesinde olduğu gibi feth üzere mebni kabilindedir. Bu da istiğrak manasını elde etmek için böyledir. Bunda asıl amaç, Hristiyanların teslis yani üçleme, üç ilâh kabul etme yanlışını reddetmek içindir.

« وَ اِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ » *"Şüphesiz Allah* –intikam almada– *Azizdir,* (her şeye gücü yetendir, her şeyi bir hikmete bağlı olarak işleyendir) –hükümleri değerlendirmede ve gereğini yapmada– *Hakimdir."*

٦٣- ﴿ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِالْمُفْسِدٖينَ ﴾

63 – Eğer yüz çevirirlerse –kabul etmezlerse–, **muhakkak Allah, fesat çıkaranları en iyi bilendir.**

İşte bu durum bir başka ayette belirtildiği gibi onlar için söz konusu azap ile bir tehdit demektir. Çünkü Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴾

"Onlara bozgunculuk yapmalarına karşılık azap üstüne azap ekleriz." [80]

٦٤- ﴿ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾

64 – (Ey Rasûlüm!) **de ki: "Ey Kitap ehli! Gelin bize ve size vahiy yoluyla indirilen aramızda ortak bir söze gelin. Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rabler edinmeyelim." Eğer yüz çevirirlerse, bu takdirde, "Şahit olun ki; bizler Allah'ın hükümlerine boyun eğmiş olan Müslümanlarız." deyin.**

« قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ » "(Ey Rasûlüm!) *De ki: «Ey kitap ehli!»*" Yani; Ey Yahudiler ve Hristiyanlar veya ey Necran heyeti ya da ey Medine'de ikamet etmekte olan Yahudiler! « تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ » *"Gelin, bize ve size vahiy yoluyla indirilen aramızda ortak bir söz üzerinde anlaşalım."* Üzerinde tartışılamayacak olan Kur'an, Tevrat ve İncil kitapları üzerinde anlaşalım. Ayette geçen, « كَلِمَةٍ » kavlinin açıklaması ise ayetin şimdi ele alacağımız bu kısmıdır:

« اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهٖ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ » *"Gelin, Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak*

---

[80] Nahl, 88.

koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi rabler edinmeyelim." Yani atamizdaki o ortak kelimeye gelin, gelin ki; *"Uzeyir Allah'ın oğludur ve ya İsa Mesih Allah'ın oğludur."* gibi şeyler demeyelim. Çünkü; bu her iki kimse de bizlerdendir ve bizim gibi birer insandırlar. Aynı zaman Allah'ın şeriatında izin verdikleri dışında din bilginlerinizin kendiliklerinden getirdikleri kimi helâl ve haram konularında onlara itaat etmeyelim.

Adiy b. Hatim'den gelen rivayete göre, demiş ki:

"— *Ey Allah'ın Rasûlü! Biz onlara kullukta bulunmadık ki.* Bunun üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de şöyle buyurmuştur:

— *Onlar sizin için bazı şeyleri helâl sayıp bazı şeyleri de haram kılmıyorlar mı? Siz de onların bu yaptıklarına katılıp onları almıyor musunuz?* Adiy de:

— *Evet* demiş. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de:

— *İşte sizin bu yaptığınız şey onlara kullukta bulunmanız, itaat etmeniz, Rab edinmenizdir."* [81]

« فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ » *"Eğer* –tevhit inancından– *yüz çevirirlerse, bu takdirde, «şahit olun ki bizler Allah'ın hükümlerine boyun eğmiş Müslümanlarız» deyin."* Yani; hüccet ve deliller sizi bağlar, dolayısıyla sizin gerçekleri itiraf etmeniz gerekir. Gelin, Müslüman olduğumuzu artık siz de itiraflarınızla kabullenin ve kendisin de buna karşı çıktığınızı söyleyin.. Yani; tıpkı birbirleriyle güreşip yenişenlerin ta da galip gelen tarafın yenilen tarafa, "Artık galibin ve yenen kimsenin ben olduğumu itiraf et ve bana seni yendiğim gerçeğini de teslim et." gibi bir ifadedir bu.

❁ ❁ ❁

[81] Tirmizi, 3095. Tirmizi bu, garip bir hadistir, demiştir.

65. — 72. ÂYETLER

يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ ف۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ
وَالْاِنْج۪يلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِه۪ؕ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ
حَاجَجْتُمْ ف۪يمَا لَكُمْ بِه۪ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ ف۪يمَا لَيْسَ لَكُمْ
بِه۪ عِلْمٌؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ اِبْرٰه۪يمُ
يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَن۪يفًا مُسْلِمًاؕ وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُشْرِك۪ينَ ﴿٦٧﴾ اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰه۪يمَ لَلَّذ۪ينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا
النَّبِيُّ وَالَّذ۪ينَ اٰمَنُواؕ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٦٨﴾ وَدَّتْ طَٓائِفَةٌ
مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْؕ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا
يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ
تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ
وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ
الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ عَلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ
وَاكْفُرُٓوا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَۚ ﴿٧٢﴾

Meâli

65. Ey Kitap ehli! İbrahim konusunda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de kesin olarak ondan sonra indirilmiştir. Siz hâlâ buna da mı akıl erdirmeyeceksiniz?

66. İşte sizler böylesiniz. *(Varsayalım ki;)* sizler bildikleriniz hakkında tartışıp duruyorsunuz; ama, hakkında hiç bilgi sahibi olmadığınız konularda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa gerçekleri en iyi Allah bilir, siz bilemezsiniz.

67. İbrahim, Yahudi de değildi, Hristiyan da. Fakat o muvahhid bir Müslümandı. O, Allah'a ortak koşan müşriklerden asla olmadı.

68. İnsanlar içinde İbrahim'e en yakın olanlar şüphesiz ona iman edenler, onun soyundan gelen şu peygamber *(Muhammed)* ve ona iman edenlerdir. Allah mü'minlerin velisidir.

69. Kitap ehli bir grup, sizi dininizden saptırmayı arzulamaktadırlar. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar da bunun farkında bile olmazlar.

70. Ey kitap ehli! Sizler *(bütün gerçeklere)* tanıklık edip durduğunuz halde ne diye Allah'ın apaçık ayetlerini inkâr ediyorsunuz?

71. Ey kitap ehli! Niçin hakkı batıl ile karıştırıyor ve bile bile hakkı *(gerçeği)* gizliyorsunuz?

72. Kitap ehlinden *(Yahudilerden)* bir topluluk birbirlerine yol gösterip şöyle dediler: "Müslümanlara indirilene günün başında iman etmiş gibi gözükün; *(fakat çok fazla beklemeden)* günün sonunda da onu inkâr edin, ola ki, *(dinlerinden)* dönerler.

Tefsiri

٦٥— ﴿ يَآ اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِى اِبْرٰهِيمَ وَمَآ اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْجِيلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِهٖ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾

65 – Ey Kitap ehli! İbrahim konusunda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de kesin olarak ondan sonra indirilmiştir. Siz hâlâ buna da mı akıl erdirmeyeceksiniz?

« يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَٓاجُّونَ ف۪ٓي اِبْرٰه۪يمَ وَمَٓا اُنْزِلَتِ التَّوْرٰيةُ وَالْاِنْج۪يلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِه۪ » *"Ey kitap ehli! İbrahim konusunda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da, İncil de kesin olarak ondan sonra indirilmiştir."* İster Yahudiler olsun, ister Hristiyanlar olsun, Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm)'in kendilerinden olduğunu iddia ettiler. Bu konuda Hz. Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile ona iman eden mü'minlerle tartıştılar.

Denildi ki; Yahudilik, ancak Tevrat'ın nazil olmasından sonra meydana geldiği gibi, Hristiyanlık da ancak İncil'in inmesinden sonra meydana gelmiştir. Oysa Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm) ile Hz. Musa (Aleyhi's-Selâm) arasında geçen zaman bin yıldır. Yine Hz. İbrahim (Aleyhi's-Selâm) ile Hz. İsa (Aleyhi's-Selâm) arasında geçen süre ise iki bin yıldır. Nasıl olur da İbrahim peygamberden bunca uzun yıllar değil asırlar geçtikten sonra İbrahim (Aleyhi's-Selâm) Yahudi veya Hristiyan dini üzere olabilsin ki? Bu, mümkün mü? « اَفَلَا تَعْقِلُونَ » *"Siz hâlâ buna da mı akıl erdirmeyeceksiniz?"* Hâlâ kalkıp bu türden münakaşalara, tartışmalara artık girmeyin. Bu tür mücadele ve tartışmaları bırakın.

٦٦— ﴿ هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ حَاجَجْتُمْ ف۪يمَا لَكُمْ بِه۪ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَٓاجُّونَ ف۪يمَا لَيْسَ لَكُمْ بِه۪ عِلْمٌۜ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾

66 – İşte sizler böylesiniz. (Varsayalım ki;) **sizler bildikleriniz hakkında tartışıp duruyorsunuz; ama, hakkında hiç bilgi sahibi olmadığınız konularda ne diye tartışıyorsunuz? Oysa gerçekleri en iyi Allah bilir, siz bilemezsiniz.**

« هَٓا اَنْتُمْ هٰٓؤُلَٓاءِ » *"İşte sizler böylesiniz;"* « هَا » burada tenbih içindir. « اَنْتُمْ » mübtedadır. « هٰٓؤُلَٓاءِ » haberdir.

« حَاجَجْتُمْ ف۪يمَا لَكُمْ بِه۪ عِلْمٌ » "(Varsayalım ki;) *sizler, bildikleriniz hakkında tartışıp duruyorsunuz,"* « حَاجَجْتُمْ » kavli ilk cümleyi açıklayan yeni, müstenefe bir cümledir. Yani; mana şöyledir: *"Siz öyle ahmak kimselersiniz ki; sizin ahmaklığınızın ve akılsızlığınızın açıklaması da şudur. Sizler Tevrat ve İncil'in ele aldığı ve diyelim ki, hakkında bilgi sahibi olduğunuz konuları tartışıyorsunuz."*

« فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ » *"ama, hakkında hiç bilgi sahibi olmadığınız konularda ne diye tartışıyorsunuz?"* Örneğin; siz Yahudi ve Hristiyanların kitaplarında Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in dini hakkında hiçbir şey ele alınmazken, neden tartışıyorsunuz?

Bir diğer yoruma göre, « هٰٓؤُلَٓاءِ » burada, « اَلَّذِى » manasınadır. « حَاجَجْتُمْ » ise onun sılası yani ilgi ya da yan cümleciğidir.

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer ile Ebu Amr, « هَا اَنْتُمْ » kavlini med ile ve fakat hemzesiz olarak, Kur'an'da geçen her yerde « هَٓا نْتُمْ » şeklinde kıraat etmişlerdir.

« وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » *"Oysa* –hakkında tartıştığınız– *gerçekleri en iyi Allah bilir, siz bilemezsiniz."* Çünkü; sizin o konulardan haberiniz yok, siz o konuların cahilisiniz.

Daha sonra Rabbimiz, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in onların inançlarından beri olduğunu, onların batıl birtakım inanışlarıyla alâkası bulunmadığını şöyle açıklıyor:

٦٧– ﴿ مَا كَانَ اِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

67 – İbrahim, Yahudi de değildi, Hristiyan da. Fakat o muvahhid bir Müslümandı. O, Allah'a ortak koşan müşriklerden asla olmadı.

Sanki burada bu ayette geçen, *"müşrikler"* ifadesinden yüce Allah Yahudi ve Hristiyanları murat eder gibidir. Çünkü; bunlardan biri Hz. Uzeyir *(Aleyhi's-Selâm)*'i, diğeri de Mesih *(Aleyhi's-Selâm)*'i Allah'a ortak koşmaktadırlar. Ya da bunun manası, *"İbrahim onlardan olmadığı gibi müşriklerden de değildi."* demektir.

٦٨– ﴿ اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِىُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاللّٰهُ وَلِىُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

68 – İnsanlar içinde İbrahim'e en yakın olanlar –ona en candan bağlı bulunanlar– **şüphesiz** –onun döneminde ve ondan sonra– **ona iman edenler, onun soyundan gelen** –özellikle– **şu peygamber** (Muhammed) **ve** –ümmetinden– **ona iman edenlerdir. Allah mü'minlerin velisi, yardımcısı ve dostudur.**

Burada ayrıca Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a vurgu yapılması, onun fazileti açısındandır. Ki *"şu peygamber"* ifadesinden kasıt da, Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'dir.

« الْوَلِيّ » — *El-Vely,* yakınlık manasınadır.

٦٩– ﴿ وَدَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْؕ وَمَا يُضِلُّونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴾

69 – Kitap ehlinden bir grup –Yahudi– **sizi dininizden saptırmayı arzulamaktadırlar. Oysa onlar sadece kendilerini saptırırlar** –insanları doğru yoldan saptıranların vebali sadece kendilerinedir. Çünkü sapmalarının ve saptırmalarının azabı kendilerine katlanarak yüklenir. Onlar hâlâ– **da bunun farkında bile olmazlar."**

Çünkü; Yahudiler, Hz. Huzeyfe'yi, Hz. Ammar'ı ve Hz. Muaz'ı *(Radıyallahu Anhüm)* Yahudiliğe çağırmışlardı.

٧٠– ﴿ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴾

70 – Ey kitap ehli! Sizler (bütün gerçeklere) **tanıklık edip durduğunuz halde** –bu gerçeklerin Allah'ın ayetleri olduğunu itiraf ettiğiniz halde– **ne diye Allah'ın apaçık ayetlerini** –Tevrat ve İncil'i– **inkâr ediyorsunuz?**

Çünkü Yahudi ve Hristiyanlar, bu kitaplarda Allah Rasûlü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'nün peygamberliğinin sıhhatine ilişkin olarak ve daha başka hususlar açıkça zikredildiği halde, onlara iman etmemektedirler.

Ya da ne diye Kur'an'ı, ve Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın peygamberliğine ilişkin delilleri ne diye inkâr ediyorsunuz? Oysa sizler onun niteliklerin hem Tevrat'ta ve hem İncil'de görüp duruyorsunuz. Ya

da sizler anlatılanların ve gelen tüm ayetlerin hak olduklarını bildiğiniz halde neden dolayı o ayetleri inkâr ediyorsunuz?

٧١- ﴿ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾

71 – Ey kitap ehli! Niçin hakkı batıl –Musa ile İsa'ya iman ederken Muhammed'i inkâr– **ile karıştırıyor ve bile bile hakkı** (gerçeği) –Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in vasfını– **gizliyorsunuz?** Oysa onun hak olduğunu sizler de bilmektesiniz.

٧٢- ﴿ وَقَالَتْ طَٓائِفَةٌ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذٖٓى اُنْزِلَ عَلَى الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوٓا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾

72 – Kitap ehlinden (Yahudilerden) **bir topluluk** –kendi aralarında– **birbirlerine yol gösterip şöyle dediler: "Müslümanlara indirilene** –Kur'an'a– **günün başında iman etmiş gibi gözükün;** (fakat çok fazla beklemeden) **günü sonunda da onu inkâr edin. Ola ki, dinlerinden dönerler."**

« وَجْهَ النَّهَارِ » kavli burada zarftır. Yani; günün başında, ilk saatlerinde, demektir. Mana şöyledir:

"Müslümanlara indirilenlere günün erken saatlerinde inanmış gibi gözükün, fakat günün sonunda ise onu inkâr edin. Ola ki, böyle bir durumda Müslümanlar şöyle düşünebilir ve diyebilirler ki: «Bunlar kitap ehli kimselerdir. Öyle bilmeden bir şeyden dönmezler. Eğer dönmüşlerse mutlaka bildikleri bir gerçek vardır:" diye böylece onlar da sizin İmandan dönmenizle onlar da dönebilirler belki?..»"

✿ ✿ ✿

73. — 80. ÂYETLER

وَلاَ تُؤْمِنُوٓا اِلاَّ لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ اَنْ
يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُوتِيتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ اِنَّ
الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾
يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ وَمِنْ
اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَاْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهٓ اِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ
تَاْمَنْهُ بِدِينَارٍ لاَ يُؤَدِّهٓ اِلَيْكَ اِلاَّ مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَٓائِمًا ذٰلِكَ
بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ
الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهِ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ
يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا
قَلِيلاً اُولٰٓئِكَ لاَ خَلاَقَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ وَلاَ يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلاَ
يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٧٧﴾
وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ
الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا
هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾
مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ

يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا
رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾
وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ
بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾

Meâli

73. *(Kitap ehli)* dediler ki: "Sakın ha! Kendi dininize uyanlardan başkasına inanmayın." *(Ey Peygamber! Onlara)* de ki: "Asıl hidayet, Allah'ın hidayetidir." Dediler ki: "Size verilenin benzerinin, sizden olmayan birine verilmesinden dolayı delil getireceklerine de inanmayın." *(Ey Peygamber!)* De ki: "Gerçek lütuf Allah'ın elindedir. Allah onu dilediğine verir. Allah, lütuf ve ihsanı geniş olan ve her şeyi en iyi bilendir."

74. Allah rahmetini dilediği kuluna ait *(has)* kılar. Allah büyük *(geniş)* lütuf sahibidir.

75. Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki, kendisine kasalarla dolu hazineler emanet etsen, onu sana eksiksiz olarak tekrar iade eder. Yine onların içinden öylesi kimseler de vardır ki; kedisine bir tek dinar da bıraksan tepesinde durup dikilmezsen onu sana iade etmez. Bunun nedeni, "Bizden olmayanlara böyle davranmak günah değildir." demelerindendir ve onlar bilerek *(kasten)* Allah'a yalan söylemektedirler.

76. Hayır, gerçek hiç de onların ileri sürdükleri gibi değildir. Her kim verdiği sözünü yerine getirir, *(Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak)* sakınırsa, şüphesiz ki Allah sakınanları sever.

77. Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini basit *(önemsiz)* bir bedel karşılığında değiştirenlerin ahirette asla bir nasipleri yoktur. Allah, onlarla kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. İşte onlar için acıklı bir azap vardır.

78. Şüphesiz kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; dilleriyle kitabı eğip bükerek siz onu, kitaptan okuyor sanasınız diye çarpıtarak okurlar. Oysa okudukları kitaptan değildir. Bu, "Allah katından gelmedir." derler, oysa o, Allah katından değildir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

79. Hiçbir beşerin, Allah'ın kendisine kitap, hikmet *(hüküm)* ve peygamberlik verdikten sonra kalkıp insanlara, "Allah'ı bırakıp bana kul olun." demesi mümkün değildir. Aksine o şöyle der: "Öğretmekte ve okutmakta olduğunuz Kitap sayesinde rabbaniler *(halis ve samimi kullar)* olun."

80. Size: "Melekleri ve peygamberleri rabler edinin." diye de emretmez. Siz Allah'ın emirlerine boyun eğip Müslüman olduktan sonra o size hiç küfre gireceğiniz bir şeyi emreder mi?

Tefsiri

٧٣— ﴿ وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُوتِيتُمْ اَوْ يُحَٓاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾

73 – (Kitap ehli) **dediler ki: "Sakın ha! Kendi dininize uyanlardan başkasına inanmayın."** (Ey Peygamber! Onlara) **de ki: "Asıl hidayet, Allah'ın hidayetidir." Dediler ki: "Size verilenin benzerinin, sizden olmayan birine verilmesinden dolayı delil getireceklerine de inanmayın."** (Ey Peygamber!) **De ki: "Gerçek lütuf Allah'ın elindedir. Allah onu dilediğine verir. Allah, lütuf ve ihsanı geniş olan ve her şeyi en iyi bilendir."**

« وَلَا تُؤْمِنُوٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ اِنَّ الْهُدٰى هُدَى اللّٰهِ » "(Kitap ehli) *dediler ki: «Sakın ha! Kendi dininize uyanlardan başkasına inanmayın.»* (Ey Peygamber! Onlara) *de ki: «Asıl hidayet, Allah'ın gerçek hidayetidir.»*"

Ayetteki, « وَلَا تُؤْمِنُوٓا » kavli, « اَنْ يُؤْتٰٓى اَحَدٌ مِثْلَ مَٓا اُوتِيتُمْ » *"Dediler ki: «size verilenin benzerinin sizden olmayan birine verilmesinden dolayı..."* kavline müteallikti̇r. Aralarında yer alan cümle ise mutarize (parantez)

cümlesidir. Yani bu şu manayadır: *"Sakın ha! Sizden olmayan birine size verilenin bir benzeri verildi diye inancınızı onlara açıklamayın, bunu sadece kendi dindaşlarınıza açıklayın, başkalarına değil."* Yahudiler bununla şunu demek istiyorlar:

> *"Müslümanlara da tıpkı size verilen* (gönderilen) *Tevrat gibi bir kitabın gelişini bu manada tasdik etmeyin, doğrulamayın, bu gerçeği içinizde gizli tutun, onu kendi taraftarlarınız dışında kalanlara açıklamaya, ifşaya kalkışmayın. Çünkü; bu gerçeği öğrenirlerse dinlerinde yani Müslüman olmalarında direnmeleri ve bağlılıkları artar. İslâma fazlasıyla sarılırlar. Özellikle de müşriklerin yanında böyle şeyler konuşmayın ki; Müslüman olmasınlar. Müslümanlar da bu sayede onları dinlerine davet etmesinler."*

« اَوْ يُحَاجُّوكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ » *"delil getireceklerine inanmayın."* ayetin bu kısmı, « اَنْ يُؤْتٰى » kavline matuftur. « يُحَاجُّوكُمْ » kavlindeki zamir de, « اَحَدٌ » kavline aittir. Çünkü bu « اَحَدٌ » kelimesi çoğul manasınadır. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır:

> *"Size tabi olanların* (uyanların) *dışında hiçbir kimseye uymayın. Çünkü; yarın kıyamet gününde Müslümanlar hak üzere olduklarına ilişkin olarak karşınıza delil ile çıkarlar. Böylece Allah katında ellerindeki sağlam deliller sayesinde size üstün gelirler."*

Burada yer alan, *"Asıl hidayet Allah'ın elinde olan gerçek hidayettir. Allah kimi dilerse onu Müslüman olması için hidayete erdirir ve o da böylece İslâm üzere sebat kılar ve bu öyle de olmuştur."* İtiraz ya da parantez cümlesi, işte bu gerçeğin ifadesidir. Dolayısıyla sizin tuzaklarınız, planlarınız size bir yarar sağlamadı, sağlamayacaktır da, hatta sizin kendi aranızda onların doğruluğunu bildiğiniz halde Müslümanlarla müşriklere işin bu tarafını gizleyerek İslâm'ı kabul etmeye engel çabalarınız da size bir fayda getirmedi.

« قُلْ اِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُ » "(Ey Peygamber!) *De ki: «Gerçek lütuf Allah'ın elindedir. Allah onu kullarından dilediğine verir.»"* Bununla hidayete erdirme ve muvaffakiyet murat olunmaktadır. Ya da cümlenin manası, « اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ » kavliyle tamamlanmaktadır. Yani, *"Böyle görünürde inanmış gibi gözükmeyin."* demektir. Çünkü; Yahudiler günü başında iman etmiş gibi ortaya çıkıyorlardı. Ancak sizin dini-

nize uyanlara, sizden olanlara açıklayın. Yani; sizden Müslüman olup da sizin talimatlarınıza göre hareket edenlere açıklayın. Çünkü; böylelerinin İslâm'ı bırakıp eski inançlarına dönmeleri diğerlerinin dönüşüne göre daha inandırıcı olur.

« اَنْ يُؤْتٰى » kavlinin manası, « لِاَنْ يُؤْتٰى اَحَدٌ مِثْلَ مَا اُوتِيتُمْ » demektir. Evet siz bunu söylediniz ve bu manada gereken yolları denediniz, yoksa bir başka şey için değil. Yani, tüm başvurduğunuz bu yollar sizin azgınlığınız ve hasediniz yüzündendir.

« اَنْ يُؤْتٰى اَحَدٌ مِثْلَ مَا اُوتِيتُمْ » Yani, size verilen ilim ve Kitap'tan sizden olmayan birine verilmiş olması sizi bu söylediklerinizi söylemeye sevk etti, sırf bunun için böyle bir yolu denediniz. Nitekim; İbn Kesir'in de kıraati bunu gösterir. Çünkü o, « اَنْ » kelimesini soru manasında « آنْ » şeklinde elifi uzatarak med ile okumuştur. Yani, *"Kendilerine haset edip çekemediğiniz kimselere size verilen kitabın bir benzerinin verilmesi yüzünden mi? ..."* Buna göre, « اَوْ يُحَاجُّوكُمْ » kavlinin manası şöyle olur:

"Size verilen bir benzerinin verilmiş olması sebebiyle sizler yapabileceklerinizin tamamını yaptınız, denemedik yol bırakmadınız. Her şeyi denediniz. Ya da yarın Rabbiniz katında onların sizin karşınıza delil ile çıkmaları ve onu inkâr ettiğiniz gerçeğinin gelip sizi yakalaması korkusundan böyle bir yola girdiniz."

« وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » *"Allah lütuf ve ikramı* –rahmeti– *geniş olan ve* –maslahat açısından– *her şeyi de en iyi bilendir."*

٧٤– ﴿ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾

74 – Allah rahmetini –İslâm'ı– **dilediği kuluna ait** (has) **kılar. Allah büyük** (geniş) **lütuf ve ihsan sahibidir.**

٧٥– ﴿ وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّه۪ٓ اِلَيْكَۚ وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّه۪ٓ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَٓائِمًاۜ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْاُمِّيِّنَ سَب۪يلٌۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

75 – Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki, kendisine kasalarla dolu hazineler emanet etsen, onu sana eksiksiz olarak iade eder. Yine onların içinden öylesi kimseler de vardır ki; kedisine bir tek dinar da bıraksan tepesinde durup dikilmezsen onu sana iade etmez. Bunun nedeni, "Bizden olmayanlara böyle davranmak günah değildir." demelerindendir ve onlar bilerek (kasten) **Allah'a yalan söylemektedirler.**

« وَمِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ اِلَيْكَ » *"Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki; kendisine kasalar dolu hazineler emanet etsen, onu sana eksiksiz olarak iade eder."* Burada sözü edilen kişi Abdullah b. Selâm (v.43/...)'dır. Kureyş'ten biri kendisine 1200 ukye (yedi miskal) altın emanet bırakır, o da aynen onu kendisine iade eder. « وَمِنْهُمْ مَنْ اِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ اِلَيْكَ اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا » *"Yine onların içinden öylesi kimseler de vardır ki; kendisine bir tek dinar bıraksan, tepesinde durup dikilmezsen onu sana iade etmez."* Bu şahıs da Finhas b. Azura'dır. Çünkü Kureyş'ten biri ona bir dinar emanet bırakır; ancak Finhas bunu inkâr eder ve emanete ihanette bulunur.

Bir yoruma göre genelde güvenilir olan toplum Hristiyanlardır. Çünkü olara güven daha fazla idi. Az da olsa ihanet içerisinde bulunanlar ise Yahudilerdir. Çünkü; onlar daha çok ihanet içinde yaşadıklarından bu, onlarda bir huy halini almıştır.

« اِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا » Yani; ey hak sahibi! Sen onun başında dikilip durmadığın müddetçe, bu hususta yakasına sarılmadıkça çıkarıp vermez.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Amir, Nafi, Ali el-Kisai ve Hafs, « يُؤَدِّهِ » kavliyle, « لَا يُؤَدِّهِ » kavlindeki « ه » harfini kesra ile ve tok bir sesle okumuşlardır. Bir rivayete göre Ebu Amr, ihtilâs yapmıştır. Diğer kıraat imamları da bunu « ه » harfini sükunu ile okumuşlardır.

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيِّينَ سَبِيلٌ » *"Bunun nedeni, «Bizden olmayanlara böyle davranmak günah değildir.» demelerindendir."*

« ذٰلِكَ » işaret ismiyle belirtilmek istenen şey, « لَا يُؤَدِّهِ » kavlinin ifade ettiği, *"onu iade etmez, gerivermez"* manasına işarettir. Çünkü; öde-

meleri ya da geri vermeleri gereken şeyi vermeyip edayı terk etmişlerdir. Yani; onların, üzerlerine düşen hakkı çiğneme sebebi, şu ifadeleridir:

« لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيِّنَ سَبِيلٌ » *"Bizden olmayanlara, ümmî Araplara bir şey ödemek bize gerekmez."* Çünkü, bizden olmayanların varlıklarını alıp yemek bize mübahtır, demelerinden ileri gelmektedir. Yani, ümmiler konusunda bizi ilgilendiren bir günah, bir yerme söz konusu değildir. Bununla kitap ehli olmayanları kasdediyorlar ve şunu demek istiyorlar, onların mallarını herhangi bir yoldan almamızda bize bir vebal yoktur. Onların mal varlıklarını tutmamız, vermememiz, onlara zarar vermemiz gayet olağan bir şeydir. Çünkü; onlar bizim dinimizden değillerdir. Nitekim; Yahudiler bu manada kendilerine karşı çıkanlara zulmetmeyi helâl saymaktadırlar ve diyorlar ki: *"Bizim kitabımızda onlara saygı göstermemiz gerektiğine ilişkin bir hüküm yoktur."*

Rivayete göre Kureyşlilerden bazı kimselerle Yahudilerle alışverişte bulunurlar. Kureyşliler Müslüman olduktan sonra Yahudilerde olan alacaklarını istediler. Onlar da:

— *Sizin bizden bir alacağınız yoktur. Çünkü siz dininizi bıraktınız,* diye karşılık verdiler. Gerekçe olarak bunu kitaplarına dayandırıyorlardı ve:

— *Bizim kitabımızda böyle bir borcun ödeneceğine dair bir bilgi yok,* diyorlardı.

« وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ » *"Ve onlar* –kendilerinin yalancılar olduğunu– *bilerek* (kasten) –bu ödememe olayı bizim kitabımızda var diye– *Allah hakkında yalan söylemektedirler."*

٧٦– ﴿ بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ ﴾

76 – Hayır, gerçek hiç de onların ileri sürdükleri gibi değildir. Her kim verdiği sözünü yerine getirir, (Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak) **sakınırsa, şüphesiz ki Allah sakınanları sever.**

« بَلٰى » Ümmiler veya kendilerinden olmayanlar hakkında kendi lehlerine olabilecek şekilde ortaya attıkları gerekçelerini bu ifade ile Rab-

bimiz red ediyor ve bilâkis onların söyledikleri bu gerekçe onların dediği gibi değildir, durum onların aleyhinedir.

« بَلٰى مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى » *"Hayır! Gerçek hiç de onların ileri sürdükleri gibi değildir. Her kim verdiği sözünü yerine getirir,* (Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak) *sakınırsa,"*

Aslında, « مَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِه۪ وَاتَّقٰى » cümlesi yeni bir cümledir ya da müste'nefe cümlesidir. Bu, « بَلٰى » kelimesinin yerini aldığı bir cümleyi tesbit edip ortaya koymaktadır. « بِعَهْدِه۪ » kavlindeki zamir ise yüce Allah'a racidir. Yani, *"Allah'a verdiği sözü yerine getiren bu manada Emir ve yasaklar çerçevesinde sakınan herkes."* demektir.

« فَاِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّق۪ينَ » *"İyi bilsin ki; Allah, emir ve yasakları çerçevesinde hareket eden takva sahibi kullarını sever."* Yani, onları sever. Burada zamir gelmesi gereken yere bizzat ismin kendisi (ismi zahir) getirilmiştir. Bu da, « الْمُتَّق۪ينَ » kelimesidir. Dolayısıyla tüm müttakiler, ceza edatı olan, « مَنْ » kelimesine raci olan zamir yerine geçmiştir. Bu konu içerisine iman ve bunun dışında tüm salih ameller girdiği gibi sakınılıp kaçınılması gereken küfür ve her kötü amel de bunun kapsamına girer.

Söylendiğine göre bu ayet kitap ehlinden olan Abdullah b. Selâm ve benzerleri hakkında nazil olmuştur.

Diğer taraftan zamirin, « مَنْ اَوْفٰى » kavline raci olması da caiz olur. *"Yani; verdiği sözü yerine getiren herkim, ihanette bulunma ve tuzağa düşürme gibi kötü şeylerden uzak durarak sakınır, Allah'ın emir ve yasaklarını uygularsa, işte Allah onu sever."*

Bu ayet Yahudilerden Tevrat'ı tahrif ederek. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın özeliklerini anlatan ayetleri ve hükümleri değiştirip bunun için rüşvet alanlar hakkında nazil olmuştur.

٧٧- ﴿ اِنَّ الَّذ۪ينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَل۪يلًا اُو۬لٰٓئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكّ۪يهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ ﴾

77 – Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini basit (önemsiz) **bir bedel karşılığında değiştirenlerin ahirette asla bir nasipleri yoktur. Allah, onlarla kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. İşte onlar için acıklı bir azap vardır.**

« اِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَاَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا اُولٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ » *"Allah'a karşı verdikleri sözü* –yanlarında olanı tasdik eden peygambere iman edeceklerine dair Allah'a verdikleri sözü– *ve* –Vallahi biz o peygambere iman edeceğiz ve ona mutlaka yardımcı olacağız diye– *yeminlerini basit* (önemsiz) –rüşvet almak, makam kapmak ve bunun gibi– *bir bedel karşılığında değiştirenlerin ahirette asla nasipleri yoktur."*

« بِعَهْدِ اللّٰهِ » kavli, « بِعَهْدِهِ » kavlindeki zamirin Allah'a raci olduğunu güçlendiriyor. « لَا خَلَاقَ » nasibi, payı ve hissesi yoktur, demektir.

« وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ وَلَا يَنْظُرُ اِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ » *"Allah, onlarla kıyamet gününde* –kendilerini sevindirecek bir– *güzellikle konuşmayacak, onlara rahmet gözüyle bakmayacak ve onları* –övgüyle– *temize çıkarmayacaktır."* « وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » *"İşte onlar için acıklı bir azap vardır."*

٧٨– ﴿ وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ ۚ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۚ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

78 – Şüphesiz kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; dilleriyle kitabı eğip bükerek siz onu, kitaptan okuyor sanasınız diye çarpıtarak okurlar. Oysa okudukları kitaptan değildir. Bu, "Allah katından gelmedir." derler, oysa o, Allah katından değildir. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.

« وَاِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ » *"Şüphesiz kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; dilleriyle kitabı eğip bükerek, siz onu, kitaptan okuyor sanasınız diye çarpıtarak okurlar."*

Burada sözü edilenler Ka'b b. Eşref, Malik b. Sayf, Huyey b. Ahtap ve başkalarıdırlar. Bunları doğru olan şeklini dilleriyle değiştirerek okurlardı.

« لَيّ » — *Leyy*, eğmek, bükmek ve sarmak ve değiştirmek gibi manalara gelir. Bundan murat ise, Yahudilerin Tevrat'ı tahrif etmeleri ve bozmalarıdır. Örneğin; recm ayetini, Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile alâkalı nitelikleri ve daha başka hükümleri değiştirip bozmuşlardır.

« لِتَحْسَبُوهُ » kavlindeki zamir, « يَلْوُنَ اَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ » kavlinin ifade ettiği manaya racidir. O da Tevrat'ın ya da Kitabın tahrif edildiği gerçeğidir. Ayrıca bundan muradın şöyle olduğu da caiz olabilir; *"Kitaba benzer sözler söyleyerek, bu benzetilenleri kitaptan sanasınız, diye parlar."* Zaten Kitaptan kasıt da Tevrat'tır.

« وَ مَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ » *"Oysaki okudukları kitaptan değildir."* « وَ يَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"«Bu, Allah katından gelmedir.» derler."* Bu cümle, « وَ مَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ » kavlini te'kit içindir. Bu ifade ile onlar daha da aşağılanmakta ve şenaatleri ortaya konmaktadır. « وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ » *"Oysa o Allah katından değildir. Onlar bile bile Allah hakkında* (Allah adına) *yalan uyduruyorlar."* Onlar kesin yalancıdırlar.

٧٩— ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴾.

79 – Hiçbir beşerin, Allah'ın kendisine kitap, hikmet (hüküm) **ve peygamberlik verdikten sonra kalkıp insanlara, "Allah'ı bırakıp bana kul olun." demesi mümkün değildir. Aksine o şöyle der: "Öğretmekte ve okutmakta olduğunuz Kitap sayesinde rabbaniler** (halis ve samimi kullar) **olun."**

« مَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُؤْتِيَهُ اللّٰهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ » *"Hiçbir kimsenin, Allah'ın kendisine kitap, hikmet (hüküm) ve peygamberlik verdikten sonra"* Bu ayet Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'ya tapınmaya itikadı yalanlamaktadır. Anlatıldığına göre bir adam Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a gelir ve:

"— Ey Allah'ın Rasûlü! Biz aramızda birbirimizle selâmlaştığımız gibi seninle selâmlaşıyoruz. Senin önünde eğilip secde etmeyelim mi, diye sorar. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* da şöyle buyurur:

— Allah'tan başkasına secde etmek, eğilmek yakışık almaz. Ancak peygamberinize saygılı olun ve hakkı da ehil olana verin." [82]

Ayette yer alan, *"hüküm"* kelimesinden kasıt hikmet demektir veya Sünnet manasınadır ya da hüküm vermek, yargılamak, demektir.

« ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللّٰهِ » *"kalkıp halka, «Allah'ı bırakıp bana kul olun.» deme hakkına sahip değildir."*

Burada, « وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ » kavli, « يُؤْتِيَهُ » kavline matuftur.

« وَلٰكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ » *"Aksine O şöyle der: «Öğretmekte ve okutmakta olduğunuz kitap sayesinde rabbaniler* (halis ve samimi kullar) *olun.»"* Fakat o, *"rabbaniler olun"* der.

« رَبَّانِي » — *rabbaniy* kelimesi, « ا » ve « ن » harflerinin ilâvesiyle *"Rabbe mensup, Rabbe ait"* demektir. Bu da, Allah'a çok fazla bağlı ve itaatkâr olan, demektir. Nitekim; Abdullah b. Abbas öldüğü zaman İbn Hanefi'ye (v.81/ ...) demiş ki:

"Bu ümmetin rabbanisi vefat etti." Hasan Basri'ye göre rabbaniler; *"Fakih* (derin anlayış sahibi) *olan alimlerdir."* Kimilerime göre de; *"Öğretici olan alimlerdir."* Bazıları da: *"Rabbani demek, ilmiyle amel eden alim, demektir."* demişlerdir.

---

[82] Bk. Vahidi, Esbabu'l-Nüzul; S:74. Hasan Basri rivayet etmiştir. Ancak İbn Hacer şöyle diyor: "Ben bu hadisle ilgili olarak bir isnada rastlayamadım. Bk. Haşiyetu'l-Keşşâf; 1/378

Kıraat imamlarından Asım ve İbn Amir, « تُعَلِّمُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani; kendinizden başkalarını, demektir. Fakat bu imamların dışında kalanlar da bunu, « تَعْلَمُونَ » olarak kıraat etmişlerdir.

« وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ » Yani; okutmakta olduğunuz, demektir. Mana şöyledir: *"Sizin ilim öğrenmeniz ve öğretmeniz sebebiyle rabbaniler var oldu."* "Rabbani" Allah'a itaate son derece bağlı olan demektir. Çünkü bu, hem ilim öğrenmeye ve hem öğretmeye sebep teşkil eder. Dolayısıyla kendini tümüyle ilme adayan, ömrünü bu yolda tüketenler, sıkıntılara katlananlar ve fakat bunun gereğiyle amel etmeyenler için delil olması bakımından bu ayet yeter. Çünkü böyleleri güzel bir ağaç dikerek onun güzel manzarasıyla eğlenip durduğu halde, fakat onun meyvesinden yazık ki yararlanmıyor. İşte kendini ilme adadığı halde bütün zamanını onunla yararlanmadan geçiren kimsenin geçirdiği zamana yazık olur.

Bir yoruma göre de: « تَدْرُسُونَ » kavlinin manası, onu halka okuyan, demektir. Nitekim; Rabbimizin şu kavli de bunun gibidir:

﴿ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ ﴾

"Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye ayırdık." [83]

İşte bunun manası da, « تَدْرُسُونَ » olur, bu da *tedris* kökünden alınmadır. Nitekim; İbn Cubeyr'in de kıraati böyledir.

٨٠– ﴿ وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيِّنَ اَرْبَابًا اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

80 – Size: "Melekleri ve peygamberleri rabler edinin." diye de emretmez. Siz Allah'ın emirlerine boyun eğip Müslüman olduktan sonra o size hiç küfre gireceğiniz bir şeyi emreder mi?

[83] İsra, 106.

« وَلَا يَأْمُرَكُمْ اَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰئِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ اَرْبَابًا » *"O aynı zamanda size: «Melekleri ve peygamberleri rabler edinin.» diye de emretmez."*

Burada, « وَلَا يَأْمُرَكُمْ » kavli nasb ile olmak üzere, « ثُمَّ يَقُولَ » kavli üzerine matuftur. Bunun durumu ise, « مَا كَانَ لِبَشَرٍ » kavlindeki olumsuzluk manasını artırmak ya da te'kit için baştaki, « لَا » mezidedir. Bunun manası şöyledir:

"Hiçbir insan, Allah kendisinden haber versin diye peygamber olarak göndersin, Allah'ın kullarını yalnızca Allah'a kulluk etsinler ve Allah'a eşler ve denkler edinmeyi terk etsinler göreviyle diksin, sonra da bu adam kalksın insanlara, onların kendisine kulluk etmelerini emretmiş olsun ve size de, «Melekleri ve peygamberleri rabler edinin.» diye emretmiş olsun. İşte bu, olacak şey değildir."

Örneğin; bu adeta şu ifadeye benzer:

"Ben Zeyd'e ikramda bulunayım da o da kalksın beni aşağılasın ve beni önemsememiş olsun."

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Nafi, Ebu Amr ve Ali, « لَا يَأْمُرُ » fiilindeki « ر » harfini merfu olarak okumuşlar; çünkü bunu yeni bir cümleye giriş olarak değerlendirmişlerdir.

« اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » *"Siz Allah'ın emirlerine boyun eğip Müslüman olduktan sonra o size hiç küfre gireceğiniz bir şeyi emreder mi?"*

« اَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ » kavlinin başında yer alan hemze, inkâr içindir. Bir de, « وَلَا يَأْمُرُكُمْ » kavliyle, « اَيَأْمُرُكُمْ » kavlindeki zamirler de, « لِبَشَرٍ » kavline veya « اللّٰهُ » lâfza-i celâline racidir. « بَعْدَ اِذْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » kavli ise, burada muhatapların Müslümanlar olduğunu göstermektedir. Çünkü; Müslümanlar Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a secde etmek için kendisinden izin istemişlerdi.

❁ ❁ ❁

81. — 91. ÂYETLER

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
ثُمَّ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهُ ؕ
قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرٖى ؕ قَالُٓوا اَقْرَرْنَا ؕ قَالَ
فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ ﴿٨١﴾ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ
فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ اَفَغَيْرَ دٖينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ
مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾ قُلْ
اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ
وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوتِىَ مُوسٰى وَعٖيسٰى
وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ ۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ ۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ
﴿٨٤﴾ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دٖينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ۚ وَهُوَ فِى
الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرٖينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِى اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ
اٖيمَانِهِمْ وَشَهِدُٓوا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ؕ وَاللّٰهُ لَا
يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمٖينَ ﴿٨٦﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَٓاؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ
وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعٖينَ ۙ ﴿٨٧﴾ خَالِدٖينَ فٖيهَا ۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ

الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٨﴾ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ
وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ
ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّٓالُّونَ ﴿٩٠﴾
اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ
الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِهٖ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ
مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩١﴾

Meâli

81. *(Ey Kitap ehli!)* Hani Allah nebilerden "Ben size kitap ve hikmeti *(şeriatın sırlarını)* verdim. Sonra da yanınızda olanı doğrulayan bir rasûl gelince mutlaka ona iman edecek ve onu mutlaka destekleyeceksiniz." diye söz almıştı ve "Kabul edip bununla ilgili ahdimi *(emirlerimi)* yüklendiniz mi?" diye buyurduğunda, *(nebiler de:)* "İkrar ettik." *(kabul ettik)* diye cevap vermişlerdi. Allah da: "Öyle ise birbirinize şahit olun! Ben de sizinle beraber size şahitlikte bulunanlardanım." buyurdu.

82. Artık bundan sonra her kim dönerse, işte onlar, fasıkların ta kendileridir.

83. Onlar Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar? Oysa göklerde ve yerde var olan her şey ister istemez Ona boyun eğmiştir. Sonunda da Ona döndürüleceklerdir.

84. *(Ey Muhammed!)* de ki: "Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, Yakup ve torunlarına indirilenlere, Musa'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Biz *(iman bakımından)* hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz, hepsine imam ederiz. Ve biz Allah'a teslim olmuşuz.

85. Her kim İslâm'dan başka bir din ararsa, o *(istediği din)* asla kendisinden kabul edilmeyecek ve o ahirette kendisine hüsrana uğrayanlardan olacaktır.

86. İman edip, Rasûlün hak olduğuna şehadet ettikten ve kendilerine apaçık beyyineler *(kanıtlar)* geldikten sonra inkârcılığa sapan bir topluma Allah nasıl hidayet nasip eder? Oysa Allah zalim bir toplumu asla hidayete erdirmez.

87. İşte onların cezaları, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lânetlerinin üzerlerine olmasıdır.

88. Onlar, o lânetin içinde ebediyen kalıcıdırlar. Onlardan azap hafifletilmez ve kendilerine yüz verilmez.

89. Ancak tevbe edip iman ederek durumlarını düzeltenler müstesna. Şüphesiz ki Allah ğafurdur, rahimdir.

90. İman ettikten sonra *(yeniden)* küfre girenlerin, sonra da azıtıp çok daha ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve onlar sapıkların ta kendileridir.

91. Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, işte onlar, yeryüzü dolusu altını fidye olarak verseler bile, bu, asla onlardan kabul edilmeyecektir. Onlar için kıyamet gününde acıklı bir azap vardır ve onları azaptan kurtaracak hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

Tefsiri

٨١– ﴿ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرٖي قَالُٓوا اَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ ﴾

81 – (Ey Kitap ehli!) **Hani Allah nebilerden "Ben size kitap ve hikmeti** (şeriatın sırlarını) **verdim. Sonra da yanınızda olanı doğrulayan bir rasûl gelince mutlaka ona iman edecek ve onu mutlaka destekleyeceksiniz." diye söz almıştı ve "Kabul edip bununla ilgili ahdimi** (emirlerimi) **yüklendiniz mi?" diye buyurduğunda,** (nebiler de:) **"İkrar ettik."** (kabul ettik) **diye cevap vermişlerdi. Allah da: "Öyle ise birbirinize şahit olun! Ben de sizinle beraber size şahitlikte bulunanlardanım." buyurdu.**

« وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ » "(Ey Kitap ehli!) *Hani Allah nebilerden ..... söz almıştı.*" Ayete hemen baktığımızda, kendilerinden kesin söz alınanların, peygamberler olduğunu görmekteyiz. Ancak ayetten, "kendilerinden kesin söz alınmış olanların, peygamberlerin soylarından gelen çocukları olduğu" manası da çıkabilir. Bunlar ise İsrailoğullarıdır. Bu ise muzafın hazfedildiği varsayımına göredir.

« لَمَا اٰتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ » *"Ben size kitap ve hikmeti* (şeriatın sırlarını) *verdim."*

Buradaki, « لَمَا » kelimesinde yer alan, « ل » harfi, *lâm-ı tavtiadır.* Çünkü; ayete baktığımızda, *"kendilerinden söz alınma"* olayı sanki bir yemine dayalı alınan bir söz, yemin ile alâkalı bir ifade imiş gibi bir mana sergiliyor. « لَتُؤْمِنُنَّ » kavlindeki « ل » harfi ise, kasemin, yani yeminin cevabıdır. Ayrıca « مَا » edatının şart manasını taşıması (içermesi) de caizdir. « لَتُؤْمِنُنَّ » ise hem kasem yani yemin ve hem şartın cevabı yerine geçmesi olabildiği gibi şu manada ilgi cümleciği olması da caizdir. Size onu verince, « لَلَّذِى اٰتَيْتُكُمُوهُ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ » yani: *"size gönderdiğim o peygamber gelince, mutlaka ona iman edin ...."* « ثُمَّ جَاءَكُمْ » ilgi cümleciğine (sıla üzerine) matuftur. Burada bulunan aid (zamir) mahzuf olup « مَا » edatına racidir. Bu, « ثُمَّ جَاءَكُمْ بِهِ » takdirindedir.

« ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ » *"Sonra da yanınızda olanı* –yanınızdaki kitabı– *doğrulayan bir peygamber* –Muhammed– *gelince, mutlaka ona* –o peygambere– *iman edecek ve onu* –Muhammed'i– *mutlaka destekleyeceksiniz, diye söz almış."*

Kıraat imamlarından Hamza, « ل » harfinin kesrası ile, « لِمَا اٰتَيْتُكُمْ » olarak okumuştur. Ayetteki, « مَا » edatı ise, « الَّذِى » manasınadır veya bu « مَا » edatı mastar manasında olan bir edattır. Yani; mana şöyledir: *"Size bir kitap ve hikmet vermemden sonra da yanınızdakini doğrulayan bir elçi* (Muhammed'i) *göndermemden dolayı..,"* « ل » harfi ise talil yani sebep (illet) bildirmek içindir. Yani; bu durumda mana şöyle olur:

"Allah, Rasûle mutlaka iman edesiniz ve size hikmeti verdiğimden dolayı mutlaka onu destekleyesiniz, diye Allah kendilerinden (sizden) *kesin söz aldı. Kaldı ki; size, kendisine iman etmenizi ve ona destek vermenizi emrettiğim peygamber, size karşı aykırı bir şey getirmiş değildir, nitekim o da iman noktasında size muvafakat etmektedir, iman edilecek hususlara zaten iman etmektedir."*

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer, « اٰتَيْتُكُمْ » kavlini birinci çoğul şahıs olarak « اٰتَيْنَاكُمْ » olarak okumuştur.

« قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرٖى » *"ve «kabul edip bununla ilgili ahdimi* (emirlerimi) *yüklendiniz mi?» diye buyurduğunda"* Yani; Allah, "Siz, benim sizden istediklerimi, ahdimi kabul ettiniz mi?" diye buyurdu.

Ayette, « اِصْرٖى » kelimesine yer verilmesinin sebebi, yani; "ağır yük, zor olan yük" demektir. Bu ağır ve zor olan yükü üstlendiniz mi, manasınadır.

« قَالُوا اَقْرَرْنَا » *"Nebiler de: «İkrar ettik* (kabul ettik)*.» diye cevap vermişlerdi."* « قَالَ فَاشْهَدُوا وَاَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدٖينَ » *"Allah da: «Öyleyse birbirinize şahit olun. Ben de sizinle birlikte size şahitlikte bulunanlardanım.» diye buyurdu."* Kiminiz kiminize bu ikrar ve kabulünüzden dolayı şahitlikte bulunun. Ben de sizinle beraber sizin bu ikrar ve kabulleriniz için ve birbirinize olan şahitlikleriniz için olan tanıklığınıza şahitlikte bulunacağım.

İşte bu, onlardan ilerisi için alınan pekiştirilmiş bir ifadedir ve gerçeklerden sapmamaları için bir uyarıdır. Çünkü; ortada Allah'ın şahitliği ile birlikte bir de kendi aralarında birbirlerine olan şahitlikleri bilinince, bundan kolay kolay dönmek mümkün olmaz.

Bir başka yoruma göre ise, yüce Allah meleklerine: *"Bunlara şahit olun."* diye buyurmuştur.

٨٢– ﴿ فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

82 – Artık bundan sonra her kim dönerse, işte onlar, fasıkların ta kendileridir.

« فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ » *"Artık her kim imandan dönerse,"* verdiği kesin sözden, pekiştirilmiş ifadeden, kabul ettikten sonra verdiği kesin antlaşmadan döner, ahdini bozarsa, gelecek olan peygambere iman etmekten yüz çevirirse, « فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ » *"İşte onlar, fasıkların ta kendileridir."* Yani azılı kâfirlerdendir.

٨٣ - ﴿ اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴾

83 – Onlar Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar? Oysa göklerde ve yerde var olan her şey ister istemez Ona boyun eğmiştir sonunda da Ona döndürüleceklerdir.

« اَفَغَيْرَ دِينِ اللّٰهِ يَبْغُونَ » *"Onlar Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar?"* Bir cümleyi diğer bir cümleye atfeden « ف » harfinin başına soru şeklinde inkâr manasına gelen « ا » harfi gelmiştir. Dolayısıyla mana şöyledir:

"İşte onlar, Allah'ın koyduğu sınırları (hükümleri) *çiğneyip inkâr edenlerin ta kendileridir ve bu yüzden Allah'ın dininden başka bir din istiyorlar."* Daha sonra bu iki cümle arasına inkâr manasındaki hemze harfi yer aşmıştır.

Ayrıca bu cümlenin mahzuf bir başka cümle başka üzerine atfedilmesi de caizdir. Bu cümlenin takdiri de şöyledir: *"Onlar hâlâ yüz çeviriyorlar da Allah'ın dininden başka bir din mi istiyorlar?"*

Burada mef'ul yani tümleç, fiili (yüklemi) üzerine takdim olunmuştur. Mef'ul ise, « غَيْرَ دِينِ اللّٰهِ » kavlidir. Çünkü; inkâr bakımından bu, oldukça önemlidir. Diğer taraftan inkâr manasını taşıyan harf ise « ا » harfidir. Bu ise batıl olan mabutlara, ilâhlaştırılan şeylere ve sistemlere yöneliktir.

« وَلَهُٓ اَسْلَمَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا » *"Oysa göklerde ve yerde var olan her şey ister istemez O'na teslim olmuşlar."* Yani; gökte melekler, yer yüzünde insan ve cinler, kısaca her varlık ya eldeki mevcut

delillere bakarak ve akıl yürüterek kendi istekleriyle Allah'ın dinini kabul edip teslim olmuşlardır. Ya da kendilerine karşı silâh, ok veya kılıç kullanılarak zorla yola getirilmişlerdir. Yahut da azabı görerek yola gelmişlerdir. Örneğin; İsrailoğullarının başları üzerine Tur dağının kaldırılması, Firavun'un suda boğulması, insanların ölümle yüz yüze gelmeleri gibi. Nitekim; yüce Allah bir başka ayetinde şöyle buyuruyor:

﴿ فَلَمَّا رَاَوْا بَأْسَنَا قَالُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَحْدَهُ ﴾

"Artık o çetin azabımızı gördükleri zaman: 'Allah'a inandık ve O'na ortak koştuğumuz şeyleri inkâr ettik.' derler." [84]

« طَوْعًا » ve « كَرْهًا » kelimeleri hâl olmaları bakımından her ikisi de mansubdurlar. Yani; "itaat ederek (kendi istekleriyle de olsa), zorla da (istemeyerek de) olsa..." demektir.

« وَاِلَيْهِ يُرْجَعُونَ » *"Ve sonunda O'na döndürüleceklerdir."* Dolayısıyla işledikleri amellere göre cezalandırılacaklardır.

Kıraat imamlarından Hafs, « يَبْغُونَ » ve « يُرْجَعُونَ » kelimelerini « يـ » harfiyle okumuştur. Fakat kıraat imamlarından olan Ebu Amr ise, « يُرْجَعُونَ » kavlini « تـ » harfiyle ve « جـ » harfinin de fethiyle, « تُرْجَعُونَ » olarak okumuştur. Çünkü; azıtıp sapanlar bizzat yüz çevirenlerdir. Oysa Allah'a dönecek olanlar ise, bütün insanlardır. Bu iki kıraat imamı dışındaki diğer kıraat imamları ise, söz konusu her iki kelimeyi de « ت » harfiyle ve bir de « جـ » harfinin fethiyle olmak üzere, « تَبْغُونَ » ve « تُرْجَعُونَ » olarak okumuşlardır.

٨٤- ﴿ قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَٓا اُوتِيَ مُوسٰى وَعٖيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْۖ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْۘ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴾

[84] Ğafir/Mü'min, 84.

84 – (Ey Muhammed!) **de ki: "Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, Yakup ve torunlarına indirilenlere, Musa'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Biz** (iman bakımından) **hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz, hepsine imam ederiz. Ve biz Allah'a teslim olmuşuz.**

« قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ عَلَيْنَا » "(Ey Muhammed!) *De ki: Biz Allah'a, bize indirilene, ... iman ettik.*" Bu ayette yüce Allah, Hz. Peygamber *(Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)*'e ve iman edip onunla beraber hareket edenlere, kendileriyle ilgili durumlarını açık olarak ortaya koymaları için kendilerine emir buyuruyor. İşte bu bakımdan, « قُلْ » – "*de ki*" kavlindeki zamiri tekil olarak zikretti ve « اٰمَنَّا » – "*iman ettik*" kavlindeki zamiri de çoğul olarak getirdi.

Ya da krallar nasıl ki kendilerinden söz ettiklerinde saygı ifade eden kelimelerle söz ederlerse, Allah da peygamberine, kendisinden söz etmesini ve Allah tarafından görevlendirilen peygamberinin değerini yücelttiğinden söz etmesini emretmektedir.

Bu ayette, « اُنْزِلَ » fiili, isti'lâ harfi olan, « عَلٰى » cer edatıyla müteaddi (geçişli) kılınmıştır. Nitekim; Bakara Suresinin 136. ayetinde ise bu, intiha (sonuç) ve neticeye varma ve varacağı noktaya ulaşma manasında olan « اِلٰى » cer edatıyla müteaddi kılınmıştır. Çünkü; bu ayetlerde her iki mana da bulunmaktadır. Yani; hem isti'lâ (yukarıdan aşağıya iniş) ve hem intiha (bitiş noktasına ulaşma) vardır. Çünkü; vahiy üstten yüce Allah'tan geliyor ve Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ta son buluyor. Dolayısıyla bazen bu iki manadan biriyle ve bazen de diğeriyle gelmektedir.

"*Lübab*" adlı eserin yazarı diyor ki: "Bakara Suresi, 136. ayetteki, « قُولُوا » – "*deyin/söyleyin*" kavlinin olması dolayısıyla, bununla hitap ümmetedir. Dolayısıyla burada ancak, « اِلٰى » cer edatının gelmesi doğrudur. Orada, « عَلٰى » cer edatının zikredilmesi yerinde olmaz. Çünkü; gönderilen ilâhî kitaplar sonuçta gelip peygamberlerde ve onların ümmetlerinde son buluyor. Oysa bu ayette yüce Allah, « قُلْ » — "*de ki*" emriyle söze başlamaktadır. Bu emir de, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in

ümmetine değil, bizatihi Rasûlullah'ın kendi şahsınadır. Bunun için de burada uygun olan da, « عَلَى » cer edatının gelmesidir. Çünkü; peygambere indirilen kitapta ümmetin herhangi bir ortaklığı yoktur."[85]

Burada yüce Allah'ın şu kavline bir işaret vardır:

﴿ اٰمِنُوا بِالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ عَلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ ﴾[86]

« وَمَٓا اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَ وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ » *"İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a ve torunlarına indirilenlere, ... iman ettik."* Bu ayette yer alan, « الْاَسْبَاطِ » kelimesi torunlar demek olup, bununla Hz. Yakup (Aleyhi's-Selâm)'un oğulları, soyu kasdolunmaktadır. Çünkü; yüce Allah onun soyundan peygamberler göndermiştir. « وَمَٓا اُو۫تِيَ مُوسٰى وَع۪يسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ » *"Musa'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik."*

Bu ayette geçen « وَمَٓا اُو۫تِيَ » kavli, Bakara Suresi, 136. ayette tekrar olunduğu halde bu ayette, « وَالنَّبِيُّونَ » kavlinde tekrar olunmamıştır. Çünkü; daha önce zaten, « ا۪يتَٓاءَ » kelimesi zikrolunmuştur. Kaldı ki; bundan önce 81. ayette, « لَمَٓا اٰتَيْتُكُمْ » buyurmuştur. Yine bu ayette geçen, « مِنْ رَبِّهِمْ » — *"Rablerinden"* kavli, *"Rableri tarafından, Rableri katından, Rableri nezdinden"* demektir.

« لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ » *"Biz* (iman bakımından) *hiçbirini diğerlerinden ayırt etmeyiz, hepsine iman ederiz."* Nitekim; Yahudi ve Hristiyanlar iman açısından kimi peygamberlere inanıyor ve kimilerini inkâr ediyorlardı. « وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ » *"Ve biz Allah'a teslim olmuş* (boyun eğmiş) *Müslümanlarız."* Kendimizi O'na bağlamış tevhit inancına sahip kimseleriz. Allah'a kulluk ve ibadetimizde Allah'a hiçbir şeyi asla şerik (ortak) kurmayız.

---

[85] Ancak "Lübab" adlı eserin müellifinin bu görüşü ihtiyatla ele alınmalıdır. Çünkü bu ayet meselenin müellifin dediği gibi olmadığına işaret etmektedir. (Müterc)

[86] Al-i İmran, 72.

٨٥- ﴿ وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

85 – Her kim İslâm'dan başka bir din ararsa, o (istediği din) **asla kendisinden kabul edilmeyecek ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır.**

« وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا » *"Her kim İslâm'dan başka bir din ararsa..."* Yani tevhit inancı olan bir tek Allah'a imanı ve İslâmi yaşantıyı bırakıp başka bir din ve inanç ararsa... bu ayette geçen « دِينًا » kelimesi dilbilgisi bakımından temyizdir ve bundan dolayı da mansubdur.

« فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ » *"Bilsin ki; o istediği din asla kendisinden kabul edilmeyecektir ve o ahirette kendine yazık edenlerden olacaktır."* Yani, hüsrana uğrayacaktır.

Şimdi tefsirini ele alacağımız ayet, önce İslâm'ı kabul edip sonra da İslâm'dan dönen ve ondan sonra da Mekke'ye giden bir topluluk hakkında nazil olmuştur.

٨٦- ﴿ كَيْفَ يَهْدِى اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوٓا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُۜ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴾

86 – İman edip, Rasûlün hak olduğuna şehadet ettikten ve kendilerine apaçık beyyineler (kanıtlar) **geldikten sonra inkârcılığa sapan bir topluma Allah nasıl hidayet nasip eder? Oysa Allah zalim bir toplumu asla hidayete erdirmez.**

« كَيْفَ يَهْدِى اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوٓا اَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"İman etmelerinden, Rasûlün hak olduğuna şehadet ettikten ve kendilerine apaçık beyyineler* (kanıtlar) *geldikten sonra inkârcılığa sapan bir topluma Allah, nasıl hidayet eder?"* Bu ayette geçen, « وَشَهِدُوا » kelimesinin başında yer alan « وَ » harfi hal vavıdır. Ancak burada, « قَدْ » kelimesi muzmar (gizlidir). Bu, şu demektir:

"İnkâr ettiler. Oysa Rasûl Muhammed'in hak peygamber olduğuna kesin olarak şahitlikte bulunmuşlardı."

Ya da buradaki « وَ » harfi, « اِيمَانِهِمْ » kelimesinde var olan fiil manası üzerine atfolunmuştur. Çünkü; bunun manası; *"İman ettikten sonra..."* « وَجَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ » *"Ve kendilerine apaçık beyyineler* (kanıtlar) *geldikten sonra"*nın ifade ettiği manada, *"Kur'an ve benzeri diğer mucizeler gibi şahitler geldikten sonra"* demektir.

« وَاللّٰهُ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ » *"Oysa Allah, zalim bir topluma asla doğru yola iletmez."* Yani; onlar kâfirliği tercih ettikleri sürece ya da onların kâfir olarak ölmeleri halinde, Allah onlara cennet yolunu asla göstermez.

٨٧– ﴿ اُولٰٓئِكَ جَزَٓاؤُهُمْ اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَۙ ﴾

87 – İşte onların cezaları, Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lânetlerinin üzerlerine olmasıdır.

Bu ayette geçen, « اُولٰٓئِكَ » mübtedadır. « جَزَٓاؤُهُمْ » ikinci mübtedadır. Bunun haberi de, « اَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللّٰهِ » kavlidir. Bu haber ve ikinci mübteda ikisi birlikte birinci mübteda olan, « اُولٰٓئِكَ » kelimesinin haberidirler. Ya da « جَزَٓاؤُهُمْ » kavli, « اُولٰٓئِكَ » kavlinden bedeli iştimaldir.

٨٨– ﴿ خَالِدِينَ فِيهَاۚ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَۙ ﴾

88 – Onlar, o lânetin içinde ebediyen kalıcıdırlar. Onlardan azap hafifletilmez ve kendilerine yüz verilmez.

Bu ayetin « خَالِدِينَ » kavli, « عَلَيْهِمْ » kavlindeki « هـ » zamirinden haldir.

٨٩– ﴿ اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

89 – Ancak dinden –büyük asli küfürden veya irtidattan– **tevbe edip iman ederek durumlarını** –bozduklarını ve yanlışlarını– **düzel-**

tenler –veya salâha girenler– **müstesna. Çünkü; Allah tevbe edenleri** –küfürlerini– **mağfiret buyuran ve onlara merhamet edendir.**

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayet Yahudiler hakkında nazil olmuştur.

٩٠– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الضَّٓالُّونَ ﴾

90 – İman ettikten sonra (yeniden) **küfre girenlerin, sonra da azıtıp çok daha ileri gidenlerin tevbeleri asla kabul edilmeyecektir. Ve onlar sapıkların ta kendileridir.**

« اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ اِيمَانِهِمْ » *"Doğrusu* –Musa ve Tevrat'a– *iman ettikten sonra yeniden küfre girenlerin"* İsa ve İncil'i inkâr edenlerin « ثُمَّ ازْدَادُوا » *"Sonra da* –Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'i ve Kur'an'ı inkâr ederek– *küfürde azıtıp çok daha, ileri gidenlerin,"* Ya da Hz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e henüz peygamber olarak gönderilmezden önce ona inandıkları hâlde sonradan inkâr edenlerin ve daha sonra da bu küfür ve inkârlarında ısrar ederek azıtıp daha da ileri gidenlerin, her fırsatta ve her zaman ona dil uzatanların « لَنْ تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ » *"Tevbeleri asla kabul edilmeyecektir."* Veya bu ayet, dinden dönen mürtedler hakkında nazil olmuştur. Bunlar dinden döndükten sonra, Mekke'ye dönerler ve küfürlerini daha da ileri götürerek şöyle derler:

"Biz şimdilik Mekke'de ikâmet edip kalıyoruz. Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) *ile ilgili olarak, ondan önce gelenlerin başına gelen felâketlerin onunda başına gelecek günleri bekleyip duruyoruz."*

İşte bunların *"Tevbeleri asla kabul edilmeyecektir."* Yani; yeis (umutsuzluk) anında, iş işten geçtikten sonra bunların iman etmeleri işe yaramayacaktır ve kendilerinden tevbeleri de kabul olunmayacaktır. Çünkü bunlar, ancak ölüm anında ve iş işten geçtikten sonra, varacakları yeri de gördükten sonra iman etmişlerdir. Nitekim; yüce Allah bunlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

٩١- ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ اَحَدِهِمْ مِلْءُ الْاَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ افْتَدٰى بِهٖ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴾

91 – Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, işte onlar, yeryüzü dolusu altını fidye olarak verseler bile, bu, asla onlardan kabul edilmeyecektir. Onlar için kıyamet gününde acıklı bir azap vardır ve onları azaptan kurtaracak hiçbir yardımcıları da olmayacaktır.

Bu ayette bulunan « فَلَنْ يُقْبَلَ » kavlindeki « ف » harfi, bu cümlenin şart ve ceza cümlesi olarak geldiğini bildirmek içindir. Bu kimselerden fidyenin kabul edilmeme nedeni, bunların kâfir kimseler olarak ölmelerindendir. Daha önce geçen 90. ayette benzer kelimede « ف » harfinin yer almaması, cümlenin mübteda ve haber cümlesi olduğunu yani isim cümlesi olduğunu göstermek içindir. Ayetteki « ذَهَبًا » kelimesi de temyizdir.

İşte durumları böyle olan inkârcılar, yeryüzü dolusu altını fidye olarak verseler bile yine de onlardan bu fidye kabul edilmeyecektir. Onlar bu bakımdan azaptan da kurtulmayacaklardır.

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet gününde kâfirlere denilecek ki: «Eğer senin yeryüzü (dünya) *dolusu altının olsa kurtulman için fidye olarak verir misin?» O da, «Evet.» diyecek. Ancak kendisine, «Oysa senden bundan çok daha kolay olanı daha önceden istenmişti.» denilecektir."* [87]

Bir başka yoruma göre, « وَلَوْ » kavlindeki « و » harfi, olumsuzluğu daha da pekiştirmek içindir.

❁ ❁ ❁

[87] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 3/218. Buhari, 6538. Müslim, 2805/52.

92. — 101. ÂYETLER

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ط وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ
شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلٖيمٌ ﴿٩٢﴾ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنٖى
اِسْرَٓائٖيلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَٓائٖيلُ عَلٰى نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ
التَّوْرٰيةُ ط قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَٓا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقٖينَ ﴿٩٣﴾
فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ
الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾ قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًا ط وَمَا
كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذٖى بِبَكَّةَ
مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمٖينَ ج ﴿٩٦﴾ فٖيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَ
ج وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا ط وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ
اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبٖيلًا ط وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمٖينَ ﴿٩٧﴾
قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ۚ وَاللّٰهُ شَهٖيدٌ عَلٰى
مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ
مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُ ط وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا
تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطٖيعُوا فَرٖيقًا مِنَ الَّذٖينَ
اُو۫تُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اٖيمَانِكُمْ كَافِرٖينَ ﴿١٠٠﴾ وَكَيْفَ

تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ ۜ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِىَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

Meâli

92. Siz sevdiğiniz şeylerden *(Allah yolunda)* harcamadıkça asla gerçek "iyi"ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız şüphesiz ki Allah onu hakkıyla bilir.

93. Tevrat'ın indirilmesinden önce İsrail'in *(Yakub'un)* kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrailoğullarına yiyeceklerin her çeşidi helâl idi. *(Ey Muhammed!)* de ki: "*(Ey Yahudiler!)* Eğer iddianızda doğru iseniz, Tevrat'ı getirin de onu okuyun."

94. Artık her kim bundan sonra Allah adına yalan uydurursa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

95. *(Ey Muhammed!)* De ki: "Allah, doğru söylemiştir. O hâlde hakka *(tevhide)* yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyun Çünkü o, Allah'a ortak koşanlardan değildi."

96. Şüphesiz insanlar için ilk mabet olarak kurulan ev, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olan Mekke'deki ev *(Kâbe)*'dir.

97. Orada (Beytü'l-Haram'da) apaçık ayetler ve ayrıca İbrahim'in makamı vardır. Her kim oraya girerse *(her saldırıdan)* emin *(güvencede)* olur. Oraya yol bulabilenlerin o evi *(beyti)* haccetmeleri Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Artık her kim inkâr ederse *(bilsin ki)*, şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir.

98. *(Ey Peygamber!)* De ki: "Ey kitap ehli! Allah yaptıklarınızı görüp durduğu hâlde neden Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz?"

99. De ki: "Ey kitap ehli! *(Hak/gerçek dinin İslam olduğuna)* tanık olup durduğunuz hâlde, neden Allah'ın yolunu eğri *(yanlış)* göstermeye kalkışarak iman edenleri Allah'ın yolundan saptırmaya çalışıyorsunuz? Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."

100. Ey iman edenler! Eğer siz kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir kesime itaat eder *(uyar)*sanız sizi imanınızdan *(inanmanızdan)* sonra yeniden kâfirler olarak geri döndürürler.

101. Size Allah'ın ayetleri okunup dururken, bir de Allah'ın Rasûlü aranızda iken nasıl oluyor da hakkı inkâr ederek dalâlete saparsınız. Her kim Allah'ın dinine bağlanırsa *(tutunursa)* o kimse kesinlikle doğru yola iletilmiştir.

Tefsiri

٩٢— ﴿ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴾

92 – Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) **harcamadıkça asla gerçek "iyi"ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız şüphesiz ki Allah onu hakkıyla bilir.**

« لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ » *"Siz sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça asla gerçek «iyi»ye eremezsiniz."* « لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ » Yani; gerçek iyiyi elde edemezsiniz veya gerçek iyilerden olamazsınız. Ya da Allah'ın sizin için hazırladığı gerçek "iyi"ye, sevaba ve cennete kavuşamazsınız. « حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ » Taki yaptığınız harcamalarınız sizin için en gözde olan malınızdan ya da farklı bir değer biçtiğiniz mallarınızdan vermedikçe... Hasan Basri diyor ki:

"Kim sevdiği şeylerden, bu sevdiği şey tek bir hurma tanesi de olsa, Allah için harcarsa, işte o kimse hüküm bakımından bu ayetin içerisinde yer alır."

Vasıti Ebu Bekir Muhammed b. Musa (v.320/932) ise şöyle diyor:

"Birr'e yani gerçek 'iyi'ye ulaşabilmek kişinin sevdiği şeylerden harcamasıyla olur. Allah'a kavuşmak ise, her iki dünyadan da feragatle elde edilir."

Ebu Bekir el-Verrak da şöyle der: *"Sizin gerçek iyiliğiniz ve hizmetiniz kardeşlerinize ulaşmadıkça, benim gerçek iyiliğim/sevabım ve mükâfatım size ulaşmaz."*

Eğer özetle demek gerekirse; *"Kişi, istediğini elde edebilmesi, ancak onun uğrunda sevdiğini gözden çıkarmasıyla kazanabilir."*

Ömer b. Abdülaziz'den aktarıldığına göre:

"Kendisi heybeler (paketler) *dolusu şeker satın alır ve sonra da satın aldığı bu şekerleri de sadaka olarak dağıtırmış. Kendisine:*

— Bu şekerlere harcadığın parayı sadaka olarak dağıtsan olmaz mı, diye sorduklarında, şu karşılığı verir:

— Çünkü, ben şekeri çok daha fazla seviyorum. Dolayısıyla en çok sevdiğimi Allah yolunda harcamak istiyorum."

« وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ » *"Her ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir."* Yani; sizin Allah yolunda harcadıklarınızı Allah onu her yönüyle bilir. Dolayısıyla ona göre de size mükâfat verir.

Ayette geçen, ilk « مِنْ » cer edatı teb'iz içindir. Yani bir kısmı, bazısı manasını taşır. Bu ise Abdullah b. Mesud'un kıraatine göredir. Yani; mana şöyledir: *"Sevdiğiniz şeylerin bir kısmını ya da birazını verinceye kadar vermedikçe..."* demektir. İkinci « مِنْ » edatı ise tebyîn yani açıklama mahiyetindedir. Yani; "Hangi şeylerden harcamak iyi olursa siz onu istersiniz (seversiniz). Hangi şey kötüdür siz onu harcamak istemezsiniz."

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzûl sebebi şöyledir:

"Yahudiler Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'e,

— Sen İbrahim'in dini üzere olduğunu ileri sürüyorsun. Oysa İbrahim peygamber deve etini yemez ve deve sütünü de içmezdi. Fakat sen hem deve etini yiyor ve hem sütünü içiyorsun, demişlerdi. İşte bunun üzerine Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

— Bu söyledikleriniz İbrahim (Aleyhi's-Selâm)'e helâl idiler ve biz de onları helâl sayıyoruz." [88]

Ancak Yahudiler bunların hem Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* ve hem Hz. Nuh *(Aleyhi's-Selâm)*'un dinlerinde haram olduğunu ve haramlıklarını sürdürdüklerini iddia ettiler. İşte onların bu iddialarının bir yalandan ibaret olduğunu açıklamak üzere şimdi okuyacağımız bu ayet nazil olmuştur.

[88] Vahidi, Esbabu'l-Nüzul, s: 75-76.

٩٣- ﴿ كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِبَنِي اِسْرَآئِيلَ اِلاَّ مَا حَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلٰى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ قُلْ فَاْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

93 – Tevrat'ın indirilmesinden önce İsrail'in (Yakub'un) **kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrailoğullarına yiyeceklerin her çeşidi helâl idi.** (Ey Muhammed!) **de ki: "**(Ey Yahudiler!) **Eğer iddianızda doğru iseniz, Tevrat'ı getirin de onu okuyun."**

« كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِبَنِي اِسْرَآئِيلَ اِلاَّ مَا حَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلٰى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ » *"Tevrat'ın indirilmesinden önce, İsrail'in* (Yakub'un) *kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrailoğullarına yiyeceklerin her çeşidi helâl idi."*

Bu ayette geçen, « كُلُّ الطَّعَامِ » kavli hakkında tartışma söz konusu olan her yiyecek demektir. Bu yiyeceklerin içinde daha önceden haram olan leş ve kan gibi şeyler de yer almaktadır. « كَانَ حِلاًّ لِبَنِي اِسْرَآئِيلَ » Burada geçen, « حِلاًّ » helâl idi demektir. Kelime olarak ise mastar bir kelimedir. Örneğin; « حَلَّ الشَّيْءُ حِلاًّ » denir ki, *"Şey helâl olarak helâl kılındı."* manasındır. İşte bu açıdan bu, hem müzekker (eril) ve hem müennese (dişil kelimeye) sıfat olmada eşit olduğu gibi müfret (tekil) ve cemi (çoğul) oluşta da eşit olan bir kelimedir. Nitekim, yüce Allah bir başka ayette de şöyle buyuruyor:

﴿ لاَ هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ ﴾

"Bu kadınlar onlara helâl değildir." [89]

Ayette geçen *"İsrail"* Hz. Yakub (*Aleyhi's-Selâm*)'un diğer adıdır.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Yakub'a göre, « تُنَزَّلَ » kelimesi tahfif ile yani « ن » harfinin sükûnu ve « ز » harfinin şeddesiz okunmasıyla, « تُنْزَلَ » olarak kıraat etmişlerdir.

---

[89] Mümtehine, 10.

Bu ayette söz konusu edilen haram şey, deve eti ve sütüdür. Çünkü; bu yiyecek maddeleri onun için daha lezzetli ve yiyeceklerin en gözdesi, iyisi idi. Ayetin manası şöyledir:

"İsrail'in, yani Yakub'un bizzat kendi kendisine haram kıldığı şeyler dışında henüz Tevrat indirilmeden önce İsrailoğullarına ya da Yakuboğullarına yiyeceklerin her çeşidi helâl idi. Ancak Hz. Musa (Aleyhi's-Selâm)'ya Tevrat inince (gelince) onlara deve eti ile deve sütü de haram kılındı. Çünkü; bizzat İsrail'in; yani Hz. Yakub (Aleyhi's-Selâm)'un kendisi bunları kendisine haram kılmış idi. İşte bundan dolayı bu, Yahudilere de haram kılınmış oldu."

« قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » "(Ey Muhammed!) *de ki: «*(Ey Yahudiler!) *Eğer iddianızda doğru iseniz, Tevrat'ı getirin de onu okuyun.»"* İşte ayetin bu kısmında yer alan ifade onları susturan bir emirdir. Çünkü bu ayetle, Yahudilerle yapılacak olan tartışmada, bizzat onların kendi kitapları olan Tevrat'ı getirmeleri ve Tevrat'ta var olan gerçekle onların susturulmaları isteniyor. Zira Tevrat'ta, onlara haram kılınan bizzat onların zulümleri, azgınlıkları ve taşkınlıkları yüzünden meydana gelen bir haramdır. Yoksa onların ileri sürdükleri gibi öteden beri var olan bir haram değildir. Ancak Yahudiler Hz. Peygamber *(Aleyhi's-Selâm)*'e, Tevrat'ı getirip okumaya cesaret edemediler. Nihayet apışıp kaldılar. Çünkü; verecekleri bir cevap kalmamıştı.

İşte bu ayet Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in doğruluğuna ilişkin apaçık bir delil olduğu gibi aynı zamanda inkârına kalkıştıkları şeyin de neshedilebileceğinin, yani yürürlükten kaldırılabileceğinin de caiz olduğunu gösteren bir delil ve kanıttır.

٩٤– ﴿ فَمَنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

94 – Artık her kim bundan sonra Allah adına yalan uydurursa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.

Yani; her kim kendilerine gösterilen kesin kanıtlardan sonra söz konusu yiyeceklerin haram olduğunu savunur ve iddia ederse, onlar kendilerine acımayan ve büyüklük taslayan, apaçık kanıtları tanımayan zalimlerin ta kendileridirler.

٩٥— ﴿ قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًاؕ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴾

95 – (Ey Muhammed!) De ki: "Allah, doğru söylemiştir. O hâlde hakka (tevhide) yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyun Çünkü o, Allah'a ortak koşanlardan değildi."

« قُلْ صَدَقَ اللّٰهُ » "(Ey Muhammed!) *De ki: «Allah bildirdiklerinde doğru söylemiştir.*" Yani; söz konusu yiyeceklerin haram olmadığını bildirmesinde Allah, doğru söylemiştir. Ayrıca burada Yahudilerin yalancı kimseler olduklarına ilişkin bir tariz bulunmaktadır. Yani; Allah'ın indirdiği hükümlerde doğru söylediği artık kesin olarak sabit olduğu gibi, Yahudilerin de yalancı kimseler olduğu gerçeği de kesinleşmiş bulunmaktadır.

« فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًا » "*O hâlde hakka* (tevhide) *yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyun.»*" Çünkü bu din, Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile onun yanında yer alıp ona iman etmiş olanların dini olan İslâm dinidir. Bu dine uyun ki; sizi fesadın, bozgunculuğun her çeşidine bulayan, dininizi ve dünyanızı mahveden Yahudilikten kurtulasınız. Çünkü bu Yahudilik, sizin kötü emellere ve amaçlara yönelmeniz için, sizleri Allah'ın kitabını tahrife (değiştirip bozmaya) kadar götürmüştür. Sizi buna zorlamıştır. Allah'ın, İbrahim'e ve ona uyanlara helâl kıldığı temiz şeyleri haram kılmaya kadar götürmüştür.

Ayette geçen, « حَنٖيفًا » kelimesi İbrahim'den hâldir. Bu, batıl dinlerden hak olan dine, tevhide yönelmek ve dönmek demektir.

« وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ » "*Çünkü o, Allah'a ortak koşanlardan değildi.*"

Yahudiler bizim kıblemiz sizin kıblenizden öncedir, diye itiraz ettiklerinde işte şimdi okuyacağımız ayet nazil olmuştur.

٩٦— ﴿ اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذٖى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمٖينَۚ ﴾

96 – Şüphesiz insanlar için ilk mabet olarak kurulan ev, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olan Mekke'deki ev (Kâbe)'dir.

« اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ » *"Şüphesiz insanlar için ilk mabet olarak kurulan ev"* Esasen o mabedi kuran Azîz ve Celîl olan yüce Allah'tır. *"Allah insanlar için bir beyt* (ev) *kurdu."* demek, onlar için ibadet edecekleri bir yer belirlerdi, tayin etti demektir. Sanki ayette şöyle der gibi:

"İnsanlar için ibadet edecekleri merkez olarak kurulan ilk ev (yer) *Kâbe'dir."* Nitekim; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Mescid-i Haram, Beyt-i Makdis'ten tam kırk yıl önce kurulmuştur." [90]

Bir rivayete göre bunu ilk inşa eden Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'dir. Yine rivayete göre Hz. Nuh *(Aleyhi's-Selâm)* tufanından sonra ilk hac edilen yer (ev) burasıdır. Bir başka rivayete göre de gök ile yer yaratıldığı sırada su yüzüne ilk çıkan ev (beyt) burasıdır. Bir diğer rivayete göre ise, Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)* tarafından yer yüzünde yapılan ilk ev burasıdır.

« وُضِعَ لِلنَّاسِ » kavli de burada, « بَيْتٍ » kelimesinin sıfatı olup cer mahallinde gelmiştir. Haberi ise, « لَلَّذى بِبَكَّةَ » *"Mekke'de olan ev-dir."* kavlidir. *Bekke* ismi haram beldenin özel adıdır. İster Mekke ve ister Bekke ismi olsun, her ikisi de Mekke için kullanılan oraya ait iki özel isimdir.

Bir yoruma göre Mekke, beldenin, yani genel olarak yörenin adıdır. Bekke ise mescide ait yerin adıdır. Başka bir yoruma göre Mekke ismi, kök itibariyle Bekke isminden türemedir. Bu ise mana bakımından sıkışıklık, izdiham ve kalabalık manalarına gelir. Çünkü; insanlar buraya kalabalıklar hâlinde gelirler. Ya da burası, zalimleri boyunlarını eğmeye mecbur bıraktığı için Bekke ismi verilmiştir. Çünkü; oraya hangi zalim saldırmışsa, Allah onun belini mutlaka kırmıştır.

« مُبَارَكاً » kavli, hayrı ve bereketi bol olan demektir. Yani; hac ve umre ibadetini işleyenler için bol bereketli sevap olduğu gibi, aynı zamanda günahların bağışlanması da vardır. « وَ هُدًى لِلْعَالَمِينَ » Âlemlere hidayet oluşu ise, buranın bütün Müslümanlara ait kıble olmasındandır ve ibadetlerinde döndükleri istikamettir.

---

[90] Buhari; 3366. Müslim; 520. Ahmed, Müsned; 5/160, 166.

« مُبَارَكًا » ve « هُدًى » kelimeleri, « وُضِعَ » kelimesindeki zamirden hâldirler.

٩٧ – ﴿ فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبٖيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمٖينَ ﴾

97 – **Orada** (Beytü'l-Haram'da) **apaçık ayetler ve ayrıca İbrahim'in makamı vardır. Her kim oraya girerse** (her saldırıdan) **emin** (güvencede) **olur. Oraya yol bulabilenlerin o evi** (beyti) **haccetmeleri Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Artık her kim inkâr ederse** (bilsin ki), **şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir.**

« فِيهِ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَ » *"Beytü'l-Haram'da apaçık ayetler ve ayrıca İbrahim'in makamı vardır."* Yani hiçbir kimsenin şaşırmayacağı, birbirine karıştıramayacağı apaçık işaretler vardır.

Ayetteki, « مَقَامُ اِبْرٰهٖيمَ » kavli « اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ » kavlinin atfı beyanıdır. Cemi (çoğul) olan bir kelimenin tekil olan bir kelime ile açıklanması sahihtir. Çünkü; o tek olan şey bile yeri ve makamı itibariyle birçok ayetler ve mucizeler değerindedir. Zira; şanının yüceliği zaten ortadadır. Çünkü bu, yüce Allah'ın kudretine delâlet bakımından en güçlü delildir.

Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in peygamberliğinin eseri, kaskatı olan taş üzerinde ayak izini bırakması ve daha başkaca ayetleri kapsamına alması böyledir. Çünkü; ayağının izi o kaskatı taş üzerinde çıkmıştır, bunun çıkması bir mucizedir. Ayaklarının ta topuklarına kadar taşta iz bırakması bir başka ayettir. Kaldı ki; bir taşın diğerine göre yumuşaması da bir mucizedir. Hatta bu taşın diğer peygamberlerin mucizeleri yanında daha sonraki nesillere kadar varlığını sürdürmesi de yine Hz. İbrahim'e ait bir mucizedir.

« وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا » *"Her kim oraya girerse* (her saldırıdan) *emin* (güvencede) *olur."* Bu cümle her ne kadar mana bakımından bir ibtida veya şart cümlesi ise de « اٰيَاتٌ » kavlinin atfı beyanıdır. Çünkü bu cümle, oraya girecek bir kimsenin güvencede olduğunu gösteriyor. Sanki burada şöyle denir gibidir:

"Orada apaçık ayetler, mucizeler vardır; Hz. İbrahim'in makamı var, oraya girenin can güvenliği var." Burada zikredilen bu iki örnek, çoğul anlamındadır. Yani; orada birçok mucizeler ve birçok şeyler var demektir. Şunu söylemek de caizdir:

Bu iki ayetin zikredilmesiyle diğer ayetlerin, mucizelerin bunların kapsamı içerisinde var olduğu gerçeğidir. Çünkü; bu ikisi zaten birçok ayet ya da mucizenin olduğuna delildirler. Bu ikisi dışında da daha birçok ayetler ya da mucizeler var demektir. Örneğin; atanlarının çokluğuna rağmen atılan taşların yok olması, Kuşların uçarlarken Beytullah'ın üzerinden yüksekten uçarak gitmekten sakınmaları, Beytullah'ın üzerinden uçmamaları ve daha buna benzer nice örnekler, ayetler... Yine bunun bir örneği de dünya ile alâkalı olan bir şeyin bir zikir ya da dua ile birlikte ele alınmış olmasıdır. Çünkü Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Dünyanızdan bana üç şey sevdirildi: Güzel koku, kadınlar ve gözümün nuru namaz." [91]

Hadiste yer alan, *"gözümün nuru* (aydınlığı) *namaz"* maddesi, sayılan dünyalık üç maddeden biri değildir. Aksine bu, yeni bir isim cümlesidir. Çünkü; namaz dünyaya ait olan bir şey değildir. Dolayısıyla üçüncü madde burada zikredilmeden var olduğu kabul edilerek hemen ahiretle ilgili olana geçilmiştir. Sanki Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* üçüncü maddeyi zikretmek istemedi ve onu bu sebepten terk etti ve şu noktaya dikkatimizi çekti gibi; Peygambere düşen görev dünyaya ait bir şey üzerinde durmamaktır. İşte bunun için hemen ahiretle alâkalı olan ibadete, namaza geçti, din ile alâkalı olanını zikretti.

Bu eser (hadisin) sebebiyle alâkalı olarak şöyle bir yorum yapılmıştır: Beytullah'ın (Kâbe'nin) duvarları yükseltilirken Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in yorgun düşmesi ve güçsüz duruma düşmesi üzerine taşları yerine yerleştirmede zorlanınca, işte üzerinde ayak izlerinin bulunduğu taşın üzerine çıkarak duvarı yükseltmeye çalıştı. Bu sırada üzerine çıktığı taşın üzerinde ayakları gömülerek taşın üzerinde iz bıraktı.

Başka bir yoruma göre Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* Şam'dan ziyaret için Mekke'ye gelir. Gelini (Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)*'in eşi) de kayınpederi olan Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'e:

[91] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 3/108. Nesai, Sünenu'l-Kübra; 8888. Hakim, Müstedrek; 2/160.

— Binitinden in de, başını yıka (serinlen), der. Ancak Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* bineğinden inmez. Bunun üzerine Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)*'-in hanımı olan gelini, söz konusu taşı Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in üzerinde olduğu binitin yanına getirir. Taşı önce sağ tarafa koyar, Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* de sağ ayağını bu taşın üzerine basar, gelini de Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in başının sağ yanını yıkar. Sonra taşı alır ve sol tarafa koyar. Bu defa Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* sol ayağını taşın üzerine basar gelini bu sefer de başının sol tarafını yıkar. İşte Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in ayakları bu esnada taş üzerinde iz bırakır.

« وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ اٰمِنًا » *"Her kim oraya girerse her* (saldırıdan emin) (güvencede) *olur."* demek Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)*'in duası bereketiyle oraya girenin güvencede olacağı gerçeğidir. Çünkü; Hz. İbrahim *(Aleyhi's-Selâm)* şöyle dua etmişti:

﴿ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا بَلَدًا اٰمِنًا ﴾

"Rabbim! Bu şehri emin belde kıl." [92]

Eğer bir kimse gerçek anlamda bir cinayet ya da suç işlese, sonra gidip Harem'e sığınırsa, dokunulmazdır, orada bulunduğu sürece yakalanmaz.

Hz. Ömer (v.24/644) şöyle der:

"Ben Harem sınırları içerisinde babam Hattab'ın katilini yakalama imkânını bulabilsem, o kimse oradan çıkmadıkça asla dokunamam."

Eğer Harem sınırları dışında bir kimse bir suç işler veya irtidat eder (dinden dönerse) ya da zina fiilini işleyen biri gidip Harem'e sığınırsa, o kimseye dokunulmaz. Ancak onun orada barınmasına, orada yiyip içmesine imkân verilmez. Ona orada bulunduğu müddetçe bir şey de satılmaz. Böylece baskı altında tutulur ki; sonuçta oradan çıkmak mecburiyetinde kalabilsin ve yakalansın.

Bir başka yoruma göre de; *"Cehennem ateşinden güvencede olur."* Çünkü; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

[92] Bakara, 126.

"Her kim iki haremden birinde ölürse, kıyamet gününde cehennem ateşinden emin olmuş olarak diriltilir." [93]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlar:

"Hacun ile Baki denilen yerler çevresiyle birlikte alınır ve her ikisi de cennete serpiştirilir. Bu iki yer Mekke ile Medine'nin mezarlıklarıdır." [94]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* buyuruyor ki:

"Kim gündüzün bir vaktinde (bir saatinde) *ya da anında Mekke'nin kavurucu sıcaklığına sabrederse, cehennem o kimseden iki yüz yıllık bir yol mesafesinde uzaklaşır."* [95]

« وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا » *"Oraya yol bulabilenlerin o evi* (Beyti) *haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır."* Yani; yol bulabilen için hacca gitmeleri kesin bir farz olmuştur.

Kıraat imamlarından Ebu Bekir Şu'be dışında Hafs, Hamza, Kisai ve Halef « ح » harfinin kesriyle « حِجُّ الْبَيْتِ » olarak okumuşlardır. Bu kıraat tarikine Kûfe okulu denir. Kesre okuyuşuna göre, « حِجُّ » kelimesi isimdir. Fetha ile yani, « حَجُّ الْبَيْتِ » olarak okunması hâlinde bu, kelimenin mastar şekli olur.

Bir yoruma göre bu kelime ister kesre ile okunsun ister fetha ile okunsun dil bilgisi bakımından her ikisi de, « حَجَّ » fiilinin mastarıdırlar. « مَنْ » edatına gelince bu kelime, Külden bedeli ba'zdır.. Bu bakımdan da mahallen mecrurdur.

« مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا » *"oraya yol bulabilenler"* kavlini Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*; *"azık ve yol vasıtası, binit ve bağlı şeyler"* olarak tefsir etmişlerdir. [96]

---

[93] Beyhaki, Şuab; 4180.
[94] İbn Hacer, ben bu hadisi bulamadım, diyor. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/389.
[95] Ukayli, el-Duafau'l-Kebir; 1/226. Ukayli bu hadisle alâkalı olarak; "Bu, batıl ve aslı olmayan bir sözdür" demiştir.
[96] Bak. Tirmizi; 2998.

« إِلَيْهِ » kavlindeki zamir ise, "beyt"e veya "hac"ca racidir. Dolayısıyla bir yere veya bir şeye nereden ve nasıl çıkış bulunursa, işte o şeyin veya o yerin yolu odur. Yüce Allah'ın, « وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ » kavli nazil olunca Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) bütün dinlere mensup kimseleri toplayarak onlara şöyle seslendi:

"Yüce Allah size haccı farz kılmıştır. Bundan böyle haccedin." [97]

İşte bunun üzerine ona iman eden tek bir din erbabı oldu. Bunlar da Müslüman olan toplumdur. Beş din erbabı ise onu inkâr ettiler. Biz ona iman etmeyiz ve biz oraya doğru ibadet edip namaz kılmayız, hac ibadetini de yapmayız, dediler. İşte bunun üzerine, « مَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ » *"Artık her kim inkâr ederse, bilsin ki, şüphesiz Allah âlemlere muhtaç değildir."* Kavli nazil oldu. Yani bu, her kim hac ibadetinin farz oluşunu inkâr ederse, demektir. Bu görüş, Abdullah b. Abbas'ın, Hasan Basri'nin ve Atâ'nın görüşüdür. Aynı zamanda bu küfür ifadesinin, nankörlük manasında olması da caizdir. Yani, *"Her kim Allâh'ın kendilerine bahşeylediği vücut sağlığına, vermiş olduğu bol rızka şükretmez ve aynı zamanda hac ibadetini de yapmazsa, bilsin ki, Allah âlemlere muhtaç değildir."* Allah'ın onların kendisine itaatlerine de ihtiyacı yoktur.

Bu ayette farklı şekilde tekit ifadeleri, aynı zamanda şiddet içeren manalar vardır. İşte bunlardan bir kısmını şöylece sayabiliriz. Örneğin:

« لِ » ve « عَلَى » cer edatı gibi. Yani, *"O hac ibadeti halkın boynunda farz olan bir haktır."*

Yine bu ayette ibdal var ve amacı (maksadı) defalarca vurgulama var. Burada aynı zamanda konuyu tekrar var. Çünkü kapalı olan bir anlatımdan sonra açıklama, mücmel (kısa ve toplu) anlatımdan sonra detay var ki bu konu dolayısıyla farklı iki şekilde anlatılıyor. İşte bunlardan biri, « وَمَنْ كَفَرَ » kavlidir. Bu ifade, « وَمَنْ لَمْ يَحُجَّ » yerinedir. Böylece hac ibadetini imkânı olduğu hâlde yerine getirmeyen, terk eden kimse hakkında daha ağır bir ifade kullanılmış bulunmaktadır. Burada diğer bir husus da istiğna durumudur. Yani; Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığıdır.

---

[97] Taberi, Tefsir; 4/20.

Bu da, Allah'ın gazâbına, kin ve öfkesine bir delildir. Bu ifadelerden bir diğeri de, « عَنِ الْعَالَمِينَ » kavlidir. Çünkü; yüce Allah burada, « عَنْهُ » dememiştir. Zira « عَنِ الْعَالَمِينَ » kavlinin içerdiği mana delâlet bakımından çok daha geniş kapsamlıdır. Bu ise delil ve burhana dayalıdır. Çünkü; yüce Allah âlemlere muhtaç olmayınca, dolayısıyla hiçbir şeye ve kimseye asla muhtaç olmaz. İşte bu, kamil manada istiğnaya, yani hiçbir varlığa muhtaç olmadığına delâlet eden bir ifade ve kanıttır. Dolayısıyla bu, aynı zamanda bu maksatla gelecek olan en büyük azaba daha fazlasıyla delâlet eder.

٩٨– ﴿ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ شَهِيدٌ عَلٰى مَا تَعْمَلُونَ ﴾

98 – (Ey Peygamber!) **De ki: "Ey kitap ehli! Allah yaptıklarınızı görüp durduğu hâlde neden Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorsunuz?"**

« وَاللّٰهُ شَهِيدٌ » kavlindeki « وَ » harfi, hâl içindir. Mana ise şöyledir:

"Hz. Muhammed (Aleyhi's-Selâm)'in davetinde bildirmiş olduğu haberde doğru söylediğine dair tüm deliller bu gerçeği gösterirken nasıl olur da bu ayet ve delilleri inkâr edersiniz? Oysaki Allah sizin tüm amellerinize (yaptıklarınıza) *kesinlikle şahittir. Bundan dolayı da sizi cezalandıracaktır."*

٩٩– ﴿ قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴾

99 – De ki: "Ey kitap ehli! (Gerçek dinin İslam olduğuna) **tanık olup durduğunuz hâlde, neden Allah'ın yolunu eğri** (yanlış) **göstermeye kalkışarak iman edenleri Allah'ın yolundan saptırmaya çalışıyorsunuz? Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."**

« قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَاَنْتُمْ شُهَدَٓاءُ » *"De ki: «Ey kitap ehli! Hak* (gerçek) *dinin Allah'ın dini olduğuna tanık olup durduğunuz hâlde, neden Allah'ın yolunu eğri* (yanlış)

göstermeye kalkışarak inananları Allah'ın yolundan saptırıyorsunuz (men ediyorsunuz)?" Ayette geçen, « تَصُدُّونَ » kelimesi menetmek, engel olmak manasınadır. Dolayısıyla mana şöyledir: *"Allah'ın gidilmesi ve izlenmesini emretmiş olduğu yolun gerçek hak din olduğu bilindiği hâlde* -ki bu da İslâm'dır- *siz insanları bile bile bu yoldan nasıl engelleyip men edersiniz?"*

Bilindiği gibi kitap ehli denilen Yahudi ve Hristiyanlar, İslâm dinine girmek isteyenleri gayret ve çabalarıyla bu hak yoldan çevirmek gayreti içinde idiler. İşte ayet bu noktaya dikkat çekmektedir.

Ayetteki, « تَبْغُونَهَا » kelimesi mahallen mansubdur ve manası da *"istiyorsunuz"* demektir. « عِوَجًا » kelimesi de doğru ve mutedil olan ana yoldan ve çizgiden insanları soğutmak, yolu eğri ve yanlış göstermek, demektir. Dolayısıyla mana şöyledir:

"Siz doğru ve normal olan yoldan kitabınızda yer alan son peygamberin asıl niteliklerini değiştirerek ve benzeri yollar deneyerek saptırmak istiyorsunuz."

« وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ » *"Oysa siz ona tanık olup durmaktasınız."* Buna rağmen doğruluğuna tanık olduğunuz o hak (gerçek) olan Allah yolundan insanları saptırıyorsunuz. Kaldı ki; bu doğru olan yoldan sapan kimse hem kendisi sapıktır ve hem de başkalarını da saptırandır. Ancak « وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ » *"Allah yaptıklarınızdan gafil değildir."* Yani; Allah'ın yolundan sapmanızdan Allah haberdardır. Bütün yaptıklarınızı bilir.

İşte ayetin bu son kısmı gerçekten büyük bir tehdidi ve şiddetli bir azabı içermektedir.

Şimdi ele alacağımız bu ayetle mü'minlerin, dine karşı engel çıkaran bu kimselerden uzak durmaları isteniyor ve onlarla beraber olmaları yasaklanıyor. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

١٠٠ — ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ ﴾

100 – Ey iman edenler! Eğer siz kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir kesime itaat eder (uyar)**sanız sizi imanınızdan** (inanmanızdan) **sonra yeniden kâfirler olarak geri döndürürler.**

Rivayet edildiğine göre Medineli Yahudilerden Şas bin Kays, Ensardan olan Evs ve Hazrec kabilelerinden insanların bir araya gelip toplandıkları ve birlikte sohbet ettikleri, meselelerini görüştükleri yere gelir. Fakat Ensardan Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki samimiyeti ve güzel muhabbetlerini görünce, Yahudi Şas b. Kays, Evs ve Hazrec arasındaki bu birlik ve beraberlikten oldukça büyük bir rahatsızlık duyar. Çünkü; bu iki kabile cahiliye döneminde, İslâm öncesi dönemde birbirleriyle kanlı bıçaklı iki düşman toplum idiler.

Ancak Müslüman olmalarından sonra aralarındaki geçmişe ait tüm kin ve düşmanlıkları bir tarafa bırakmışlar ve hepsi de candan kardeş olmuşlardı. Bu, İslâm kardeşliğinden başka bir şey değildi.

İşte Yahudi Şas bin Kays bu dikkat çekici manzarayı görünce, bundan dolayı büyük bir rahatsızlık duydu. Müslümanların birliğini kıskanmaya başladı. Bu adam söz konusu bu birliği bozmak üzere hemen harekete geçti. Yanında bulunan bir Yahudi delikanlısını çağırır. Daha önce Evs ile Hazrec kabileleri arasında cereyan eden Buas olayını hatırlatmasını ve aralarında bir fitne çıkması için gerekeni yapmasını istedi. Böylece iki kardeş kabile arasında yeniden fitne ateşini yakmasını ve bunları tekrar düşman kardeşler yapmasını emretti.

Buas Savaşı, Evs kabilesiyle Hazrec kabilesi arasında çıkan bir savaştır. Bu savaşta Evs tarafı Hazrec kabilesini yenmişti.

Emri alan genç Yahudi derhal işe koyulur. Bunun etkisiyle iki kabile arasında eski cahiliye duyguları harekete geçer. Hemen birbirlerini silahlı düelloya, çarpışmaya davet ederler ve silâha sarılırlar. Bu durum hemen Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e iletilir. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de beraberindeki muhacir ve Ensar ile birlikte toplantı yerine gelir ve:

"Allah size, İslâm sayesinde ikramda bulunduğu hâlde ve aranızda sevgi, kardeşlik bağlarını pekiştirmişken ve henüz ben de sizin aranızda hayatta iken, yeniden bu cahiliye adetine davetiye çıkarıyorsunuz?" uyarısında bulunur.

Bu uyarı üzerime orada bulunanlar derhal, bu işin şeytandan kaynaklanan bir fitne eseri olduğunun farkına varırlar. Hemen silâhlarını bırakıp ağlaşarak birbirlerinin boyunlarına sarılıp kucaklaşırlar.

İşte bu ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur.[98]

١٠١ – ﴿ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ فَقَدْ هُدِىَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾

101 – Size Allah'ın ayetleri okunup dururken, bir de Allah'ın Rasûlü aranızda iken nasıl oluyor da hakkı inkâr ederek dalâlete saparsınız. Her kim Allah'ın dinine bağlanırsa (tutunursa) **o kimse kesinlikle doğru yola iletilmiştir.**

« وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَاَنْتُمْ تُتْلٰى عَلَيْكُمْ اٰيَاتُ اللّٰهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ » *"Size Allah'ın ayetleri okunup dururken, bir de Allah'ın Rasûlü aranızda iken nasıl oluyor da hakkı eder de dalâlete saparsınız?"*

« وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ » Buradaki istifham/soru, inkâr, şaşkınlık ve taaccüp/hayret manalarınadır. Yani; "Küfür nereden gelip size bulaşır? Nereden gelip kapınızı çalar?" Oysa Allah'ın ayetleri –ki bu, benzerini getirmekten herkesi aciz bırakan Kur'an'dır-, Allah Rasûlü'nün dilinden size taptaze okunup durmaktadır. Kaldı ki; Allah Rasûlü de sizin aranızda bulunuyor, sizi uyarıyor ve size öğüt veriyor. Kafanızda oluşan şüphe ve kuşkuları ortadan kaldırıyor.

« وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللّٰهِ » *"Her kim Allah'ın dinine* (şeriatına) *bağlanırsa* (tutunursa)," kitabına sarılırsa ya da bu onların kâfirlerin kötülük ve tuzaklarının bertaraf edilmesinde Allah'a sığınmaları için bir teşvik manasındadır. « فَقَدْ هُدِىَ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » *"O kimse kesinlikle doğru yola iletilmiştir."* Hak olan dine kesin olarak iletilmiştir. Veya o kimse şüphe anlarında olsun, şiddet ve sıkıntılı durumlarında olsun Rabbini kendisi için bir sığınılacak yer ve makam kabul ederse...

❁ ❁ ❁

[98] Taberi, Tefsir; 4/23.

102. — 110. ÂYETLER

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَآءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ اِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِى رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ ۜ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۜ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾

Meâli

102. Ey iman edenler! Allah'tan nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının ve Müslüman olarak ölün.

103. Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve *(cahiliyede olduğu gibi)* dağılıp parçalanmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın; hani sizler birbirinize düşman idiniz de, Allah gönüllerinizi birbirinize yaklaştırmıştı. Onun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine bir ateş çukurunun tam kenarında bulunurken, Allah sizi oradan *(iman ve İslâm sayesinde)* kurtarmıştı. İşte Allah, doğru yola eresiniz diye ayetlerini size böylece açıklar.

104. *(Ey inananlar!)* İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten de meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

105. *(Siz,)* kendilerine apaçık deliler geldikten sonra bölünüp parçalanan ve ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.

106. Nice yüzlerin ağardığı ve nice yüzlerin de karardığı *(o kıyamet gününde)*, yüzleri kararmış olanlara *(şöyle denir)*: "Siz imanınızdan sonra inkâr mı ettiniz? Öyleyse inkâr ettiğiniz şey sebebiyle tadın azabı!"

107. Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmetiyle cennettedirler ve onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

108. İşte bunlar sana hak olarak okuduğumuz, Allah'ın ayetleridir. Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez.

109. Göklerde ve yerde var olan her şey Allah'ın mülküdür. *(Sonunda)* bütün işler Allah'a döndürülür.

110. Siz insanların *(iyiliği)* için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a iman edersiniz. Eğer Kitap ehli de iman etseydi, kesinlikle bu, onlar için çok daha hayırlı olurdu. Gerçi içlerinden iman edenler de var ama, onların çoğu fasıktır.

Tefsiri

١٠٢- ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾

102 - Ey iman edenler! Allah'tan nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının ve Müslüman olarak ölün.

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ » *"Ey iman edenler! Allah'tan nasıl sakınmak gerekiyorsa öyle sakının."* Çünkü; Allah'ın emir ve yasaklarına uymak, gereğini yapmak Allah'a lâyık olacak bir şekilde çalışmak farzdır. Bu ise, farz olan görevleri yapıp yerine getirmek ve haram olan şeylerden, yasaklardan da sakınmak demektir. Abdullah b. Mesud'dan gelen rivayete göre demiş ki:

"Allah'a isyan etmemek ve karşı gelmemek kaydıyla itaatte bulunmak, şükretmek ve nankörlükte bulunmamaktır. Allah'ı unutmamak ve her an hatırlamaktır." Ya da, *"Allah için, kınayanın kınamasına asla aldırış etmemek, kişinin kendisinin, çocuklarının veya babalarının aleyhine de olsa hep adalet üzere bulunup doğruluk üzere hareket etmektir."*

Başka bir yoruma göre ise; "Bir kul, diline sahip olmadığı müddetçe gereği gibi Allah'ın emirlerine bağlanmış sayılmaz."

« التقاة » — *"et-Tuka"* kelimesi, « اتّقى » kelimesinden türemedir. Bu da tıpkı, « التؤدة » — *"et-Tu'detu"* kelimesinin « اتّأد » kelimesinden türediği gibidir.

« وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » *"Ve Müslüman olarak ölün."* Sakın ölümünüz İslâm'dan başka bir din, bir durum ve inanç üzere olmasın. Ölüm gelip sizi yakaladığı zaman inancınız sadece İslâm inancı olsun.

١٠٣- ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ اِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴾

103 – Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve (cahiliyede olduğu gibi) **dağılıp parçalanmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın; hani sizler birbirinize düşman idiniz de, Allah gönüllerinizi birbirinize yaklaştırmıştı. Onun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz. Yine bir ateş çukurunun tam kenarında bulunurken, Allah sizi** oradan (iman ve İslâm sayesinde) **kurtarmıştı. İşte Allah, doğru yola eresiniz diye ayetlerini size böylece açıklar.**

« وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا » *"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın."* Çünkü Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlardır:

"Kur'an yüce Allah'ın asla kopma imkân ve ihtimali bulunmayan en sağlam ipidir. Onun incelikleri ve hayret uyandıran hikmetleri asla bitip tükenmez. O çok okunmakla yıpranıp eskimez. Ona dayalı olarak konuşan mutlaka doğru söyler. Onun emir ve yasakları doğrultusunda amel eden mutlaka doğru yolu bulur. Her kim ona tutunup bağlanırsa kesinlikle dosdoğru olan Allah'ın yoluna iletilir." [99]

« جَمِيعًا » muhatap zamirinden haldir. Bir yoruma göre de bu ayetin tefsirinde, *"Ümmetin icmaına sarılıp bağlanın."* diye ele alınmıştır.

« وَلَا تَفَرَّقُوا » *"Cahiliyede olduğu gibi dağılıp parçalanmayın."* Sakın parçalanmayın. Ümmetin icmaına delil olarak işte ayetin bu dağılıp parçalanmayın kısmı gösterilmiştir. Kısaca sonuçta Müslümanların bölünüp parçalanmalarına neden olabilecek hareket ve davranışlardan uzak durun. Zira böyle yapılması hâlinde birlik, beraberlik ve toplu hâlde hareket etme ortadan kalkar. Ya da adeta Yahudilerle Hristiyanların anlaşmazlığa düştükleri gibi aranıza aynen bu manada ihtilâf ve anlaşmazlık girer. Bu sebepten dolayı da haktan uzaklaşıp ayrılmış olursunuz. O hâlde böyle bir duruma düşmeyin. Veya tıpkı cahiliye döneminde olduğu gibi anlaşmazlığa düşerek birbirinizle savaştığınız gibi savaşıp parçalanmayın.

« وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ كُنْتُمْ اَعْدَٓاءً فَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِه۪ٓ اِخْوَانًا » *"Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın; hani siz birbi-*

[99] Tirmizi, 2906. Bu hadis burada anlatılandan çok daha uzundur. Ancak Tirmizi, bu, isnadı meçhul/bilinemeyen olan bir hadistir ve ravileri arasında yer alan Haris'ul A'ver ise, hakkında pek güzel sözler söylenen biri değildir, der.

rinize düşman idiniz de Allah, gönüllerinizi birbirinize yaklaştırmıştı. Onun nimeti sayesinde kardeş olmuştunuz." Çünkü; cahiliye döneminde bunların arasında hem düşmanlık vardı ve hem de savaş bulunuyordu. Allah İslâm sayesinde bunların gönüllerini birleştirdi. Kalplerine sevgi ve muhabbet yerleştirdi. İşte bu sayede onlar birbirleriyle kimseler oldular.

« وَكُنْتُمْ عَلٰى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ » *"Siz yine bir ateş çukurunun tam kenarında bulunurken"* Neredeyse siz, üzerinde bulunduğunuz ve savunduğunuz inkârcılık ve küfür yüzünden tam cehennem ateşinin düşüverecektiniz. « فَاَنْقَذَكُمْ مِنْهَا » *"Allah sizi oradan iman ve İslâm sayesinde kurtarmıştı."* İşte ayetin bu kısmı Mutezile aleyhine bir cevaptır. Çünkü; Mutezile mezhebinin görüşüne göre, onları ateşten kurtaran yine bizzat onların kendileridir. (Haşa) Allah değildir.

« مِنْهَا » kelimesindeki zamir, « حُفْرَةٍ » kelimesine racidir. Bu zamirin müennes (dişil) olması « حُفْرَةٍ » kelimesiyle izâfet (isim tamlaması) meydana getirmesi nedeniyledir. « شَفَا حُفْرَةٍ »: Bir tarafı, kenarı manasınadır. « شَفَا » kelimesinin lâmel fiili yani sonu « و » harfidir. Bu bakımdan bu kelimenin tesniyesi (ikili) « شَفَوَانِ » olarak gelir.

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِه۪ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ » *"İşte Allah, doğru yola eresiniz diye ayetlerini size böylece açıklar."* Yani; içinde emir ve yasaklarının, vaad ve vaidinin (tehdidinin) yer aldığı Kitabını (Kur'an'ı) böylece açıklar ki; bu sayede doğru yolu bulabilesiniz ya da doğru olan gerçeğe ulaşmayı, kendisiyle sevap kazanabileceğiniz şeyi elde edesiniz.

١٠٤– ﴿ وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴾

104 – (Ey inananlar!) **İçinizden hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.**

« وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ اُمَّةٌ يَدْعُونَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ » "(Ey inananlar!) *İçinizden iyiliğe çağıran,* –Şeriatın ve aklın güzel ve uygun bulduğu– *iyilikleri emreden kötülükleri* –şeriatın ve aklın çirkin gördüklerini– *de meneden bir topluluk bulunsun."* Bir diğer yoruma göre ayette geçen *"maruftan"* kasıt Kitap ve sünnete uygun olan demektir. *"münkerden"* kasıt ise, Kitap ve sünnete aykırı olan şeylerdir. Veya maruftan kasıt Allah'a karşı yapılması gereken taattır, münker de Allah'a karşı gelmek, isyana kalkışmaktır.

"Hayra davet" veya *"iyiliğe çağrı, irşad"* yapılması gereken veya terk edilmesi icabeden yükümlülükler konusunda gerekeni yapmakla ilgili her türlü sorumluluk demektir. Ancak atıf yoluyla buna eklenen diğer iki husus ise daha özel bir anlam taşırlar.

Ayette geçen « مِنْ » edatı teb'iz için olup, bir kısmı/bazısı, manasına gelir. Çünkü; *"marufu emretmek ve münker olanı da menetmek"* farz-ı kifaye olan bir ibadettir. Dolayısıyla bu görevi yapabilecek veya üstlenecek olan kimselerin mutlaka özel bir eğitimden geçirilmeleri, maruf ve münker ile alâkalı ilimleri öğrenmeleri gerekir. Bu görevi nasıl ve ne şekilde yapmaları gerektiği hususunda da ayrıca bunu ilmini, eğitim ve öğretimini almaları icabeder.

Örneğin; önce işe basitten ve kolayından başlar, bu yoldan uyarılarını değerlendirir. Eğer bununla başarı elde olunamazsa hafif cezadan ağırına doğru basamak basamak gereken tedbirleri uygular. İşte bu da ehliyet işidir. Nitekim; yüce Allah önce: ﴿ فَاَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا ﴾ *"Onların arasını bulun, ıslah edin, düzeltin.."* [100] diye buyurur, eğer bu onlara kâr etmezse bu defa: ﴿ فَقَاتِلُوا ﴾ *"...Allah'ın hükmünü kabul edene dek saldıran tarafla savaşın."* diye buyurmaktadır.

Ya da bu « مِنْ » edatı tebyin (açıklama) manasınadır. Dolayısıyla bunun manası, *"Emreden bir ümmet olun."* demek olur. Nitekim; yüce Allah'ın şu kavlinde olduğu gibi:

---

[100] Hucurat, 9.

﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ ﴾

"Siz insanların (iyiliği için) ***ortaya çıkarılmış*** (gönderilmiş) ***en hayırlı bir ümmetsiniz, iyiliği emredersiniz..."*** [101] buyurmaktadır.

« وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ » *"İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* Yani; kamil anlamda gerçek kurtuluşu hak eden bunlardır. Nitekim; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bir hadislerinde şöyle buyurmuştur:

"Her kim Allah'ın emrettiği doğrultuda iyiliği emreder ve kötülüğü de menederse o kimse Allah'ın arzında (yeryüzünde) *onun halifesidir, Rasûlünün halifesidir ve Kitabının halifesidir."* [102]

١٠٥— ﴿ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۜ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۙ ﴾

105 – (Siz,) **kendilerine apaçık deliller geldikten sonra ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.**

Çünkü; bunlar birbirlerine olan düşmanlıkları yüzünden dinde ayrılığa düştüler de birbirlerini tekfir ettiler. Oysa kendilerinde üzerinde ittifak etmeleri, birleşmeleri gereken bir kelimeleri (kitapları) vardı ki bu Hak olan Allah'ın kelimesi idi. Bu hak kelimesi ise onların iman birliğini sağlayan bir kelime idi. *"İşte onlar için büyük bir azap vardır."*

١٠٦— ﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ ۖ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴾

106 – Nice yüzlerin ağardığı ve niçe yüzlerin de karardığı (o kıyamet gününde), **yüzleri kararmış olanlara** (şöyle denir:) **"Siz imanınızdan sonra inkâr mı ettiniz? Öyleyse inkâr ettiğiniz şey sebebiyle tadın azabı!"**

---

[101] Âl-i İmran, 110.

[102] Zehebi, Mizanu'l-İ'tidal, 3/400 eserinde Kadih bin Rahmet'in hal tercemesinde şöyle diyor: "Ezdi ve başkaları bu şahsın oldukça pek yalancı biri olduğunu söylemişlerdir."

« يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ » *"Nice yüzlerin ağardığı ve nice yüzlerin de karardığı o kıyamet gününde,"* Yüzleri ağaranlar inananlardır, yüzleri kararanlar ise kâfirlerdir. Çünkü; beyazlık nurdan kaynaklandığı gibi karanlık veya siyahlık da zulmetten kaynaklanır. « يَوْمَ تَبْيَضُّ » kavlindeki « يَوْمَ » kelimesi zarf olarak mansubdur bu ise, « لَهُمْ » kavlidir. Ya da « يَوْمَ » kelimesi « عَظِيم » kelimesiyle veya « اُذْكُرُوا » fiiliyle mansubdur.

« فَاَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ اَكَفَرْتُمْ بَعْدَ اِيمَانِكُمْ » *"Yüzleri kararmış olanlara* –misak gününde– *şöyle denir: Siz imanınızdan sonra inkâr mı ettiniz?"* Esasen burada murat olunan bütün kâfirlerdir. Bu görüş Übeyy'e ait olup doğru olan da bu görüştür.

Ya da bunlardan maksat mürtedler (dinden dönenler) veya münafıklardır. Yani; siz görünürde inanır gibi gözüküp gerçekte inancınızı saklayarak kâfir mi oldunuz?

Veya bunlardan maksat kitap ehli olan Yahudi ve Hristiyanlardır. Bunların iman etmelerinden sonra kâfirlikleri, Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) Efendimiz henüz peygamber olarak gönderilmezden önce onun Allah elçisi olduğunu itiraf ettikleri hâlde, peygamber olarak gönderilmesinden sonra onu yalanlamaya kalkışmışlar ve yalanlamışlardır. İşte bu, onların iman etmelerinden sonra küfre girmeleri demektir.

Diğer taraftan bu cümlenin başında yer alması uygun olan, « فَيُقَالُ » kavli mahzuftur. Yani; hem « فَ » harfi ve hem kavl maddesi hazf olunmuştur. Çünkü zaten bu, mananın gelişi itibariyle bilinmektedir.

« اَكَفَرْتُمْ » kelimesinin başındaki hemze de tevbih yani azarlama ve onların durumlarından ötürü şaşkınlık ve hayret bildirmek manasınadır.

« فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ » *"Öyleyse inkâr ettiğiniz şey sebebiyle tadın azabı!"*

١٠٧– ﴿ وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللّٰهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

107 – Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmetiyle cennettedirler ve onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

« وَاَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِى رَحْمَةِ اللّٰهِ » *"Yüzleri ağaranlara gelince, onlar Allah'ın rahmetiyle cennettedirler."* Allah'ın rahmeti demek, onun ebedi olan sevabı demektir. Daha sonra yeni bir girişle Rabbimiz şöyle buyuruyor: « هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » *"ve onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar."* Oradan bir daha ayrılmazlar ve onlara orada ölüm de yoktur.

١٠٨ــ ﴿ تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴾

108 – İşte bunlar sana hak olarak okuduğunuz şeyler, Allah'ın ayetleridir. Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez.

« تِلْكَ اٰيَاتُ اللّٰهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ » *"İşte bunlar sana hak olarak okuyup anlattığımız şeyler, Allah'ın ayetleridir."* Yani; iyilikte bulunanlara mükâfat vadeden, kötülük işleyenlere de tehdit ve uyarıda bulunan ve daha başkaca hükümler içeren Allah'ın hakkı ve adaleti gösteren ayetleridirler. Böylece iyilik yapana bunun karşılığı verileceği gibi, kötülük işleyene de kötülüğünün cezası verilecektir.

« وَمَا اللّٰهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ » *"Allah hiçbir kimseye haksızlık etmek istemez."* Yani; yüce Allah suçsuz yere haksızlık ederek asla hiçbir kuluna haksızlık yapmaz veya bir suçlunun cezasını olması gerekenden fazla olarak vermez ya da iyilikte bulunan bir kimsenin de sevabını olması gerekenden düşük olarak vermez, hiçbirine haksızlıkta bulunmaz.

١٠٩ــ ﴿ وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴾

109 – Göklerde ve yerde var olan her şey Allah'ın mülküdür. (Sonunda) **bütün işler Allah'a döndürülür.**

İyilikte bulunan kimseye işlediği iyilik sebebiyle mükâfatını, kötülük işleyene de kötülüğü yüzünden cezasını verir.

Kıraat imamlarından İbn Amr, Hamza ve Ali Kisai « تُرْجَعُ » kelimesini, « تَرْجِعُ » olarak okumuşlardır.

Bu ayetin tefsirine geçmeden önce bir noktayı iyice belirtmek gerekir. Nakıs fiillerden olan, « كَانَ » fiili, herhangi bir şeyin mübhem (kapalı), anlaşılamaz veya zor anlaşılır olması itibariyle geçmişte bir şeyin var olmasının söz konusu olması gerekir. Nitekim; bununla ilgili olarak daha önce geçen bir örnek sergilenmediği gibi aynı zamanda devam edegelen bir şeyin de artık kesilmiş olduğuna dair de bir kanıt yoktur.

Konuyu daha iyi anlayabilmek için bunu biraz açalım; « كَانَ » fiili, herhangi bir şeyin, niteliğin var olduğunu (mevcudiyetini) belirtir. Fakat, burada asıl mesele nakıs bir fiil olan, « كَانَ » kelimesiyle ilgilidir. Çünkü; eğer « كَانَ » kelimesi tam fiil olursa, bu takdirde bu, « وُجِدَ » manasında olur. Bu ise herhangi bir şeyin var olduğu manasında, « صَارَ مَوْجُودًا » demek olur. O takdirde de bu, « وَقَعَ » vaki oldu, meydana geldi ve « حَدَثَ » meydana geldi manalarına gelir. Dolayısıyla bu fiilin geçmişle ilgili olarak bir şeyin meydana gelmesine herhangi bir delâleti yoktur, bu, böyle bir ihtimalden uzaktır, denemez. Yani; bu fiil de geçmişte olmuş olan bir şeye delâlet edebilir.

Oysa nakıs olan « كَانَ » fiilinin bu anlamda herhangi bir şeye delâleti yoktur. Nakıs olan bu fiilde sadece müphemlik (kapalılık) manası vardır. Bu bakımdan bu nakıs fiil olabilecek şeylerde yani hadis olanlarda söz konusudur.

Örneğin; « كَانَ زَيْدٌ رَاكِبًا » *"Zeyd, binen* (binici) *oldu."* gibi. Bir de süreklilik manası ifade eder. Örneğin; « كَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Allah, Ğafur ve Rahimdir."* gibi. İşte, « كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ » kavli de böyledir. Yani; kavli ile, *"Bu ümmet daha önce hayırlı bir ümmet değildi de, şimdi öyle bir ümmet oldu."* gibi bir manaya delâlet etmez veya *"Bu hayırlılık onlardan kesildi."* gibi bir anlam da ifade etmez. Ancak burada « وُجِدْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ » ifadesi bunun « كَانَ » fiilinin tam fiil olduğu manası vehmettirmesin. Çünkü; « كَانَ » fiilinin nakıs fiil olduğu apaçık ortadadır.

١١٠- ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾

110 – Siz insanların (iyiliği) için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a iman edersiniz. Eğer Kitap ehli iman etseydi, kesinlikle bu, onlar için çok daha hayırlı olurdu. Gerçi içlerinden iman edenler de var ama, onların çoğu fasıktır.

« كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ » *"Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz."* Bu ayetteki, « كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ » kavli ile sanki, « وَجَدْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ » denir gibidir. Yani; *"Siz en hayırlı bir ümmet oldunuz."* veya *"Siz Allah'ın ezeli olan ilminde en hayırlı bir ümmet idiniz."* veya *"Levh-i Mahfuz'da en hayırlı bir ümmet idiniz."* Yahut da *"Siz, sizden daha önce geçen ümmetler için ortaya çıkarılmış en hayırlı bir ümmet olarak tanınan bir ümmet idiniz."* demektir.

« لِلنَّاسِ » kelimesindeki « ل » cer edatı, « اُخْرِجَتْ » fiiline müteallıktir.

« تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ » *"İyilikleri emreder, kötülükleri meneder ve Allah'a iman edersiniz."*

Bu ayetteki « تَأْمُرُونَ » diye başlayan cümle yeni bir cümledir. Bu cümle ile bu ümmetin neden hayırlı bir ümmet oldukları yönleri açıklanıyor. Örneğin; *"Zeyd, insanları yediren ve giydiren soylu bir kimsedir."* cümlesinde olduğu gibi. Dikkat edilirse bu cümlede de Zeyd adındaki kimsenin soyluluk yönü yedirme ve giydirme özellikleriyle açıklanıyor.

« بِالْمَعْرُوفِ » yani; *"İmanı ve Allah Rasûlüne itaati emredersiniz."* « وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ » *"Küfürden ve her sakıncalı şeyden de menedersiniz."* « وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ » *"ve Allah'a imanda devam edersiniz."* Ya da bu özellikler arasında yer alan atıf edatı « و » harfi tertibi gerektirmeyebilir.

« وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ » *"Eğer Kitap ehli iman etmiş olsalardı, kesinlikle bu, onlar için çok hayırlı olurdu."* Yani; hâlen üzerinde bulundukları ve inatla sürdürdükleri inançlarından vazgeçerek Hz. Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e iman etmiş olsalardı bu, onlar için daha iyi ve hayırlı olurdu. Çünkü; kitap ehli sırf makam, mevki ve şöhret peşinde koşturduklarından ve başkalarının kendilerine uymalarını istediklerinden dolayı kendi sapık ve batıl inançlarını İslâm dinine tercih ediyorlardı. Oysa Kitap ehli iman etmiş olsalardı istedikleri o şeylere de, riyasete yani makam ve mevkilere de gelebilir ve başkaları da kendilerine tâbi olabilirdi. Ancak bunlar dünya çıkarlarını batıl inançları adına tercih ettiler, Bu itibarla kendileri için hayırlı olanı batıl dinleri uğruna feda ettiler. Hâlbuki iman etselerdi belki dünyada da istediklerini yine elde edebilirlerdi. Çünkü; iman etmeleri hâlinde kendilerine iki kat ecir vaad buyurulmuştu.

« مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ » *"Gerçi içlerinden* –Abdullah b. Selâm ve arkadaşları gibi– *iman edenler de var ama, onların çoğu fasıktır."* Küfürde inat eden aşırı ve azılı kimselerdir.

❁ ❁ ❁

111. — 118. ÂYETLER

لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّٓا اَذًى ؕ وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ قف ثُمَّ لَا
يُنْصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ
اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَٓاؤُ۫ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ
الْمَسْكَنَةُ ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ
الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ قف ﴿١١٢﴾
لَيْسُوا سَوَٓاءً ؕ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَٓائِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ
اٰنَٓاءَ الَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ قف ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِى
الْخَيْرَاتِ ؕ وَاُو۬لٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ
يُكْفَرُوهُ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِىَ
عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ
النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِى هٰذِهِ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ
فَاَهْلَكَتْهُ ؕ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا ؕ

وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي
صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

Meâli

111. Onlar *(Kitap ehli)* size *(dilleriyle incitip)* rahatsız etmekten başka asla bir şey yapamazlar. Eğer sizinle savaşa girecek olsalar, arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da olunmaz.

112. Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur. Ancak *(bu zilletten)* Allah'ın ahdine ve mü'minlerin himayesine sığınanlar müstesna. Onlar Allah'ın gazâbına uğramışlar ve üzerlerine miskinlik damgası vurulmuştur. Bunun sebebi, onların Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Bu da onların isyan etmelerinden ve haddi aşmalarındandır.

113. Bununla beraber Kitap ehlinin hepsi bir değildir. Onların içlerinde öyle samimi inanmış bir topluluk vardır ki; gece vakitlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar.

114. *(Onlar)* Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten menederler ve hayır işlerinde yarışırlar. İşte bunlar salih kimselerdendir.

115. Onların işledikleri hiçbir iyilik asla karşılıksız kalmayacaktır. Allah takva sahiplerini çok iyi bilir.

116. İnkâr edenlere gelince şüphesiz ki, onların malları da, çocukları da Allah katından gelecek bir azaba karşı kendilerine asla fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemliktirler; onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

117. Onların bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamalarının durumu, kendilerine zulmetmiş *(yazık etmiş)* bir toplumun ekinlerini vurup da yok eden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmemiştir, ancak onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

118. Ey inananlar! Kendi dışınızdakileri kendinize sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar hiçbir vakit size fenalık yapmaktan geri durmazlar. Size sıkıntı verecek şeyleri hep ister dururlar. Gerçekten kin ve düşmanlıkları ağızlarından *(dökülen sözlerinden)* belli olmaktadır. Kalplerinde gizledikleri *(kin ve düşmanlık)* ise *(açıkladıklarından)* daha büyüktür. Eğer düşünüp akılediyorsanız işte size ayetlerimizi böyle açıkladık.

Tefsiri

١١١- ﴿ لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى ۚ وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴾

111 – Onlar (Kitap ehli) **size** (dilleriyle incitip) **rahatsız etmekten başka asla bir şey yapamazlar. Eğer sizinle savaşa girecek olsalar, arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da olunmaz.**

« لَنْ يَضُرُّوكُمْ اِلَّا اَذًى » *"Kitap ehli size* (dilleriyle incitip) *rahatsız etmekten başka bir şey yapamazlar."* Size verecekleri zarar sadece sözle sataşmaktan başka bir şey olamayacaktır. Onlar dininiz konusunda size sataşacaklar veya sizi tehdit edecekler ya da bu ve benzeri türden sıkıntı vermeye çalışacaklardır. « وَاِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ الْاَدْبَارَ » *"Eğer sizinle savaşa girecek olsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar."* Yani; hezimete uğrarlar, öldürmek veya esir almak gibi size bu anlamda asla zarar veremezler. « ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ » *"Sonra onlara yardım da olunmaz."* Yani daha sonra hiçbir kimse tarafından onlara destek verilmez, onlara yandaş çıkmaz, size karşı onların yanında yer alacak bir kimse bulunmaz.

Ayetin bu kısmında bunlardan Müslüman olanlar için İslâm'da sebat ettikleri gerçeği anlatılıyor. Çünkü; Yahudiler, kendilerinden olup da Müslüman olanları hep rahatsız etmişler, onları tehdit ederek rahatsızlık verip durmuşlardır.

Buradaki « ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ » kavli şart ve ceza cümlesi üzerine matuf haber manasında yeni bir cümledir. Yoksa bu, « يُوَلُّوكُم » üzerine matuf

bir cümle değildir. Eğer bu cümle « يُوَلُّوكُمُ » kavli üzerine matuf olsaydı bu takdirde, « ثُمَّ لَا يُنْصَرُوا » denilirdi.

Ancak bu, yeni bir cümle olarak getirildi ki, bununla, İster savaşsınlar, ister savaşmasınlar, onlara herhangi bir yardımın olmayacağını bildirmek için Allah bu cümleyi zikrediyor. Cümlenin takdiri şöyledir: *"Size bildiriyorum ki, eğer onlar sizinle savaşırlarsa mutlaka bozguna uğrayacaklardır ve size yine haber veriyorum ki, onlara yardım da olunma-yacaktır."*

« ثُمَّ » edatı mertebe açısından terahi manasınadır. Yani; aralıklarla, zaman içinde serpiştirilerek peyderpey olabilecek durumları bildirmektedir. Çünkü; Yahudilere hep rezil olmak ve aşağılanmak gibi bir durumlarının olacağını bildirmek, onlara arkalarını dönüp kaçacaklarını haber vermekten daha büyük bir olaydır.

١١٢– ﴿ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَٓاؤُ۫ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴾

112 - Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur. Ancak (bu zilletten) **Allah'ın ahdine ve mü'minlerin himayesine sığınanlar müstesna. Onlar Allah'ın gazâbına uğramışlar ve üzerlerine miskinlik damgası vurulmuştur. Bunun sebebi, onların Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir. Bu da onların isyan etmelerinden ve haddi aşmalarındandır.**

« ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوا » *"Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur."* Yani; bu zillet ve aşağılanma damgası artık onların kendilerinden ayrılmaz bir özellikleri olmuştur. « اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ » *"Ancak bu zilletten Allah'ın ahdine ve mü'minlerin himayesine sığınanlar müstesna."*

Buradaki, « اِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللّٰهِ » hâl olarak mahallen mansubdur. Kelimenin başındaki « بِ » harfi mahzuf olan bir kelimeye müteallıktır. Bu

ise, *"Allah'ın dinine, himayesine girmeleri, ona sıkı sıkıya sarılıp bağlanmaları hâli müstesna."* demektir. Ayette geçen, « حَبْلٍ » – *"ip"* kelimesi burada ahd ve zimmet manalarınadır. Dolayısıyla bunun manası şöyledir:

"Her hâlükârda Yahudilere zillet damgası vurulmuştur. Meğerki onlar Allah'ın ve inananların himayesine girmiş olsunlar, Onun dinine girip himayesini istesinler. İşte bu, müstesna."

Yani; Allah'ın ve Müslümanların himayesine girmeleri hâli onları kurtarır. Çünkü; onlar için bu hâlin dışında bir izzet ve üstünlük yoktur. Bu ise, onların cizye (vergi) vermeyi kabullenerek bu himaye ya da korunma altına girmeyi kabullenmeleriyle sağlanabilir.

« وَبَٓاؤُ۫ بِغَضَبٍ مِنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ » *"Onlar döne dolaşa her bakımdan Allah'ın gazâbına uğramışlardır* –Allah'ın gazâbı onlara artık gerekli hâle gelmiştir–. *Üzerlerine miskinlik damgası vurulmuştur."* Yani; fakirlik onlar için artık vazgeçilmez bir ceza hâlini almıştır. Onlar her şeye rağmen hep ihtiyaç içinde kalacaklardır. Çünkü onlar: *"Doğrusu Allah fakirdir* (ihtiyaç içindedir). *Biz ise zenginiz* (hiçbir şeye muhtaç değiliz)." [103] demişlerdi.

Veya varlık içinde olsalar bile hep fakirlik ve yoksulluk endişesi ve rahatsızlığı içinde kıvranıp duracaklardır.

« ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُونَ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ » *"Bunun sebebi onların Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmeleridir."*

Burada, « ذٰلِكَ » işaret ismiyle ayette söz konusu edilen zillet, aşağılanma, meskenet, Allah'ın gazabına uğrayarak dönmeleri gibi durumlarına işaret olunmaktadır. Yani işte onların başlarına gelen bu şeyler, bu kimselerin Allah'ın ayetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri de öldürmeleri sebebiyledir. Yüce Allah devamla şöyle buyuruyor:

---

[103] Al-i İmran, 181.

« ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ » *"Başka bir sebep ise, Allah'a isyan etmeleri ve hadlerini aşmalarıdır."* Yani; bu küfür ya da inkâr ve bu öldürme olayı onların Allah'a isyan ederek karşı gelmeleri ve hadlerini aşmaları yüzündendir.

١١٣– ﴿ لَيْسُوا سَوَآءً مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴾

113 – Bununla beraber kitap ehlinin hepsi bir değildir. Onların içlerinde öyle samimi inanmış bir topluluk vardır ki; gece vakitlerinde secdeye kapanarak Allah'ın ayetlerini okurlar.

« لَيْسُوا سَوَآءً » *"Kitap ehlinin hepsi bir değildir."* Yani; kitap ehlinin hepsi aynı değiller. « مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اُمَّةٌ قَآئِمَةٌ » *"Onların içlerinde öyle samimi inanmış bir topluluk vardır ki;"* adaletli, dürüst ve dosdoğru bir cemaat vardır.

Bu ayette geçen, « مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ » kavli, « لَيْسُوا سَوَآءً » kavlini açıklamak için bir müstenef cümledir. Tıpkı, « كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ » kavlini açıklamak için gelen « تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ » kavli gibi.[104]

« قَائِمَةٌ » kelimesi de « اَقَامَ » fiilinden alınma olup bu, adeta, « اَقَمْتُ الْعُودَ فَقَامَ » kavli gibidir. Yani, *"Ben değneği diktim, o da hemen ayakta durdu."* ifadesi gibi. Yani; yolunu ve hedefini düzeltti, demektir. Bunlar da onların içinden Müslümanlığı kabul eden Yahudilerdir. « يَتْلُونَ اٰيَاتِ اللّٰهِ اٰنَآءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ » *"gece vakitlerinde* –saatlerinde– *secdeye kapanarak* –namaz kılarak– *Allah'ın ayetlerini* –Kur'an'ı– *okurlar."* Bir yoruma göre burada söz konusu edilen yatsı namazıdır.. Çünkü Kitap ehli yatsı namazını kılmazlardı.

Yine bir yoruma göre burada "Gece vakitlerinde secdeye kapanarak Kur'an okurlar." demekten kasıt, teheccüd (gece) namazı kılarlar, demektir.

---

[104] Al-i İmran,110.

Ayetteki « آنَاءَ » kelimesi, tıpkı « مِعًى » kelimesi gibi, « اِنًى » kelimesinin çoğuludur. Ya da tıpkı, « قِنْوٌ » kelimesi gibi, « اِنْوٌ » kelimesinin çoğuludur. Veya « نِحْيٌ » kelimesi gibi « اِنْيٌ » kelimesinin çoğuludur.

١١٤- ﴿ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَاُو۬لٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴾

114 – (Onlar) **Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten menederler ve hayır işlerinde yarışırlar. İşte bunlar salih kimselerdendir.**

« يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ » "(Onlar) *Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten menederler ve hayır işlerinde yarışırlar."* Yani; imanı ve her tür iyiliğin kapılarını gösterip emrederler. Küfürden ve şeriatın yasakladığı şeylerden de menederler. Hayır ve iyilikleri kaçırmamak için o işlerde acele ederler.

Ayetteki, « يَتْلُونَ » kavliyle « يُؤْمِنُونَ » kavli mahallen merfu olup ümmet kelimesinin sıfatıdırlar. Yani; "onlar hep ayakta durup namaz kılan, Kur'an okuyan inanmış kimselerdir."

Yüce Allah burada mü'minleri öyle vasıflarla niteliyor ki; bu vasıf ya da özellikler Yahudilerde bulunmayan özelliklerdir. Çünkü onlar geceleyin secdeye kapanarak, namaz kılarak Allah'ın ayetlerini okumadıkları gibi, mü'minler gibi de iman etmemişlerdir. Onların imanları Hz. Üzeyir *(Aleyhi's-Selâm)*'i Allah'a ortak koşmak olan bir inançtır. Aynı zamanda onlar Allah'ın bazı kitapları ile bazı peygamberlerini de inkâr ederler. Ahirete imanları da yine farklıdır. Çünkü; Yahudiler Allah *(Celle Celâluhu)*'ı, vasfedilmemesi gereken niteliklerle tanıtıyorlar. Aynı şekilde Allah'ın istediği doğrultuda emretmek ve nehyetmek konusunda da farklı bir inanca sahiptirler. Çünkü; Yahudiler hep yalakalık yapan bir toplumdurlar. Hayırda yarışta da farklı özelliklere sahiptirler. Çünkü; bu konudaki işleri hep ağırdan alırlar. Hayırda yarış yapmak, o işe istekle girişmek demektir. Çünkü; bir işe rağbet eden ya da ona istekli olan kimse mutlaka onu yerine getirmek için de hemen ara vermeden derhal gereğini yapar.

« وَاُولٰٓئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ » *"İşte bunlar* –yukarıdaki özellikleri taşıyanlar– *iyi kimselerdendir."* Yani Müslümanlardandır. Ya da durumları Allah katında iyi olan ve Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselerdendir

١١٥– ﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴾

115 – Onların işledikleri hiçbir iyilik asla karşılıksız kalmayacaktır. Allah takva sahiplerini çok iyi bilir.

« وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ » *"Onların işledikleri hiçbir iyilik asla karşılıksız kalmayacaktır."* Bu ayetteki « يَفْعَلُوا » ve « يُكْفَرُوهُ » fiilleri, Ebu Bekir Şu'be dışında Kûfe okuluna mensup kıraat imamlarına göre « يـ » harfiyle okunmuştur. Ancak Ebu Amr muhayyer hareket etmiştir. Yani, bu zat hem « يـ » ve hem « تـ » harfleriyle gaip ve muhatap olarak okumuştur. Kûfe okuluna mensup imamlar; Hafs, Hamza, Kisai ve Halef. Bunların dışında kalan diğer kıraat imamları da bu kelimeleri « تـ » harfiyle okumuşlardır.

Her ne kadar, « شَكَرَ » ve « كَفَرَ » filleri tek bir mef'ule müteaddi iseler de bu ayette, « يُكْفَرُوهُ » kelimesi iki mef'ule müteaddidir; yani iki mef'ul almıştır. Örneğin; « شَكَرَ » ve « كَفَرَ » fiilleri mahrumluk manasını içermeleri bakımından, « شَكَرَ النِّعْمَةَ وَكَفَرَهَا » dersin. Sanki şöyle denir gibi: *"Onu mahrum bırakmayacaksınız."* Yani; *"Onu alacağı mükâfattan yoksun ve mahrum bırakmayacaksınız."*

« وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ » *"Allah takva sahiplerini çok iyi bilir."* İşte burada yüce Allah, Emirlerini yerine getiren ve yasaklarından da uzak duran takva sahiplerine bol sevap müjdesi veriyor.

١١٦– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِىَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَٓا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ۗ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴾

116 – İnkâr edenlere gelince şüphesiz ki, onların malları da, çocukları da Allah katından gelecek bir azaba karşı kendilerine asla fayda sağlamayacaktır. İşte onlar, cehennemliktirler; onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

١١٧– ﴿ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾

117 – Onların bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamalarının durumu, kendilerine zulmetmiş (yazık etmiş) **bir toplumun ekinlerini vurup da yok eden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir. Onlara Allah zulmetmemiştir, ancak onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir.**

« مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا » *"Onların bu dünya hayatında yapmakta oldukları harcamaların durumu,"* Kendileri için övünç vesilesi olan şeyler, kimi üstünlükler ve övgü kazanmaya neden olan şeyler, toplum arasında güzel olarak anılmak gibi şeylerin durumu veya küfürleriyle birlikte kendilerini Allah'a yaklaştıracak şeyler yapmalarının ve harcamalarının durumu, « كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ » *"kendilerine* –küfürleri sebebiyle– *zulmetmiş* (yazık etmiş) *bir toplumun ekinlerini vurup da yok eden kavurucu bir rüzgârın durumu gibidir."* Çünkü bu onların inkârlarının sonucu olarak onlara verilen bir cezadır.

Ayetteki; « كَمَثَلِ رِيحٍ » kavli, *"Tıpkı helâk edici, yok edici bir rüzgârın durumu gibidir."* demektir. Bundan maksat ise ekin demektir.. Ya da, yaptıkları harcamalarının helâk olması durumu adeta bir rüzgârın ekini helâk etmesi gibidir. « فِيهَا صِرٌّ » demek şiddetli ve kavurucu soğuk demektir. Bu, İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)*'ın görüşüdür. Bu, aynı zamanda mübteda ve haberdir, yani isim cümlesidir. Aynı zamanda « رِيحٍ » kelimesinin sıfatı olması bakımından mahallen mecrurdur.

« وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ » *"Onlara –ekinlerini yok etmekle– Allah zulmetmedi.* « وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ » *"Ancak onlar kendi kendilerine zulmettiler."* Yani; kazandıkları ve işledikleri suç nedeniyle kendileri bu cezayı hakkettiler.

Ya da zamir infak edenlere racidir. Yani; "Allah'ın söz konusu kâfirlerin harcamalarını kabul etmemesiyle Allah onlara zulmetmedi. Fakat bunlar kendi kendilerine yazık ettiler. Çünkü, yaptıkları harcama ya da infak ile kabul olunabilir liyâkatte bir şey getirip sunmadılar." demektir.

١١٨– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًاۜ وَدُّوا مَا عَنِتُّمْۚ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَٓاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۚ وَمَا تُخْفٖي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُۜ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴾

118 – Ey inananlar! Kendi dışınızdakileri kendinize sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar hiçbir vakit size fenalık yapmaktan geri durmazlar. Size sıkıntı verecek şeyleri hep ister dururlar. Gerçekten kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerinden) **belli olmaktadır. Kalplerinde gizledikleri** (kin ve düşmanlık) **ise** (açıkladıklarından) **daha büyüktür. Eğer düşünüp aklediyorsanız işte size ayetlerimizi böyle açıkladık.**

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayet, mü'minlerin münafıklarla aynı safta yer almamalarını ve onlara karşı dikkatli olmalarını emrediyor:

« يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ » *"Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri kendinize sırdaş edinmeyin."*

« بِطَانَةُ الرَّجُلِ » demek, kişinin en yakın dostu, içten ve candan arkadaşı, sırdaşı ve her türlü gizli işlerine vakıf olan kimse demektir. Burada durum elbisenin astarına veya vücudun tene isabet eden kısmına « بِطَانَة » ifadesiyle benzetilmesi ile Rabbimiz münafık olan kimselerle bu manada iç içe olmamamızı istiyor. Nitekim, *"Filân kimse benim şiarımdır."* denir ki; bu ifade ile o kimsenin onun en yakın ve candan dostu ve arkadaşı olduğunu dile getirmek ister. Nitekim, bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Ensar, şiardır (iç elbisedir), *diğer Müslümanlar ise disar* (dış elbise)*dır."* [105]

Burada Ensarın yani Medineli Müslümanların iç elbiseye benzetilmesi, İslâm'a ve Müslümanlara kucak açmaları nedeniyle Müslümanların ve Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın sırlarına vakıf olmaları denmek istenmiştir. Onların dışındakileri de dış elbiseye benzetmesi ise, ten ile temas eden elbise misali her sırdan haberdar olmamaları anlamınadır.

« مِنْ دُونِكُمْ » kavliyle yani *"sizden olmayanlar, sizin dışınızdakiler"* ifadesiyle kendi cinsinizden olan çocuklarınızdan, yani Müslümanlardan başkasını sırdaş edinmeyin, demektir. Bu, « مِنْ دُونِكُمْ » kavli, « بِطَانَةً » kelimesinin sıfatıdır. Yani, *"Sizin dışınızdakileri, kendinize sırdaş ve karındaş edinmeyin ki, sonunda sizi cezalandıracak bir duruma gelmesinler."*

« لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا » *"Çünkü; onlar hiçbir vakit size fenalık yapmaktan geri durmazlar."* Bu, « لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا » kavli « بِطَانَةً » kavlinin sıfatı olması itibariyle mahallen mansubdur. Yani mana şöyledir: *"Dininizi fesada uğratmak ve bozmak için ellerinden geleni yaparlar, önlerindekini arkalarına bırakmazlar."*

Ayette geçen « يَأْلُو » kelimesi bir şeyde eksik ve kusur yapmak, demektir. « خَبَالًا » kelimesi de fesat ve bozgunculuk demektir. Bu kelime temyiz olduğu için de mansubdur. Ya da cer harfinin hazfiyle -ki bu harf de « فِي » cer edatıdır- mansubdur ve bu, « فِي خَبَالِكُمْ » demektir. "

« وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ » *"Size sıkıntı ve zarar verecek şeyleri hep ister dururlar."* Yani, sizin sıkıntı yaşamanızı ve zarar görmenizi arzu ederler. Ayetteki, « مَا » edatı mastariyedir. « الْعَنَتُ » ise, *"şiddetli ve ağır zarar ve sıkıntı."* demektir. Yani; *"Dininiz konusunda olsun dünyanız bakımından olsun size en ağır zararı ve sıkıntıyı ve en aşırı olanını vermek isterler."* Bu, Yeni bir cümledir. Çünkü münafıkların sırdaş edinmenin yasaklığı-

---

[105] Buhari, 4330. Müslim, 1061.

nın gerekçesini ve nedenini ortaya koymaktadır, sebebini açıklamaktadır. Tıpkı bundan sonra gelen şu cümle gibi:

«قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ» *"Gerçekten kin ve düşmanlıkları ağızlarından dökülen sözlerinden belli olmaktadır."* Çünkü; bu münafıklar her ne kadar kendilerini açığa vurmamak için konuşmamak ve bir şey söylememek maksadıyla kendilerini zorlasalar da yine de kendilerine hakim olamayarak bir şeyler ağızlarından kaçırıyorlar. Müslümanlara olan kinlerini ve salyalarını istemeyerek de olsa bazen kusmak zorunda kalıyorlar.

«وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ اَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيَاتِ اِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ» *"Kalplerinde gizledikleri kin ve düşmanlık ise açıkladıklarından daha büyüktür. Eğer düşünüp aklediyorsanız işte size ayetlerimizi böyle açıkladık."* Yani; dinde ihlâs ve samimiyet sahibi olmanın, Allah'ın dostlarına sevgi göstermenin ve Allah düşmanlarına da düşmanlık beslemenin gerekliliğini gösteren ayetleri size açıkladık. Eğer bu açıklananlar üzerinde akıl yorarsanız gerçeği bulabilirsiniz.

❁ ❁ ❁

119. — 122. ÂYETLER

هَٓا اَنْتُمْ اُو۬لَٓاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهٖۚ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّاۚ وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِۜ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْۘ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَاۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔاۜ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحٖيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنٖينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِۜ وَاللّٰهُ سَمٖيعٌ عَلٖيمٌۙ ﴿١٢١﴾ اِذْ هَمَّتْ طَٓائِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَاۙ وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَاۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾

Meâli

119. İşte siz *(öyle kimselersiniz ki)*; onlar sizi sevmedikleri hâlde siz onları seversiniz. Ve, bütün kitaplara inanırsınız. Onlar sizinle karşılaştıkları zaman, "İman ettik." derler. Yalnız kaldıklarında ise, size karşı olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: "Kininizle kahrolup geberin!" Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini hakkıyla bilendir.

120. Size bir iyilik dokunursa bu, onları huzursuz eder. Eğer başınıza bir musibet gelirse buna da sevinirler. Eğer sabreder ve *(Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda)* sakınırsanız onların tuzağı size hiç bir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

121. Hani sen, mü'minleri savaşa uygun yerlere yerleştirmek üzere erkenden ailenin yanından ayrılmıştın. Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

122. Hani, Allah kendilerinin yardımcısı olduğu hâlde sizden iki grup bozulmaya yüz tutmuştu. Mü'minler ancak Allah'a dayanıp güvensinler.

Tefsiri

١١٩ - ﴿ هَٓا اَنْتُمْ اُو۬لَٓاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهٖ وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُٓوا اٰمَنَّا وَاِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾

119 – İşte siz (öyle kimselersiniz ki); **onlar sizi sevmedikleri hâlde siz onları seversiniz. Ve, bütün kitaplara inanırsınız. Onlar sizinle karşılaştıkları zaman, "İman ettik." derler. Yalnız kaldıklarında ise, size karşı olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: "Kininizle kahrolup geberin!" Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini hakkıyla bilendir.**

« هَٓا اَنْتُمْ اُو۬لَٓاءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ » *"İşte siz* (öyle kimselersiniz ki); *onlar sizi sevmedikleri hâlde, siz onları seversiniz."*

Ayetteki, « هَا » tembih yani uyarı manasınadır. « اَنْتُمْ » mübtedadır. Bunun haberi de, « اُو۬لَٓاءِ » kelimesidir. Yani, mana şöyle olmaktadır: *"Ey kitap ehlinden münafık olanları dost ve sırdaş edinen yanlış* (hatalı) *yoldaki mü'minler! Siz onları seversiniz ama onlar, sizi sevmezler."* İşte ayetin bu kısmı münafıkları dost ve sırdaş edinenlerin hatalarını açıklıyor. Çünkü; mü'minler buğzedilmeleri ve kendilerine karşı tavır sergilenmesi gerekenlere karşı her tür sevgilerini sunuyorlar.

Yahut da buradaki « اُو۬لَٓاءِ » kavli mevsuldür. Bunun sılası ise « تُحِبُّونَهُمْ » kavlidir.

« وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ » *"Oysa siz bütün kitaplara inanıyorsunuz."* Ayetin bu kısmının başında yer alan « وَ » harfi hâl vavıdır. Bu, « لَا يُحِبُّونَكُمْ » kavliyle mansubdur. Yani mana şöyle olmaktadır:

"Onlar sizi sevmezler. Oysaki siz onların kitaplarının tamamına da iman ediyorsunuz. Bununla beraber onlar size buğzedip kin güdüyorlar. Onlar sizin kitabınızdan hiçbir şeye inanmazlarken size ne oluyor da onları sevip duruyorsunuz?"

İşte ayetin bu kısmında böyle hareket eden mü'minler için oldukça büyük bir uyarı, tekdir ve kınama bulunmaktadır. Çünkü o münafıklar batıl olan davalarında sizin hakkınızda daha da katı tutumludurlar, çok daha serttirler.

Bir yoruma göre buradaki *"kitaptan"* kasıt cins anlamında olup bütün semavî (ilâhî) kitaplar kasdedilmiştir.

« وَاِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا اٰمَنَّا » *"Onlar sizinle karşılaştıkları zaman, «iman ettik» derler."* Yani, tevhid kelimesini açıkça okuyup söylerler. « وَاِذَا خَلَوْا » *"Yalnız kaldıklarında ise,"* Yani; sizden ayrılınca ve kendi adamlarıyla baş başa kaldıklarında ise, « عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْاَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ » *"Size karşı olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar."* Dikkat edilirse öfkeli olanlarla nedamet/pişmanlık duyanlar parmaklarını, parmaklarının uçlarını ve başparmaklarını ısıranlar olarak niteleniyor.

« قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ » *"De ki: «Kininizle kavrulup geberin!»"* Bu onlar aleyhine yapılan bir bedduadır. Bununla kin ve öfkelerinin giderek artması ve sonuçta bu kinleriyle helâk olmaları istenmektedir. Ayette *"kinlerinin artmasından"* murat İslâm'ın güçlenmesiyle öfke ve düşmanlıklarının çoğalması, İslâm'ın güçlenmesinden rahatsızlıklarını artması vurgulanmak isteniyor. Müslümanların da güçlenmeleri ve münafıkların giderek zelil ve rezil olmaları dile getiriliyor.

« اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ » *"Şüphesiz Allah, kalplerin içindekini hakkıyla bilendir."* Kuşkusuz Allah, münafıkların içlerinde sakladıkları kin, öfke ve düşmanlıklarını en iyi bildiği gibi, onların kendi adamlarıyla başbaşa kaldıkları zaman ne yaptıklarına ilişkin olan durumlarını da en

iyi bilir. Çünkü bu mananın varlığı da zaten cümle içinde ve kapsamında var demektir. Yani bu şu manadadır:

"Onlara, kendi adamlarıyla baş başa kaldıklarında kin ve öfkelerinden dolayı parmaklarını nasıl ısırdıklarını da bildir ve onlara de ki: «Sizin kendi aranızda saklayıp gizli tuttuğunuz en gizlinizi de Allah hakkıyla bilendir. Çünkü; Allah sinelerde gizli tutulanı bilir. Sanmayın ki, sizin aranızda saklayıp gizli tuttuğunuz sırları Allah bilmez. O her şeyden haberdardır.»"

Ya da bu, söylenenin dışındadır. Yani, ayetin sonuç ve netice kısmıdır:

"Ey Muhammed! Şunu onlara söyle! Onların gizlemekte oldukları şeye muttali olup bunu sana bildirmeme şaşkınlık gösterme! Çünkü Ben, bundan çok daha gizli olanlarını, en gizli olanlarını bilirim. Bu da, onların sinelerinde gizledikleri kin ve düşmanlıklarıdır."

١٢٠– ﴿ اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴾

120 – Size bir iyilik dokunursa bu, onları huzursuz eder. Eğer başınıza bir musibet gelirse buna da sevinirler. Eğer sabreder ve (Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda) **sakınırsanız onların tuzağı size hiç bir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yapıp ettiklerini çepeçevre kuşatmıştır.**

« اِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ » *"Size bir iyilik* –bolluk, bereket, ganimet ve zafer, başarı– *dokunursa bu, onları huzursuz eder."* Bu başarılardan onlar rahatsız olurlar ve üzülürler. « وَاِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا » *"Eğer başınıza bir musibet gelirse* –yukarıda anlattıklarımızın tersi bir durum olursa– *buna da sevinirler."* felâketlerin gelmesinden sevinç duyarlar. Ayette geçen, « مَسَّ » kelimesi, isabet etmekten ve başa gelmekten istiaredir. Sanki her ikisi de mana itibariyle bir gibidir. Görmez misin bir başka ayette Rabbimiz şöyle buyuruyor:

﴿ اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ ﴾

"Eğer sana bir iyilik** (zafer) **erişirse bu, onları üzer. Şayet başına bir musibet gelirse bu defa da, «İyi ki biz önceden ihtiyatlı hareket ettik.» derler." [106]

« وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا » *"Eğer* –onların düşmanlıklarına veyahut dini yükümlülüklere ve bununla ilgili sıkıntılara– *sabreder ve Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda sakınırsanız,"* Sizi menettiği gibi onlarla dostluk kurmaktan veya Allah'ın haram kıldıklarından uzak durursanız, « لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا » *"Onların tuzağı size bir zarar vermez."* Hilesi size bir şey yapamaz. Çünkü siz, Allah'ın himayesindesiniz. İşte bu, Allah'tan bir öğretimdir, bir irşaddır. Dolayısıyla sabır ve takva sayesinde düşmanların tuzağından kurtulma imkânı sağlanmış olmaktadır.

Bir bilge kişi şöyle der:

"Eğer seni çekemeyen ve haset eden birini rezil etmek ve susturmak istersen kendi adına ona karşı ihsanda bulun."

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr, Yakup ve Nafi « لَا يَضُرُّكُمْ » kelimesini « لَا يَضِرْكُمْ » olarak okumuşlardır. Bu da kök olarak, « ضَارَهُ – يَضِيرُهُ » kökünden alınmadır ve « ضَرَّهُ » manasınadır. Bu ise galebe çalmak, üstün gelmek manasınadır.

Ancak işin müşkil (zor) yanı bunların dışındakilerin kıraatidir. Çünkü bu, şartın cevabıdır. Oysa şartın cevabı da meczum olur. Mufaddal İbn Muhammed Dabbi'nin Asım'dan rivayeti olan kıraatinde olduğu gibi bunun « ر » harfinin fethasıyla olması gerekirdi. Ancak « ر » harfini mazmum (ötreli) olarak gelmesi « ض » harfinin ötreli olması bakımından ona uygun olarak gelmiştir. Örneğin; « مُدَّ » fiili gibi. İşte bu da böyledir.

« اِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ » *"Şüphesiz Allah, onların yapıp ettiklerini çepeçevre kuşatmıştır."* Yani; Allah onların sabırlarını, takvalarını ve daha başka her şeylerini tümüyle kuşatmıştır, bilendir. Dolayısıyla siz neye lâ-

[106] Tevbe, 50.

yıksanız, Allah onu size yapacaktır. Bu mana kıraat imamlarından Sehl b. Muhammed'in okuyuşuna göredir. Çünkü Sehl buradaki « يَعْمَلُونَ » kelimesini « تَعْمَلُونَ » olarak « تَ » harfiyle okumuştur. Sehl dışındakiler ise bunu, « يَ » harfiyle « « يَعْمَلُونَ » » okumuşlardır. Mana şöyledir:

"Allah, sizin düşmanlık konusunda yaptıklarınızı bilir ve buna göre de onları cezalandırır."

١٢١- ﴿ وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾

121 - Hani sen, mü'minleri savaşa uygun yerlere yerleştirmek üzere erkenden ailenin yanından ayrılmıştın. Allah hakkıyla işiten ve hakkıyla bilendir.

« وَاِذْ غَدَوْتَ مِنْ اَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ » *"Hani sen mü'minleri savaşa uygun yerlere yerleştirmek üzere erkenden ailenin yanından ayrılmıştın."* Ey Muhammed! Sen ailenin yanından bir sabah erkenden Medine'den ayrılmıştın. Burada belirtilmek istenen husus, *"Rasûlullah'ın hücresinden (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ayrılıp Uhud'a gitmesi"*dir.

« تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ » *"Mü'minleri yerleştirmek.."* bu, hâldir. « مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ » *"Savaş yerleri ve menzilleri"* demektir. Yani; sağ, sol, merkez noktalarına ve her iki savaş kanadına ve artçılar olarak yerleştirmek için... « لِلْقِتَالِ » kelimesi burada, « تُبَوِّئُ » kelimesine taallûk etmektedir.

« وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » *"Allah hakkıyla konuştuklarınızı işiten ve yaptıklarınızı* –niyetlerinizi ve içinizden geçenleri– *de en iyi bilendir."*

Anlatıldığına göre müşrikler çarşamba günü Uhud'a konarlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ashabıyla istişarede bulundu. Bu arada Abdullah b. Übey'i de çağırıp onunla istişarede bulundu. O da bunun üzerine:

— *Medine'de kal*, diye görüş bildirdi ve:

— *Biz ne zaman bir düşmana karşı çıkıp savaştıysak, mutlaka o savaşı kazanmışızdır. Her ne zaman onlar bizi bulunduğumuz yerde vurmaya geldilerse, biz onlardan darbe almışızdır,* dedi. İşte bunu üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

— *Ben rüyamda birtakım sığırların etrafımda boğazlanmış olduklarını gördüm. Ancak ben bunu hayra yorumladım. Aynı zamanda kılıcımın keskin tarafından bir kısmının kesmez olduğunu gördüm. Bunu da bozguna uğrama olarak yorumladım. Yine ben, ellerimi oldukça sağlam olan bir zırha koyduğumu gördüm bunu da Medine olarak yorumladım.*

Ancak kimileri gidip savaşmak için durmaksızın can atıyorlardı. Sonunda Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* zırhını giydi. Fakat Medine dışında savaşmak için can atanlar bu defa yaptıklarına pişmanlık duydular ve dediler ki:

— *Ey Allah'ın Rasûlü! Sen ne buyurursan biz onu işlemeye hazırız.* Ancak Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

— *Bir peygamberin, zırhını giydikten sonra savaşmadan tekrar çıkarması yakışık almaz.* Nihayet, cuma namazından sonra çıktı ve yanındakilerle beraber şevval ayının ortasında cumartesi günü dağ yolunu tutarak Uhud'da sabahladı. [107]

١٢٢– ﴿ اِذْ هَمَّتْ طَآئِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

122 – Hani, Allah kendilerinin yardımcısı olduğu hâlde sizden iki grup bozulmaya yüz tutmuştu. Mü'minler ancak Allah'a dayanıp güvensinler.

« اِذْ هَمَّتْ طَآئِفَتَانِ مِنْكُمْ اَنْ تَفْشَلَا وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا » *"Hani Allah, kendilerinin yardımcısı olduğu hâlde sizden iki bölük bozulmaya yüztutmuştu."*

Burada « اِذْ هَمَّتْ » kelimesi, « اِذْ غَدَوْتَ » kelimesinden bedeldir. Ya da bunda amel yapan amil, « عَلِيمٌ » kelimesidir. « طَآئِفَتَانِ مِنْكُمْ » kavlinden maksat Ensardan iki kabile olup bunlar da Hazrec kabilesinden Selemeoğulları ile Evs'ten Hariseoğulları idiler:

[107] Ahmed, Müsned; 1/271. Beyhaki, Delailu'l- Nübüvve; 3/205.

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bin kişilik bir kuvvetle Uhud'a çıktı. Müşriklerin sayısı ise üç bin kişi idi. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* sabretmeleri hâlinde ashabına fetih ve zafer sözü verdi. Ancak münafıkların başı ve lideri olan Abdullah b. Übey b. Selul kendisine bağlı olan askerleri alıp ayırdı ki; bunların sayıları üçte bir kadar bulunmaktaydı ve *"Neden biz canımızı ve çocuklarımızı ölüme atalım ki?"* dedi. İşte bunun üzerine adı geçen iki kabile de neredeyse onlara katılmak üzere niyetlenmişlerdi. Ancak Allah onları korudu. Böylece Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile birlikte savaşa katıldılar.

« اَنْ تَفْشَلَا » kavli, « بِاَنْ تَفْشَلَا » takdirindedir. Yani, korkmaya ve zayıf düşmeye başladılar, çözüldüler, demektir. Çünkü « فَشَل »: korkaklık ve zayıflık demektir.

« وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا » Allah onların dostudur, yardımcısı ve sevenidir. Ya da işlerini düzenleyen, üzerine alandır. O hâlde neden korkup zaafa düşüyorlar? Neden Allah'a dayanıp güvenmiyorlar ki?

« وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ » *"Mü'minler ancak Allah'a dayanıp güvensinler."* Allah onlara, kendisinden başkalarına güvenmemelerini emretti. İşlerini yalnızca Allah'a havale etmelerini istedi. Cabir diyor ki:

"Biz karar ve önem verdiğimiz, niyet ettiğimiz şeyi yerine getirmedikçe Allah'a yemin olsun ki; biz o şeyden memnun kalmayız. Çünkü; yüce Allah bize, velimiz ve yardımcımız olduğunu haber vermiştir."

❁ ❁ ❁

123. — 132. ÂYETLER

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ
رَبُّكُمْ بِثَلٰثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوا
وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ
وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ
الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اَوْ يَكْبِتَهُمْ
فَيَنْقَلِبُوا خَٓائِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٢٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰوٓا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً
وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِٓي اُعِدَّتْ
لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

Meâli

123. Şüphesiz ki siz Bedir'de zayıf bir durumda iken, yardım etmişti. Allah'tan sakının ki, şükretmiş olasınız.

124. Hani sen mü'minlere o zaman şöyle diyordun: "Rabbinizin indirmiş olduğu üç bin melek ile sizi güçlendirmesi, sizin için yeterli değil midir?"

125. Evet, bu size yeter. Eğer sabreder ve sakınırsanız, *(düşmanlarınız)* da ansızın üzerinize baskın yapacak olurlarsa Rabbiniz, işaretlenmiş beş bin melekle sizi takviye eder.

126. Allah, *(bu yardımı)* size sırf bir zafer müjdesi olsun ve bununla gönülleriniz rahatlasın diye yaptı. Yoksa yardım ve zafere erdirmek ancak güç ve hikmet sahibi olan Allah katındandır.

127. *(Bu yardım ile)* kâfirlerden bir kısmını helâk edip *(ortadan kaldırmak)* ve bir kısmını da ümitlerini yitirmiş olarak dönüp gitsinler diye perişan etmek için sizi desteklemiştir.

128. Senin onlar için yapabileceğin bir şeyin yoktur. Allah dilerse Müslüman olsunlar diye ya onların tevbelerini kabul eder veya küfürleri yüzünden onlara azab eder. Çünkü onlar zalimdirler.

129. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine de azab eder. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

130. Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki, kurtuluşa eresiniz.

131. Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakının.

132. Allah'a ve Rasûlüne itaat edin ki, rahmet olunasınız.

Tefsiri

Şimdi tefsirin okuyacağımız ayet ile Bedir Savaşı gününde mü'minlere nasibettiği zaferin gereği olarak sayılarının azlığına rağmen Allah'a tevekkülün, Ona dayanıp güvenmenin gereğini Rabbimiz kendilerine hatırlatmada bulunuyor ve şöyle buyuruyor:

١٢٣- ﴿ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾

123 – Şüphesiz ki siz Bedir'de zayıf bir durumda iken, Allah yardım etmişti. Allah'tan sakının ki, şükretmiş olasınız.

« وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ » *"Şüphesiz ki siz Bedir'de zayıf bir durumda iken Allah size yardım etmişti."* Bedir, Mekke ile Medine arasında bulunan bir suyun adıdır. Burası Bedir adında bir kişiye ait olduğu için onun adıyla anılmıştır.

Ya da burada Rabbimizin önce Uhud Savaşını zikredip ardından da Bedir'i zikretmesi, sabır ile şükür olayını bir arada göstermesi içindir. « وَاَنْتُمْ اَذِلَّةٌ » kavliyle Müslümanların sayıca azlıklarını dile getirmiştir. Çünkü, Müslümanlar sayı bakımından 313 kişi idiler. Oysa buna karşılık düşman kuvvetinin sayısı bine ulaşıyordu. Kaldı ki; maddi yapıları ve silâh gücü açısından da üstün idiler.

Ancak sayıca az ve güçsüz olan Müslümanların her şeye rağmen manevi güç ve moral üstünlüğü vardı. Müslümanlarda sadece tek bir deve ve bir at bulunuyordu. Diğerleri ise piyade idiler. Düşmanların ise yüz kadar atı bulunuyordu, ayrıca savaş araç ve gereçleri, mızrakları ve yük develeri bakımından da üstün idiler.

Ayette, *"zelil"* kelimesinin çoğulu olan « اَذِلَّةٌ » kelimesi cem-i kıllet (azlık çoğul) olarak gelmiştir. Bunun sebebi de, onların zelil olmaları demek sayılarının azlığı manasındadır. Yoksa perişanlık ve hezimet manasında değildir.

« فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ » *"Allah'tan sakının ki, şükretmiş olasınız."* Yani; Allah Rasûlü ile birlikte olup sebat edin ki; Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamanız sebebiyle Allah'ın zafer ve nimetlerine ererek buna şükredesiniz.

١٢٤— ﴿ اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ الَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ ﴾

124 – Hani sen mü'minlere o zaman şöyle diyordun: "Rabbinizin indirmiş olduğu üç bin melek ile sizi güçlendirmesi, sizin için yeterli değil midir?"

« اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ » *"Hani sen mü'minlere o zaman şöyle diyordun:"* Bu cümle, « نَصَرَكُمُ » kavlinden zarftır. Çünkü Bedir gününde onlara bunu söylemişti. Yani: *"Allah size bu sözü söylediğinizde size yardımda bulunmuştu."* demektir. Ya da bu, « اِذْ غَدَوْتَ » kavlinden ikinci bedeldir. Bu takdirde bu söz onlara Uhud Savaşında denilmiştir, demektir.

« اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ الَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلِينَ » *"Rabbinizin indirmiş olduğu üç bin melek ile sizi güçlendirmesi, sizin için yeterli değil midir?"*

Kıraat imamlarından İbn Amir, « مُنْزَلِينَ » kavlini, « مُنَزَّلِينَ » olarak okumuştur. Ebu Hayve de bunu, « مُنْزِلِينَ » olarak kıraat etmiştir. Bu da yardım ve zafer demektir.

« اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ » kavlinin manası şöyledir: Onlara üç bin melekle destek verilmesinin onlara yetmeyeceğini belirten inkar manasında bir istifhamdır. Burada « لَنْ » edatının getirilmesi ise nefyi yani olumsuzluğu pekiştirmek ya da tekit içindir. Bir de onların azlığına ve zayıflıklarına rağmen, düşmanlarını sayılarının çokluğu yanında, güç ve kuvvetleri açısından sanki umutlarını kesmiş gibidirler.

١٢٥— ﴿ بَلٰٓى اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَاْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ الَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴾

125 – Evet, bu size yeter. Eğer sabreder ve sakınırsanız, (düşmanlarınız da) ansızın üzerinize baskın yapacak olurlarsa Rabbiniz, işaretlenmiş beş bin melekle sizi takviye eder.

« بَلَى » *"Evet, bu size yeter."* Bu ifade « لَنْ » edatından sonra olumsuz manaya karşı olumluluğu belirtiyor. Yani; *"Onlarla size takviye yapılması size yeter"*, demektir. Bu yeterliliği gerektirmektedir. Sonra şöyle buyurdu:

« اِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا » *"Eğer* –savaşa– *sabreder ve Allah'tan sakınırsanız"* Allah Rasûlüne muhalefetten ve karşı gelmekten uzak durursanız, « وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا » *"düşmanlarınız da ansızın üzerinize baskın yapacak olurlarsa,"* müşrikler ansızın size saldırırlarsa...

Ayetteki « فَوْرٌ » kelimesi, *"kazanın ya da tencerenin kaynaması"* manasınadır. Nitekim, « فَارَتِ الْقِدْرُ » tabiri bu manadadır. Bu ifade sürat ve hız manasında istiare olarak kullanılmıştır. Daha sonra bu, hakkında asla bir oyalanma ve sahibi tarafından bir zikzak söz konusu olmayan şeylere isim olarak kullanılmıştır. Nitekim, « خَرَجَ مِنْ فَوْرِهِ » denir ki; bu, *"Hemen acele ile çıktı."* demektir. Hatta, *"Geldiği gibi anında çıktı, durmadı."* ifadesi de böyledir. Nitekim; Hanefi alimlerinden büyük; imam Ubeydullah b. Dilhem Ebu'l-Hasan Kerhî (v.340/951)'nin;

"Mutlak emir fevrilik ifade eder, terahi ifade etmez." kavli de bu manadadır. Yani; *"Mutlak manadaki bir emir, derhal gereğinin yapılmasını icabettirir, yoksa geciktirmeyi değil."* Bu durumda ayetin bu kısmının manası şöyledir: *"Onlar hemen şu anda size saldıracak olurlarsa."*

« يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ » *"Rabbiniz, işaretlenmiş beş bin melekle size takviye eder."* Meleklerin getirilmesi durumunda onların getirilmesi ya da gönderilmesi açısından inişleri ertelenmesi geciktirilmez. Yani; yüce Allah, sizin zafere ermenizde ve size yardım etmede acele eder, sizin fethinizi kolaylaştırır. Meğerki sabretmiş olasınız ve Allah'ın emirlerine ve yasaklarına bağlı kalarak Allah'tan sakınasınız.

« مُسَوِّمِينَ » kelimesini İbn Kesir, Ebu Amr, Asım ve Sehl « و » harfinin esresiyle olmak üzere, « مُسَوِّمِينَ » olarak okumuşlardır. Bunun da manası, *"işaretli, alâmeti olan"* demektir. Ya da onların binekleri olan atları nişanlı, işaretli veya alâmetli olup bununla savaş atları olduğu anlaşılsın diyedir. Zaten « سَوْمَة » kelimesi alâmet, işaret ve nişan demektir.

İmam Dahhak ise, bunların hayvanların alınlarında ve kuyruklarında beyaz yün ile damgalanmış olduklarını söylemiştir.

Yukarıda adı geçen imamların dışındaki kıraat imamları ise bu kelimeyi « و » harfinin fethasıyla, « مُسَوَّمِينَ » olarak okumuşlardır. Bu da işaretli, üzerlerinde nişan bulunan demektir. İmam Kelbi (v.146/763) de şöyle demiştir:

"Omuzları üzerinden sarkıtılmış sarı renkli sarıklarla işaretli melekler." Bedir savaşı gününde Zübeyr b. Avvam'ın sarığı sarı renkli idi. Nitekim, inen melekler de böyle sarı renkli sarıklarla inmişlerdir.

Katade (v.118/736)'nin rivayetine göre önce bin, daha sonra üç bin ve en son olarak da beş bin olarak inmişlerdir.

١٢٦– ﴿ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴾

126 - Allah, (bu yardımı size) **sırf bir zafer müjdesi olsun ve bununla gönülleriniz rahatlasın diye yaptı. Yoksa yardım ve zafere erdirmek ancak güç ve hikmet sahibi olan Allah katındandır.**

« وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهٖ » *"Allah, bu yardımı size sırf bir zafer müjdesi olsun ve bununla gönülleriniz rahatlasın diye yaptı."* Bu ayette « وَمَا جَعَلَهُ » kavlindeki zamir, « اَنْ يُمِدَّكُمْ » kavlinin delâlet ettiği imdada (takviyeye) racidir. « اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ » yani;

"Yüce Allah'ın meleklerle size takviye göndermesi sizin zafere ereceğinizi bildirmek maksadıyla bir müjdeci olsunlar diye ve bir de, nasıl ki, *"sekine"* İsrailoğullarının zaferi ve kalplerinin huzur bulması için ve-

rilmiş ise « وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ » *"bununla sizin gönülleriniz huzur bulsun diye size göndermiştir."*

« وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ » *"Yoksa yardım ve zafere erdirmek güç ve hikmet sahibi olan Allah katındandır."* Yoksa bu savaşma ile olacak bir şey değildir. Yani; zafer savaşan güçlünün ya da zayıfın tarafından değil, ancak Allah'tandır. Yoksa melekler tarafından da değildir. Ancak bu, kendisinden yardım ve zafer umut edilen ve bu güce sahip olan Allah'ın takviyesi ve Onun rahmetinden umutvar olmakla olabilir.

« الْعَزِيزِ » O *"Azizdir"* hükümlerinde Ona karşı koyacak ve galebe çalacak bir başka güç yoktur. « الْحَكِيمِ » O *"Hakim'dir"* yani; O dostlarına zafer verir, yardımda bulunur, onları düşmanlarının saldırısıyla dener.

١٢٧– ﴿ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَآئِبِينَ ﴾

127 – (Bu yardım ile) **kâfirlerden bir kısmını helâk edip** (ortadan kaldırmak) **ve bir kısmını da ümitlerini yitirmiş olarak dönüp gitsinler diye perişan etmek için sizi desteklemiştir.**

« لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا » *"Bu yardım ile kâfirlerden bir kısmını helâk edip ortadan kaldırmak"* « لِيَقْطَعَ » kavlindeki « لِ » edatı ya, « وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ » kavline, veya « وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » kavline ya da, « يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ » kavline müteallıktir.

Mana şöyledir: *"Onlardan bir grup helâk olmak üzere ve bir grup da esir düşerek helâk olsunlar diye."* Bilindiği gibi Bedir gününde müşriklerden yetmiş kişi öldürülmüş ve yetmiş kişi de esir alınmıştı. Bunlar arasında Kureyş'in önde gelen liderleri de bulunuyordu.

« اَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَآئِبِينَ » *"ve bir kısmını da hezimete uğratıp perişan etmek için onları hezimete uğratmıştır."* Burada, « اَوْ يَكْبِتَهُمْ » kavli onları rezil rüsvay etmek için ya da hezimete uğratmakla öfkelerini artırmak için demektir. Aslında, « كَبْت » kelimesi kalpte oluşan aşırı korku olup bundan dolayı yüzde bunun belirtileri görülür ve hemen durum yü-

ze yansır. « فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ » kavli de; zafere ermeden ve bir başarı kazanmadan, isteklerine ulaşamadan dönüp gitmek demektir.

١٢٨- ﴿ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴾

128 – Senin onlar için yapabileceğin bir şeyin yoktur. Allah dilerse Müslüman olsunlar diye ya onların tevbelerini kabul eder ya da küfürleri yüzünden onlara azab eder. Çünkü onlar zalimdirler.

« لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ » *"Senin onlar için yapabileceğin bir şeyin yoktur."* Ayetteki, « شَيْءٌ » kelimesi « لَيْسَ » kelimesinin ismidir. Haberi de, « لَكَ » kavlidir. « مِنَ الْاَمْرِ » kavli ise, « شَيْءٌ » kelimesinden hâldir. Çünkü bu, mukaddem sıfattır.

« اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ » *"Allah dilerse Müslüman olsunlar diye ya onların tevbelerini kabul eder."* Bu cümle, « لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَوْ يَكْبِتَهُمْ » kavli üzerine atfolunmuştur. « لَيْسَ لَكَ مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ » kavli de matuf ile matufun aleyh arasında itiraz (parantez) cümlesi, yani yan cümleciktir. Mana ise şöyledir:

"Yüce Allâh onların her şeylerine sahip ve maliktir. Dolayısıyla ya onları helâk eder veya hezimete uğratıp perişan kılar ya da Müslüman olmaları hâlinde onların tevbelerini kabul buyurur."

« اَوْ يُعَذِّبَهُمْ » *"veya küfürleri yüzünden onlara azab eder."* Eğer kâfirliklerinde ısrar ederlerse onları azab eder. Senin onlar adına yapabileceğin hiçbir şey yoktur. Sen ancak onları uyarmak, onlarla cihat etmekle memur bir kulsun.

İmam Ferra Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyad b. Abdullah (v.207/822)'a göre buradaki « اَوْ » kelimesi « حَتَّى » manasınadır. İbn İsa (Ebu'l-Hasan Ali b. İsa) (328-420/939-1029)'ya göre bu, « اِلَّا اَنْ » manasınadır.

Örneğin; « لَأَلْزَمَنَّكَ أَوْ تُعْطِيَنِي حَقِّي » Yani; *"Ya hakkımı verirsin. Ya da ben onu zorla almasını bilirim."* demektir. Buna göre mana şöyle olmaktadır: *"Onların durumuyla ilgili olarak senin yapabileceğin bir şey yoktur. Meğerki Allah onların tevbelerini kabul etmiş olsun, bu takdirde sen onların durumuna sevinir mutlu olursun ya da Allah onlara azab eder, bu durumda da sen onlardan intikamını almış olursun."*

Bir yoruma göre de; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlara bedduada bulunmak istemiş, ancak Allah onların içinden iman edecek olanları bildiği için Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı böyle yapmaktan menetmiştir.

« فَاِنَّهُمْ ظَالِمُونَ » *"Çünkü onlar zalimdirler."* Dolayısıyla azaplandırılmayı hak etmişlerdir.

١٢٩— ﴿ وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾

129 – Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine de azab eder. Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir.

Emir sana değil, Allah'a aittir. Çünkü göklerde ve yerde her ne varsa hepsi Onun mülküdür. Bu bakımdan dilediği mü'minleri bağışlar ve dilediği kâfirlere de azab eder.

١٣٠— ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبٰٓوا اَضْعَافًا مُضَاعَفَةً وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

130 – Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. –Faiz yeme hususunda– **Allah'tan sakının ki, kurtuluşa eresiniz.**

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve İbn Amir « مُضَاعَفَةً » kelimesini şeddeli olarak, « مُضَعَّفَةً » okumuşlardır. Bu ise faiz konusunda şiddetli kınama ve uyarı ile birlikte alınmış oldukları faizin her türünü, yani katlamalı olanını da olmayanını da yasaklıyor. Çünkü cahiliye döneminde

adam faizle para mal veriyor, vade bitiminde ise gelip borçluya ya alacağımı verirsin ya da faizin miktarını artırırsın diye baskı uygulardı. Ancak bu artırma hâlinde süreyi biraz daha uzatırdı.

١٣١- ﴿ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾

131 – Kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakının.

İmam Azam Ebu Hanife (v.150/767) (Rahmetullâhi Aleyh) diyor ki: *"Bu ayet, Kur'an'da yer alan en korkutucu bir ayettir. Çünkü; Allah bu ayette kâfirler için hazırlanmış olan cehennem ateşiyle mü'minleri tehdit edip korkutmaktadır. Eğer Allah'ın haramlarından sakınmazlarsa bu tehdit onlar içindir."*

Bundan sonra mü'minlerin Allah ve Rasûlüne itaat etmeleri hâlinde Allah'ın rahmetinden umutvar olabileceklerini şu kavliyle ifade buyuruyor:

١٣٢- ﴿ وَأَطِيعُوا اللهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

132 – Allah'a ve Rasûlüne itaat edin ki, rahmet olunasınız.

İşte bu ayetle Mürcie mezhebinin görüşleri reddedilmektedir. Çünkü; bu mezhebin görüşüne göre, *"Bir kimse eğer iman etmiş ise, onun günah işlemesi imanına zarar vermez."*

Ancak bize (Ehli Sünnete) göre, kâfir olmayan isyankâr mü'minlerden kimileri cehenneme girerler. Fakat sonunda cezalarını çektikten sonra onlar da cennete gireceklerdir.

Yüce Allah'ın, « لَعَلَّ » ve « عَسَى » yani; *"umulur ki"* manalarına gelen bu edatları bu gibi yerlerde zikretmiş olması –her ne kadar tefsir bilginleri bu iki edat için, *"Bunlar, Allah tarafından zikredilirse kesinlik anlamı içerir."* demişlerse de– arif olan bir kimsenin mutlaka işin takva yönüne dikkat etmesi gerekir ve Allah'ın rızasının öyle kolay kolay kazanılamayacağına işaret etmeleri icabeder. Allah'ın rahmet ve sevabının güç kazanılacağını bilmeleri gerekir.

133. — 139. ÂYETLER

وَسَارِعُٓوا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ
وَالْاَرْضُۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَۙ ﴿١٣٣﴾ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّٓاءِ
وَالضَّرَّٓاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَۚ ﴿١٣٤﴾ وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُٓوا اَنْفُسَهُمْ
ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْۖ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُۜ
وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾ اُولٰٓئِكَ جَزَٓاؤُهُمْ
مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَاۜ وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَۜ ﴿١٣٦﴾ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌۙ
فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾
هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾ وَلَا تَهِنُوا وَلَا
تَحْزَنُوا وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

Meâli

133. Rabbinizin mağfiretine ve genişliği göklerle yer kadar olan cennete koşun. *(Bu cennet,)* müttakiler için hazırlanmıştır.

134. *(O takva sahipleri)* bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yutarlar ve insanları bağışlarlar. Allah da iyilikte bulunanları sever.

135. *(İşte bu özellikleri taşıyanlar)* herhangi bir kötülük yaptıklarında veya kendi kendilerine yazık ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp hemen günahları yüzünden bağışlanmalarını dilerler. *(Zaten)* günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki? Bir de onlar işledikleri günahlar üzerin-de bile bile ısrar etmezler.

136: İşte onların mükâfatları Rablerinden bir bağışlanma, içlerinde sonsuza dek kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Bu şekilde amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir.

137. Sizden önce nice *(ümmetler hakkında)* ilahi kanunlar gelip geçmiştir. Şöyle bir yeryüzünü *(dünyayı)* dolaşın da, *(Allah'ın hükümlerini ve ayetlerini)* yalanlayanların sonlarınm ne olduğunu bir görün.

138. İşte bu *(Kur'an'da anlatılan gerçekler)*, insanlar için bir açıklama ve *(Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edip)* sakınanlar için de bir hidayet ve bir öğüttür.

139. Gevşeklik göstermeyin ve üzüntüye kapılmayın. Eğer gerçekten iman etmişseniz, en üstün sizsiniz.

Tefsiri

١٣٣- ﴿ وَسَارِعُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُۙ اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَۙ ﴾

133 – Rabbinizin mağfiretine ve genişliği göklerle yer kadar olan cennete koşun. (Bu cennet,) **müttakiler için hazırlanmıştır.**

« وَسَارِعُوٓا اِلٰى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ » *"Rabbinizin mağfiretine ve genişliği gökler ile yer kadar olan cennete koşun."*,

Kıraat imamlarından Nafi ve Ebu Cafer ile İbn Amir « و » harfi olmaksızın « سَارِعُوا » diye okumuşlardır. Bunu « و » ile yani; « وَسَارِعُوا » olarak okuyanlar bu ayeti makabline (bir öncesine) atfetmektedirler. « و » harfini hazfedip (düşürüp) okuyanlar ise, bunu yeni bir cümle olarak kabul etmektedirler.

« وَسَارِعُوا اِلَى مَغْفِرَةٍ » *"Mağfiret ve cennete koşmak"* demek, kişiyi bu iki nimete kavuşturacak amellerde bulunması ve onlara koşması demektir. Daha sonra da bu amellerin şunlar olabileceği belirtilmiştir: beş vakit namaz, namazın ilk (iftitah) tekbiri veya Allah'a karşı olan taatler, ihlâs, tevbe, cuma namazı ve cemaat.

« عَرْضُهَا السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ » *"O cennetin genişliği gökler ile yerin genişliği kadardır."* Nitekim, Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ ﴾

".. O cennetin genişliği gökle yerin genişliği kadardır." [108]

Bundan murat, cennetin genişlik ve yayılmışlıkla tanıtılmasıdır. Burada Rabbimiz, halk tarafından bilinen yaratılmışların en geniş ve yayılmış olanına benzeterek cenneti tanıtmaktadır. Özellikle *"genişlik"* ifadesinin kullanılması sırf mübalağa için ve uzun olmaya göre daha yaygın olan bu ifadeye yer verilmiştir. Yani; cennetin uzunluğunun çok daha fazla oluşuna dikkat çekmek içindir.

İbn Abbas'tan rivayete göre; *"Eğer cennet birbirine eklense, genişliği yedi kat gök ile yedi yeryüzü kadardır."*

"Cennet yedinci kat ya da dördüncü kat göktedir." tarzında gelen rivayetin manası, *"Cennet, o cihette ya da yöndedir."* demektir. Yoksa "oradadır" veya, "onun bir kısmındadır" demek değildir. Bu ifade tıpkı, "ev bahçededir" ifadesine benzer ki, eğer ev, ona ekli ise, evin kapısı bahçe kapısından tarafadır, anlamında demektir.

« اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ » "(Bu cennet,) *Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda sakınanlar için hazırlanmıştır."* « اُعِدَّتْ » kavli aynı zamanda "cennet" kelimesinin sıfatı olduğundan mahallen mecrurdur. Yani, *"...sakınanlar için hazırlanmış olan geniş bir cennet."*

Geçen her iki ayet de hem cennetin ve hem cehennemin yaratılmış olduklarını göstermektedir. *Muttaki* (sakınan) demek, şirkten uzak duran demektir. Nitekim; yüce Allah şöyle buyurmuştur:

---

[108] Hadid, 21.

﴿ وَ جَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اُعِدَّتْ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ﴾

"Rabbinizden mağfiret sebeplerine ve Allah'a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun." [109]

Ya da masiyetlerden sakınıp uzak duranlar için...

Eğer bundan murat ikinci yorum ise bu, *"Herhangi bir cezalandırma olmaksızın cennet onlarındır."* manasınadır. Eğer asıl mana ilk yorum ise bu takdirde, *"Sonunda yine cennet onlar içindir."* demektir.

١٣٤— ﴿ اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾

134 – (O takva sahipleri) **bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yutarlar ve insanları bağışlarlar. Allah da iyilikte bulunanları sever.**

« اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ » *"O takva sahipleri bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar,"*

Eğer, « اَلَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِى السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ » kavli mübteda kabul edilirse « اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ » kavli üzerinde vakfedilir (durulur). Dolayısıyla, (bir sonraki ayetteki) « وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً » kavli de bunun üzerine atfedilmiş olunur. « اُولٰئِكَ » diye başlayan ayet de haber yapılır. Eğer « اُولٰئِكَ » kavli « لِلْمُتَّقِينَ » kavline sıfat yapılırsa ve « وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً » kavli de buna atfedilirse bu takdirde vakfedilmez (durulmaz). Yani, *"Sakınanlar ve tevbe edenler için hazırlanmıştır."* olarak değerlendirilirse durulmaz.

Eğer:

"Cennet, hatalarında ısrar edenler için değil, sadece emir ve yasaklar doğrultusunda sakınan ve tevbe edenler içindir." diye söylersen ben de buna karşılık derim ki:

[109] Hadid, 21.

"Bunun her iki kesim için de hazırlanmış olabilmesi de caizdir. Daha sonra Allah'ın lütfu ile ve bağışlamasıyla bu ikisinden başkaları da girecektir. Örneğin: «Şu sofra emir (başkan) *için hazırlanmıştır.», denilir ki; daha sonra aynı sofradan onu izleyenler, tabi olanlar da yiyebilir, manası da çıkar. İşte bu da bunun gibidir. Nitekim, yüce Allah'ın şu buyruğunu görmez misin:"*

﴿ وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾

"Kâfirler için hazırlanmış olan cehennem ateşinden sakının." [110]

buyurulduğu gibi kâfirler dışında da bazı kimselerin oraya gireceği hususunda ittifak bulunmaktadır. Çünkü buna, yalnızca kâfirler girecektir anlamına gelmez.

Ayette infaka, yani Allah yolunda harcamaya öncelik verilmesinin sebebi, Allah yolunda harcama yapmanın nefse en ağır gelen bir ibadet olmasından ve ihlâsa en çok delâlet etmesindendir. Çünkü; Allah yolunda infakta harcamada bulunmak günümüzün en çok ihtiyaç duyulan amellerin en önemlisi ve en büyüğüdür. Çünkü düşmana karşı koyabilmek ve gerektiği gibi savaşmak buna bağlıdır. Aynı şekilde Müslüman fakir ve yoksullarına karşı gerekeni yapmak da infaka bağlıdır.

Bir başka yoruma göre ise her durumda ve her hâlükârda infakta bulunmalıdır. Çünkü; her zaman bolluk hâli yaşayan olduğu gibi darlık çekenler de vardır.

« وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ » *"öfkelerini yutarlar"* Yani; öfkelerini gereğini yapmaktan geri dururular. Nitekim, kırba (testi) ağzına kadar dolup taştığında, « كَظَمَ الْقِرْبَةَ » denir. Nitekim; öfkeyi yutmak, öfkesine sahip olmak veya öfkesini tutmak ifadesi de bu manayadır. Yani, sabretmek suretiyle nefsine hakim olmaktır ve öfkeden bir iz ve eser bırakmamaktır.

Aslında « غَيْظ » – *Ğayz:* Öfkeden kalpteki hararetin yanması (kan dolaşımının artması) demektir. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den rivayete göre şöyle buyurmuştur:

[110] Al-i İmran, 131.

"Herhangi bir kimse öfkesinin gereğini yapabilecek durumda iken eğer öfkesini yutarsa Allah onun kalbini güven ve iman ile doldurur." [111]

« وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ » *"ve insanları bağışlarlar."* Yani; herhangi biri kendisine karşı bir yanlışlık yapar, hata işlerse onu hesaba çekmez. Nitekim bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kıyamet gününde bir ünleyici şöyle seslenir: «Ücretleri Allah tarafından ödenecek kimseler neredeler?» Bu sese ancak bağışlayanlar kalkıp karşılık vereceklerdir." [112]

Süfyan İbn Uyeyne (v.198/813) Bunu Harun Reşid'e anlatır. Harun Reşit ise birine oldukça öfkelenmişti. Ancak bunun üzerine ona dokunmadı, bağışladı.

« وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ » *"Allah da iyilikte bulunanları sever."* « الْمُحْسِنِينَ » kelimesinin başındaki « ال » harfi Eğer cins manasında ise, bu, her tür iyiliği kapsar. Aynı zamanda burada söz konusu olan özelliklere sahip bulunanlar da girer. Eğer bu « ال » harfi ahd içinse sadece burada söz konusu edilenlere işaret eder.

İmam Sevri (v.161/777) de diyor ki: *"İhsan, senin kötülük yapan kimseye iyilikte bulunmandır. Çünkü; iyilikte bulunan kimseye iyilik yapmak karşılıklı alışverişte bulunmak, ticaret yapmak demektir."*

١٣٥ــ ﴿ وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْۖ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُۜ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾

135 – (İşte bu özellikleri taşıyanlar) **herhangi bir kötülük yaptıklarında veya kendi kendilerine yazık ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp hemen günahları yüzünden bağışlanmalarını dilerler.** (Zaten) **günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki? Bir de onlar işledikleri günahlar üzerinde bile bile ısrar etmezler.**

« وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً » "(İşte bu özellikleri taşıyanlar) *herhangi bir günah işlediklerinde"*

[111] Ebu Davud; 4776. Tirmizi, 2022. İbn Mace; 4186.
[112] Beyhakı, el-Şuab; 7451.

« فَاحِشَةً » kelimesi oldukça çirkin ve iğrenç fiil demektir. Burada, « وَالَّذِينَ » kavlinin mübteda, « اُولٰئِكَ » kavlinin de haber olması da caizdir.

« اَوْ ظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ » *"veya kendi kendilerine yazık ettiklerinde Allah'ı hatırlayıp hemen günahları yüzünden bağışlanmalarını dilerler."* Bir yoruma göre, « فَاحِشَةً » büyük günahlar demektir, *"Nefse zulmetmek, kendine yazık etmek"* ise küçük günahlar manasınadır. Ya da "fahişe" kelimesinden kasıt zina demektir. Nefse zulmetmek ise öpmek, dokunmak ve benzeri günahlar demektir.

« ذَكَرُوا اللّٰهَ » Hemen tevbe etmeleri için dilleriyle veya kalpleriyle derhal Allah'ı hatırlayıp anarlar. « فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ » İşledikleri şeyin çirkin ve günah olması nedeniyle onlardan vazgeçip mağfiret ve bağışlanma dilerler. Anlatıldığına göre bu ayet nazil olduğu zaman İblis ağlamış.

« وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اللّٰهُ » *"Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki?"* Burada, « مَنْ » mübtedadır. « يَغْفِرُ » ise bunun haberidir. Ayrıca bu kelimede « مَنْ » edatına raci bir zamir vardır. « اِلَّا اللّٰهُ » kavli ise « يَغْفِرُ » kelimesindeki zamirden bedeldir. Bunun mana olarak takdiri şöyledir:

"Aslında Allah'tan başka günahları bağışlayacak hiçbir güç yoktur. Yalnızca Allah bağışlar." Bu ise matuf ile matufun aleyh arasında bir muterize (parantez) cümlesidir. Bu ifade ile kulların gönüllerini almak ve hoş tutmak da bulunmaktadır. Tevbeye özendirme ve ona teşvik vardır. Umutsuzluktan ve yeisten kurtulma duygusu bulunmaktadır. Aynı zamanda Allah'ın rahmetinin bol ve geniş olduğu ve tevbe edeni Allah'ın bağışlayabileceği inancı verilmektedir. Öyle ki; bir kimsenin günahı ne kadar büyük olursa olsun Allah'ın mağfiretinin bunun çok çok üstünde büyük olduğu, kereminin ve lütfunun daha büyük olduğu inancı yerleştiriliyor.

« وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ » *"Bir de onlar işledikleri günahlar üzerinde bile bile ısrar etmezler."* Yani; işledikleri kötü fiillerinde durup onda ısrar etmekle, durmazlar. Bir şeyde ısrar etmek demek, onun

üzerinde çok durmak demektir. Nitekim; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuşlardır:

"Eğer bir kimse günde yetmiş kere de günah işlese mağfiret dilediği müddetçe o günahlarda ısrar etmiş sayılmaz." [113]

Yine şöyle rivayet olunmuştur:

"Mağfiret dilendiği müddetçe büyük günah kalmaz, günahta ısrar edildiği müddetçe de küçük günahlar küçük olarak kalmaz, büyür." [114]

« وَهُمْ يَعْلَمُونَ » kavli, « وَلَمْ يُصِرُّوا » kavlindeki zamirden hâldir. Yani onlar kötülük yaptıklarını, yanlış iş işlediklerini bilirler veya onlar günahları yalnızca Allah'ın bağışlayacağını, Ondan başka hiçbir kimsenin günahları bağışlamayacağını bilirler.

١٣٦— ﴿ أُولَٰئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ اَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴾

136 – İşte onların –bu nitelikleri taşıyanların– **mükâfatları** –tevbe etmeleri sebebiyle– **Rablerinden bir bağışlanma,** –Allah'ın rahmetiyle– **içlerinde sonsuza dek kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Bu şekilde amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir.**

Ayette mahsusun bil medih mahzuftur. Yani, *"Bu şekilde amel işleyenlerin mükâfatlarının mağfiret ve cennetler olması ne güzeldir."* demektir.

Bu ayetin nüzul (iniş) nedeni bir hurma satıcısıyla alâkalıdır. Kendisinden hurma satın almak isteyen bir kadına, "Evimde bunların daha güzeli var." diyerek kadını alıp evine götürür ve onu kucaklayıp öper. Fakat daha sonra ise yaptığına pişmanlık duyar.

Bir başka anlatıma göre ise ayet Ensardan biri hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bununla Sakif kabilesinden birini kardeş yapmıştı. Sakifli kardeşi Ensardan olan kardeşini bir gazâya gitmesi sebebiyle evinin ihtiyaçları için görevlendirmişti. Bu şahıs söz konusu ailenin ihtiyacı var mı yok mu diye sormak üzere o ailenin

[113] Bak. Ebu Davud; 1514. Tirmizi; 3554.
[114] Bak. Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs; 7944.

evine gider, arkadaşının hanımını görünce onu öper ve fakat yaptığı bu şeyden dolayı pişmanlık duyar. Çığlıklar atarak çöle kaçar Allah da tevbesini kabul buyurur. İşte bu sebeple bu ayet nazil olmuştur.

١٣٧— ﴿ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴾

137 – Sizden önce nice (ümmetler hakkında) **ilahi kanunlar gelip geçmiştir. Şöyle bir yeryüzünü** (dünyayı) **dolaşın da,** (Allah'ın hükümlerini ve ayetlerini) **yalanlayanların sonlarının ne olduğunu bir görün.**

Yani; Allah'ın ayetlerini ve hükümlerini yalanlayanların başlarına gelen olayları ve onların uygulamalarını görün de bunlardan kendiniz için ders çıkarıp ibret alın.

١٣٨— ﴿ هٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴾

138 – İşte bu (Kur'an'da anlatılan gerçekler), –veya bu Kur'an– **insanlar için bir açıklama ve** (Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket edip) –şirkten– **sakınanlar için de bir hidayet** –irşat ve doğru yolu gösterme– **ve bir öğüttür.** Bir teşvik ve uyarıdır.

١٣٩— ﴿ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

139 – Gevşeklik göstermeyin ve üzüntüye kapılmayın. Eğer gerçekten iman etmişseniz, en üstün sizsiniz.

« وَلَا تَهِنُوا » *"Gevşeklik göstermeyin."* Başınıza gelen hezimet sebebiyle, bozguna uğramanız yüzünden cihat görevinden gevşeyip geri kalmayın, cihadı hep sürdürün.

« وَلَا تَحْزَنُوا » *"ve üzüntüye kapılmayın."* Ele geçiremediğiniz ganimetler ya da sizden ölenler ve yaralananlar için üzülmeyin. Uhud Savaşında Müslümanların başlarına gelenlerden dolayı Allah tarafından hem Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı ve hem ashabını teselli babında bir hükümdür ve onların gönüllerini güçlendiren bir ayettir.

« وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ » *"En üstün sizsiniz."* Sizin durumunuz onlardan çok daha üstündür ve siz galipsiniz. Çünkü onların Uhud Savaşında size verdirdikleri kayıpların çok çok üstünde siz Bedir gününde onlara tattırdınız, sizin yaşadıklarınızın en ağırını onlar Bedir gününde ölü ve esirleriyle, bozguna uğramakla yaşadılar. Ya da sonuç bakımından hem yardım ve hem zafer açısından siz onlardan en üstünsünüz. Bu, Müslümanların üstünlük ve galip gelme bakımından kendilerine verilen bir müjdedir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

﴿ وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴾

"Şüphesiz bizim ordumuz mutlaka onlara üstün gelecektir." [115]

Kaldı ki; siz durum ve konum bakımından da onlardan en üstünsünüz. Çünkü; sizin savaşmanız Allah içindir, Allah'ın Kelimesini, şeriatını yüceltmek içindir. Oysa onlar şeytan adına ve küfrü yüceltmek için çarpışıyorlar. Ya da sizin ölüleriniz cennette, oysa onların ölüleri ise cehennemdedirler.

« اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Eğer gerçekten iman etmişseniz.."* Bu nehye « وَلَا تَهِنُوا » kavline mütealliktir. Yani; eğer sağlam ve sıhhatli bir inanca sahipseniz *"gevşeklik göstermeyin."* Çünkü; imanın sıhhatli oluşu kalbin kuvvetlenmesini gerektirir, Allah'ın vadine güvenmeyi sağlar, düşmana önem vermemeyi, onu basit görmeyi öğretir. Ya da « اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » kavli, « الْاَعْلَوْنَ » kavline mütealliktir. Yani *"Eğer siz Allah'ın size vadettiği şeyi ve size vermiş olduğu galip gelme müjdesini doğruluyorsanız..."* demektir.

❁ ❁ ❁

[115] Saffat, 173.

140. — 148. ÂYETLER

اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ ۜ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ
نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ
شُهَدَٓاءَ ۜ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ۙ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴿١٤١﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا
يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنْتُمْ
تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ ۖ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ
تَنْظُرُونَ ۟ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ ۚ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ
الرُّسُلُ ۜ اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ ۜ وَمَنْ
يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا ۜ وَسَيَجْزِى اللّٰهُ
الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا
مُؤَجَّلًا ۜ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا ۚ وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا ۜ وَسَنَجْزِى الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ
قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ ۚ فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ
وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا ۜ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ

قَوْلَهُمْ اِلَّا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فٖى اَمْرِنَا
وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴿١٤٧﴾ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ
ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنٖينَ ﴿١٤٨﴾

Meâli

140. *(Ey mü'minler!)* Eğer siz *(Uhud'da)* bir yara almışsanız, *(Bedir'de* düşmanınız olan) o kavim de aynı şekilde bir yara almıştır. İşte biz o günleri *(kiminde zafer ve kiminde hezimetle)* insanlar arasında döndürür dururuz. Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve içinizden şahitler *(şehitler)* edinsin. Allah zalimleri sevmez.

141. *(İşte bu aynı zamanda,)* Allah'ın mü'minleri ortaya çıkarması ve kâfirleri *(inkârcıları)* helâk etmesi içindir.

142. Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri belli etmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

143. And olsun ki; siz ölümle karşılaşmazdan önce onu *(şehit olmayı)* isteyip dururdunuz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz; ama hâlâ bakıp duruyorsunuz.

144. Muhammed, ancak *(diğer peygamberler gibi)* bir peygamberdir. Ondan önce de *(nice)* peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölür ya da öldürülürse, ökçelerinizin üzerine yeniden küfre mi döneceksiniz? Her kim dininden dönerse, hiçbir şeklide Allah'a zarar vermiş olmayacaktır. *(Dininde sebat edip)* şükredenleri Allah mükâfatlandıracaktır.

145. Hiçbir nefis yoktur ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. *(Ölüm)* belirli bir süreye göre yazılmış *(takdir edilmiştir)*. Her kim dünya nimetlerini isterse, ona ondan veririz, kim de *(yaptıklarıyla)* ahiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Biz *(dinlerinde sebat ile)* şükredenleri mükâfatlandıracağız.

146. Nice peygamberler vardır ki; beraberlerinde kendilerini Rablerine adamış kişilerle birlikte savaştılar. Onlar Allah yolunda başlarına gelenler sebebiyle gevşemediler, zaaf göstermediler ve boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever.

147. Onların *(kendilerini Rablerine adamış olanların)* sözleri sadece şöyle demekten ibarettir. "Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılığımızı bağışla; ayaklarımızı *(yolunda)* sabit kıl; kâfir olan kavme *(topluma)* karşı bize zafer ver."

148. *(Sonunda)* Allah da onlara dünya nimetini ve *(en önemlisi)* ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah ihsanda bulunanları sever.

Tefsiri

١٤٠ – ﴿ اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَٓاءَ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴾

140 – (Ey mü'minler!) **Eğer siz** (Uhud'da) **bir yara almışsanız,** (Bedir'de düşmanınız olan) **o kavim de aynı şekilde bir yara almıştır. İşte biz o günleri** (kiminde zafer ve kiminde hezimetle) **insanlar arasında döndürür dururuz. Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın ve içinizden şahitler** (şehitler) **edinsin. Allah zalimleri sevmez.**

« اِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ » "(Ey mü'minler!) *Eğer siz* (Uhud'da) *bir yara almışsanız,"* Kıraat imamlarından Hafs dışında Kûfe kıraat okulu mensupları « ق » harfinin ötersiyle « قُرْحٌ » kelimesini Kur'an'ın her neresinde geçerse « قُرْحٌ » olarak okumuşlardır. Bunların dışındaki kıraat imamları ise fetha harekesi ile « قَرْحٌ » olarak okumuşlardır. Her iki kelime de tıpkı « ضَعْفٌ » ve « ضُعْفٌ » gibi dil bakımından aynı manada kullanılan iki kelimedir. Bir yoruma göre eğer fetha harekesiyle olursa yara manasına gelir, eğer ötüre harekesiyle olursa yaradan dolayı oluşan ağrı ve acı manasınadır.

« فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ » "(Bedir'de) *düşmanınız olan o kavim de aynı şekilde bir yara almıştır."* Yani; onlar Uhud'da sizi yenmişlerse, siz de daha önce Bedir gününde onları yenmiştiniz. Dolayısıyla onların o gün Bedir'de yenilgiye uğramaları kalplerinde size karşı bir zaaf oluşturmadı ve bu, onları sizinle yeniden savaşmaktan alıkoymadı. O hâlde sizin

bu durumda hiç zaafa düşmemeniz ve korkuya kapılmamanız daha yerinde olmaz mı? « وَتِلْكَ الْاَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ » *"İşte biz o günleri kiminde zafer ve kiminde hezimetle insanlar arasında döndürür dururuz."* Yani; onda var olan nimet ya da külfeti, intikamı bazen bir tarafa ve bazen de diğer tarafa veririz. Nitekim; İmam Şiybeveh'in kitabında yer verdiği şu beyit bu dile getirir:

فَيَوْمًا عَلَيْنَا وَيَوْمًا لَنَا   وَيَوْمًا نُسَاءُ وَيَوْمًا نُسَرُّ

Bir gün biz yeneriz savaşta, bir gün yeniliriz
Bir gün seviniriz bir gün de üzülürüz.

« تِلْكَ » mübtedadır. « الْاَيَّامُ » ise bunun sıfatıdır. « نُدَاوِلُهَا » ise haberdir. « وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا » *"Ta ki Allah, iman edenleri ortaya çıkarsın."* Biz zafer ve hezimeti insanlar arasında dönüp dolaştırırız ki; böylece birçok tedbir örneklerini öğrenmiş olsunlar.

Aynı zamanda Allah daha önceden de bildiği gibi sabır, iman ve daha başka şeylerle kendisini kanıtlamış olan mü'minleri meydana çıkarsın, bilsin için. « وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ » *"ve içinizden şahitler* (şehitler) *edinsin."* Yani; sizden bazılarınıza şehitlik vererek ikramda bulunsun. Rabbimiz burada bununla Uhud gününde şehit düşen mü'minleri murat ediyor. Ya da yarın kıyamet gününde diğer ümmetler üzerinde sizden şahitlik yapmaya elverişli kimseler çıkarsın için. Nitekim; Rabbimizin şu kavli de buna işaret ediyor:

﴿ لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ﴾

"İşte böylece insanlara karşı şahit olmanız ve peygamberlerin de size karşı şahit olması için sizi vasat (orta) ***bir ümmet kıldık."*** [116]

« وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ » *"Allah zalimleri sevmez."* Bu cümle kimi sebeplere işaret için gelen itiraz (parantez) cümlesidir. Manası ise şöyle-

[116] Bakara, 143.

dir: *"Allah, imanda sebat ederek kendi yolunda cihat üzere hareket edenlerden olmayan münafıklarla kâfirleri sevmez."*

١٤١– ﴿ وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ ﴾

141 – (İşte bu aynı zamanda,) **Allah'ın mü'minleri ortaya çıkarması ve kâfirleri** (inkârcıları) **helâk etmesi içindir.**

Ayette geçen, « تَمْحِيص » – *"temhis"* kelimesi, temizlemek ve arındırmak, tasfiye edip ayıklamak manalarına gelir. « يَمْحَق » ise helâk etmek ve yok etmek manasınadır. Yani; mana şöyle olmaktadır:

"Eğer devlet ve üstünlük inananlardan yana olmazsa bunu ayıklamak, tasfiye etmek, şehadete ermek ve şahitlik içindir. Eğer yenilgi kâfirlerin olursa bu, onların helak olmaları ve izlerinin silinmesi içindir."

١٤٢– ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴾

142 – Yoksa siz, Allah içinizden cihat edenleri belli etmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?

« اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ » *"Yoksa siz, cennete gireceğinizi mi sandınız?"* Ayetin baş tarafında yer alan « اَمْ » edatı, münkatıadır. Başındaki hemze ise inkâr manasınadır. Yani; *"sanmayınız"* demektir.

« وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ » *"Allah içinizden cihat edenleri belli etmeden"* Yani; siz savaşmadığınız müddetçe, demektir. Çünkü; ilim maluma (bilgi bilinene) taallûk eder, onunla bağlantılıdır. Dolayısıyla burada bilginin olmayışını onun mutaallâkının olmadığı manasında gelmiştir. Çünkü; olması gerekenin olmaması diğerinin de olmadığı manasınadır. Örneğin; "Allah filân kimseden bir hayır bilmedi (bilmiş değildir) denir ki; bu, *"onda hayır beklenecek bir durum yok ki; Allah onun bir iyilik işlediğini bilmiş olsun."* manasınadır. Yani; o hiç iyilik yapmaz demektir.

« لَمَّا » edatı ise « لَمْ » manasınadır. Ancak bunda bir bakıma her an bir beklenti var manası bulunmaktadır. Yani bu, geçmişte bir cihadın olmadığını bildirmekle beraber geleceğe dönük olarak her an çıkabilir, demektir.

« وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ » *"ve savaşta sabredenleri ortaya çıkarmadan...."* « يَعْلَمَ » fiili, « أن » edatının izmariyle mansubdur. Başındaki « وَ » harfi de cemi (çoğul) manasınadır. Örneğin; « لاَ تَأْكُلِ السَّمَكَ وَتَشْرَبَ اللَّبَنَ » sütle birlikte balık yeme, gibi. Ya da bu kelime, daha önce geçen, « وَلَمَّا يَعْلَمِ » kavli üzerine matuf olup bundan dolayı meczumdur. Ancak iki sakin kelime yanyana geldiklerinden ötürü mim harfine hareke verilmiştir. Fetha harekesiyle harekelenmiş olması makablinin meftuh (üstünlü) olmasındandır.

١٤٣— ﴿ وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴾

143 – And olsun ki; siz ölümle karşılaşmazdan önce onu (şehit olmayı) **isteyip dururdunuz. İşte şimdi onu karşınızda gördünüz; ama hâlâ bakıp duruyorsunuz.**

« وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَلْقَوْهُ » *"And olsun ki; ölümle karşılaşmazdan önce ölümü* (şehit olmayı) *isteyip duruyordunuz."* Bu ifadeyle Bedir savaşına katılmamış olanlara sesleniliyor. Çünkü; bunlar Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber bir gazâya katılmak arzusunda olan kimselerdi. Çünkü; şehit olma temennisini gösteriyorlardı. Bunlar Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile müşriklere karşı çıkmak için istek ve ısrar gösterenlerdi. Bunun için Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı zorluyorlardı. Oysa Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Medine'de kalıp savunma savaşı yapmak istiyordu. Yani; mana şöyledir: *"Siz onu görmezden önce ölmek, şehit olmak için hep isteyip duruyordunuz. Bunun ne manaya geldiğini, şiddetini de biliyordunuz."*

« فَقَدْ رَاَيْتُمُوهُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ » *"İşte şimdi onu karşınızda gördünüz; ama hâlâ bakıp duruyorsunuz."* Yani; kardeşleriniz gözlerinizin önünde

öldürülüp şehit olunurken ve siz de ölümle yüz yüze gelmişken onu çıplak gözlerinizle görüp gözetip yaşadınız.

İşte bu, onlar için bir ayıplama ve kınamadır. Çünkü; ölümü istemişlerdi. Aynı zamanda bu ölüme neden olan şeyi şiddetle arzulamışlardı. Bu, Allah Rasûlünün isteğine rağmen onu Medine dışında savaşa zorlamaları isteği idi. Daha sonra hezimete uğramaları, yenilgileri de bundan dolayı oldu.

Esas bilinmesi gereken gerçek şehitlik mertebesine ermeyi arzulamaktır. Onlar bunun için şehitliği istediler. Oysa bunun içinde kâfirlere galebe çalmayı, onlara üstün gelmeyi kastetmediler, sadece şehit olmayı dilediler. Bu adeta şu örneğe benzer. Adam gidip Müslüman olmayan bir doktora tedavi olup onun verdiği ilâçtan alıp içiyor. Ona tedavi için giden kimsenin amacı ondan bir şifa beklemektir, iyileşmektir. Ancak aklına hiçbir zaman Allah düşmanına bir menfaat ve çıkar sağladığını getirmez ve sanatına yardımcı olduğunu, ona değer kazandırdığını düşünemez.

İbn Kamia bir taş atarak Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın azı dişini kırınca, hemen Rasûlullah'ı öldürmek üzere atıldı. Ancak Mus'ab b. Umeyr *(Radıyallahu Anh)* derhal engel oldu ve Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı savundu. Hz. Mus'ab *(Radıyallahu Anh)*, bayrak (sancak) taşırdı. Fakat Hz. Mus'ab *(Radıyallahu Anh)*, İbn Kamia tarafından şehit edildi. İbn Kamia, Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ı öldürdüğünü sanarak,

— *Muhammed'i öldürdüm*, diye seslendi. Derken bu arada:

— *Haberiniz olsun, Muhammed öldürüldü*, diye bir ses duyuldu. Bu sesin şeytan tarafından olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'in öldürüldüğü yalanı halk arasında yayılmış oldu. Böylece orduda çözülüp dağılma başgösterdi. Ancak Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*:

— *Ey Allah'ın kulları! Bana doğru gelin*, diyerek ashabını böylece toparlamaya çalışıyordu. Nihayet ashabından bir kısmı gelip çevresinde toplandılar. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* kaçışları sebebiyle onları kınadı. Onlar da:

— *Ey Allah'ın Rasûlü! Babamız ve anamızla hepimizin canı uğruna feda olsun. Bize senin öldürüldüğün haberi geldi. Biz de bunun üzerine geri*

dönüp kaçtık, dediler. İşte şimdi mealini okuyacağımız ayet bunun üzerine nazil olmuştur.[117]

١٤٤ - ﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَٓى اَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ ﴾

144 - Muhammed, ancak (diğer peygamberler gibi) **bir peygamberdir. Ondan önce de** (nice) **peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölür ya da öldürülürse, ökçelerinizin üzerine yeniden küfre mi döneceksiniz? Her kim dininden dönerse, hiçbir şeklide Allah'a zarar vermiş olmayacaktır.** (Dininde sebat edip) **şükredenleri Allah mükâfatlandıracaktır.**

« وَمَا مُحَمَّدٌ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ » *"Muhammed ancak diğer peygamberler gibi bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçmiştir."* Daha önceki peygamberler nasıl gelip gitmişlerse Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de gidecektir. Önceki peygamberlerin gitmelerinden sonra nasıl ki, onların dinlerine bağlı kalan tabileri onlardan sonra var olmuşlarsa, sizin de Muhammed *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den sonra onun dinine bağlanıp sarılmanız gerekir. Çünkü; peygamberlerin gönderilmelerinin asıl amacı risaleti, peygamberlik görevini tebliğdir, gerekli ve bağlayıcı delili ya da hücceti sunmaktır. Yoksa hep kavmi arasında kalıp yaşaması demek değildir.

« اَفَائِنْ مَاتَ اَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَٓى اَعْقَابِكُمْ » *"Eğer o ölür ya da öldürülürse, ökçelerinizin üzerine yeniden küfre mi döneceksiniz?"* Ayetin başında bulunan « ف » harfi kendisinden önceki cümleye şart cümlesi olarak taallukta bulunmaktadır ki; kendisinden önceki cümle sebebiyet manasınadır. Baştaki hemze de inkâr manasınadır. Böylece Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan önce geçen peygamberleri, bunların gerisingeri ökçeleri

[117] Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf, 1/421. İbn Hacer diyor ki: "Uhud savaşıyla ilgili haberler arasından çıkarılan bir haberdir bu."

üzerinde dönmelerinin sebebi kılmak doğru değildir. Yani; ölüm veya öldürülme sebebiyle o peygamberlerin bu dünyadan gitmiş olmaları, onların bıraktıkları davalarını terk etmeye neden olamaz. Çünkü; Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in kavmi de biliyorlar ki, ondan önce gelip geçen peygamberlerin gitmiş olmaları, dinlerinin sona ermesi anlamında değildir. Onlardan sonra onların o din üzerinde varlıklarını sürdürmeleri, hak dine olan bağlılıklarından ve ona sarılmalarından kaynaklanıyor. Dolayısıyla bu, Müslümanların da Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in dinine sarılıp ona bağlanmalarını gerektirmektedir, yoksa gerisin geri ökçeleri üzerinde dönmeyi değil.

Ökçeler üzerinde geriye, dönmek demek, mecazî anlamda olup, dininden dönmek, irtidat etmek veya hezimete (bozguna) uğramak manasınadır.

« وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلٰى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْـًٔا » *"Her kim dininden dönerse, hiçbir şekilde Allah'a zarar vermiş olmayacaktır."* O ancak kendisine zarar verir. « وَسَيَجْزِى اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ » *"Dininde sebat edip şükredenleri Allah mükâfatlandıracaktır."* Yani; dininde sebat edip dönmeyenler... Allah, onları *"şükredenler"* diye adlandırıldı. Çünkü onlar yaptıkları şeyler sebebiyle İslâm nimetine şükrettiler.

١٤٥– ﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِى الشَّاكِرِينَ ﴾

145 – Hiçbir nefis yoktur ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. Ölüm belirli bir süreye göre yazılmış (takdir edilmiştir). **Her kim dünya nimetlerini isterse, ona ondan veririz, kim de yaptıklarıyla ahiret sevabını isterse ona da ondan veririz. Biz** (dinlerinde sebat ile) **şükredenleri mükâfatlandıracağız.**

« وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ » *"Hiçbir canlı yoktur ki; ölümü Allah'ın iznine bağlı iznine bağlı olmasın."* Yani; hepsi Allah'ın bilgisi ve ilmi dahilindedir. Veya Allah'ın, o kimsenin ölümü hususunda ölüm meleğine izin vermesine bağlıdır. Burada mana şöyle olmaktadır: "Allah'ın dilemesi ve izni olmaksızın bir canlının ölümü imkânsızdır." İşte ayetin

bu kısmında cihada teşvik ve düşman ile karşılaşmaya da cesaretlendirme bulunmaktadır. Dolayısıyla bundan sakınıp kaçınmanın herhangi bir yarar sağlamayacağını da bildirmektedir. Çünkü; hiçbir kimse eceli gelmeden, süresi bitmeden ölmeyecektir. Hatta en tehlikeli olayların içerisine dalsa ve insanların oraya girenin kurtuluşu olamaz dedikleri yerlerde bile eğer ecel bitmemişse ölüm gelip onu yakalamaz. Bombardıman misali her taraftan silâh ve mermilerle, öldürücü silâhlarla devam eden savaşların ortasında kalsa da eceli gelmemişse ölüm gelip onu yakalamaz.

« كِتَابًا مُؤَجَّلًا » *"Ölüm belirli bir süreye göre yazılmış* (takdir edilmiştir)." Yani; ölüm vakti belirlenen bir şey olup ne bir an öne alınır ve ne de bir an geri atılır. Kısaltılıp uzatılmaz. Süresinde gerçekleşir. « كِتَابًا » kelimesi müekked mastardır. Çünkü mana: *"Ölüm, süresi tayin edilmiş bir yazı olarak kesinleşmiş bir yazıdır."* demektir.

« وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا ». *"Her kim ameliyle* –giriştiği savaş ile– *dünya nimetini* –ganimetini– *isterse, ona ondan veririz."* Bu, Uhud Savaşı gününde ganimetlerin peşine takılıp da savaşı bırakanlara bir tariz, bir uyarı niteliğindedir. « وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْاٰخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ » *"Kim de yaptıklarıyla ahiret sevabını* –Allah'ın kelimesinin yücelmesini ve ahiretteki derecesinin üstün olmasını– *isterse ona da ondan veririz. Biz dinlerinde sebat ile şükredenleri mükâfatlandıracağız."* Allah'ın dininde sebat ederek Allah'a şükreden ve cihat yapmaktan hiçbir şeyin kendilerini alıkoymadığı ve meşgul etmediği kimseleri de hiç kimsenin hayal etmediği mükâfatlarla ödüllendireceğiz.

١٤٦– ﴿ وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴾

146 – Nice peygamberler vardır ki; beraberlerinde kendilerini Rablerine adamış kişilerle birlikte savaştılar. Onlar Allah yolunda başlarına gelenler sebebiyle gevşemediler, zaaf göstermediler ve boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever.

« وَكَاَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ » *"Nice peygamberler vardır ki; beraberlerinde kendilerini Rablerine adamış kişilerle birlikte savaştılar."* Bu ayetteki, « كَاَيِّنْ » kelimesinin aslı « اَيّ »'dir. Burada « اَيّ » kelimesinin başına teşbih anlamında olan « كَ » harfi gelmiştir. Bu da teksir, yani çokluk manasında olan, « كَمْ » – *"nice"* kelimesi manasınadır.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Kur'an'ın neresinde gelirse gelsin, « كَاَيِّنْ » kavlini, « كَاعٍ » vezninde, « كَائِنْ » olarak okumuştur. Diğer kıraat imamları ise ayette görüldüğü gibi okumuşlardır.

« قَاتَلَ » kelimesini ise kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr, Yakup ve Nafi « قُتِلَ » olarak okumuşlardır. « مَعَهُ » ise « قُتِلَ » kelimesindeki zamirden hâldir. Manası da şöyledir: *"Beraberlerinde kendilerini Rablerine adamış alimler olduğu hâlde öldürüldüler."*

« رِبِّيُّونَ » ise rabbaniler (kendilerini Rablerine adayanlar) manasınadır. Hasan Basri bunu « رُ » harfinin dammesiyle (ötreyle) « رُبِّيُّونَ » olarak kırat ederken kimisi de « رَ » harfinin fethasıyla, « رَبِّيُّونَ » olarak okumuşlardır. Fetha yani üstün hareke ile okumak kıyasa göredir. Çünkü bu şekliyle *"Rabbe mensup"* demektir. Ancak damme ve kesre hareke ile okumak ise olagelen değişiklikler sebebiyledir.

« فَمَا وَهَنُوا لِمَٓا اَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوا » *"Onlar Allah yolunda başlarına gelenler sebebiyle gevşemediler* –peygamberlerinin öldürülmesi sırasında çözülüp dağılmadılar–, *düşman karşısında zaaf göstermediler"* ondan sonra cihat etmekten geri kalmadılar « وَمَا اسْتَكَانُوا » *"ve onlara boyun eğmediler."* Düşmanlarının önünde eğilmediler. Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'ın öldürüldüğü haberi üzerine meydana gelen panikte ve gösterilen zaaf sebebiyle burada onlara bir tariz yer almaktadır. Çünkü bazı sahabi öylesine zaaf içine girdiler ki; bunlar münafıkların başı olan Abdullah b. Übey b. Selûl'ü aracı kılıp Ebu Süfyan'a göndermeyi ve ondan eman dilemeyi bile düşünmüşlerdi. « وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ » *"Allah – kâfirlerle yapılan cihada– sabredenleri sever."*

١٤٧– ﴿ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فٖٓي اَمْرِنَا وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ ﴾

147 – Onlar (kendilerini Rablerine adamış olanların) **sözleri sadece şöyle demekten ibarettir. "Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılığımızı bağışla; ayaklarımızı** (yolunda) **sabit kıl; kâfir olan kavme** (topluma) **karşı bize zafer ver."**

« وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا » "(Kendilerini Rablerine adamış olanların) *sözleri sadece şöyle demekten ibarettir:*" Onların bu esnada söyledikleri sözler ancak şu ifadelerden ibaret bulunmaktadır. « رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَاِسْرَافَنَا فٖي اَمْرِنَا » *"Rabbimiz günahlarımızı ve işimizdeki aşırılığımızı bağışla;"* Kul olmamız bakımından yaptığımız yanlışları bizden geç. Bu, onların kendilerini Rablerine adayanlar olmalarına rağmen, yine de günah ve suçu kendilerine izafe etmeleri, kusuru kendilerinden bulmaları manasınadır. « وَثَبِّتْ اَقْدَامَنَا » *"Ayaklarımızı yolunda sabit kıl;"* Savaşta bize sebat ver. « وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرٖينَ » *"kâfir olan kavme* (topluma) *karşı bize zafer ver."* Bizim üstün gelmemizi sağla.

Dikkat edilirse burada geçen duanın baş tarafına ilk madde olarak günahlardan mağfiret istenmiştir. Bu madde savaşın tam ortasında ayakların sebatı, savaşa direnme gücü ve düşmana karşı zafer isteklerinden önce getirilmiştir. Bunun da sebebi, duanın kabul edilmesi ve icabeti bakımından en uygun yol olmasındandır. Çünkü; bununla alçak gönüllülük, düşmana boyun eğmeme manası aslında dile getiriliyor.

١٤٨– ﴿ فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنٖينَ ﴾

148 – (Sonunda) **Allah da onlara dünya nimetini ve** (en önemlisi) **ahiret sevabının güzelliğini verdi. Allah ihsanda bulunanları sever.**

« فَاٰتٰيهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا » *"Sonunda Allah da onlara dünya sevabını* (nimetini)*"* yardımı, zaferi ve ganimeti « وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ » *"ve en önemlisi ahiret sevabının güzel olanını verdi."* Mağfireti ve cenneti verdi. Ayette *"güzel"* ifadesine yer verilmiş olması, ahiretin fazlı ve öncelikli olması bakımındandır. Çünkü; Allah katında kulu için hazırlanan şey budur. « وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ » *"Allah ihsanda bulunanları sever."* Yani; ihsanda bulunan ve iyilik yapan işte bu rabbanilerdir, ki işte Allah onları sever.

❁ ❁ ❁

149. — 154. ÂYETLER

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطٖيعُوا الَّذٖينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى
اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرٖينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ
النَّاصِرٖينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقٖى فٖى قُلُوبِ الَّذٖينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا
اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًاۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَبِئْسَ
مَثْوَى الظَّالِمٖينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ
بِاِذْنِهٖۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ
مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُرٖيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ
يُرٖيدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْۜ
وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنٖينَ ﴿١٥٢﴾ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰٓى
اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖٓى اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا
تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْۜ وَاللّٰهُ خَبٖيرٌ بِمَا
تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى
طَٓائِفَةً مِنْكُمْۙ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ
الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِۜ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَیْءٍۜ قُلْ

إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ ۗ يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ ۗ
يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا ۗ قُلْ لَوْ
كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ
مَضَاجِعِهِمْ ۖ وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي
قُلُوبِكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

Meâli

149. Ey iman edenler! Eğer kâfirlere *(sözlerine)* uyarsanız sizi ökçelerinizin üzerine *(eski dininize)* çevirirler. İşte o zaman büsbütün kaybedenlerden olursunuz.

150. Oysa sizin Mevlanız Allah'tır. O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.

151. Allah'ın kendileri haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaları sebebiyle kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Onların gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacakları yer ne kötüdür!

152. Şüphesiz Allah, size verdiği sözünü yerine getirmiştir. Siz düşmanlarınızı Allah'ın izni *(ve yardımıyla)* kırıp geçiriyordunuz. Ne var ki Allah size, istediğiniz galibiyeti *(üstünlüğü)* gösterdikten sonra zaafa düştünüz ve peygamberin verdiği emir konusunda tartışmaya başladınız ve emre karşı geldiniz. İçinizden kiminiz dünyayı istiyor ve kiminiz de ahireti istiyordu. Sonra Allah, sizi denemek için onları yenmenizden alıkoydu. Bununla beraber yine de sizi bağışladı. Allah, mü'minlere karşı çok lütufkârdır.

153. Allah Rasûlü arkanızdan sizi çağırıp durduğu hâlde siz hiç kimseye bakmaksızın *(savaş alanından kaçarak)* uzaklaşıyordunuz. İşte bunun için Allah size keder üzerine keder verdi ki; bundan dolayı ne elinizden gidenlere ve ne de başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

154. Sonra o kederin ardından Allah size bir güven *(duygusu)* ve uyuklama *(hâli)* indirdi ki; bu, içinizden bir kısmınızı bütünüyle örtmüştü. Bir kısmı ise canlarının derdine düşmüşlerdi. Allah'a karşı haksız yere cahiliye dönemindekine benzer düşüncelere kapılmaya başladılar, "Bu işten bize bir şey var mı?" diyorlardı. *(Ey Muhammed)* De ki: "Bütün işler Allah'a aittir." Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizli tutuyorlar. Ve diyorlar ki: "Eğer bu işten bizim bir payımız olsaydı, burada öldürülmezdik." Onlara de ki: "Eğer evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmeleri *(alınlarına)* yazılmış olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden giderlerdi. Allah, gönüllerinizde olanları yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için sizi bu denemelerden geçiriyor. Allah sinelerin özünde olanı çok iyi bilir."

Tefsiri

١٤٩— ﴿ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴾

149 – Ey iman edenler! Eğer kâfirlere (sözlerine) **uyarsanız sizi ökçelerinizin üzerine** (eski dininize) **çevirirler. İşte o zaman büsbütün kaybedenlerden olursunuz.**

« يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنْ تُطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ »
"Ey iman edenler! Eğer kâfirlere (sözlerine) *uyarsanız, sizi ökçelerinizin üzerine gerisin geri eski dininize çevirirler."* Yani; sizi şirke geri döndürürler. « فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ » *"İşte o zaman büsbütün kaybedenlerden olursunuz."* Bir yoruma göre bu hüküm bütün kâfirler için olmak üzere âmm (genel)dır. Dolayısıyla mü'minlere düşen görev onlardan uzak durmaktır, hiçbir konuda onlara itaat etmemektir. Aksi takdirde bu, onlarla muvafakate, anlaşmaya kadar gidebilir. Aralarında mesafe olmalı ki; onlarla birliktelik olmamış olsun.

Süddi Kebir'den gelen yoruma göre demiştir ki: *"Eğer Ebu Süfyan ve arkadaşlarına sığınır, onlardan eman dilerseniz, onlar sizi tekrar şirke, küfür inancına döndürürler."*

Hz. Ali *(Radıyallahu Anh)*'den gelen rivayete göre demiştir ki: *"Bu ayet, mü'minlerin bozguna uğramaları üzerine münafıkların, «Tekrar kardeşlerinizin yanına dönün ve onların dinine girin.» demeleri üzerine nazil olmuştur."*

١٥٠– ﴿ بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰيكُمْۚ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴾

150 – Oysa sizin Mevlanız (Allah'tır). **O, yardım edenlerin en hayırlısıdır.**

Size yardım edecek olan O' dur. O hâlde başkalarından yardım istemekten uzak durun.

١٥١– ﴿ سَنُلْق۪ي ف۪ي قُلُوبِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ سُلْطَانًاۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُۜ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِم۪ينَ ﴾

151 – Allah'ın kendileri haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaları sebebiyle kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız. Onların gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacakları yer ne kötüdür!

« سَنُلْق۪ي ف۪ي قُلُوبِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ سُلْطَانًا » *"Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaları sebebiyle kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız."* Kıraat imamlarından İbn Amir ve Ali Kisai, « الرُّعْبَ » kelimesini Kur'an'ın neresinde geçerse geçsin « ع » harfinin ötresiyle, « الرُّعُبَ » olarak okumuşlardır. Her ikisi de dil açısından okunabilmektedir.

Rivayete göre Allah, Uhud Savaşında müşriklerin kalplerine korku salmıştır. Bundan dolayı ortada hiçbir durum yok iken ve galip durumda iken kaçıp Mekke'ye gitmişlerdir.

« بِمَٓا اَشْرَكُوا بِاللّٰهِ » *"Allah'a ortak koşmaları sebebiyle"* Yani; şirkleri yüzünden. Kısaca kalplerine korku atılmasının nedeni, onların Allah'a ortak koşmaları, kimi şeyleri Allah'a şerik tanımalarıdır. « مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِه۪ سُلْطَانًا » *"Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği.."* Yani; kendisine şerik (ortak) koşulsun diye yüce Allah'ın haklarında hiçbir kanıt

ve hüccet indirmediği şeyleri ilâhlar olarak tanıdılar. Yani; "Aslında şirk için bir delil vardır da, Allah bunlara bu konuda bir delil (hüccet) indirmedi." demek değildir. Çünkü; şirkin hangi türü olursa olsun kesinlikle onun lehinde bir delilin ya da hüccetin inmesi asla söz konusu olmadığı gibi zaten doğru değildir. Buradaki ifadeden asıl maksat şudur; Şirkle alâkalı hiçbir delilin inmeyeceğini, inmesinin de mümkün olmadığını bütünüyle reddetmektir. Nitekim, şair şöyle der:

* لَا تَرَى الضَّبَّ بِهَا يَنْجَحِرُ *

Orada bir kertenkele yok ki, ürküp deliğe girsin.

Yani; orada herhangi bir kertenkelenin bulunmasına önem vermediği gibi deliğe de girip saklanmaz. Onu umursamaz, demektir.

« وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ » *"Onların gidecekleri* –dönecekleri– *yer cehennemdir. Zalimlerin dönüp gidecekleri yer ne kötüdür."* Ki onların girecekleri yer cehennem ateşidir. Burada mahsusun bizzem mahzuftur.

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ashabıyla beraber Medine'ye döndüklerinde bazı kimseler:

"Bize bu yenilgi nereden geldi? Oysa Allah bize yardım ve zafer vadetmişti." demişlerdi. İşte bunun üzerine şimdi tefsirini okuyacağımız ayet nazil olmuştur:

١٥٢– ﴿ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُٓ اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهِۚ حَتّٰٓى اِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْاَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَۜ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْۚ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾

152 – Şüphesiz Allah, size verdiği sözünü yerine getirmiştir. Siz düşmanlarınızı Allah'ın izni ve yardımıyla kırıp geçiriyordunuz. Ne var ki Allah size, istediğiniz galibiyeti (üstünlüğü) **gösterdikten sonra zaafa düştünüz ve peygamberin verdiği emir konusunda tartışma-**

ya başladınız ve emre karşı geldiniz. İçinizden kiminiz dünyayı istiyor ve kiminiz de ahireti istiyordu. Sonra Allah, sizi denemek için onları yenmenizden alıkoydu. Bununla beraber yine de sizi bağışladı. Allah, mü'minlere karşı çok lütufkârdır.

« وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ » *"Şüphesiz Allah, size verdiği sözünü olduğu gibi yerine getirmiştir."* Yani; Allah sözünü ve vaadini gerçekleştirmiştir. « اِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِاِذْنِهِ » *"Siz düşmanlarınızı Allah'ın izni ve yardımıyla kırıp geçiriyordunuz."* Yani; onların köklerini kazırcasına Allah'ın emri ve bilgisi ile hızlı bir şekilde öldürüyordunuz. İbn İsa da: *"onu öldürmekle ortadan kaldırdı."* diye bu kelimeyi manalandırıyor.

« حَتّٰى اِذَا فَشِلْتُمْ » *"Nihayet zaafa düştünüz"* korktunuz « وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْاَمْرِ » *"ve peygamberin verdiği emir konusunda tartışmaya başladınız"* ihtilafa düştünüz « وَعَصَيْتُمْ » *"ve emre karşı geldiniz."* Yani, merkezi bırakarak peygamberinizin emrini tanımadınız, gidip ganimetle meşgul oldunuz. « مِنْ بَعْدِ مَا اَرٰيكُمْ مَا تُحِبُّونَ » *"Allah, size istediğiniz galibiyeti* (üstünlüğü) *gösterdikten sonra..."* Zaferi kazandıktan, kâfirleri kahredip ezdikten sonra.. « اِذَا » kelimesinin müteallâkı (taalluk ettiği kelime) mahzuftur. Takdiri ise, « حَتّٰى اِذَا فَشِلْتُمْ » kavlidir. Yardımını sizden esirgedi. Ayrıca mananın şöyle olması da caizdir: *"Allah siz zaafa düştüğünüz ana kadar verdiği sözünü olduğu gibi yerine getirdi."* « مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا » *"İçinizden kiminiz dünyayı istiyor."* ganimete konmak istiyor. İşte merkezi bırakıp ganimete koşan bunlardır.

Rivayete göre savaşta Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) Uhud'u arkasına almış ve Medine istikametlerine gelecek şekilde durmuştu. Okçuları da dağın önemli merkezine yerleştirmişti. Okçuların yerlerinden hiçbir şekilde ayrılmamaları için de kesin bir talimat vermişti. Müslümanlar ister kazansınlar, ister kaybetsinler, okçuların hiçbir şekilde yerlerini terk etmemelerini kesin bir dille ifade buyurmuştu. Müşrikler gelmeye başladıklarında okçular onların atlılarını vuruyorlardı, geri kalanlar ise kılıçlarıyla düşmana saldırıyordu. Nihayet bozguna uğradılar, Müslümanlar da peşlerine takılarak onları öldürüyorlardı.

Sonunda Müslümanlar zaafa düştüler ve peygamberin emrini tartışmaya başladılar. Kimisi:

— *Müşrikler artık bozguna uğradılar, biz neden hâlâ yerimizde bekleyelim ki,* demeye başladılar.

— *Hemen siz de gidin Müslüman askerlerine katılın, kardeşlerinizle birlikte siz de ganimete koyulun,* diye konuşurken, kimisi de:

— *Allah Rasûlü'nün emrine karşı gelmeyin,* uyarısında bulunuyordu.

Emre uyarak yerinde kalanlar şunlardı; Okçuların komutanı Abdullah b. Cübeyr ile sayıları onu bulmayan birkaç kişi kalmışlardı. İşte şimdi manasını okuyacağımız ayet bu noktaya işaret ediyor:

« وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ » *"ve kiminiz de ahireti istiyor."* Müşrikler hemen Müslüman okçuların bulunduğu tarafa saldırarak, komutan Abdullah b. Cübeyr'i öldürdüler. Oradan da Müslümanların üzerine saldırıya geçtiler. Bunun üzerine Müslümanlar bozguna uğradılar. Dolayısıyla bunun üzerine Müslümanlardan da şehit düşenler oldu. İşte ayetin şu kavli de buna işaret buyuruyor:

« ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ » *"Sonra Allah, sizi* –musibetlere karşı sabretme ya da etmeme, böyle bir durumda sebat edip etmeme konusunda– *denemek için onları yenmenizden sizi alıkoydu."* Yani; Allah sizden yardım elini çekti. İşte bunun sonucu olarak da onlar sizi yendiler. Kısaca Allah sizi bir denemeden, sınavdan geçirdi. Çünkü Allah, kulunun durumuna göre onu değerlendirip ya ödüllendirecek veya cezalandıracaktır. Yoksa Allah katında bilinen duruma göre değil. Yani; kulunu imtihan etmeden ne yapacağını zaten bildiği gerçeğiyle muamele edecek değildir.

« وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ » *"Bununla beraber yine de sizi bağışladı."* Çünkü; Allah'ın Rasûlü'nün emrine karşı gelmenizden sonra duyduğunuz pişmanlık nedeniyle sizden meydana gelen aşırı ve yanlış davranışınızı Allah bağışladı.

« وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ » *"Allah mü'minlere karşı çok lütufkârdır."* Onları affetmekle, tevbelerini kabul buyurmakla lütufkârdır. Ya da O Allah her hâlükârda onlara karşı lütuf sahibidir. İster başarı ve üstünlük mü'minlerden yana olsun, ister düşmanlardan yana olsun, Allah her hâlükârda mü'minlere karşı lütuf ve ikram sahibidir. Çünkü imtihan

olmak, birtakım denemelerden geçmek de bir rahmettir. Nitekim; başarı zaferdi, yardım da zaferdi.

١٥٣– ﴿ اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰٓى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖٓى اُخْرٰيكُمْ فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ خَبٖيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾

153 – Allah Rasûlü arkanızdan sizi çağırıp durduğu hâlde siz hiç kimseye bakmaksızın (savaş alanından kaçarak) **uzaklaşıyordunuz. İşte bunun için Allah size keder üzerine keder verdi ki; bundan dolayı ne elinizden gidenlere ve ne de başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.**

« اِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلٰى اَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖى اُخْرٰيكُمْ » *"Allah Rasûlü arkanızdan sizi çağırıp durduğu hâlde siz hiç kimseye bakmaksızın savaş alanından kaçarak uzaklaşıp duruyordunuz."* Ayetin baş tarafındaki, « اِذْ تُصْعِدُونَ » kavli, ya « صَرَفَكُمْ » kavliyle veya, « لِيَبْتَلِيَكُمْ » ya da gizli bir « اُذْكُرُوا » kavliyle mansubdur. Yani, siz yeryüzünde hızlıca kaçıp gidiyordunuz. « اِصْعَادٌ » – *İs'ad* kelimesi, yeryüzünde gitmek, yürümek, hareket etmek manalarına olup uzaklaşmak da bu mananın içerisinde yer almaktadır.

« وَلَا تَلْوُنَ عَلٰى اَحَدٍ » yani *"kimseye dönüp bakmıyorsunuz."* Bu ifade Müslümanların büyük bir panik ve korku içinde kaçışmalarını ve düşmandan olan korkularını sergileyen bir ifadedir. « وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فٖى اُخْرٰيكُمْ » *"Oysa Allah Rasûlü arkanızdan sizi çağırıp duruyordu."* Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) ashabına şöyle sesleniyordu:

"Ey Allah'ın kulları! Bana gelin, bana! Kim geri dönüp bana gelirse cennet onu bekliyor."

« وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ » cümlesi hâl olarak gelmiştir. « فٖى اُخْرٰيكُمْ » Yani; arkanızdan, oluşturduğunuz kaçış grubundan. Örneğin; insanların ardından geldim, onlardan sonra geldim, tabirleri de bu manadadır. Nite-

kim, Onların ilki olarak geldim, ifadesi de "öncüleri gelen ilk cemaatleri olarak geldim" demektir.

« فَاَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ » *"İşte bunun için Allah size keder üzerine keder verdi ki,"* Bu cümle, « صَرَفَكُمْ » üzerine matuftur. Yani, "Allah, sizin onları yenmenizi engellemesiyle sizi keder ve üzüntü üzerine kederle cezalandırdı. Çünkü siz, Allah Rasûlü'ne karşı gelmekle, emrini tutmamakla ona karşı gelmiştiniz ve ona böyle bir acıyı tattırmıştınız. Bunun için de Allah size keder üstüne keder tattırdı. Ya da kat kat üzüntü, çok şiddetli sıkıntı verdi, tasa üzerine tasa getirdi, biri bitmeden diğerini getirdi."

Kısaca Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın öldürüldüğü, yaralandığı, müşriklerin zafer kazandığı haberinin yayılması, kendilerinden öldürülenlerin haberlerinin yaygınlaşması, ganimeti elden kaçırmaları, zafer kazanmamaları gibi korku, panik ve dağılma hareketleri hep bu keder cinsinden olan şeylerdir.

« لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلٰى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَٓا اَصَابَكُمْ » *"bundan dolayı ne elinizden gidenlere ve ne de başınıza gelenlere üzülmeyesiniz."* Yani; bundan böyle tasa ve üzüntü tatmanız hâlinde bir daha elde edemediğiniz çıkarlarınız için ve gelecekte başınıza gelebilecek musibetler bakımından deneyimli olasınız ki; bir daha aşırı bir hüzne ve üzüntüye kapılmayasınız. Korkularınızın ve endişelerinizin yersiz olduğunu bilesiniz.

« وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ » *"Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."* Amelinizi ve işlediklerinizi Allah bilir. Yaptıklarınızdan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. İşte bu, Allah'a itaate teşvik ve isyandan uzaklaşmaya da bir uyarı ve korkutmadır.

١٥٤— ﴿ ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَٓائِفَةً مِنْكُمْ وَطَٓائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ يُخْفُونَ فٖٓي اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هٰهُنَا قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فٖي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ

الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴾

154 – Sonra o kederin ardından Allah size bir güven (duygusu) **ve uyuklama** (hâli) **indirdi ki; bu, içinizden bir kısmınızı bütünüyle örtmüştü. Bir kısmı ise canlarının derdine düşmüşlerdi. Allah'a karşı haksız yere cahiliye dönemindekine benzer düşüncelere kapılmaya başladılar, "Bu işten bize bir şey var mı?" diyorlardı.** (Ey Muhammed) **De ki: "Bütün işler Allah'a aittir." Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizli tutuyorlar. Yine diyorlar ki: "Eğer bu işten bizim bir payımız olsaydı, burada öldürülmezdik." Onlara de ki: "Eğer evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmeleri** (alınlarına) **yazılmış olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden giderlerdi. Allah, gönüllerinizde olanları yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için sizi bu denemelerden geçiriyor. Allah sinelerin özünde olanı çok iyi bilir."**

« ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُعَاسًا يَغْشٰى طَائِفَةً مِنْكُمْ » *"Sonra o kederin ardından Allah size bu güven ve uyuklama hâli indirdi ki; bu, içinizden bir kısmınızı bütünüyle örtüp bürümüştü."* Daha sonra Allah mü'minlere güven indirdi, kendilerinde oluşan korkuyu yok etti. Öyle ki; bu güvenden ötürü uyuklamaya başladılar, kendilerini uyku hâli bastı.

Ebu Talha diyor ki: *"Biz savaş saflarında bulunuyor olduğumuz hâlde, hepimizi bir uyuklama bürüdü, Hatta kimimizin elinden kılıcı düşüyordu da, hemen uyanıp alıyordu, kılıç tekrar düşüyor ve düşen kılıcı yine alıyorduk."* [118]

« اَمَنَةً » kelimesi, emniyet ve güven demektir. « نُعَاسًا » kelimesi, « اَمَنَةً » kelimesinden bedeldir veya Mef'ulün bihtir. Fakat, « اَمَنَةً » kelimesi de « نُعَاسًا » kelimesinden mukaddem hâldir. Tıpkı, « رَاَيْتُ رَاكِبًا رَجُلًا » gibi. Dolayısıyla ayet esasen şöyle demektedir: *"Allah üzerinize güven dolu bir uyuklama indirdi."* Çünkü uyuklamanın kendisi güven demek değildir. Burada aynı zamanda, « اَمَنَةً » kelimesinin mef'ulü leh

[118] Buhari, 4562.

veya "güven sahibi" anlamında muhataptan hâl olması da caizdir. Ya da, « أَمَنَة » kelimesinin tıpkı « بَارّ » kelimesinin, « بَرَرَة » kelimesinin çoğulu olduğu gibi, « أَمَن » kelimesinin çoğulu olması da caizdir. « يَغْشَى » yani, uyuklama bürüdü (kapladı), tuttu. Kıraat imamlarından Hamza ve Ali bu kelimeyi « ت » harfiyle ve imaleyle okumuşlardır. Yani, bunu "güven" kıldı.

« طَائِفَةً مِنْكُمْ » Bunun manası sizden bir grup, bir cemaat ve yakin sahibi kimseler, demektir.

« وَطَائِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ » *"Bir kısmı* –münafıklar– *ise canlarının derdine düşmüşlerdi."* Bunlar yalnızca kendilerini ve canlarını nasıl kurtaracaklarını düşünüyorlardı. Bunların din adına bir endişeleri, bir dertleri yoktu. Rasûlullah'ı ve Müslümanları -Allah onlardan razı olsun- dert edinmemişlerdi.

« يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ » *"Allah'a karşı haksız yere cahiliye dönemindekine benzer düşüncelere kapılmaya başladılar."* Buradaki « يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ » kavli mastar hükmündedir. Yani; *"Bu münafıklar hak manadaki bir zan ile düşünmeleri gerekirken tam bunun tersi olan ve hak ile ilgisi bulunmayan bir şekilde ve zan ile düşünürler."* Bu da, Allah Rasûlü Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'e yardım etmeme düşüncesi ve arzusudur.

« ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ » kavli bir öncesinden bedeldir. Bundan maksat; cahili toplumlara ve dinlere ait düşünce sistemine bağlı bir düşünceye sahip çıkarlar. Ya da cahiliye toplumunun düşünce sistemine bağlı bir düşünceyi gündeme getirirler. Yani; böyle bir düşünceye başkaları değil, sadece müşrikler, Allah'a ortak koşan cahiller sahip çıkarlar, onlar savunurlar.

« يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ » *"Bu işten bize bir şey var mı, diyorlardı."* Ey Müslüman toplumu, Allah'ın bu emrinde (işinde) bizim bir payımız var mı? Müşrikler böyle bir soru ile Allah'ın yardımını ve düşmanlara üstün gelmeyi soruyorlardı.

« قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ » *"De ki: Bütün işler Allah'a aittir."* Yani; yardım, zafer ve üstün gelme işi. Hepsi de Allah'ın dost ve velileri olan müminler içindir. Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴿ وَاِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴾

"Doğrunu bizim ordumuz mutlaka üstün gelecektir." [119]

« كُلَّهُ » kavli emri tekit içindir. « لِلّٰهِ » lâfza-i celâli « اِنَّ » edatının haberidir. « كُلُّهُ » kavli mübtedadır, haberi de; « لِلّٰهِ » lâfza-i celâlidir. Cümlenin kendisi de, « اِنَّ » edatının haberidir.

Kıraat imamlarından Ebu Amr; lâm harfinin ref'iyle, « كُلُّهُ » olarak okumuştur.

« يُخْفُونَ فِي اَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ » *"Onlar sana açıklayamadıkları şeyleri içlerinde gizli tutuyorlar."* Kılıç ve öldürme korkusuyla açıklayamıyorlar.

« يَقُولُونَ » *"Yine diyorlar ki:"* O münafıklar senin onlara dediğin, « اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ » *"Her şey Allah'ın elindedir."* sözünü inkâr maksadıyla kendi kendilerine veya birbirlerine şöyle derler:

« لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا » *"Eğer bu işten bizim bir payımız olsaydı, burada öldürülmezdik."* Yani; iş, Muhammed'in; *"Her şey Allah'ın elindedir."* ve Allah'ın dostları içindir, diye söylediği gibi olsaydı, galip olanlar mutlaka Müslümanlar olurdu, hiçbir zaman biz mağlup olmazdık, dediler. Bu ifadeleri, söz konusu Uhud Savaşında kimi Müslümanların şehit düşmeleri üzerine söylüyorlardı.

« قَدْ اَهَمَّتْهُمْ » kavli, « وَطَائِفَةٌ » kavlinin sıfatıdır. « يَظُنُّونَ » kavli de, « طَائِفَة » kavlinin haberidir veya bir başka sıfattır. Ya da hâldir. Yani, *"Bizzat kendileri sandılar ki."* demektir. « يَقُولُونَ » kavli de, « يَظُنُّونَ »

[119] Saffat, 173.

kavlinden bedeldir. « يُخْفُونَ » kavli ise, « يَقُولُونَ » kavlinden hâldir. « اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهُ لِلّٰهِ » kavli de hâl ile zi'l-hâl arasında muterize (parantez) cümlesidir. « يَقُولُونَ » fiili, « يُخْفُونَ » fiilinden bedeldir ya da istinaf cümlesidir.

« قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلَى مَضَاجِعِهِمْ » *"Onlara de ki: «Eğer evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmeleri takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi.»"* Yani; yüce Allah'ın ezeli ilminde sizden eğer bu Uhud Savaşında öldürülecek olanlar olacak idiyse ve bu da Levh-i Mahfuz'da takdir edilip yazılmış idiyse, sizin bundan kurtuluşunuz asla mümkün olmayacaktı. Hatta sizler evlerinizde oturuyor olsa idiniz bile yine ölüm gelip sizi bulurdu. Mutlaka sizin kendinizin arasında bir arbede çıkardı ve sizden üzerine öldürülmeleri takdir edilenler kesinlikle öldürülüp düşecekleri yerlere gelirlerdi. Yani Uhud'daki düşecekleri yerlere gelirlerdi. Çünkü; Allah'ın bildiği gerçek mutlaka olacağına varırdı.

Mana şöyledir: *"Allah Levh-i Mahfuz'da mü'minlerden kimin öldürülüp şehit edileceğini yazmıştır. Buna rağmen galip olanların üstün gelenlerin de sonuçta onlar olacağını da yazmıştır. İslâm dininin de bütün dinlere üstün geleceğini de bu manada takdir buyurmuştur. Ancak kimi zamanlarda meydana gelen bir takım yenilgilerin sebebi de onların arındırılmaları içindir, bir tür denemedir."*

« وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ » *"Allah, gönüllerinizde olanları yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için sizi bu denemelerden geçiriyor."* Mü'minlerin gönüllerindeki samimiyet ve ihlâsı denemek, ortaya çıkarmak ve onların kalplerindeki şeytanî vesveseyi de arındırmak için bu yollardan geçirip deniyor. Nitekim; bunu yaptı ya da bunları birçok maslahatlar gereği işledi. İmtihan ve deneme için işledi. « وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ » *"Allah sinelerin özünde olanı çok iyi bilir."* Yani; orada nelerin gizlenip saklandığını her bakımdan bilir.

❁ ❁ ❁

155. — 158. ÂYETLER

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ
الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللّٰهَ
غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا
وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا
عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِي
قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾
وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ
مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾ وَلَئِنْ مُتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

Meâli

155. *(Uhud'da)* iki ordunun *(mü'minlerle müşriklerin)* karşı karşıya geldikleri gün, içinizden sizi bırakıp kaçanları, işledikleri birtakım yanlışlar yüzünden, şeytan yoldan çıkarmak istemişti. Yine de Allah onları bağışlamıştı. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok şefkatlidir.

156. Ey iman edenler! Sizler, *(herhangi bir maksatla)* yolculuğa çıktıkları veya savaşa katıldıkları zaman *(ölen)* kardeşleri için; "Eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi." diyen inkârcı münafıklar gibi olmayın. Allah *(bunu)* kendi kalplerinde *(onlara karşı)* bir hasret *(ve üzüntü)* yaratmak için *(söyletti)*. Zira canı veren de alan da Allah'tır. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir.

157. *(Ey Mü'minler!)* Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz iyi bilin ki; Allah'ın mağfiret ve rahmeti, onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.

158. Şüphesiz ki, ölseniz de öldürülseniz de, muhakkak ki, hesap için ahirette yalnızca Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

Tefsiri

١٥٥— ﴿ انَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ انَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللهُ عَنْهُمْ انَّ اللهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴾

155 – (Uhud'da) **iki ordunun** (mü'minlerle müşriklerin) **karşı karşıya geldikleri gün, içinizden sizi bırakıp kaçanları, işledikleri birtakım yanlışlar yüzünden, şeytan yoldan çıkarmak istemişti. Yine de Allah onları bağışlamıştı. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok şefkatlidir.**

« انَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ » "(Uhud'da) *iki ordunun/ mü'minlerle müşriklerin karşı karşıya geldikleri gün, içinizden sizi bırakıp kaçanları,"* Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in imanlı ordusu ile Ebu Süfyan'ın müşrik ordusu savaşmak için karşı karşıya geldikleri gün, geri dönenleri « انَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا » *"işledikleri bir takım yanlışlar yüzünden, şeytan yoldan çıkarmak istemişti."* Şeytan kendilerini yanlışa çağırmış ve onları bu yanlış yola sürüklemişti. Çünkü; merkez noktayı terk etmemeleri emrini almışlardı. Buna rağmen terk ettiler. Allah Rasûlünün orada durup sebat etmeleri emrine rağmen oradan ayrılmışlardı.

Burada *"Şeytan onları yoldan çıkarmak istemişti."* diye mesele-nin şeytana izafe edilmesi bir lütuf ve bir gerçeği vurgulamak içindir. Ayrıca konuyu, *"onların işledikleri"* ile irtibatlandırması da bir öğüt ve yola getirmedir, tediptir.

Uhud Savaşında Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in ashabından sadece on üç kişisi hariç diğerleri savaş alanından ayrılıp uzaklaşmış-

lardı. Bu zatlar da; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ali, Hz. Talha, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebu Vakkas idiler. Diğerleri de Ensardan idiler.

« وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ » *"Yine de Allah onları bağışlamıştı."* Onların hatalarını geçti, görmezden geldi. « اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ » *"Şüphesiz Allah* –günahları– *çok bağışlayandır, çok şefkatlidir."*

١٥٦– ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا فِي الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴾

156 – Ey iman edenler! Sizler, (herhangi bir maksatla) **yolculuğa çıktıkları veya savaşa katıldıkları zaman** (ölen) **kardeşleri için; "Eğer bizim yanımızda kalsalardı ölmezler ve öldürülmezlerdi." diyen inkârcı münafıklar gibi olmayın. Allah** (bunu) **kendi kalplerinde** (onlara karşı) **bir hasret** (ve üzüntü) **yaratmak için** (söyletti). **Zira canı veren de alan da Allah'tır. Allah bütün yapıp ettiklerinizi çok iyi görendir.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ اِذَا ضَرَبُوا فِي الْاَرْضِ اَوْ كَانُوا غُزًّى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا »

"Ey iman edenler! Sizler, herhangi bir maksatla –ticaret veya başka şeyler için– *yolculukta veya gazâda iken hayatlarını kaybeden* –soy veya nifakta– *kardeşleri için; «Eğer bizim yanımızda kalsalardı, ölmezler ve öldürülmezlerdi.» diyen inkârcı münafıklar* –Abdullah b. Übey b. Selul ve arkadaşları– *gibi olmayın."*

Ayette geçen, « غُزًّى » kelimesi, « غَازٍ » kelimesini çoğuludur. Tıpkı « عَافٍ » ve « عُفًّا » kelimeleri gibi. Gidenlerin bir kısmı ölmüş ve bir kısmı da öldürülmüştü. Bunun için de böyle konuşmakta idiler.

« لِيَجْعَلَ اللّٰهُ ذٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ » *"Allah, bu düşünceyi, onların kaza ve kadere iman etmemeleri ve kaybettikleri yakınları sebebiyle onulmaz bir yara olsun için gönüllerine yerleştirdi."* « لِيَجْعَلَ » kavlindeki « لِ » harfi, « لَا تَكُونُوا » kavline müteallıktır. Yani; mana şöyledir:

"Bu ifadeleri kullanan şu adamlar gibi olmayın, onların inandıkları gibi inanmayın. Özellikle Allah, bunun o toplumun gönüllerinde bir üzüntü var etmesini istedi ve sizin gönüllerinizi de bundan kurtardı."

Veya bu « لِ » harfi, « قَالُوا » kavline taalluk etmektedir. Bu durumda ise mana şöyle olur: *"Onlar bu ifadeleri söylediler ve böyle inandılar ki; bu, onların kalplerinde bir yara* (hasret) *oluştursun."*

Hasret, sevdiğini ya da sevgiliyi elden kaçırmaya karşı duyulan pişmanlık, nedamet demektir.

« وَاللّٰهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ » *"Canı veren de alan da Allah'tır."* İşte ayetin bu kısmı, münafıkların, "Savaş eceli keser, ecel gelmeden ölüme neden olur." inanç ve düşüncelerini, görüşlerini reddetmektedir. Çünkü her şey Allah'ın elindedir. Kimi zaman yolculuğa çıkanı da, gazâya gideni de yaşatır, öldürmez. Fakat, Allah bazen de mukim olanı, oturanı, yerinden ayrılmayanı öldürür. Çünkü bunlar yalnızca Allah'ın elindedir. « وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ » *"Allah bütün yapıp ettiklerinizi çok iyi görendir."* Sizi amellerinize göre ya cezalandırır veya ödüllendirir.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Hamza ve Ali, « تَعْمَلُونَ » kelimesini, « يَعْمَلُونَ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani; *"inkârcıların, küfredenlerin yaptıklarını çok iyi görendir."*

١٥٧— ﴿ وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴾

157 - (Ey Mü'minler!) **Eğer Allah yolunda öldürülür veya bir ölürseniz iyi bilin ki; Allah'ın mağfiret ve rahmeti, onların toplayıp biriktirdiklerinden daha hayırlıdır.**

« وَلَئِنْ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّمْ » "(Ey mü'minler!) *Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz."*

Kıraat imamlarından Asım dışında Nafi, Hamza Kisai ve Halef « مُتُّمْ » kelimesini « م » harfinin kesriyle, « مِتُّمْ » olarak okumuşlardır. Bu sure dışında Hafs da onlara tabi olmuştur. Sanki Hafs bu surede, « قُتِلْتُمْ » kavliyle, « مُتُّمْ » kavli arasında okuma bakımından bir uyum olsun istemiş gibidir. Bu imamların dışındakiler ise Kur'an'ın bütününde bunu, « مُتُّمْ » olarak zamme ile okumuşlardır. Zamme ile okuyuş, « مَاتَ يَمُوتُ »'dan alınmadır. Kesre ile okuma ise, « مَاتَ - يَمَاتُ »'dan alınmadır. Tıpkı, « خَافَ - يَخَافُ » gibi. Nitekim; nasıl ki, « خِفْتُ » diyorsan aynen bunun gibi, « مِتُّ » dersin.

« لَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ » *"Allah'tan sizin için olacak olan bir mağfiret ve rahmet, onların toplayıp biriktirdikleri bütün dünyalıklarından daha hayırlıdır."* Ayetteki, « مَا » edatı « الَّذِى » manasınadır. Aid mahzuftur. Ayette görüldüğü gibi, kıraat imamlarından Hafs, « يَجْمَعُونَ » kelimesini aynen olduğu gibi okumuştur. Ancak bunun dışında kalan Nafi, İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Amir, Asım, Hamza ve Kisaî, « ت » harfiyle, « تَجْمَعُونَ » olarak okumuşlardır.

۱٥٨— ﴿ وَلَئِنْ مُتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴾

158 – Şüphesiz ki, ölseniz de öldürülseniz de, muhakkak ki, hesap için ahirette yalnızca Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

Rahmeti geniş ve bol olan, sevap ve mükâfat veren, verdiği sevabı oldukça büyük olan Rahim Allah'ın huzurunda toplanacaksınız.

Burada yüce Allah'ın adının öncelikli olarak yer alması ve O'na bağlı olan harfe lam harfinin gelmiş bulunması, delile ve burhana gerek duymayan önemli bir durumdur. « لَمَغْفِرَةٌ » Kasemin (yeminin) cevabıdır. Bu da şartın cevabı yerine geçen bir şeydir. Nitekim, « لَاِلَى اللّٰهِ تُحْشَرُونَ » kavli de böyledir.

Münafıklar, yandaşlarından yolculuğa çıkanlar ya da savaşa gidenler için: *"Eğer Medine'de oturup kalmış olsalardı, ölmeyeceklerdi."* diyorlardı. İşte bu ayet, öncelikle kâfirlerin bu iddialarını reddediyor. Müslümanları da böyle düşüncelere sahip olmaktan menediyor. Çünkü; böyle bir inanış, sonuçta cihada katılmamak gibi bir rahatsızlığa sebep olabilir. Sonra Allah onlara şöyle buyuruyor:

"Eğer ölümle ya da Allah yolunda öldürülmekle korktuğunuz hayatın son bulması gerçekleşecekse, unutmayın ki; Allah yolunda ölmek suretiyle elde edeceğiniz mağfiret ve rahmet, sizin dünyada iken elde edip topladıklarınızdan hayırlıdır. Çünkü; dünya ahiret için azık hazırlama yeridir. Kul eğer amaca ulaşırsa, artık bundan böyle herhangi bir azığa da gerek duymayacaktır."

❁ ❁ ❁

159. — 168. ÂYETLER

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَاْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٤﴾ اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَٓا اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى

الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِن۪ينَۙ ﴿١٦٦﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذ۪ينَ
نَافَقُواۚ وَق۪يلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا ف۪ي سَب۪يلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُواۜ
قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْۜ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ
مِنْهُمْ لِلْا۪يمَانِۚ يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ ف۪ي قُلُوبِهِمْۜ وَاللّٰهُ
اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَۚ ﴿١٦٧﴾ اَلَّذ۪ينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ
اَطَاعُونَا مَا قُتِلُواۜ قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِق۪ينَ ﴿١٦٨﴾

Meâli

159. *(Ey Muhammed!)* Allah'ın bir rahmeti sebebiyle sen onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kavmine kaba ve katı yürekli olsaydın, mutlaka onlar çevrenden dağılıp giderlerdi. O hâlde onları bağışla ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. İşlerinde onlarla istişarede bulun. Kesin olarak bir işe karar verdiğinde de Allah'a *(dayanıp)* güven. Çünkü Allah *(kendisine dayanıp)* güvenenleri sever.

160. Eğer Allah size yardım ederse artık size üstün gelecek *(hiçbir kimse ve kuvvet)* yoktur. *(Ve eğer)* bir de sizi yardımsız bırakırsa, Ondan sonra size yardım edecek olan kimdir? İşte bunun içindir ki, mü'minler yalnızca Allah'a dayanıp güvensinler.

161. Hiçbir peygamberin, gizlice ganimet malından alıp ihanet etmesi söz konusu olamaz. Her kim bu hıyanetliği yaparsa kıyamet günü hıyanetliği ile *(aşırdığı şeyin günahını boynunda taşıyarak)* gelir. Sonra herkese kazandığı tastamam olarak verilir ve onlar hiçbir haksızlığa uğratılmazlar.

162. Hiç Allah'ın rızasına uyanla Allah'ın hışmına *(gazâbına)* uğrayan bir olur mu? Allah'ın hışmına *(gazâbına)* uğrayanın yeri cehennemdir. Ve orası ne kötü bir varış yeridir.

163. Onlar *(insanlar)* Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını çok iyi görmektedir.

164. And olsun ki; Allah mü'minlere, içlerinden bir peygamber göndermekle büyük bit lütufta bulunmuştur. Bu peygamber, onlara Allah'ın ayetlerini okur, *(onları maddi ve manevi her tür kirden)* arındırır, onlara Kitap ve hikmeti *(sünneti)* öğretir. Oysa onlar bundan önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı.

165. *(Uhud'da)* başınıza gelen bir felâket sebebiyle, "*(Biz doğru yolda iken, başımıza bu)* nereden geldi?" mi diyorsunuz? Oysa siz bu felâketin iki katını düşmanlarınıza tattırmıştınız. *(Ey Peygamber! Onlara)* de ki: "Bu felâket, sizin kendinizin kusurudur." Şüphesiz Allah Kadir'dir.

166. İki ordunun karşı karşıya geldiği gün başınıza gelenler, Allah'ın izniyle olup mü'minleri ortaya çıkarmak içindi.

167. Bir de münafık olan kimseleri *(meydana çıkarmak içindi)*. Onlara *(münafıklara)*: "Gelin Allah yolunda savaşın veya savunmada bulunun." denildiğinde; onlar, "Savaş olacağını bilseydik, mutlaka size uyardık." dediler. O gün onlar, imandan daha çok küfre yakındılar. Onlar, kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı. Oysa Allah, gizlediklerini çok iyi bilendir.

168. *(O münafıklar,)* kardeşleri için: "Eğer bizi dinleselerdi, *(savaşa gidip)* öldürülmezlerdi." diyen kimselerdir. *(Ey Muhammed! Onlara)* de ki: "Eğer doğru söyleyen kimseler iseniz, kendinizden ölümü uzaklaştırın bakalım!."

Tefsiri

١٥٩ — ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾

159 – (Ey Muhammed!) **Allah'ın bir rahmeti sebebiyle sen onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kavmine kaba ve katı yürekli olsaydın, mutlaka onlar çevrenden dağılıp giderlerdi. O hâlde onları bağışla ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. İşlerinde onlarla istişa-**

rede bulun. Kesin olarak bir işe karar verdiğinde de Allah'a (dayanıp) **güven. Çünkü Allah kendisine** (dayanıp) **güvenenleri sever.**

« فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ لِنْتَ لَهُمْ » "(Ey Muhammed!) *Allah'ın senin kalbinde var ettiği bir rahmet sebebiyle sen kavmine yumuşak davrandın."* Burada ki « مَا » edatı mezide olup tekit manasındadır. Bir de, Rasûlullah'ın kavmine yumuşak davranmasının nedeninin Allah'tan olan bir rahmet sayesinde olduğuna delâlet etmek içindir.

Rahmet: Kişinin sükunetini ve soğukkanlılığına koruması, yumuşak davranmayı başarması, karşısındakine lütufkâr olmasıdır. İşte Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de sahabesine ve askerlerine böyle davranmış, onları kendisine bağlamıştır.

« وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ » *"Şayet sen kavmine kaba ve katı yürekli bir kimse olarak davransaydın, mutlaka onlar çevrenden dağılıp giderlerdi."* Hepsi senden uzaklaşıp giderlerdi, yanında onlardan bir tek kimseyi bile bulamazdın. « فَاعْفُ عَنْهُمْ » *"O hâlde onları bağışla"* Onların Uhud gününde sana karşı olan davranışlarını bağışla, görmezden gel. « وَاسْتَغْفِرْ » *"ve onları affetmesi için Allah'tan mağfiret dile."* Allah'a karşı yapmaları gereken görevlerindeki kusurlarını bağışlaması için ve onlara karşı şefkatli olduğunu göstermek için Allah'tan bağışlanmalarını iste. « وَشَاوِرْهُمْ فِي الْاَمْرِ » *"İşlerinde onlarla istişarede bulun."* Yani; hakkında sana vahiy gelmemiş olan şeylerde, örneğin savaş ve benzeri konularda, onlara danış, görüşlerini al ki, gönülleri hoş kalsın, içlerinde bir ferahlık oluşsun, değerleri yücelmiş olsun. Böylece ümmetin de seni bu gibi konularda örnek edinsinler. Nitekim, bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Herhangi bir toplum yoktur ki istişare etmemiş olsunlar, onlar mutlaka işlerinin en doğru olanına sevkedilirler." [120]

---

[120] İbn Hacer diyor ki, mahfuz olanı bunun Hasan Basri'den rivayet olunduğudur. Taberi ise bunu tefsirinde Hasan Basri üzerinde mevkuf olarak göstermektedir. Bk. Taberi, Tefsir; 4/152 (çev.).

Ebu Hureyre'den rivayete göre demiş ki: *"Rasûlullah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'ın ashabından daha çok istişarede bulunan başka hiçbir kimse görmedim."* [121]

"Filan kimseyle istişare yaptım." demek, herhangi bir konuda her ikimiz de görüşlerimizi ortaya koyduk, demektir. Nitekim, « شُرْتُ الْعَسَلَ » demek balı kaynağından, peteğinden çıkarıp aldım, manasınadır.

Bu ayet, aynı zamanda içtihadın caiz olduğuna delâlet ettiği gibi, kıyasın da hüccet/delil olduğunu da açıklamış olmaktadır.

« فَاِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ » *"Kesin olarak bir işe karar verdiğinde de Allah'a dayanıp güven."* İstişare yaptıktan sonra ise, eğer bir konuda kesin karara varırsan, vardığın kararı uygulamak için kararını en doğru olan yönde kullan. Yoksa meşverete göre değil, kendi kesin kanaat ve kararın ne ise onu uygula. « اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ » *"Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever."*

Tevekkül, Allah'a dayanıp güvenmektir, işi, gerekeni yaptıktan sonra Allah'a havale etmektir.

Zinnun Mısrî (v.245/859) şöyle der: *"Tevekkül; esbabı aradan çekmek ve sebepleri kesmektir."*

١٦٠– ﴿ اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذٖى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهٖ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴾

160 – Eğer Allah size yardım ederse artık size üstün gelecek (hiçbir kimse ve kuvvet) **yoktur.** (Ve eğer) **bir de sizi yardımsız bırakırsa, Ondan sonra size yardım edecek olan kimdir? İşte bunun içindir ki, mü'minler yalnızca Allah'a dayanıp güvensinler.**

« اِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ » *"Eğer Allah* –tıpkı Bedir'de olduğu gibi– *size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiçbir kimse ve kuvvet yok-*

[121] İbn Hacer diyor ki; bu, üzerinde tahrifat/değişiklik yapılan bir ifadedir. Çünkü bunun doğru şekli şöyledir: *"Rasulûllah (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)'tan daha çok ashabıyla istişarede bulunan bir başka kimseyi göremedim."* Bk. Tirmizi, cihad ile ilgili bir hadisle birlikte zikretmiştir. Hn. 1714.

tur." Çünkü Allah yardımı, kuvvet ve zaferi, üstünlüğü kendisinde görmeyene, kendi gücüne güvenmeyene verir, onlara destek çıkar. Rabbine ve O'nun kudretine yapışıp O'na sığınana imdat eder.

« وَاِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذٖى يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهٖ » *"Ve eğer sizi* –Uhud Savaşında yardımsız bıraktığı gibi– *yardımsız bırakırsa ondan* –yenilgiden– *sonra size yardım edecek olan kimdir?"* Çünkü Allah onlara yardımı bırakmıştı. Bu, tıpkı, *"Artık filân kimseden sonra sana kim iyilikte bulunur ki?"* ifadesine benzer bir ifadedir. Yani; sen haddini bilmezsen, sana hep yardım eden filân kimseyi de yanında bulamazsın, demektir. Bu, her işin Allah'ın elinde olduğu hakkında bir uyarıdır, tembihtir ve Allah'a tevekkül etmenin gerektiğinin de bir ikazıdır.

« وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ » *"İşte bunun içindir ki; mü'minler, yalnızca Allah'a dayanıp güvensinler."* İnananlar güven konusunda Allah'tan başkasına yaslanıp durmasınlar, işlerini hep O'na havale etsinler. Çünkü kendileri de bilirler ki; Allah'tan başka onlara bir yardım eden olmayacaktır. Kaldı ki; zaten imanları da bunu gerektirir.

١٦١– ﴿ وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴾

161 – Hiçbir peygamberin, gizlice ganimet malından alıp ihanet etmesi söz konusu olamaz. Her kim bu hıyanetliği yaparsa kıyamet günü hıyanetliği ile (aşırdığı şeyin günahını boynunda taşıyarak) **gelir. Sonra herkese kazandığı tastamam olarak verilir ve onlar hiçbir haksızlığa uğratılmazlar.**

« وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَغُلَّ » *"Hiçbir peygamberin, gizlice ganimet malından alıp ihanet etmesi söz konusu olamaz."*

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Asım, « يَغُلَّ » kelimesini ayette görüldüğü gibi okumuşlardır. Bu da ihanet etmek manasına gelir. Bu kıraat imamlarının dışında kalanlar ise, « يـ » harfinin dammı ve « غـ » harfinin de fethasıyla, « يُغَلَّ » olarak okumuşlardır. « غَلَّ – غُلُولاً »

ve « اغلال – اغل » kelimeleri ganimete ihanet etmek, bir şeyi gizlice almak, aldatan olarak bulmak ve görmek demektir. Yani; Peygambere böyle bir şeyi yapması doğru değildir. Yani; peygamberlik görevinin kendisi bizzat böyle bir şeye engeldir. Nitekim, bu kelimeyi meçhul okuyanlar da neticede aynı sonucuna varırlar. Çünkü manası şöyledir:

"Peygamberde böyle bir davranışın varlığı doğru değildir, söz konusu bile olamaz."

Anlatıldığına göre Bedir savaşı gününde, müşriklerin yenilmesi üzerine müşriklerden alınan ganimet malları arasında bir kadife parçası kaybolur. Bunun üzerine münafıklardan biri;

"Belki de o parçayı Rasûlullah almıştır." diye iftiraya kalkışınca, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. [122]

« وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Her kim ganimete ihanet ederse kıyamet günü aşırdığı şeyin günahını boynunda taşıyarak gelir."* Yani; çalıp aşırdığı şeyin aynısını, sırtında taşımak suretiyle mahşer yerine gelir. Nitekim, hadiste de böyle belirtilmiştir. [123]

Ya da çaldığı şeyin günahını ve vebalini yüklenerek mahşer yerine gelir. « ثُمَّ تُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ » *"Sonra herkese kazandığı tastamam olarak verilir."* Yani; ne kazanmışsa ameline göre ya ödül olarak veya ceza olarak kendisine verilir.

Dikkat edilirse bu ayette geçen, « تُوَفّٰى » kelimesi, « ت » harfiyle geldi, « ثُمَّ يُوَفّٰى مَا كَسَبَ » olarak « يـ » harfiyle gelmedi. Çünkü öyle gelseydi, « يَغْلُلْ » kavliyle bir mana birliği olabilirdi. Böyle getirmedi ki, mana genel olmuş olsun. Çünkü buradaki gibi, « تُوَفّٰى » olarak getirilmesi, genel olsun diyedir. Böylece amel bakımından aldatan ve aldatmayan herkes manaca burada yer alsın istenmiştir. Dolayısıyla mana bakımından onunla irtibatlandırılmış oldu. Zira, bu ifade daha uygun ve daha beliğ bir ifadedir. Çünkü aldatma, ihanet bilinince, dolayısıyla ister iyilik işlesin, ister kötülük işlemiş olsun herkes kazancının karşılığını eksiksiz

[122] Bak. Tirmizi; 3009.
[123] Bak. Ahmed bin. Hanbel; Müsned: 2/426. Buhari; 3073. Müslim; 1831.

olarak alacaktır. Bu arada bunlar arasında böyle ihanet içinde olanlar da mutlak manada ve kesin olarak onların kaçıp kurtulmaları da mümkün olmayacaktır. « وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ » *"Ve onlar hiçbir haksızlığa uğratılmazlar."* Yani, herkes kazandığı kadarıyla cezalandırılacaktır.

١٦٢– ﴿ اَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّٰهِ كَمَنْ بَٓاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰيهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَص۪يرُ ﴾

162 – Hiç Allah'ın rızasına uyanla –Muhacirin ve Ensarla– **Allah'ın hışmına** (gazâbına) **uğrayan** –münafık ve kâfirler– **bir olur mu? Allah'ın hışmına** (gazâbına) **uğrayanın yeri cehennemdir. Ve orası ne kötü bir varış yeridir** –dönüş yeridir–.

١٦٣– ﴿ هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴾

163 – Onlar (insanlar) **Allah katında derece derecedirler. Allah onların yaptıklarını çok iyi görmektedir.**

« هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ » *"İnsanlar işledikleri amel bakımından ahirette Allah katında derece derecedirler."* Yani; insanların kendileri amel bakımından nasıl farklılık gösteriyorlarsa dereceleri bakımından da derece derecedirler. Ya da dereceler sahibidirler. Mana şöyle olmaktadır: *"Bu insanlardan ödüllendirilmiş olanlarla cezalandırılmış olanların dereceleri farklı farklıdır. Ya da bunların sevap ve ceza bakımından dereceleri birbirlerinden ayrıdır."*

« وَاللّٰهُ بَص۪يرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ » *"Allah onların yaptıklarını çok iyi görmektedir."* Allah onların işledikleri amellerini bilip gördüğü gibi alacakları derecelerini de bilip görmektedir. Dolayısıyla onları işte bu durumlarına ve hesaplarına göre cezalandıracaktır.

١٦٤– ﴿ لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ اِذْ بَعَثَ ف۪يهِمْ رَسُولاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِه۪ وَيُزَكّ۪يهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَۚ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴾

164 – And olsun ki; Allah mü'minlere, içlerinden bir peygamber göndermekle büyük bit lütufta bulunmuştur. Bu peygamber, onlara Allah'ın ayetlerini okur, onları (maddi ve manevi her tür kirden) **arındırır, onlara Kitap ve hikmeti** (sünneti) **öğretir. Oysa onlar bundan önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı.**

« لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ » *"And olsun ki Allah mü'minlere, içlerinden bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* Kavminden Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber olup iman edenlere büyük ikramda bulunmuştur. Özellikle bunlardan mü'min olanlardan söz etmesinin nedeni, Peygamberin gönderilmesinden yararlananların bunlar olması sebebiyledir.

"İçlerinden bir peygamber" demekle onların arasından onlar gibi Arap olan biri demektir veya Hz. İsmail *(Aleyhi's-Selâm)*'in soyundan olması sebebiyledir. Çünkü kendileri de o soydan gelmişlerdir. Buradaki minnet ve lütuf ise, peygamberin onların arasından ve içlerinden biri olmasındandır. Çünkü dilleri birdir. Dolayısıyla konuşup anlaşabilmeleri ve ondan alıp öğrenmek istedikleri şeyler konusunda gayet kolaylık çekeceklerdir. Kaldı ki; o peygamberin nasıl bir kimse olduğunu, doğruluk ve güvenilirlik yönünü de her bakımdan çok iyi bilmektedirler. İşte işin bu yönü, ona daha kolay inanmalarını sağlayacaktır ve daha yakinen onu doğrulayacaklardır. Kaldı ki; peygamberin kendilerinden bir olması da, onlara bir yer ve şeref kazandıracaktır.

Ayrıca; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın kıraatinde, « مِنْ اَنْفَسِهِمْ » diye okuması da, onların en şereflisi ve saygını, manası vardır.

« يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ » *"Bu peygamber onlara Allah'ın ayetlerini okur,"* Kur'an'ı okur. Oysa daha önce cahiliye döneminde yaşayan bir toplum idiler. Kulakları vahiy duyup dinlememişti.

« وَيُزَكِّيهِمْ » *"onları maddi ve manevi her tür kirden arındırır,"* Onları iman etmeleri sebebiyle küfür bataklığından, azıp sapmaktan temizler veya onlardan farz olan zekâtı alır.

« وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ » *"onlara Kitap ve hikmeti* (sünneti) *öğretir. Oysa onlar bundan* –Rasûlullah *(Sallal-*

lâhu Aleyhi ve Sellem) peygamber olarak gönderilmezden– *önce* –hakkında hiçbir şüphe olmayan– *apaçık bir sapıklık* –körlük ve cehalet– *içinde bulunuyorlardı."*

« اِنْ » edatı ise, « اِنَّ » edatının hafifletilmiş şeklidir. « لَفى » kavlindeki « لَ » harfi de, bununla nefi arasını belirlemek ve ayırdetmek içindir. Takdiri ise şöyledir: *"Oysa asıl durum ve mesele onlar bundan önce apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı."*

١٦٥ — ﴿ اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

165 – (Uhud'da) **başınıza gelen bir felâket sebebiyle, "**(Biz doğru yolda iken, başımıza bu) **nereden geldi?" mi diyorsunuz? Oysa siz bu felâketin iki katını düşmanlarınıza tattırmıştınız.** (Ey Peygamber! Onlara) **de ki: "Bu felâket, sizin kendinizin kusurudur." Şüphesiz Allah Kadir'dir.**

« اَوَلَمَّا اَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا قُلْتُمْ اَنّٰى هٰذَا » *"Başınıza gelen bir felâket sebebiyle, «Biz doğru yolda iken, başımıza bu nereden geldi?» mi diyorsunuz? Oysa siz bu felâketin iki katını düşmanlarınıza tattırmıştınız."* Burada söz konusu edilen, Uhud Savaşında ölen yetmiş şehittir. Oysa Bedir savaşında Müslüman taraf olarak siz de kâfirlerden yetmişini öldürmüş ve yetmiş kişilerini de esir almıştınız. « قَدْ اَصَبْتُمْ مِثْلَيْهَا » kavli « مُصِيبَةٌ » kavlinin sıfatı olarak raf' mahallinde gelmiştir.

« قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اَنْفُسِكُمْ » *"Ey Peygamber! Onlara de ki: «Bu felâket; sizin kendinizin kusurudur.»"* Çünkü Medine'den çıkıp Medine dışında savaşmayı siz kendiniz istediniz Veya terk etmemeniz gereken merkezi (mevzii) kendiniz terk ettiniz de ondan.

« لَمَّا » edatı, « قُلْتُمْ » kavliyle mansubdur. « اَصَابَتْكُمْ » kavli de, « لَمَّا » edatıyla izâfet (isim tamlaması) oluşturduğundan dolayı mahallen mecrurdur. Bunun takdiri de şöyledir: *"Başınıza felâket geldiğinde siz mi dediniz?"*

« أَنّٰى هٰذَا » kavli ise kavlin makulü olması sebebiyle mansubdur. Ayetin başında yer alan hemze ise takrir yani meseleyi tespit ve bir de durumu başlarına vurup uyarmak, dikkatlerini çekmek içindir. « و » harfi de, bu cümleyi daha önce geçen ve Uhud kıssasını aktaran, « وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ »[124] ayeti üzerine atfolunmuştur. Veya mahzuf olan bir cümle üzerine matuftur. Sanki şöyle deniliyor gibi: *"Siz böyle mi yaptınız? Bu takdirde siz şöyle mi dediniz?"*

« اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ » *"Şüphesiz Allah Kadirdir."* Allah yardım edip zafer vermeyeye kadir olduğu gibi, bunu engellemeye de kadirdir.

١٦٦– ﴿ وَمَٓا اَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

166 – İki ordunun karşı karşıya geldiği gün başınıza gelenler, Allah'ın izniyle olup mü'minleri ortaya çıkarmak içindi.

Ayetteki, « مَا » edatı, « اَلَّذِى » manasınadır ve mübtedadır. « يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ » Yani; mü'minlere ait ordu ile müşriklere ait ordunun karşı karşıya geldiği gün, demektir. Bunu haberi de, « فَبِاِذْنِ اللّٰهِ » kavlidir. Yani: Allah'ın izni ve ilmi ya da bilgisi veya kazası dahilinde olmaktadır.

١٦٧– ﴿ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيمَانِ يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴾

167 – Bir de münafık olan kimseleri (meydana çıkarmak için-di). **Onlara** (münafıklara): **"Gelin Allah yolunda savaşın veya savunmada bulunun." denildiğinde; onlar, "Savaş olacağını bilseydik, mutlaka size uyardık." dediler. O gün onlar, imandan daha çok küfre yakındılar. Onlar, kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı. Oysa Allah, gizlediklerini çok iyi bilendir.**

---

[124] Ali İmran, 152.

« وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا » *"Bir de münafık olan kimseleri meydana çıkarmak içindi."* Nitekim, öyle de olmuştur. Böylece inananlarla münafıkları meydana çıkarmak için. Kısaca berikilerin mü'min kimseler olduğunu diğerlerinin de ikiyüzlü münafık kimseler olduğunun ortaya çıkarılması içindir. « وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَوِ ادْفَعُوا » *"O münafıklara: «gelin, Allah yolunda* –mü'minlerin savaştığı gibi ahiret için– *savaşın veya* –ahiret için savaşmayacaksanız kendi canınızı, ailenizi ve mallarınızı korumak için– *savunmada bulunun.» denildiğinde"*

« وَقِيلَ لَهُمْ » kavli mübteda ya da giriş olan yeni bir ifadedir. Bir yoruma göre « اَوِ ادْفَعُوا » kavli, "Eğer savaşmayacaksanız bari cihat edenlerin gücünü olsun artırmak için sayınızla düşmana karşı savunmaya geçin. Çünkü; sayıca fazla olmak düşmanın psikolojik bakımdan ürküp korkmasına neden olur, bu da mü'minlerin ya da mücahitlerin güç ve kuvvet bakımından üstünlüğü" manasını taşır.

« قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لَا تَّبَعْنَاكُمْ » *"onlar: «Savaş olacağını bilseydik, mutlaka size uyardık.» dediler."* Yani; savaş olarak adlandırılan şeyin gerçekte savaş olduğunu bilmiş olsaydık kesinlikle size uyardık. Böyle diyerek bununla, "Siz savunmakta olduğunuz şeyde ve savaş yapma konusunda hata ediyorsunuz. Görüşünüz yerinde değildir. Çünkü bunun gibisine savaş adı verilmez. Çünkü savaş demek, kişinin canını tehlikeye atması demektir." İşte münafıkların görüş ve itirazları..

« هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيمَانِ » *"O gün onlar, imandan daha çok küfre yakındılar."* Yani; o gün onlar sureta inanıyor gibi gözüküyorlardı. Küfürlerinden bir şey sergilemiyorlardı. Çünkü; kendilerinde küfrün belirtilerini gösteren herhangi bir durum yoktu. Ancak İslâm ordusunda çözülme başgösterince ve yenilgi, bozgun görülünce işte bu durumla birlikte kendilerinde var olduğu sanılan imandan uzaklaşmaya başladılar ve böylece küfre daha yakın bir hâle gelmiş oldular.

Ya da bunlar yardım ve güç bakımından mü'minlere yakın olmaktan daha çok küfür ehlime yakın idiler. Çünkü; bunla mü'minlerin safından ayrılıp uzaklaşmakla bir bakıma İslâm ordusunun gücünü zayıflattılar ve müşrikleri de takviye etmiş oldular.

« يَقُولُونَ بِاَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ » *"Onlar kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söylüyorlardı."* Yani; bunlar esas itibariyle kalplerinde var olmayan iman ve benzeri şeyleri varmış gibi dilleriyle söyleyip duruyorlardı.

Burada onların bu iki yüzlü durumlarını bir de *"Ağızlarıyla söylüyorlardı."* diye ayrıca belirtmesi, konuyu tekidetmek ve pekiştirmek ve bir de mecazı önlemek içindir.

« وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ » *"Oysa Allah, gizlediklerini çok iyi bilendir."* Yani; iki yüzlülüklerini ve münafıklıklarını en iyi bilendir.

١٦٨– ﴿ اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

168 – (O münafıklar,) **kardeşleri için: "Eğer bizi dinleselerdi,** (savaşa gidip) **öldürülmezlerdi." diyen kimselerdir.** (Ey Muhammed! Onlara) **de ki: "Eğer doğru söyleyen kimseler iseniz, kendinizden ölümü uzaklaştırın bakalım!."**

« اَلَّذِينَ قَالُوا لِاِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا » "(O münafıklar) *kardeşleri için: «Eğer bizi dinleselerdi,* (savaşa gidip) *öldürülmezlerdi» diyen kimselerdir."* Yani; münafıkların başı Abdullah b. Übey b. Selûl ve arkadaşları.

« اَلَّذِينَ قَالُوا » kavli, « هُمْ » zamirinin takdiriyle mahallen merfudur. Yani; « هُمُ الَّذِينَ قَالُوا » takdirindedir. Veya bu, « يَكْتُمُونَ » kavlindeki « و » harfinden bedel olarak merfudur. Ya da bu, « اَعْنِى » kelimesinin izmariyle mansubdur. Yahut da, « اَلَّذِينَ نَافَقُوا » kavlinden bedel olarak mansubtur. Veya bu, « بِاَفْوَاهِهِمْ » ya da, « قُلُوبِهِمْ » kavillerindeki zamirlerden bedel olarak mecrurdur.

« لِاِخْوَانِهِمْ » Yani Uhud Savaşında öldürülen münafık kardeşleri için, bu gibileri için. « وَقَعَدُوا » Yani; bu münafıklar söylediklerini söylediler ama, kendileri de Medine'de oturup savaşa katılmadılar.

«لَوْ اَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا» Yani; "Eğer bizim kendilerinden istediğimizi, emirlerimizi kardeşlerimiz yerine getirmiş olsalardı ve bize itaat edip Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a katılmasalardı, İslâm ordusundan ayrılmış olsalardı, bizim gibi Medine'de oturup kalsalardı ve bize muvafakat etselerdi, biz bugün nasıl öldürülmemiş isek onlar da bugün öldürülmüş olmayacaklardı."

«قُلْ فَادْرَؤُا عَنْ اَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» "(Ey Muhammed! Onlara) *de ki: «Eğer doğru söyleyen kimseler iseniz, kendinizden ölümü uzaklaştırın bakalım!.»*" Yani; kaçmak ve sakınmak eğer kadere bir fayda getirecekse elinizden geleni yapın bakalım. Kısaca ölüme karşı tedbirinizi gösterin de görelim.

Ya da bunun manası şöyledir: *"Habibim onlara de ki: Eğer, siz öldürülmeyi, savaşa katılmayıp evlerinizde* (Medine'de) *oturmakla kendinizden uzaklaştırmak için bir yol bulabilmişseniz, öyleyse kendinizden ölümü uzaklaştırın, bundan böyle ölmeyin bakalım."*

Rivayete göre münafıkların bu sözleri konuşup sarfettikleri günde yetmiş münafık hiç savaşa katılmadıkları hâlde o gün öldü.

❁ ❁ ❁

169. — 175. ÂYETLER

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا بَلْ اَحْيَاءٌ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلَّا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ
وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾ اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ
وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ
وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾ اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ
جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ
الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ
وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ
الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

Meâli

169. Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayın. Aksine onlar Rableri katında diridirler. Orada rızıklandırılıyorlar.

170. *(İşte bu şehitler,)* Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği *(mükâfatlarla)* sevinç ve mutluluk içindedirler. Arkalarından he-

nüz kendilerine katılmamış *(hayatta)* olanlara da, "onlar için herhangi bir korku olmadığını ve mahzun da olmayacaklarını müjdelerler.

171. *(Yine onlar,)* Allah'tan gelecek bir nimeti ve fazlını ve Allah'ın, *(salih amel işleyen)* mü'minlerin ecirlerini zayi etmeyeceğini müjdelerler.

172. Aldıkları yaraya rağmen Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına icabet eden, özellikle içlerinden iyilikte bulunan ve sakınanlar için pek büyük bir ecir vardır.

173. *(O mü'minler ki,)* birtakım kimseler kendilerine: "Doğrusu, *(düşmanlarınız olan)* insanlar size karşı bir araya geldiler; Onlardan korkun" demişlerdi de *(bu söz),* onların Allah'a olan imanlarını artırdı ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler.

174. *(Nitekim; bu mü'minler, düşmanla karşılaşmak için çıktıktan sonra)* kendilerine hiçbir fenalık dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve büyük bir bollukla geri döndüler. *(Bu uğurda)* Allah'ın rızasına da uygun hareket ettiler. Allah pek büyük lütuf sahibidir.

175. Hiç şüphesiz sizi dostlarıyla korkudan *(ürkütmeye çalışan)* şeytandır. Eğer gerçekten inanıyorsanız, onlardan korkmayın, Benden korkun.

Tefsiri

١٦٩— ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا ط بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ لا ﴾

169 – Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayın. Aksine onlar Rableri katında diridirler. Orada rızıklandırılıyorlar.

Bu ayet Uhud'da şehit düşenler hakkında nazil olmuştur.

« وَلَا تَحْسَبَنَّ » kavlini kıraat imamlarından İbn Amir, Hamza, Ali Kisai ve Asım burada görüldüğü gibi okumuşlardır. Bu imamların dışındakiler ise, bu kelimeyi « ســ » harfinin kesresiyle, « وَلَا تَحْسِبَنَّ » olarak kıraat etmişlerdir. Burada bununla hitap Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a olduğu gibi aynı zamanda herkesedir. Kıraat imamlarından İbn Amir, « قُتِلُوا » kelimesini « قُتِّلُوا » olarak okumuştur.

Söz konusu bu şehitler Allah katında ona yakın olarak yaşayan kimselerdir. Nasıl ki, dünyada insanlar yiyip içiyorlarsa, onlar da aynen orada öyle yiyip içiyorlar.

Yeme ve içme ifadelerini Rabbimiz, onların yaşamakta olduklarını teyit etmek için getirmiştir. Allah, orada onlara verdiği rızıkla nimet içinde bulundukları durumu anlatıyor.

١٧٠- ﴿ فَرِحِينَ بِمَا آتَيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلاَّ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴾

170 – (İşte bu şehitler,) **Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği** (mükâfatlarla) **sevinç ve mutluluk içindedirler. Arkalarından henüz kendilerine katılmamış** (hayatta) **olanlara da, "onlar için herhangi bir korku olmadığını ve mahzun da olmayacaklarını müjdelerler.**

« فَرِحِينَ بِمَا آتَيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ ». "(İşte bu şehitler,) *Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği (mükâfatlarla) sevinç ve mutluluk içindedirler."* Bu, Allah'ın onlara şehitliği vermesi, buna muvaffak kılması ve buna bağlı olarak Allah'a yakın olmaları ve yaşıyor (diri) olmaları bakımından yüce Allah'ın ayrıca kendilerini başkalarından üstün kılarak ikram ve ihsanda bulunmak suretiyle cennet rızkını ve nimetlerini onlara derhal ikram etmesidir. Nitekim; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmaktadır:

"Kardeşleriniz Uhud Savaşında şehit düşünce yüce Allah onların ruhlarını yeşil kuşların kursaklarına yerleştirdi. Kuşlar kendilerini cennet nehirlerinin etrafında gezdirip duruyorlar. Cennetin meyvelerinden yiyiyor ve Arş'ın altında altundan kandillerde/köşk ve saraylarda barınıyorlar." [125]

Bir diğer yoruma göre bu rızık kıyamet gününde cennette onlara verilecektir. Ancak bu, zayıf bir görüştür. Çünkü; mana âmm (genel) iken bunu ayrıca tahsis etmede (özel bir duruma indirmede) bir yarar yoktur.

[125] Bak. Ebu Davud; 2520.

وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلاَّ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ « يَحْزَنُونَ » *"Arkalarından henüz kendilerine katılmamış* (hayatta) *olanlara da; 'onlar için herhangi bir korku ve kederin bulunmadığını' müjdelerler."* Yani; henüz öldürülmeyip şehit düşmemiş olan ve hayatta kalıp da arkalarından cihadı sürdüren mücahit kardeşlerine de sevindirici haberi vermek isterler. Veya, *"henüz kendilerine katılmamış olanlar"*dan maksat henüz onların derecesine ve eriştikleri faziletli makama erişmemiş olanlar, demektir. İşte bunlara herhangi bir korkunun bulunmadığının müjdesini vermek dilerler. « اَلاَّ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ » kavli, « اَلَّذِينَ » kavlinden bedeldir. Bunun manası şöyle olmaktadır:

"Kendileri şehit düştükten sonra geride kalan mü'minlerin durumuyla alâkalı olarak kendilerine açıkça gösterilen ve açıklanan gerçeklerden dolayı sevinmek ve müjdeyi de vermek isterler." Bu sevinç ve müjde olayı, kendilerinin kıyamet gününde yerlerinden kalktıklarında gayet emin ve güvencede olarak diriltilip kaldırılacakları hâlidir. Çünkü yüce Allah onlara bu müjdeyi bildirmiştir. İşte onlar da bu müjdeden ötürü oldukça mutlu oldukları gibi, kendilerinden sonra gelecek olan mücahit kardeşlerine de içinde bulundukları bu mutlu durumu haber vermenin sevincini yaşarlar.

Şehitlerin durumunun burada ele alınmış olması ve bu şehitlerin kendilerinden sonra gelecek olanları bundan ötürü müjdelemek istemelerinin nedeni, gerideki mücahit kardeşlerinin cihat ibadetine daha ciddi bir anlamda sarılmalarını arzulamalarındandır. Bir de, şehitler mertebesine erişmeye onları teşvik edip özendirmektir. İşte bundan dolayı şehitler orada üzüntü de duymayacaklardır.

١٧١ — ﴿ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ وَاَنَّ اللّٰهَ لاَ يُضِيعُ اَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾

171 – (Yine onlar,) **Allah'tan gelecek bir nimeti ve fazlını** –Allah'ın kendilerine verdiği nimetle ve yine kendilerine sunulan daha fazla ihsanlarla– **ve Allah'ın,** (salih amel işleyen) **mü'minlerin ecirlerini zayi etmeyeceğini müjdelerler.**

Aksine çok daha fazlasını vereceğinin mutluluğunu yaşarlar. « وَأَنَّ اللّٰهَ » kavli nimet ve fazilet üzerine atfolunmuştur.

Kıraat imamlarından Ali Kisaî, yeni bir cümle kabul ederek, « وَأَنَّ اللّٰهَ » kavlini, hemzenin esresiyle, « وَإِنَّ اللّٰهَ » olarak okumuştur. Cümleyi de muterize, yani parantez cümlesi olarak kabul etmiştir.

١٧٢ — ﴿ اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾

172 – Aldıkları yaraya rağmen Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına icabet eden, özellikle içlerinden iyilikte bulunan ve sakınanlar için pek büyük bir ecir vardır.

« اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَٓا اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ » *"Aldıkları yaraya rağmen Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına koşup gelenlere,"* « اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ » kavli mübtedadır. Bunun haberi de, « لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا » kavlidir. Veya bu, « الْمُؤْمِنِينَ » kelimesinin sıfatıdır ya da medih olarak mansubdur. « الْقَرْحُ » cerh, yani yaralama manasınadır.

Anlatıldığına göre Ebu Süfyan ve arkadaşları savaş alanı olan Uhud'dan ayrılıp Ravha denilen yere geldiklerinde ayrılışlarına pişmanlık duyup tekrar dönmek ve savaşı sürdürmek isterler. Ancak onların bu niyetleri Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a ulaşır. İşte bunun üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onlara gözdağı ve korku vererek onları ürkütüp uzaklaştırmak ister. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* bu maksatla hemen ashabını görevlendirir, Ebu Süfyan'ın peşinden giderek onu ve arkadaşlarını izlemelerini söyler. Uhud Savaşında bu maksatla Medine'den yetmiş sahabi yola çıkar.

Nihayet bunlar Hamrâu'l-Esed denilen yere gelirler. Buranın Medine'ye olan uzaklığı sekiz mil mesafededir. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın bu ashabı arasında yaralı olanlar da bulunuyordu. Yüce Allah, Ebu Süfyan ve arkadaşlarını, yani müşrik ordusunun kalbine korku saldı, Tekrar Müslümanların karşısına çıkıp savaşmaktan korkup kaçtılar. Oysa müşrikler sözde galiptiler. Buna rağmen Müslümanlardan, Allah'ın izniyle, korkup kaçtılar. İşte bu ayet bu olay üzerine nazil olmuştur.

« لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيمٌ » *"Özellikle bunların içinde iyilikte bulunan ve sakınanlar için pek büyük bir ecir vardır."* Burada « مِنْ » edatı Tebyin, yani açıklama içindir. Bu, tıpkı Allah Teâlâ'nın şu ayetinde geçen « مِنْ » edatı gibidir. Rabbimiz bu ayette şöyle buyuruyor:

﴿ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً ﴾

"Allah, onların içinden iman edip salih amel işleyenler için mağfiret ve büyük mükâfat vadetmiştir." [126]

Çünkü Allah ve Rasûlünün çağrısına uyanların hepsi de özellikle iyilikte bulunup, emir ve yasaklar doğrultusunda hareket eden ve Allah'ın azabından sakınan kimselerdir. Yoksa bunlardan bir kısmı böyledir, demek değildir. Bu açıdan ahirette bunlar için büyük bir ecir ve mükâfat vardır.

١٧٣— ﴿ اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ اِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴾

173 – (O mü'minler ki,) **birtakım kimseler kendilerine: "Doğrusu,** (düşmanlarınız olan) **insanlar size karşı bir araya geldiler; onlardan korkun" demişlerdi de bu söz, onların Allah'a olan imanlarını artırdı ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler.**

« اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ » "(O mü'minler ki,) *bir takım kimseler kendilerine dediler ki:"* Ayetin bu kısmı, « اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا » kavlinden bedeldir.

« اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ » *"Doğrusu düşmanlarınız olanlar sizin için, büyük bir ordu hazırladılar. Aman ha onlardan korkun!."* Anlatıldığına göre Ebu Süfyan Uhud'dan ayrılacağı sırada Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'a:

"— Ey Muhammed! Seneye Bedir'de karşılaşmak üzere, diye seslenir. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de:

[126] Fetih, 29.

— *İnşallah*, diye karşılık verir. Ertesi sene Ebu Süfyan bu maksatla Mekke halkıyla birlikte yola çıktı, ancak yüce Allah Ebu Süfyan'ın kalbine bir korku saldı. Bunun üzerine geri dönmeyi uygun buldu. Ebu Süfyan bu sırada umre ziyaretini yapmak için Mekke'ye gelmiş olan Naim b. Mesud el-Eşcai ile karşılaştı. Ona dedi ki:

— *Ey Mesud! Bedir'de buluşmak üzere Muhammed (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) ile sözleşmiştik. Ben bundan böyle gitmemeyi, bu işten kurtulmayı düşünüyorum. Medine'ye git, onları böyle bir savaştan alıkoy, sana on deve var."*

İşte bu teklif üzerine Naim yola çıkar. Medine'ye geldiğinde onların Bedir'de savaşmak üzere tam anlamıyla hazırlanmış olduklarını görür. Bu durum karşısında Müslümanlara dedi ki:

— *Siz onlara karşı mı çıkmak istiyorsunuz? Oysa onlar size karşı, sizin karşı koyamayacağınız kadar büyük bir ordu hazırlamışlar? Allah'a yemin ederim ki; onların elinden bir tek kişiniz bile kurtulamaz."* Bunun üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* de şöyle buyurdu:

— *Allah'a yemin olsun ki, benimle birlikte bir kişi de çıkmasa ben tek başıma onlarla savaşmak üzere çıkacağım!* Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* yetmiş ashabıyla birlikte yola çıktı ve çıkışlarında hep şöyle diyorlardı:

— *Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.*

Nihayet Bedir'e ulaştılar. Burada tam sekiz gece kaldılar. Beraberlerinde ticaret eşyası da bulunuyordu. Onu orada sattılar. Büyük kâr elde ettiler. Daha sonra elleri dolu olarak kazanç elde ederek Medine'ye bol imkânlarla ve sağ salim olarak ve herhangi bir savaş olmaksızın geri döndüler.

Ebu Süfyan da Mekke'ye geri döndü. Mekke halkı bundan böyle Ebu Süfyan'ın ordusuna, *"Karavana/Sevik ordusu"* adını verdiler. Mekke halkı;

— *Siz püre, ezme ve karavana yemek için sefere çıktınız.*" diye konuşuyorlardı. [127]

---

[127] Bunu İbn Sa'd, İbn İshak, Musa b. Ukbe ve daha başkaları yoluyla rivayet etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/441

Bu ayette geçen birinci, « اَلنَّاسُ » kelimesinden maksat, Naim b. Mesud el-Eşcai'dir. Ancak kelime mana itibariyle çoğul olsa da bununla belirtilmek istenen tek kişidir. Ya bundan maksat ona tabi olarak engel çıkarmaya çalışan benzer kişilerdir. İkinci, « اَلنَّاسَ » kelimesinden kasıt ise Ebu Süfyan ve arkadaşlarıdır. « فَاخْشَوْهُمْ » *"Onlardan korkun, onlardan uzak durun ha!"* demektir.

« فَزَادَهُمْ اِيمَانًا » *"İşte bu söz onların Allah'a olan imanlarını artırdı ve:"* Yani; *"Düşmanlarınız sizin için büyük bir ordu hazırladılar, aman ha onlardan uzak durun."* sözü, mü'minlerin imanlarını daha fazlasıyla artırdı. Kısaca söz konusu olan ifade veya Naim'in verdiği haber, söyledikleri şeyler, mü'minlerin gözünü açmış oldu, gerçeği daha net olarak gördüler ve,

« وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ » *"Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* Yani; Allah bize kafidir. Her şeye karşı Allah bize yeter, biz sadece O'nun gücüne güveniriz. Nitekim, yeterlilik anlamında olmak üzere, « اَحْسَبَهُ الشَّيْءُ » denir ki; bu, *"o şey ona yeter."* demektir. Bu, yeterlilik manasında, « اَلْمُحْسِبُ » demektir. Bunun da delili, « رَجُلٌ حَسْبُكَ » *"sana yetecek bir adam"* demektir. Bu ifade ile nekire (belirsizlik) nitelenmektedir. Çünkü; buradaki izâfet (tamlama) hakiki olmayan bir tamlamadır yani lâfzîdir, marifelik ifade etmez. Çünkü bu, ism-i fail manasınadır. « وَنِعْمَ الْوَكِيلُ » İşlerin kendisine vekâlet olunduğu Allah ne güzeldir.

١٧٤ — ﴿ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴾

174 – (Nitekim; bu mü'minler, düşmanlarla karşılaşmak için çıktıktan sonra,) **kendilerine hiçbir fenalık dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve büyük bir bollukla geri döndüler.** (Bu uğurda) **Allah'ın rızasına da uygun hareket ettiler. Allah pek büyük lütuf sahibidir.**

« فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ » *"Nitekim,* (bu mü'minler,) *daha sonra, kendilerine hiçbir fenalık dokunmaksızın* –düşmanın hile ve tuzaklarından başlarına bir şey gelmeden– *Allah'tan bir nimet* –Selâmet ve düşmandan kurtulmakla– *ve büyük bir bollukla* –ticarette büyük bir kazançla, bir dirhem kazanç yerine iki dirhem kazançla– *sağ salim geri döndüler."* Buradaki, « لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ » kavli, « انْقَلَبُوا » kavlindeki zamirden hâldir. Aynı şekilde, « بِنِعْمَةٍ » böyledir. Bunun mana yönünden takdir ise şöyledir: *"Bedir'den dönerlerken herhangi bir kötülüğe maruz kalmaksızın aynı zamanda büyük bir kar elde ederek geri döndüler."* « وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ » *"Bu uğurda Allah'ın rızasına da uygun hareket ettiler."* Ayetin bu kısmı, « انْقَلَبُوا » kavli üzerine matuftur.

Düşmanın karşısına cesaretle, metanetle, hiçbir geri adım atmaksızın çıktılar. « وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ » *"Allah pek büyük lütuf ve kerem sahibidir."* Yapmış oldukları şeylerde Allah onlara muvaffakiyet ve başarı vererek büyük bir üstünlük kazandırdı.

١٧٥– ﴿ اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾

175 – Hiç şüphesiz sizi dostlarıyla korkutan (ürkütmeye çalışan) **şeytandır. Eğer gerçekten inanıyorsanız, onlardan korkmayın, Benden korkun.**

« اِنَّمَا ذٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهُ » *"Hiç şüphesiz sizi dostlarıyla* –münafık olan adamlarıyla– *korkutup ürkütmeye çalışan şeytandır."*

Bu cümledeki, « الشَّيْطَانُ » kelimesi, « ذٰلِكُمْ » işaret isminin haberidir. Yani bu, şöyledir: *"Sizi bu işten «geri çevirmek isteyen* (ürkütmeye çalışan)*» şeytandır."* Bu ise Ebu Süfyan tarafından on deve verilerek gönderilen Naim ya da Nuaym adındaki kişidir. « يُخَوِّفُ اَوْلِيَآءَهُ » cümlesi müstenefe (yeni bir) cümledir. Düşmanın şeytanlıklarını açıklamaktadır. Veya, « الشَّيْطَانُ » kelimesi işaret isminin sıfatıdır. Bu durumda, « يُخَوِّفُ » kavli de haberidir.

« فَلاَ تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » *"Eğer gerçekten inanıyorsanız onlardan* –şeytanın dostları olan kâfirlerden– *korkmayın. Benden korkun."* Çünkü iman, kula, Allah korkusunu başka tüm korkulara tercih etmesini sağlar.

Kıraat imamlarından Sehl b. Muhammed ve Yakub b. İshak, hem vasl (geçiş) ve hem vakf (duruş) hâlinde, « خَافُونِ » kelimesinde « ى » harfini göstererek, « خَافُونِى » olarak okumuşlardır. Fakat, bu iki imama sadece geçiş, yani vasl hâlinde Ebu Amr muvafakat etmiştir.

❁ ❁ ❁

176. — 184. ÂYETLER

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِى الْكُفْرِ ۚ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ
شَيْـًٔا ۗ يُرِيدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ
عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ
شَيْـًٔا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا
نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ ۗ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْمًا ۚ
وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَا
اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۗ وَمَا كَانَ اللّٰهُ
لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِى مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاۤءُ
فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ ۚ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾
وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَاۤ اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ
خَيْرًا لَهُمْ ۗ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ ۗ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ ۗ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ ۚ ﴿١٨٠﴾ لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوۤا اِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ
اَغْنِيَاۤءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَاۤءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَنَقُولُ
ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ

لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَا اَلَّا
نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ
رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٨٣﴾ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ
جَاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

Meâli

176. *(Ey Muhammed!)* İnkârda yarışanlar seni üzüntüye düşürmesinler. Zira; onlar asla Allah'a zarar veremezler. Allah, ahiretten yana onlara hiçbir nasip bırakmamak ister. Onlar için çok büyük bir azap vardır.

177. Şüphesiz; imanı verip karşılığında küfrü *(inkârı)* satın alanlar, asla Allah'a zarar veremeyeceklerdir. Onlar için çok elim bir azap vardır.

178. İnkâr edenler, mühlet vermemizi kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir. Onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.

179. Allah, mü'minleri üzerinde bulunduğunuz şu durumda *(münafıklarla iç içe olmuş hâlde)* bırakacak değildir; sonuçta murdar olan ile temiz olanı ayırt edecektir. Ey iman edenler! Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer *(ve onu gaybtan haberdar kılar)*. O hâlde Allah'a ve Rasûlüne iman edin. Eğer iman eder ve sakınırsanız, *(bu takdirde)* sizin için pek büyük bir ecir vardır.

180. Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine bu, onlar için şerdir *(çok daha kötüdür)*. Cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yapıp ettiklerinizden haberdardır.

181. "Gerçekten Allah fakirdir, biz ise zenginiz." diyenlerin sözlerini muhakkak Allah işitmiştir. Biz onların bu söylediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve: "Tadın o yakıcı azabı!" diyeceğiz.

182. İşte bu azap, *(sizin dünyada iken)* kendi ellerinizle işlemiş olduğunuz şeyler*(in karşılığı)*dır. Yoksa Allah kullarına zulmedici değildir.

183. "Doğrusu Allah bize Tevrat'ta, gökten inen ateşin yiyeceği *(yakıp kor edeceği)* bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamız hususunda söz aldı." diyenlere de ki: "Benden önce size, apaçık mucizelerle ve aynı zamanda bu söylediğiniz mucizeyle nice peygamberler geldi. Eğer iddianızda doğru kimseler idiyseniz, öyleyse ne diye onları öldürdünüz?"

184. *(Ey Rasûlüm!)* Eğer seni yalanladılarsa, senden önce de apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitaplar getiren nice peygamberler de yalanlanmıştı.

Tefsiri

١٧٦- ﴿ وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـًٔا يُرِيدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

176 – (Ey Muhammed!) **İnkârda yarışanlar seni üzüntüye düşürmesinler. Zira; onlar asla Allah'a zarar veremezler. Allah, ahiretten yana onlara hiçbir nasip bırakmamak ister. Onlar için çok büyük bir azap vardır.**

« وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ » *"İnkârda yarışanlar seni üzüntüye düşürmesinler."*

Kıraat imamlarından İmam Nafi, Enbiya Suresi hariç « يَحْزُنْكَ » kavlini Kur'an'ın tamamında « يُحْزِنْكَ » olarak okumuştur. Enbiya Suresindeki ayeti kerimede ise şöyledir:

﴿ لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ ﴾ [128]

Yani; *"Sana zarar vermeleri korkusu, seni üzüntüye, kedere düşürmesin."* Görmez misin bak yüce Allah ne buyuruyor:

---

[128] Enbiya, 103.

« اِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـٔاً » *"Çünkü; onlar asla Allah'a* –Allah'ın dostlarına– *zarar veremezler."* Yani; onlar küfürde yarışırlarken sadece kendilerine zarar verirler. Bundan dolayı doğacak vebal onların kendilerine dönecektir, başkasına değil. Nitekim, yüce Allah şu kavliyle de onların işlediklerinin vebalinin kendilerine döneceğini ve onlara ait olacağını şöyle açıklıyor:

« يُرِيدُ اللّٰهُ اَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِى الْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ » *"Allah ahiretten yana onlara hiçbir nasip bırakmamak ister. Onlar için* –sevaba karşılık– *çok büyük bir azap vardır."* İşte bu ifade, bir kimsenin kendi kendine verdiği zararı daha net olarak ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu ayet, küfür ve masiyetlerin de kişinin iradesine bağlı şeyler olduğunun delilidir. Çünkü; bu kimseler iradelerini, tercihlerini seçimlerini ahirette kendileri için bir sevap olmaması yönünde kullanmışlardır. Dolayısıyla küfür ve masiyetleri iradeleri dışında olan bir şey değildir.

١٧٧– ﴿ اِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْاِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْـٔاً وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴾

177 – Şüphesiz İmanı verip karşılığında küfrü (inkârı) satın alanlar, –imanı küfürle değiştirenler– **asla Allah'a** –hiçbir şekilde ve hiçbir şeyde– **zarar veremeyeceklerdir. Onlar için çok elim bir azap vardır.**

Bu ayetteki, « شَيْـٔاً » kelimesi mastar olarak mansubdur.

Bundan önce geçen ayet, savaştan geri kalmak suretiyle cihada katılmayan münafıklar hakkındadır. Veya İslâm'dan dönen mürtedlerle alâkalıdır. İkinci ayet ise bütün kâfirlerle alâkalıdır veya birincisi tüm kâfirlerle alâkalıdır, bu ayet ise ötekilerle ilgilidir.

١٧٨– ﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ اِنَّمَا نُمْلِى لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْماً وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴾

178 – İnkâr edenler, mühlet vermemizi kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir. Onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.

« وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ » *"İnkâr edenler, mühlet vermemizi kendileri için daha hayırlı olduğunu sanmasınlar."* Bu ayetten sonra gelen üç ayet daha, « يَحْسَبَنَّهُمْ » kavlindeki « بـ » harfini ötreli olarak okumakla birlikte « يـ » harfiyle « يَحْسَبَنَّ » olarak okunmaktadır. Bu kıraat, İbn Kesir ve Amr'ın kıraatidir. Ancak kıraat imamlarından Hamza bunların hepsini « يـ » harfi yerine « تـ » harfiyle, « تَحْسَبَنَّ » olarak kıraat etmiştir. Nafi, Ebu Cafer ve İbn Amir bunların tamamını « يـ » harfiyle kıraat etmişlerdir. Ancak İbn Amir, *Âl-i İmran, 188.* ayetindeki bu kelimeyi « تـ » harfiyle, « تَحْسَبَنَّهُمْ » olarak okumuştur. Diğerleri ise ilk ikisini « يـ » harfiyle, son ikisini de, « تـ » harfiyle okumuşlardır.

« اَلَّذِينَ كَفَرُوا » kavli, « يَحْسَبَنَّ » kelimesini « يـ » ile okuyanlara göre merfudur. Yani; *"kâfirler sanmasınlar ki"* demektir.

« اَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ » kavlindeki, « اَنَّ » edatı ismi ve haberiyle beraber, « يَحْسَبَنَّ » kelimesinin iki mef'ulü yerindedirler. Bunun mana bakımından takdiri şöyledir: *"Kâfir olanlar, bizim onlara mühlet vermemizin kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar."*

« اَنَّمَا »'daki « مَا » edatı, mastariyedir. Dolayısıyla yazım tekniğine uygun olarak bu « مَا »'nın ayrı olarak yazılması gerekir. Ancak bu kelime, İmam olarak kabul edilen Hz. Osman *(Radıyallahu Anh)* Mushaf'ında, « اَنَّمَا » şeklinde bitişik olarak yazılmıştır.

Bu kelimeyi « ت » harfiyle, « تَحْسَبَنَّ » olarak okuyanlar açısından da, « اَلَّذِينَ كَفَرُوا » kavli mansubdur. Buna göre manası şöyle olur: *"Kâfirlere mühlet vermemizi, onlar için hayırlı olduğunu sanma."*

« اَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِاَنْفُسِهِمْ » kavli, kâfirlerden bedeldir. Yani; *"Bizim kâfirlere mühlet vermemizi onlar için hayırlı olduğunu sanma."* « اَنَّ » edatı isim ve haberiyle beraber iki mef'ul yerine geçmektedirler. « اِمْلَاءٌ » – *"İmlâ"* demek, onlara mühlet verilmesi, süre ve zaman tanınması demektir, ömürlerinin uzun kılınmasıdır.

« اِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا اِثْمًا » *"Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir."* İşte buradaki, « اِنَّمَا » kelimesinin yazı tekniği bakımından bitişik yazılması gerekir. Çünkü bu kelime birinciye göre farklıdır ve bu, « مَا » edatı mâ-i kâffedir. Ayrıca bu, cümle olarak yeni bir cümle (müstenefe)dir. Bir önce geçen cümleyi sebep yönünden açıklamaktadır. Sanki şöyle denir gibi: *"Neden onlar bu süreyi kendileri için hayırlı olarak sanmasınlar?"* Bunun üzerine şöyle cevap veriliyor: *"Aksine onlara zaman tanımamız sadece günahlarını artırmaları içindir."* Aslah olan yani en iyiyi yaratma ve masiyet işlemenin de irade ile olduğu meselesinde bu ayet Mutezilenin aleyhine ve bizim de lehimize olmak üzere bizim için bir delildir.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ » *"Onlar için aşağılayıcı bir azap vardır."*

١٧٩- ﴿ مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَٓاءُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴾

179 – Allah, mü'minleri üzerinde bulunduğunuz şu durumda (münafıklarla iç içe olmuş hâlde) **bırakacak değildir; sonuçta murdar olan ile temiz olanı ayırt edecektir. Ey iman edenler! Allah size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer** (ve onu gaybtan haberdar kılar). **O hâlde Allah'a ve Rasûlüne iman edin. Eğer iman eder ve sakınırsanız, bu takdirde sizin için pek büyük bir ecir vardır.**

« مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلٰى مَا اَنْتُمْ عَلَيْهِ » *"Allah mü'minleri, üzerinde bulunduğunuz şu durumda* (münafıklarla içiçe olmuş hâlde) *bırakacak değildir;"* Yani; samimi, ihlâs sahibi ve dürüst olan mü'minlerle münafıkları birbirine karışmış, biri ötekisinden ayırt edilemez bir durumda bırakacak değildir. « لِيَذَرَ » kelimesindeki « لِ » harfi, nefyi yani olumsuzluğu tekit (pekiştirmek) içindir.

« حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ » *"Sonuçta murdar olan ile tertemiz olanı ayırt edecektir."* Yani, böylece ikiyüzlü münafık kimse ile samimi, dürüst ve ihlâs sahibi mü'min olan kimse ortaya çıkıp anlaşılmış osun. « يَمِيزَ » kelimesini kıraat imamlarından Hamza ve Ali, « يُمَيِّزَ » olarak kıraat etmişlerdir. « أَنْتُمْ » yani *"siz"* kelimesindeki muhatap ifade; tasdik eden halis mü'minlerle münafıklara yöneliktir. Sanki burada şöyle denir gibidir:

"Allah, içinizden samimi ve dürüst olan mü'minlerle, kiminizin kimi münafıklarla içli dışlı olan hâli ortaya çıkıp anlaşılana dek bırakacak değildir ki, böylece Allah'ın peygamberine göndereceği vahiy yoluyla ve durumlarınızı bildirmekle onlarla sizin durumunuz meydana çıkıp anlaşılabilsin."

« وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ » *"Ey iman edenler! Allah size gaybı bildirecek değildir."* Yüce Allah sizden herhangi birinizi gayb, yani bilinemeze ait ilimlere sizi vakıf kılacak değildir. Dolayısıyla Allah Rasûlünün size herhangi bir kimsenin münafık olduğunu bildirmesine, birinin de samimi ve ihlâs sahibi olduğunu söylemesine yanlış bir anlam vererek bakmayın, hatalı bir değerlendiremeye girişmeyin. Çünkü yüce Allah kalplerde var olan gizli şeyleri ona bildirerek peygamberini bu konuda bilgilendirmektedir. Böylece Peygamber birinin küfründen bilgi verirken, diğerinin de imanından haber verebiliyor.

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ » *"Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer ve onu gaybtan haberdar kılar."* Yani; ancak Allah peygamber gönderir ve ona vahyeder ve bu yoldan gayb âleminde şu şeyler şöyle ve şöyledir, diye bilgi ve haber getirir. Buna bağlı olarak da, *"filan kimsenin kalbinde münafıklık vardır, filan kimsenin gönlünde ise dürüstlük, ihlâs ve samimiyet vardır."* diye ümmetini, inananlarını haberdar kılar. Peygamberin verdiği bu türden haberler, onun kendi kafasından değil bizzat yüce Allah'ın ona bildirmesiyle olmaktadır.

Bu ayet Batıni görüşe sahip olanlar aleyhine bizim için delildir. Çünkü Batıniler, imamlarının da bu ilme sahip olduğunu ileri sürmektedirler. Eğer böyle bir kimsenin peygamberliği sabit değilse, dolayısıyla eldeki bu nassa (delile) aykırı hareket ediyorlar, demektir. Zira Batıniler

rasûl olmayanın da gayba ait bilgileri bileceğini iddia ediyorlar. Eğer böyle biri için peygamber olduğunu ileri sürerlerse bu takdirde bu nassın dışında bir başka nassa da aykırı davranmış olurlar. Bu ise, *"peygamberlerin sonuncusu"* manasında olan, ﴿ وَخَاتَمَ النَّبِيِّنَ ﴾ [129] ayetine aykırıdır.

« فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَاِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيمٌ » *"O hâlde Allah'a ve Rasûlüne* –ihlâs ile– *iman edin, Eğer iman eder ve* –nifaktan– *sakınırsanız, bu takdirde sizin için* –ahirette– *pek büyük bir ecir vardır."*

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayet zekâta karşı çıkan ve mani olan kimseler hakkında nazil olmuştur.

١٨٠– ﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴾

180 – Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Aksine bu, onlar için şerdir (çok daha kötüdür). **Cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yapıp ettiklerinizden haberdardır.**

« وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ » *"Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar."* Buradaki, « يَحْسَبَنَّ » kelimesini, « ت » harfiyle, « تَحْسَبَنَّ » olarak okuyanlar buraya bir tane mahzuf muzaf takdir etmektedirler. Yani, *"cimrilerin cimriliğini .... sanma"* demektir. « هُوَ » zamiri, fasl zamiridir. « خَيْرًا لَهُمْ » kavli burada ikinci mef'uldür.

Nitekim; bu kelimeyi, « يَحْسَبَنَّ » olarak « يـ » harfiyle okuyanlar, bu kelimenin failini (öznesini) Allah Rasûlü'ne veya herhangi birine raci

[129] Ahzab, 40.

zamiri olarak değerlendiriyorlar. Kimisi de bu kelimenin failini, « اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ » kavlini kabul ediyorlar. Bu durumda cümlenin takdiri şöyledir: "Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeyleri Allah yolunda harcamayıp cimrilik gösterenler" in cimriliklerinin "kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar."

« هُوَ » zamiri, fasl zamiridir. « خَيْرًا لَهُمْ » kavli de ikinci mef'uldür.

« بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ » *"Aksine bu, onlar için şerdir* (çok daha kötüdür)." Çünkü mal ve varlıkları pek yakın bir gelecekte kendilerinden yok olacaktır. Dolayısıyla ellerinde sadece cimrilikleri sebebiyle kazandıkları veballeri kalacaktır. « سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Cimrilik ettikleri şeyler kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak dolanacaktır."* Ayetin bu kısmı, « بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ » kavlinin tefsiridir. Yani; hakkını ve zekâtını vermedikleri, menettikleri malları, yarın kıyamet günüde bir halka şeklinde boyunlarına dolanacaktır. Nitekim; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim malının zekâtını vermezse o mal tüysüz ve iki dişi olan çok zehirli bir erkek yılan hâline gelir, o şahsın boynuna dolanır, ona durmadan sokarak onu böylece cehennem ateşine sürükler." [130]

« وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ » *"Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır."* Gök ve yer ehlinin miras yoluyla buralardan elde ettikleri mal ve başka şeylerin tamamı Allah'a aittir. Onlara ne oluyor ki; Allah'ın mülkünde onun malında cimrilik ediyor ve bu malı Allah yolunda harcamıyorlar?

"miras" kelimesinin aslı « مِوْرَاثٌ » olup, makabli meksur olduğundan burada « و » harfi « ى » harfine dönüştürülmüştür.

« وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ » *"Allah bütün yapıp ettiklerinizden haberdardır."* Kıraat imamlarından İbn Kesir ve Ebu Amr, « تَعْمَلُونَ » kelimesini « يـ » harfiyle, « يَعْمَلُونَ » olarak okumuşlardır. « تـ » harfiyle okumak ise, iltifat yoluyladır. Bu tehdit ve uyarı bakımından çok daha etkilidir. Ancak « يـ » harfiyle okumak ise zahire göredir.

[130] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 2/520. Buhari, 1402. Nesai, 6/23-24. İbn Mace, 1786.

١٨١- ﴿ لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذ۪ينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ فَق۪يرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَٓاءُۢ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّۙ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَر۪يقِ ﴾

181 – "Gerçekten Allah fakirdir, biz ise zenginiz." diyenlerin sözlerini muhakkak Allah işitmiştir. Biz onların bu söylediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve: "Tadın o yakıcı azabı!" diyeceğiz.

« لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذ۪ينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ فَق۪يرٌ وَنَحْنُ اَغْنِيَٓاءُ » "*«Gerçekten Allah fakirdir, biz ise zenginiz.» diyenlerin sözlerini muhakkak Allah işitmiştir.*" Bu ifadeyi Yahudiler,

﴿ مَنْ ذَا الَّذ۪ي يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ﴾

"Var mıdır Allah'a güzel bir ödünç verecek bir kimse?" [131]

mealindeki ayeti dinlediklerinde söylemişlerdi. Demişlerdi ki:

"Muhammed'in Rabbı bizden ödünç istiyor. Bu takdirde biz zenginiz, Allah fakirdir."

"Allah, onu işitmiştir." demenin manası, *"Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz. Allah ona uygun bir ceza hazırlamıştır."*

« سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا » *"Biz onların bu söylediklerini....amel defterlerine yazacağız."* Yani; biz hafaza meleklerine, onların söylediklerini deftere yazmalarını emredeceğiz. Ya da onları muhafaza edeceğiz. Çünkü; yazma işi, insanların yapageldiklerini muhafaza edeceğiz, demektir. Bu ifade mecazi bir mana olarak isimlendirilmiştir.

« مَا » edatı ise burada mastariyedir ve bu, « الَّذ۪ي » manasınadır.

« وَقَتْلَهُمُ الْاَنْبِيَٓاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ » "*... haksız yere peygamberleri öldürmelerini, yazacağız ve ...*" Ayetin bu kısmı, « مَا » edatı üzerine matuftur. Peygamberlerin öldürülmesi olayını bunu bir karinesi kılıyor ve burada her

[131] Bakara, 245.

iki olayın da büyük günah olması bakımından eşit manadadırlar. Çünkü; Allah'ın peygamberlerini öldürenler, böyle bir sözü söylemekten de geri durmazlar, buna da çekinmeden kalkışabilirler. « وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ » kıyamet gününde onlara *"Tadın o yakıcı azabı, diyeceğiz."* Siz Müslümanları nasıl üzüp kedere boğmuşsanız, şimdi de siz cehennem ateşini tadın.

İmam Dahhak diyor ki:

"Cehennem bekçileri bu sözü onlara söyleyecekler. Bunun yüce Allah'a izafe olunmasının sebebi, bu emri verenin yüce Allah olması sebebiyledir." Nitekim; Rabbimizin, *"yazacağız"* kavli de böyledir.

Kıraat imamlarından Hamza, « سَيُكْتَبُ », « وَقَتْلُهُمْ », « وَيَقُولُ » diye okudu.

١٨٢— ﴿ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴾

182 – İşte bu azap, sizin dünyada iken kendi ellerinizle işlemiş olduğunuz şeylerin karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmedici değildir.

« ذٰلِكَ » bir önceki ayette anlatılan cezalandırma olayına işaret etmektedir. « بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ » İşte bu azap sizin daha önce işlemiş olduğunuz küfür ve measi sebebiyledir. Meselenin, « يَدْ » kelimesine izafesi, şundan dolayıdır. Yapılan işlerin çoğunun el ile yapılmasından dolayıdır. Dolayısıyla yapılan her iş genelde el ile işlendiğinden bunun (diğer azalara) galebe çalması nedeniyledir. Nitekim; herhangi bir şeyi emrederken, bunu işleyen ya da yapan için bunun faili diye ad verilir. *"ellerin"* ayette zikredilmesi tahkik içindir. Yani; bizzat kendisinin emriyle kendisi yaptı, başkası değil.

« وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ » Çünkü; Allah kullarına zulmetmez ve herhangi bir suç işlemeden de onları cezalandırmaz.

١٨٣ ﴿ اَلَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَٓا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُۜ قُلْ قَدْ جَٓاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴾

183 – "Doğrusu Allah bize Tevrat'ta, gökten inen ateşin yiyeceği (yakıp kor edeceği) **bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamız hususunda söz aldı." diyenlere de ki: "Benden önce size, apaçık mucizelerle ve aynı zamanda bu söylediğiniz mucizeyle nice peygamberler geldi. Eğer iddianızda doğru kimseler idiyseniz, öyleyse ne diye onları öldürdünüz?"**

« اَلَّذِينَ قَالُوٓا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَٓا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ » *"Doğrusu, Allah bize Tevrat'ta, gökten inen ateşin yiyeceği* (yakıp kor edeceği) *bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamız hususunda söz aldı, diyenlere"* Bu ayette geçen, « اَلَّذِينَ قَالُوا » kavli daha önceki ayette geçen, « اَلَّذِينَ قَالُوا » kavlinden bedel olarak cer mahallinde gelmiştir. Ya da bu, « اَعْنِى » fiilinin izmariyle mansubdur. Ya da bu, « هُمْ » zamirinin izmariyle merfudur.

« عَهِدَ اِلَيْنَا » Allah bize Tevrat'ta emretti, bize tavsiye etti. Yani; Allah'a bir kurban adayacak, bu arada gökten bir ateş inerek o kurbanı yiyecek (yakıp kor hâline getirecek)tir. Eğer sen bize bunu getirirsen biz de seni tasdik ederiz.

İşte onların bu sözleri, batıl birtakım boş sözlerden ibarettir. Allah'a bir iftirada bulunmaktır. Çünkü; ateşin kurbanı yemesi meselesi onların, o olayı getirip gösterene iman etmeleri için bir sebep oluşturacaktır. Ancak bu da bir mucizedir. Ve diğer mucizelerle bu da aynı derecede bir mucizedir. Ayrıca bir de bunu istemenin hiç bir manası yoktur.

« قُلْ قَدْ جَٓاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِى بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِى قُلْتُمْ » *"De ki: Benden önce size,* –kurban dışında– *apaçık mucizelerle ve aynı zamanda bu söylediğiniz* –kurban ile– *mucizeyle nice peygamberler geldi."* Yani; sizinde aynı dinde olduğunuz sizden önce geçen dindaşlarınıza ve milletinize de bun-

lar gelmişti. Nitekim; siz de onların işledikleri fiillerinden memnun bulunmaktasınız.

« فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ » *"Eğer iddianızda doğru kimseler idiyseniz, öyleyse ne diye onları öldürdünüz?"* Eğer iman etmemenizin gerekçesi bu söyledikleriniz ise, o hâlde onların size getirdiklerine neden iman etmediniz? Ve niçin onları öldürdünüz? Gerçekten, *"Bizim iman etmemizi geciktirme sebebimiz budur."* sözlerinizde dürüst ve samimi idiyseniz, buyurun!

١٨٤- ﴿ فَاِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَٓاؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴾

184 – (Ey Rasûlüm!) **Eğer seni yalanladılarsa, senden önce de apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlatıcı kitap getiren nice peygamberler de yalanlanmıştı.**

Eğer Yahudiler seni yalanladılarsa, bu seni sıkıntıya sokmasın. Çünkü senden önce geçen milletler de peygamberlerine aynı şekilde davranmışlardır. Onlar da apaçık mucizelerle, kitaplarla ve sahifelerle, ayrıca aydınlatıcı kitapla geldiler.

« الزُّبُر » kelimesi « زَبُر » kelimesinin çoğuludur. Bu ise, « زَبْر » kelimesinden alınmadır. Bu da yazmak manasınadır. Kitap ise bütün ilâhi kitaplar demektir. « الْمُنِير » ise aydınlatma anlamındadır. Söylendiğine göre her ikisi de esasen birdir. Fakat sadece iki vasfın farklı olması nedeniyle burada ikisi de verilmiştir.

Zebur ise; ilâhi bir kitap olup bunda zecri tedbirler ve ağır cezayı içeren hükümler vardır. « الْكِتَابُ الْمُنِيرُ » ise doğru yolu gösteren, hidayete erdiren kitap demektir.

❁ ❁ ❁

185. — 189. ÂYETLER

كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِ ط وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ط
فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ط وَمَا الْحَيٰوةُ
الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ لَتُبْلَوُنَّ فٖٓي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ
وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذٖينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذٖينَ
اَشْرَكُٓوا اَذًى كَثٖيرًا ط وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ
الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مٖيثَاقَ الَّذٖينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ
لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ ز فَنَبَذُوهُ وَرَٓاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهٖ ثَمَنًا
قَلٖيلًا ط فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذٖينَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا
اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ
مِنَ الْعَذَابِ ج وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ ط وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ ﴿١٨٩﴾

Meâli

185 . Her nefis ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü, *(iyi ya da kötü)* yaptıklarınızın karşılığı size tastamam olarak verilecektir. Kim cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa o, muhakkak kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı, aldatıcı *(geçici)* şeylerden başka bir şey değildir.

186. And olsun ki; siz mutlaka mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; ister sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, ister Allah'a ortak koşanlardan olsun, sizi oldukça rahatsız eden sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder, *(Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda)* sakınırsanız, işte bu *(davranış, üzerinde kararlılıkla durulması gereken)* önemli işlerdendir.

187. Vaktiyle Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "*(Kitaplarında yer alan tüm hükümleri)* mutlaka insanlara açıklayacak ve onu gizlemeyeceksiniz." diyerek söz almıştı. Fakat onlar bunu kulak ardı edip umursamadılar ve az bir dünyalığa sattılar. Yaptıkları alış veriş ne kadar da kötü!

188. *(Ey Muhammed!)* Yaptıklarıyla sevinen ve yapmadıklarıyla da övülmeyi isteyen kimselerin azaptan kurtulacaklarını sanma! Onlar için elem verici bir azap vardır.

189. Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah, her şeye güç yetirendir.

Tefsiri

١٨٥— ﴿ كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِۜ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَۜ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴾

185 – Her nefis ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü, (iyi ya da kötü) **yaptıklarınızın karşılığı size tastamam olarak verilecektir. Kim cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa o, muhakkak kurtuluşa ermiştir. Bu dünya hayatı, aldatıcı** (geçici) **şeylerden başka bir şey değildir.**

« كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ » *"Her nefis ölümü tadacaktır."* Burada, « كُلُّ نَفْسٍ » kavli mübtedadır. « ذَائِقَةُ الْمَوْتِ » kavli de bunun haberidir. Eğer kelime mana bakımından genellik (umum) ifade ediyorsa bu takdirde nekre (belirsiz) olan bir kelimeyle giriş yapmak caiz olur. Mana ise şöyledir:

"Salkın onların seni yalanlamaları, seni üzmesin. Çünkü, sonuçta insanların dönüp huzura gelecekleri Benim. Dolayısıyla seni yalanlamalarından ötürü onları cezalandıracağım gibi, seni de sabrettiğin için mükâfatlandıracağım."

İşte bu, « وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » *"Ancak kıyamet günü, iyi ya da kötü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam olarak verilecektir."* Ayetinin belirttiği manadır. Yani; kıyamet gününde işlediklerinizin sevabı eksiksiz olarak size verilecektir. Çünkü; dünya ödüllendirme veya cezalandırma yurdu değildir. « فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ » *"Kim cehennem ateşinden uzaklaştırılıp cennete konursa, o mutlak kurtuluşa ermiştir."*

Ayette geçen, « زُحْزِحَ » uzak oldu. « زَحْزَحَ » kelimesi ise uzaklaştırmak manasınadır. « فَازَ » Hayrı kazandı, demektir. Bir yoruma göre, *"Bu kimse için mutlak manada kurtuluş meydana gelmiştir."* demektir.

Nitekim; « فوز » – *fevz: "Sevgiliye, sevilen ve arzulanan şeye kavuşmak, onu elde etmek, arzulanmayan ve istenmeyen şeyden de uzak olmak."* demektir.

« وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ » *"Bu dünya hayatı, aldatıcı geçici şeylerden başka bir şey değildir."* Dikkat edilirse bu ayette dünya, pazarda satış için getirilen ayıplı bir malın ayıbının gizlenerek iyi ve değerli imiş süsü verilerek satılıp ve fakat sonradan ayıbı anlaşılınca bir hiç olan eşyaya benzetilmiştir. İşte burada asıl aldatan hileci düzenbaz olan şeytandır.

Said b. Cubeyr'den rivayet olunmuştur, demiş ki: *"Bu ayet, dünya hayatını ahiret hayatına tercih edenler içindir. Fakat her kim de dünya ile ahiret hayatını kazanmak istiyorsa, bu takdirde dünya, kişiyi ahirete ulaştıran bir eşya yani metadır."*

Tabiinden olan Hasan Basri ise şöyle demiştir: *"Dünya, tıpkı sonuçta insanın elinde bir şey bırakmayan yeşil bitki ve çocukların oyun ve eğlencesine benzer. Çünkü; yeşillik kurur, oyun da son bulur."*

١٨٦ـ ﴿ لَتُبْلَوُنَّ فِى اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا اَذًى كَثِيرًا وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ﴾

186 – And olsun ki; siz mutlaka mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz; ister sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, ister Allah'a ortak koşanlardan olsun, sizi oldukça rahatsız eden sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder, (Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda) **sakınırsanız, işte bu** (davranış, üzerinde kararlılıkla durulması gereken) **önemli işlerdendir.**

« لَتُبْلَوُنَّ فِى اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ » *"And olsun ki; siz, mutlaka mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz;"* Allah'a yemin olsun ki, sizler malınızı Allah yolunda harcadınız mı, harcamadınız mı bu konuda deneneceğiniz gibi malınıza gelen birtakım âfetlerle de imtihan olunacaksınız. Ayrıca öldürülmek, esir düşmek, yaralanmak gibi hususlarda canınızla da imtihan olunacaksınız. Hatta buna benzer daha farklı ve çeşitli felâketlerle de imtihan geçireceksiniz.

Bu ayette geçen, « نَفْس » kelimesi görülmeyen ve içte olan can (ruh) olmayıp görülen beden olduğunu gösteriyor. Bu açıdan ayet bunun için bir delildir. Yoksa birtakım filozofların ileri sürdükleri gibi görülmeyen can demek değildir. Nitekim; bu gerçek, *"Şerhu'l-Te'vilat"* adlı eserde de aynen böyle ele alınmıştır.

« وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا اَذًى كَثِيرًا » *"ister sizden önce kendilerine kitap verilenlerden* –Yahudi ve Hıristiyanlardan–, *ister Allah'a ortak koşanlardan olsun, sizi oldukça rahatsız eden sözler işiteceksiniz."* Örneğin; dininize dil uzatmaları ve iman etmek isteyenlerin iman etmelerini engellemeleri ve iman etmiş olanları da hatalı yoldadır, diye göstermeleri ve benzeri şeyler gibi.

« وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ » *"Eğer* –onların ezalarına– *sabreder, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda* –hareket eder ve Allah'ın emirlerine karşı gelmekten– *sakınırsanız, işte bu davranış, üze-*

rinde kararlılıkla durulması gereken önemli işlerdendir." Yani; bu manada kararlılık önemli meselelerdendir, kısaca üzerinde durulması gereken işlerdendir.

Burada böylece mü'minlere seslenilmesi, ileride başlarına gelebilecek bu türden olaylar karşısında hazırlıklı olsunlar ve şiddete, musibetlere karşı sabır göstersinler, diyedir. Böyle bir durumda paniğe kapılmasınlar, geri adım atmasınlar, ürkmesinler içindir.

١٨٧– ﴿ وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴾

187 – Vaktiyle Allah, kendilerine kitap verilenlerden, "(Kitaplarında yer alan tüm hükümleri) **mutlaka insanlara açıklayacak ve onu gizlemeyeceksiniz." diyerek söz almıştı. Fakat onlar bunu kulak ardı edip umursamadılar ve az bir dünyalığa sattılar. Yaptıkları alış veriş ne kadar da kötü!**

«وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ» *"Vaktiyle Allah, kendilerine kitap verilenlerden, «Kitaplarında yer alan tüm hükümleri mutlaka insanlara açıklayacak ve onu* –insanlardan– *gizlemeyeceksiniz.» diyerek söz almıştı."* İşte yüce Allah'ın onlardan söz aldığı zamanı bir hatırla. « وَلَا تَكْتُمُونَهُ » kelimesi « تَ » harfiyle muhatap kipi olarak gelmiştir. Bunun sebebi, onlara hitap olayını hikaye etmiş olmasındandır. Nitekim; benzer durum, Allah Teâlâ'nın şu kavlinde de şöyle geçmektedir:

﴿ وَقَضَيْنَا اِلٰى بَنِى اِسْرَاۤئِيلَ فِى الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِى الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴾

"Biz, Kitap'ta (Tevrat'ta) ***İsrailoğullarına: «Sizler, yeryüzünde iki defa fesat*** (bozgunculuk) ***çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız.» diye bildirdik."*** [132] [133]

---

[132] İsra, 4.

[133] Bu ayetteki, « لَتُفْسِدُنَّ » kelimesi ile, « لَتَعْلُنَّ » kelimesi buna örnektirler.

Kıraat imamlarından İbn Kesir, Ebu Amr ve Ebu Bekir, « وَلَا تَكْتُمُونَهُ » kavlini « وَلَا يَكْتُمُونَهُ » olarak « يـ » harfiyle okumuşlardır. Çünkü bunlar gaiptirler. Zamir ise kitaba racidir.

Yüce Allah burada Kitabın (yani Tevrat'ın) açıklanmasının mutlak manada gerektiği ve farz olduğu gerçeğini belirttiği gibi, aynı şekilde onu gizlemekten de kaçınmalarını farz kılmıştır.

« فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ » *"Fakat onlar bunu kulak ardı edip umursamadılar"* Misakı, verdikleri sözü terk ettiler. Kendilerinden alınan kesin sözü tutmadılar. Yani; sözlerine riayet etmediler, ona iltifat dahi etmediler.

« نَبَذَ وَرَاءَ الظَّهْرِ » yani *"arkalarına atmak"* demek, bir şeye değer vermemekten, önemsememekten bir özlü sözdür. Bunun için gerekli çalışmayı yapmayıp terk etmek manasınadır.

Burası, ilim adamlarının halka hakkı yalın olarak ve saklamadan, tüm gerçekleriyle anlatmalarının vacip (farz) olduğu konusunda bir delildir. İlim adamları, bildikleri gerçekleri mutlaka halka anlatmak zorundalar. Kötü bir gaye için ve zalimlere kolaylık sağlamak maksadıyla ya da bazı kimseleri hoş tutmak ve memnun etmek için hareket etmemeliler, gerçekleri saklamamalıdırlar. Aynı zamanda kendisine bir menfaat sağlamak veya kendisine bir zarar gelecek düşüncesiyle yahut da sırf başkalarına bilgi vermemek, başkalarının öğrenmelerini istememek düşüncesiyle ilmi saklaması, öğretmemesi doğru değildir. Çünkü; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim, ehil olan birinden ilmi saklarsa (öğretmezse), *Allah ateşten bir gem ile ağzına gem vurur."* [134]

« وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ » *"ve az bir dünyalığa* –basit bir çıkara karşılık– *sattılar. Yaptıkları alışveriş ne kadar da kötü."*

١٨٨– ﴿ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾

[134] Ahmed b. Hanbel, Müsned; 2/263. Ebu Davud, 3658. Tirmizi, 2649. İbn Mace; 261.

188 – (Ey Muhammed!) **Yaptıklarıyla sevinen ve yapmadıklarıyla da övülmeyi isteyen kimselerin azaptan kurtulacaklarını sanma! Onlar için elem verici bir azap vardır.**

« لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا اَتَوْا وَيُحِبُّونَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا »

"Ey Muhammed! Halkı saptırarak yaptıklarıyla sevinen ve yapmadıklarıyla da övülmeyi isteyen kimselerin azaptan kurtulacaklarını sanma!" Burada, « لَا تَحْسَبَنَّ » fiilindeki hitap Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'dır. Bunun iki mef'ullerinden biri, « اَلَّذِينَ يَفْرَحُونَ » kavlidir. İkinci mef'ul ise, « بِمَفَازَةٍ » kelimesidir.

« فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ » *"Sakın ha azaptan kurtulacaklarını sanmayasın!"* Ancak buradaki, « فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ » kavli tekit içindir. Bu, *"Sakın ha onların kurtulacaklarını sanmayasın."* takdirindedir. Burada, « اَتَوْا » kavli yaptılar, işlediler, demektir. Bu kıraat Übey b. Kab'ın kıraatidir. Bu aynı zamanda, « اَتَى » olarak da zikredilmiştir. Her ikisi de « فَعَلَ » – *"işledi/yaptı"* manasınadırlar. Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿ اِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَاْتِيًّا ﴾

"Şüphesiz O'nun vadi yerini bulacaktır." [135]

﴿ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴾

"Ey Meryem! Hakikaten sen iğrenç bir şey yaptın!" [136]

İbrahim Nehai (v.96/714), « اَتَوْا » kelimesini, « اٰتَوا » olarak kıraat etmiştir. Bu da verdiler, manasındır.

« وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ » *"Onlar için elem verici bir azap vardır."*

Rivayete göre; Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Yahudilere, bir konu hakkında Tevrat'ta ne söylendiğini sormuş, Yahudiler de gerçeği gizleyip tam onun aksi olan şekilde, yani Tevrat'ta var olmayan bir bilgi

[135] Meryem, 61.
[136] Meryem, 27.

vermişlerdir. Bununla da Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'i güya doğruladıklarını, tasdik ettiklerini göstermek istediler, böylece sözde Rasûlullah'ı överlerken aslında yaptıkları hile ile de kendi kendilerine sevinip duruyorlardı.

İşte bu durumu yüce Allah, Rasûlüne bildirdi ve onları tehdit ifade eden ayetini indirerek Rasûlünü böylece teselli etmiş oldu. Yani; Rabbimiz burada şöyle buyurmaktadır:

"Sevinerek sana karşı koymaya çalışan, hile ve tuzaklar hazırlayan, bununla mutlu olan ve yapmadıklarıyla da övülmek isteyen, senin kendilerine sorduğun şeyde yanlış bilgi vererek sana doğru habermiş gibi bildiren Yahudilerin azaptan kurtulacaklarını sakın sanmayasın!"

Bir diğer görüşe göre burada söz konusu edilenler, münafıklardır. Çünkü; bunlar görünürde iman etmiş gibi gözüktükleri hâlde esasta inanmamaktaydılar. Bundan dolayı da seviniyorlardı. Böylece asıl amaçlarını elde etmek istiyorlardı. Gerçekte var olmayan imanlarıyla da övülmeyi arzu ediyorlardı.

Bu ayette, yaptığı bir iyilikle şımararak sevinen kimselere, böbürlenenlere bir tehdit yer almaktadır. Çünkü; bunlar aslında hiç kendilerinde var olmayan bir değerin varmış gibi halk tarafından söylenip bundan ötürü övülmelerini isterler.

١٨٩— ﴿ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾

189 – Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah, her şeye güç yetirendir.

Burada yüce Rabbimizin, *"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır."* buyurması, onların her şeylerine malik ve sahip olduğunu ifade etmesidir. Bunun aynı zamanda, *"Muhakkak Allah fakirdir..."* [137] ayetinde ifade edildiği gibi onların bu sözlerini de yalanlama hususu yer almaktadır.

"Allah her şeye güç yetirendir." buyurmakla da, Allah onları cezalandırmaya da kadirdir, buyurmaktadır.

---

[137] Al-i İmran, 181.

190. — 194. ÂYETLER

اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ
لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا
وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا
مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَا
اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ
﴿١٩٢﴾ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ
فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ
الْاَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

Meâli

190. Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde elbette sağduyu sahibi kimseler için *(Allah'ın yüce kudreti hakkında fikir veren)* deliller vardır.

191. Onlar, ayakta dururlarken, otururlarken, yanları üzerinde yatarlarken *(her zaman)* Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin *(inçe ve eşsiz)* yaratılışı konusunda derin derin düşünürler. *(Ve şöyle derler:)* "Ey Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. Bizi cehennem ateşinin azabından koru!"

192. "Ey Rabbimiz! Doğrusu Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, muhakkak onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."

193. "Ey Rabbimiz! Biz, «Rabbinize iman edin.» diye imana çağıran bir davetçiyi işittik ve hemen iman ettik. Rabbimiz! Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı da iyilerle beraber al."

194. "Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vadettiklerini bize ver. Kıyamet gününde bizi rezil rüsvay etme. Şüphesiz Sen vaadinden dönmezsin."

Tefsiri

١٩٠— ﴿ اِنَّ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي الْاَلْبَابِ ﴾

190 – Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde elbette sağduyu sahibi kimseler için (Allah'ın yüce kudreti hakkında fikir veren) **deliller vardır.**

Yani; tıpkı kabuktan özün çıkarıldığı gibi aklını heva ve hevesinden arındıran kimseler için *kadim*, her şeyi en iyi bilen ve her şeye gücü yeten, hikmet sahibi bir sanatkarın varlığını gösteren deliller vardır.

Yani; böyleleri şu gerçeği çok iyi kavrarlar: Cevherlerden meydana gelen arazlar (şeyler), aynı zamanda o cevherin de sonradan var olduğunun delilidirler. Çünkü; sonradan var edilmiş olan bir şeyden ayrılmayan bir cevher, ve sonradan var olma özelliğinden hali olmayan ve hadislikten ayrılmayan şey de aynen hadistir (sonradan var edilmedir).

Diğer taraftan bir şeyin hadisliği, (sonradan var edilmiş olması,) mutlak manada onu meydana getiren bir muhdisin (yaratanın) varlığına, kadimliğine delâlet eder. Aksi takdirde o şey de yine bir başka muhdise (var ediciye) muhtaçtır. Bu da böylece sonsuza dek sürer gider. Kaldı ki; sanatının güzelliği ise ayrıca o zatın ilminin delilidir. En iyi olarak yaratması (itkanı) da O zatın hikmet sahibi bir zat olduğuna delâlet eder. Bu zatın bekası da kudretinin delili ve kanıtıdır. Nitekim Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Bu ayeti okuyup da üzerinde gereği gibi düşünmeyenlere yazıklar olsun!" [138]

[138] Bk. Süyuti, el-Dürr'ül-Mensur, 2/409.

Hikaye olunduğuna göre İsrailoğullarından bir kimse otuz yıl müddetle Allah'a ibadet edince, bir bulut gelip onu gölgelermiş. İşte bu manada bir genç Allah'a ibadet eder, ancak herhangi bir bulut bu genci gölgelemez. Bunun üzerine annesi kendisine:

— *Belki bu otuz yıllık süre içerisinde bir yanlış iş yapmış olabilirsin, bu durum ondan kaynaklanıyor olabilir*, der. Oğlu da:

— *Ben böyle bir şey hatırlayamıyorum*, diye cevaplar. Annesi:

— *Belki de sen, göğe bakarken bu bakışların herhangi birisine ibret nazarıyla bakmamış olabilirsin*, der. Oğlu da:

— *Belki de böyle bir şeydir*, deyince, annesi:

— *İşte bulutun gelip seni gölgelememesi bundan başka bir şey değildir*, der.

١٩١— ﴿ اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴾

191 – Onlar, ayakta dururlarken, otururlarken, yanları üzerinde yatarlarken (her zaman) **Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin** (ince ve eşsiz) **yaratılışı konusunda derin derin düşünürler. Ve şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. Bizi cehennem ateşinin azabından koru!"**

« اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ » *"Onlar, ayakta dururlarken* –ayakta durabilecek güçleri varken–, *otururlarken*, –güçleri yetmediğinde de– *yanları üzeri yatarlarken her zaman Allah'ı anarlar."* Namaz kılarlar. « اَلَّذِينَ » burada, « لِاُولِى » kelimesinin sıfatı olarak mahallen mecrurdur veya « اَعْنِى » kelimesinin izmariyle mansubdur. Veya gizli « هُمْ » zamiriyle merfudur.

« قِيَامًا وَقُعُودًا » kelimeleri, « يَذْكُرُونَ » fiiline ait failin zamirinden hâldirler. Nitekim; aynı şekilde, « وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ » kavli de hâldir. Diğer taraftan bu kelimeyle, *"herhâlükârda Allah'a anmak"* da murat olunmuş olabilir. Çünkü; insan her an bu gibi durumları yaşayabilir. Nitekim; bir hadiste şöyle buyurulmuştur:

"Kim cennet bahçelerinden daha fazla yararlanıp yemek istiyorsa, Allah'ı çokça ansın." [139]

« وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ » *"Göklerin ve yerin ince ve eşsiz yaratılışı konusunda derin derin düşünürler."* Yani; bütün bu muazzam ve yüce kainatın ve içinde var olan her şeyin yaratılışı konusunda, Allah'ın varlığına işaret eden her varlık hakkında tefekküre dalarlar. Hatta kimi varlıkları anlamada zorluk çekmesiyle de bunlar üzerinde derin olarak düşünür durur. Yüce Allah'ın zatının yüceliğini düşünüp tefekküre dalar. Nitekim; Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'den şöyle rivayet olunmuştur:

"Adam yatağına uzanıp yatarken bir de başını yukarı kaldırıp yıldızlara ve göğe bakar. Bunun üzerine şöyle der: «Senin de bir Rabbinin ve yaratıcının olduğuna şahitlik ederim. Allah'ım! Beni bağışla.» Rabbi de kuluna bakar da kulunu böylece bağışlar." [140]

Yine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmaktadır:

"Tefekkür gibi ibadet yoktur." [141]

Söylendiğine göre tefekkür, gafleti yok eder. Gönülde de Allah korkusunu meydana getirir. Doğrusu gönülleri parlatmada üzüntü gibisi olmadığı gibi, gönülleri aydınlatmada da tefekkür gibisi yoktur.

« رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا » *"Bu akıl sahipleri şöyle derler: «Ey Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın.»"* Bu cümle hâl yerindedir. Yani; düşünürlerken şöyle derler. Mana ise şöyledir:

"Sen yarattığın hiçbir şeyi boş yere yaratmadın, bir hikmete dayanmadan yaratmadın. Aksine hepsini de büyük bir hikmet gereği olarak yarattın. Sen bütün bunları mükellef olanlar için yerler oluştursun için, yaratıkların seni tanırlarken delil olsunlar için var ettin."

Burada, *"halk"* (yaratma) tabiriyle yaratılanlar (mahlukat) murat olunmuştur. Ya da göklerle yere işaret olunmuştur. Çünkü; bunlar da yaratılmış şeyler manasındadırlar. Sanki şöyle denilmektedir: *"Sen, bu hayret uyandıran yaratılmışları boşuna yaratmadın."*

---

[139] İbn Ebu Şeybe, Musannaf; 10/302.
[140] Salebi rivayet etmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf, 1/454.
[141] Bak. Beyhaki, Şuabu'l-İman; 4648.

« سُبْحَانَكَ » *"Seni tesbih ve tenzih ederiz."* Seni yaratılmışlardan batıl olan şeylerle vasfetmekten uzak kılar, tenzih ederiz. Bu muterize (parantez) cümlesidir. « فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ » *"Bizi cehennem ateşinin azabından koru!»"* Burada, « فَقِنَا » kavlinin başına gelen, « فَ » harfi ceza manasını verdirmek içindir. Bunun takdiri de şöyledir: *"Öyleyse seni tenzih ederiz, Sen de biz koru!"*

١٩٢- ﴿ رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴾

192 – "Ey Rabbimiz! Doğrusu Sen kimi cehennem ateşine sokarsan, muhakkak onu rezil etmişsindir. Zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur."

« رَبَّنَا اِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ اَخْزَيْتَهُ » *"Ey Rabbimiz! Doğrusu Sen, birini cehennem ateşine sokarsan, mutlaka onu rezil etmişsindir."* Aşağıladın, helâk ettin, rüsvay ettin, demektir. Vaid yani tehdit ehli veya uyarılanlar bu ayeti ve bir de şu ayeti kendilerine delil gösterdiler:

﴿ يَوْمَ لَا يُخْزِى اللّٰهُ النَّبِىَّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ ﴾

"Peygamberleri ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar."[142]

Yani; bu ayetlere dayanarak mü'min olarak kimse cehenneme girmez ki, ebedi olarak kalmış olsun, diyorlar. Ehli Sünnet olarak biz de diyoruz ki: "Hz. Cabir *(Radıyallahu Anh)* şöyle diyor:

"Mü'minin cezalandırılması, onun tedibidir, eğer bunun üzerinde bir cezası varsa bu da, mutlak manada rezil olmasıdır."

« وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ » *"Zalimlerin de hiçbir yardımcıları yoktur."* « لِلظَّالِمِينَ » kelimesindeki « لِ » harfi, cehenneme girenlere işarettir. Bundan maksat da kâfirlerdir. Bu bakımdan kâfirlerin kendilerine yar-

142 Tahrim, 8.

dım edecek olan yardımcıları da şefaat edenleri de mü'minlerin olduğu gibi olmayacaktır.

١٩٣- ﴿ رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْاِيمَانِ اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ ﴾

193 – "Ey Rabbimiz! Biz, «Rabbinize iman edin.» diye imana çağıran bir davetçiyi işittik ve hemen iman ettik. Rabbimiz! Artık bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı da iyilerle beraber al."

« رَبَّنَا اِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا » *"Ey Rabbimiz! Biz,...bir davetçiyi işittik."* Örneğin, *"Adam şöyle derken duydum."* dersin. Dolayısıyla yapılan eylemi adama isnad etmiş olursun ve bu arada duyulan ya da dinlenen şeyi hazfedersin (söylemezsin). Çünkü sen, kişiyi ondan dinlediğinle tanıtmaktasın. Dolayısıyla duyduğun ya da dinlediğini zikretmeye gerek duymazsın. Eğer herhangi bir vasıf ya da tanıtma olmasaydı, onun bunda herhangi bir payı da olmazdı. Bu bakımdan, filancanın sözünü dinledim, denilir.

Ayette seslenenden amaç; Ya Allah Rasûlü'dür *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* veya Kur'an'dır.

« يُنَادِى لِلْاِيمَانِ » *"diye... imana çağıran, ..."* Allah'a iman etmeleri için.. Burada böylece çağıran zatın yüceliğinin, üstünlüğünü göstermektedir, Çünkü; imana davet denen daha üstün bir davetçi olamaz.

« اَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا » *"Rabbinize iman edin, ... diye.. biz de hemen iman ettik."* Buradaki, « اَنْ اٰمِنُوا » kavli, « بِاَنْ اٰمِنُوا » demektir. Ya da, « اٰمِنُوا » Rabbinize iman edin, demektir.

Şeyh Muhammed Mansur Maturidi'ye göre bu ayet, imanda istisna yapmanın batıl olduğuna delildir.

« رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا » *"Rabbimiz! Artık bizim günahlarımızı* –büyük günahlarımızı– *bağışla,"* « وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا » *"kötülüklerimizi* –küçük gü-

nahlarımızı– *örl,"* « وَتَوَفَّنَا مَعَ الْاَبْرَارِ » *"canımızı da iyilerle beraber al."* İyilerin sohbetine devam edenlerle beraber hareket eden ve onlardan sayılan.

« اَبْرَار » – *Ebrar:* Sünnete bağlı olarak hareket edenler demektir. Bu kelime, « بَرّ » kelimesinin veya « بَارّ » kelimesinin çoğuludur. Tıpkı « رَبّ » ve « اَرْبَاب » kelimeleriyle « صَاحِب » ve « اَصْحَاب » kelimeleri gibi.

١٩٤– ﴿ رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴾

194 – "Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vadettiklerini bize ver. Kıyamet gününde bizi rezil rüsvay etme. Şüphesiz Sen vaadinden dönmezsin."

« رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلٰى رُسُلِكَ » *"Ey Rabbimiz! Peygamberlerin aracılığıyla bize vadettiklerini de bize ver,"* Peygamberlerini doğrulamak konusunda ya da peygamberlerin yoluyla bize söz verdiğin makamı, ya da onların diliyle verdiklerini de isteriz.

« عَلٰى » edatı, « وَعَدْتَنَا » kavline müteallikt. Vadolunan şey ise, sevap olan şeylerdir ya da düşmana karşı zafer ve üstünlük kazanılmasıdır. Bu kimseler, Allah'ın vadettiklerini yerine getirmeyi istemektedirler. Allah ise asla sözünden caymaz. Çünkü; bunun manası, kıyamet ile alâkalı olarak verilen sözlerin yerine getirilmesi için gereken sebeplere sarılıp onları sürdürmeyi muhafaza konusunda başarı istemektir. Yahut da bundan murat şudur:

"Bizi, kendilerine söz verdiklerinden eyle." Çünkü; verilen söz, kimin için verildiği belli değil, bu, açıklanmamıştır. Veya bundan murat: *"Biz, senin bizim için hazırlamış olduğun ve söz verdiğin şeylere ulaştırmada sebatlı kıl."*

« وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ » *"Kıyamet gününde bizi rezil rüsvay etme!"* Ya da bu, alçak gönüllülük göstermenin bir göstergesidir. « اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ » *"Şüphesiz Sen vaadinden asla dönmezsin."* Buradaki « الْمِيعَادَ » kelimesi, vaat manasında mastardır.

195. — 200. ÂYETLER

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّ۪ي لَٓا اُض۪يعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ
ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰىۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍۚ فَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُو۫ذُوا ف۪ي سَب۪يل۪ي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
سَيِّـَٔاتِهِمْ وَ لَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُۚ ثَوَابًا
مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ
تَقَلُّبُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِۜ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَل۪يلٌ ثُمَّ مَأْوٰيهُمْ
جَهَنَّمُۜ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لٰكِنِ الَّذ۪ينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ
تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۜ
وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ
يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِع۪ينَ لِلّٰهِۙ لَا
يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًاۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا
اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

Meâli

195. Bunun üzerine Rableri onların dualarında şöyle karşılık verdi: "Ben, erkek olsun kadın olsun içinizden salih amel işleyenlerin amelini boşa çıkarmam. Hep birbirinizdensiniz. Artık dinleri uğruna hicret edenlerin, ülkelerinden çıkarılanların ve Benim yolumda işkence görenlerin, çarpışanların ve öldürülenlerin günahlarını mutlaka örtecek ve and olsun ki, kendilerini altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu, Allah katından *(onların güzel amellerine)* bir karşılıktır. Mükâfatların en güzel olanı Allah katındadır.

196. *(Ey Muhammed!)* İnkâr edenlerin bolluk ve refah içinde diyar diyar gezmeleri sakın seni yanıltmasın.

197. O azıcık bir menfaattir. Sonunda onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir.

198. Ancak Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için Allah tarafından bir ikram olarak *(hazırlanan)*, altlarından ırmaklar akan cennetleri vardır. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Allah katında var olan şeyler de ihsan sahibi kimseler için daha hayırlıdır.

199. Kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında satmazlar. İşte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çok çabuk görendir.

200. Ey iman edenler! Sabredin; *(sabırda düşmanlarınızın karşısında)* sebat edin, *(cihat için)* hazırlıklı ve uyanık bulunun, Allah'tan sakının ki, başarıya erişebilesiniz.

Tefsiri

١٩٥– ﴿ فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ اَنّ۪ي لَٓا اُض۪يعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰىۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍۚ فَالَّذ۪ينَ هَاجَرُوا وَاُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاُو۫ذُوا ف۪ي سَب۪يل۪ي

وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ لَاُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ

195 – Bunun üzerine Rableri onların dualarına şöyle karşılık verdi: "Ben, erkek olsun kadın olsun içinizden salih amel işleyenlerin amelini boşa çıkarmam. Hep birbirinizdensiniz. Artık dinleri uğruna hicret edenlerin, ülkelerinden çıkarılanların ve Benim yolumda işkence görenlerin, çarpışanların ve öldürülenlerin günahlarını mutlaka örtecek ve and olsun ki, kendilerini altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Bu, Allah katından (onların güzel amellerine) **bir karşılıktır. Mükâfatların en güzel olanı Allah katındadır.**

« فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ » *"Bunun üzerine Rableri onların dualarına şöyle karşılık verdi:"* Cevap verdi, icabet etti. Nitekim, « اسْتَجَابَ لَهُ » ve « اسْتَجَابَهُ » de bu manayadır.

« اَنِّى لَا اُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى » *"Ben, erkek olsun kadın olsun içinizden salih amel işleyenlerin amelini boşa çıkarmam."* Burada, « اَنِّى » kavli, « بِاَنِّى » demektir. « مِنْكُمْ » burada, « عَامِلٍ » kelimesinin sıfatıdır. « مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى » kavli de amili açıklayan bir ifadedir.

« بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ » *"Hepiniz, eşitsiniz, birbirinizden bir üstünlüğünüz yoktur."* Yani; erkek kadındandır, kadın da erkektendir. Hepiniz Hz. Adem *(Aleyhi's-Selâm)*'in çocuklarısınız. Ya da din ve yardım açısından birbirinizdensiniz.

Bu, bir muterize (parantez) cümlesidir. Bununla kadınların erkeklerle, yüce Allah'ın güzel amel işleyen kullarına vadettiği şeylerde ortak oldukları açıklanmıştır.

İmam Cafer Sadık (v.80-148/699-765) -Allah kendisinden razı olsun- der ki:

"Herhangi bir konuda bir kimse bir problem yaşarsa, bunun üzerine beş kez: «Ey Rabbimiz! .... » diye yakarırsa, Allah o kimseyi korktuğundan emin kılar ve istediğini de verir, dedikten sonra burada dua olarak geçen ayetleri okudu."

« فَالَّذِينَ هَاجَرُوا » *"Artık dinleri uğrunda hicret edenlerin,"* Bu cümle mübtedadır ve, *"onlardan güzel amel işleyenler"* kısmını açıklamaktadır.. Bu da adeta onlara tazim ve saygı ifadesini belirtmek için söylenmiştir. Sanki şöyle buyurulmaktadır: *"Şu üstün ve değerli işleri yapanlar ki; bu da vatanlarından ayrılıp uzak düşmektir, nerede güvenli bir şekilde imanlarının gereğini yaşayacağız diye dinlerini yaşamak için Allah'a kaçıp koşanlardır."*

Hicret olayı İslâm'ın başlangıcında var olduğu gibi ahir zamanda da var olacaktır ve var oluşu hep sürdürecektir.

« وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ » *"ülkelerinden çıkanların,"* doğup büyüdükleri ve yetiştikleri vatanlarından çıkarılıp sürgün edilenlerin, « وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي » *"ve Benim yolumda işkence görenlerin,"* hakaret edilerek, dövülerek, malları yağmalanarak zulüm ve işkence çekenlerin, Burada, *"benim yolumda"* ifadesinden murat, *"dinim uğrunda, dinim yolunda"* demektir.

« وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ » *"Çarpışanların ve öldürülenlerin günahlarını mutlaka örtecek."* Allah'a ortak koşanlarla, müşriklerle savaşan ve bu uğurda şehit düşenlerin günahlarını mutlaka örteceğim.

Kıraat imamlarından İbn Kesir ve İbn Amir, « وَقُتِلُوا » kavlini, « وَقُتِّلُوا » olarak okumuşlardır. Ayrıca kıraat imamlarından Hamza ile Ali Kisai de, « وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا » kavlini takdim ve tehir suretiyle, « وَقُتِلُوا وَقَاتَلُوا » şeklinde kıraat etmişlerdir. Bu okuyuş tarzıyla, « وَ » harfinin tertip için olmadığını görüyor ve bunu delil gösteriyoruz.

« فَالَّذِينَ هَاجَرُوا » mübtedasının haberi, « لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ » kavlidir ve bu, mahzuf bir kasemin (yeminin) de cevabıdır.

« وَ لَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ » *"ve and olsun ki, kendilerini altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım."* Bu cümle az önce belirttiğimiz gibi mahzuf bir kasemin cevabıdır.

« ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"Bu, Allah katından onların güzel amellerine bir karşılıktır."*

« ثَوَابًا » kelimesi burada müekked mastardır. Yani, sevap veya ödül olarak, demektir. Kaldı ki; « لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ » kavli, *"And olsun ki; onlara sevap vereceğim, onları mutlaka ödüllendireceğim."* manasınadır.

« وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ » *"Mükâfatların en güzel olanı Allah katındadır."* Yani; mükâfat verebilecek yegâne zat yüce Allah'tır. O'ndan başkası asla buna kadir olamaz.

Rivayet olunduğuna göre, kimi mü'minler, Allah düşmanlarının bolluk ve refah içinde yaşadıklarını gördüklerinde;

— *"Doğrusu Allah düşmanları gördüğümüz kadarıyla bolluk ve refah içerisinde bir hayat geçiriyorlar. Bize gelince, biz açlıktan ölmek üzereyiz, nefesimiz kokuyor."* diye yakınmışlar. İşte şimdi tefsirini okuyacağımız ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

١٩٦— ﴿ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى الْبِلَادِ ﴾

196 – (Ey Muhammed!) **İnkâr edenlerin bolluk ve refah içinde diyar diyar gezmeleri sakın seni yanıltmasın.**

Bu ayetteki hitap herkes içindir ya da Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e olup, onun şahsında başkalarına yapılmış olmaktadır. Ya da bir toplumun liderleri veya önderleri onlar adına bir şey söylerler. Dolayısıyla o kimsenin söylediği şey ya da hitabı herkese ve herkes adına olmuş olur, anlamındadır. Burada adeta şöyle denir gibidir: *"Sizi aldatmasın, sizi yanıltmasın."* Ya da "Allah Rasûlü *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* onların hâline aldanmış değildi, bununla beraber Rasûlullah'ın sahip bulunduğu bu özelliği bununla pekiştirilmiş ve buna bağlı olarak sebat etmiş bulunmaktadır. Bu tıpkı şı ayetteki ifade gibidir:

﴿ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ﴾

"Öyleyse sakın kâfirlere arka çıkma!" [143] ve

[143] Kasas, 86.

﴿ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾

"Sakın müşriklerden olma!" [144]

Yukarıda sunulan yasaklamalar adeta emir konusunda Rabbimizin şu ayetlerinde geçen hükme benzemektedir:

﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾

"Bize doğru yolu göster!" [145] ve

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اٰمِنُوا ﴾

"Ey iman edenler! İman edin (imanda sebat edin!)" [146] gibi.

١٩٧– ﴿ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴾

197 – O azıcık bir menfaattir. Sonunda onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir.

Bu, mahzuf bir mübtedanın haberidir. Yani; *"Onların ülkeleri gezip dolaşmaları, bundan yararlanmaları geçici ve oldukça önemsiz bir yararlanmadır."* Burada söylenmek istenen şey, elde ettikleri dünyalıkları, ahiretteki nimetlere oranla bir hiç mesabesindedir, denmektedir veya Allah'ın ahirette mü'minler için hazırladığı sevap yanında bunların dünyalıklarının adı bile geçmez. Veyahut, onların bu imkânları geçici olduğundan bu bakımdan hiçbir değeri ve önemi yoktur, demektir. Çünkü; bir şey yok olacaksa o şey az demektir ve bu manada yok olan her şey az hükmündedir, hiçtir, denir. Bu itibarla bu kimselerin kendi varacakları asıl yer için hazırlamakta oldukları şeyler ne kötüdür.

[144] En'am, 14.
[145] Fatiha, 6.
[146] Nisa, 136.

١٩٨ـ ﴿ لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلاً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ ﴾

198 – Ancak Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için,Allah tarafından bir ikram olarak hazırlanan altlarından ırmaklar akan cennetleri vardır. Orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Allah katında var olan şeyler de ihsan sahibi kimseler için daha hayırlıdır.

« لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ » *"Ancak takva sahipleri* –Rablerine şirk koşmaktan sakınanlar– *için, altından ırmaklar akan cennetler vardır."* « خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلاً مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » *"Orada ebedi olarak kalıcıdırlar. Allah tarafından kendilerine hazırlanan nice ağırlama ve ikramlar vardır."*

« نُزْل » ve « نُزُل »: Gelen konuk için konulan şey, inen sofra demektir. Bu kelime de, « جَنَّاتٌ » kelimesinden hâldir. Çünkü sıfatla tahsis edilmiştir. Amil ise, « لَهُمْ » kavlindeki « ل » harfidir. Ya da bu, müekked bir mastardır. Adeta, *"bir rızık ve bağış, vergi olarak"* demek gibidir. « مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ » kavli de bunun sıfatıdır.

« وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِلْاَبْرَارِ » *"Allah katında var olan şeyler de ihsan sahibi kimseler için daha hayırlıdır."* Yani; Allah karında sürekli ve çok olanlar, facirlerin, inkârcıların gezip dolaşarak elde ettikleri az ve geçici olan şeylerden daha hayırlıdır.

« لٰكِنْ » kelimesi aynı zamanda, « لٰكِنَّ » şeklinde şeddeli olarak da kıraat olunmuştur. Bu takdirde artar, manasını da içerir. Bu, istidrak içindir. Yani; onların yararlanmalarının ya da yararlandırılmalarının bir devamlılığı yoktur. Ancak böyle bir devamlılık takva sahipleri için vardır.

Aşağıda gelecek ayet Kitap ehlinden olup da Müslüman olan Abdullah b. Selâm ve diğerleri hakkında ya da Necran Hristiyanlarından olan kırk kişi hakkında nazil olmuştur. Bunların otuz iki kişisi Habeşistan, geri kalan sekiz kişisi de Rum (Bizans) Hristiyanlarından idiler. Bunlar Hz. İsa *(Aleyhi's-Selâm)*'nın dininde iken İslâm dinini kabul etmişlerdi. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

١٩٩— ﴿ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِع۪ينَ لِلّٰهِۙ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًاۜ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْۜ اِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴾

199 – Kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler. Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında satmazlar. İşte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çok çabuk görendir.

« وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خَاشِع۪ينَ لِلّٰهِ » *"Kitap ehlinden öyleleri de vardır ki; Allah'a, size indirilene* –Kur'an'a– *ve kendilerine indirilene* –Tevrat ve İncil'e– *tam bir samimiyetle ve Allah'a boyun eğerek iman ederler."* Burada, « اِنَّ » edatının ismi olan, « لَمَنْ » üzerine ibtida için olan « لَ » harfi gelmiştir. Bunun sebebi aralarında var olan zarf ile aralarını ayırmak içindir. « خَاشِع۪ينَ » kelimesi, « يُؤْمِنُ » fiilinin failinden hâldir. Çünkü; « مَنْ يُؤْمِنُ » kavli cemi (çoğul) manasınadır.

« لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَل۪يلًا » *"Allah'ın ayetlerini az bir değer karşılığında satmazlar."* Yani; onlardan İslâm dinin kabul etmeyen hahamlarla büyüklerinin yaptıkları gibi yapmazlar. Allah'ın dinini satan kimseler değillerdir onlar. Bu cümle de yine hâlden sonra ikinci bir hâl cümlesidir.

« اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ » *"İşte onlar için Rableri katında mükâfatları vardır."* Yani; onlar için tahsisi edilen ecirleri vardır ki; bu, şu ayette söz konusu edilen ecirdir.

﴿ اُو۬لٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ ﴾

"İşte onlara, (sabretmelerinden dolayı,) mükâfatları iki defa verilecektir." [147]

[147] Kasas, 54.

« اِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ » *"Şüphesiz Allah, hesabı çok çabuk görendir."* Çünkü; yüce Allah'ın ilmi her şeyde geçerlidir, ilmi her şeyi kuşatmıştır.

٢٠٠- ﴿ يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

200 – Ey iman edenler! Sabredin; sabırda düşmanlarınızın karşısında sebat edin (cihat için) **hazırlıklı ve uyanık bulunun, Allah'tan sakının ki, başarıya erişebilesiniz.**

« يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا اصْبِرُوا » *"Ey iman edenler! Sabredin;"* Din konusunda ve dini sorumlulukları için sabredip göğüs gerin. Cüneyd-i Bağdadi diyor ki:

"Sabır: Feryadı ve sıkıntıyı bir tarafa atarak bütün gücü o istenmeyen şey üzerinde yoğunlaştırıp gerekeni yapmaktır."

« وَصَابِرُوا » *"Sabırda düşmanlarınızın karşısında sebat ederek onlardan öne geçmeye çalışın,"* Savaşın tüm şiddetlerine karşın sabırda onları yenin. Onlardan daha az sabır ve sebat göstermeyin. Cihat sırasında Allah'ın düşmanları karşısında direnin, geri çekilmeyin. « وَرَابِطُوا » *"cihat için hazırlıklı ve uyanık bulunun."* Sınır ve nöbet yerlerinde direnip bekleyin, nöbetinizi ihmal etmeyin. Oralarda atlarınızı, her türlü silâhlarınızı, savaş araç ve gereçlerinizi sağlama alın. Sürekli teyakkuz hâlinde bulunun ve her an savaşa çıkacakmış gibi hazır olun. « وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » *"Allah'tan sakının ki; başarıya erişebilesiniz."*

« فَلَاح » – *Felâh:* Arzu edilmeyen olaydan ya da şeylerden kurtulduktan sonra istenen şeyde sürekli olarak kalmaktır.

« لَعَلَّ » edatı, geleceğin bilinememesi gibi şeylerde kullanılır. Buda , kişi umduğu ve beklentisi içinde olduğu şeylere dayanıp güvenerek geleceği için amel işlemekten geri kalmaması manasını içerir.

Bir başka yorum ise şöyledir: *"Bana olan muhabbetiniz için sabredin, nimetlerime karşı da elinizden geldiği kadar sabır yarışında olun ve Benim dinime hizmet için canınızı ortaya koyun. Böyle yapmanız hâlinde olur ki kurtuluşa erersiniz ve bana yakın olma imkânını kazanmış olursunuz."*

Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz bir hadislerinde şöyle buyuruyor:

"Zehraveyni, Bakara ve Ali İmran surelerini okuyun. Çünkü bu ikisi kıyamet gününde adeta iki bulut veya iki kuş sürüsü imişcesine sizi gölgelemek üzere gelecekler ve kendilerini okuyanları savunacaklar." [148]

Allah en iyiyi ve en doğruyu bilendir. Sonuçta dönüş ve varış O'nadır.

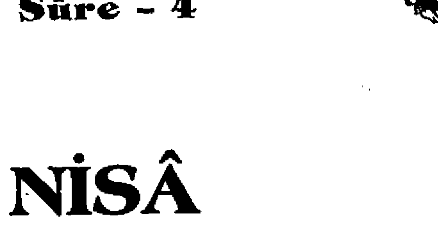
❁ ❁ ❁

[148] Bak. Müslim; 804.

Sûre - 4

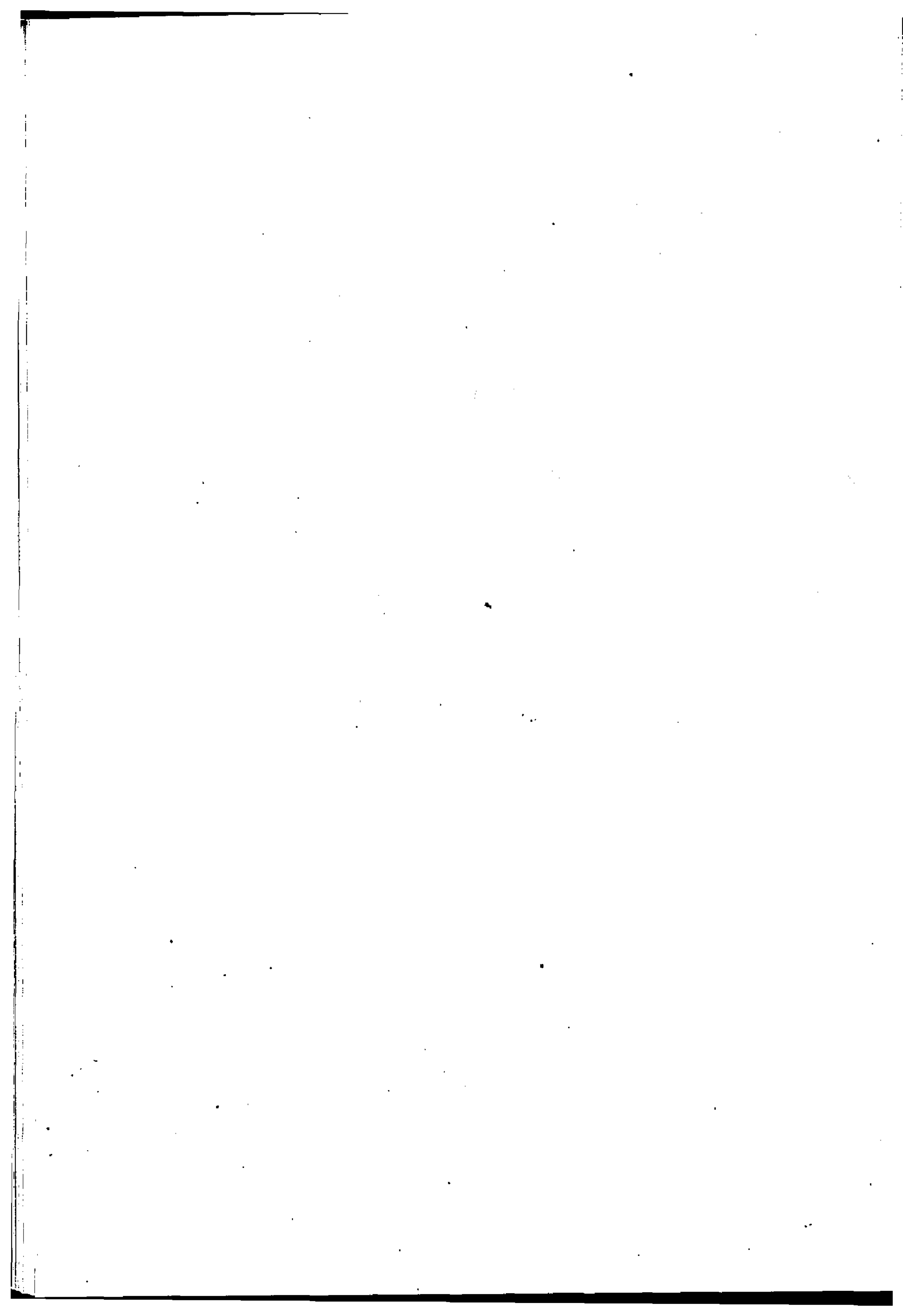
NİSÂ SÛRESİ

Bu sûre Medine'de nazil olmuştur; 176 âyetten müteşekkildir.

Cüz - 4

1. — 4. ÂYETLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَث۪يرًا وَنِسَٓاءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪ وَالْاَرْحَامَ ۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يبًا ﴿١﴾ وَاٰتُوا الْيَتَامٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَب۪يثَ بِالطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ ۜ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَب۪يرًا ﴿٢﴾ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ ۚ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ۜ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا ۜ ﴿٣﴾ وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ۜ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَن۪يٓئًا مَر۪يٓئًا ﴿٤﴾

Meali

1. Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da kendi eşini yaratan ve bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde en iyi gözetleyicidir.

2. *(Ey veli ve vasiler!)* Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla değişmeyin. Onların mallarını kendi malınıza katarak *(malınızmış gibi)* yemeyin. Gerçekten bu, çok büyük bir günahtır.

3. Eğer *(bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde)* yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız, beğendiğiniz *(size helâl olan)* kadınlardan ikişer, üçer ve dörder evlenin. Şayet adalet yapamayacağınızdan *(haksızlık yapmaktan)* korkarsanız o takdirde ya bir tane alın veya sahibi bulunduğunuz *(cariye)* ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.

4. Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla *(cömertçe)* verin. Eğer kendileri gönül hoşnutluğuyla bizzat mehirlerinden size bir kısmını bağışlarlarsa onu da gönül rahatlığıyla yiyin.

Tefsiri

١- ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾

1 – Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da kendi eşini yaratan ve bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde en iyi gözetleyicidir.

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً » *Ey insanlar!* –Ey Ademoğulları!– *Sizi bir tek candan yaratan* –bir tek asıldan, ki bu tek can ise babanız Adem (Aleyhi's-Selâm)'dir– *ve ondan da kendi eşini yaratan ve bu ikisinden* –Adem ile Havva'dan– *birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının.*

« وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا » kavli mahzuf olan bir mahzufa müteallıktir. Sanki şöyle denilmektedir: *"Bir tek candan, onu var etti. Ve ondan da onun eşini* (zevcesini) *yarattı."* Mana şöyledir:

"İşte nitelikleri (özellikleri) *şunlar olan bir tek candan sizi üretip çoğalttı, dallandırıp budaklandırdı: Bu özellik ise, Allah onu topraktan var etti, onun eşi Havva'yı ise onun kaburga kemiklerinden birinden yarattı."* Bu iki tür cinsten erkekler ve kadınlar olarak birçok kimseleri çoğaltıp yaydı. Burada o nefsi ya da canı bir vasıfla nitelemiştir ki; bu, o şeyden onların yaratılışlarını bir bakıma açıklama ve detaydır. Ya da sizin yaratılışınız üzerinde bir açıklama ve detaydır.

"Ey insanlar!" diye olan hitap veya sesleniş ise, kendilerine Allah Rasûlü Hz. Muhammed (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*)'in peygamber olarak gönderildiği kimseleredir. Bunun manasına gelince o da şöyledir: *"Sizi Adem'in kendisinden, o nefisten* (candan) *da anneniz Havva'yı yarattı. Bu ikisinden de sayısız erkek ve kadınları, sizin dışınızda geçen sayısız ümmetleri üretip yaydı."*

Eğer şöyle bir soru sorar ve dersen ki:

"Ayetin (nazmın) *akışı gereği, «Allah'tan sakının» emrinin hemen peşinden, buna yapılan çağrının getirilmesi veya yer alması gerekirdi. O hâlde Allah'ın onları bir tek nefisten veya candan gayet detaylı olarak yaratması nasıl olmuştur? Ki o detayı açıklayan gerçeğe davet ediyor?"* Buna cevap olarak derim ki:

"Çünkü bu en yüce kudrete delâlet etmektedir. Dolayısıyla bu gibi bir şeye kadir olan, güç yetiren varlık, aynı zamanda her şeye kadirdir ve güç yetirir. Nitekim, bu bağlamda olmak üzere Allah kâfir ve facir (kötü) *olan kimseleri cezalandırmaya da kadirdir. İşte bu gerçek üzerinde düşünüldüğünde, bu, insanların bütün bu şeylere kadir olan zata karşı gelmemeleri, onun azabından ve cezalandırmasından korkmaları gerektiği bilincine ulaştırır. Çünkü bu, Allah'ın onlara vermekte olduğu gerçek ve mükemmel nimetlerin varlığına da delâlet etmektedir. Dolayısıyla kendilerine her türlü nimet ve imkânları sunan zata karşı insanların da görevi, o nimetlere karşı nankörlükte bulunmamalarıdır. Bu ayetin nazil olması üzerine Rasûlullah* (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) *şöyle buyurmuştur:*

"Kadın, erkekten yaratılmıştır. Bu bakımdan onun hep ilgilendiği, erkeklerle ilgili hususlardır. Erkek ise topraktan yaratılmıştır, onun da hep amacı toprak ile ilgili (ziraat vb. gibi) *şeylerdir."* [149]

---

[149] Bak. Süyuti, el-Dürrü'l-Mensur, 2/423. Süyuti bunu İbn Münzir, İbn Ebu Hatime ve Beyhaki'ye nisbet etmiştir.

« وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذٖى تَسَٓاءَلُونَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ » *"Kendişi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının."* Buradaki, « تَسَٓاءَلُونَ » kelimesi, aslında « تَتَسَٓاءَلُونَ » idi. « س » harfinde bulunan hems sıfatı bakımından « ت » harfiyle sıfat bakımından yakın olduklarından « ت » harfi « س » harfine dönüştürüldü. Yani « تَسَّٓاءَلُونَ » hâline getirildi. Bu kıraat ise Nafi, İbn Kesir, Ebu Amr, İbn Amir, Ebu Cafer, Yakup ve Halef'e ait kıraattir. Ancak kıraat imamlarından Asım, Hamza, Kisai ve Halef bunu ayette görüldüğü gibi, « تَسَٓاءَلُونَ » olarak okumuşlar ve iki « ت » harfini okuyuş bakımından dilde bir ağırlık olarak gördüklerinden ikincisini hazfetmişlerdir (kaldırmışlardır). Yani; mana şöyle oluyor:

"Kiminiz kiminize Allah adını vererek ve akrabalık hukukunu öne sürerek birbirinizden dilekte bulunursunuz. Yani, Allah adına ve akrabalık hukuku adına şöyle yapacağım dersiniz." Bu ise şefkat ve merhamet duygularını canlandırmak kasdıyla olur.

« الْاَرْحَامَ » kelimesi yüce Allah'ın Lâfza-yı Celâli üzerine matuf bulunduğundan mansubdur. Yani, *"Akrabalık hukukunu çiğnemekten sakının."* demektir. Veya bu kelime car ve mecrur yerindedir. Bu tıpkı, « مَرَرْتُ بِزَيْدٍ وَعَمْرًا » cümlesine benzer bir ifade olmuş olur. Ya da cer ile okunur. Bu okuyuş kıraat imamlarından Hamza'nın kıraatidir. Bu ise bir zahir ismin zamir olan bir kelime üzerine atfolunması demek olup zayıftır. Çünkü; muttasıl yani bitişik zamir tıpkı muttasıl olan ismi gibidir. Cer ile mecruru ise tek şeydirler. Bu ise atfı bir kelimeye benzetmek demektir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقٖيبًا » *"Şüphesiz Allah, sizin üzerinizde en iyi gözetleyicidir."* Siz koruyandır ve sizi en iyi bilendir.

٢- ﴿ وَاٰتُوا الْيَتَامٰٓى اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبٖيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُٓوا اَمْوَالَهُمْ اِلٰٓى اَمْوَالِكُمْ اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبٖيرًا ﴾

2 – (Ey veli ve vasiler!) **Yetimlere mallarını verin. Pis olanı temiz olanla değiştirmeyin. Onların mallarını kendi malınıza katarak** (malınızmış gibi) **yemeyin. Gerçekten bu, çok büyük bir günahtır.**

« وَآتُوا الْيَتَامَى أَمْوَالَهُمْ » "(Ey veli ve vasiler!) *Yetimlere mallarını verin.*" Yetimler demek, babaları ölen ve yalnız olarak kalanlar demektir. Nitekim « يُتْم » kelimesi tek olmak, yapayalnız kalmak, bir başına olmak gibi manalara gelir. Bu manada olmak üzere « دُرَّتْ الْيَتِيمَة » tek inci tanesi, nadir bulunan diye de bir deyiş hâlini almıştır. Hatta şöyle denilir: *"İnsanlar, babaları ölünce hayvanlar ise anaları ölünce yetim kalırlar."*

Esasen bu ismin küçük ve büyük herkese verilmesi gerekir. Çünkü; babalarının ölümleri üzerine geride kalanların tümünde bu isim aslen var demektir. Fakat bu genel olarak henüz ergenlik çağına ulaşamamış olanlar için kullanılır olmuştur. Çocuklar büyüyüp de kendi adlarına iş yapabilecek ve kendi kendilerini idare edebilecek duruma geldiklerinde artık onlardan yetim ismi kalkar. Bir hadislerinde Rasûlullah (*Sallallâhu Aleyhi ve Sellem*) şöyle buyuruyor:

"Ergenlik çağından sonra artık yetimlik yoktur." [150]

Bu, şeriat açısından bir ifade ve anlatım olup dil bakımından değildir. Yani; çocuk ergenlik çağına gelip kendi başına hareket edebilecek bir duruma gelmekle artık onun hakkında küçük çocuklar için uygulanan hükümler uygulanmaz. Mana şöyledir:

"Ergenlik çağına ulaştıktan sonra artık yetimlerin mallarını kendilerine verin." Bu kimselere yetim adının verilmiş olması; henüz küçüklük çağından yeni kurtulmuş olmaları ve ergenlik çağına girmeleri bakımındandır.

Burada aynı zamanda şuna işaret olunmaktadır: "Eğer kendilerinden rüştlerini kanıtlama durumu görülüyor ise, hemen ergenlik çağından itibaren bunlara ait olan mallar, kendilerine herhangi bir gecikmeye yer verilmeksizin verilmesi gereğidir. Yani; bu kimselere henüz üzerlerinden yetimlik ve çocukluk adı gitmeden o mallar kendilerine verilmelidir."

« وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ » *"Malların kötüsünü onlara vererek kötüsüyle değiştirmeyin."* Yetimlere ait olup da sizin için haram olan mallarını, size ait olan helâl malınızla karıştırıp değiştirmeyin. Yahut, yetimlere ait olup da iyi bir şekilde korumanız gereken ve üzerinde titizlik ve hassasiyet göstermeniz icabeden mallarını, önemsemeyip çar-

---

[150] **Bak. Ebu Davud, 2873.**

çur etmeyin, yağmalamayın. Böyle kötü bir şeyle değiştirmeyin. Burada geçen ve « تَفَعُّل » babından olan, « تَبَدُّل » kelimesi « اِسْتِفْعَال » manasında olup çok çok demektir. Nitekim, « تَعَجُّل » kelimesi de bu manada « اِسْتِعْجَال » anlamına gelmektedir.

« وَلَا تَأْكُلُوا اَمْوَالَهُمْ اِلَى اَمْوَالِكُمْ » *"Onların mallarını kendi malınıza katarak malınızmış gibi yemeyin."* Bu ayetteki, « اِلَى » cer edatı, mahzuf olan bir kelimeye taalluk etmektedir o da hâl yerinde gelmiştir. Yani; *"Kendi malınıza ekleyerek."* demektir. Mana şöyledir:

"O malları infak konusunda kendi mallarınıza ekleyip katmayın ki, sizin mallarınızla onların malları arasında size helâl olmayan aşırı bir farklılık belirmemiş olsun. Bir dengesizlik ortaya çıkmamış olsun. Onlarla helâl arasında bir eşitlik gözükmüş olsun."

« اِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا » *"Gerçekten bu, çok büyük bir günahtır."* Yani; yetim malını yemek çok büyük bir günah ve suçtur.

٣– ﴿ وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا ﴾

3 – Eğer (bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde) **yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız, beğendiğiniz** (size helâl olan) **kadınlardan ikişer, üçer ve dörder evlenin. Şayet adalet yapamayacağınızdan** (haksızlık yapmaktan) **korkarsanız o takdirde ya bir tane alın veya sahibi bulunduğunuz** (cariye) **ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.**

« وَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تُقْسِطُوا فِى الْيَتَامٰى » *"Eğer bakımınız altındaki yetim kızlarla evlenmediğiniz takdirde o yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız,"* [151] Adil davranamamaktan korkarsanız...

[151] Erkekler için, « اَلْيَتَامٰى » ifadesi nasıl ki kullanılıyorsa, tıpkı onlar gibi yetim kızlar için de aynı kelime kullanılır. Bu kelime, « يَتِيمَةٌ » ve « يَتِيمٌ » kelimesinin çoğulu-

« أَقْسَطَ », adil oldu, adaletli davrandı manalarına gelir.

« فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ » *"beğendiğiniz/size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer ve dörder evlenin."* Çünkü; kimi kadınlar vardır ki, onlarla evlenmeniz size haram kılınmıştır. Nitekim, bu husus kendileriyle evlenme yasağı bulunan kadınlarla ilgili ayette açıklanmıştır.

Bu ayette, geçen « مَا » kelimesi, sıfata yöneliktir. Çünkü; « مَا » akıl sahibi olan varlıkların sıfatlarında var olur, gelir. Sanki burada, *"kadınlardan temiz olanlardan, hoşunuza gidenlerden, sizin için helâl olanlarından"* denir gibidir. Çünkü; akıl sahibi kadınlar sanki akıl sahibi değilmiş gibi değerlendiriliyorlar. Nitekim, yüce Allah'ın:

﴿ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ﴾

"veya sahibi bulunduğunuz cariyelerle yetinin." kavlinde geçen « مَا » gibi.

Bir yoruma göre zina yapmaktan geri durmazlar ve fakat yetimlerin velâyetinden, onların bakımlarını üstlenmekten geri dururlar. Bir de şöyle bir yorum yapılmıştır:

"Eğer yetimlerin haklarına riayet edememekten korkar ve endişe duyarsanız, bu takdirde zina yapmaktan korkun da, kadınlardan sizin kendileriyle evlenmeniz helâl olanlarla evlenin. Gidip yasak sınırlarda gezip dolaşmayın." Ya da:

"Yetimlerin mallarına velâyet etme bakımından bir sıkıntı çekerler, bundan geri dururular da, çok kadınla evlenmekten (beraberlikten) *geri durmazlar, onların haklarını gözetmezler. Oysa fazla kadınla evlendikleri takdirde aralarında adaletle davranamayacağından, onlara zulmedeceğinden sakınmaz."*

Burada sanki şöyle bir mana bulunmaktadır:

---

dur. Ancak « أَيْتَامٌ » kelimesine gelince bu, yalnızca « يَتِيمٌ » kelimesinin çoğuludur, başkasının değil.

"Mademki bunu kendiniz için ağır bir yük ve vebal görerek geri duruyorsunuz, bu takdirde fazla kadınla evlenmekten de geri durunuz."

Yine bir başka yorum da şöyledir:

"Eğer bakımınız altındaki yetim kızlarla evlendiğiniz takdirde onların haklarına riayet edememekten korkarsanız, bu takdirde yetişmiş, erginlik ve olgunluk çağına gelmiş kadınlardan ikişer, üçer ve dörder olmak üzere evlenin."

Dikkat edilirse, « مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَ » kelimeleri nekre kelimelerdir. Bu kelimelerin munsarıf olmamaları, yani gayri munsarıf olmalarının sebebi iki özellikten dolayıdır. Bunlardan bir adl/udul, diğeri de vasıf olmasıdır. Nitekim, İmam Siybeveyh'in ifadesi de buna delâlet etmektedir. Bu kelimeler, « اَلنِّسَاءِ » kelimesinden veya « طَابَ » kelimesinden hâl olarak mahallen mansubdurlar. Bunun takdiri de şöyledir: *"Sizin için helâl olan kadınlardan sayıları ikiye, üçe veya dörde ulaşana kadar evlenin."*

Eğer:

"Nikah, yani evlenme meselesinde çoğul olarak mutlak anlamda kullanılması gereken durum, "iki, veya üç ya da dört" sayıları arasında çoğul yapılmasının uygun olduğudur, o hâlde ikişer, üçer ve dörder ifadesinin tekrar edilmesinin manası nedir?" diye soracak olursan benim buna cevabım şöyle olur:

"Burada hitap yani sesleniş herkesedir. Bu bakımdan tekrar etmek gerekli (vacip) olmuş oldu. Böylece evlenmek isteyen bir kimse ayette mutlak manada anlatılan sayılardan birini dilediğinde kendisinde toplayabilsin."

Bu, adeta şu ifadeye benzer, adamın biri birkaç kimseye, *"Alın şu bin dirhemi aranızda ikişer ikişer, üçer üçer ve dörder dörder paylaşın."* diyor. Eğer, *"Alın bunu birer birer paylaşın."* demiş olsaydı bunun bir manası olmazdı. Bir de burada söz konusu ifadeler arasına, atıf edatı olan, « وَ » harfi getirilmiştir. Bunun sebebi de söz konusu bu sayılardaki eşleri bir arada bulundurmanın caiz olduğudur. Eğer « وَ » edatı yerine ya da manasına gelen, « اَوْ » atıf edatı getirilmiş olsaydı bu takdirde böyle bir mananın anlaşılması caiz olmaz, uygun görülmezdi. Yani; cevaz manası yok olurdu.

« فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ » *"Şayet* –söz konusu sayılarda kadınlar arasında– *adalet yapamayacağınızdan* (haksızlık yapmaktan) *korkarsanız o takdirde ya bir tane kadın alın* –ya da bir tanesini tercih etmelisiniz– *veya sahibi bulunduğunuz cariyelerle yetinin."* Böylece bir kolaylık olsun ve eşitlik sağlansın. Bu şekilde hür (özgür) olan bir tek kadın ile sayısız cariye alma arasında bir kolaylık ve bir eşitlik olmuş olsun. Kısaca kolaylık olması bakımından bir tek özgür kadın ile sayısız hâlde cariye arasında bu manada bir ayırım söz konusu değildir.

« ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُولُوا » *"Bu,* –yani; bir tek eş seçme veya odalık edinme meselesi–, *adaletten ayrılmamanız* –başka şeye yönelmemeniz ve zulmetmemeniz, haksızlıkta bulunmamanız– *için en uygun olanıdır."* Örneğin; « عَالَ الْمِيزَانُ عَوْلاً » denilir. Bu terazi bir tarafa ağır basınca söylenir. Nitekim, hakimin hükmünde yanlı hüküm vermesine de yani taraflı davranarak haksızlık yapmasına da, « عَالَ الْحَاكِمُ فِى حُكْمِه » denir.

İmam Şafii (v.204/819)'den hikaye olunduğuna göre kendisi, « اَلَّا تَعُولُوا » kavlini, *"Ayaliniz,* (çoluk çocuğunuz) *çok olmasın, bakımıyla yükümlü olduklarınızın sayıları fazla olmasın."* diye tefsir etmiştir. Ancak İmam Şafii'ye bu konuda itirazda bulunulmuş ve bu, « اَعَالَ – يُعِيلُ » kelimesiyle ifade olunur denmiştir. Bu da ailesi, bakımını üstlendiği kimselerin çok olması demektir. Zira ailede nüfus sayısı arttıkça, sıkıntı da o nisbette artar ve aynı zamanda onlara bakma gereği doğar. İşte böyle bir durumda insan haramdan veya şüpheli şeylerden sakınmakta ya da korunmakta zorluk çeker. Helâl kazanç zorlaşır.

Aslında bu türden bir ifade bir bakıma sembol ifadeler olup bunun mutlaka doğru olan manada yorumlanması daha bir gerçekçi olur. Bu bakımdan bu kelimenin, « تَعِيلُوا » kelimesinden bozularak « تَعُولُوا » elde olunmuştur düşüncesi sanılmasın. Yani; kelime kök itibariyle « ى » harfi ileydi de sonra « و » harfiyle olana dönüştürüldü, demek değildir. Sanki bu kelimenin tefsirinde kinaye yolunu izlemiş gibidir.

٤ـ ﴿ وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةًۜ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنٖٓيـًٔا مَرٖٓيـًٔا ﴾

4 – Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla (cömertçe) verin. Eğer kendileri gönül hoşnutluğuyla bizzat mehirlerinden size bir kısmını bağışlarlarsa onu da gönül rahatlığıyla yiyin.

« وَاٰتُوا النِّسَٓاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً » *"Kadınlara mehirlerini gönül rızasıyla, cömertçe verin."* Ayetteki, « نِحْلَة » kelimesi, « نَحَلَهُ » kelimesinden türemedir. Bu da, birine bir şey vermek, gönül rahatlığıyla birine bağışta bulunmak manasınadır. Bu, « نَحْلَةً وَنحلاً » mastar olarak mansub kılınmıştır. Çünkü ister, « نِحْلَة » kelimesi olsun, ister, « اِيْتَاء » kelimesi[152] olsun her ikisi de, vermek manasınadır. Sanki burada şöyle denilmektedir:

"Kadınlara mehirlerini bol bol ve gönül huzuruyla verin." Yani; *"Onların mehirlerini isteyerek, içtenlikle verin."* demektir.

Ya da bu, muhataplardan hâl olarak manşubdur. Buna göre mana şöyledir: *"O kadınlara mehirlerini canı gönülden isteyerek ve fazlaca vermek suretiyle yerine getirin."* Yahut da bu, « صَدُقَات » kelimesinden hâl olarak mansubdur. Bu durumda mana şöyledir: *"Gönül huzuruyla, içtenlikle cömertçe verilen bir mehir olarak verin."*

Nitekim, *"Yüce Allah'tan bir nihle"* denildiğinde bu; *"Allah'tan kadınlara bir bağış, fazladan onlara bir lütuf ve ikram"* manasınadır. Bu « نِحْلَة » kelimesi aynı zamanda, millet, yani din manasına da gelir. Örneğin; *"Filan kimse şöyle kabullendi, şunu benimsedi."* denir ki bu, *"Şu inanca ve şu yaşayışa sahip oldu."* demektir. Yani; *"Kadınların mehirlerini dini bakımdan ve inanç yönünden kendilerine verin. Çünkü; o kadınlarla evlenilmiştir, mef'ulün leha olan onlardır."* Burada hitap ya kendilerine seslenilenler kocalardır. Bu hitap onlara yapılmaktadır. Bir yoruma göre de bu, hitap velilere aittir, çünkü kızların ya da kadınların mehirlerini o velâyet yetkisi olanlar alırlar.

[152] yani, « اٰتُوا » kelimesi.

« فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا » *"Eğer kendileri gönül hoşnutluğuyla bizzat mehirlerinden size* –kocaları olarak– *bir kısmını bağışlarlarsa,"* Sıdak mehir demek olup sadakalar manasınadır. « نَفْسًا » kelimesi burada temyizdir. Bu kelimenin müfret, yani tekil olarak gelmesi ise, sadece bir cinsi açıklamasındandır, amaç budur. Dolayısıyla kelimenin tekil olması cinse delâletindendir. Mana şöyle olmaktadır: *"Eğer hanımlarınız mehirlerinden size kendi arzularıyla bizzat bir şey bağışlayıp hibe ederlerse, sizin herhangi bir baskınız veya huysuzluğuz karşısında bir mecburiyette kalmaksızın, kötü muamelenizden dolayı zorda kalmaksızın canı gönülden verirse..."*

Bu ayet, özellikle bu konuya ilişkin olarak bir zora koşma ve sıkıntı verme ya bir darboğaza girme olabileceği gerçeğine de bir delil olmaktadır. Dolayısıyla mutlaka ihtiyatlı davranma gereğini vurgulamaktadır. Çünkü; dikkat edilirse bu konu, *"Kendiliklerinden ve gönül rahatlığıyla şartına bağlanmıştır."*

Yine dikkat olunursa burada, « فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا » diye buyuruldu da, *"eğer size hibe ederlerse"* diye buyurulmadı. Bunun sebebi, yapılan bağışın ya da hibenin gönül rahatlığı içerisinde verilmesine uyulup uyulmadığını bildirmek ve bun anlatmak içindir.

« فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا » *"onu da gönül rahatlığıyla yiyin."*

Burada, « فَكُلُوهُ » kavlindeki « هـ » zamiri, « شَيْءٍ » kelimesine racidir. « هَنِيئًا » herhangi bir günah yoktur, demektir. « مَرِيئًا » ise, bunda herhangi bir rahatsızlık verecek şey de yoktur, anlamındadır. Bu her iki kelimeyi de Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* tefsir etmiştir. Ya da, « هَنِيئًا » dünyada yeniden sizden herhangi bir geri isteme olmaksızın ve « مَرِيئًا » kıyamet gününde de bir vebal ile karşı karşıya kalmaksızın ondan yiyebilirsiniz.

Bu kelimelerin her ikisi de sıfattır, sağlık ve afiyetle yemek yemek manasına gelirler Yani, boğazdan rahatlıkla geçer, boğazınıza takılıp kalmaz. Her iki kelime de mastar olan iki sıfattır. Yani; "Afiyetle ve sağlıkla yemek suretiyle yiyin." demektir. Ya da bunlar zamirden hâldir. "Yani

onu yiyin." demektir. Yani; afiyetle, istediğiniz gibi yiyin. Bu iki kelime mubahlıkta aşırılığı ya da mübalağa ve ardından bir başa kakmanın bir vebal getirmenin olmadığı manasını ifade ederler.

"Kıraat imamlarından Ebu Cafer bu kelimeleri, هَنِيًّا مَرِيًّا olarak okumuş, Hamza ise buna sadece vakf hâlinde böyle okumuştur. Bu iki imamın dışında kalanlar ise hemzeli olarak, « هَنِيئًا مَرِيئًا » olarak okumuşlardır. Hz.Ali'den rivayete göre demiştir ki:

"Herhangi birinizin bir şey sebebiyle bir rahatsızlığı olursa, hanımının mehirinden olmak üzere hanımından üç dirhem/bir miktar mehir istesin. Bununla bir miktar bal satın alsın ve bu balı yağmur suyu ile karıştırsın. Allah bunu, onun için sağlık, afiyet, şifa ve bereket kılar."

❁ ❁ ❁

5. — 10. ÂYETLER

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَٓاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ
فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى
حَتّٰٓى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُٓوا اِلَيْهِمْ
اَمْوَالَهُمْۚ وَلَا تَأْكُلُوهَٓا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُواۜ وَمَنْ كَانَ
غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْۚ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِۜ فَاِذَا
دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾
لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَۖ وَلِلنِّسَٓاءِ
نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَۜ
نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾ وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى
وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾
وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا
عَلَيْهِمْۖ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ
يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ
نَارًاۜ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

Meali

5. Allah'ın, geçiminize dayanak yaptığı mallarınızı aklı ermeyenlerin ellerine vermeyin. Bununla beraber o mallardan onları yedirin, giydirin ve kendilerine güzel söz söyleyin.

6. Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri *(gözetip)* deneyin. Reşit olduklarını görürseniz, hiç zaman geçirmeden mallarını kendilerine teslim edin. Büyürler *(ve o mallarını geri alırlar)* düşüncesiyle israf ederek ve tez yoldan yemeyin. Zengin olan veli ve vasi iffetli davransın, yetim malına dokunmasın. Fakir olan da *(kendi ihtiyacı ve emeği karşılığını)* uygun bir şekilde yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap gören olarak Allah yeter.

7. Erkekler için anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. *(Aynı şekilde)* kadınlar için de anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. Az ya da çok olsun o maldan erkeğe de, kadına da farz kılınmış *(belirlenmiş)* bir pay vardır.

8. *(Mirastan payları olmayan)* yakınlar, yetimler ve yoksullar miras bölüşmesinde hazır bulunurlarsa onları da bundan rızıklandırın *(yararlandırın)* ve kendilerine güzel söz söyleyin.

9. Arkalarında güçsüz *(ve bir iş beceremez)* çocuklar bırakıp *(da, "Acaba onların durumları ne olacak?" diye)* korku ve endişe duyanlar, *(yetimlere haksızlık etmekten de)* korkup titresinler, Allah'tan korksunlar ve doğru söz söylesinler.

10. Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar. Bunlar pek yakında alevli bir ateşin içine atılacaklardır.

Tefsiri

٥– ﴿ وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَٓاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِى جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَاماً وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا ﴾

5 – Allah'ın, geçiminize dayanak yaptığı mallarınızı aklı ermeyenlerin ellerine vermeyin. Bununla beraber o mallardan onları yedirin, giydirin ve kendilerine güzel söz söyleyin.

« وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِى جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا » *"Allah'ın sizin geçiminize dayanak yaptığı mallarınızı aklı ermeyenlerin ellerine vermeyin."*
« السُّفَهَاءَ » savurganlar demek olup mallarını harcanmaması gereken yerlerde harcayıp tüketenler, har vurup harman savuranlar, aynı zamanda mallarını doğru dürüst harcama ve bunları üretip çoğaltma gibi güçleri de olmayanlar demektir. Aynı şekilde o malları doğru bir şekilde tasarruf etme gücünden de yoksun kimseler mânasınadır.

Buradaki hitap ve sesleniş esas itibariye bunların velileri olan kimseleredir. Burada velilere aynı zamanda, « اَمْوَالَكُمْ » yani; *"sizin mallarınız"* kavliyle sefîh denilen ve yukarıda açıklamada geçtiği gibi olan kimselerin malları da eklenmiş bulunmaktadır. Çünkü; o malları idare edenler ve ellerinde tutanlar bunlardır.

« جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا » *"Allah'ın, sizin geçiminize dayanak yaptığı"* kavli de, *"Bedenlerinizin sağlığı, ailenizin ve çocuklarınızın geçimi ve geleceği için dayanak ve destek kıldığı."* demektir. « قِيَامًا » kelimesini kıraat imamlarından Nafi ve İbn Amir, « قِيَمًا » olarak okumuşlardır. Bu da yine, « قِيَامًا » manasınadır. Bu, adeta, « عِيَاذًا » manasına olan, « عِوَذًا » kelimesi gibidir. Esasen « قِيَام » kelimesi aslında « قِوَام » idi. « و » harfinin makabli, yani vavdan önceki harf meksur (esreli) olduğundan, « و » harfi « ى » harfine dönüştürülmüş ve kelime böylece, « قِيَمًا » olmuştur.

Selef büyüklerinden biri şöyle der: *"Mal, mü'min kimsenin silâhıdır. Geride, Allah katında kendisinden hesaba çekileceğim bir mal bırakmak, kendi adıma halka muhtaç olup onlara el açmaktan daha hayırlıdır."*

Süfyan Sevri (v.161/777) de elinde bulunan bir miktar ticaret malı ya da parası için şöyle söylemiş:

"Eğer bu varlık olmasaydı, kesinlikle Abbasi halifeleri beni aşağılarlar, el silinen bir mendil gibi ellerini silip atarlardı."

Yani; Süfyan burada şöyle demek istiyor: *"Beni kendisiyle el silinen bir mendil durumuna getirmeyin, böyle bir konuma düşürmeyin."*

« وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا » *"Bununla beraber o mallardan onları yedirin,"* Yani; o malları onlar için geçimlerini karşılayabilecek, ihtiyaçlarını sağ-

layacak bir kaynak yapın. Onunla ticaret yapsınlar, kazanç sağlasınlar ki, böylece yediklerini sermayeden değil de elde ettikleri karlardan yemiş olsunlar. Bu sayede de sermayeden harcayıp varlıklarını tüketmemiş olsunlar.

« وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا » *"giydirin ve kendilerine güzel söz söyleyin."* İbn Cureyc (v.150/767) diyor ki; onlara: *"Eğer dürüst, salih ve olgun kimseler olursanız, biz size mallarınızı geri verip teslim edeceğiz."* gibisinden güzel ifadelerle vaatlerde bulunun.

Maruf: Gerek akıl bakımından ve gerekse şeriat açısından güzel olması sebebiyle insanın hoşuna giden ve huzur veren her tür söz ve davranış demektir.

Münker: Yine akıl ve şeriat bakımından kişinin çirkinliği ve kötülüğü sebebiyle hoşlanmayıp iğrendiği ve reddettiği şeydir.

٦- ﴿ وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ وَلَا تَاْكُلُوهَا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَاْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا ﴾

6 – Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin. Reşit olduklarını görürseniz, hiç zaman geçirmeden mallarını kendilerine teslim edin. Büyürler (ve o mallarını geri alırlar) **düşüncesiyle israf ederek ve tez yoldan hemen yemeyin. Zengin olan veli ve vasi iffetli davransın** (yetim malına dokunmasın). **Fakir olan da** (kendi ihtiyacı ve emeği karşılığını) **uygun bir şekilde alıp yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun. Hesap gören olarak Allah yeter.**

« وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ » *"Evlenme çağına gelinceye kadar yetimleri gözetip deneyin."* Burada, « وَابْتَلُوا الْيَتَامٰى » yani, *"yetimleri... deneyin"* kavli, akıl bakımından onları sınayın, tecrübe edin, henüz ergenlik çağına gelmezden önce durumlarını ve bilgi ve becerilerini göz-

den geçirin, tasarruf konusunda ne kadar beceriklidirler veya değiller deneyin.

Biz Hanefilere göre deneme şöyle olur: Henüz ergenlik çağına gelmemiş olan kimseye tasarruf yapabileceği bir miktar mal veya para verilir ve bu para ile ne yapıp yapmayacağı, güzel bir şekilde elindekini değerlendirip değerlendirmeyeceği sınanır. Böylece durumu net olarak ortaya çıkana kadar bu deneme sürer.

Aynı zamanda bu ayet henüz ergenlik çağına gelmemiş ve fakat küçük yaşta olan çocuğun akıllı olması hâlinde ticaret yapabileceğine de izin olduğunun bir delilidir.

« حَتّٰى اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ » *"Evlenme çağına gelinceye kadar..."* Burada geçen, *"nikah-evlenme"* ifadesi, ergenlik çağına ermek manasınadır. Çünkü; ancak bu yaşa gelindiği vakit evlenmeye elverişli bir yaşa gelmiş olunmaktadır. Çünkü; ancak bu yaşta, evlilikten beklenen çocuk sahibi olma imkânı sağlanabilir. Bundan önceki çok küçük yaşta böyle bir şey söz konusu olamaz. « فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا » *"Reşit olduklarını görürseniz,"* Bu konuda elinizde doğruyu yapabildiğine ilişkin açık ve net bilgiler varsa, böyle açık bir durum görülüyorsa ve yaptığı muamelelerde bir uygunluk ve olgunluk görürseniz, « فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ » *"hiç zaman geçirmeden mallarını kendilerine teslim edin."* Ergenlik çağından sonraki dönemlere erteleyerek geciktirmeyin.

Bu cümlenin düzeni şöyledir: « حَتّٰى » edatından sonra « فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ » kavline kadar olan cümle, deneme ve imtihan etmenin gayesi kılınmıştır. Bu da, kendisinden sonra gelen « حَتّٰى » edatı için söz konusudur. Örneğin; şairin şu beytinde olduğu gibi:

* فَمَا زَالَتِ الْقَتْلٰى تَمُجُّ دِمَاءَهَا بِدِجْلَةَ حَتّٰى مَاءُ دِجْلَةَ اَشْكَلُ *

Ölülerin hâlâ Dicle nehrinde akar kanı

Öyle ki; Dicle su yerine akıtır kanı

Burada bizim için örnek olan kısım, « حَتّٰى مَاءُ دِجْلَةَ اَشْكَلُ » kısmıdır. Bunun manası; *"Öyle ki; Dicle nehrinin suları bile kan renginde akar oldu."* demektir. « حَتّٰى » edatından sonra gelen şart cümlesidir. Çünkü; « اذا » edatı şart manasını içerir. Şart fiili ise, « بَلَغُوا النِّكَاحَ » kavlidir.

Diğer taraftan, « فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ » kavli de şart ve cezadan oluşan bir cümle olup, ilk şarta cevap olarak gelmiştir O da, « بَلَغُوا النِّكَاحَ » kavlidir. Sanki burada mana şöyledir: *"Yetimleri, ergenlik çağına ve mallarını kendilerine vermeye hak elde ettikleri çağlarına kadar deneyin."* Onların mallarında tasarruf sahibi olmaları kendilerinde rüşt durumlarının sabit olmasıyladır.

« رُشْدًا » kelimesinin nekre olarak gelmesi, ya şu manayı ifade içindir; burada söz konusu plan özel bir rüşt (olgunlaşma) denemesi ve gerçeği olup o da, tasarruf ve ticaretteki rüştüdür, kendini ispatlamasıdır. Veya azlık manasını ifade etmesi içindir ki, bu da tam bir rüşt olayı değil de kendisini kısmen kanıtlaması demektir. Bunun için tam rüştünü kanıtlayana dek beklenmesi gerekmez. Yani; her alanda kendini kanıtlaması bu takdirde icabetmez.

İşte işin bu yönü İmam Ebu Hanife için delil sayılmaktadır. Ebu Hanife buna dayanarak çocuk yirmi beş yaşına geldiğinde malının kendisine verilmesini gerekli görür.

« وَلَا تَأْكُلُوهَا اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا » *"Büyürler ve mallarını geri alırlar düşüncesiyle israf ederek ve tez yoldan hemen elden çıkarıp yemeyin."* O malları, büyüyecek ve elimizden alacaklar diye çarçur etmeyin.

« اِسْرَافًا وَبِدَارًا » kelimelerinin her ikisi de hâl olarak gelmiş mastardırlar. « اَنْ يَكْبَرُوا » kavli mastar konumunda olup, yer itibariyle, « بِدَارًا » kelimesiyle mansubdur.

Aynı zamanda her ikisine de mef'ul olması da caizdir. Yani, *"büyüyecekler diye hemen israf ederek ve malı çarçur etmeye kalkışıyorsunuz, harcamada aşırıya kaçıyorsunuz."* diyorsunuz ki, *"Henüz yetimler büyümeden mallarını harcayarak bununla istediğimizi alalım. İşte böylece o mal varlığını elimizden çıkaralım."*

« وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ » *"Zengin olan* (veli ve vasi) *iffetli davransın, yetim malına dokunmasın. Fakir olan da kendi ihtiyacı ve emeği karşılığını uygun bir şekilde alıp yesin."* Dikkat edilirse burada durum, vasinin zengin ve fakir olması durumuna göre iki madde içerisinde ele alınmış oldu. Eğer vasi olan kimse zengin biri ise, yetim malını yemekten sakının, uzak dursun.

Sanki ayette, *"iffetli davransın"* denmekle çok daha fazla titiz olmaları ve yetim malına dokunmamaları istenmektedir. *Fakir* kimse de, normal günlük yeme ve içme ihtiyacı ne idiyse ihtiyatı elden bırakılmamak kaydıyla, aynı miktarda yer ve o miktar ne ise kendisi için o takdir olunur.

Tabiînden olan İbrahim Nehai (v.95/713) de bu hususta şöyle diyor: *"Bu miktar, açlığı önleyecek ve açık yerleri* (avret yerlerini) *kapatacak olan şeyler için yapılacak harcamadır."*

« فَاِذَا دَفَعْتُمْ اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ فَاَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ » *"Yetimlere, olgunluk çağına eriştikten sonra mallarını teslim ettiğinizde, inkâr etmemeleri için kendilerine karşı şahit bulundursun."* Çünkü bunlar, o yetimlerin mallarını teslim aldıklarına ve ellerine geçirdiklerine ilişkin olarak tanıklıkta bulunarak olabilecek bir inkârın önü alınmış olacaktır. Yine herhangi bir çekişme, karşılıklı bir inkârlaşma olayında taraflara yemin verdirmenin önüne geçilmiş olacaktır.

« وَكَفٰى بِاللّٰهِ حَسِيبًا » *"Hesap gören olarak Allah yeter."* Sizin hesabınızı görücü olarak Allah yeter. İşte bu bakımdan size doğru olmanızı ve doğruluktan ayrılmamanızı, birbirinizi yalanlamamanızı ve doğrulamanızı isterim. Bu ifâde aynı zamanda, « فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ » *"uygun bir şekilde alıp yesin"* kavline racidir. Yani; israfta bulunmasın, savurganlık etmesin. Çünkü onu Allah hesaba çekecek ve yaptığına karşı ya ödüllendirecek veya cezalandıracaktır. « كَفٰى » fiilinin faili, « اللّٰه », yani lâfzatullah'tır. « بِ » harfi ise zaiddir. « كَفٰى » kelimesi iki mef'ul alır. Bunun da delili:

﴿ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ ﴾[153] kavlidir.

٧– ﴿ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴾

7 – Erkekler için anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. (Aynı şekilde) **kadınlar için de anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. Az ya da çok olsun o maldan erkeğe de, kadına da farz kılınmış** (belirlenmiş) **bir pay vardır.**

« لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْاَقْرَبُونَ » *"Erkekler için anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır. Aynı şekilde kadınlar için de anne ile babanın ve yakınların geriye bıraktıklarından bir pay vardır."* Bu ayette söz konusu edilen mirasçılar kendi yakınlık durumlarına göre mirastan hisse alacak olan akrabadır.

« مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا » *"Az ya da çok olsun, o maldan erkeğe de kadına da farz kılınmış* (belirlenmiş) *bir pay vardır."* Burada, « مِمَّا قَلَّ مِنْهُ اَوْ كَثُرَ » kavli, « مِمَّا تَرَكَ » kavlinden amilin tekrarıyla bedeldir. « مِنْهُ » kavlindeki zamir ise, « مَا تَرَكَ » kavline racidir.

« نَصِيبًا » kelimesi mastar olarak ihtisas üzere mansubdur. Çünkü bu, « اَعْنِى نَصِيبًا » –*"Ben bir pay demek istiyorum, kasdediyorum."* manasınadır. « مَفْرُوضًا » kesinleşmiş bir pay, demektir. Onlar için mutlaka bunu yerine getirmeleri gerekir.

Rivayete göre Evs b. Sabit bir cihat sırasında ölünce geride karısı Ümmü Kühha ile üç kız bıraktı. Amcasının iki oğlu bunlardan miraslarını alıp gizlediler, kendilerine vermediler. Çünkü bunlar cahiliye döneminde yetişen kimselerdi, cahiliye inancına göre kadınlara ve çocuklara miras bırakılmazdı. Gerekçe olarak da şöyle diyorlardı:

[153] Bakara, 137.

— *Ancak ok kullanabilen* (eli silâh tutan) *ile ganimet elde eden mirasçı olabilir.* İşte bunun üzerine Ümmü Kühha, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'e gelir ve bu durumdan dolayı şikayette bulunur. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* da kendisine:

— *Dön git, ta ki bu konuda Allah emrini gönderene dek bekleyeceğim, diye buyurdu.* İşte bu ayet bununla ilgili olarak nazil oldu. Bunun üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* iki amca çocuğuna şöyle haber gönderdi:

— *Evs'e ait malı iki kişi arasında paylaştırmayın. Çünkü Allah, o maldan onların kadınlarına ve kızlarına da pay vermiştir. Allah bu paylaşma konusunu tam olarak açıklayana kadar, durum açıklanmadı.*

İşte bunun üzerine de, ﴿ يُوصِيكُمُ اللّٰهُ ﴾ – *"Allah size emreder."* ayeti nazil oldu. Ayetin nazil olması üzerine Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* Ümmü Kühha'ya sekizde bir, kızlara da üçte bir olarak verdi. Kalan kısmı da iki amca oğluna verdi. [154]

٨– ﴿ وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا ﴾

8 – (Mirastan payları olmayan) **yakınlar, yetimler ve yoksullar miras bölüşmesinde hazır bulunurlarsa onları da bundan rızıklandırın** (yararlandırın) **ve kendilerine güzel söz söyleyin.**

« وَاِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ اُولُوا الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكٖينُ » *"Mirastan payları olmayan yakınlar, yetimler ve yoksullar miras bölüşmesinde hazır bulunurlarsa,"* Eğer mirastan payları olmayan yakınlar, yetimler, yoksul ve yabancılar tereke bölüşmesinde bulunurlarsa, « فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ » *"onları da bundan rızıklandırın* (yararlandırın)*"* Anne ile babanın ve yakınların geride bıraktıklarından bunlara da verin.

Bu emir mendup olan bir emirdir ve hâlen geçerlidir, hükmü yürürlükten kaldırılmış yani nesh edilmiş değildir. Ancak bir görüşe göre de bu, henüz İslâm'ın ilk dönemlerinde vacip idi, daha sonra bu hüküm miras ayetiyle nesh olundu, yürürlükten kaldırıldı.

---

[154] Hafız İbn Hacer diyor ki; Sa'lebi bunu bu şekilde rivayet etmiştir. Sonra da Beğavi herhangi bir isnada dayanmaksızın zikretmiştir. Bak. Haşiyetu'l-Keşşaf; 1/477.

« وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفًا » *"ve kendilerine güzel söz söyleyin."* Geçerli bir mazeret belirtin, iyi ve güzel bir vaatte bulunun. Denildi ki, maruf söz (güzel ve iyi söz), bu kişilere şöyle denilmesidir: *"Bunu alın. Allah bunu sizin için bereketli ve mübarek kılsın, gerçi bu verilen azdır ama, elden ancak bu kadar geliyor..."* gibisinden ifadeler kullansınlar ve verdiklerini onların başlarına kakmasınlar.

٩– ﴿ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللّٰهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا ﴾

9 – Arkalarında güçsüz (ve bir iş beceremez) **çocuklar bırakıp** (da, "Acaba onların durumları ne olacak?" diye) **korku ve endişe duyanlar,** (yetimlere haksızlık etmekten de) **korkup titresinler, Allah'tan korksunlar ve onlara doğru söz söylesinler.**

Bu ayette söz konusu olanlar vasilerdir. Allah'tan korkmaları, yetim olupda bunların denetim ve gözetiminde ve yanlarında kalanlar hakkında titiz olmaları isteniyor, onlara herhangi bir haksızlık etmemeleri emrediliyor. Nasıl ki, kendilerinin başlarına herhangi bir şey gelmesi ve ölmeleri hâlinde geride kalacak olan çocukları için korku ve endişe hâli yaşıyorlarsa, aynı korku ve endişeyi denetim ve gözetimlerine verilen yetimler için de taşısınlar ve bu hususta Allah'tan korksunlar. Böyle bir durumun kendi çocukları için de takdir edilmiş olabileceğini düşünsünler. Bu gibi bir durumu gözlerinin önüne getirip canlandırsınlar ki, şefkat ve merhamet dışı bir durumla onlara muamelede bulunmaya kalkışmasınlar, merhametsizlik etmesinler.

Ayette geçen, « لَوْ » beraberindekilerle bitlikte, « الَّذِينَ » ilgi zamirinin sılası yani ilgi cümleciğidir Bu takdirde ayetin manası şöyle olmaktadır:

"İşte özellikleri ve durumları bu olan kimseler, kendilerinin ölümlerinin yaklaşmasıyla arkalarında zayıf, güçsüz ve herhangi bir iş beceremeyen çocuklar bırakmaları hâlinde, çocuklarını koruyup gözetecek herhangi bir kimselerinin olamayacağı düşüncesiyle nasıl ki, çoluk ve çocuklarının heba olmalarından korkarlarsa işte yetimler için de aynı şekilde Allah'tan korksunlar ve aksi bir davranışta bulunmasınlar."

« لَوْ » kelimesinin cevabı, « خَافُوا » kelimesidir. *Vasi* olan kimselerden beklenen güzel, iyi ve doğru söz ise şöyle olmalıdır: "Kendi öz çocuklarıyla nasıl konuşup ilgi ve alâka gösteriyorlarsa, yetimlere kaşı da aynen hareket etsinler, güzel söz söylesinler, edebi, selâmı, şefkati onlardan esirgemesinler ve onlara, *"Oğlum!, Çocuğum!"* türünden okşayıcı sözler söylesinler."

١٠- ﴿ اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴾

10 – Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar. Bunlar pek yakında alevli bir ateşin içine atılacaklardır.

« اِنَّ الَّذِينَ يَاْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْمًا » *"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler, şüphesiz..."* Burada geçen, « ظُلْمًا » kelimesi hâl yerinde gelmiştir. Haksızlık etmek, manasınadır.

« اِنَّمَا يَاْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا » *"karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar."* Yani; kendilerini ateşe, cehenneme çekip götürecek şeyleri yemiş olurlar. Bu durumda yedikleri sanki ateşin ta kendisiymiş gibi değerlendirilmektedir. Rivayete göre:

"Yetimlerin mallarını yiyenler kıyamet gününde diriltildiklerinde kabirlerinden kalkıp çıkarlarken, kabirlerinden, ağızlarından, burunlarından ve kulaklarından duman çıkacaktır. Böylece mahşer halkı onların dünyada iken yetimlere ait malların yediklerini bilip tanıyacaklar." [155]

« وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا » *"Bunlar pek yakında alevli bir ateşin içine atılacaklardır."* Kıraat imamlarından İbn Amir ve Ebu Bekir, « وَسَيَصْلَوْنَ » kelimesini, « وَسَيُصْلَوْنَ » olarak kıraat etmişlerdir. Yani; cehenneme gireceklerdir. « سَعِيرًا » kelimesi, herhangi bir ateş olup özelliği bilinememektedir, mübhemdir.

---

[155] İbn Hibban bu hadisi sahihinde 5566 numara ile rivayet etmiş olup oradaki lâfız şöyledir: "Kıyamet gününde bir toplum kabirlerinden kalkacaklar ve ağızlarından ateş saçacak/yanacak.." (çev.)

11. ÂYET

يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِي اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ فَاِنْ
كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً
فَلَهَا النِّصْفُ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ
اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ
الثُّلُثُ فَاِنْ كَانَ لَهُ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ
يُوصِي بِهَا اَوْ دَيْنٍ اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ
لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

Meali

11. Allah çocuklarınızın mirası hakkında, bir erkeğe iki kızın payını vermenizi emreder. Eğer çocuklar ikiden fazla kadın *(kız)* iseler, ölenin geriye bıraktığı *(malın)* üçte ikisi onlarındır. Eğer çocuk yalnızca bir kız ise, mirasın yarısı ona aittir. Eğer ölen kimsenin çocuğu varsa, anne ve babasından her birine mirastan altıda bir pay vardır. Eğer ölen kimsenin çocuğu yoksa ve mirasçı olarak geride anne ve babası kalmış ise, annesi için üçte bir pay vardır. Eğer ölenin kardeşleri varsa, annesine altıda bir pay düşer. Bütün bu paylaştırmalar, ölen kimsenin vasiyetinin yerine getirilmesinden ve borcunun ödenmesinden sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından farz kılınan hükümlerdir. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir ve yegâne hüküm *(hikmet)* sahibidir.

Tefsiri

« يُوصِيكُمُ اللّٰهُ فِى اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ » *"Allah, çocuklarınızın mirası hakkında, bir erkeğe iki kızın payını vermenizi emreder."*

« يُوصِيكُمْ » size emreder, tavsiye eder ve vasiyet eder. « فِى اَوْلَادِكُمْ » çocuklarınızın mirası hakkında, demektir. Bu mücmel, yani kısa ve toplu bir manadır. Bunun detay yani tafsilat kısmı ise, « لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ » kavlidir. Yani; onların erkek olanlarına, kısaca çocuklarınızdan erkek olanları demektir. Burada buna raci olan mahzuf bulunmaktadır. Çünkü; mana zaten anlaşılmaktadır. Bu, tıpkı « اَلسَّمْنُ مَنَوَانِ بِدِرْهَمٍ » kavli gibidir.

Ayete, erkeğin payını belirterek başlanmıştır. Dolayısıyla, *"İki kızın/kadının payı bir erkeğin payı kadardır."* diye buyurmadı veya, *"Kadınlar için erkeğe fazileti gereği verilen payın yarısı kadar hisse vardır."* diye de buyurmadı. Çünkü; erkeğin payı işte bu değeri ve üstünlüğü sebebiyle katlanmıştır. Çünkü; cahiliye döneminde erkekler sadece mirasçı olarak kabul edilir, kadınlar için böyle bir pay öngörülmezdi. İşte ayetin esasen geliş sebebi de budur.

Şöyle bir yorum da yapılmıştır: "Kadınlara ait payın erkeklere iki pay olarak verilmiş olması, erkekler için pay olarak yeter. Kadınlara ait tüm paylarının alınıp erkeğe verilmemesinin sebebi, aralarındaki akrabalık bağlarından mahrum kalmamaları ve yoksun bırakılmamaları içindir. Yani; erkekler hangi şeklide bir yakınlık (akrabalık) elde etmişlerse kadınlar da aynen öyle bir yakınlık elde etmişlerdir. Burada demek istenen şey, bunların içtimaları, yani birleşmeleridir (bir arada olmalarıdır). Kısaca bir erkek ve iki kız bir arada olurlarsa yani hayatta iseler -ki birleşmeden veya içtimadan kasıt budur- erkek için kızların iki payı kadar bir pay vardır. Nitekim, her iki kız için iki pay vardır. Ancak; erkek tek ise, başka bir mirasçı da yoksa, erkek çocuk mirasın, yani malın tümünü alır. İki kız ise, sadece üçte ikisini alırlar. Bunun delili de, buna tek erkek hükmünün uygulanmasıdır, Çünkü Rabbimizin şu kavli bunu göstermektedir.

« فَاِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ » *"Eğer çocuklar ikiden fazla kadın* (kız) *iseler, ölenin geriye bıraktığı malın üçte ikisi onlarındır."*

Eğer ölen kimsenin kalan çocukları tamamen kız ise, hiç erkek çocuğu yoksa, bu takdirde ölenin geride bıraktığından bu kızlara malın üçte ikisi pay olarak verilir (üçte iki pay bunlarındır). Gerçi her ne kadar ayet miras için bir işaret ve ölçüt ise de malı geride bırakan da ölen kimsedir.

Burada geçen, « فَوْقَ اثْنَتَيْنِ » kavli, « كَانَ » fiilinin ikinci haberidir veya « نِسَاءً » kelimesinin sıfatıdır. Bu da, *"kızlar ikiden fazla iseler"* demektir.

« وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ » *"Eğer çocuk yalnızca bir kız ise, mirasın yarısı ona aittir."* Yani; ölen adamın bir tek kızı var ise, ondan başka çocuğu yoksa bunun mirastan alacağı pay ölenin bıraktığının yarısıdır.

Kıraat imamlarından Nafi ve Cafer, « كَانَ » fiilini tam fiil olarak kabul ettiklerinden, « وَاحِدَةٌ » kelimesini « وَاحِدَةٌ » olarak merfu kıraat etmişlerdir. Bunlar dışında kalan imamlar ise « كَانَ » fiilini nakıs fiil kabul ettiklerinden, « وَاحِدَةً » kelimesini « وَاحِدَةً » olarak mansub okumuşlardır. Bu ise, « فَاِنْ كُنَّ نِسَاءً » kavline daha uygun düşmektedir.

Eğer bu ayette sadece erkek çocukla birlikte var olmaları hâlinde iki kız çocuğa ait hüküm, ayrıca bir kızın olması ile daha fazla kızların bir arada olması hâlindeki hükümler ele alınmış bulunmaktadır. Oysa, yalnızca iki kızın olmaları, erkek çocuğun olmaması hâlinden söz edilmedi, buna ne diyeceksin. Yani; geride mirasçı olarak yalnızca iki kız çocuğu bulunuyorsa bu iki kızın mirastan alacakları payları ne olacaktır? diye sorabilirsin.

Benim bu konuda söyleyeceğim, bu konuda bunlar hakkındaki hükmün tartışmalı olduğudur. Abdullah b. Abbas (v.68/687) böyle bir durumda iki kızı, tek bir kız olarak değerlendirmiş, ikiden fazla kızlar olarak görmemiş ve dolayısıyla her iki kızın da mirastan alacakları paylar, terekenin yarısının bu ikisi arasında paylaştırılacağı hükmü olmuştur. Ancak İbn Abbas dışındaki sahabiler ise bunlara uygulanacak olan hüküm ikiden fazla olan kızlara uygulanacak olan hükmün aynısıdır, neticesine varmışlardır. Buna gerekçe olarak da,

« لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ » *"bir erkeğe iki kızın payı vardır."* kavlini göstermişlerdir.

Çünkü; ölen kimse eğer geride bir kız çocuk ve bir de erkek çocuk bırakırsa bırakmış olduğu terekeden üçte bir pay kıza aittir, üçte iki hisse de erkek çocuğundur. Eğer bir kız çocuğa verilen pay ya da hisse üçte bir olursa bu takdirde iki kıza verilecek olan pay üçte ikidir. Çünkü yüce Allah bu surenin son ayetinde şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ﴾

"Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığı terekenin yarısı buna aittir. Eğer kız kardeş ölür de onun da çocuğu yoksa erkek kardeş ona varis olur, malının tamamını alır. Eğer geride kalan kız kardeşler iki tane iseler, terekenin üçte ikisi bu ikisine aittir." [156]

Oysa kişinin kendisinin öz kızları, kız kardeşlere nazaran kendisine daha yakın ve dolayısıyla bu mirası almaya da kız kardeşlerden daha fazla hak sahibidirler. Bu itibarla İslâm alimleri iki kız kardeş için öngörülen hisseyi iki kız çocuğu için de aynen öngörmüşler ve bunu geride kalan iki kız çocuğu için pay olarak kabul etmişler, bu hükme varmışlardır. İki kız çocuğunun alacakları payın, akrabalık bakımından kendilerine göre daha uzak olan kız kardeşlerden az olmayacağını hükme bağlamışlardır. Çünkü; eğer kız çocuğu erkek kardeşiyle birlikte olduğu takdirde alması gereken üçte bir ise, dolayısıyla kendisi gibi bir kız kardeşle beraber bulunması hâlinde gayet doğal olarak ve öncelikle kız kardeşi gibi aynen üçte bir alması gereklidir, vaciptir. Böylece kendisiyle beraber bulunan kız kardeş için öngörülen miktar aynı şekilde eğer sadece kendisiyle beraber bir erkek kardeşi varsa aynı miktar takdir olunur, yani verilir. Bu durumda iki kız kardeşe verilecek olan pay üçte ikidir.

Diğer taraftan ayetten şunu da çıkarmaktayız. Eğet ölen geride sadece erkek çocuk bırakmış ve kız çocukları yoksa bu takdirde malın tamamı erkek çocuğa ait olur. Çünkü, ayet bunu göstermekte ve buna delâlet etmektedir. Ayete göre bir erkeğe iki kızın/kadının payı verilmektedir. Eğer geride kalan çocuk yalnızca bir tek kız ise, terekenin yarısı bunun olmaktadır. Dolayısıyla bundan anlaşılıyor ki, ölenin geride bıraktı-

[156] Nisa, 176.

ğı tek bir erkek çocuk ise ve kız çocukları bırakmamış ise, bu takdirde yarının katı verilir ki, bu da malın tamamı demektir.

« وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ » *"Eğer ölen kimsenin geride kalan çocuğu varsa, anne ve babasından her birine mirastan altıda bir pay vardır."* Burada, « لِاَبَوَيْهِ » kavlindeki zamir ölene racidir. Bundan maksat da ölen kimsenin baba ve annesidir. Zamirin müzekker yani eril olarak gelmiş olması erkeğin galebe çalmasındandır. « لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ » kavli, « لِاَبَوَيْهِ » kavlinden amilin tekrarı sebebiyle bedeldir. Bu bedelin yararı şöyledir:

"Eğer anne ve baba için altıda bir pay vardır." denmiş olaydı, bu takdirde her ikisinin de bu payda ortak oldukları manası açık olarak görülürdü. Eğer böyle değil de, *"Anne ve baba için altıda iki pay vardır."* denseydi bu takdirde altıda iki olarak yapılacak olan paylaşımda aralarında eşitlik olup olmayacağı noktasında bir vehim oluşabilirdi. Eğer, *"Anne ve babadan her biri için altıda bir pay vardır."* denseydi bu takdirde te'kidin bir anlamı kalmazdı. İşte bu, meseleyi toplu olarak ifade ettikten sonra detaya girmedir.

« اَلسُّدُسُ » kelimesi mübtedadır. « لِاَبَوَيْهِ » kelimesi de haberdir. Aralarında yer alan bedel ise, açıklama (beyan) içindir

Hasan Basri (v.110/728) ayette geçen ve şimdi buraya alacağımız kelimeleri tahfif ile tutarlı (cezimli) olarak şöyle okumuştur: « اَلسُّدْسُ », « اَلرُّبْعُ », « اَلثُّمْنُ », « اَلثُّلْثُ ».

« اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ » kavlinde geçen çocuktan maksat hem erkek ve hem kız için geçen bir ifadedir. Yani; ölenin çocuğu -kız veya erkek hangisi olursa olsun- varsa, demektir.

« فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُ » *"Eğer ölen kimsenin çocuğu yoksa ve mirasçı olarak geride* –sadece– *anne ve babası kalmış ise, annesi için* –geride miras olarak bıraktığı maldan– *üçte bir pay vardır."* Çünkü; iki eşten biriyle beraber anne ve baba da ölene mirasçı olarak kalırsa, eşin payı çıkarıldıktan sonra geriye kalandan annenin payı üçte birdir. Yoksa ölenin geride bıraktığı malın üçte biri demek değildir. Çünkü; miras payını almada baba anneden daha kuvvetlidir (daha fazla hak sahi-

bidir). Şöyle ki; eğer miras alacak olanlar olarak sadece her ikisi kalmış olsalardı, baba annenin iki katını alacaktı. Şayet anneye de tam olarak üçte bir pay verilseydi, bu takdirde babanın da payının kendi payına aktarılması söz konusu olurdu.

Eğer bir kadın ölür de geride bir koca ve anne ile babasını mirasçı olarak bırakırsa, bu durumda eş (koca) için terekenin yarısı ve annesi için de üçte bir pay verilir, geri kalan ise babanın olurdu. Böyle olunca anneye iki pay, babaya da bir pay düşmüş olmaktadır ki; bu sefer hüküm tersine döner ve kadın iki erkeğin alacağı payı almış olur.

"Kıraat imamlarından Hamza ve Ali Kisai, hemze harfini esresiyle, « فلامه » olarak « ا » harfini « ل » harfini esre oluşuna uydurarak okumuştur.

« فَاِنْ كَانَ لَهُ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ » *"Eğer ölenin kardeşleri varsa, annesine altıda bir pay düşer."* Eğer ölenin erkek ve kız olarak iki kardeşi ya da fazla kardeşleri varsa bu takdirde mirastan anneye düşen pay altıda birdir. Eğer kardeş bir tane ise bu takdirde annenin payını üçte birden engelleyip altıda bir düşüremez, engelleyemez, yani hacbedemez. Kardeşler ister anne ve baba bir, ister babaları bir anneleri ayrı veya ister anneleri bir babaları ayrı olsunlar anneyi hacbetmede (annenin payını düşürmede) ya da engellemede eşittirler.

« مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا اَوْ دَيْنٍ » *"Bütün bu paylaştırmalar, ölen kimsenin yapacağı vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcunun ödenmesinden sonradır."* Burada geçen, « مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ » kavline, miras paylaşımıyla ilgili olarak ayetin başından itibaren ele aldığımız tüm hususlar dahildir. Yoksa sadece bundan önce geçen madde değil. Sanki burada, "İşte bütün buraya kadar anlatılan bütün payların paylaşımında bu ölçü esas alınacaktır." denilir gibidir. « مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا »

Kıraat imamlarından İbn Kesir, İbn Amir ve Hammad, buradaki ve mabadinde gelen « ص » harflerini fetha ile « يُوصى » olarak okumuşlardır. Ancak kıraat imamlarından Yahya, birincisinde « ص » harfinin fetha harekesi ile okunmasında A'şa'ya katılmıştır. Kıraat imamlarından Hafs

ise, sadece ikincisinde, mücaveret sebebiyle katılmıştır. Birinciyi ise, « يُوصِيكُمُ اللهُ » kavline olan mücaveret sebebiyle esreli olarak okumuştur. Bunlar dışında kalan diğer kıraat imamları ise, « يُوصِي » olarak kesreyle okumuşlardır. Yani ölen kimse vasiyet eder.

Burada bir problem var gibi. Çünkü; şeriat bakımından borç ödenmesi önce gelir. Oysa ayette önce vasiyet söz konusu edilmiş ve arkasından da, *"veya borcunun ödenmesinden sonra"* yani, « أَوْ دَيْنٍ » kavli gelmiştir. Bunun cevabı nedir?

Bunun cevabı şöyledir; Arapçada *"veya"* manasına gelen « أَوْ » edatı tertip manasına delâlet etmez yani; bu edat sıralamada sıraya riayeti öngörmez. Örneğin:

« جَاءَنِي زَيْدٌ أَوْ عَمْرٌو » yani *"Bana Zeyd veya Amr geldi."* dediğin zaman bunun manası, ikisinden biri geldi demektir. Dolayısıyla, « مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ » kavlinin de mana bakımından takdiri şöyledir: Yani *"Bu iki şeyden biri olan vasiyet yerine getirildikten veya borcun ödenmesinden sonra..."* demektir. Eğer bu lafızla söylenmiş olsa tertip varlığı bilinmezdi. Aksine burada yapılan şey, sonra getirilenin, yani muahhar olanın öne alınması (takdimi) ve takdim olunanın (öne alınmış olunanın) da tehiri (sona alınması)dır, bu caizdir. Nitekim, burada da yapılan budur.

Ancak bizim borca öncelik vermemiz, onu vasiyete takdim edişimiz Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın hadisine dayanır. Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Dikkat edin, borç ödenmesi vasiyetten öncedir." [157]

Çünkü vasiyet, karşılıksız bir bağ olması bakımından mirasa benzemektedir. Bu açıdan vasiyet, mirasçılara, ödenme açısından ağır gelir. Yani; gönül rızasıyla kolay kolay vermek istemezler. İşte bu vasiyet edilen şey, adeta öncelikli olarak ödensin diye ve borçtan farklı olarak bir muameleye tabi tutulmaması bakımından borçtan önce zikredilmiştir. Yoksa önce vasiyet sonra borç ödensin manasında değildir. Vasiyeti yeri-

[157] Bak. Ahmed b. Hanbel; 1/79, 131, 144. Buhari, 5/377. Buhari bunu talik olarak zikretmiştir. Tirmizi, 2094. İbn Mace, 2715. Buradaki lafız ise şöyledir: "Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)* vasiyetten önce borca hükmetti (borcu ödedi)."

ne getirmekten sakınsınlar diye borçtan önce zikredilmiştir. İşte vasiyete bu bakımdan öncelik verilmiş olup, borç ödenirken beraberinde vasiyet de yerine getirilsin, o da ödensin içindir.

« اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا » *"Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz."*

Burada, « اٰبَاؤُكُمْ » kavli mübtedadır. « وَاَبْنَاؤُكُمْ » kavli de bunun üzerine atfolunmuştur. Haberi de, « لَا تَدْرُونَ » kavlidir. Ayrıca, « اَيُّهُمْ » mübteda ve bunun haberi de, « اَقْرَبُ لَكُمْ » kavlidir. Cümle ise « تَدْرُونَ » fiiliyle nasb mahallinde gelmiştir. « نَفْعًا » kelimesi de temyizdir.

Bu durumda ayetin manası şöyle olmaktadır:

"Yüce Allah, miras ile ilgili bu hükümle kendi nezdinde bilinen bir hikmete bağlı olarak belirleyip tayin etmiştir. Eğer bunun hükmünü ve bölüşümünü size bırakmış olsaydı, bunlardan hangisinin sizin için daha faydalı olduğunu bilemezdiniz. Dolayısıyla sizler mallar herhangi bir hikmete bağlı olmadan olmaması gereken yerlere koyardınız. Oysa hisselerdeki farklılık, menfaatlerdeki farklılığa bağlıdır. Hâlbuki, sizler bu farklılığı bilemezsiniz. Yüce Allah'ın size bir lütfu ve keremi olarak Allah bunu kendi üzerine almıştır. Bunu sizin içtihadınıza ve değerlendirmelerinize bırakmamıştır. Çünkü; ölçüleri takdir etmede ve değerlendirmede sizler acizsiniz, bilemezsiniz."

İşte bu cümle pekiştirme mahiyetinde olan tekit ifade eden bir parantez (itiraz) cümlesidir. İraptan mahalli yoktur.

« فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ » *"Bunlar Allah tarafından farz kılınan hükümlerdir."* Burada, « فَرِيضَةً » kelimesi, müekked mastar olarak mansub kılınmıştır. Yani; *"Bu, size kesin bir farz olarak farz kılınmıştır."* demektir.

« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا » *"Şüphesiz Allah her şeyi* –henüz onları yaratmadan önce de– *bilendir ve yegâne hüküm* (hikmet) *sahibidir."* Farz kıldığı her şeyi, miras bölüştürülmesini ve bunlar dışındaki her şeyi bir hikmete ve hükme göre var etmiştir.

❁ ❁ ❁

12. — 14. ÂYETLER

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌۚ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۜ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُٓ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُۚ فَاِنْ كَانُوٓا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَٓاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۙ غَيْرَ مُضَٓارٍّۚ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِۜ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌۜ ﴿١٢﴾ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَاۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَاۖ وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

Meali

12. Yapacakları vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, eğer hanımlarınızın çocukları yoksa, geride bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Eğer sizin de çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır *(hanımlarınızındır)*. Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri hanımlarınızındır. Eğer geride miras bırakan erkek ya da kadının ana babası ve çocukları yoksa/ kelâle olarak malı mirasçılara kalıyorsa, sadece anneden bir erkek veya bir kız kardeş bulunuyorsa, bunlardan erkek olsun, kız olsun her biri için mirastan payları altıda birdir. Eğer çocuklar birden fazla iseler her biri mirastan eşit olarak üçte bir pay alırlar. *(Bu paylaştırma)* vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, hiçbir kimse herhangi bir zarara uğratılmaksızın yerine getirilir. Bunlar Allah'tan *(size)* vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, Halimdir *(cezalandırmada acele etmez)*.

13. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu, orada içerisinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur.

14. Kim de Allah'a ve O'nun elçisine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu, içinde devamlı kalacağı ateşe sokar. Onun için aşağılayıcı bir azap vardır.

Tefsiri

١٢- ﴿ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ
وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا
تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ
فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِى الثُّلُثِ مِنْ
بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَا اَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴾

12 – Yapacakları vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, eğer hanımlarınızın çocukları yoksa, geride bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Eğer sizin de eş (koca) **olarak çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır** (hanımlarınızındır). **Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınız mirastan sekizde biri hanımlarınızındır. Eğer geride miras bırakan erkek ya da kadının ana babası ve çocukları yoksa/kelâle olarak malı mirasçılara kalıyorsa, sadece anneden bir erkek veya bir kız kardeş bulunuyorsa, bunlardan erkek olsun, kız olsun her biri için mirastan payları altıda birdir. Eğer çocuklar birden fazla iseler her biri mirastan eşit olarak üçte bir pay alırlar.** (Bu paylaştırma) **vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, hiçbir kimse herhangi bir zarara uğratılmaksızın yerine getirilir. Bunlar Allah'tan** (size) **vasiyettir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir, Halimdir** (cezalandırmada acele etmez).

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ اَزْوَاجُكُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ » فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَآ اَوْ دَيْنٍ « *"Yapacakları vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, eğer hanımlarınızın* –sizden veya bir başkasından erkek veya kız olsun– *çocukları yoksa, geride bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bu takdirde miras olarak bıraktıklarının dörtte biri sizindir."*

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَاِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ » الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا اَوْ دَيْنٍ « *"Eğer sizin de eş* (koca) *olarak çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır* (hanımlarınızındır). *Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınız mirasın sekizde biri hanımlarınızındır."* Dörtte bir ve sekizde bir pay almada, bir tek hanım veya birden fazla hanım da olsalar eşittirler. Bu payları almada bütün hanımlar ortaktırlar.

"Kocanın alacağı hisse hanımının alacağının iki katı olarak öngörülmüştür. Çünkü bu, « لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ » *"bir erkeğe iki kızın/kadının payı vardır."* kavline dayanmaktadır. Rabbimizin bu kavli buna delâlet etmektedir.

« وَاِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً اَوِ امْرَاَةٌ وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَاِنْ كَانُوا اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِى الثُّلُثِ » *"Eğer geride miras bırakan* –ölen– *erkek ya da kadının ana babası ve çocukları yoksa/kelale olarak malı mirasçılara kalıyorsa, sadece anneden bir erkek veya bir kız kardeş bulunuyorsa, bunlardan erkek olsun kız olsun her biri için mirastan payları altıda birdir. Eğer çocuklar birden fazla iseler her biri mirastan eşit olarak üçte bir pay alırlar."*

« رَجُلٌ » kelimesi burada, « كَانَ » fiilinin ismidir. « يُورَثُ » kelimesi, « وَرِثَ » fiilindendir. Yani; ondan mirasçı kalınırsa, demektir. Ve bu, « رَجُلٌ » kelimesinin sıfatıdır. « كَلَالَةً » kelimesi, « كَانَ » fiilinin haberidir. Yani, kendisinden miras kalan kimse kelâle ise, demektir. Ya da burada, « كَانَ » fiilinin haberi, « يُورَثُ » kelimesidir. « كَلَالَةً » kelimesi de « يُورَثُ » fiilindeki zamirden hâldir.

« كَلَالَةً » – *Kelâle*: Kendisinden sonra bir çocuk ve baba kalmayan veya kendisinin ölümünden sonra bir çocuğu ve babası bulunmayan kimse demektir. Esasen bu kelime, « كَلَال » manasında mastardır. Bu da, yorulma sebebiyle kişinin gücünü yitirmesi demektir. « اَوِ امْرَاَةٌ » kelimesi de, « رَجُلٌ » kelimesi üzerine matuftur. « وَلَهُ اَخٌ اَوْ اُخْتٌ » yani annenin, anne için...

Eğer:

"Bu ayette hem erkeğin ve hem kadının adı geçti, neden dolayı burada zamir müfret (tekil) *olarak getirildi ve niçin zamir müzekker kılındı?"* diyecek olursan, ben de derim ki:

"Bunun müfret, yani tekil olarak gelmesine gelince, bilindiği üzere, « اَوْ » edatı iki şeyden biri içindir. İşte bu bakımdan böyle tekil olarak ge-

tirilmiştir. Zamirin müzekker olarak gelmesine gelince, bu, adama raci olması sebebiyle böyledir. Çünkü; « رَجُلٌ » kelimesi müzekkerdir ve bu kelime ile konu başlamaktadır. Ya da zamir erkek ve kadından birine racidir, bu ise müzekkerdir. "... *her biri mirasta eşit olarak üçte bir pay alırlar.*" kavliyle, çocukların anneye olan yakınlıkları sebebiyle buna hak kazanmış olmalarıdır, demektir. Anne bu bakımdan üçte birden fazlasına mirasçı olamaz. Bundan dolayı erkeğe kadından daha fazla bir pay da verilmez.

« مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصٰى بِهَٓا اَوْ دَيْنٍۙ غَيْرَ مُضَٓارٍّۚ » "(Bu paylaştırma) *vasiyetin yerine getirilmesinden ve borcun ödenmesinden sonra, hiçbir kimse herhangi bir zarara uğratılmaksızın yerine getirilir.*" Vasiyetin tekrar edilmiş olasının sebebi, vasiyette bulunanların farklı olmalarındandır. Bunlardan ilki anne baba ve çocuklardır. İkincisi hanımdır, üçüncüsü kocadır ve dördüncüsü de kelâledir.

« غَيْرَ مُضَٓارٍّ » kelimesi hâldir. Yani; mirasçılarına hiçbir zarar vermeksizin bu vasiyetlerde bulunur. Örneğin; belki adam üçte birden fazlasını vasiyet edebilir veya sadece bir tek mirasçı için vasiyet edebilir ve böylece bir zarara sebebiyet verebilir.

« وَصِيَّةً مِنَ اللّٰهِ » "*Bunlar Allah tarafından size tavsiye edilen bir emirdir.*" Bu, müekked mastardır. Yani; size bununla bir vasiyette bulunarak emreder. « وَاللّٰهُ عَلٖيمٌ حَلٖيمٌ » "*Allah her şeyi hakkıyla bilendir* –vasiyetinde haksızlık edeni, zulmedeni bildiği gibi, adaletli olarak davrananı da bilir.– *Halim'dir* (cezalandırmada acele etmez)." Haksızlık edip zalimce davranan kimseye cezasını hemen vermede acele davranmaz. İşte bu, yüce Allah'tan bir tehdittir.

Eğer:

"« يُوصٰى بِهَا » *olarak okuyanlara göre bunun zil hâli nerededir?*" diye sorarsan? Ben de cevap olarak şöyle derim:

"« يُوصٰى » *fiili muzmar kabul edilir ve failinden dolayı mansub kılınır. Çünkü; « يُوصٰى بِهَا » denildiği zaman, bu ifadeden, bir vasiyet edenin var olduğu bilinir.*"

Nitekim; « رِجَالٌ » diye başlayan ayetteki [158] « رِجَالٌ » kelimesi, aynı surede geçen « يُسَبِّحُ لَهُ » kavlindeki [159] « يُسَبِّحُ » fiilinin delâlet ettiği şeyin failidir. Bundan ortada bir takdis ve tenzih edenin bulunduğu bilindiğinden, dolayısıyla, « يُسَبِّحُ » fiili muzmardır. İşte buradaki durum da tıpkı bunun gibidir.

Şurasını iyice bilmelisin ki, mirasçılar sınıf sınıftırlar. Şöyle ki:

1 – **Ashab-ı Feraiz:** Bunlar, kendileri için belirlenmiş pay (hisse) olan kimselerdir. Örneğin; kız gibi. Bunun payı eğer tek ise yarımdır. Fazla olanlar, yani iki kız ve daha üzeri olanlar içinse, üçte ikidir.

2 – **Oğulun kızı, ne kadar aşağı inerse insin:** Bu da çocuğun sülbten (nesepten) olmaması hâlinde kız gibidir. Yani; bir kız için yarısı, iki ve daha fazla kız içinse üçte ikidir. İşte bu kız için, sulpten (nesepten) olan kız ile birlikte payı altıda birdir. Bu pay oğul ve sulpten (nesepten) iki kız olması hâlinde düşer (kalkar). Meğerki beraberinde bir çocuk varsa, bu defa asebe yoluyla onunla beraber olur.

3 – **Bir baba ve anneden kız kardeşler:** Bunlar da çocuğun ve oğulun çocuğunun olmaması hâlinde tıpkı kızlar gibidirler. Baba tarafından kız kardeş olanlar ise, bunlar da kızların olmaması hâlinde tıpkı bir baba ve anneden olan kız kardeşler imiş gibi muamele görürler. Böylece her iki grup kız ile veya oğulun kızıyla beraber asebe olurlar. Ancak bunlar oğulun olması, oğulun oğlunun -her ne kadar aşağı inse de- olması durumunda, babanın ve dedenin olması hâlinde İmam Azam Ebu Hanife'ye göre mirastan düşerler. Annenin çocuğuna gelince, biri için altıda birdir. Fazlası için üçte birdir. Bunlar da kız olsun erkek olsun fark etmez. Aynı şekilde bunlar da çocukla ve -her ne kadar aşağı inerse insin- oğlun çocuğuyla, babayla ve dedeyle mirastan düşerler.

6 – **Baba:** Bunun için de oğul ile ve -her ne kadar aşağı inerse insin- oğlun oğuluyla altıda birdir. Kız ile ve -her ne kadar aşağı inerse insin- oğulun kızıyla altıda birdir. Nitekim, geride kalanlarla beraber bunların payları altıda birdir.

---

[158] Bkz. Nur, 37.
[159] Bkz. Nur, 36.

7 – **Dedeye gelince:** Bu babanın babasıdır. Bu da babanın olmaması hâlinde tıpkı baba gibidir. Ancak kalanın üçte birini anneye vermede baba gibi değildir.

8 – **Anneye gelince:** Buna da çocukla veya ne kadar aşağı inerse insin oğlun çocuğuyla beraber altıda birdir. Ya da kardeş veya kız kardeşler iki ve daha fazla olması hâlinde ve hangi cihetten olurlarsa olsunlar. Olmamaları hâlinde ise tamamının üçte biridir. Bir zevc (koca) ve ebeveyn veya bir zevce (hanım) ve ebeveyn iki eşten birinin farz olan haklarından sonra kalanın üçte biri annenin payıdır.

9 – **Nine:** Bunun da payı altıda birdir. Hatta bunlar bir baba ve anneden ne kadar çok olurlarsa olsunlar durum aynıdır. Ancak uzak olanı yakın olan hacbeder (mirastan düşürür). Hepsini de anne hacbeder (mirastan düşürür). Babalar da baba ile hacb olunurlar.

10 – **Zevc** (koca)**:** Bunun çocukla beraber veya ne kadar aşağı inerse insin oğlun çocuğuyla beraber payı dörtte birdir. Çocuğun olmaması hâlinde yarısıdır.

11 – **Zevce** (hanım)**:** Çocukla veya ne kadar aşağı inerse insin oğlun çocuğuyla beraber payı sekizde birdir. Bunların olmamaları durumunda ise payı dörtte birdir.

12 – **Asabeler:** Bunlar farzdan arta kalan şeye mirasçı olanlardır. Bunlar da şöyledir:

a) Oğul, sonra da sırasıyla ne kadar aşağı inerse insin oğlun oğlu

b) Baba ve sonra da ne kadar yükselirse yükselsin babanın babası

c) Bir baba ve anneden kardeş

d) Babadan kardeş

e) Aynı babadan ve anneden kardeşin oğlu

f) Aynı babadan kardeşin oğlu

g) Amcalar, sonra babanın amcaları, sonra dedenin amcaları, sonra azatlı köleler ve sonra sırasıyla asabesi

Farzları (payları) yarım ve üçte iki olan kadınlar da sadece kardeşleriyle asabe olurlar, başkalarıyla değil.

13 – Zevu'l-Erham: Bunlar asabeden olmayan ve aynı zamanda ashab-ı feraizden de olmayan yakınlardır. Bunların da sıralanması tıpkı asabelerin sıralanması gibidir.

١٣ - ﴿ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ ۜ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا ۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ ﴾

13 – Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu, orada içerisinde ebedi kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur.

« تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ » *"Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır."* Bu ayette « تِلْكَ » kelimesiyle yetimler, vasiyetler ve miras ile ilgili olarak anlatılan hükümlere işaret olunmaktadır.

Yine ayette, *"Allah'ın sınırları"* diye geçen ifade ile şeriat, tıpkı mükellefler için öngörülen ve uyulması zorunlu olan sınırlara benzetilmiştir. Dolayısıyla sorumluluk üstlenen kimselerin o sınırları tecavüz etmeleri doğru değildir, caiz olmaz.

« وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرٖي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدٖينَ فٖيهَا ۜ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظٖيمُ » *"Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu orada içerisinde ebedi olarak kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur."*

١٤ - ﴿ وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فٖيهَا ۖ وَلَهُ عَذَابٌ مُهٖينٌ ۟ ﴾

14 – Kim de Allah'a ve O'nun elçisine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu, içinde devamlı kalacağı ateşe şokar. Onun için aşağılayıcı bir azap vardır.

Bu ayetlerin birinde, « خَالِدٖينَ » kelimesi çoğul olarak bu ayette ise, « خَالِدًا » tekil olarak gelmiş ve her ikisi de hâl olmaları hasebiyle mansub kılınmıştır. Birinde çoğul, diğerinde tekil olarak gelme nedeni, ayette

yer alan, « مَنْ » edatının lafız ve manasıyla alakalı bir durumdur. Yani; « مَنْ » edatı mana bakımından çoğul ve fakat lafız bakımından ise tekildir.

Kıraat imamlarından Nafi, Ebu Cafer ve İbn Amir, « يُدْخِلْهُ » kavlini, her iki ayette de « نُدْخِلْهُ » olarak okumuşlardır.

Bu ayet Mutezile için de, Hariciler için de delil değildir. Bu iki görüş mensupları bu ayete dayanarak bir şey söyleme hakkına sahip değiller. Çünkü ayet kâfirler hakkındadır. Zira kâfirler bütün sınırları tecavüz eden ve çiğneyen kimselerdir.

Oysa asi yani isyankâr olan mü'min bir kimse, iman etmiş olması itibariyle itaatkârdır. Dolayısıyla böyle bir mü'min tevhid çizgisini ve sınırını aşmış bir kimse değildir. İşte bu bakımdan Dahhak bu ayetteki, *"masiyet"* kelimesini *"şirk"* olarak yorumlamıştır. Kelbi (v.146/763) ise, *"Kim Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkarsa..."* mealindeki bu ayeti, *"Mirası bölüştürmeyi inkâr ederek, kabul etmeyerek ve sınırlarını da çiğnemeyi helâl sayarak Allah'a ve Rasûlüne karşı çıkarsa..."* şeklinde yorumlamıştır.

❁ ❁ ❁

15. — 23. ÂYETLER

وَاللَّٰتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ ۚ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِى الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيلاً ﴿١٥﴾ وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَا ۚ فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَا ۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَاُولٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً ﴿١٧﴾ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ ۚ حَتّٰى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنِّي تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلاَ الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ۗ اُولٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٨﴾ يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَآ كَرْهًا ۗ وَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَآ اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّآ اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾ وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ ۙ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلاَ

تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا اَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ
تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضَى بَعْضُكُمْ اِلَى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا
غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَاۤؤُكُمْ مِنَ النِّسَاۤءِ اِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاۤءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ
عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ
وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِى اَرْضَعْنَكُمْ
وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَاۤئِكُمْ وَرَبَاۤئِبُكُمُ الّٰتِى
فِى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَاۤئِكُمُ الّٰتِى دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ
تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَاۤئِلُ اَبْنَاۤئِكُمُ
الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ
سَلَفَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٣﴾

Meali

15. Kadınlarınızdan zina edenlere karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, ölüm o kadınları alıp götürünceye, yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar, evlerde tutun *(dışarı bırakmayın)*.

16. İçinizden fuhuş yapan tarafların her ikisine de ceza verin. Eğer tevbe ederek, durumlarını düzeltirlerse ezadan vazgeçin. Şüphesiz Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edendir.

17. Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tevbe ancak o kimseler içindir ki kötülüğü bilmeden işlerler de sonra hemen tevbe ederler. İşte Allah bunların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi en iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

18. Yoksa kötülükleri işleyip de ölüm gelip çattığı zaman: "İşte ben şimdi tevbe ettim." diyen kimselerin tevbeleriyle kâfir olarak ölenlerin tevbeleri kabul edilecek değildir. İşte biz bunlar için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır.

19. Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Kadınlar apaçık bir edepsizlik *(hayasızlık)* yapmadıkları sürece, onlara verdiğinizin bir kısmını geri alabilmeniz için kendilerine baskı yapmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, biliniz ki, hoşlanmamış olduğunuz bir şeyi, Allah, hakkınızda bir çok hayır kılmış olabilir.

20. Bir eşi *(hanımı)* bırakıp da yerine bir başka eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle malı mehir olarak vermiş olsanız bile, ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz, iftira ederek ve açıkça günah işleyerek mi geri alacaksınız?

21. Zamanında siz her bakımdan iç içe olup kaynaşmış olduğunuz ve bir de onlar sizden tam bir güvence almışken, nasıl olur da verdiğiniz o mehiri *(malı)* geri alırsınız?

22. Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin. Ancak geçmişte olanlar başka *(müstesna)*. Çünkü bu, büyük bir hayasızlık ve iğrenç bir işti. O ne kötü bir yol *(adet)* idi.

23. Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle birleştiğiniz hanımlarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer o kızların anneleriyle evlenip henüz birleşmemişseniz, o kızları almanızda *(onlarla evlenmenizde)* bir sakınca yoktur. Sizin soyunuzdan olan öz oğullarınızın hanımları ve iki kız kardeşi birden alıp aynı nikah altında birleştirmeniz size haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır. Şüphesiz Allah pek çok bağışlayan ve pek çok merahamet edendir.

Tefsiri

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetle yüce Rabbimiz hakimlere, devlet idarecilerine seslenerek şöyle buyurmaktadır:

١٥– ﴿ وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴾

15 – Kadınlarınızdan zina edenlere karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, ölüm o kadınları alıp götürünceye, yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar, evlerde tutun (dışarı bırakmayın).

« وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ » *"Kadınlarınızdan fuhuş* (zina) *yapanlara karşı, aranızdan dört kişiyi, kadınların bu fiili işlediklerine dair şahit olarak getirin."*

Ayetin başındaki, « اللَّاتِي » ism-i mevsulü, « الَّتِي » kelimesinin çoğuludur. Konumu mübteda olması nedeniyle de merfudur. Yine ayette geçen, « الْفَاحِشَةَ » kavli de diğer kötülüklere nazaran çok daha iğrenç ve kötü olması sebebiyle böyle denilmiştir ki, zina demektir. « أَتَى الْفَاحِشَةَ » diye söylendiği gibi, « جَاءَهَا », « رَهِقَهَا » ve « غَشِيَهَا » diye de kullanılır. Çünkü; hepsi mana itibariyle aynı anlamı içerir.

« مِنْ نِسَائِكُمْ » kavlindeki, « مِنْ » edatı teb'iz için olup, bazısı, birtakımı, bir kısmı manasına gelir. Mübtedanın haberi de, « فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ » kavlidir. Yani; şahitlik etmelerini isteyin. « مِنْكُمْ » yani sizden, demekle, mü'minlerden, inananlardan demek istenmiştir.

« فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا » *"Eğer* –zina ettikleri konusunda– *şahitlik ederlerse, ölüm, o kadınları alıp götürünceye* –Ölüm melekleri canlarını alıncaya ya da

ölüm onları alıncaya, ecellerini bitirene–, *yahut Allah kendileri için bir yol açıncaya kadar o kadınları evlerde tutun* (dışarı çıkarmayın)."

Bu ayetteki, « حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ » kavli, tıpkı, Allah Teâlâ'nın, ﴿ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ﴾[160] kavli gibidir.

Ayrıca, « اَوْ يَجْعَلَ » kavlindeki, « اَوْ » edatı « اِلَّا اَنْ » manasınadır da denmiştir. Yani; bu yollar dışında bir başka yol...

Abdullah b. Abbas *(Radıyallahu Anh)* şöyle diyor:

"Bulunan yol; hiç evlenmemiş bekâr kimse için yüz celde (sopa) *ve bir yıl sürgündür. Dul/evlenmiş olan için ise recmdir* (taşlanarak öldürülmedir). *Çünkü Hz. Peygamber (Sallallâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:*

"Zina hakkındaki hükmü benden alın, Allah'ın kadınlarla ilgili olarak zina konusunda gösterdiği yolu benden alın (öğrenin). Allah o kadınlar için bir yol koydu. Bekarın bekar ile zina suçu yüz celde (sopa) ve bir yıl sürgün cezasıdır. Dul/evli olanın dul/evli olanla zinasının cezaları yüz celde (sopa) ve taşlanarak recm edilmesidir."[161]

١٦– ﴿ وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَا فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوا عَنْهُمَا اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴾.

16 – "İçinizden fuhuş yapan tarafların her ikisine de ceza verin. Eğer –fuhuş işinden– **tevbe ederek durumlarını düzeltirlerse, ezadan vazgeçin** –artık bundan böyle rahatsız etmeyin, ayıplamayı kesin–. **Şüphesiz Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edendir."** Çünkü; Allah tevbe edenlerin tevbesini kabul eder ve ona rahmetiyle muamelede bulunur.

« اَلَّذَانِ » ile zina eden erkek ve kadın kasdolunmuştur. Kıraat imamlarından İbn Kesir, « اَلَّذَانِ » kelimesindeki « ن » harfini şeddeli olarak, « اَلَّذَانِّ » şeklinde okumuştur. « يَأْتِيَانِهَا » yani, fuhuş (zina) yapan,

[160] Nahl, 28.
[161] Ahmed, Müsned; 5/313. Müslim; 1690/12. Ebu Davud; 4416. Tirmizi, 1434.

demektir. « فَاٰذُوهُمَا » yani azarlamakla, ayıplamakla kendilerini hep rahatsız edin ve, *"Hiç mi utanmadınız? Hiç mi Allah'tan korkmadınız?"* gibisinden sözlerle kendilerini hep rahatsız edin.

Hasan Basri *(Rahimehullah)* diyor ki:

"Zina suçunun cezasıyla ilgili olarak ilk inen hüküm, bu fiili işleyenlere eza etmek, rahatsızlık verip sıkıştırmaktı. Bundan sonra evlerde hapsetmek, bundan sonra ise celde (sopa ile vurmak) *veya recm cezasıdır."*

Bu manadaki ayetlerin nüzul (iniş) sıraları, tilâvet (okuyuş) sırasından farklıdır. Yani, Kur'an'daki surelerin tertibi nüzul sırasına göre değildir.

Özetle söylemek gerekirse, muhsan olan yani evli olan kadın ve erkek zina ederlerse her ikisinin de cezaları yalnızca recm cezasıdır, başka değil. Eğer muhsan değilseler, bunların da zina cezaları yalnızca celdedir, başka değil. Eğer zina fiilini işleyen taraflardan biri *muhsan* (başından evlilik geçen) biri ise, diğeri de *muhsan değilse* (hiç evlenmemiş ise), bekârsa, bu ikisinden muhsan olana recm cezası, muhsan olmayana da celde (sopa) cezası gerekir.

İbn Bahr (Abdullah b. Ali b. Bahr) diyor ki: *Bu ayetlerden ilk ayet, sevicilik hakkındadır, yani kadının kadınla sevişmesi ile ilgili durumu gündeme getiriyor, ikinci ayet ise oğlancılık suçunu işleyenlerin durumuyla alâkalıdır. Nur Suresindeki ayet ise, zina fiilini işleyenlerle ilgilidir.*

Ancak İmam Ebu Hanife *(Rahimehullâh)*'ye göre oğlancılık suçunu işleyenlere had cezasının değil de tazir cezasının uygulanacağına ilişkin olarak bu ayet açık bir delildir. İmam Mücahid de, eza cezasının uygulanmasını ele alan ayet, lûtilikle yani oğlancılıkla (homoseksüellikle) alâkalıdır, diyor.

١٧ – ﴿ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذ۪ينَ يَعْمَلُونَ السُّٓوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَر۪يبٍ فَاُو۬لٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْۜ وَكَانَ اللّٰهُ عَل۪يمًا حَك۪يمًا ﴾

17 – Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tevbe ancak o kimseler içindir ki, kötülüğü bilmeden işlerler de sonra hemen tevbe ederler. İşte Allah bunların tevbelerini kabul eder. Allah her şeyi en iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

« اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ »
"Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tevbe, ancak bilmeden kötülük işleyip de hemen işledikleri kötülüğün ardından tevbe edenlerin tevbesidir." Yüce Allah birinin tevbesini kabul buyurunca, onun için, « تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِ » ifadesi söylenir. Burada ise, *"Ancak o kimsenin Allah tarafından tevbesinin kabul olunabilmesi şuna bağlıdır" deniyor.*

Fakat burada, « عَلَى اللّٰهِ » ifadesinden, bundan bunun Allah üzerinde gerekli (vacip ya da mutlak manada yerine getirilmesi gereken) bir görev olduğu anlaşılmamalıdır. Çünkü; ayetten murat bu demek değildir. Çünkü; hiçbir şey Allah üzerine vacip ve gerekli değildir. Fakat bu ifade sadece verilen sözü ya da vadi pekiştirmek manasındadır, başka değil. Yani; adeta terk olunamayacak bir vacip (farz) gibi mutlak manada olacak demek değildir.

« اَلسُّوءَ » kelimesi, cezasının olabildiğince kötü olması bakımından bu türden işlenmiş olan suç ve günah demektir. « بِجَهَالَةٍ » burada hâl yerinde gelmiştir. Yani; kötülüğü bilmeden ve serkeşçe işleyenler, demektir. Çünkü kötü ve çirkin bir fiili ancak serkeşler, ne idüğü belirsiz olanlar işlerler ve ancak böyleleri bu tür işlere çağırırlar. Mücahid şöyle diyor:

"Allah'a karşı gelen bir kimse bu cehaletinden ve bilmezliğinden vazgeçene kadar cahil kimse demektir."

Bir başka yoruma göre cehalet: Bir kimsenin fâni ve geçici olan dünya lezzetini baki olanınkine tercih etmesidir. Farklı bir yorum da şöyledir:

Cehalet: Bir şeyin günah ve suç olduğunu bilmemesi değil, işlediğinin sonucunda ne olacağını bilmemesi olayıdır.

« ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ » kavli, yakın bir zaman içerisinde manasınadır. Bu yakın zaman kavramı ise, *"henüz ölmek üzere olmamak, ölüm döşeğinde canını vermek üzere"* olan zamana kadar ertelememiş olmak demektir. Zira yüce Allah, *"İçlerinden birine ölüm gelip çattığı zaman"* buyurmuyor mu? Böylece ortaya çıkan gerçek şu ki; ölüm anı, yani tam can çekişme esnasında yapılacak tevbe kabul edilemez. Çünkü bu an,

tevbelerin kabul edildiği bir an değildir. Nitekim Dahhak, *"Ölümden önce olmak üzere yapılacak her tevbe işlenen günahın hemen ardından yapılan tevbe anlamında yakın bir tevbe demektir."* diyor.

İbn Abbas *(Radıyallahu Anh)* da diyor ki: *"Ölüm meleğine bakmazdan* (onu görmezden) *önce yapılacak her tevbe, işlenen günahın ardından hemen yapılan tevbe manasında yakın tevbe demektir."*

Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'tan şöyle rivayet olunmuştur:

"Doğrusu can boğaza gelip tıkanmadıkça Allah, kulunun tevbesini kabul eder." [162]

« مِنْ قَرِيبٍ » kavlindeki « مِنْ » edatı teb'iz içindir. Yani, *"günahın hemen peşinden çok yakın bir zaman içerisinde tevbe edenlerin..."* demektir. Dikkat edilirse sanki burada masiyetin veya günahın işlendiği zaman ile kişinin ölmek üzere olduğu can çekişme anı arasındaki süre oldukça kısa ve yakın bir zaman dillimi olarak adlandırılıyor gibidir.

« فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ » *"İşte Allah'ın tevbesini kabul ettiği kimseler de bunlardır."* Bu bir söz vermedir ve Allah bu sözünü yerine getireceğini de bildiriyor. Yine bu ayet şu gerçeği de bildiriyor. Bağışlanma mutlak manada ve şüphesiz olarak vardır ve olacaktır.

« وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا » *"Allah her şeyi* –kulunun tevbe etmede kararlı olup olmadığını– *en iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."* Yani, pişmanlığın da bir tevbe olduğuna hikmeti gereği hüküm verendir.

١٨– ﴿ وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتّٰى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنّ۪ي تُبْتُ الْـٰنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ اُو۬لٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَل۪يمًا ﴾

18 – Yoksa kötülükleri işleyip de ölüm gelip çattığı zaman: "İşte ben şimdi tevbe ettim." diyen kimselerin tevbeleriyle kâfir ola-

[162] Ahmed, Müsned; 2/132. Tirmizi, 3537. İbn Mace, 4253. Abdullah b. Ömer tarafından rivayet olunmuştur.

rak ölenlerin tevbeleri kabul edilecek değildir. İşte biz bunlar için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır.

« وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ اِنِّي تُبْتُ الْئَنَ » *"Yoksa kötülükleri işleyip de içlerinden birine ölüm gelip çattığı zaman: «İşte şimdi tevbe ettim.» diyen kimselerin tevbeleriyle"* Durmadan günah işleyip de tevbelerini hep ileriye dönük olarak erteleyip geciktirenlerin, ta kendisinde ölüm belirtileri görülene ve ölüm meleğini baş gözüyle görecek zamana dek bırakanların tevbeleri kabul edilecek değildir. Çünkü bu durumda olanların tevbelerinin kabul edilmesi söz konusu değildir. Çünkü böyle bir an, çaresizlik anıdır yoksa arzuya dayalı olan ihtiyari bir an değildir. Tevbenin kabul olunması bir sevaptır. Bu ise, ancak kişinin kendi isteğiyle bu yola başvurduğunda söz konusudur, başka zamanda değil.

« وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ » *"kâfir olarak ölenlerin tevbeleri kabul edilecek değildir."* Buradaki, « وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ » kavli, « لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ » kavli üzerine matuf olup mahallen mecrurdur. Yani; *"Kötülükler işleyenlerle kâfir olarak ölenlerin tevbeleri kabul edilecek değildir."*

Said b. Cubeyr diyor ki:

"İlk ayet mü'minlerle ilgilidir. Ortadaki münafıklarla alâkalıdır, sonuncusu da kâfirlerle ilgili bulunmaktadır."

« وَلَا الَّذِينَ » kavli bazı mushaflarda iki lâm harfiyle « لَلَّذِينَ » olarak gelmiştir. Bu, mübtedadır. Haberi de ayetin bundan sonra gelen son kısmıdır.

« اُولٰئِكَ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا » *"İşte biz bunlar için çok acıklı bir azap hazırlamışızdır."* Yani; şiddetli ve hemen hazır olan bir azap, demektir. Bu, « اَعْتَدْنَا » kelimesi aslında, « اَعْدَدْنَا » olup iki dal harfinden bir tanesi « ت » harfine dönüştürülmüştür.

Adam mirasçısı olarak bir kadına miras olarak konunca o kadının üzerine hemen elbisesini atar ve mehir vermeden o kadınla zorla evlenirdi. İşte şimdi tefsirini okuyacağımız ayet bununla ilgili olarak nazil olmuştur.

١٩ - ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّا اَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴾

19 – Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Kadınlar apaçık bir edepsizlik (hayasızlık) **yapmadıkları sürece, onlara verdiğinizin bir kısmını geri alabilmeniz için kendilerine baskı yapmayın. Onlarla iyilikle geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, biliniz ki, hoşlanmamış olduğunuz bir şeyi, Allah, hakkınızda bir çok hayır kılmış olabilir.**

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا » *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir."* Yani; tıpkı miras malına konar gibi, kadınlar istemedikleri hâlde, üzerlerinde baskı kurarak ve zorlamak suretiyle, onların karşı çıkmalarına rağmen miras yoluyla kadınlara sahip çıkıp almanız doğru olmaz, helâl değildir.

« كَرْهًا » kelimesi « كَ » harfinin fethasıyla « كَرَاهَة » kelimesinden türemedir. Kıraat imamlarından Hamza ve Ali aynı kelimeyi, zammeli olarak, « كُرْهًا » okumuşlardır. Bu da « اِكْرَاهْ » kelimesinden alınmadır. Kelime mastar olup mef'ulden hâl olarak gelmiştir.

Ayette meselenin, "zorla, istememelerine ve hoşlanmamalarına rağmen" kaydının getirilmiş olması, bu durumların olmaması hâlinde bu, caizdir veya olabilir manasına değildir. Böyle bir anlam çıkarılmamalıdır. Çünkü; herhangi bir şeyin bir başka şeyle tahsis olunmuş olması, bunun başka bir şeye delâlet etmemesi anlamına gelmez. Bu, adeta Rabbimizin:

﴿ وَلَا تَقْتُلُوا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ ﴾

"Geçim endişesiyle çocuklarınızın canına kıymayın." [163]

kavline benzer.

« وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ »

"Kadınlar apaçık bir edepsizlik (hayasızlık) *yapmadıkları sürece, onlara verdiğinizin* –mehirin– *bir kısmını geri alabilmeniz için kendilerine baskı yapmayın.."*

« وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ » *"Onlara baskı yapmayın."* Adam herhangi bir şekilde bir kadınla evlenip de daha sonra bu kadına ihtiyaç duymayınca, bu defa kadına karşı kötü muamelede bulunarak kadını evde tutmaya, üzerinde baskı kurmaya çalışır ve böylece kadının elindeki mal varlığına bu yoldan sahip olmak ister. Çünkü; kadını boşamak için kadından elindeki mal varlığını, kendisine vermeye ve hulu' yapmaya zorlar.

« وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ » kavli, « اَنْ تَرِثُوا » kavli üzerine matuf olarak mansubdur. « لَا » ise nefyi (olumsuzluğu) tekit içindir. Yani, *"Kadınlara mirasçı olmanız ve onlara baskı yapmanız sizin için helâl olmaz."*

Ya da, yeni bir cümle olarak (istinaf olarak) meczumdur. Böyle olması hâlinde, « كَرْهًا » kelimesi üzerinde vakfetmek (durmak) caizdir.

« عَضْل »: Hapsetmek, tutmak ve baskı yapmak manalarına gelir. « لِتَذْهَبُوا » kavlindeki « لِ » harfi, « تَعْضُلُوا » kavline mütealliktir.

« اِلَّا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ » Yani; söz konusu rahatsızlık, geçimsizlik, itaatsizlik etmek, ailesini sürekli huzursuz etmek gibi bir durum olması hâli müstesna. Eğer bu gibi durumlar ve huysuzluk, geçimsizlik kadınlar tarafından meydana geliyorsa, bu takdirde sizin onlardan hulu talebiniz yerindedir, siz erkek olarak mazur sayılırsınız.

Hasan Basri'den gelen rivayete göre burada geçen, « بِفَاحِشَةٍ » – *"fahişe"* kelimesinden kasıt zina yapmaktır. Eğer kadın zina fiilini işlerse

---

[163] İsra, 31.

kocasının hanımından hulu istemesi, yani boşanma karşılığı mal istemesi helâldir

« مُبَيِّنَةٍ » kelimesi, İbn Kesir ve Ebu Bekir Şube b. Ayyaş tarafından, « يَ » harfinin fethasıyla « مُبَيَّنَةٍ » olarak okunmuştur. İstisna ise zarfın umumiliğinden veya mef'ulü leh olmasındandır. Sanki, *"Bütün zamanlarda değil, yalnızca bir edepsizlik* (hayasızlık) *etmeleri hâlinde onlar üzerinde baskı kurun."* denir gibidir. Ya da, *"Onlara herhangi şu ya da bu sebepten dolayı değil, ancak bir hayasızlık işlemeleri hâlinde baskı yapın."* demektir.

Erkekler kadınlara kötü muamele etmekteydiler. İşte bunun için şöyle buyurulmuştur:

« وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ » *"Onlarla güzellikle geçinin."* Evde onlara karşı adil olun, insaflı davranın, nafakalarını ve ihtiyaçlarını karşılayın, kendilerine güzellikle söz söyleyin. « فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ » *"Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, sabredin."* Örneğin; çirkinliklerinden veya kötü ahlâklarından ötürü bir rahatsızlığınız varsa sabredin.

« فَعَسٰى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا » *"Biliniz ki; hoşlanmamış olduğunuz bir şeyi Allah, hakkınızda daha çok hayırlı kılmış olabilir."* Yani; o şeyde veya hoşlanmadığınız şeyde bol mükâfat ve sevap ya da o kadından size salih bir çocuk verebilir. Mana şöyledir:

> *"Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, sadece ve sırf hoşlanamamanız sebebiyle onlardan ayrılmayın. Ola ki, nefis bazen din bakımından çok daha uygun ve yerinde olan bir şeyden de hoşlanmayabilir veya hayra daha yakın ve yatkın olandan rahatsızlık duyabilir. Nefis tamamen bunların zıddı olan bir şeyi arzulayabilir. Fakat asıl olan salah erbabına gereken önemi vermek ve ona dikkat etmektir. Bu itibarla yerinde ve uygun olan bir neden göstermek gerekir."*

Burada, « فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ » kavlinin şartın cezası (cevabı) olması da sahihtir. Çünkü bunun manası, *"Eğer kendilerinden hoşlanmazsanız, bununla beraber yine de onlara sabredin. Olur ki, hoşlanmadığınız o şeyde, sevip hoşlandıklarınızdan daha çok hayır olabilir."*

Adam, hoşuna giden bir kadın görür, bu kadınla evlenmek için nikahı altında bulunan hanımına iftira atarak onu, kendisine verdiği mehiri de geri almak suretiyle boşamaya mecbur kılar. İşte böyle bir yola başvuranlar hakkında şimdi tefsirini okuyacağımız ayet nazil olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor;

٢٠– ﴿ وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَاْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا اَتَاْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُبِينًا ﴾

20 – Bir eşi (hanımı) bırakıp da yerine bir başka eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle malı mehir olarak vermiş olsanız bile, ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz, iftira ederek ve açıkça günah işleyerek onu nasıl geri alacaksınız?

« وَاِنْ اَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ » *"Bir eşi* (hanımı) *boşamak suretiyle bırakıp da yerine bir başka eş alıp evlenmek isterseniz,"* Yani; hanımın birini boşayıp yerine bir başkasıyla evlenmek, « وَاٰتَيْتُمْ اِحْدٰيهُنَّ قِنْطَارًا » *"Onlardan birine yüklerle malı mehir olarak vermiş olsanız bile,"* O hanımlarınıza yüklerle mal vermiş olsanız dahi.

Burada ayette zevcden (eşten) maksat cemidir. Çünkü; burada asıl hi-tap bütün erkeklere yönelik olarak yapılmaktadır. « قِنْطَارًا » çok fazla mal, büyük miktarda mal demektir. Nitekim, aynı ifade daha önce Âl-i İmran Suresinde geçmişti.

Bir gün Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)* minber üzerinde cemaate:

"— *Kadınlar için aşırı şekilde mehir alarak durumu zorlaştırmayın.* diye konuşması üzerine, hemen bir kadının:

— *Senin sözüne mi, yoksa yüce Allah'ın, "Onlara yüklerle mal* (mehir) *vermiş olsanız bile" kavline mi uyacağız, hangisine,* demesi üzerine, Hz. Ömer *(Radıyallahu Anh)*:

— *Herkes Ömer'den daha fazla bilgilidir. Ne kadar mehir* (mal) *dilerseniz, onunla evlenin."* der.

« فَلَا تَاْخُذُوا مِنْهُ شَيْـًٔا » *"Ondan hiçbir şeyi geri almayın."* Yani; verdiğiniz yüklerle malı veya mehiri geri almayın. « اَتَاْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَاِثْمًا

مُبِينًا » *"Siz haksızlıkta bulunarak, iftira ederek açık günah işleyerek nasıl geri alacaksınız?"* « مُبِينًا » yani apaçık, ortada, demektir.

« بُهْتَانًا » – *Bühtan:* Bir kimseyi hiç alâkası olmadığı hâlde bir şey ile damgalayıp töhmet altında tutmak ve iftira atmak demektir. Çünkü insan gerçekten böyle bir durum karşısında apışıp kalır, şaşırır durur. « بُهْتَانًا » kelimesi hâl olarak mansub kılınmıştır. Yani, iftira atarak ve günah işleyerek demektir.

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetle de yüce Allah, kocanın verdiği mehiri düzenbazlık ederek eşinden geri almaya kalkışmasının ne kadar büyük bir vebal olduğunu göreceğiz. Adam, her şeyiyle kendisini kocasına adamış olan hanımına kötülük yapmaya kalkışırsa bu, cidden büyük bir vebaldir. Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

٢١– ﴿ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴾

21 – Zamanında siz her bakımdan iç içe olup kaynaşmış olduğunuz ve bir de onlar sizden tam bir güvence almışken, nasıl olur da verdiğiniz o mehiri (malı) **geri alırsınız?**

« وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ » *"Zamanında siz her bakımdan iç içe olup kaynaşmış olduğunuz..."* Yani; siz aranızda hiçbir perde ve engel olmaksızın aynı yatağı paylaşmıştınız.

Nitekim, « فَضَاءً » kelimesi de, « اَفْضٰى » kökündendir ve bir şeyde genişlik, rahat hareket edebilme manasınadır. Kısaca burada karışıp katılmak, baş başa kalarak söz konusu ilişkide bulunmak demektir.

Bu ayet, halveti sahihe denilen nikah düşen kadınla başbaşa kalma konusunda biz Hanefîlerin lehine olan bir delildir. Çünkü bu, mehiri teyid etmekte ve desteklemektedir. Böylece ayet, kadına verilen mehirin tekrar ondan alınmasını reddetmekte ve buna cevaz vermemektedir. Meseleye bu, gerekçe görülmüştür.

« وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا » *"ve bir de sizden tam bir güvence almışken nasıl olur da verdiğiniz o mehiri* (malı) *geri alırsınız?"* « مِيثَاقًا غَلِيظًا » Çok sağlam bir güvence sözü, demektir. Bu ise Rabbimizin şu kavlidir:

﴿ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ ﴾

"...Bundan sonra gereken ise ya haklarına riayet ederek meşru bir şekilde beraber yaşamak veya iddet (bekleme süresi) ***bitiminde onu güzellikle terk etmektir."*** [164]

İşte yüce Allah kullarından o kadınlar için bu kesin sözü almıştır. Allah'ın kadınlar adına erkeklerden almış olduğu bu kesin söz tıpkı kadınların kendilerinin almış olması gibidir. Evet bu, ya Rabbimizin yukarıda sunduğumuz kavlinde olduğu gibidir veya Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın şu buyrukları gibidir:

"Kadınlara karşı iyilik edin ve hayır tavsiyesinde bulunun, kötü davranmayın. Çünkü onlar, sizin elinizde olan hizmetlilerinizdir. Siz o kadınları Allah'tan bir emanet olarak aldınız ve Allah'ın kelimesi (adıyla) *onları helâl kılarak kendinize eşler kıldınız."* [165]

Şimdi tefsirini okuyacağımız ayetin nüzul sebebi şöyledir:

﴿ لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا ﴾

"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir." [166]

ayetinin inmesi üzerime kimi insanlar dediler ki:

---

[164] Bakara, 229.

[165] Bu hadis, aslında iki hadisin birleştirilmesinden meydana getirilen bir hadistir. Birinci hadisin lâfzı (sözleri) şöyledir: *"Kadınlar hakkında hayır ve iyilik tavsiyesinde bulunun. Çünkü onlar, sizin yanınızda sizin yardımcılarınızdır."* Bak. Tirmizi; 1163. İbn Mace; 1851. İkinci hadisin lâfzı (sözleri) de şöyledir: *"Gerçekten siz o kadınları Allah'ın güvencesiyle aldınız ve onları Allah'ın kelimesiyle adıyla kendinize eş kılarak helâl kıldınız."* Müslim; 1218/147. Ebu Davud; 1905. İbn Mace; 3074. Hadiste geçen, "Avan, kelimesi, esir kadın demektir ki, biz bunu yardımcı diye yorumladık. (çev.)

[166] Nisa, 19.

"Artık biz bu yolu bıraktık. Biz bundan böyle o kadınları isteyip onların rızalarını alarak kendileriyle evleneceğiz." İşte bunun üzerine şimdi tefsirini ele alacağımız bu ayet nazil olmuştur. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

٢٢- ﴿ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَۜ اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًاۜ وَسَٓاءَ سَبِيلًا ﴾

22 – Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin. Ancak geçmişte olanlar başka (müstesna). **Çünkü bu, büyük bir hayasızlık, Allah'ın gazâbını çeken bir işti ve ne kadar da kötü bir yoldu o!**

« وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَٓاؤُ۬كُمْ مِنَ النِّسَٓاءِ » *"Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin."* Bir yoruma göre ayette geçen, *"nikah"* (evlenme) ifadesinden asıl kasıt, cinsel ilişkidir. Yani, *"Babalarınızın ilişkide bulunduğu kadınlarla ilişkide bulunmayın."* demektir. Dolayısıyla bundan banın nikah ile alıp evlendiği, dolayısıyla ilişkide bulunduğu kadınla ilişkide bulunmak haram olduğu gibi milk-i yemini (yani cariyesi) olan bir kadınla da eğer babası cinsel ilişkide bulunmuşsa bu da haramdır ve zina ettiği bir kadınla da cinsel ilişkide bulunması keza haramdır. Nitekim bu, bizim Hanefi mezhebine göre de böyledir. Hatta birçok tefsir alimlerine göre de durum böyledir, hüküm aynıdır. Bunlar, *"Biz bunu yaptık, işledik. Bu takdirde bizden durumu böyle olan kimselerin hâli nice olacak?"* demeleri üzerine Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

« اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ » *"Ancak geçmişte olanlar başka* (müstesna)*."* Yani; cahiliye döneminde olanlar, henüz İslâm öncesi geçmişte yaptıklarınız müstesna, siz onlardan dolayı hesaba çekilecek değilsiniz. Buradaki istisna, İmam Siybeveyh'e göre münkati istisnadır ya da istisnayı münkatidir.

Daha sonra ayette hâlen bu şekildeki bir evlenmenin ya da nikahın niteliği açıklanarak şöyle buyurulmaktadır:

« اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا » *"Çünkü böyle bir hayasızlık, Allah'ın gazâbını çeken bir işti."* Bu tür bir hayasızlık kepazeliklerin ve edepsizliğin en iğrencidir. Buy, Allah'ın gazâbına sebep olduğu gibi mü'minlerin de nef-

ret ve öfkesini çeken bir olaydır. Nitekim kimi insanlar kendiliklerinden böylesi bir evlenmeye nefretle ve buğz ederek bakıyorlar ve böylesi bir nikaha (evliliğe) de nefret ve buğuz evliliği adını veriyorlar. Hatta böyle bir evlilikten dünyaya gelen çocuğa da nefret ve buğz ürünü çocuk diye adlandırmaktadırlar.

« وَسَاءَ سَبِيلًا » *"ve ne kadar da kötü yoldu o!"* Böylesi bir evlilik yolunu seçmek gerçekten ne iğrenç ve ne kötü bir yol..

٢٣- ﴿ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِي اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَاُمَّهَاتُ نِسَٓائِكُمْ وَرَبَٓائِبُكُمُ الّٰتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَٓائِكُمُ الّٰتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَٓائِلُ اَبْنَٓائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾

23 - Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, hanımlarınızın anneleri, kendileriyle birleştiğiniz hanımlarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer o kızların anneleriyle evlenip henüz birleşmemişseniz, o kızları almanızda (onlarla evlenmenizde) **bir sakınca yoktur. Sizin soyunuzdan olan öz oğullarınızın hanımları ve iki kız kardeşi birden alıp aynı nikah altında birleştirmeniz size haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır. Şüphesiz Allah pek çok bağışlayan ve pek çok esirgeyendir.**

Bu surenin başında Rabbimiz kendileriyle evlenilmesi helâl olan kadınları ve aynı zamanda kendileriyle evlenilmesi haram olanlardan da söz ettikten sonra şimdi kendileriyle evlenilmesi haram olanları zikrediyor. Bundan önce babalarımızın evlendiği hanımlarla, yani üvey annelerle evlenilmenin haramlığı ele alınmıştı. Şimdi ise genel anlamda kimlerle evlenilmesi haramdır, işte bu ayette bunları öğreneceğiz. Evlenilmesi yasak olan diğer kadınlardan yedi tanesi nesep, yani soy akrabalığı sebebiyle haramdır, yedi tanesi de sebep dolayısıyla haramdır. Ayet,

önce nesep (soy) itibariyle haram olanları ele almaktadır. Rabbimiz şöyle buyuruyor:

«حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ» *"Analarınız... size haram kılındı."* Bundan murat bazılarına göre bunlarla evlenmenin haram olduğudur. Nitekim, biz bu konuda muhtar (doğru ve gerçekçi) olan görüşü, *"Şerhu'l-Menar"* adlı eserde belirttik. Anne tarafından olsun baba tarafından olsun kendileriyle evlenme yasağı bulunanlar içerisinde nineler de dahildir. Onlarda bu yasak (haram) kapsamı içerisindedir.

«وَبَنَاتُكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ» *"kızlarınız, kız kardeşleriniz... size haram kılındı."* Burada *"kızlarınız"* ifadesi içerisinde, oğulların kızları ve kızların kızları kendileriyle evlenme yasağı bulunanlar kapsamı içerisindedir. Burada esas olan gerçek şudur. Bir de çoğul ile çoğul karşı karşıya gelince dolayısıyla tekler bu manada tek tek ele alınırlar ve bölüştürülerek değerlendirilirler. Bu itibarla her bireri için annesi ve kızı ile evlenmeleri haram olmuş olur

"Kız kardeşleriniz" sözünden ise, aynı anne ve babadan olsunlar ya da anne ayrı aynı babadan yahut da baba ayrı aynı anneden kız kardeş olsunlar, kendileriyle evlenilmeleri yasaklananlar kapsamına hepsi dahildirler.

«وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْاَخِ وَبَنَاتُ الْاُخْتِ» *"halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları... size haram kılındı."* Yani; her üç cihetten olan halalar ve teyzelerle evlenmek haramdır. Yani; aynı ana ve baba tarafından veya aynı anne tarafından veya aynı baba tarafından hala ve teyzelerle evlenilmesi de haramdır.

İşte buraya kadar nesep, yani soy bakımından kendileriyle evlenilmeleri haram (yasak) olanlar anlatılmış oldu. Şimdi ise sebep bakımından kendileriyle evlenilmeleri yasak olunanlar anlatılacaktır. Şöyle ki:

«وَاُمَّهَاتُكُمُ الّٰتِي اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ» *"Sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz... size haram kılındı."*

Dikkat edilirse yüce Allah burada emzirme yoluyla evlenme yasağını tıpkı nesep (soy) yoluyla olan evlenme yasağı konumuna düşürmüş-

tür, aynı derecede yasak kılınmıştır. Çünkü çocuğu emziren kadına, ondan süt emen çocuğun annesi diye isim verilmiş ve böyle söz edilmiştir. Dolayısıyla süt kız kardeşler de onun kardeşleri durumunda gösterilmiş, sütü emziren kadının kocası da bu çocuğun süt babası durumunda olmuştur. Dolayısıyla bu süt babanın baba ve annesi bu süt emen çocuğun dedesi ve ninesi, bu süt babanın kız kardeşleri de çocuğun süt halaları durumundadırlar.

Ayrıca süt emziren kadının kocasının ister süt veren kadından önceki bir kadından olan çocukları olsun, ister daha sonraki bir kadından olmuş olsun, süt baba konumundaki kimsenin bütün çocukları, süt emen çocuğa haramdırlar. Çünkü bu takdirde o çocuklar süt emenle, babaları bir, süt erkek ve kız kardeşler olurlar. Süt emziren kadının annesi de süt emen çocuğun sütninesi olmuş olur. Süt annenin kız kardeşleri de süt emenin teyzeleri olurlar. Dolayısıyla aynı anne ve babadan olan kardeşler, süt emenin anne ve babaları bir süt kardeş olmuş olurlar. Aynı süt annenin bir başka kocadan olan çocukları ise süt emeninin anne tarafından erkek ve kız kardeşleri olurlar. Dolayısıyla bunların tamamı emene haramdır. Bu yasaklık durumunun dayandığı esas da Rasûlullah *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*'ın:

"Nesep (soy) *bakımından haram olanlar, aynen süt emme yoluyla da haram olurlar."*[167]

« وَأُمَّهَاتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَآئِبُكُمُ الّٰتِى فِى حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَآئِكُمُ الّٰتِى دَخَلْتُمْ بِهِنَّ ». *"hanımlarınızın anneleri, kendileriyle birleştiğiniz hanımlarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı."*

Hanımlarımızın anneleri, yani kayınvalidelerimiz, mücerred akitle (yani yalnızca evlenme akdinin yapılmasıyla) -birleşme olsun olmasın- haram olmuş olurlar.

Hanımlarımızın başka kocalarından olan kızlarına (yani üvey çocuklarınıza) gelince, eğer bu çocuk erkek ise, « رَبِيبٌ » – *"rebîb"* kız çocuğu ise « رَبِيبَةٌ » – *"rebîbe"* adını almaktadır. Bunun sebebi, babanın öz çocuğunu eğittiği gibi genel olarak üvey baba bunları eğiten ve büyüten durumunda olduğundan bu isim verilmiştir. Daha sonra bu kullanım

[167] Bak. Buhari, 5239. Müslim, 1444. Hz. Aişe tarafından rivayet olunmuştur.

yaygınlık kazandığından, üvey baba tarafından böyle bir eğitme ve yetiştirme söz konusu olmasa da artık böyle anılagelmiştir.

« الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ » *"... evlerinizde bulunan üvey kızlarınız"* kavlinde geçen, « حُجُور » yani evleriniz ifadesi için Zahiriye mezhebi temsilcisi Davud-u Zahiri (202-270/817-883) şöyle diyor:

"Eğer evinizde değilse haram değildir." Ancak Hanefiler olarak biz de şöyle deriz:

"Burada «evinizde/hücrenizde» sözünün kullanılmış olması genel manası bakımındandır. Yoksa bu, şart anlamında olan bir ifade değildir. Bunun anlamı ise, bunun haramlık için bir sebep (illet) *kılınmasıdır. Çünkü; bu kızları sizler evinize alarak adeta kendi öz kızlarınız gibi bağrınıza basmışsınız veya bu kızlar kendilerini bağrınıza basabilecek konumda kimseler olduklarından dolayıdır. Kısaca haram olmaları işte bu yüzdendir. Nitekim böyle kızları alıp evlenmeniz veya nikahlanmanız adeta kendi öz kızlarınızla evlenmeniz ya da nikahlanmanız gibi bir durumun sergilemesindendir."*

« مِنْ نِسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ » Buradaki, « مِنْ » cer edatı, « رَبَائِبُكُمْ » kavline müteallıktir. Yani; kendisiyle duhul vaki olmuş (ilişkide bulunulmuş) hanımın ya da eşin rebibe diye adlandırılan kızıyla evlenilmesi erkeğe haramdır. Çünkü erkek onun annesiyle evlilik yaparak cinsel ilişkide bulunmuştur. Eğer erkek yalnızca nikahlamış ve fakat kızın annesiyle cinsel ilişkide bulunmamış ise bu kadının kızıyla evlenmesi haram olmayıp helâldir.

Ayette duhulden, yani birleşmeden söz edilmektedir. Bu, cinsel ilişki denen cimadan kinayedir. Örneğin; « بَنَى عَلَيْهَا » ve « ضَرَبَ عَلَيْهَا الْحِجَابَ » gibi sözler cinsel ilişkiden kinayedir. Yani, *"Onlara örtüyü giydirdiniz."* demektir.

« بِهِنَّ » kavlindeki « بِ » harfi müteaddi içindir. Ayrıca dokunmak ve benzeri şeyler tıpkı ilişkide bulunmak yerine geçer.

Bazı alimler ise, « الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ » kavlini hem önce geçen, « نِسَاء » – *"kadınlar"* ve hem sonra gelen « نِسَاء » kelimelerine sıfat yapmaktadırlar. Oysa durum böyle değildir. Çünkü; tek bir vasıf iki mevsuf

üzerinde gerçekleşmez. Çünkü; ayette söz konusu olan ilk « نساء » kelimesi, izâfetle (isim tamlaması olarak) mecrurdur. İkinci « نساء » kelimesi ise « مِنْ » cer edatıyla mecrurdur. Dolayısıyla, « مَرَرْتُ بِنِسَائِكَ وَهَرَبْتُ مِنْ نِسَاءِ زَيْدٍ الظَّرِيفَاتِ » demek doğru bir ifade olamaz. Yani; bu iki ayrı cümlede geçen, « الظَّرِيفَاتِ » kelimesini hem birinci cümledeki *kadınlar* ve hem ikinci cümledeki *kadınlar* kelimesine sıfat yapmak yanlıştır.

Nitekim, bunu böyle olduğunu hem Zeccac (v.316/928) ve hem başkaları da zikretmişleridir. İşte bu görüş, Keşşaf sahibinin bu konuda söylediğinden daha yerinde bir görüştür.

« فَاِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ » *"Eğer o kızların anneleriyle evlenip henüz birleşmemişseniz, o kızları almanızda* (o kızlarla evlenmenizde) *bir sakınca yoktur."* Yani; sadece kendileriyle nikah yaptığınız bu kadınlardan ayrılmanız hâlinde veya bunların ölmeleri durumunda bunların kızlarıyla evlenmenizde bir vebal ve günah yoktur.

« وَحَلَائِلُ اَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ » *"Sizin soyunuzdan olan öz oğullarınızın hanımları* (size haram kılındı)." Yoksa evlâtlık edindiğiniz oğulluğunuzun hanımı size haram kılınmış değildir. Nitekim, Hz. Peygamber *(Sallallâhu Aleyhi ve Sellem)*, oğulluğu Zeyd, hanımı Zeynep'i boşaması üzerine, Hz. Zeynep *(Radıyallahu Anha)*'le evlenmiştir. Nitekim bununla ilgili olarak Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

﴾ لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي اَزْوَاجِ اَدْعِيَائِهِمْ ﴿

"... Biz onu sana nikâhladık ki, evlatlıkları, hanımlarıyla bağlarını kesince o kadınlarla evlenmek istemeleri hâlinde mü'minlere bir güçlük olmasın." [168]

Ancak bu hüküm, süt oğulun hanımının süt babaya haram olmadığı manasında değildir. Böyle yanlış bir anlaşılmaya meydan vermemiş olsun. Çünkü o da süt babaya haramdır.

---

[168] Ahzab, 37.

Ayette geçen, « حَلَائِل » kelimesi, « حَلِيلَة » kelimesinin çoğuludur. Bu da eş (hanım) demektir. Çünkü tarafların, yani karı ve kocanın her ikisi birbirlerine helâldirler. Ya da bu, birin diğerine yatağını, beraberliğini helâl kıldığındandır. Bu kelime ya, « حِلّ » kökünden veya « حُلُول » kökünden türemedir.

« وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ » *"ve iki kız kardeşi birden alıp aynı nikâh altında birleştirmeniz size haram kılındı. Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır."* Yani; iki kız kardeşi bir nikah altında beraber bulundurmak haramdır. Yani, İslâm öncesi cahiliye fiili affolunmuştur. Çünkü; Allah bu ayetin devamı olan son kısımda şöyle buyurmaktadır:

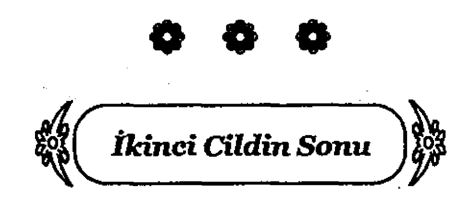
« اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا » *"Şüphesiz Allah, pek çok bağışlayan ve pek çok esirgeyendir."*

« وَاَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ » kavli, muharremat (haram kılınan şeyler) üzerine matuf bulunduğundan mahallen merfudur.

Ebu Hanife'nin talebelerinden Muhammed b. Hasan Şeybani (v.189/804) merhum şöyle diyor:

"Cahiliye dönemindeki insanlar da kendileriyle evlenme yasağı bulunan bu yasakları biliyorlardı. Sadece babanın hanımının haramlığı veya yasaklığı ile iki kız kardeşi aynı anda tek nikah altında bulundurma haramlığını tanımıyorlardı. İşte bunun için ayette bu ikisiyle ilgili olarak, «Ancak geçmişte olanlar bunun dışındadır.» buyurmuştur.

❁ ❁ ❁

Üçüncü Cild, «Nisâ Suresi 24. — 28.» ayetlerin Tefsiri ile Başlayacaktır...